



## Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

**Danskernes Historie Online** er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

### Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

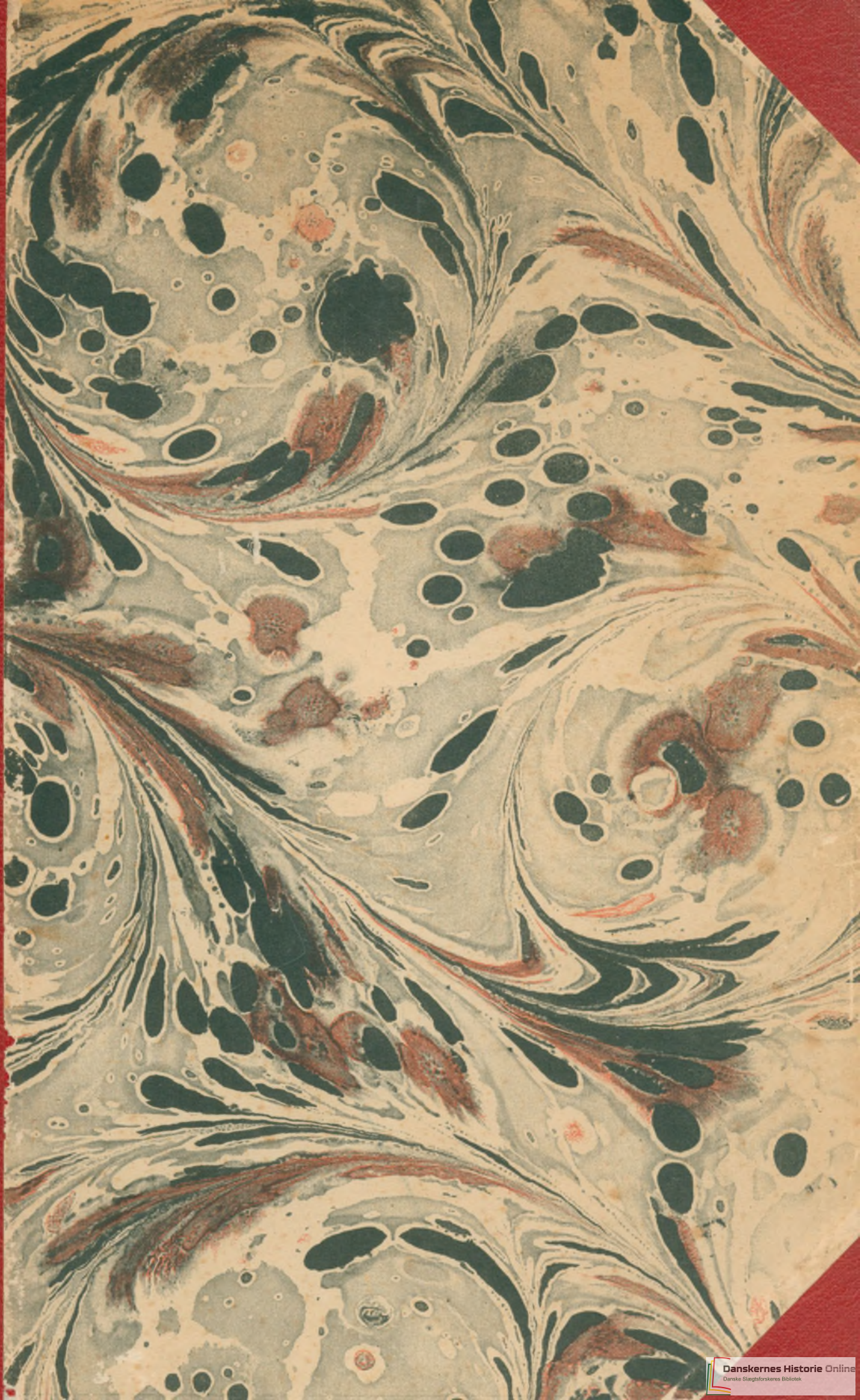
### Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

### Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>



# DANMARKS FRIHEDSKAMP

# DANMARKS FRIHEDSKAMP

SKREVET AF

DANSKE JOURNALISTER

Under Redaktion af

EBBE MUNCK og BØRGE OUTZE

BIND I

BOGFORLAGET NUTIDEN

KØBENHAVN

**COPYRIGHT 1949**  
**BY**  
**BOGFORLAGET NUTIDEN**  
**COPENHAGEN**

**Printed in Denmark**  
**Sankt Annæ Trykkeri A/S . København**

DANSKE JOURNALISTER skriver om

# DANMARKS FRIHEDSKAMP

**G**ENNEM BESÆTTELSENS FEM LANGE AAR var dansk Presse under stadig tysk Censur. Alle Journalister maatte føle det som et stadigt og utaaeligt Tryk, at alt, hvad de skrev, ikke maatte støde an mod tyske Interesser. Faldt de for Fristelsen til at skrive, hvad de helst vilde, kom Straffen omgaaende i Form af Bøder, Afskedigelser og Arrestation. Men trods Tvang og Trusler lykkedes det aldrig at faa Journalisterne til at skrive mod deres Overbevisning.

Det lykkedes heller ikke for Tyskerne at berøve danske Journalister deres Evne til at gøre Iagttagelser og nedfælde disse til senere Offentliggørelse. I hver Egn af Landet kæmpede den bedste Del af Befolkningen mod Fjenden med de Midler, der staar til Raadighed for de undertrykte mod Undertrykkerne.

»Danmarks Frihedskamp« indledes med en Hyldest til Kong Christian den Tiende, der uanset Begivenhederne forblev i Landet midt iblandt os under hele Besættelsen. Den næste Artikel indeholder en Oversigt over Krigens Udvikling i Udland og Indland. Vi følger Begivenhedernes Strøm Maaned for Maaned. I Fortsættelse heraf kommer Journalisternes Skildringer fra hver By og Egn af Landet.

REDAKTIONEN

# EN KONGE OG HANS FOLK

Christian den Tiende under Krigen



**I** svære Tider trænger et Folk til noget at samles om. Naar de store Begivenheder taarner op, ligger der i alle Mennesker Beredvillighed til at lade Dagens og Vejens smaa Skændsmaal bortvejre. I Stedet for besjæles Sindene af Tanken om det væsentlige, og man fylkes uden Hensyn til Partipolitik eller private Modsætningsforhold om det, som giver Udtryk for

det fornødne. Man kan samles om en Idé, om en Religion eller om en Person. Da Krigen naaede Danmark, lod man alt andet ligge og bekendte sig til Danskheden — og Danskhedens Symbol var Kong Christian den Tiende.

Ja, han var mere end Symbolet, han var ved sin Handlen Forbilledet for den aktive Frihedskamp. Over for Modstandere, der viste ringe Begreb om værdig Optræden, lod han en Højhed og Sjælsstyrke komme til Udtryk, som forvirrede Undertrykkerne og samtidig gav hver enkelt Dansker Formlen for ædel, dansk Optræden.

Kongen blev Midtpunktet i vor Frihedskamp. Som den første Verdenskrig havde mødt ham handlekraftig og rede til Indsats af uvurderlig Art for vor Neutralitet den Gang, mødte den anden Verdenskrig ham parat til at stride den Strid, som efter fem lange Aar førte til en lykkelig Afslutning. En bitter Kamp mod Overraskelse og Overmagt var det, men den danske Konge og det danske Folk gik ud af den ranke og beslutsomme, som de gik ind i den.

Ved den tyske Overraskelsesmanøvre hin tidlige Aprilmorgen i 1940 blev Danmark hastigt bundet. Men længe varede det ikke, før vi selv mægtede at løse nogle af Knuderne. Kongen havde for at undgaa unødigt Blodsudgydelse i en ulige Kamp givet Ordre til at afblæse Striden, og nogle Dage gik i dyb Mistrøstighed. Man adlød Kongens og Statsminister Staunings Opraab om at vise Ro og Orden, men i Sindene herskede Uro og Uvished.

Derfor virkede det saa meget desto stærkere, da Kongen om Morgenen den 12. April paany red ud paa den daglige Morgentur, der for alle staar som et af de stærkeste Udtryk for Kongens nære Samhørighed med sit Folk. Betegnende er den lille Historie, som viser Tyskernes Indstilling til denne Morgentur. En tysk Soldat spurgte forbavset et Cyklebud om, hvem der dog beskyttede Kongen paa denne for et Statsoverhoved saa sjældne, ensomme Tur ad Gader og Stræder. »Det gør vi allesammen«, svarede Drengen. Saadan havde det altid været, og saadan blev det i Krigens Dage endnu mere.

Under Besættelsen rundede Kong Christian sin 70-Aars Fødselsdag. Og denne 26. September 1940 gav et Vidnesbyrd om, at vi alle stod fast om vor Danskhed og vor Konge. Danskerne fik sagt deres Konge Tak for, hvad han havde været for dem som Statsoverhoved og som Menneske, og i sin Tale fra Residenspalæets Balkon sagde han nogle Ord, som blev gemt i Hjerterne: »Det er en tung Tid, vi i Fællesskab gennemlever, men jeg er sikker paa, at naar vi i værdigt Sammenhold staar denne Tid igennem, saa hævder vi derved bedst vor Nation. Jeg vil nævne denne Verslinie: End er der en Gud foroven, som raader for Danmarks Sag«.

Fødselsdagskøreturen gennem den blomstersmykkede By, Festforestillingen i Det kgl. Teater blev uforglemmelig; imidlertid var det stadig Morgenturen, som ogsaa paa denne Dag var Symbolet paa Kongen blandt Folket.

Men Kongen skulde ikke blive i Stand til hele Besættelsestiden igennem at ride denne Morgentur til sit Folks Glæde og Opmuntring. Først hindrede alvorlig Sygdom ham, senere indtraadte der Begivenheder, som under alle Omstændigheder havde faaet ham til at afstaa fra Rideturen.

En Junidag i 1942 rantes Kongen af haard Sygdom, men han stod den mærkværdig hurtigt igennem, og inden der var gaet et Par Maaneder, kunde han atter paa sin dejlige



Hest vise sit Folk, at han tænkte paa det og stadig stod midt i det. Men ud paa Efteraaret kom et nyt Ulykkesbudskab: Kongen var styrtet under en Ridetur, og selv om hans stærke Konstitution paany overvandt de Kriser, som indtraf under Sygelejet, var det forbi med



*Kongen paa Vej fra Amalienborg til Christiansborg efter Befrielsen, Maj 1945.*

Rideturene. For alle Danske betød denne daglige Kontakt med den første blandt os noget ganske særligt, men vi stod saa fast om vor Konge, vor Danskhed og vor sociale Samhørighed, at ingen Skade skete ved, at en af Symbolets Vimpler paa dette Fællesskab blev strøget. Vi stod lige fast om Kong Christian, og den 29. August 1943, da Tyskerne foretog deres skændige Overfald paa en Del af den danske Befolkning, den Dag, siden hvilken Kongen betragtede sig som Fange, skaredes man blot endnu tættere om ham, og hver Beretning, der naaede frem om Kongens Befindende, om hans Dispositioner og om hans mandige Holdning over for Tyskerne, blev modtaget med dyb og hjertelig Interesse.

Skønt Kongens Bevægelsesfrihed paa Grund af Sygdom og Fangenskab var begrænset, havde han dog stadig Mulighed for at udføre nogle af de beslutsomme Handlinger, der kendetegnede ham i hele hans Regeringstid og mere end alt andet medvirkede til, at han vandt hele Folkets Kærlighed. Den 9. September 1944, paa et Tidspunkt da vi alle vidste, at vi nærmede os Krigens Afslutning, men hvor Tyskerne og danske Overløbere i Desperation forstærkede deres Misgerninger, flyttede Kongen og Dronningen fra Sorgenfri ind til Amalienborg. Alt tydede paa, at Kursen blev haardere fra Undertrykkernes Side, og man maatte vente Overgreb af de uhyggeligste Former. Overgrebene udeblev heller ikke. Allerede en halv Snes Dage efter, at Kongen var flyttet ind til København, overfaldt Tyskerne i Ly af falsk Luftalarm det danske Politi. Ogsaa mod Slotspladsen og dens fire Palæer blev der rettet Angreb, men Vagtholdet paa Amalienborg traadte an til Forsvar og fik Hjælp af tilfældige civile, som tog et Tag med ved Barrikadebygning og Transport af Sandsække. Forsvaret var beslutsomt og saa effektivt, at Tyskerne opgav deres Forehavende under Paaberaabelse af, at det hele var en beklagelig Misforstaaelse. Som et Lyspunkt i den Ulykke, der i Maanederne efter vældede ind over Landet, staar det, at vort Kongehus dog til det sidste var bevogtet af danske Mænd. Medens Frihedskampens Mænd hemmeligt udbyggede deres Organisationer til slagkraftige Militærenheder, holdt Danskhedens sidste officielle militære Skanse, til Krigen var forbi.

Et alvorligt Afsnit i Danmarks tusindaarige Historie er sluttet, maaske det alvorligste, Danskerne har gennemlevet. Men har der været Grund til Fortvivelse, har der ogsaa været Grund til Glæde i de forløbne fem Aar, først og fremmest Glæde over Sammenholdet, og det har mere end nogen anden Kong Christian været med til at styrke. I nogle Verslinier i sin »Bøn for Kongen« udtrykte vor store nationale Digter Kaj Munk det saa smukt til Kongens 70-Aars Fødselsdag:

Tak, kære Gud, for din Gave!

Beskikket os har du saa god en Drot,  
ens imod alle i Vraa og Slot  
og altid muntert paa Færde.  
Aah, han har passet paa Danmark godt.  
Han var, som han skulde være.

Vort Land er jo bare et lidet Land,  
men Kornet rækker fra Strand til Strand  
og møder Storchens Vover.  
Og Landets kanhænde bedste Mand  
ja han er Konge derover.

Disse Strofer, saa enkle, saa ukunstlede, saa bange for store, tomme Ord, udtrykte, hvad hver Dansker følte.

NILS SCHIØRRING

# KRIGENS GANG I KORTE TRÆK

## Begivenhedernes Udvikling i Ind- og Udland

**D**ET FØLES NATURLIGT at indlede en Oversigtsartikel over den anden Verdenskrigs vigtigste Data med et kort Resumé af de afgørende Begivenheder, der gaar forud for selve Krigens Udbrud. Paa Münchenmødet i September 1938 afstaar Czekoslovakiet Sudeterlandet til Tyskland, og i de første Maaneder af 1939 drager Hitler ind i Prag og Memel, og Slovakiet tages under tysk Beskyttelse, samtidig med at Protektoratet Bøhmen-Mähren proklameres. Sideløbende hermed foretager Ungarn Indlemmelse af Karpatho-Ukraine. Midt i Marts udveksles der skarpe Noter mellem England og Tyskland, idet England fordømmer Tysklands Fremfærd i Czekoslovakiet. De to Landes Ambassadører i henholdsvis Berlin og London hjemkaldes. Faa Dage efter Tyskernes Indmarch i Memel fremsætter Chamberlain paa Englands og Frankrigs Vegne en Garanti til Polen om, at de to Magter vil komme Polen til Hjælp, hvis det bliver angrebet. Efter at Mussolini har ladet italienske Tropper besætte Albanien, fremsætter England og Frankrig ogsaa Garanti overfor Rumænien og Grækenland, og i England indføres den tvungne Værnepligt. Midt i April 1939 tilbageviser Tyskland og Italien en Appel fra Præsident Roosevelt om at indgaa en Ikke-Angrebs-Pagt, og i Stedet opsiger Tyskland sin Ikke-Angrebspagt med Polen og den da eksisterende Flaadetraktat med England. Paa et Møde i Maj i Milano mellem Tyskland og Italiens Udenrigsministre, v. Ribbentrop og Grev Ciano, vedtages det at gøre Akse-Overenskomsten til en militær Pagt. Ved samme Lejlighed underkastes Spørgsmaalet om Danzig en indgaaende Drøftelse. I Moskva, hvor Molotov har afløst Litvinov som Udenrigsminister, udfoldes en livlig diplomatisk Aktivitet, og paa en Henvendelse til de nordiske Lande fra Tyskland om Oprettelse af Ikke-Angrebs-Pagter, svares, at de nordiske Lande med Undtagelse af Danmark anser en saadan Pagt for overflødig, men at Danmark er villig til at undertegne. Pagten undertegnes i Berlin den 31. Maj. I Løbet af Juni og Juli stiger Spændingen dels omkring Danzig, dels omkring de engelsk-fransk-russiske Forhandlinger i Moskva. Der oprettes en Pagt mellem England og Tyrkiet, og det begynder at staa Verden klart, at ogsaa Japan har foretaget en afgørende Vending i sin Politik overfor England.

August præges af storpolitiske Forhandlinger og Taler, men efter at Højkommissæren i Danzig, Prof. Burckhardt, har drøftet Danzig-Spørgsmaalet med Hitler og fremsat en optimistisk Udtalelse om, at en fredelig Løsning kan ventes, erklærer Hitler, at der ikke længere er Forhandlingsmuligheder, og Tyskland opfordrer Ungarn til at indtræde i Militæralliance sammen med Aksemagterne. Samtidig tages det tyske Propagandaapparat i stigende

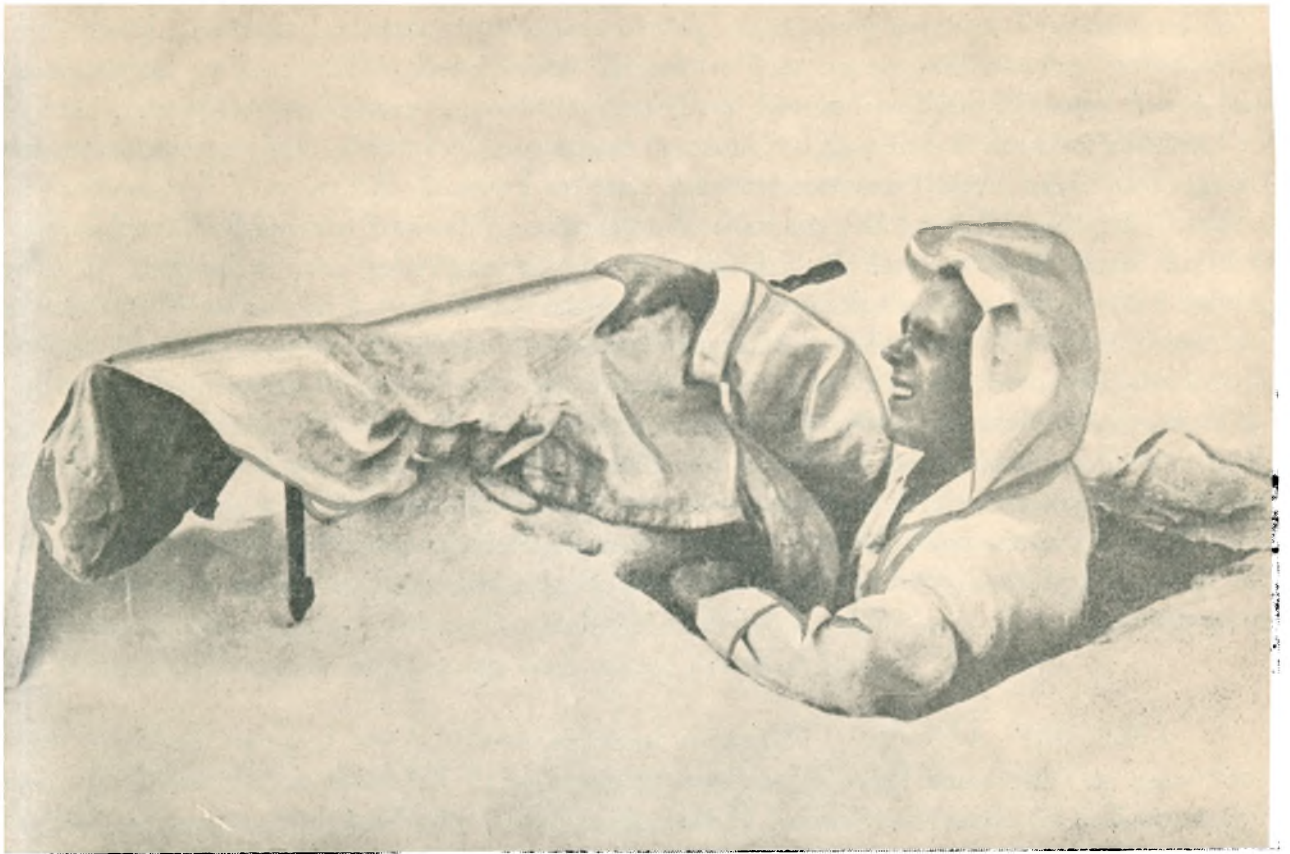
Grad i Anvendelse og taler om provokerende, skaanselsløs Forfølgelse af Tyskerne i de polske Grænseomraader. Tyske Tropper i stort Tal marcherer op i Slovakiet, og samtidig med at Forhandlingerne i Moskva mellem Rusland og Vestmagterne gaar i Staa, proklameres den 20. August en Handelsoverenskomst mellem Rusland og Tyskland, Dagen efter fulgt af en Ikke-Angrebs-Pagt mellem de to Lande. Efter at have undertegnet Pagten i Moskva, vender v. Ribbentrop i Triumf tilbage til Berlin, men i London erklærer Chamberlain, at England betragter Løftet til Polen som ubrydeligt. Fra forskellige Sider gøres forgæves Forsøg paa at opnaa fredelig Løsning af Problemerne, og under en Række tysk-engelske Noteudvekslinger tilspidises den storpolitiske Situation stadig. Til Danmark afgiver Tyskland Forsikring om, at dansk Neutralitet vil blive respekteret. Stadig flere Tropper indkaldes i Polen, og herhjemme indkaldes fire Aargange. I Oslo holdes Møde mellem de nordiske Landes Udenrigsministre, og efter at Tyskland i et Radiobudskab har erklæret, at man betragter Tilbudene til Polen som afvist, mobiliserer England sin Flaade og foretager Ændringer i Regeringens Sammensætning. Fra Tyskland fremkommer Kravet om Danzig og en Korridor.

Og saa bliver Krigen sluppet løs over Europa. I det følgende vil vi behandle de vigtigste Begivenheder Maaned for Maaned.

**September 1939.** Efter at Tyskland har erklæret, at man ikke har faaet Svar fra Polen paa sine Krav og derfor maa anse Forslaget for bortfaldet, overskrider det tyske Riges væbnede Styrker ved Daggry den 1. Septbr. den polske Grænse paa flere Steder, og Fjendtlighederne begynder. Fra Danzig fremkommer Erklæring om Anschluss, og Danmark fremsætter Neutralitetserklæring. Der mobiliseres i England og Frankrig, og de to Lande fremsætter Ultimatum til Tyskland. Præsident Roosevelt anmoder telegrafisk Frankrig, England, Italien, Tyskland og Polen om ikke at bombardere Civilbefolkningerne. Frankrig og England svarer velvilligt. Chamberlain taler om Eftermiddagen i Underhuset og placerer i sin Tale Ansvar for Krigskatastrofen paa den tyske Rigskansler. Chamberlain oplæser et Dokument af 31. August, hvori Polen erklærer sig rede til at garantere, at polske Tropper ikke vil krænke det tyske Riges Grænser, forudsat en tilsvarende Garanti afgives fra Tyskland. Videre retter den engelske Premierminister en Tak til Mussolini for dennes Bestræbelser paa at hidføre en fredelig Løsning. I sin Rigsdagstale indsætter Hitler sine to Medarbejdere Göring og Hess som sine nærmeste Efterfølgere. Han erklærer at ville løse Danzig-Spørgsmaalet og Korridor-Spørgsmaalet og siger, at Krigen ikke vil blive ført mod Kvinder og Børn. I Danmark vedtages en Række Kriselove, ekstraordinære Indkaldelser til Hær og Flaade foretages, og der gives Regler for Mørklægning. Medens de tyske Tropper afskærer den polske Korridor og de tyske Flyvere bombarderer Warszawa og en Række andre polske Byer, fortsætter Mussolini uden Held sine Mæglingsbestræbelser. Vestmagterne venter forgæves paa Svar fra Tyskland, og den 3. Septbr. følger Krigserklæringen til Tyskland fra England og Frankrig. Den engelske Damper »Athenia« torpederes med 1400 Passagerer ombord. 128 Mennesker omkommer. Fra dansk Side udlægges Miner i Øresund, medens Tyskerne lægger Minerne syd for Storebælt. Der oprettes et erhvervsøkonomisk Raad og et Fragtnævn herhjemme, Bilkørslen standses, indtil den første Benzinordning kan træde i Kraft, og der foretages Indskrænkninger i Brugen af Elektricitet. Der iværksættes Forbud mod ekstraordinære Vareopkøb og Forhøjelse af Varepriser, og Regeringens Bemyndigelseslove gennemføres. Efter Krigserklæringen til Tyskland, som ogsaa tiltrædes af New Zealand og Australien, holder Chamberlain en Radiotale til den britiske

Øverst: Camouflage i Ørkenkrigen.

Nederst: Australiske Tropper besætter en Ørkenby



Nation og stempler heri Hitlers Paastand om Forslagene til Polen som usand. Han erklærer, at Hitler kun kan standses med Magt. Den 4. Septbr. bombarderer engelske Flyvere Wilhelmshafen og Cuxhafen, og en af Maskinerne taber Bomber over Esbjerg, der saaledes bliver den første By herhjemme, som rammes fra Luften. Den ulykkelige Hændelse koster et Dødsoffer og otte Saarede, og der anrettes nogen materiel Skade. Esbjerg evakueres frivilligt. Danmarks civile Luftværn etableres derefter i den 12. Time.

Den 5. Septbr. oplever Paris sin første Luftalarm, og Polens Regering flytter til Lublin. I U.S.A. sættes Neutralitetsloven i Kraft. Den 6. gennembryder franske Tropper de tyske Linier i Nærheden af Saarbrücken, mod Øst erobrer Tyskerne Krakau, og Øvreschlesien indtages. Det store Fremstød mod Warszawa sættes ind. Ogsaa Russerne rykker ind i Polen. Den 22. fastlægges den tysk-russiske Demarkationslinie, og Mussolini afgiver Erklæring om, at Italien vil forblive neutralt. Warszawa kapitulerer den 27. efter Bombardementerne, og Pagten mellem Rusland og Tyskland om Polens fjerde Deling underskrives den 29. De russiske Beskyldninger mod Estland resulterer i, at Estland giver efter for de russiske Krav. Den 30. oprettes en polsk Eksilregering i Paris, og den danske Handelsflaade rammes af sit første Krigsforlis, idet Damperen »Vendia« forulykker, og elleve Mand af Besætningen omkommer.

**Oktober 1939.** Maaneden indledes med de tyske Troppers Indtog i Warszawa, og et Tilbud om Fred, som Hitler fremsætter til Vestmagterne efter Sejren over Polen, afvises af Churchill. Samme Skæbne faar det Fredstilbud, som rummes i Hitlers Rigsdagstale faa Dage senere. Litauen og Letland nødes til at afslutte Bistandspagt med Rusland. Herhjemme udstedes Forbud mod Salg af Spiritus og Tobak i nogle Dage i Anledning af, at der skal indføres forhøjede Forbrugsafgifter. I Østersølandene faar de civile Tyskere Ordre til med Dags Varsel at drage hjem til Riget. I Finland mobiliseres flere Aar-gange, medens Paasikivi forhandler i Moskva angaaende russiske Krav. I Moskva modtages en skandinavisk Demarche angaaende Finland. Sukker rationeres i Danmark. Paa Indbydelse af Kong Gustaf mødes Nordens Statsoverhoveder i Stockholm. I Scapa Flow torpederes det engelske Slagskib »Royal Oak«, hvorved 800 Mand omkommer. Fra tysk Side udlægges nye Minebælter i Østersøen. Stigende Spænding omkring de finsk-russiske Forhandlinger. I en Tale i Danzig konstaterer v. Ribbentrop, at Tysklands Fredstilbud er blevet afvist, og erklærer, at England gennem flere Aar systematisk har forberedt sig paa at kunne bekrige Tyskland. I Moskva taler Molotov og erklærer, at Ruslands Krav til Finland gaar ud paa, at visse Øer i den finske Bugt skal afstaas, at der skal oprettes Flaadebasis paa Hangø, og at Grænsen skal flyttes længere mod Nord fra Leningrad. Den 30. er de første tyske Flyvere paa Recognoscering over England.

**November 1939.** Forhandlingerne mellem Finland og Rusland fortsættes i Moskva, og i Washington vedtager Fællesudvalget for Senatet og Repræsentanternes Hus Regeringens Neutralitetslov, der underskrives af Roosevelt. I Holland sætter man flere Distrikter i højeste Alarmberedskab, samtidig med at al Orlov ophæves. Ø.K.s Motorskib »Canada« løber paa en Mine udfor den engelske Kyst, men hele Besætningen reddes. Det konstateres, at Krigsrestriktionerne herhjemme har bragt Arbejdsløshedstallet op paa 90.000. I Fællesskab erklærer Kong Leopold og Dronning Wilhelmina, at Belgien og Holland er rede til at optræde som Fredsmæglere. I en Tale i Underhuset erklærer Churchill, at Flaaden og

Krigen paa Havet til syvende og sidst vil vise sig at være afgørende. I München taler Hitler og erklærer, at Tyskland aldrig vil kapitulere, og at Sejren iøvrigt er Tyskland vis. Hvor længe Krigen varer, spiller ingen Rolle. Efter at Hitler har forladt Salen, eksploderer en Bombe, hvorved otte dræbes og ca. 60 saares. Tysk Presse beskylder England for at have anstiftet Attentatet, og Himmler paastaar ligeledes, at Sporene fører til Udlandet. Der fremkommer fra finsk Side Afslag paa det russiske Krav om Hangø, og Stalin betegner Finnernes Holdning som uforsonlig og nægter at acceptere de finske Modforslag, hvorefter den finske Delegation rejser hjem til Helsingfors uden at have opnaaet noget Resultat. Tyskerne bebuder skærpet U-Baads Krig, og det tyske afvisende Svar paa det belgisk-hollandske Mæglingstilbud afgives. Tysklands Krigsmaal proklameres: Tilintetgørelse af det britiske Verdensherredømme. Herhjemme træder Husvagtordningen i Forbindelse med Luftværnsforanstaltningerne i Kraft. I Maanedens Slutning tilspidises Situationen i Finland, idet Rusland opsiger Ikke-Angrebs-Pagten, og efter at Roosevelt forgæves har søgt at mægle, beordres Helsingfors bombarderet. De russiske Hære sætter sig i Bevægelse mod Finland, der erklæres i Krigstilstand, og Mannerheim udnævnes til Øverstkommanderende. Tyskerne proklamerer Standretten i Bøhmen, og 50.000 Czecker sættes i Koncentrationslejr. Italien og Spanien intervenerer i Berlin for Holland og Belgien. Herhjemme foretages Udlægning af Miner i en Række Farvande, og England og Frankrig forcerer Blokaden.

**December 1939.** De russiske Bombeangreb paa Helsingfors og andre finske Byer koster mange Menneskeliv og ødelægger uhyre materielle Værdier. Samlingsregering dannes i Finland, medens Russerne proklamerer en finsk Folkeregering med Kuusinen som Chef. Folkeforbundet indkaldes paa Foranledning af Finland. Herhjemme stiger Arbejdsløshedstallet til 120.000. Under Landkampene i Finland manifesterer den finske Soldats Overlegenhed sig ved store Tab for Russerne. Der indløber daglig Meddelelse om, at danske Handelsskibe er blevet minesprængt. Rusland ekskluderes af Folkeforbundet, som opfordrer til at yde Finland Støtte. De finske Hærstyrker kan melde om en Række storslaede Sejre, bl. a. ved Soumussalmi og Salla. De russiske Bombardementer af finske Byer fortsættes. I Danmark indføres den 15. December Rationering af Kaffe og The, Rationen fastsættes til 600 Gram Kaffe eller 300 Gram The pro persona for Perioden indtil 15. Januar.

Stalins 60-Aars Fødselsdag giver Anledning til store Hyldestartikler i den tyske Presse. I Holland og Belgien er Befolkningen stærkt opskræmt af Rygter om store tyske Troppekonzentrationer ved Grænserne. Juledagene præges i Finland af, at vældige russiske Flyverformationer hjem søger Byerne, Roosevelt starter en Fredsaktion, og de Valera foreslaar en Freds-Konference. Rationeringen udvides i England.

**Januar 1940.** Det nye Aar og den femte Krigsmaaned indledes med en Serie voldsomme russiske Bombardementer af finske Byer, hvis Befolkning vinder Verdens Beundring ved deres modige Holdning. Finnerne slaar russisk Offensiv tilbage ved Mannerheimlinien. Præsidenten retter en Radioappell til Verden om Hjælp, og en saadan loves af England, medens Kong Gustaf lover materiel og humanitær Hjælp fra Sverige. I den danske Radio opfordrer Stauning Befolkningen til at udvise Ro, Fasthed og Sammenhold. Arbejdsløshedstallet herhjemme nærmer sig 200.000.

Alarmeredskabet forhøjes i Holland og Belgien, og der udveksles Noter mellem Sverige-Norge og Rusland, der er utilfreds med disse Landes Holdning i Finland-Sagen. Finske

Styrker kan notere store militære Sejre i Vinterkrigen, men Civilbefolkningen bombarderes uophørligt af russiske Flyvere. Til Danmark kommer Meddelelse om, at den første danske Frivillige er faldet i Finland. I Maanedens Slutning taler Hitler i Sportspaladset i Berlin og bebuder Krigens anden Fase. En Formation tyske Flyvere retter Angreb mod den engelske Kyst. Stadig flere danske Handelsskibe meldes krigsforlist. Den danske Regering søger i Rigsdagen Bevillinger til yderligere Materielanskaffelse til Hær og Flaade.

**Februar 1940.** Samtidig med at Finnerne bombarderer Ruslands Flyverbaser i Estland, tager Russerne for første Gang Faldskærmstropper i Brug i Mannerheimlinien, og en stor russisk Offensiv indledes paa det karelske Næs. Flere russiske Aargange indkaldes. Finland faar et Laan paa 20 Mill. Kr. i U.S.A., der yder en lignende Hjælp til Kina. Sverige afslaar en finsk Anmodning om Hjælpetropper, men Frivillige ankommer i stort Tal fra en Række Lande, bl. a. Danmark og England. Herhjemme skærpes Brændsels-situationen. Handelsministeriet griber ind og bekendtgør, at Brændselsnævnet skal have Raadighed over 20 pCt. af alle Beholdninger. Mandag den 12. træder en Række Restriktioner i Kraft. Der fastsættes Maksimumstemperatur i Beboelseslejligheder, 18 Grader, Brugen af varmt Vand i Ledningerne forbydes. Restaurationslukning Kl. 24. Opmærksomheden rettes i stigende Grad mod det indenlandske Brændsel. Kulbeholdningerne mindskes stadig, og der gennemføres nye Indskrænkninger i Gas- og Elektricitetsforbruget. Svømmehallerne lukker, og der tages Hul paa Beredskabslagrene af Kul. Tyskland og Finland indkalder nye Aargange, men Russerne begynder at trænge ind i Mannerheimlinien. Den danske Krigsfangenhjælp begynder atter sin Virksomhed, og fra 13.000 danske Hjem fremsættes Tilbud om at modtage finske Børn. Fra norsk Side fremsættes Protest i London i Anledning af, at Englænderne har beskudt den tyske Dampere »Altmark« i en norsk Fjord. I Danmark paabyder Ministeriet, at danske Skibe skal sejle i Konvoj over Nordsøen, efter at tre danske Dampere paa een Gang er sænket i dette Farvand, og 37 Mand omkommet. De danske Søfarendes Organisationer retter Henvendelse til de Krigsførende. England opfordres til at opgive Kontrol med Skibe mellem neutrale Havne, og overfor Tyskland protesteres mod uvarslede Torpederinger. Der indføres Petroleumsrestriktioner herhjemme, Brændsels-situationen forværres, og der gennemføres en Nedsættelse af Kaffe- og Sukkerrationerne, som nu udgør 400 Gram Kaffe og 2 Kilo Sukker pr. Maaned, Gas- og Elektricitetspriserne forhøjes. I München holder Hitler en Tale, hvori han erklærer, at Tyskland er blokadefast og uovervindeligt. Den finsk-russiske Front nærmer sig Wiborg. Russerne har skudt Byen i Grus, og efter at Wiborg Fjord er blevet isdækket, kan Russerne nærme sig Byen baade fra Land og Søsiden. Finnerne maa trække sig tilbage fra Mannerheimliniens midterste Afsnit. Norge opgør sine Tab ved Søkrigen til 50 Skibe og 350 Mand. Tilspidsning af Situationen ved den tysk-hollandske Grænse.

**Marts 1940.** Efter et Valutaraadmøde udsteder Handelsministeriet en Bekendtgørelse, hvorefter en lang Række Varer overføres fra fri til bunden Liste. Der er herefter kun 2 pCt. af Varegrupperne tilbage paa Frilisten. I Finland fortsætter Russerne deres Fremmarch, og efter at baade Sverige og Norge har afslaaet en Anmodning fra Vestmagterne om Gennemmarch, begynder Fredsforhandlingerne. Den 12. undertegner den finske Delegation Fredstraktaten i Moskva. Rusland har udvidet sine Krav, og store Skarer af den finske Befolkning i de afstaaede Omraader drager bort. I hele Finland er der Sorg over

Øverst: Engelske Beredskabskvinder til Skydeøvelse.  
Nederst: Selv de engelske Munke deltog i Luftværnet.





de haarde Fredsbetingelser. Det opgøres, at Krigen koster den danske Stat en halv Mill. Kr. daglig. Københavns Borgere paalignes en Termins ekstra Skat og der indføres Omsætningsafgift paa alle Varer undtagen Fødevarer og Skotøj samt Korn og Brændsel, Jern og enkelte andre Ting. Omsætningsafgifterne og 10 pCt.s Toldforhøjelse regnes at ville indbringe 84 Mill. Kr. paa syv Maaneder. Mussolini og Hitler mødes i Brenner, og Chamberlain forsvarer i en stor Tale Englands Holdning til Finland, idet han placerer Ansvaret for den finske Krig paa Tyskland. Som Svar paa et tysk Luftangreb mod Scapa Flow retter Englænderne Luftangreb paa Øen Sild. Flere Bomber falder paa Fanø og i Vestjylland. Rusland protesterer mod Tanken om at danne et nordisk Forsvarsforbund og erklærer, at et saadant Forbund vil være i Strid med den finsk-russiske Fredstraktat. Benzinstriktionerne i Danmark skærpes, saa Forbruget sættes ned paa 50 pCt. af det normale. Seks danske Skibe torpederes ved Skotlands Kyst, hvorved 76 Mennesker omkommer.

**April 1940.** Denne skæbnesvangre Maaned indledes med, at Chamberlain i en Underhustale behuder Skærpelse af den økonomiske Krig og fremsætter Krav til de Neutrale om at begrænse Udførslen til Tyskland af krigsvigtige Varer. Winston Churchill udpeges til som Chef for en særlig Krigskomit  at organisere den engelske Krigsførelse. Fra den danske Gesandt i Berlin indløber alarmerende Efterretninger om tyske Forberedelser til Besættelse af dansk Territorium. Sverige skærper Forsvarsberedskabet, og en engelsk-svensk Noteudveksling efterfølges af engelsk Mineudl gning i norske Farvande, hvilket Vestmagterne meddeler i Oslo, under norsk Protest. Det rapporteres, at en stor tysk Flaade nærmer sig Norges Kyst, og et tysk Troppetransportskib torpederes ved Norges Sydkyst. Den 8. gives der Luftalarm i Oslo, og den danske Regering foruroliges stærkt af nye alarmerende Beretninger fra Gesandten i Berlin. I de tidlige Morgentimer den 9. April overskrider tyske Tropper den danske Grænse og g r Landgang forskellige Steder, samtidig med at alle vigtige militære Støttepunkter i Landet besættes. I Sønderjylland kommer det til kortvarige Træfninger, og de danske Tab ved disse Sammenstød og ved Træfninger i Hovedstaden og andre Landgangssteder udgør 12 Døde og 29 Saarede. Den tyske Kommandør v. Kaupisch retter Opraab til den danske Befolkning, og Kongen opfordrer enhver til at vise en korrekt og værdig Holdning, ligesom Regeringen fremsætter en Redegørelse. M rkl gningsordningen sættes i Kraft. Ogsaa Norge besættes af tyske Tropper, og medens Regeringen og Kong Haakon rejser nordpaa, danner Vidkun Quisling en »national Regering« i Oslo. Kongen nægter at anerkende denne Regering og opfordrer til Kamp. Engelske Flaadestyrker griber ind, og allierede Tropper gaar i Land i Norge og besætter tillige Færøerne. Quisling træder tilbage, og Terboven udnævnes til tysk Rigskommis r i Norge. Narvik bombarderes. I Danmark udvides Regeringen med seks konsultative Ministre, hentet fra Partierne Venstre og Konservative. Al privat Personk rsel med Motorkøretøjer standses. Hærens og Flaadens Styrker reduceres til et begrænset Omfang. Børsen suspenderes, og der indføres Forbud mod Prisforhøjelser. Margarine rationeres og Fabrikationen standses. Offentlige Møder forbydes, Sporvejsdriften indskrænkes, og Indretningen af Tilflugtsrum begynder overalt. Paa den nye Samlingsregerings Vegne retter Stauning en Appel til den danske Befolkning, som han opfordrer til at hjælpe og bistaa med at opretholde ordnede Forhold. Kakaorationering og Petroleumsm rker indføres. Den 17. April hjemsendes den danske H r og Flaade. Der sættes for Alvor Fart paa den danske T rveproduktion. I Aalborg oplever man for første Gang et engelsk Luftangreb, der er rettet mod Lufthaven. Byen sættes i Luftv rnstilstand. Mangel paa Brændsel tvinger Statsbanerne til at

nedske Køreplanen med 50 pCt. Større Udvidelse af Rigspolitistyrken gennemføres. I Norge udkæmper Hjemmestyrkerne og de allierede Hjælpetropper haarde Kampe mod Tyskerne, men Tyskerne fører stadig Forstærkninger til og gaar frem. Allierede Troppstyrker maa trække sig tilbage fra Sydnorge. Der underskrives en dansk-tysk Overenskomst om Samhandel i April Kvartal.

**Maj 1940.** Herhjemme vedtager Rigsdagen Lovforslaget om Indførsel af Sommertid fra 15. Maj. Fabrikationen af Chokoladevarer, Blik- og Gummiletøj standses, og der udstedes Udførselsforbud for endnu en Række Varer, saa Udførselsforbudet nu næsten er totalt. Der indføres Afleveringspligt for Rug og Hvede. I Norge tilspidses Situationen, idet Englænderne og Hjemmestyrkerne maa rømme Sydnorge. Kongen og Regeringen rejser ligeledes mod Nord. Maaneden præges iøvrigt af de voldsomme Begivenheder paa Vestfronten. Den 10. rykker tyske Tropper ind i Holland, Belgien og Luxembourg, og Kapitulationen fremtvings paa faa Dage, idet ogsaa de engelske Styrker, som efter Anmodning er rykket ind i Belgien, bliver slaaet tilbage. Begivenhederne giver Anledning til Regeringsomdannelse i England, hvor Churchill bliver Chef for den nye Samlingsregering, medens Chamberlain trækker sig tilbage. Der mobiliseres i Schweiz og i Balkanlandene. Island besættes af engelske Styrker. Tyskerne rykker frem paa Vestfronten og afskærer de allierede Tropper. I Slutningen af Maaneden begynder Englænderne Tilbagetoget over Kanalen fra Dunkerque, og Tyskerne bryder igennem Maginotlinien. Den hollandske Kongefamilie til England.

Herhjemme er Maaneden præget af, at Brødet ved en Lovforanstaltning gøres grovere, samtidig med at det bestemmes, at kun eet Døgn gammelt Brød maa sælges. Der indføres Maksimalpriser paa Sæbe, Fedtsyreindholdet nedsættes, og Sæben skifter Udseende. Et Regeringsudvalg maa rejse til Berlin for at deltage i en Forhandling om Vareudveksling mellem Danmark og Tyskland. Arbejdsløshedstallet begynder at gaa ned, alene paa en Maaned med 22,000. Justitsministeriet udsteder Forbud mod al Lystsejlad i Øresund og paabyder Foranstaltninger til Sikring af uberettiget Brug af mindre Fartøjer. Der opnaas Enighed om forskellige Lovforslag til Imødegaaelse af Tidens økonomiske Vanskeligheder og Arbejdsløsheden, den saakaldte Kriseplan. Ved Københavns Byret afsiges der Dom i de første Mørklægningssager. Spiritusforbudet ophæves. Man begynder herhjemme at interessere sig for Gasgeneratorer til Lastbiler. Tyskerne opretter et Arbejdsanvisningskontor i København og senere i en Række Provinsbyer. Rationerne af Kaffe, The, Kakao og Sukker skæres kraftigt ned, Indsamling af Affaldsstoffer begynder. Efter at Kong Leopold har kapituleret for Belgien, vedtager de belgiske Ministre at afsætte Kongen. Hamborg bombarderes af engelske Flyvere, medens Dunkerque bombarderes af Tyskerne. Den Øverstbefalende over de tyske Besættelsestropper, General Kaupisch, forlader Danmark og afløses af General Lüdke. Der indføres Brændselsrationering herhjemme.

**Juni 1940.** Italien mobiliserer. Kampen om Dunkerque giver engelsk Nederlag, hvor 44,000 Englændere tages til Fange. Churchill betegner hele Flandernslaget som en uhyre militær Katastrofe, men maner Befolkningen til at holde Modet oppe. Tyskerne starter deres store Offensiv mod Paris, som først udsættes for store Luftbombardementer. I Norge gaar det rask mod Enden. Et stort engelsk Hangarskib sænkes ved Narvik, hvorefter de Allierede opgiver Norge og Kampene sluttet. Kong Haakon og hans Regering sejles til England paa et allieret Krigsskib. Paa samme Tid følger Italiens Krigserklæring til

England og Frankrig. Medens Russerne rykker ind i Balticum, fortsætter de tyske Tropper Fremmarchen paa Vestfronten, og den 17. maa Frankrig kapitulere. Vaabenstilstanden underskrives i Compiègne-Skoven den 22., men der dannes en fransk Nationalkomité i London, hvor Churchill erklærer, at England om fornødent vil kæmpe alene. Tyskland besætter et Omraade af Frankrig, og den franske Grænse mod Italien demilitariseres. Tyskerne starter en vældig Luftoffensiv mod England og forbereder sig paa Landgang. De russiske Tropper indtager Bessarabien og Nord-Bukovina.

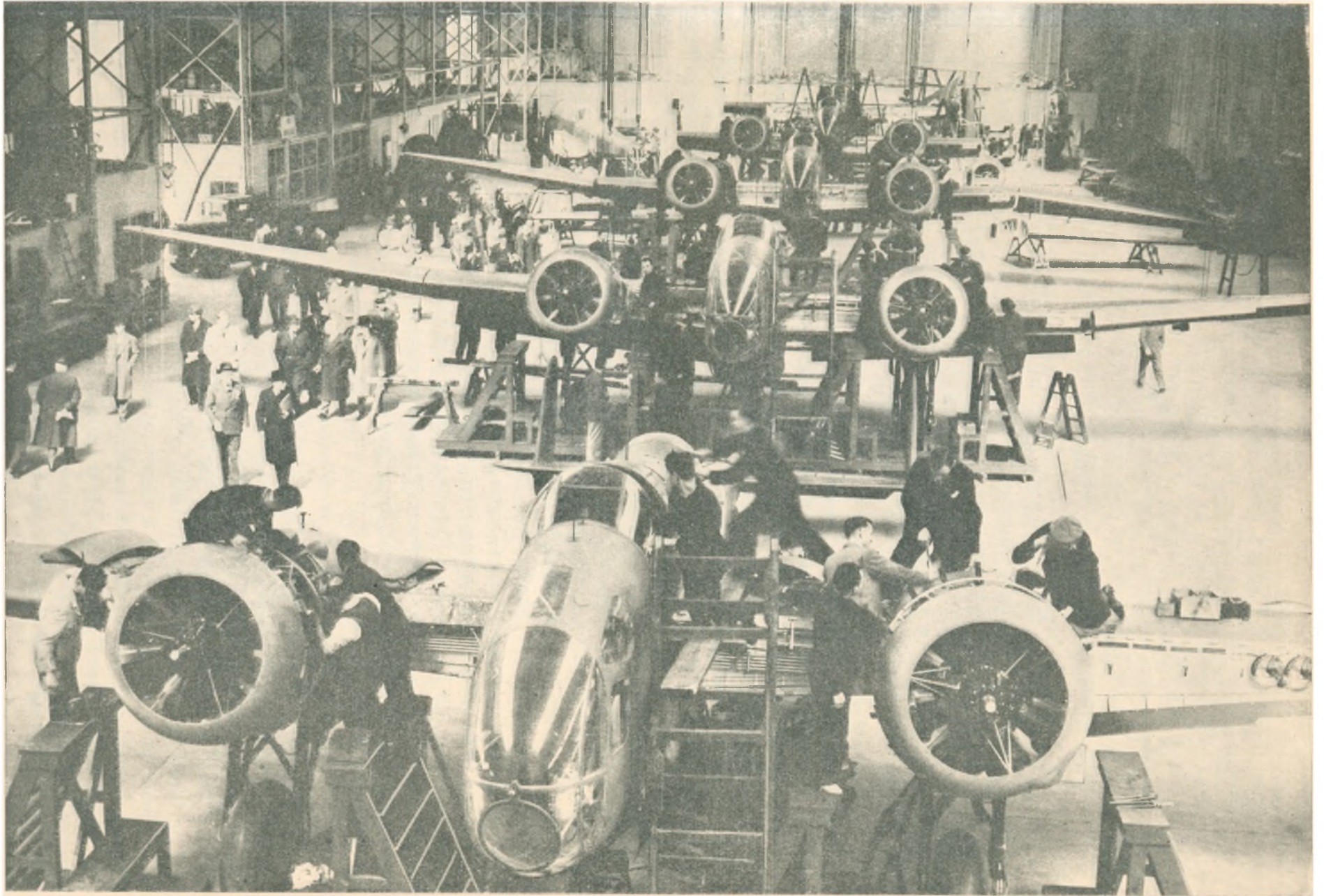
De vigtigste Begivenheder herhjemme i Juni, den tiende Krigsmaaned, er bl. a. den Henvendelse som paa 25-Aars Dagen for Grundloven af 1915 rettes til Kongen af Repræsentanter for Regering og Rigsdag, for Fagorganisationer og Erhvervsliv, og Nedsættelsen af et Uldnævn. Den nye tyske Øverstkommanderende i Danmark, General Lüdke, afgiver en Erklæring, og Justitsministeriet udsteder Bekendtgørelse om Aflevering af Vaaben og Ammunition. Priskontrolraadet begynder sin Virksomhed den 12., og Finansminister Buhl forelægger Finanslovsforslaget, hvor Statens Udgifter er opført med 696 Mill. Kr. Der nedsættes et Regeringsudvalg til Arbejdsløshedens Bekæmpelse. Petroleumsrationeringen skærpes yderligere. Lastbilkørslen indskrænkes stærkt. Man hører for første Gang om Tab af Menneskeliv som Følge af ilanddrevne Miner. Fire Mennesker dræbes af en Mine ved Nakskov. Der falder Bomber over Nyborg, og paa Øerne opleves en Række Flyvervarslinger. Landsforeningen til Arbejdsløshedens Bekæmpelse starter sin landsomspændende Indsamling af Køkkenaffald og andet Spild. En ulovlig Demonstration i Roskilde, arrangeret af Frits Clausen-Partiet, splittes af Politiet.

**Juli 1940.** Efter en Række blodige Grænsesammenstød udstedes der Mobiliseringsordre i Ungarn. Rumænien afgiver en Erklæring, hvori man giver Afkald paa den britiske Garanti til Landet. I det fjerne Østen gaar Japanerne til Aktion og besætter den internationale Koncession i Shanghai. Maaneden præges iøvrigt stærkt af den franske Vichy-Regerings Brud med England i Anledning af Begivenhederne i Oran, hvor engelske Flaadestyrker skyder tre franske Krigsskibe i Brand. Efter at Lebrun er traadt tilbage, udnævnes Petain til Frankrigs Statsoverhoved. Hitler indkalder med kort Varsel til Rigsdagsmøde og retter en sidste Fredsappel til England, men Appellen afvises fra engelsk Side. De baltiske Lande: Estland, Letland og Litauen, indlemmes i Sovjet-Unionen under bl. a. amerikansk Protest. De tyske Luftangreb paa engelske Byer fortsættes, de første »Stukas« sættes ind.

Ogsaa i København maa man nu vænne sig til det nye Begreb, Luftangreb, ogsaa om Natten. National-Socialister demonstrerer i Hovedstaden, og der foretages en Mængde Anholdelser. Efter Regeringsomdannelsen taler den nye danske Udenrigsminister Erik Scavenius om Forholdet til Tyskland og erklærer, at det er Danmarks Opgave at finde sin Plads i et nødvendigt og gensidigt aktivt Samarbejde med Tyskland. Der ansættes over 1000 nye Betjente i København og ud over Landet. Lovforslaget om en Kornordning og en Mælkeordning vedtages i Rigsdagen. Den nye Handelsminister, Christmas Møller, erklærer i en Tale, at der kan ventes indført Rationering af endnu en Række Varer.

**August 1940.** Den russiske Udenrigsminister Molotov betegner i en stor udenrigspolitisk Tale Forholdet mellem Tyskland og Rusland som det bedst mulige, og erklærer, at Krigen vil blive langvarig. Den 12. Krigsmaaned er iøvrigt præget af den voldsomme

Fra en engelsk Flyvemaskine-Fabrik.



Intensivering, som den tyske Luftoffensiv mod England undergaar. Det kommer til et vældigt Luftslag over Kanalen, og Tyskland gør større og større Dele af sin Luftflaade klar til Bombardementet af England, samtidig med, at der proklameres Blokade, som siges at ville blive opretholdt med alle Midler. Baade London og Berlin bombarderes til Stadighed, og Tyskerne begynder desuden at tage langtrækkende Kanoner paa Kanalkysten i Anvendelse ved Beskydning af England. I Afrika gaar italienske Tropper til Angreb mod Britisk Somaliland, som rømmes af Englænderne. Der træffes Forsvarsaftale mellem England og Canada, og fra Englændernes Side gøres det gældende, at man er parat til at modtage den tyske Offensiv. En fransk Krigsret dømmes General de Gaulle til Døden in contumaciam.

I København sættes den første gasdrevne Bus i Drift. I Aalborg kommer det til en større Luftkamp, hvorunder 11 engelske Maskiner skydes ned. Der stiftes en Dansk-Tysk Forening med Generaldirektør Knutzen som Formand. Alsangsbevægelsen gaar over Landet, i København deltager 80,000 i den første Alsangsaften. Sommertiden forlænges ekstraordinært. De første Domme over Danskere, der har forgrebet sig paa tyske Soldater, afsiges. Otte Danskere faar alvorlige Frihedsstraffe.

**September 1940.** Det andet Krigsjaar og den 13. Krigsmaaned indledes bl. a. med en Tale af Hitler, der erklærer, at England i denne Krig gaar sin Undergang i Møde, og at han vil bortradere Englands Byer. Herhjemme træder Rationeringen af Hvedemel og Sigtemel, samt Brød bagt heraf, i Kraft. Luftkrigen intensiveres yderligere. London oplever en lang Række Bombardementer, og Berlin ligeledes. Ungarske Tropper overskrider Rumæniens Grænse, og efter et Jerngarde-Kup træder den rumænske Regering tilbage, medens Antonescu opretter Diktatur. I Amerika vedtages Loven om tvungen Værnepligt. Fra Libyen starter italienske Tropper en Offensiv mod Ægypten. Churchill opgør Antallet af Dræbte til 2000 og Antallet af Saarede til 8000 som Følge af den tyske Luftoffensiv i første Halvdel af September. Luftkrigen mærkes i Danmark foruden ved de hyppige Flyvervarslinger tillige ved løsrevne engelske Spærreballoner, der driver ind over Landet og med deres Wirer anretter store Skader. Der indføres ogsaa Rationering af Rugbrød. Paa sin Køretur i København paa 70-Aars Dagen hyldes Kong Christian af 1 Million Mennesker. I det fjerne Østen rykker Japanerne efter Aftale med Frankrig ind i Fransk Indokina. I Norge bliver den norske Konge og Regering afsat af den tyske Rigskommissær Terboven. De politiske Partier i Landet ophæves. Maanedens vigtigste storpolitiske Begivenhed er Tremagtpagtens Oprettelse i Berlin, hvor Tyskland—Italien—Japan indgaar paa en 10-aarig Militæralliance.

**Oktober 1940.** Herhjemme afløses Christmas Møller som Handelsminister af Halfdan Hendriksen. Mødeforbudet ophæves, og de nye Benzinrestriktioner henviser Lastbilerne til Generatordrift. Luftkrigen fortsætter med ødelæggende Virkning, især i London. Tyske Tropper rykker nu ogsaa ind i Rumænien, og Situationen mellem Grækenland og Italien tilspidnes med det Resultat, at italienske Styrker tilsidst beordres til Angreb. Maanedens er iøvrigt storpolitisk præget af de mange Møder, som Hitler holder med Italiens, Japans og Frankrigs Repræsentanter. For Frankrig forhandler Laval og Petain om Separatfred mellem Tyskland og Frankrig. Mørklægningen medfører voldsomt Sammenstød mellem to Sporvogne i København. Under Valgkampagnen i U. S. A. erklærer Roosevelt, at de unge Amerikanere ikke skal sendes i Krig i fremmede Lande.

**November 1940.** Herhjemme begynder som et Led i Beskæftigelsesforanstaltningerne Tildelingen af Støtte til Bygningsarbejder, hvorefter der ydes Tilskud til bl. a. Reparationer og Varmeisoleringsarbejder. I U.S.A. genvælges Præsident Roosevelt for tredje Gang, idet han opnaar 27 Mill. Stemmer mod Willkies 22 Mill. Engelske Tropper gør Landgang paa Kreta. Den 8. taler Hitler i München og proklamerer den tyske Nations Vilje til Sejr, idet han afviser enhver Tanke om Kompromisløsninger. Ungarn, Rumænien og Slovakiet slutter sig med korte Mellemløb til Tremagtspagten. Tyske Flyvere indleder en Serie voldsomme Angreb paa engelske Byer, bl. a. lægges Coventry i Ruiner. Englænderne svarer med Angreb paa Hamborg og Berlin. Chamberlain død. Rationering af Smør indføres herhjemme, Rationen fastsættes til 350 Gram om Ugen til hver. I Krigen mod Italien synes Grækenland at have faaet Lykken med sig, de græske Tropper rykker ind i Albanien. Molotov besøger Berlin for at forny den personlige Kontakt med von Ribbentrop. Af Interesse for Danmark er det, at »Berliner Børsen-Zeitung« skildrer Frits Clausen som »Banebryderen for det nye i Kamp mod det overlevede« og fremhæver, at det er Mænd som Frits Clausen, der handler i Overensstemmelse med den af Scavenius udstedte Parole om Danmarks Medarbejderskab paa Opbygningen af det nye Europa under Tysklands Førerskab. Handelsministeren bebuder udvidet Priskontrol og Indførelse af Maksimalpriser paa en lang Række Omraader. Først kommer der Maksimalpris paa Fedt, og efterhaanden kommer en lang Række andre Levnedsmidler med. Der indføres Rationering af Havre- og Bygryn. Kommunerne begynder at foretage store Opkøb af Tørv til Beredskabslagre. Justitsministeriet udsteder Forbud mod »Fotografering og Omvandring« i Vestjylland. De to Smædeskrivere Carl Blankensteiner og Preben Wenck arresteres i Anledning af 9. April-Pjecen »Den fulde Sandhed«.

**December 1940.** Der udfoldes en stadig livligere Virksomhed af danske National-Socialister. Medlemmer af D.N.S.A.P. demonstrerer forskellige Steder i Landet, og Politiet foretager mange Hundrede Anholdelser. Gennem Ritzaus Bureau udsender Repræsentanter for en Række Majoratsgodser og andre danske Slægtsgodser Oplysninger om, at de har dannet en Faggruppe, der ønsker at søge Tilknytning til D.N.S.A.P. og L.S. og »alle andre Kræfter, der arbejder for en lykkelig Fremtid for Danmark«. I Studenterforeningen erklærer fhv. Minister Steincke, at Danmark bestandig maa være parat til Samarbejde med Europa, men at Europa til Gengæld maa respektere Danmarks Ret til som fri og selvstændig Nation at ordne sine egne indre Forhold. Folketinget vedtager et Lovforslag om skærpet Priskontrol.

Italienerne gaar tilbage paa Fronterne i Albanien og Nordafrika overfor henholdsvis Grækere og Englændere. London udsættes for nye, heftige Bombardementer; store Dele af City lægges i Ruiner. Ogsaa Manchester bombarderes, medens engelske Flyvere fortsætter Bombardementerne af Berlin. De politiske Brydninger i Frankrig resulterer i, at Petain afskediger Laval baade som Udenrigsminister og Viceministerpræsident, paa hvilken sidste Post han afløses af Flandin. Laval sidder arresteret i nogle Dage. I Finland bliver Ryti Præsident, og i England afløses Halifax som Udenrigsminister af Eden. I Juledagene hersker der efter stiltiende Aftale relativ Ro paa Fronterne.

**Januar 1941.** I sin Nytaarstale appellerer Statsminister Stauning til fortsat Sammenhold, og Kong Christian retter en Opfordring til Befolkningen om at forstaa Tidens Alvor og optræde korrekt. Rationeringen udvides til ogsaa at omfatte Sæbe, der tillige belægges med Maksimalpriser. I sin Dagsbefaling til Værnemagten i Anledning af Aarsskiftet





erklærer Hitler, at Aaret 1941 vil se Fuldbyrdelsen af den største Sejr i Tysklands Historie. Kampene paa den albanske Front tiltager i Heflighed, og i Afrika bliver Tobruk erobret af Englænderne. Det oplyses, at der staaer 80,000 engelske Soldater paa Island. Christmas Møller træder ud af Rigsdagen og nedlægger alle sine Hverv for at forberede sin Afrejse til England. Roosevelt forelægger et Forsvarsprogram til 28 Milliarder Dollars og betegner U. S. A. som Demokratiernes Arsenal. Malta udsættes for voldsomme tyske Luftangreb. Englænderne bombarderer Wilhelmshafen. Herhjemme gennemføres en midlertidig Skærpelse af den borgerlige Straffelov — der indføres Fængselsstraf for Rygtesmederi og livsvarigt Fængsel for Spionage. Kort Tid senere idømmes Oberstløjtnant Ørum livsvarigt Fængsel for Spionage, idet den skærpede Straffelov blev givet med tilbagevirkende Kraft. To Officerer og en værnepligtig faar haarde Fængselsstraffe. I Rumænien knuses Legionær-Oprøret af Antonescu, medens Legionærføreren Horia Sima maa flygte. Der vedtages en Nødbespisningsplan i København, hvorefter Kommunen skal sørge for varm Mad til Befolkningen, hvis Gassen svigter. Pjecesforfatterne Blankensteiner og Wenck idømmes Fængselsstraffe. Hitler holder ved Maanedens Udgang en stor Tale, hvori han paa 8-Aars Dagen for National-Socialismens Magtovertagelse erklærer sig overbevist om, at Aaret 1941 vil være det historiske Aar for en stor Nyordning i Europa. Han bebuder Skærpelse af U-Baads Krigen og Luftkrigen til Foraaret og erklærer, at den samlede Værnemagt vil gennemtvinge Afgørelsen.

**Februar 1941.** De tyske Flyvere begynder nu ogsaa at udstrække deres Virksomhed til Sollum og Bardia i Afrika og i Nord til Island. I Frankrig er der stor Uro omkring Vichy-Regeringen. Flandin afgaar og erstattes med Darlan, medens Regeringen forhandler med Laval om Indtræden. England bryder med Rumænien og fremsætter Advarsel til Bulgarien. Hedtoft Hansen træder tilbage som Formand for det danske Socialdemokrati og som Medlem af Rigsdagens Samarbejdsudvalg. Han afløses af Alsing Andersen. Folketingsmand H. C. Hansen træder tilbage som Partisekretær. Der holdes Møde mellem Mussolini, Franco og Petain. Den tidligere russiske Udenrigsminister Litvinov ekskluderes af Centralkomiteén. I italiensk Somaliland rykker Englænderne frem til Mogadiscio. Tyske Panserstyrker udstrækker deres Operationer i Libyen. I Hollands nordlige Del indføres tysk Militærstyre efter gentagne Uroligheder. Efter sine Samtaler med Mussolini og Petain erklærer Franco, at Spanien vedstaar sig Solidariteten med Aksemagterne. Herhjemme begynder Hærens og Flaadens Officerer en Agitation for Samarbejde mellem Folk og Værn. Paa Grund af Krigssituationen faar Indenrigsministeren vedtaget en Udsættelse af de kommunale Valg. Udviklingen i det fjerne Østen medfører, at store australske Styrker sendes til Singapore. 10 Nordmænd dømmes til Døden for Spionage. Det national-socialistiske Parti herhjemme spaltes. Det forbydes at sejle i Thisted Bredning.

**Marts 1941.** Efter at ogsaa Bulgarien, uanset Advarslen fra England, har tilsluttet sig Tremagtspagten, rykker tyske Tropper ind i Landet og besætter de strategisk vigtige Punkter. England afbryder den diplomatiske Forbindelse med Landet, og Rusland giver Udtryk for sin Misbilligelse. Tyske og engelske Diplomater udfolder livlig Virksomhed i Tyrkiet, der er begyndt at samle Flaadestyrker ved Dardanellerne. Ekskong Carol og Madame Lupescu flygter. Herhjemme vækker det Opsigt, at syv Andelsslagterier, nemlig alle de fynske og to sjællandske, udmelder sig af L. S.-Erhvervsudvalget. Mælkemanglen meget følelig i København. Der opnaas Enighed mellem Landbrugsministeriet og Land-

Øverst: Bygning af engelske Pigtraadspæringer.  
Nederst: Amerikansk Infanteri i Aktion.

brugsorganisationerne om en ny Kornordning med udvidet Afleveringspligt, ligesom der vedtages et Lovforslag om Sikring af Landbrugets Arbejdskraft. London oplever sin Luftalarm Nr. 500. Baade Hitler, Churchill og Roosevelt holder storpolitiske Taler. Sidstnævnte lover Hjælp til Demokratierne, og Præsidenten underskriver Laane- og Lejeloven, idet han gør Krav paa at faa Raadighed over 7 Milliarder Dollars. Efter en Opgørelse af Lloyds udgør de engelske Tab af Skibe 4,9 Mill. Bruttoregistertons, medens en samtidig tysk Udregning resulterer i 9,7 Mill. Udviklingen paa Balkan, som Hitler i sin Tale har bebudet at ville gribe ind i, fører til, at Jugoslavien tiltræder Tremagtspagten, men Landets Regering bliver umiddelbart derefter væltet ved et Kup.

Herhjemme gennemføres visse Ændringer i Skattelovgivningen, Børnefradragene forhøjes. Fra Nationalbanken fremsættes Ønske om Kronehævning. Der indløber Meddelelse om Sænkning af mange danske Skibe og Beslaglæggelse af andre.

**April 1941.** Den 20. Krigsmaaned sætter paany Fart i den videre Udvikling paa Balkan, hvor Kong Peter, der ved Kuppet i Jugoslavien er kommet til Magten, maa sætte Landet i Alarmtilstand. Tyske Tropper rykker ind i Landet og senere ogsaa ungarske, Tyskerne gaar tillige ind i Grækenland. I Afrika gaar Englænderne frem og erobrer Addis Abeba. Aksetropperne indtager Benghazi. I Nordgrækenland kommer det til de første Kampe mellem tyske og engelske Tropper. Den danske Gesandt i Amerika lader U.S.A. besætte Grønland, men Overenskomsten erklæres i Danmark for ikke-bindende, og Gesanden kaldes tilbage. Udviklingen paa Balkan resulterer i Aksens Erobring af Jugoslavien og Grækenland, men det lykkes Hovedparten af de engelske Ekspeditionsstyrker at komme bort. Aksen generobrer ogsaa Libyen og Albanien, medens engelske Tropper besætter Irak. Der oprettes en Neutralitetspagt mellem Rusland og Japan. Herhjemme gennemføres nye Regler for Huslejetilskud til Familier med mange Børn. I Anledning af Aarsdagen for den tyske Besættelse fremsætter Regeringen en Udtalelse, hvori Befolkningen opfordres til at lade Dagen passere uden Demonstrationer. Over hele Landet mindes de Faldne fra 9. April. Den danske Gesandt i U.S.A. nægter at træde tilbage, hvorefter han tiltales og anklages for Landsforræderi. Restauranternes Menukort nedskæres, og der indføres kødløs Dag for dem. Kød og Flæsk belægges med Maksimalpriser, ligesom der indføres Prisstop for al Kødkonserveres.

**Maj 1941.** Efter at den tyske Værnemagt har meldt Balkanfelttoget afsluttet, fremsætter Hitler i Rigsdagen en Redegørelse, hvori han hylder baade Værnemagten og Hjemmefronten. Der udkæmpes voldsomme Kampe i Irak, og britiske Forstærkninger trækkes til fra Indien og Transjordanien. I England giver Balkan-Felttoget Anledning til en Underhusdebat, hvor Churchill dog opnaar et Tillidsvotum. I Rusland afløses Molotov som Statsminister af Stalin, og Rusland optager diplomatisk Forbindelse med Irak. Haile Selassie holder sit Indtog i den abessinske Hovedstad. Tyske Flyvere retter et voldsomt Angreb paa London, hvor Parlamentet, Westminster Abbey og British Museum beskadiges. Hitlers Stedfortræder, Rudolf Hess, foretager sin forbudte Flyvning til England, hvor han straks interneres. I en tysk Erklæring betegnes han som et Offer for Vrangforestillinger. Det udvidede fransk-tyske Samarbejde giver Anledning til skarp Erklæring fra Præsident Roosevelt. Herhjemme indføres Legitimationskort for den jyske Spærrezone. Fra Island indløber Budskabet om, at Island har opsagt Forbundet med Danmark. Antallet af Arbejds-

løse daler stadig og er nu nede paa under 100.000. Tyskerne erobrer Kreta ved Hjælp af Luftlandetropper og Faldskærmsjægere. 13.000 Englændere tages til Fange. Det tyske Slagskib »Bismarck« sænkes af Englænderne efter selv at have sænket det engelske Slagskib »Hood«. Præsident Roosevelt erklærer U.S.A. i Alarmtilstand.

**Juni 1941.** Denne Maaned bringer meget betydningsfulde Afgørelser. Englænderne kan melde om Afslutning paa Kampene i Irak, medens Tyskerne besætter det sidste engelske Støttepunkt paa Kreta, hvilket giver Anledning til en voldsom Opinion i England, hvor man dog indskrænker sig til en officiel Udtalelse om, at der foreligger »et alvorligt, men ikke uerstatteligt Tab«. Göring udsteder efter Kreta-Felttogets Afslutning en Dagsbefaling til Luftvaabnet. Ekskejser Wilhelm dør i Doorn. De to Diktatorer Hitler og Mussolini mødes i Brenner, hvor de har en 5 Timer lang Samtale. Der konstateres tyske Tropper i Finland, hvor total Mobiliseringsordre udstedes midt i Maaneden, og Maanedens vigtigste Begivenhed indtræffer: Bruddet mellem Rusland og Tyskland. Den 22. gaar tyske og rumænske Styrker til Angreb mod Rusland, og Mussolini lader høre fra sig med en Krigserklæring til Rusland. I Ankara undertegnes en Venskabs-Traktat mellem Tyskland og Tyrkiet, men Churchill afgiver Løfte om, at England vil komme det angrebne Rusland til Hjælp. Udviklingen paa Vestfronten medfører Opstand i Randstaterne. Ogsaa fra U.S.A. kommer der igennem Præsident Roosevelt Tilsagn om Hjælp. Slovakiet og senere Ungarn gaar med i Krigen paa tysk Side. Finland udsættes efter at have grebet til Forsvarskrig for voldsomme Bombardementer, men tyske Forstærkninger ankommer over Sverige. Tyskerne melder om hurtig Fremrykning og omtaler vældige Ødelæggelser af russiske Flyvemaskiner. Snart falder Brest-Litovsk, Wilno og Kowno, og i Slutningen af Maaneden staar tyske Tropper i Lemberg og Libau. De store tyske Resultater paa den første Uge bekendtgøres i 12 Særmeldinger. Engelske Diplomater og Militærkommissioner forhandler i Moskva. Til Islands Ønske om Ophævelse af Unionen med Danmark svarer den danske Regering, at Danmark er rede til Forhandling, saa snart Forholdene tillader det. Englænderne rykker ind i Syrien og Libanon sammen med General de Gaulles Styrker. Arbejdsløshedstallet herhjemme gaar 35.000 ned i Løbet af Maj. Der indføres skærpede Straffebestemmelser mod de tyske Soldater. Kroatien tiltræder Tremagtspagten i Doge-Paladset i Venedig. Det amerikanske Udenrigsministerium kræver, at de tyske Konsulater i Amerika skal lukkes inden den 10. Juli. Slaget ved Sollum ender med tysk-italiensk Sejr. Legitimationskort-Ordningen herhjemme udvides til at omfatte yderligere en halv Million Mennesker. København faar en ny Mælkeordning.

**Juli 1941.** Maaneden præges af de tyske Lynkrigsmetoder mod Øst, hvorved det hurtigt lykkes at gennembryde Stalinlinien. By efter By falder, og Moskva udsættes for det første regulære Luftangreb. Al Magt i Rusland overtages af et 5-Mands Raad, og Stalin bliver Forsvarsminister. Finnerne starter en Offensiv ved Ladoga efter at have generobret Salla. I Syrien proklameres Freden, og efter en Række Forhandlinger undertegnes en engelsk-russisk Pagt i Kreml. Island besættes af amerikanske Marinestyrker. I Maanedens sidste Halvdel undertegnes en Pagt mellem Rusland og Polen, hvorved Polens fjerde Deling erklæres ugyldig. De tysk-rumænske Tropper erobrer Bessarabien. Mannerheim proklamerer Kamp for et Stor-Finland og Fjernkarelens Forening med Finland. De tyske Hære rykker frem mod Ukraine. Ogsaa i det fjerne Østen udfoldes der livlig Aktivitet — en Mili-

tæralliance mellem England og Kina undertegnes. I Japan omdannes Regeringen radikalt, og der meldes om japanske Troppekonzentrationer ved Sibiriens Grænser. Tyskerne rykker frem mod Leningrad-Området og staar 600 km fra Udgangstillingerne. Leningrad udsættes for en Række svære Luftbombardementer. Den diplomatiske Forbindelse mellem Finland og England afbrydes. Finnerne erobrer Sortevalla. Herhjemme oplyses det, at Landbrugets Forrentningsprocent er steget fra 4,9 til 8,8, og Handelsministeren erklærer, at man vil skærpe Produktionsreguleringen.

**August 1941.** Aksemagternes Fremrykning fortsætter, og ved Maanedens Begyndelse knuses de sidste russiske Styrker ved Smolensk. England erklærer Finland for fjendtligt Territorium og etablerer Blokade. Mellem Kiew og Sortehavet bliver en hel russisk Armé tilintetgjort. De samlede russiske Tab opgives nu af Tyskerne til 4 Millioner Faldne og Fanger. 10,000 russiske Flyvemaskiner meldes nedskudt. Nanking- og Manchukuo-Regeringerne anerkendes af Danmark. Tyskerne naar frem til Dnjepr og til en Afstand af 100 km fra Leningrad. Veliki Luki erobres. Efter at Iran har nægtet at udvise Tyskerne, rykker engelske og russiske Tropper i Forening ind i Landet, der maa kapitulere efter faa Dages Forløb. Roosevelt og Churchill mødes paa Atlanterhavet paa et Krigsskib. Efter Mødet udstedes en Fælleserklæring paa otte Punkter, den saakaldte »Atlanterhavsdeklaration«, hvorefter de europæiske Staters Selvstændighed garanteres, Angriberstaternes Afvæbning proklameres o.s.v. Hitler og Mussolini mødes paa Østfronten og enes om at fortsætte Kampen i Fællesskab til Sejren er vundet og det nye Europa kan organiseres under Aksemagternes Ledelse. Wiborg generobres af de finske Tropper. Genopbygningen begyndes. Herhjemme bliver General Gørtz udnævnt til kommanderende General efter General Prior, medens Admiral Vedel bliver Viceadmiral. Paa Foranledning af De samvirkende Fagforbund forhandles om en ny Lønregulering.

**September 1941.** Det tredie Krigsjaar indledes med Leningrads Omringning til Lands og Finlands Befrielse for russiske Tropper. Tyskerne erobrer ogsaa Estland og indtager Poltava og Kiew. Herhjemme tages et stort Antal fremtrædende Kommuniste i Forvaring, hvilket stadfæstes af Højesteret. I Norge indføres Undtagelsestilstand i seks Dage, hvorunder Lederne af de faglige Organisationer udskiftes. To Fagforeningsledere henrettes. Atlanterhavsdeklarationen tiltrædes af Rusland. Herhjemme forberedes Fabrikation af Maksimalsko og tre Typer Arbejdstøj. Det oplyses, at Forbrugsafgifterne har indbragt 90 Mill. Kr. mere end beregnet. Arbejdets Paabegyndelse ved Rødby-Femern Ruten fejres med en stor dansk-tysk Fest. Staten udbyder et Laan paa 250 Mill. Kr. Der udveksles skarpe Noter mellem Finland og England. Paa Grund af Sabotage og lign. indføres i nogle Dage Undtagelsestilstand i Bøhmen-Mæhren, hvor en Række Dødsdomme afsiges ved Standret.

**Oktober 1941.** I Maanedens Begyndelse afsluttes Tremagtskonferencen i Moskva. Rusland har faaet Løfte fra England og U.S.A. om betydelige, krigsvigtige Leverancer. Tyskerne rykker stadig længere ind i Rusland og begynder at true Moskva. I U.S.A. begynder Forhandlinger om Ophævelse af Neutralitetsloven. Overfor de udenlandske Korrespondenter i Berlin erklærer Rigspresseschef Dietrich, at Afgørelsen i Krigen mod Rusland i Virkeligheden allerede er faldet, og at den russiske Hær maa anses for at være knust.

Medens Rumænerne erobrer Odessa, afslutter Tyskerne sejrrigt Dobbeltslaget om Brjansk og Wjasma, erobrer tillige Stalino og Charkov og staar kun 60 km fra Moskva. Den russiske Regering flytter østpaa. Det opgøres, at 260 russiske Divisioner er ødelagt. Efter et Mord paa en tysk Officer henrettes 50 franske Gidsler, og Begivenheden gentages faa Dage efter, da der indtræffer et nyt Mord. Herhjemme skærpes Priskontrollen, og der indføres Maksimalpriser paa Frugt. Finansminister Buhl forelægger Finansloven for det kommende Aar, Forslaget udviser et stort Underskud. Senere fremsætter Finansministeren Forslag om Forhøjelse af en Række Forbrugsafgifter, hvilket vedtages af Rigsdagen. Den amerikanske Flaade lider sit første Tab, idet en Jager torpederes i Atlanten.

**November 1941.** Vinterens Komme sætter sit Præg paa Operationerne paa Østfronten, hvor Tyskland i Løbet af denne Maaned indtager Rostov, men tvinges til at rømme den igen. Fra Stalin fremkommer for første Gang Krav om Oprettelse af en »anden Front«, og i en stor Tale i München erklærer Hitler, at Tyskland vil sejre, hvor længe Krigen end skal vare. Den reviderede Neutralitetslov for U.S.A. undertegnes af Roosevelt. De sidste italienske Styrker i Abessinien fordrives af Englænderne. Herhjemme ophæves Pligten til at bære hvidt Armbind under Mørklægning. Prisloven ændres. Antikomintern-Pagten Tyskland-Italien-Japan-Spanien-Ungarn og Manchukuo forlænges for fem Aar og tiltrædes yderligere af Danmark, Finland, Bulgarien, Kroatien, Rumænien, Slovakiet og Nanking-Regeringen. Loven om det skrællede Pristal herhjemme vedtages.

**December 1941.** Et Krav fra England til Finland om Separatfred afvises, og Finland proklamerer de genvundne Omraaders Genforening med Finland. Krigserklæringer fra England til Finland og fra Aksemagterne til U.S.A., samt fra Japan til U.S.A. og England. Japanerne starter deres store Offensiv og angriber Hawaii, hvor fem store amerikanske Slagskibe sænkes ved Pearl Harbour. Japanerne gaar i Land paa Philippinerne og Hongkong-Øen. Ved Singapore sænkes to allierede Slagskibe af japanske Flyvere. Generalmobilisering i U.S.A. Ogsaa de engelske Dominions afgiver Krigserklæringer. Stillehavskrigen i fuld Gang. Hongkong kapitulerer. Vinteren har lammet Operationerne paa Østfronten, men den tyske General v. Brauschitch træder tilbage og afløses som Øverstkommanderende af Hitler selv. Paa Krim landsættes russiske Forstærkninger. Herhjemme gennemføres visse Lempelser i Mørklægningsbestemmelserne Øst for Jylland. Et Tog i Jylland beskydes af en engelsk Flyvemaskine.

Englænderne etablerer et Landgangsforøg paa den nordnorske Kyst, men bliver slaet tilbage. Den tyske Overkommando begynder at benytte Udtrykket »Afvægekampe« om Slagene paa Østfronten. Elleve Nordmænd dømmes til Døden. Singapore begynder at forberede Evakueringen. Manilla trues af Japanerne. Englænderne tager Benghazi.

**Januar 1942.** Det nye Aar indledes med, at 26 Landes Befuldmægtigede i Washington undertegner en Overenskomst, hvori de erklærer, at de ikke vil slutte Separatfred med Aksemagterne. Paa alle frie Danskes Vegne giver Danmarks Gesandt i U.S.A., Minister Kauffmann, Tilslutning til denne Solidaritetserklæring. Japanerne erobrer Manilla og Malakkahalvøen undtagen Singapore, samtidig sættes Offensiven mod Birma i Gang. General Wawell udnævnes til Øverstkommanderende for de allierede Hære i Østen. I Fin-

land fortsættes den russiske Offensiv, og Tyskerne melder om haarde Afværgeskampe paa Østfronten. Tyske Flyvere bombarderer Malta. I Rio de Janeiro holdes en panamerikansk Konference, som anbefaler at bryde med Aksemagterne. Der udbryder Krig mellem Japan og Hollandsk Indien, og Thailand afgiver Krigserklæring til U.S.A. og England. Aksemagterne generobrer Benghazi, medens tyske Tropper rykker ind i Feodosia paa Krim. Herhjemme sker der en Nedsættelse af Smørrationerne med 10 pCt. Den danske Regering udsteder en Erklæring, hvori der tages Afstand fra Forsøgene paa at danne danske Eksilregeringer i Udlandet, idet man særlig hæfter sig ved den Virksomhed, Minister Kauffmann har udfoldet i U.S.A. Kongen udsteder et Reskript til Udenrigsministeren om Pligterne for Tjenestemænd i Udenrigstjenesten. Den danske Filmproduktion sættes stærkt i Vejret. Benzinrationerne strækkes yderligere, og den danske Krone opskrives med 8,3 pCt. Det danske Ø.K.-Skib »Selandia«, der er Verdens første Motorskib, krigsforliser i Østen. Alle Fronter præges af øget Aktivitet, og Japanerne gaar i Land paa New Guinea og Salomonsøerne. De første amerikanske Tropper, et stort Ekspeditionskorps, landsættes i Nord-Irland. Churchill opnaar et Tillidsvotum med 464 Stemmer mod 1. De kommunale Valg i Danmark udsættes i et Aar.

**Februar 1942.** Den 30. Krigsmaaned bringer Singapores Fald efter voldsom japansk Offensiv, hvorefter japanske Styrker landsættes paa Java og Sumatra. De Allierede maa opgive Birmavejen. Der oprettes et fælles engelsk-amerikansk Generalstabsraad med Sæde i London og Washington. I Norge giver den tyske Rigskommissær Terboven sit Samtykke til, at Quisling udnævnes til Ministerpræsident. Aksetropperne kan melde om fortsat stærk Fremgang i Libyen. Den tyske Rigsminister Dr. Todt meldes forulykket efter Nedstyrtning med en Flyvemaskine. Regeringsomdannelser i England, hvor Cripps bliver Medlem af Krigskabinetet, medens Churchill opfordres til at afgive Forsvarsministeriet, hvilket han afslaar. Skarpe Konflikter i Norge mellem bl. a. Lærere og Præster og National Samling. Biskop Berggrav afsættes. Herhjemme afgives Betænkning om Sociallovens Revision. Der meldes om Indtægtsfremgang for Skatteborgerne Landet over. Engelske Flyvere kaster Bomber over Fyn og Jylland. 400,000 Arbejdere tilkendes højere Dyrtidstillæg, og der udstedes Smørrabatkort, ogsaa til Ikke-Forsørgere.

**Marts 1942.** Maaneden præges af voldsom japansk Aktivitet i det fjerne Østen, hvor Japanerne erobrer Rangoon og Hollandsk Indien, hvis Regering maa evakuere til Australien. De allierede Tropper paa Java tvinges til Kapitulation. I Europa karakteriseres Situationen af den fortsatte Luftkrig, ogsaa Paris bombarderes, idet Maalet opgives at være Renault-Fabrikerne. Endnu et Antal Nordmænd henrettes af Tyskerne. Alle Norges Biskopper nedlægger deres Embeder. Den »norske« Regering indfører særlig Jødelovgivning. Herhjemme opnaas Forlig mellem Landbrugsminister Bording og Landbrugsorganisationerne om den nye Kornordning. Arbejdsfordelingsloven vedtages. Efter tysk Krav afskediges den danske Gesandt i London, Grev Reventlow, sammen med Legationsraad Gustav Rasmussen og flere andre af Legationens Personale for »uneutral Virksomhed«. I Tyskland nedsættes Rationerne, og i en stor Tale erklærer Hitler, at selvom Vinteren medførte store Vanskeligheder og alvorlige Prøvelser, vil den russiske Hær blive knust i Sommerens Løb. Tyskerne opgiver Sænkningstallet til 16 Mill. Bruttoregistertons. Herhjemme gennemføres en københavnsk Skatteforhøjelse paa 15 pCt. Borgerne opfordres til at vise yderligere Spar-

sommelighed med Gassen. Forbruget skal nedskæres med en Fjerdedel. Der indføres forhøjede Afgifter paa Drikkevarer. Britiske Landgangstropper forsøger at komme i Land paa den franske Atlanterhavskyst ved St. Nazaire, men bliver slaet tilbage.

**April 1942.** Udviklingen i Norge medfører, at Hovedparten af Præsterne følger Biskoppernes Eksempel og nedlægger deres Embeder. Tyskland erklærer Vinterslaget for endt og forbereder Foraarsoffensiven. Den tyske Rigsdag giver Hitler enevældig Magt. Laval faar atter Sæde i den franske Regering og danner en ny Regering i Vichy, hvor han selv overtager Posten som Udenrigs- og Indenrigsminister samt som Regeringschef og Informationsminister. Rostock udsættes for heftige Angreb af Englænderne. I Norge bliver to tyske Politimænd myrdet, og som Repræsalier henrettes 18 Nordmænd. Luftkrigen intensiveres paa alle Fronter, bl. a. bombarderes Augsburg, Köln, Norwich og Trondheim, Kiel og York. Herhjemme begynder Bolignøden at gøre sig gældende. De første Drosker med Generatoranlæg viser sig paa Gaderne. Den haarde Vinter har ødelagt Hovedparten af Landets Hvedearealer, hvilket giver sig Udslag i mindre Franskrødsrationer. Ogsaa Wienerbrød rationeres, og der indføres Bestemmelse om Iblanding af Byg i Brødkornet. Rejsevanskelighederne forværres, idet der bl. a. indføres særlige Fægebilletter. Statsbanerne indstiller en Tid al Godsbefordring.

**Maj 1942.** Japanske Tropper indtager Mandalay i Burma. Paa Østfronten præges Maanedens af de store Kampe i Charkow-Afsnittet. Luftkrigen i Vest fortsættes med uformindsket Heftighed. Madagascar besættes af engelske Tropper. Kertsch indtages af tyske og rumænske Styrker. I Nordafrika starter Rommel sin Offensiv mod Tobruk. Politigeneral Heydrich i Bøhmen-Mähren saares dødeligt ved et Attentat, hvorefter der proklameres Undtagelsestilstand i Protektoratet. Herhjemme maa Statsminister Stauning lade sig indlægge paa Hospital, hvorefter Finansminister Buhl konstitueres som Statsminister. Den 3. afgaar Stauning ved Døden, og Budskabet herom modtages med Sorg af den danske Befolkning. Stauning bisættes paa Statens Bekostning. Buhl udnævnes til Statsminister. Regeringen udsteder en Erklæring, hvori det siges, at det vedblivende vil være den danske Regering magtpaaliggende at fremme og udvikle Samarbejdet med Tyskland til gensidig Gavn og Nytte. Fabrikationen af Cykledæk standses midlertidigt. Til Finland afsendes danske Fødevarer for 35 Mill. Kr. Kongen hyldes paa sin 30 Aars Jubilæumsdag som Regent. Brødrationeringen skærpes. Christmas Møller flygter til England under dramatiske Omstændigheder. Skjult i en lille Skonnerts Lastrum undgaar han Opdagelse af Tyskerne og kommer vel ud af Limfjorden. Efter et Ophold i Sverige rejser han til England, hvor han bliver Formand for det danske Raad og begynder sine Radiotaler til den danske Befolkning. Cykletyverierne griber stærkt om sig. Manglen paa Jern og Metaller foranlediger storslaet landsomspændende Indsamling. De første Cykledæk af Erstatningsmaterialer kommer i Handelen.

**Juni 1942.** I denne Maaned følger Krigserklæringerne fra Meksiko til Aksemagterne og fra U.S.A. til Ungarn, Rumænien og Bulgarien. Essen bombarderes, hvorpaa Tyskerne indleder Gengældelsesangreb paa Canterbury. Rommel gaar frem i Nordafrika og erobrer Tobruk, hvorefter hans Hære begynder at trænge ind i Ægypten. Heydrich dør efter





Attentatet, og der foretages en Række Henrettelser i Prag. Frikorps »Danmark« indviklet i de haarde Slag paa Østfronten, Korpsets Chef, C. F. von Schalburg, falder. Slaget om Sebastopol indledes og resulterer i Sebastopols Fald. Herhjemme bliver Brændselssituationen stadig alvorligere. Paa tysk Foranledning bliver de Mænd, der har hjulpet Christmas Møller med at flygte, idømt strenge Fængselsstraffe. De første Tilfælde af dansk Sabotage mod Tyskerne dukker op i Aalborg, hvor syv Skoleelever, Medlemmer af den stedlige »Churchill-Klub«, idømmes Fængselsstraffe for at have generet den tyske Værnemagt. Herefter begynder der at komme Fart i Dannelsen af Sabotageorganisationer og anden Modstandsbevægelse. Det vedtages at rationere Gassen, og der udformes et stort Lovkompleks med Henblik paa at faa de ledige Penge steriliseret. Herre- og Drengetøj i Standardudgaver belægges med Maksimalpriser. Statsbanerne nedskærer Befordringen af Cykler og forskellige Grupper af Gods. I Underhuset oplyser Eden, at der er oprettet en 20-Aars Bistandspagt mellem England og Rusland, og at en lignende Pagt er oprettet mellem U.S.A. og Rusland. Det vækker voldsom Harmen Verden over, at Tyskerne som Repræsalie udsletter en hel czechisk Landsby. Tyske Tropper erobrer Mersa Matruh. Japanerne landsætter Tropper paa Aleuterne. I Sverige vedtages den store Forsvarsplan. Tyske U-Baade dukker op ved Amerikas Atlanterhavskyst. Herhjemme udstedes Forbud mod Færdsel paa Jyllands Kyster efter Mørkets Frembrud.

**Juli 1942.** Den britiske Tilbagerykning i Nordafrika giver Anledning til en stormende Parlamentsdebat i London, men uden at love særlig Lysning i Situationen opnaar Churchill dog et Tillidsvotum. Imidlertid lykkes det de britiske Afrikastykker at standse Rommels Styrker ved El Alamein, 100 km fra Alexandria. Englænderne har politiske Vanskeligheder i Indien, hvor den indiske Nationalkongres' Eksekutivkomité fremsætter Krav om Ophævelse af den engelske politiske Magt i Indien. Den tyske Sommeroffensiv paa Østfronten fører til en Afslutning paa Krimkrigen. Rostov erobres, og Tyskerne trænger frem til Donbuen vest for Leningrad. Paa dette Tidspunkt udsteder Stalin sit Opraab til den røde Armé om at standse Tyskernes Fremtrængen for enhver Pris. De russiske Krav til sine Allierede om Oprettelse af en »anden Front« forstærkes. Tyskerne afviser russiske Modangreb og fortsætter Presset mod Kaukasus-Området med en Hær paa 2 Mill. Mand. Den tysk-engelske Luftkrig fortsættes, og Panserstyrkernes Kampe ved El Alamein tiltager i Voldsomhed. Herhjemme bliver Dr. la Cour idømt syv Maaneders Fængsel for Angreb paa det tyske Statsstyre. Arbejdsløshedstallet daler stadig og naar ned paa 17.300. Bolignøden derimod bliver alvorligere. Som et Led i Bekæmpelsen forbydes Nedrivning af gamle Ejendomme, som ikke kan kendes ubrugelige til Menneskeboliger. Elektricitetsrestriktionerne medfører Forbud mod Salg af elektriske Kogeindretninger og Komfurer. Til Gengæld gennemføres visse Lempelser i Gasrationeringen, men Kulsituationen er stadig meget alvorlig.

**August 1942.** Tyskerne fortsætter paa Østfronten Fremrykningen i Kaukasus, og Slaget om Stalingrad begynder. De russiske Krav om Oprettelsen af en anden Front medfører en britisk raid mod Dieppe paa den franske Kanalkyst. Tyskerne tilbageviser Angrebet efter nogle Timers Kamp. I Stillehavet indleder Amerikanerne deres Offensiv paa Salomonsøerne. Udviklingen i Indien resulterer i, at Englænderne arresterer Ghandi og andre indiske Ledere. Herhjemme underlægges alle Skibe Fragtnævnet for at sikre Brændselstransporterne. Der udstedes Forbud mod Konservering og Nedfrysning af Fjerkræ. Bærfrugt behæftes med Mak-

Øverst: Fra Invasionen paa Atlanterhavskysten.  
Nederst: Stalin og Roosevelt ved Yalta-Konferencen.

simalpris. Fremstillingen af Sigtemel standses. Der indføres Prisstop for Hoteller og Restauranter. Manglen paa Cement medfører Forbud mod Anvendelse af Cement til Vejanlæg. Kulmanglen gør sig stedse mere gældende paa en Række Omraader. Churchill foretager en Rejse til Moskva for at forhandle med Stalin og flyver derfra til Cairo. Ogsaa fra Brasilien kommer der Krigserklæring til Tyskland og Italien. Mussolini holder »Hovedrengøring« og ekskluderer over 60,000 Partimedlemmer. Tyskerne udsteder en Forordning, hvorefter der kan mobiliseres Arbejdskraft i de besatte Omraader. Ved Maanedens Slutning tiltager Kampene om Stalingrad i Heflighed og betegnes som de hidtil blodigste paa Østfronten.

**September 1942.** I det fjerde Krigsaars første Maaned lykkes det de tyske Styrker at støde yderligere frem paa Østfronten. Volga og Sortehavets Østkyst naas. Tyskerne trænger ind i selve Stalingrad og sætter over Kertschstrædet. Flaadehavnen Novorosisk erobres. Herhjemme maa Statsminister Buhl paa tysk Foranledning rette en Opfordring til Befolkningen om at være med til at bekæmpe Sabotagehandlinger. Der opstaar en vis Spændthed i det dansk-tyske Forhold efter Kong Christians Svar paa Hitlers Lykønskning til Kongens Fødselsdag. Hitler er utilfreds med den Form, Kongen har givet sit Svar, og finder det ikke hjerteligt nok. Gennem Gesandt Renthe-Fink giver Hitler Udtryk for sin Vrede i Udenrigsministeriet, og Sagen udvikler sig til, at den diplomatiske Forbindelse mellem Danmark og Tyskland afbrydes, idet Tyskland hjemkalder sin Gesandt og hjemsender Danmarks Gesandt. Formelt bliver den diplomatiske Forbindelse ikke senere genoptaget. Ogsaa General Lüdke kaldes tilbage, og Tyskerne indleder en skærpet Kurs her i Landet, hvilket senere bl. a. fører til Beslaglæggelse af de danske militære Depoter.

**Oktober 1942.** Lüdke afløses som Øverstkommanderende over de tyske Tropper i Danmark af General v. Hanneken. Under sin Ridetur gennem Byen er Kongen saa uheldig at falde af Hesten og paadrage sig lettere Kvæstelser. Under hans Sygeleje forestaar Kronprinsen Regeringens Førelse. Produktionen af Brunkul intensiveres. I Norge fortsætter Tyskerne med Henrettelser, bl. a. som Sonebod for Sabotage. De engelske Fanger, som Tyskerne tog under Dieppe-Aktionen, 1200 Mand, lægges i Lænker, hvilket fra engelsk Side besvares med lignende Forholdsregler overfor tyske Fanger. Under Ledelse af Montgomery indledes den allierede Offensiv i Nordafrika mod Rommel. De politiske Kommissærer i den russiske Hær afskaffes. Kampene i og om Stalingrad raser videre med uformindsket Heflighed, men den indtrædende Vinter begynder at hæmme Operationerne paa Østfronten iøvrigt. Herhjemme er der Uroligheder under et Besøg af Frikorps »Danmark«. Sommertiden ophører. I det fjerne Østen raser et Søslag ved Salomonsøerne.

**November 1942.** I Nordafrika vender Krigslykken sig. General Montgomery trænger med sine Panserstyrker ind i de tyske Linier ved El Alamein. Samtidig landsættes betydelige amerikanske og britiske Tropper under Kommando af General Eisenhower i fransk Marokko og Algier, hvor de hurtigt tiltvinger sig Fodfæste. Montgomerys 8. Armé presser langsomt, men uimodstaaeligt Rommel tilbage gennem Nordafrika. De tyske Styrker gaar sammen med Italienerne til Angreb paa den franske Flaadehavn Toulon for at bemægtige sig Flaaden, men det lykkes Besættningerne at sænke de fleste af Skibene, inden

Churchill ankommer til Yalta



Aksetropperne naar frem. Petain overtager personlig Posten som Øverstkommanderende og protesterer mod den engelsk-amerikanske Invasion. Tyskerne fører Tropper til Tunis. Ogsaa paa Østfronten begynder Aksens Modgang, idet Russerne starter Offensiv paa flere Frontafsnit og trykker Tyskerne tilbage. Herhjemme præges Situationen af Tyskernes Utilfredshed med den siddende Regering. De kræver Ministeriet Buhl afløst af et andet og fremholder Erik Scavenius som den Mand, de kunde tænke sig at nære Tillid til. Der forhandles i en Uge under stor Spænding, og tilsidst danner Scavenius Regering og tilkendegiver i en officiel Erklæring, at han vil fortsætte med den Politik, der hidtil er ført. Paa Regeringens Vegne fremsætter Justitsminister Thune Jacobsen Forslag om en Bemyndigelseslov, hvorefter Regeringen kan træffe de Forholdsregler, den anser for egnede til Opretholdelse af Ro og Orden. Fire konservative Rigsdagsmænd undlader at stemme. Prisloven forlænges, og der udstedes Paabud om Indskrænkninger af Vinduesudstillinger.

**December 1942.** I Algier oprettes et fransk Rigsraad med Admiral Darlan i Spidsen, men i Maanedens Løb falder Darlan for en Morders Skud og efterfølges af General Giraud. De tyske og amerikanske Styrker i Tunis opnaar Kontakt med hinanden. Allierede Flyvere angriber fra deres nye Baser i Nordafrika Gang paa Gang Italien. Aksens Forsvarslinje i Nordafrika maa trækkes tilbage. Paa Østfronten præges Situationen af de russiske Offensiver mod Voronesh og Rostov, men Tyskerne melder om heldigt gennemførte Afværgekampe. Tyskerne rykker dog tilbage til nye Stillinger mod Vest. Herhjemme vedtages Lov om Sabotagevagter ved visse Fabrikker og Virksomheder. I Aarhus oprettes en jydsk-fynsk Politikommando under Ledelse af Politimester Agersted. Det forbydes at forsende hjemmeslagt Flæsk med de offentlige Transportmidler. Den stigende Aktivitet af illegale Grupper i Danmark fremkalder en officiel Meddelelse om Modforholdsregler, og der foretages en Række Anholdelser, bl. a. arresteres Folketingsmand Aksel Larsen og Professor Chiewitz, og det meddeles ligeledes officielt, at der er indledet Undersøgelser mod en Række Personer, som sigtes for at have deltaget i Udgivelsen af det illegale Organ »De frie Danske«. Under Finanslovdebatten fremsætter Statsminister Scavenius en Advarsel mod Deltagelse i Sabotagehandling. Krigsudviklingen giver Anledning til Optimisme i England, men Churchill advarer og erklærer, at han endnu kun kan love Imperiet »Blod, Sved og Taarer«, selvom han ikke er i Tvivl om det endelige Udfald. I Nordafrika fører Rommel sine Styrker tilbage til Tunis, skarpt forfulgt af Montgomery. Det kommer til Kompetencestridigheder mellem de Gaulle og Giraud, men fransk Somaliland tilslutter sig førstnævnte.

**Januar 1943.** Efter at Russerne har omringet Stalingrad, hvor General Paulus i Spidsen for en kvart Million Mand afslaar Kapitulationen, begynder det for Tyskerne saa skæbnsvangre Tilintetgørelsesslag, der ender med, at Russerne overmander de tilbageblevne tyske Styrker. Russerne starter samtidig Offensiv paa flere Frontafsnit, og Tyskerne maa tage den »elastiske« Forsvarsteknik i Anvendelse under deres Afværgekampe. Ogsaa i Nordafrika gaar det tilbage for Tyskerne, idet Montgomerys 8. Armé erobrer hele Libyen. Ogsaa Chile og Irak bryder med Aksen. Efter en Pause paa over et Aar genoptages de engelske Luftangreb paa Berlin, som nu ogsaa oplever det første Dagangreb. I Øst maa Tyskerne opgive bl. a. Veliki Luki og Voronesh, samtidig med at Russerne gennembryder Omringningen af Leningrad. Den tyske Bevægelseskrig medfører talrige »Frontforkortninger«. Herhjemme skærpes Priskontrollen paa en Række Omraader. Elektricitetsrestrik-

tionerne skærpes, og Brændselssituationen medfører ændrede Lukketider, ligesom Radioens Sendetider og Lokaltrafikens Kørselstid afkortes. Maksimalpriserne paa Tørv forhøjes, og alle Storfbrugere af Gas faar mindre Rationer. København oplever den 27. et engelsk Luftangreb, der er rettet mod Burmeister & Wain. Der falder Bomber i Beboelseshuse paa Islands Brygge og i Sukkerhuset samt i en Fabriksbygning ved Knippelsbro. 7 Mennesker mister Livet, og 70 saares. Stor materiel Skade anrettes, og der startes en Indsamling for at komme de bomberamte til Hjælp. Det opgøres, at der siden Besættelsen er faldet 10.000 Bomber i Danmark.

**Februar 1943.** Der udstedes en tysk Særmelding om Stalingrad-Katastrofen og holdes Landesorg i tre Dage. Det meddeles ogsaa fra tysk Side, at Tilbagetrækningen af Aksens Tropper i Kaukasus er fuldført. Russerne generobrer Kursk og Bjelgorod, senere tillige Rostov og Charkov. I Italien overtager Mussolini selv Posten som Udenrigsminister, medens Ciano bliver Ambassadør ved Vatikanet. I det fjerne Østen tvinges Japanerne til at fortrække bl. a. fra Guadalcanar. Den tyske Propagandaminister Goebbels maner Civilbefolkningen til at anstrenge sig yderligere, idet han henviser til Værnemagtens Indsats og Ofre. Den 24. udsteder Hitler sin Proklamation om Europas totale Mobilisering, idet han nærmere definerer de besatte Landes Krigsindsats og erklærer, at Tyskland vil gennemføre en Mobilisering af Europas sjælelige og materielle Værdier i hidtil uoplevet Omfang. Det oplyses, at den franske Flaade fra Dakar er ankommet til U.S.A. Herhjemme fortsætter Gestapo deres Jagt paa Modstandsbevægelsens Folk, bl. a. arresteres Biblioteksdirektør Døssing, medens Professor Mogens Fog efterlyses. Der ankommer en tysk Rigsbefuldmægtiget til Danmark, nemlig Dr. Werner Best, en af Himmlers Medarbejdere. Der afsiges Dom i en Række Sager, hvor danske Statsborgere er tiltalt for at have hjulpet engelske Faldskærmsagenter. Straffen gaar helt op til 10 Aars Fængsel. Ligeledes idømmes en Række Personer haarde Straffe for at have haft Forbindelse med illegale Kredse. Den tyske Værnemagts Hovedkvarter i Kolding udsættes for Bombeattentat, og der udsættes en Belønning paa 10.000 Kr. for Oplysninger, der kan føre til Gerningsmændenes Paagribelse.

**Marts 1943.** Herhjemme udskrives i Forstaaelse med Tyskerne Valg til Folketing og Landsting, idet dog det tyske Mindretal ikke deltager. Der bliver over hele Landet stemt som aldrig før, og Valgdeltagelsen naar overalt Rekordhøjder. Samarbejds-partierne faar 95 pCt. af Stemmerne, og Valget kan saaledes med Rette karakteriseres som et godt dansk Valg og en straalende Tilslutning til Regeringens nationale Politik. Herefter kan ingen Tvivl herske om det danske Folks Stilling til Folkestyret. Krigen i Øst præges af den store russiske Vinteroffensiv, hvorved den tyske Front flere Steder trykkes tilbage. Den russiske Offensiv ebber dog ud, og Tyskerne generobrer bl. a. Charkov. Mod Vest fortsættes Luftkrigen med Bombardementer, bl. a. af Nürnberg, München, Stuttgart, Wilhelms-hafen og Berlin. Tyskerne bombarderer bl. a. Newcastle, og Russerne Helsingfors. Hitler indrømmer i en Rigsdagstale, at der har været en alvorlig Krise paa Østfronten, men at Krisen nu er overvundet. Herhjemme oplever København sin Luftalarm Nr. 50. Otte unge Mennesker og Drengene idømmes alvorlige Fængselsstraffe for Sabotage. Redaktøren af det nazistiske Blad »Kamptegnet«, Fru Olga Eggers, og hendes Medredaktør idømmes strenge Straffe ved Højesteret, men Tyskerne griber ind og forhindrer, at de dømte kommer til Afsoning.



**April 1943.** Herhjemme begynder der for Alvor at komme Fart i Sabotagehandlingerne, mens Rigsdagens Samarbejdsudvalg retter en indtrængende Appel til Befolkningen om at forstaa Situationens Alvor. Det oplyses, at der foruden en lang Række Jernbaneattentater er blevet forøvet Sabotage baade mod tysk og dansk Ejendom rundt omkring i Landet. Luftkrigen i Vest og i Italien fortsættes, eksempelvis udsættes Antwerpen for et engelsk Luftangreb, og det oplyses, at 2000 Mennesker er blevet Ofre. Maanedens præges iøvrigt storpolitisk af den Række Forhandlinger, som Hitler fører med sine Vasalstater. Efter Tur møder bl. a. Mussolini, Antonescu, Horthy, Tiso, Pavelitch og Laval til Konference med den tyske Fører. Rusland afbryder den diplomatiske Forbindelse med den polske Eksilregering i London. I Syd bliver Rommels Linier gennembrudt af de Allierede, men ved en Tilbagetrækning undgaar Tyskerne Omringning. Kampene i Tunis fortsættes imidlertid med uindskrænket Voldsomhed, og der gøres klar til det afgørende Slag. Herhjemme indføres Anmeldelsespligt for Bilgummi. Efter at Island har erklæret at ville være Republik fra 1944, fremsætter Statsministeriet en Erklæring om Regeringens Stilling. Der indføres en ny Skat paa Krigs-Merindkomster.

**Maj 1943.** Maanedens vigtigste Begivenhed er Afrika-Felttogets Afslutning. De Allierede erobrer Bizerta og Tunis samt hele Kap Bon Halvøen, hvorefter Aksemagterne tvinges til at indstille Krigen i Afrika. Baade fra engelsk og russisk Side fremsættes Erklæringer om, at Polen skal genopstaa som en fri og uafhængig Stat. Stalin opløser Komintern. Tyskerne afgiver en Protokol om Massegravene i Katyn. Efter Udviklingen i Afrika sættes Italien i højeste Alarmberedskab, og italienske Styrker kaldes hjem fra Balkan. De italienske Øer bombarderes af allierede Flyvere, samtidig med at Luftkrigen fortsættes i Vesteuropa. Paa Østfronten fortsætter Russerne deres Offensiv og trykker den tyske Front tilbage. Herhjemme gennemføres de kommunale Valg. Der indføres Forbruger-Kødkort, men Forbudet mod Transport af Flæsk ophæves. Efter at have overstaaet sin Sygdom overtager Kongen paany Regeringen. Det tyske Riges Befuldmægtigede, Dr. Best, modtages af Kongen. Den nye Huslejelov træder i Kraft, hvorefter der er indtraadt vigtige Ændringer i Forholdet mellem Lejer og Ejer. Af Hensyn til Mangelen paa Arbejdskraft til Landbruget standses en Række Vejarbejder. Sabotageaktionerne fortsætter i stigende Omfang. Under en Aktion mod nogle Virksomheder i Taastrup saarer Sabotørerne ti Fabriksvagter med Revolverskud. Fire Sabotører fra Holbæk bliver taget til Fange, medens en femte skydes ned under Flugt. Slagterbutikerne indfører Tirsdagslukning. Rundt om i Landet gaar Boligbyggeriet i Staa paa Grund af Materiale-mangel. Bolignøden bliver stedse alvorligere. Under et Luftangreb paa Flensborg omkommer 15 danske Børn. Ogsaa paa Bornholm indføres nu Legitimationskort. Det oplyses af Dansk Dampskibsrederiforening, at der under Krigen er sænket 164 danske Handelsskibe, og at 1032 danske Søfolk er omkommet. Der vedtages et Lovkompleks om nye Skatter, hvorefter der indføres Merindkomstskat, Krigskonjunkturskat og tvungen Opsparing.

**Juni 1943.** Det betydningsfulde allierede Fremstød over Middelhavet resulterer i Erobringen af de italienske Smaaøer Pantellaria og Lampedusa. Efter Forhandlingen mellem Giraud og de Gaulle opnaas Enighed om Dannelsen af en fransk Befrielses-

Engelsk Karikatur af »Føreren«, lavet af en Kartoffel, et Par Lokker Haar, en Flip og et Slips.

komité i Algier under Ledelse af de to Militærpolitikere. Ruhr-Distriktet udsættes for en heftig Luftoffensiv. Det oplyses, at der daglig er henved 4000 Flyvemaskiner i Aktivitet over Vesteuropa. Fronterne ligger ret fast paa Østfronten. De Allierede gennemfører en Række Modforanstaltninger overfor den tyske Ubaads-Trusel. I Italien indføres Arbejdstjeneste, og en halv Million Franskmænd udskrives til Arbejde i Tyskland. Ogsaa Hollændere udskrives i stort Tal til tysk Arbejdstjeneste.

**Juli 1943.** Efter at det i nogen Tid har været aabenbart, at de Allierede samler Landgangsbaade i Tunis, følger den 10. Juli næste betydningsfulde Fase i de Allieredes Operationer. En vældig Flaade af Transportfartøjer forcerer Middelhavet, og store Invasionsstyrker landsættes paa Siciliens Kyst, hvor det kommer til forbitrede Kampe med Aksetropperne. De Allieredes Sejr bliver skæbnesvanger for Fascistregimet i Italien. Mussolini har et Møde med Hitler, men paa det fascistiske Storraads Møde den 25. konstaterer han, at han har Flertallet imod sig og træder tilbage som Regeringschef. Badoglio udpeges af Kong Victor Emanuel til Ministerpræsident, og Mussolini arresteres. Faa Dage senere vedtages det at opløse det fascistiske Parti og Storraadet, hvilket giver Anledning til Glædesdemonstrationer over hele Italien, men Badoglio udsteder Proklamation om Krigens Fortsættelse, og Eisenhowers Fredstilbud til Italien afvises. Paa Østfronten blusser Krigen op, og det kommer til vældige Infiltrationsslag, bl. a. ved Bjelgorod. Det oplyses, at 10 Millioner Mand deltager i Slaget, som raser uden Pause. I Vest fortsættes Luftkrigen, og Hamburg evakueres efter at være blevet ødelagt. Ogsaa Rom bombarderes. Herhjemme opgøres det, at Indtægterne gennemgaaende er steget over 13 pCt. og at Antallet af Millionærer paa et Aar er gaaet op fra 528 til 569. Der indføres vidtgaaende Priskontrol med Restauranter. Sabotagen tager voldsomt til over hele Landet, og Tyskerne fører politimæssige Forstærkninger til Landet.

**August 1943.** Denne Maaned bringer skelsættende Begivenheder i Besættelsens Historie. Den danske Regering afviser et tysk Krav om Godkendelse af, at danske Statsborgere, der dømmes ved tysk Krigsret, skal føres til Fængsler i Tyskland. Tyskerne erklærer, at de danske Myndigheder er ude af Stand til at opretholde Ro og Orden. Den tyske Øverstkommanderende i Danmark, General von Hanneken, beslutter at slaa til, og tidligt om Morgenen den 29. August erklærer han militær Undtagelsestilstand for hele Landet. Tyske Tropper gaar til Aktion mod danske Garnisoner og militære Anlæg samt mod Flaaden. De danske Soldater sætter sig overalt til Modværge, og det kommer til blodige Træfninger, hvorunder 23 danske Soldater falder. De tyske Tab er ukendte. Flaademandskabet sænker de danske Orlogsfartøjer, enkelte undslipper til Sverige med deres Besætninger. Efter at have slaaet Modstanden ned, opløser og afvæbner Tyskerne de danske Styrker og internerer dem i nogle Uger. Regeringen Scavenius indgiver sin Demissionsbegæring og ophører at fungere, Rigsdagen hjemsendes, og den civile Administration overtages af de respektive Ministeriers Departementschefer. Samtidig med de militære Begivenheder i Morgentimerne gaar en Arrestationsbølge over Landet; mange hundrede fremtrædende Personligheder interneres i nogle Uger. Civil Jernbanetrafik holdes standset i en Uge. Forud for de historiske Begivenheder den 29. August, der bringer Danmark i en Slags Krigs-



Ist and med Tyskland, er gaaet Generalstrejken i Odense, foranlediget af Tyskernes Mord paa sagesløse Personer. Befolkningens ubrydelige Sammenhold overfor de tyske Provokationer og Overgreb manifesterer sig paa smukkeste Vis, men Strejken kræver mange Døds-ofre. Strejken afblæstes den 24. efter at have varet i fem Døgn. Dagen efter ødelægges Forum i København af en Bombeeksplosion, efter at tyske Soldater har begyndt at anvende Kæmpehallen til Kvarter.

August bringer iøvrigt Afslutningen paa Kampene om Sicilien, som rømmes af de tyske og italienske Styrker. - Luftslaget raser videre over Syditalien, og Rom erklæres for en aaben By. Paa Østfronten fortsætter Russerne deres Offensiv og tvinger Tyskerne tilbage bl. a. fra Orel, Charkov og Taganrog, men Tyskerne melder, at de under deres planmæssige Frontforkortninger har tilføjet Russerne svære Tab.

**September 1943.** Det femte Krigsjaar indledes med de Allieredes Erobring af Syditalien, efter at 8. britiske Armé er landsat i Calabrien og 5. amerikanske Armé ved Salerno. Badoglio-Regeringen kapitulerer uden Betingelser den 8., men der dannes en ny fascistisk Regering, stærkt militært understøttet af Tyskerne, som besætter hele Norditalien og afvæbner de ikke-fascistiske Styrker. Samtidig lader Hitler den tyske Værnemagt besætte hele Sydfrankrig. Mussolini, som siden sin Arrestation har været interneret paa et utilgængeligt Bjergslot, hvorfra han med Badoglio-Regeringens Samtykke skulde udleveres til de Allierede, befries af tyske Faldskærmssoldater samt Medlemmer af Sikkerhedstjenesten og SS. Han bringes i Sikkerhed hos Tyskerne. Herhjemme skærper Tyskerne Udgangsforbudet, som har været gældende fra den 29. August, saaledes at Befolkningen nu ikke maa færdes paa Gaden mellem 21 og 5. Som Motivering angives Sabotagehandlinger. Samtidig udsteder den tyske Øverstbefalende en Forordning om Aflevering af Skydevaaben, Ammunition og Sprængstoffer, idet han erklærer, at Undladelse vil medføre Dødsstraf. Et Par Dage senere bekendtgør den tyske Øverstkommanderende, at der er Dødsstraf eller haarde Frihedsstraffe for at hjælpe Sabotører og Spioner, f. Eks. ved at give dem Husly. Den 20. skærpes Færdselsforbudet i København for fire Dage, saaledes at alle skal være inde Kl. 20. Motiveringen er nye Sabotagehandlinger. Den danske Statsborger, Obersturmbannführer K. B. Martinsen, der var Chef for Frikorps Danmark efter v. Schalburgs Fald, men nu er vendt hjem, opretter med tysk Støtte et Korps til Bekæmpelse af Sabotage. Korpsset faar Navn efter v. Schalburg og opnaar hurtigt ved Terrorhandlinger at gøre sig forhadet af hele Befolkningen. Efter at en tysk Soldat er blevet haardt saaret ved Attentat paa Gaden, idømmes København en Bod paa 1 Mill. Kr.

I Italien hersker der Sorg i Befolkningen over, at Kapitulationen alligevel ikke medfører Fred. Den befriede Mussolini danner en ny Regering med Marskal Graziani som Udenrigsminister. Sardinien rømmes af de tyske Tropper. Paa Østfronten maa Tyskerne trække sig ud af Briansk og Novorossisk, og Russerne marcherer op til Slaget om Dnjepr.

**Oktober 1943.** I Maanedens første Dage skrider Tyskerne til Arrestation af danske Jøder. Det lykkes et stort Antal at undslippe til Sverige, men mange Hundrede fanges og bliver uden Hensyn til Køn eller Alder deporteret til tyske Koncentrationslejre. Den 6. ophæves den militære Undtagelsestilstand, men en Række af de Forbud, der var gældende under denne, opretholdes. Paa Fronterne i Syd og Øst fortsætter de Allieredes Fremrykning. Russerne trænger Tyskerne tilbage paa den anden Side af Dnjepr, og i Italien sætter Britterne over Volturno-Floden. Tyskerne maa rømme Neapel og Corsica. Ba-

doglio udsteder Krigserklæring til Tyskland. - I København eksploderer en tidsindstillet Bombe i Restaurant »Mokka«, hvorved flere tyske Soldater dræbes eller saares. Som Repressalier udsteder Tyskerne Udgangsforbud fra Kl. 20—5, og Byen København afkræves en Bod paa 5 Millioner Kroner.

**November 1943.** Paa Østfronten iværksætter tyske Tropper rasende Modangreb i Dnjepr-Buen, og det kommer til voldsomme Kampe om Adgangsvejene til Krim. Der kæmpes ved Kijef og Sjitomir; Russerne forsøger med Knibtangsoperationer. I en stor Tale i München betegner Hitler Krigen som alle Tiders største og erklærer, at Tyskland aldrig vil kapitulere. Ogsaa Churchill holder storpolitisk Tale, den første efter hans Udnævnelse til Æresborger i London. Han erklærer, at Felttoget i 1944 vil blive meget haardt for de Allierede og bringe store Tab af Menneskeliv og Materiel. I København afvæbnes 15 Politibetjente paa Gaden af bevæbnede Mænd. En Betjent, som vægrer sig, skydes ned. Politiledelsen bekendtgør derefter, at der vil blive skudt, hvis man ikke under Færdsel paa Gaderne om Natten standser paa Opfordring. Der indtræffer en Bombeeksplosion paa Storebæltsfærgen »Sjælland«, og Færgen brænder fuldstændig op. Der indføres skarp Kontrol med alle Rejsende. Den skærpede tyske Kurs herhjemme giver sig Udslag i en Række Domfældelser. 14 Sabotører føres til Tyskland for at afsone haarde Tugthusstraffe i tyske Fængsler. Andre Sabotører dømmes til Døden ved tysk Krigsret, og 31 Danske fra Odense føres til en tysk Koncentrationslejr. Den danske Centraladministration udpeger Stiftamtmand Herschend, Vejle, til at røgte en særlig Mission i Forbindelse med de Foranstaltninger, som Tyskerne gennemfører i Jylland for at sikre sig mod Invasion.

**December 1943.** Herhjemme fortsætter Tyskerne med Henrettelser og Deportationer. Med Henvisning til at de har udført kommunistisk Virksomhed, overføres 58 Danske til tysk Koncentrationslejr. Efter Nedskydningen af en tysk Soldat idømmes København en ny Bod paa 2 Mill. Kr. Paa Østfronten starter Russerne deres tredie Vinteroffensiv, og i Maanedens Løb maa Tyskerne rømme Gherson-Brohovedet, Korosten og Sjitomir. Krigen har nu varet lige saa længe som Verdenskrigen 1914—18. Den tyske Feltmarskal Rommel besøger Danmark for at inspicere Befæstningerne paa Vestkysten og fortsætter langs »Atlantehavsvolden« mod Syd. Herhjemme begynder den store Kampagne for Difteri-Vaccination. Revolverattentaterne tager til; bl. a. saares Folketingsmand Ole Bjørn Kraft. Efter to Mord paa tyske Soldater indføres der Spærretid i København. Der indløber Meddelelse om, at en dansk Damper i Hamburgs Havn er ramt af Bomber under et Luftangreb, fire Mand er dræbt. I sit Nytaarsbudskab til det tyske Folk udtaler Hitler sin Tillid til, at de Allierede vil faa en passende Modtagelse, hvor de end forsøger at gøre Landgang.

**Januar 1944.** Russernes fortsatte Offensiv fører i Aarets første Dage til Overskridelsen af den gamle polsk-russiske Grænse, og den tyske Frontkorrektion fortsættes, idet Russerne ogsaa presser haardt paa Nordfronten og ved Kertch. - Novgorod rømmes. Rom, Berlin og London udsættes for svære Bombardementer. I det fjerne Østen foretager Amerikanerne en ny Landgang paa New Guinea, og et stort Søslag raser ved Marshall-Øerne. Herhjemme bliver Digteren Kaj Munk fundet myrdet i en Plantage ved Silkeborg. De fem politiske Partiers Formænd udsender en Fælleserklæring, hvori de fordømmer Attentaterne og erklærer, at et Tilbagefald til Fortidens

Feltmarskal Montgomery var under sit Københavnsbesøg i Audiens hos Kongen og Dronningen paa Amalienborg.



Hævnmetoder maa banlyses. Studenterforeningens store Bygning paa Vestre Boulevard i København udsættes for »Schalburgtage«, en Skæbne, der ogsaa rammer Studenternes Baadhus og mange andre Bygninger, bl. a. to Atelierer paa »Palladium«. Ved en Skibsekspllosion paa Horsens Fjord omkommer 14 Mennesker. Efter en Krigsretsdom i Verona bliver Ciano, Marskal de Bono og flere andre fremtrædende fascistiske Personer henrettet. De Allierede foretager næste Træk paa Italienfronten. Natten til den 22. gaar store Styrker i Land mellem Nettuno og Tiber-Mundingen syd for Rom, hvor der hurtigt skabes flere Brohoveder. De polsk-russiske Grænsestridigheder fremkalder et Mæglingstilbud fra U.S.A., men Rusland afslaar. Det kommer til et Brud mellem Argentina og Tyskland-Japan. Luftkrigen over Berlin og London fortsætter.

Herhjemme oprettes tysk-danske Udrykningskommandoer, som skal træde til med politimæssig Bistand i Tilfælde af Gadeuorden, hvor baade Danskere og Tyskere er indblandet. Der indføres Strømperationering, og den danske Tobak begynder nu ogsaa at finde Anvendelse til Cigaretfabrikation. Ferie-Pensionater underkastes Prisregulering. Paa Østfronten sætter Russerne vældige Styrker ind i Leningrad-Slaget. I sin Tale paa 11-Aars Dagen for Magtovertagelsen erklærer Hitler, at hvis Tyskland skulde bryde sammen, vil ingen Magt kunne forhindre det nye »Hunnerindbrud« fra Øst. Han udtrykker imidlertid sin Forvisning om, at Kampen tilsidst vil føre til det tyske Riges største Sejr. I Italien fortsætter de Allierede deres Angreb over en bred Front.

**Februar 1944.** Paa Østfronten fortsætter Tyskernes elastiske Forsvarstaktik, der i Maanedens Løb medfører Rømning af Nikopol, Cholm og Krivojrog. Russerne staar lige Øst for Narva. Luftkrigen over Tyskland og England stiger i Heftighed, og Tyskerne koncentrerer Tropper i Vest for at imødegaa den ventede Invasion over Kanalen. Rusland fremsætter sine Fredsbetingelser til Finland. Herhjemme afslører det tyske Politi en Organisation, der i vidt Omfang har hjulpet Flygtninge og andre til illegalt at rejse til Sverige. Det kommer til Kamp imellem det tyske Politi og Organisationens Folk, hvorved Lederen, cand. polit. Blichfeld Møller, saares dødeligt. Der udformes en stor Folkebespisningsplan i København med Henblik paa den Situation, at Gasleverancerne ophører. Ogsaa ASA og Nordisk Film udsættes for Bombeattentater, men det lykkes at opretholde en dansk Filmproduktion. Der udstedes en Forordning om Gennembrydning af Kældermure, saaledes at det i Tilfælde af Sammenstyrtning er muligt at komme fra det ene Hus til det andet. Med det Formaal at bekæmpe Sabotagen opretter den tyske Folkegruppe i Sønderjylland et uniformeret Sikkerhedskorps.

**Marts 1944.** Der meldes daglig om Sabotage og Modsabotage. Den danske underjordiske Modstandsbevægelse under Frihedsraadet tager fat paa Likvideringen af Stikkere og andre danske Statsborgere i tysk Tjeneste, og samtidig begynder Tyskerne og deres Haandlangere paa den lange Række af »Clearing«-Mord. Der meldes daglig om adskillige »Henrettelser«. Attentaterne paa den danske Presse begynder i Aalborg, hvor Aalborg Stiftstidendes Bladhus beskadiges svært af en Bombe. — Paa Østfronten følger Begivenhederne Slag i Slag. Russerne afskærer Banelinjen mellem Odessa og Lemberg og naar frem til Djnestr. Russerne rykker tillige over den rumænske Grænse. Tyske Tropper besætter Ungarn, hvor Regeringen umiddelbart efter fornyes. Den finske Regering afviser de russiske Fredsbetingelser, hvilket medfører en ny Henvendelse fra Præsident Roosevelt.

**April 1944.** Luftkrigen naar et nyt Højdepunkt, og som nye Maal inddrages bl. a. Budapest og Bukarest. Foruden London og Berlin bombarderes Lille, Le Havre, Paris, Köln, München, Karlsruhe og Mannheim. Russerne forstærker deres Offensiv paa Krim og erobrer hele Omraadet med Undtagelse af Sebastopol. Tyskerne maa ogsaa rømme Odessa. Herhjemme udstedes Forbud mod Lystsejlad. Mordbølgen ruller videre, og der meldes ligeledes stadig om Sabotage og Modsabotage. Bolignøden bliver alvorligere. En Student og en Lærer henrettes for Sabotage og Mordforsøg mod en tysk Soldat. Den tyske Rigsbefuldmægtigede, Dr. Best fremsætter en Erklæring, hvori han bebuder skarpe Forholdsregler til Opretholdelse af Orden og Sikkerhed i Danmark. Han erklærer, at der vil blive foretaget Henrettelser blandt de danske Fanger, der er anholdt for Sabotage og lignende, hvis de underjordiske Aktioner ikke ophører. Paa den italienske Sydfront forstærker de Allierede deres Offensiv. Der fremkommer fra tysk Side Meddelelse om, at man har iagttaget store Ansamlinger af Skibe i de engelske Kanalhavne, og Formodningen om et nært forestaaende Invasionsforsøg understøttes af den heftige britiske Luftoffensiv over Nordfrankrig. Det er ogsaa Luftstyrkerne, der præger Frontbilledet i Øst og Syd.

**Maj 1944.** Den voldsomme Luftkrig i Vest fortsættes, og det oplyses, at omkring 5000 Maskiner er i Aktivitet Døgnet rundt. Paa Østfronten maa Tyskerne rømme Sebastopol, og i Italien forstærker de Allierede deres Offensiv med det Resultat, at den sydlige Hovedfront opnaar Kontakt med Styrkerne i Nettuno-Brohovedet. Kong Christian retter et Budskab til det islandske Folk og erklærer, at han ikke kan anerkende, at Island har ændret Regeringsform uden Forhandling med Kongen. Den danske Nazifører Fritz Clausen meddeler, at han er traadt tilbage. To Revolvermænd trænger ind paa Politigaarden og bemægtiger sig en Arrestant, der er i Forhør. Store Formationer amerikanske Bombe-maskiner er inde over dansk Omraade. Der kastes Bomber bl. a. paa Rømø, og en Maskine styrter ned paa Storehedinge Sygehus. Tyskerne meddeler, at 9 danske Statsborgere er dømt til Døden eller til haarde Tugthusstraffe for Begunstigelse af Fjenden. Tysk Kontrol med Færdsel paa de store Broer. Meddelelserne om officielle Henrettelser forekommer hyppigt. Gestapo skrider til stor Aktion i Jylland, hvor bl. a. Amtmand Refslund Thomsen og flere fremtrædende Politimænd med Chefen for den jydske Udrykningskommando, Politimester Agersted, i Spidsen, anholdes. De mistænkes for Spionage og Deltagelse i en illegal militær Organisation og føres til tyske Lejre, hvor flere af dem dør. Da Tyskerne forsøger at arrestere Oberst Paludan Müller, Graasten, forskanser han sig i sit Hus og forsvarer sig længe mod en stor Overmagt. Først da Tyskerne har sat Ild paa Huset med Brandbomber, bruger han den sidste Patron i sin Revolver paa sig selv. Tyskerne indfører nu Pligt for alle danske Statsborgere over 15 Aar til at anskaffe Legitimationskort. Det oplyses, at en Trediedel af den danske Handelsflaade er krigsforlist. Arbejdet paa Bygning af Betonbunkers begynder.

**Juni 1944.** Maaneden bringer afgørende Begivenheder baade ude og hjemme. Den altoverskyggende Begivenhed er »D-Dagen«, den allierede Invasion paa Nordfrankrigs Kyst. Den 6. gaar vældige Landgangsstyrker til Aktion og kommer i Land i Normandiet paa Kysten mellem Seine-Bugten og Cherbourg. Samtidig landsættes Luftlandetropper paa Cotentin-Halvøen. Under forbitrede Kampe med Tyskerne lykkes det de Allierede at befæste deres Brohoveder, tre ialt, skønt Tyskerne i stor Hast dirigerer Forstærkninger til under Kommando af Feltmarskal Rommel. Invasionslaget raser med forfærdende Vold-

somhed, men efterhaanden trykkes de tyske Forsvarsfronter tilbage, og de Allierede faar Spillerum for deres Panserstyrker. Carentan erobres, og efter at Cherbourg-Halvøen er afskaaret, indtages ogsaa Cherbourg. I Italien trænger de Allierede frem til Rom, hvorefter Kong Victor Emanuel abdicerer. Tyskerne tvinges ogsaa til at rømme Elba. Paa den russisk-finske Front starter Russerne en stor Offensiv og bryder igennem en Del af de finske Stillinger. Andre russiske Hærstyrker presser paa i de centrale Frontafsnit, hvor Tyskerne maa opgive flere Positioner.

Herhjemme er Maaneden præget af den landsomspændende Generalstrejke, der udbryder spontant som Protest mod de mange Henrettelser af danske Patrioter. Den 23. faar Befolkningen i København Kendskab til, at Gestapo har myrdet 11 unge Danske i Shell-Husets Kældere, og Dagen efter er der Generalstrejke i København. Tyskerne udøver Terror paa Gaderne, og det er livsfarligt at færdes ude. Ambulancerne kører uafbrudt, og mange Hundrede Mennesker bringes paa Hospitalet efter at være blevet ramt af de tyske Kugler. Dødsfrenes Antal er ca. 100, heriblandt mange Kvinder og Børn. Strejken breder sig over hele Landet. Der indføres Standrets-Procedure i hele det sjællandske Omraade, Spærretid og Forbud mod al kørende Trafik paa Gaderne. Der lukkes for Tilførslerne fra de offentlige Værker, Byen befinder sig i formelig Belejringstilstand. Al Trafik indstilles. Efter nogle Dages Forløb lempes Spærretiden.

Fra Fronterne nævnes iøvrigt at Montgomery har opslaaet sit Hovedkvarter i Frankrig, og at Kong Georg aflægger Besøg i de Allieredes Brohoveder. Tyskerne fører den belgiske Kong Leopold til Tyskland med hele Kongens Familie. Island ophæver Unionen med Danmark og bliver Republik. Tyskerne bombarderer London med deres nye Fjernvaaben, V 1.

**Juli 1944.** Efter at Befolkningen i en Uges Tid har vægret sig ved at genoptage Arbejdet trods tyske Trusler om blodige Repressalier, gaar fhv. Statsminister Buhl, Folketingsmand Ole Bjørn Kraft sammen med Repræsentanter for Arbejdsgiverforeningen og De samvirkende Fagforbund til Mikrofonen og udsender i den danske Radio en manende Appel til Befolkningen om at gaa i Arbejde for at undgaa flere Ulykker end de allerede anrettede. Opfordringen følges den 3., og den 8. ophæves Spærretiden.

Paa Østfronten trænger russiske Styrker ind i Letland og Litauen og naar tillige Minsk og Polotsk. Ogsaa paa Næsset har Russerne stadig Fremgang, og i Maanedens Løb melder Tyskerne i deres Værnemagtsberetning om nye Frontkorrektioner, hvorved Brest-Litovsk og Narva maa opgives sammen med bl. a. Bialystock, Lemberg og Lublin. Endelig naar Russerne ogsaa Kovno. Paa Fronten i Normandiet raser et kæmpemæssigt Bevægelsesslag paa en næsten 100 km bred Front. Tyskerne meddeler, at »en forbryderisk Officersklike« har forøvet et Sprængstofattentat mod Hitler, men at Anslaget er mislykkedes, idet Hitler slap med nogle Skrammer. Der gennemføres omfattende Udrensninger i Tyskland; de af Attentatmændene, der ikke har begaaet Selvmord, bliver henrettet. Himler udnævnes til Chef for Hjemmehæren, og der holdes Taler af Hitler, Göring, Dönitz og Guderian, hvori det erklæres, at de tyske Krigsanstregelser nu vil blive fordoblet, idet alle Reserver mobiliseres. Til at lede den »totale Krigsindsats« udnævnes Gøbbels.

Herhjemme rammes Aarhus af en Katastrofe, idet et tysk Ammunitionsskib i Havnen eksploderer. Ulykken koster 41 Mennesker Livet og 250 saares - alene paa dansk Side, og der anrettes vældige materielle Ødelæggelser i Aarhus. Det oplyses, at tidligere Biblioteksdirektør Th. Døssing er i Moskva som De frie Danskes Udsending. Der indføres en Skotøjsordning. I et Tog paa Nordbanen eksploderer en Bombe, hvorved 3 Mennesker dræbes og

15 saares. Det opgøres, at 14 danske Politimænd er blevet dræbt paa Gaderne i Løbet af kun et Aar under Udførelsen af deres efterhaanden meget risikofyldte Tjeneste.

**August 1944.** Det femte Krigsaars sidste Maaned bringer en Regn af verdenshistoriske Begivenheder. I Finland træder Præsident Ryti tilbage og efterfølges af Mannerheim, hvorefter Finland retter Henvendelse til Rusland om at faa Vaabenstilstands-betingelserne overrakt. Paa Centralfronten trænger Russerne frem til Warszawa-Omraadet, og i selve Warszawa træder Partisanerne i Aktion, hvilket viser sig at være for tidligt. I Italien rykker de Allierede op til Firenze. Tyrkiet og Rumænien bryder med Tyskland. De Allierede laver ny Invasion i Sydfrankrig mellem Nizza og Marseille, senere ogsaa ved Bordeaux. I Nordfrankrig tvinges Tyskerne tilbage, Paris erobres og Fronten rykker frem til de gamle Slagmarker fra forrige Verdenskrig. Luftkrigen over Tyskland fortsættes med stigende Heftighed - ogsaa Japan udsættes for et stort Luftangreb. Russerne naar Bukarest.

Herhjemme oplyser Pressekontoret hos »den højere SS og Politifører i Danmark«, at der i en Fangetransport fra Vestre Fængsel til en tysk Koncentrationslejr er udbrudt Mytteri, hvorved 11 Danske er blevet skudt under Flugtforsøg. Det kommer igen til Arbejdsstandsning. De politiske Mord hører stadig til Dagens Orden sammen med Sabotagehandlingerne og »Schalburgtagerne«. Den 22. sættes hele Sporvejsnettet i Aarhus ud af Drift ved et Bombeattentat, som ødelægger Hovedparten af Materiellet i Remiserne. Det oplyses, at 741 Fanger fra Interneringslejren i Horserød er blevet overført til Frøslevlejren. Ved et Luftangreb i Jylland omkommer 18 Mennesker og 12 saares. I Vorup ved Randers omkommer 6 og saares 48 af Bomber fra en Flyvemaskine.

**September 1944.** Det sjette Krigsaar begynder. Trods livlig militær-diplomatisk Aktivitet fra tysk Side bryder Finland med Tyskland, og de russisk-finske Kampe ophører, efter at Finland har forpligtet sig til at jage de tyske Tropper ud af Landet. Dette sker under blodige Kampe. Russerne fortsætter Fremrykningen i de baltiske Lande og paa Balkan, hvor der udstedes Krigserklæring til Bulgarien, som straks anmoder om Fred og bryder med Tyskland. Rumænien indleder Fjendtligheder mod Ungarn, der stadig er tilsluttet Aksen. De Allieredes Fremrykning paa Vestfronten fortsætter med Erobringen af bl. a. Bryssel, Le Havre og Liege. Første Melding om Kampe paa tysk Territorium foran Vestvolden. Kampene om Rhinovergangene begynder. I Italien erobrer de Allierede Pisa og rykker frem mod Posletten.

Den altoverskyggende Begivenhed herhjemme er Tyskernes Aktion mod det danske Politi. Man har længe kunnet mærke, hvor det bærer hen, idet der fra tysk Side er blevet tilkendegivet Utilfredshed med det danske Politis Holdning overfor Sabotagen og anden Modstandsbevægelse. Den højere SS og Politifører Pancke lader alle Politimænd, som man kan faa fat paa, ca. 1700, arrestere og afvæbne. De slæbes til tyske Koncentrationslejre, hvorfra Meddelelserne om Dødsfald hurtigt begynder at indløbe. Hovedparten af den danske Politistyrke naar dog at komme »under Jorden«, og de fleste af dem tilslutter sig Modstandsbevægelsen. Den tyske Aktion giver Anledning til Protest fra den danske Befolkning i Form af to Dages Arbejdsstandsning. Der indføres politimæssig Undtagelsestilstand i Landet, og Oprettelsen af kommunale Vagtkorps, frivillige og lønnede, begynder. Sort-Børs-Folkene udviser efter Politiets Fjernelse en utrolig Frækhed, og Kriminaliteten stiger med det Resultat, at Forsikringsselskaberne standser Tegningen af Forsikringer mod Ran og Røveri.

**Oktober 1944.** Verdens Opmærksomhed er rettet mod Warszawa, hvor Tyskerne efter mange Ugers blodige og altødelæggende Kampe tvinger de polske Partisaner til Kapitulation. De russiske Offensiver sættes ind andre Steder, bl. a. mod Østprøjsen, hvor Russerne naar frem til Østersøen Syd for Memel. Paa Vestfronten iværksætter de Allierede deres hidtil største Luftslag, som efterfølges af vældige landmilitære Operationer særlig omkring Aachen.

I Syd indleder Tyskerne Rømningen af Grækenland. I det fjerne Østen raser Slaget om Philippinerne. Rommel dør. Hitler opretter den tyske »Folkestorm«. De russisk-tyske Kampe i Nordnorge begynder, efter at Tyskerne har rømmet Petsamo og Kirkenes. Voldsomme Kampe i Holland og Ungarn.

Herhjemme flourer Røverier og Attentater. Banker og Sparekasser i København sløjfer Aftenekspeditionen. Et Eksprestog udsættes for Bombeattentat ved Hobro, 10 Mennesker omkommer, mange saares. Attentatmænd ødelægger »Demokraten«s Bladbygning i Aarhus og to Bladhuse i Svendborg. Den politimæssige Undtagelsestilstand ophæves efter at have været gældende i 2½ Uge. Vidtgaende Trafikindskrænkninger paa Statsbanerne, som desuden paa Grund af Brændselsmangel ophæver Opvarmningen af Togene. Paa Maanedens sidste Dag retter Royal Air Force et Præcisionsangreb paa Gestapohovedkvarteret i Aarhus i det jydsk Universitets Bygninger. Hovedkvarteret ødelægges, men foruden de tyske Ofre sætter en Del Danske Livet til.

**November 1944.** Paa Østfronten trænger Russerne frem mellem Donau og nedre Theiss; ved Budapest bølger Slaget frem og tilbage, og Byens Omringning begynder. En Overgang hæmmes Operationerne af Mudder. I Østpreussen fortsætter Stor-Angrebene ved Libau og Autz. I Holland foretager de tyske Divisioner »Afsætningsbevægelser« fra det sydlige Kystomraade; de Allierede sætter nye Styrker i Land ved Scheldemundingen og paa Øen Schouwen. Øen Walcheren erobres. Kampe ved Hertogenbosch. Paa Vestfrontens Sydfløj startes en allieret Offensiv med Stødretning mod Saar-Bækkenet, og paa Nordafsnittet passerer Metz. I det fjerne Østen retter amerikanske Flyvere svære Angreb paa Philippinerne. I U. S. A. genvælges Præsident Roosevelt med stor Majoritet. Tyskerne ind sætter deres nye Fjernvaaben, V 2, en Raketbombe, der er hurtigere end Lyden.

Herhjemme udsættes Odense for en haardhændet Schalburgtagenat, hvorved en lang Række Bygninger paa Byens Strøggader lægges i Grus af kraftige Bomber. Fjernelsen af Folkeregistrene begynder, bl. a. i København og paa Frederiksberg. Det oplyses, at Antallet af danske Ofre ved Flyverangrebet paa Gestapohovedkvarteret i Aarhus er steget til 18. København oplever sin Luftalarm Nr. 100. Det tyske Sikkerhedspoliti foretager officielle Sprængninger af flere Ejendomme med den Motivering, at de har huset Sabotageorganisationer eller lignende. Der meldes daglig om nye Mord over hele Landet. Tyskerne foretager Razzia paa Det konservative Folkepartis Hovedkontor; Folketingsmand Poul Sørensen føres i Lænker til Shellhuset. Schalburg- og Sommerfolkernes Afløsere, Hipo-Korpset, begynder sin Terror.

Ved Maanedens Slutning er de Allierede gaaet over Mosel, og der staar forbitrede Kampe i Elsass og Lothringen. Tyskerne beskyder Liège- og Antwerpen-Omraderne med deres Fjernvaaben. I en tysk Opgørelse erklæres, at de russiske Tab under Krigen har været 32,6 Mill. Døde, Saarede og Savnede. En engelsk Hvidbog om Krigens Omkostninger opgør Tabet af Tonnage til 11,5 Mill. Brt. og viser, at 1065 Mill. Pund Sterling udenlandske Aktiver er forvandlet til 2300 Mill. Pund Passiver.



**December 1944.** Den russiske Offensiv i Ungarn fortsættes med det Resultat, at Tyskerne i Nord- og Mellem-Ungarn drives tilbage til nye Stillinger. Budapest angribes fra alle Sider og sættes i Forsvarstilstand; den beskydes med Artilleri, og Kampen i selve Byen begynder. Om Kampene paa Vestfrontens Nordafsnit bruger Tyskerne Udtrykket »Millimeterkrig«. De svære Kampe Øst for Aachen ved Geilenkirchen og Jülich forsættes. - Paa Sydafsnittet staar der haarde Kampe foran Vestvoldens Betonstillinger, Englænderne gaar over Saar. Den 16. starter Tyskerne deres sidste Offensiv. Store Tropestyrker angriber mellem Trier og Monschau og tilbageerobrer straks flere Byer i Vestvoldens Forterræn. Den nordlige Del af Luxembourg passeres, og der stødes frem til den belgiske Grænse. Udenfor Angrebsomraadet tager Kampene Præg af Stillingskrig. Tyskerne landsætter Faldskærmstropper bag de Allieredes Linier, men Eisenhower støder ind i den tyske Offensivs Flanker. Maaneden er iøvrigt præget af Udviklingen i Grækenland, hvor det kommer til langvarige, blodige Kampe mellem de engelske Besættelsesstropper og de hjemlige Befrielsesstyrker, bl. a. Elas-Grupperne. Englænderne maa tage Bombemaskiner i Brug og føre Forstærkninger til. Særlig haarde Kampe i Athen og Saloniki. Churchill og Eden rejser til Athen for at konferere med de Allieredes Øverstkommanderende om Fredsforhandlingerne med Eam- og Elas-Organisationerne. Der forøves et Attentat paa Churchill, men Premierministeren kommer intet til. I det fjerne Østen bombarderes Tokio af amerikanske flyvende Fæstninger, og Amerikanerne foretager nye Landsætninger paa Philippinerne, hvor de udsættes for svære japanske Modangreb. I Italien starter de Allierede en ny Offensiv med Stødretning mod Nord.

Herhjemme er Maaneden fortsat præget af talløse Mord, hvoraf en Del er Stikkerlikvideringer og andre er »Clearingmord« paa sagesløse Personer. Der foretages stadig officielle tyske Sprængninger af danske Ejendomme, karakteriseret som »Modstandsreder«, og røveriske Overfald, og Schalburgtager hører til Dagens Orden. Bl. a. ødelægges Ø. K.s Hovedsæde. De danske Tobaksrationer nedskæres kraftigt. I Letland indleder Russerne en ny Offensiv, og forbitrede Kampe raser paa en 100 Kilometer bred Front. Om de tyske Finlandstropper oplyses det, at de nu staar i Nordnorge.

**Januar 1945.** Ved det sidste Aarsskifte under Krigen udsteder Hitler et Opraab til det tyske Folk og erklærer, at den tyske Kapitulation aldrig vil komme. Tyskerne gaar til Angreb i Elsass og melder om Terrænvindinger Syd for Strassburg og om afviste amerikanske Angreb paa Saarfronten. I Grækenland dannes ny Regering, og der afsluttes Vaabenstilstand mellem General Scobies og Elas, men Kampene vedvarer flere Steder endnu i nogen Tid. Lublin-Komitéen kan flytte tilbage til Warszawa, efter at Tyskerne har maattet opgive Byen. Russerne trykker stadig de tyske Tropper længere mod Vest paa Østfrontens Mellemafsnit og naar frem til Schlesiens og Østprøjsens Grænser. Stormen paa Königsberg begynder, og der foretages dybe Indbrud i de øvreschlesiske Industriomraader.

Herhjemme fortsætter Sabotagen, især Jernbanesabotagen, og af ødelagte Virksomheder kan nævnes »Torotor«, der fremstillede Dele til V 2. Som Eksempel paa Modsabotagen anføres Ødelæggelsen af Carl Allers Etablissement i Valby og Ødelæggelsen af Tuborgs Bryggerier, hvorved der anrettes Skader for Millionbeløb. Togene kører uopvarmede, hvorved der kunde spares 10—15,000 Tons Kul i Fyringssæsonen. Der oprettes Sanddepoter ved de nye Bunkersanlæg, og Borgerne opfordres til at afhente to Spande Sand pr. Husstand og gemme det til Brug ved Slukning af eventuelle Brandbomber. Flere Jernbanetog forskel-

lige Steder i Landet beskydes af allierede Flyvere, 23 Personer dræbes og 50 saares, flere saa haardt, at de senere dør. Toggangen nedskæres yderligere paa Grund af den alvorlige Brændselssituation, og Personkøreplanen er nu kun 20 pCt. af hvad den var før Krigen. Der indføres Maksimalpris paa Kartofler samt Opfodringsforbud. Brunkulsproduktionen intensiveres. Brændselssituationen medfører ogsaa Nedskæring af Byernes Aftenliv, der nu slutter Kl. 20,30; Gas- og Lysrationerne halveres, Lysstyrken skæres ned overalt, Radioens Sendetider afkortes osv. Der indføres Telefonspærring efter Kl. 21. Grosserer, Folketingsmand Prieme myrdes paa Gaden, og der foregaar stadig omfattende Transporter af danske Fanger fra Arresterne herhjemme til Tyskland, hvor de danske Fangers Antal efterhaanden naar op paa 4500. - I en ny Tale ved Maanedens Slutning erklærer Hitler, at det tyske Folks indre Modstandskraft er den sikreste Garanti for den endelige Sejr, og at det er Ledelsens ubøjelige Vilje ikke at lade sig skræmme tilbage.

**Februar 1945.** Fra tysk Side dementeres Rygter om, at Berlin er ved at evakuere som Følge af de russiske Fremstød paa Østfronten, og det erklæres, at Rigshovedstaden tværtimod organiserer Modstanden mod Russerne. Disse nærmer sig Krakau, og den tyske Civilbefolknings Flugt fra Østdistrikterne skaber Kaos. Der staar heftige Kampe ved Breslau og mellem Oders og Weichsels nedre Løb, samt i Posen. Russerne løber Storm paa Vestprøjsen og fortsætter Fremmarchen i Øvreschlesien. Paa Vestfronten starter de Allierede en stor Offensiv med Tyngdepunkterne ved Linnich og Jülich; Offensiven betegnes i Berlin som Eisenhowers hidtil største Angrebsoperation. Samtidig stiger Luftkrigen mod tyske Byer paany i Styrke. Der oprettes i Tyskland særlige Standretter, som skal paa-dømme enhver straffskyldig Handling, der kan true Kampkraften.

Herhjemme træder Statsbanernes Nødkøreplan i Kraft, Sporvejstrafiken nedskæres, og Butikerne indfører 17-Lukning. Der indføres Fyringsforbud i Beboelsesejendomme efter Kl. 20, og Temperaturen nedsættes til 16 Grader. Elektricitetsrestriktionerne medfører, at mange Industrivirksomheder maa nedskære Arbejdstiden. Der offentliggøres en Erklæring fra Tremagtskonferencen i Yalta paa Krim, hvori der bebudes Nedkæmpning, Besættelse og Afvæbning af Tyskland og Tilintetgørelse af den tyske Generalstab. Der skal oprettes et »Efterkrigspolen« efter Curzonlinjen, og den jugoslaviske Stat skal genskabes. Wilhelmstrasse svarer, at det tyske Folk herefter mere end nogensinde er besluttet paa at fortsætte Kampen. - Den polske Londonregering protesterer mod Tremagtskonferencens Grænsedragning. I Norge dræbes en Politigeneral ved et Attentat. 11 Nordmænd henrettes, et Par Dage efter yderligere 15.

Herhjemme nedskæres Jernbanetrafiken igen; der gaar kun Persontog mellem Landsdelene hveranden Dag, og Godstrafiken begrænses til Levnedsmidler og Brændsel. Kaffe-erstatning og Salt rationeres. »Clearingmordene« fortsættes, blandt andet myrdes Havnedirektør Laub. Berliner-Danskerne vender hjem. Der gives Tilladelse til Opsætning af Nødovne i alle Lejligheder.

I det fjerne Østen gaar Amerikanerne i Land paa Fæstningsøen Corregidor i Manilla-Bugten. Ægypten og Syrien med i Krigen mod Aksemagterne. Herhjemme udsættes Odense for Schalburgtage, en Række Ejendomme i den indre By ødelægges. Tyskerne dekretterer Spærretid i Byen. Ogsaa Aarhus oplever en ny Katastrofenat, en halv Snes Bomber eksplo-derer i Byens Strøggader, mange dræbte og saarede, 50 Familier husvilde og Millionværdier gaaet tabt. Jyllandsekspressen udsættes for et Bombeattentat Nord for Hobro. 10 dræbte og 36 saarede. Det tyske Sikkerhedspoliti fortsætter Sprængningen af »Modstandsreder«,

bl. a. ødelægges otte Huse paa Fyn. Paa 25-Aars Dagen for Bekendtgørelsen af det tyske national-socialistiske Partis Program oplæser Statssekretær Esser en Tale af Hitler til Partifællerne. Hitler forudsiger heri det tyske Riges Sejr til sidst. De allierede Hære fortsætter støt deres Fremrykning i Vest, Øst og Syd. Svensk Rode Kors indleder Forhandlinger med tyske Myndigheder om Tilladelse til at samle danske og norske Fanger i Tyskland i særlige Lejre. Arbejdet begynder, og Fangernes Hjemsendelse forberedes.

**Marts 1945.** Situationen stadig alvorligere for Tyskerne paa alle Fronter, men Gøbbels erklærer, at »vi vil hellere dø end kapitulere«. Sovjettropperne trænger frem mellem Stettin og Danzig, og paa Vestfronten gaar Amerikanerne frem mod Saarbrücken, medens Englænderne forstærker deres Tryk mod den tyske Forsvarszone ved Rhinbrohovedet Vest for Wesel. Gadekampe i Bonn. Vestfrontens haardeste Kampe staar ved Remagen-Brohovedet paa den østlige Rhinbred. Den 2. britiske Hær forbereder sig paa ogsaa at sætte over nedre Rhin. Herhjemme indtræffer en Bombeeksplosion i Roskilde-Holbæk Toget, mange Mennesker kvæstes. Maanedens er præget af de mange officielle tyske Meddelelser om Henrettelser af danske »Terrorister«; med faa Dages Mellemlum henrettes 31 Danske. Ogsaa i Norge fortsætter Henrettelserne af Patrioter. Der udarbejdes herhjemme et Lovdekretkompleks, hvorefter der skal ydes 100 Mill. Kr. i særlig Statsstøtte til restriktionsramte Arbejdere. Tyske Flygtninge begynder at ankomme til Danmark i større Tal. Den 21. retter engelske Mosquito-Maskiner et overraskende Lynangreb mod det tyske Gestapohovedkvarter i Shellhuset i København. Bygningen og dens Naboejendomme ødelægges, og 300 dræbte og saarede bringes til Lazarettet paa Nylandsvej. Ved en ulykkelig Hændelse styrter en af Maskinerne ned i den franske Skole paa Frederiksbergallé, og de efterfølgende kaster deres Bomber her, hvorved blandt andet mange Beboelsesejendomme paa Maglekildevej lægges i Ruiner. Antallet af dræbte opgøres til 140, hvoraf 82 Børn. 300 saarede og 1000 Mennesker husvilde. Af Fangerne i Shellhusets øverste Etager reddes de fleste, bl. a. Redaktør Schoch, Professor Mogens Fog og Folketingsmand Poul Sørensen. Den 25. retter Sabotører fra Organisationen Bopa et Bombeattentat mod Langebro, hvorved Tyskerne forhindres i at føre Skibene i Sydhavnen ud. Trafiken ledes over Knippelsbro under skarp Bevogtning. I Maanedens Slutning indleder 2. britiske Armé under Montgomery et Storangreb ved Emmerich og Dinslaken. Store Styrker bringes over Rhinen, haarde Kampe ved Karlsruhe. Amerikanerne sætter over Mainz Vest for Frankfurt. Tyskerne dementerer Rygter om Fredsfølere.

**April 1945.** Ved Begyndelsen af den sidste Krigsmaaned er hele Vestfronten i Bevægelse. Köln tages, Kampe i Münster og Nürnberg. Voldsomt amerikansk Tryk paa hele Ruhr-Omraadet. I Nordvesttyskland rykker Englænderne frem mod Bremen, og Canadierne i Holland støder mod Nord. Paa Østfronten rykker Russerne frem i Schlesien og Syd for Wien. I det fjerne Østen gaar Amerikanerne i Land paa Okinawa, Kampene nærmer sig selve de japanske Øer, og den japanske Regering træder tilbage og afløses af en ny. Ogsaa i denne Maaned maa et stort Antal danske »Terrorister« lade Livet foran de tyske Geværmundinger. De smaa Gasrationer skærpes yderligere. Kulbeholdningerne næsten udtømt. Tyskerne faar repareret Langebro, men Sabotører sænker to Skibe i Havneløbet, saa Passagen stadig er spærret. Nationalbankens Balance passerer 8 Milliarder. Soda rationeres. Eksplosion paa Hærens Vaabenarsenal, otte dræbte. Tyskerne melder, at Königsberg er opgivet. Kampene om en Række andre Byer, først og fremmest Berlin og Wien, Magdeburg,

Bremen og Leipzig, begynder. Hovedparten af Tyskland nu i de Allieredes Hænder. Den 12. dør Præsident Roosevelt af en Hjerneblødning, hans Efterfølger bliver Harry S. Truman, der erklærer at ville fortsætte Roosevelts Politik. I Italien gaar Englænderne til Angreb, sætter over Santerno-Floden og støder mod Nord. Paa Oderfronten indleder Russerne deres nye Offensiv, men i en Dagsbefaling til Østfrontens Soldater erklærer Hitler, at »Russerne maa og vil forbløde foran det tyske Riges Hovedstad« og at Berlin vil forblive tysk.

Herhjemme ødelægges ogsaa Gestapos Fyn-Hovedkvarter i Husmandsskolen ved Odense af Royal Air Force. Ødelæggelsen er fuldstændig, men mange danske Civile mister Livet. Svensk Røde Kors faar Tilladelse til at hjemføre danske og norske Fanger fra Tyskland og begynder Transporterne i Biler. Hovedparten af Fangerne bringes til Sverige, heriblandt et stort Antal Politifolk. Tyskerne fortsætter med at føre saarede Soldater og Flygtninge til Danmark. Flygtningeskaren tæller til sidst over 300,000 Individuer, som beslaglægger næsten alle danske Skoler og lignende Lokaliteter. Den 19. indstilles al regelmæssig Toggang i Jylland-Fyn. I København udbryder der Oprør blandt ungarske Soldater, og under det paafølgende Skyderi dræbes 7 og saares 8 danske Civilpersoner. Det meddeles, at Hitler er forblevet i Berlin og at denne By og Prag er to Positioner, Tyskland aldrig vil opgive. Der udkæmpes fantastiske Kampe i Berlin, bl. a. i de bælgmørke Tunneler under Byen. Rigsmarskal Göring træder tilbage. Det gaar rask mod Enden overalt i Tyskland, hvoraf nu fire Femtedele er besat af de Allierede. Endnu i Slutningen af April oplever København en Schalburgtagenat, der bl. a. gaar ud over en Række Forlystelsesetablissemeter. Tyskerne melder endnu 10 »Terrorister« henrettet. Den svenske Grev Bernadotte paa Gennemrejse; det forlyder, at han overbringer et Fredstilbud fra Himmler. Den tyske Kapitulation ventes nu hvert Øjeblik.

## Krigens sidste Dage.

Ved Begyndelsen af Maj 1945 er Tyskland presset saa haardt fra alle Sider, at det staar klart for enhver, at Kapitulationen nu maa komme. Vi afslutter Krigsoversigten med at gennemgaa Begivenhederne Dag for Dag i de verdenshistoriske første Dage af Maj 1945, der bringer Afslutningen paa den europæiske Krig:

**1. Maj:** Den tyske Radio meddeler, at Hitler er faldet i Berlin efter at have udnævnt Storadmiral Dönitz til sin Efterfølger. I en Radiotale erklærer Dönitz, at den militære Kamp gaar videre for at redde Tyskland. - Fra Italien meldes, at Mussolini er blevet dræbt af antifascistiske Styrker.

**2. Maj:** Den tyske Udenrigsminister v. Ribbentrop afløses af Grev Schwerin von Krosigk. Den tyske Øverstkommanderende i Danmark, General Lindemann, dementerer Rygter om, at de tyske Tropper her i Landet skulde have kapituleret.

**3. Maj:** Berlins Erobring fuldbyrdes. Stalin meddeler, at Forsvarerne har nedlagt Vaabnene. Englænderne besætter Hamburg uden Kamp. Prag erklæres for Lazareby.

**4. Maj:** Kl. 20,40 meddeler det allierede Hovedkvarter, at alle tyske Styrker i Holland, Nordvesttyskland og Danmark har overgivet sig til Montgomery med Virkning fra Lørdag den 5. Maj Kl. 8. Den tyske Kapitulation modtages i Danmark med

Et Par Frihedskæmpere efter den tyske Kapitulation. — Billedet taler for sig selv.



ubeskriverlig Jubel. Der udnævnes et Ministerium Buhl paa 18 Medlemmer. 900,000 tyske Tropper i Italien overgiver sig til Feltmarskal Alexander.

**5. Maj:** Om Morgenen overtager Frihedskæmperne Kontrollen i Danmark, og Udrensings-Aktionerne begynder. Kl. 16,45 lander en britisk Militærdelegation i Kastrup Lufthavn, og Kl. 18,05 overskrider de første britiske Tropper Grænsen ved Krusaa. Englænderne modtages med fantastisk Begejstring. Den genvundne Frihed fejres overalt i Landet med Arbejdsstandsning og Glædesfester.

**6. Maj:** Den danske Brigade fra Sverige ankommer til Danmark og sættes bl. a. ind i Kampene i København mellem Frihedskæmpere paa den ene Side og Tyskere og deres Haandlangere paa den anden Side.

**7. Maj:** Tyskland overgiver sig. Krigen i Europa er endt. Meddelelsen om, at at Tyskland efter 5 Aars og 8 Maaneders Kamp har kapituleret uden Betingelser gives af Udenrigsminister Grev Schwerin von Krosigk i en Radiotale i Flensborg Radio Kl. 14,30 med følgende Ord: »Tyske Mænd og Kvinder. Overkommandoen over de væbnede Styrker har i Dag efter Ordre af Storadmiral Dönitz erklæret betingelsesløs Kapitulation af de tyske Tropper.« Den europæiske Krig er forbi!

# MODSTANDSBEVÆGELSEN I RIBE AMT

Af Journalist ERIK NEERGAARD JACOBSEN

**M**odstandsbevægelsens Arbejde i Ribe Amt blev saa rigt paa Begivenheder, der fortjener Omtale, at det Afsnit af Værket, der skal fortælle om dette Arbejde, let vil faa Karakter af en Opremsning. Sydvestjyderne taalte kun daarligt Trykket af det tyske Aag, og de var blandt de første, som rejste sig for at frigøre sig for dette Tryk. I hele Besættelsestiden var Sydvestjylland i langt højere Grad end de fleste andre Egne af Landet oversvømmet af tysk Militær. I de store Lejre, i Byernes og Landkommunernes Skoler, i Forsamlingshusene og i beslaglagte Gaarde vrimlede det med Soldater. Opførelsen af talrige befæstede Stillinger langs Vestkysten, hvor Millioner og atter Millioner i Form af Jern og Beton blev begravet i Klitsandet, forandrede mange Steder fuldstændig Landskabets Karakter. Man havde Tyskerne og deres Hærgen tæt inde paa Livet, og Uviljen mod dem voksede, sammen med Viljen til Modstand, sejt og sikkert.

## Esbjergs Kamp mod Undertrykkerne.

Esbjerg, der fik Æren af at være den første By i Landet, der anvendte Strejken som et Middel i Kampen mod Tyskerne, kom tidligt med i det Undergrundsarbejde, hvoraf den danske Modstandsbevægelse opstod. Umiddelbart efter Interneringen af de danske Kommunistere udkom det første illegale Blad »Land og Folk«, som paa Trods af alle Vanskeligheder blev udsendt i hver Maaned indtil Kapitulationen i 1945. I April 1942 dukkede det første Nummer af »Frit Danmark« op, og den første Udgave af »Frit Danmark for Sydvestjylland« saa Dagens Lys den 22. Juni samme Aar. I August 1942 kom det første selvstændige lokale Blad »Vestjyden«. Den udbredte illegale Presse var en af Grundene til, at Esbjerg blev Skuepladsen for den første Folkestrejke.

De første Sabotagehandlinge i Sydvestjylland indskrænkede sig hovedsagelig til at omfatte tyske Barakker, Jernbanevogne og Skinnenettet, og der arbejdedes i ret stor Udstrækning med hjemmelavet Sprængningsmateriel. Det tidligste Sabotageforsøg var rettet mod Automobilværkstedet »Bruhns Efterfølger« i Esbjerg.

Sabotagen mod Statsbanernes Skinnenet afstedkom i mange Tilfælde Forsinkelser for de store Troppeflytninger, der regelmæssigt foretoges omkring den 20. i hver Maaned. Hele





Vinteren 1942—43 arbejdedes der støt, og i Juni 1943 satte Angrebene ind i en større Skala. En af Aarsagerne hertil var den Bedring af Forsyningerne med Sprængstof, der opstod ved en Udbygning af de bestaaende Forbindelser med Faldskærmsjægerne.

Den 13. Juni anbragte Esbjerg-Sabotører Sprængladninger paa Linien Varde-Oksbøl, hvorved Linien blokeredes i 2 Dage, og i 14 Dage efter kunde den Bro, hvor imod Aktionen var rettet, ikke passeres af tungt lastede Jernbanevogne. Den 4. Juli saboteredes det store Isværks Pumpeanlæg for at hindre Produktionen af Is til Fiskerne og derved hæmme Landets Eksport af Fisk til Tyskland. I Juli—August sattes der desuden ind mod Transformatorer, der leverede Strøm til Virksomheder, som arbejdede for tyske Interesser.

## Folkestrejken.

Den 6. August fulgte Storbranden i Fiskepakhuseene paa Esbjerg Havn, hvor der brændte 12 Bygninger og 50,000 Fiskekasser. Fiskerihavnens lange Perronbygning blev stærkt raseret af Flammerne. Denne Begivenhed førte til, at von Hanneken i Løbet af Lørdag den 7. August dekretede Undtagelsestilstand i Esbjerg. Der blev almindeligt Udgangsforbud fra Kl. 22. Allerede samme Aften gav disse Tilstande Anledning til flere Sammenstød mellem Esbjergenserne og de tyske Soldater, der optraadte provokerende, og adskillige saared maatte køres paa Hospitalet. Om Søndagen skærpedes Udgangsforbudet. Alle skulde være inden Døre Kl. 21, og i Løbet af Mandagen begyndte de første Tegn til Strejke at vise sig. Mandag Aften optoges der Forhandlinger med de tyske Myndigheder, hvorunder den tyske Kommandant tilbød at trække sine Tropper bort fra Gaderne allerede Kl. 19. Dette skete, og Aftenen forløb derefter i Ro. Tirsdag Morgen mødte alle Arbejderne paa deres Arbejdspladser, og Stormen syntes at være drevet over.

Om Formiddagen indtraf imidlertid en ny Episode. Arbejderne fra Fabrikken »Christola« blev, da de i deres Frokostpause som sædvanlig gik udenfor Fabrikken for at nyde deres Mad i Solskinnet, jaget ind igen af en tysk Officer, som truede med Pistol. I Løbet af faa Minutter forlod alle Arbejderne Fabrikken gennem en anden Udgang. Deres Kammerater fra Byens andre Fabrikker og Værksteder blev underrettet om det skete, og den næste Dags Morgen var Generalstrejken en Kendsgerning. Alle Virksomheder og Institutioner, offentlige saavel som private, nedlagde Arbejdet. Samtidig standsede Arbejdet paa alle tyske Befæstningsanlæg i og ved Esbjerg, paa Fanø, ved Oksbøl og Nymindegab. Forhandlingerne blev samme Dag forlagt til København, og om Aftenen blev Byens Arbejdere gennem Højtalere kaldt til et Møde paa Paladshotellet, hvor der blev forelagt det Tilbud fra Tyskerne, at saafremt Arbejdet blev genoptaget i Løbet af næste Dags Formiddag, vilde Undtagelsestilstanden blive afblæst fra Torsdag Middag. Torsdag Morgen blev Arbejdet genoptaget overalt. Generalstrejken i Esbjerg dannede Skole, og der fulgte siden lignende Strejker i andre store, danske Provinsbyer.

Sabotagen gik videre. Den 20. August fulgte Kæmpebrand Nr. 2 paa Havnen. To store Kassefabrikker, et Skibsbyggeri og Samlestaldene ved Statens Eksportslagteri nedbrændte totalt trods et mægtigt Opbud af Slukningsmateriel fra Esbjerg og de omliggende Byer. Sidst i August blev et stort, knapt færdigbygget Værnemager-Vaskeri paa Nygaardsvej

lagt i Ruiner, og i November beskadigedes Fanøfærgen, der daglig transporterede Byggematerialer til tyske Stillinger paa Øen. I Midten af December beskadi-

Billederne viser Resultatet af en af de første større Sabotage-Aktioner i Eibe Amt. Den var rettet mod Eibe Møbelfabrik og Fords Service-Station i Eibe. Begge Virksomheder havde tilhuse i samme store Bygning. Det øverste Billede viser Branden, da den var paa sit højeste, det nederste de sørgelige Rester af Bygningen.

gedes Esbjerg Sengefabrik, som allerede en Gang tidligere var blevet hjemsøgt af en voldsom Sabotagebrand, gennem endnu en Ildspasættelse. Den havde i stor Stil leveret Senge til Værnemagten. Efter knap en Maanedes Pause nedbrændte Aarhus Oliemøllens store Pakhus paa Esbjerg Havn totalt, og sidst i Januar 1944 blev Eksportstaldene delvis ødelagt.

## Fastere Rammer.

I Tiden indtil den 29. August 1943 fandtes der ingen Byledere i Esbjerg. Det kommunistiske Parti udsendte i Lighed med andre illegalt arbejdende Organisationer Medlemmer til forskellige Byer, for at de i Samarbejde med de lokale Partiafdelinger og allerede bestaaende Undergrundsgrupper skulde organisere de første Sabotager og Udsendelser af illegale Blade. Fra den Tid maa nævnes Maskinarbejder Poul Christensen fra Slagelse, der gik under Dæknavnet »Peter«. Han fik bragt det illegale Arbejde i Esbjerg ind i fastere Rammer. »Peter« afløstes af Kommunelærer Aksel Andersen, Odense, kendt under Navnet »Johan«, der virkede i Byen i Sommeren 1943 indtil sin Arrestation i September samme Aar. Først i December myrdede Gestapo ham sammen med to Studenter i en Kælder under Vestre Fængsel. Offentligheden fik den Besked, at de tre Frihedskæmpere var dræbt under Flugtforsøg. En senere Undersøgelse paa retsmedicinsk Institut viste, at de alle tre var skudt ned bagfra med et Skud i Nakken og to gennem Hjertet.

Den første egentlige Byleder for Modstandsbevægelsen i Esbjerg var den unge Sekretær Frants Gertsen (Kjeld, John, Jess) fra Odense. Han kom til Esbjerg i Februar 1944 indsat af Frihedsraadet og fik til Opgave at organisere Modstandsgrupper i Esbjerg og Omegn. Paa tværs af alle politiske Meningsforskelligheder samledes Styrkerne nu under een Hat opdelt efter militære Principper: Gruppe, Deling, Kompagni, Stab (Bykommando). Styrkerne deltes i R og R<sub>1</sub>-Afdelinger, henholdsvis passive og aktive Grupper. I Maj-Juni fik Esbjergs 6-Mands Grupper Undervisning i Brugen af Sprængstoffer — særlig det plastiske Sprængstof P.E.II — og Vaaben, bl. a. stjaalne tyske Maskinpistoler. Paa dette Tidspunkt fandtes der i Byen kun faa Pakker Sprængstof med tilhørende Tændmidler. Instruktørerne uddannedes paa en lille Gaard i Nærheden af Guldager, Nord for Esbjerg. Nogle Uger senere kom den første store Sending Sprængstof og Vaaben — ialt ca. 2 Tons — til Byen.

I Sommeren 1944 oprettedes en speciel Havnestyrke, hvis Opgave det var at forsvare Havneanlægene mod tyske Forsøg paa at sprænge Kajer og Moler og vigtige Bygninger i Luften i Tilfælde af Invasion. - Ved Slutningen af 1944 bestod Esbjergs Modstandsstyrker af fire Kompagnier paa tilsammen 600 Mand, og dette Modstandsapparat bevaredes saa godt som intakt indtil Kapitulationen.

I Januar 1945 maatte Frants Gertsen af Sikkerhedsgrunde trække sig tilbage fra Byleder-Posten. Han afløstes af Kaptajn Agger. Tre Maaneder senere arresteredes Gertsen paa Gaden efter at være blevet stukket af en ung dansk Pige. Under Eskorte af tre Biler belæsset med Gestapofolk førtes han til Kolding, og han kan sikkert takke Kapitulationen for, at han slap levende fra sit Bekendtskab med Staldgaarden, Gestapos sydjydske Hovedkvarter. I Marts Maaned arresteredes ligeledes Kaptajn Agger. Han efterfulgtes af Kaptajn Folmer Pedersen, som fik Lov at virke ud over Kapitulationsdagen. Fra August 1944 havde Kaptajnløjtnant Gabriel Jensen, Nyborg, arbejdet i Amtet som militær Raadgiver, idet han særlig tog sig af Oplandsorganisationerne. - Han blev i Oktober efter en kort Ildkamp arresteret hos Bankdirektør Hansen, Landmandsbanken i

I August 1943 hjemsøgt Esbjerg Havn af to voldsomme Sabotage-Brandene, som havde til Formaal at hæmme Landets Eksport af Fisk til Tyskland. Der brændte flere Fiskepakhuse, Fiskekassfabrikker og Titusinder af Fiskekasser. Billedet viser et Hjørne af Havneterrænet efter Branden den 6. August.



Esbjerg. Bankdirektøren, der blev sendt til Neuengamme, døde senere paa den forfærdelige Udekommando i Hamborg. Gabriel Jensen maatte ligeledes til Tyskland, hvorfra han senere vendte hjem haardt medtaget af de umenneskelige Strabadser, Fangerne maatte igennem. Gennem hans Arrestation kom Gestapo paa Sporet af flere Oplands-Organisationer, og der forekom et stort Antal Arrestationer. - I Midten af Marts 1945 blev en Bramminge-Gruppe, der arbejdede i nær Tilknytning til Esbjerg-Organisationen, udslettet paa nær en Mand. Gruppen var paa fire Mand, og de tre af dem, stud. polyt. Jens Thue Jensen og stud. jur. Helge Iversen, begge Bramminge, og Kommis Hans Nielsen, Tjæreborg, blev henrettet i København for Deltagelse i Sabotage. Efter Kapitulationen fulgte den eneste overlevende sine Kammerater i Døden, dræbt ved en Vaadeskudsulykke. Det var den unge Murer Robert Petersen, Bramminge. Denne Gruppe havde bl. a. i November 1944 sprængt Vandtaarnet og Blokposten paa Bramminge Station.

## Sabotagen tager til.

Sabotagen tog stadig til i Omfang. Den 7. September 1944 hjemsøgte for anden Gang Automobilværkstedet »Bruhns Efterfølger«. Sabotagen udførtes af en Gruppe bestaaende af Værkstedets egne Folk. Virksomheden var stærkt bevogtet af tysk Militær, men Gruppen transporterede uden videre en 15 kg Bombe midt ind i Værkstedet paa en Lastbil. Automobilværkstedet, der var det niendestørste i sin Art her i Landet, led meget svære Skader ved Eksplosionen.

Godt 14 Dage senere gik det ud over O. T.s Bygning i Skolegade 30, imod hvilken der rettedes et Angreb for at skaffe Vaaben fra Vaabenlageret i Bygningens Kælder. Man forsøgte fra Kælderen i en Naboejendom at komme lydløst ind i Vaabenlageret ved at pensle koncentreret Saltsyre i en-Stens-Murens Fuger, men det viste sig, at Muren paa den anden Side var forstærket med tykke Bjælker, og for dog at faa noget ud af Aktionen, anbragtes et Par ret kraftige P. E. II-Bomber, der gjorde det af med en stor Del af Vaabnene.

I September Maaned fik Sabotørerne Nys om, at Fanøfærgens Fartplan skulde udvides for at fremskynde Transporterne af Mandskab og Materiel til Øen, hvorfor man omgaaende bestemte sig for et Anslag mod Færgetrafiken. Den paagældende Gruppe fik af Færgens Kaptajn udleveret Nøglerne til Maskinrummet for lettere at kunne skaffe sig Adgang, og den 30. September fandt Sabotagen Sted. Sabotørerne kom uhindret ombord paa et Tidspunkt, da Sabotagevagterne sov sødeligt, og anbragte en 5 kg Bombe i Maskinrummets Krumtaphus. Man vilde gøre Skibet usejldygtigt uden at splitte det fuldstændigt ad. Imidlertid virkede Krumtaphuset som en Sprængkapsel, og Resultatet blev, at Maskinrummet raseredes fuldstændigt, samtidig med at Færgens Overdel flækkedes i to Dele.

I November 1944 fulgte en stort anlagt Sabotage mod Esbjergs Jernbaneterræn. De 10 deltagende Sabotører var forklædt som Jernbanemænd og udstyret med falske tyske Ausweiss. Kl. 4 om Morgenen den 7. November sprængtes her to Blokposter, 16 Sporskifter - de saakaldte uerstattelige »Englændere« - to Vandtaarne, et Maskinhus og en Drejeskive. Kun tre Bomber sprang ikke, fordi Tændmidlerne svigtede. Denne Aktion, en af de største i sin Art i Jylland, nedsatte Ekspeditionskapaciteten for Gods til Tyskland med ca. 60 pCt. Ved en overordentlig dristig Sabotagehandling blev Gestapos daværende Højborg i Esbjerg, Højskolehjemmet i Skolegade, hvis Mure i mangfoldige Tilfælde havde været Vidner til sadistiske Gestapofolks Tortur af danske Patrioter, den 11. April 1945 lagt i Ruiner. En ung Sabotør, Gasværksarbejder Børge Andersen, gik alene ind i Bygningen med en Gasmaaler, som han overfor Tyskerne hævdede skulde indsættes i Stedet for en gammel og

udslidt Maaler. Den nye Maaler blev anbragt paa sin Plads, og kort Tid efter var der af Højskolehjemmet kun en Dyrge rygende Murbrokker tilbage. Den nye Gasmaaler havde indeholdt en tidsindstillet, højeksplosiv Bombe. 3-4 Gestapofolk omkom ved Eksplosionen, et mindre Tal end man havde regnet med og haabet paa.

## Schalburgtage, Likvidationer og Clearingmord.

Som de fleste af Landets større Byer fik ogsaa Esbjerg Schalburgtagen at mærke. Sidst i Februar 1944 beskadigedes Paladshotellet og Boghandler Engers Hansens Ejendom paa Kongensgade ved Eksplosioner. I Maj raseredes Kontant-Jørgensens Manufakturforretning, der ligeledes er beliggende paa Byens Strøggade, Kongensgade, og efter at der den 8. September havde været foretaget Attentat mod den farlige Stikker, Bogtrykker Kaj Olsen, ødelagdes K. Rosendahls Bogtrykkeri ved Eksplosion og Brand. Den 23. Oktober blev Kaj Olsen, almindeligvis kaldet »Kaj Pjat«, likvideret paa Gaden i Esbjerg.

Den 10. November likvideres Stikkere Arbejdsmand Ejvind Madsen, kaldet »Røde Ejvind«, ved Indgangen til sin Bopæl i Nørregade, og tre Dage efter besvaredes Likvidationen med Clearingmord paa Redaktør L. V. Jensen, »Esbjergbladet«, og Læge Poul Carstensen. Sidstnævnte var Lokalkomitéens ledende Kraft. Samme Aften ødelagdes paa Kongensgade Esbjergbladets Bygning, Manufakturforretningen »Blichfeldt« og Vestergaards Manufakturforretning, ialt Skader for over en halv Million Kroner. Efter Mordene paa Redaktør Jensen og Læge Carstensen proklamerede Lokalkomitéen den 14. November en 24 Timers Strejke, der gennemførtes roligt og værdigt. Tyskerne svarede herpaa ved den 16. at lukke for Gas, Vand og Elektricitet i tre Døgn.

I Marts likvideredes yderligere to Stikkere, O.T.-Manden Frede Sørensen, kaldet »Stankelben«, og Børge Tingskov. Ved Likvidationen af Tingskov dræbtes Frihedskæmperen Børge Puggaard Thomsen, der under Flugten fra Stedet blev forraadt af to danske Piger til en tysk Soldat, som skød ham ned paa Stedet. Mordet paa Pastor P. Bentzen, der Natten mellem den 24. og 25. Marts blev dræbt i sit Soveværelse, var antagelig en Hævn for Likvidationen af de to Stikkere. Pastor Bentzen havde vakt Tyskernes Uvilje gennem nogle meget ligefremme Prædikener, som tydeligt viste hans gode danske Sindelag.

Endnu tre Esbjergensere maatte betale deres Deltagelse i Frihedskampen med Livet. Poul Børge Nagel og Peter Nielsen døde begge i tyske Koncentrationslejre, og Emil Lindskov Knudsen blev dræbt et Par Dage før Freden, da han under en Vaabentransport blev overrasket af Feltgendarmeriet og skudt under Flugt. Student Thomas Schøtt, Guldager, der var tilknyttet Esbjerg-Organisationen, omkom ved en Bilulykke under Aktion.

Ogsaa til Esbjerg naaede de Allieredes Spionage. Der udførtes en fuldstændig Kortlægning af de tyske Befæstningsanlæg, Landminefelter og Spærrezoner samt Mineudlægningen i Vesterhavet. Der blev mindst hver 14. Dag afgivet Rapport, og Oplysningerne kompletteredes dagligt. - Et Samarbejde med Polakker, Tjekkere og »Luxere«, der var tvunget i tysk Militærtjeneste, førte til Udarbejdelsen af en Plan, som skulde gennemføres i Tilfælde af en allieret Invasion i Vestjylland.

Endnu staar tilbage at nævne Strejken den 17. September 1944. Fredag den 15. September blev 197 Fanger fra Frøslev-Lejren overført til tyske Koncentrationslejre trods gentagne Løfter til danske Myndigheder om, at Deportationer fra Frøslev-Lejren ikke vilde finde Sted. Jernbanepersonalet i de sønderjydske Byer gik paa Grund af Deportationen i Strejke, og samme Dag fulgte Personalet paa Esbjerg Station Sønderjydernes Eksempel. Lokalkomitéen i Esbjerg traadte sammen og proklamerede Generalstrejke, og fra den 17.

om Morgenen var Strejken total. De faa Episoder, der opstod, skyldtes at Tyskerne flere Steder aabnede Ild mod hinanden, naar der ikke standsedes ved Tilraab. En Tysker mistede paa denne Maade Livet. Strejken bredte sig over hele Landet, men begrænsedes af Frihedsraadet til to Døgn. Naar Lokalkomitéen gik ind for Generalstrejken, var det i første Omgang for at have Udviklingen under Kontrol. Den ophidsede Stemning i Byen og Borgernes Opkøb af Levnedsmidler viste tydeligt, at Strejken vilde blive en Kendsgerning.

Frihedsraadets Lokalkomité oprettedes i Efteraaret 1944 og bestod foruden af Frit Danmark - Gruppens seks Medlemmer - af fire Repræsentanter for henholdsvis »Ringene«, Modstandsbevægelsen, Fagbevægelsen og »Det radikale Venstre«.

## Modstandsarbejdet i Varde.

Den første Begyndelse til Oprettelsen af en Modstands-Organisation i Varde blev gjort i de første Maaneder af 1943. Det var den unge Staalværksarbejder Viggo Hansen, der tog Initiativet til Dannelsen af en aktiv Sabotage-Gruppe. Den naaede at faa udrettet et solidt Stykke Arbejde, inden Gestapo splittede den ad og sendte flere af dens Medlemmer, deriblandt Viggo Hansen selv, Staalværksarbejderne Peter Petersen og Jens Jørgensen, samt Læge Knud Nordentoft, der var tilknyttet Gruppen i sin Egenskab af Læge, til tyske Koncentrationslejre.

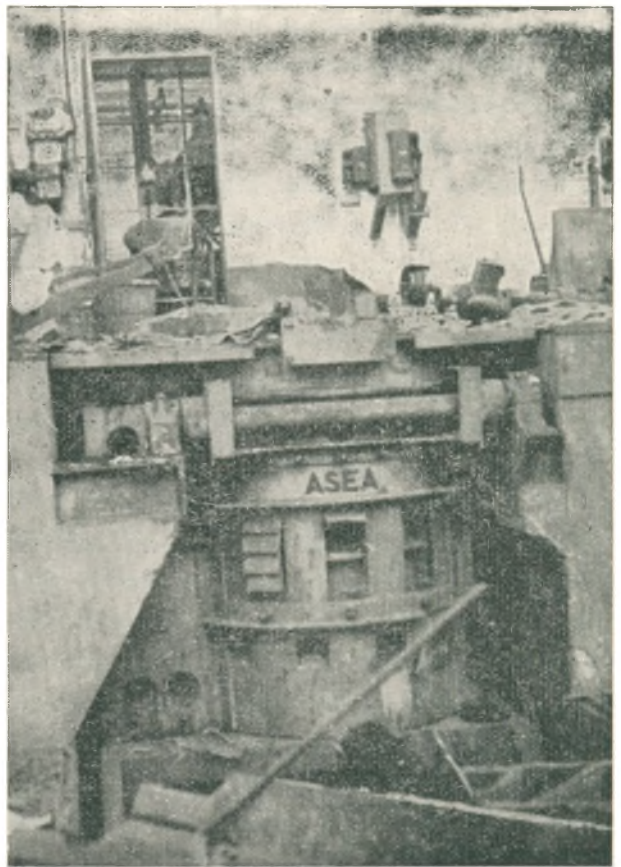
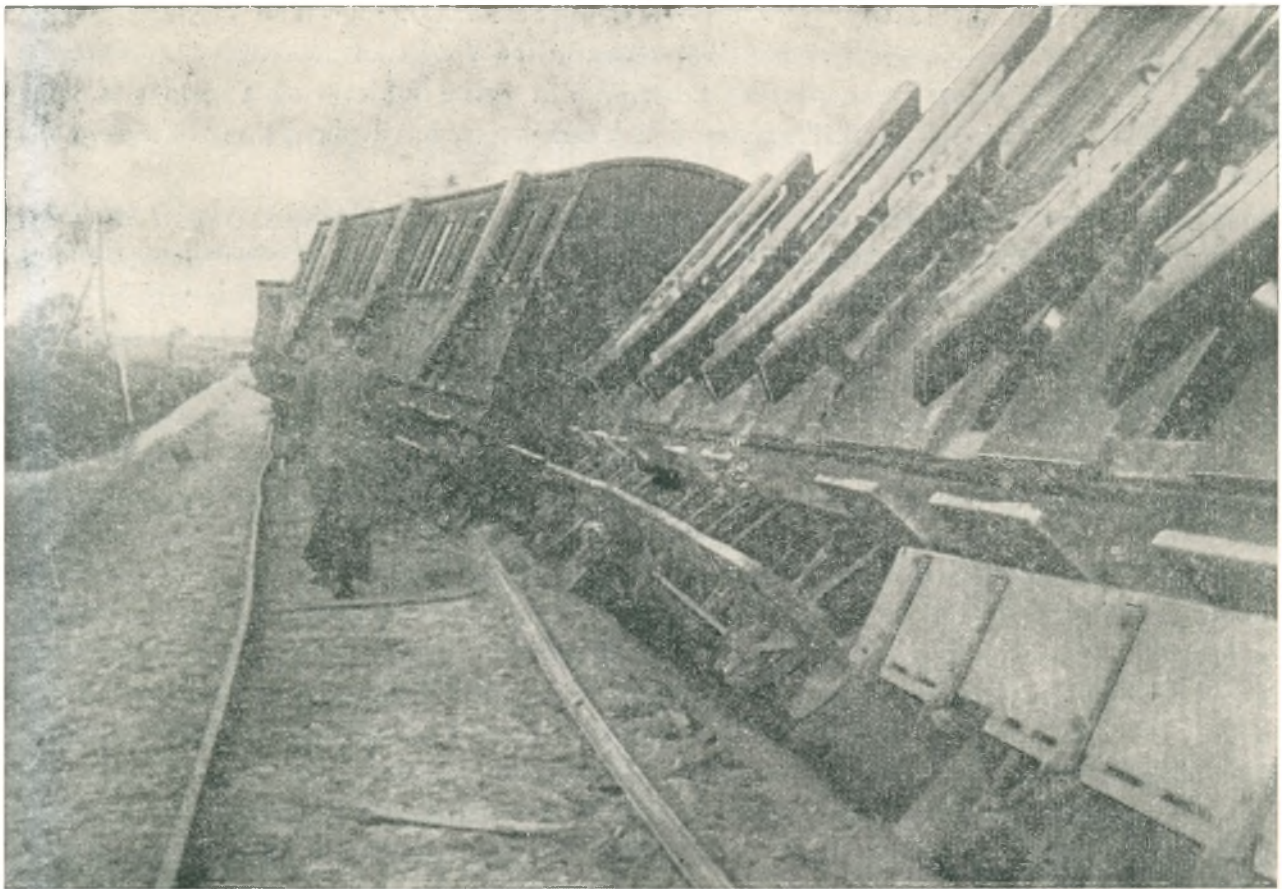
Læge Nordentoft og Petersen maatte betale deres Indsats i Frihedskampen med Livet. Nordentoft døde i den berygtede Lejr ved Husum den 1. December 1944, og Peter Petersen, der sammen med sine Kammerater blev sendt til Tyskland fra Frøslev den 15. September, blev saa haardt medtaget af sit Ophold i Lejren Porta i Westphalen, at han ikke kunde staa den Røde Kors Transport igennem, der bragte ham tilbage til Danmark. Han døde paa Karantænestationen i Padborg den 10. April 1945.

De første Aktioner, der blev foretaget af Viggo Hansens Gruppe, gennemførtes under ret beskedne Former med yderst primitive Hjælpe midler. Man satte i første Omgang ind paa at forstyrre Værnemagtens Transporter af Tropper og Materiel og gjorde det bl. a. ved at anbringe Sukker i Lejerne paa Jernbanevogne beregnet til tysk Transport og i tyske Biler paa forskellige Reparationsværksteder.

Ret hurtigt udvidede man imidlertid Sabotage-Arbejdet til ogsaa at omfatte Virksomheder, som arbejdede mere eller mindre for Tyskerne. Staalværket, hvor Størstedelen af Gruppens Mandskab var beskæftiget, maatte aflevere en væsentlig Del af sin Produktion til Tyskland. De Maskindele og andet, der skulde leveres til Tyskerne, sørgede Arbejderne for at sabotere paa en saadan Maade, at det er yderst problematisk, hvor megen Glæde, Værnemagten har haft af dem. For yderligere at hæmme Leverancerne til Tyskerne, sørgede Gruppen for, at ogsaa Staalværkets Maskiner fik deres Andel af Sukkerrationerne, saa deres Lejer brændte sammen. - Gruppens første Spræng- og Brandbomber var hjemmelavede. Materialerne til deres Fremstilling blev købt paa Apoteker og hos Materialister, og dertil kom de Materialer, man stjal paa Statsbanerne, i Hærens Depoter og hos Brøndgraverne. Hvor det var muligt, købte Gruppen Vaaben af Tyskerne, og ved en enkelt Lejlighed stjal man i Garderoben paa Centralhotellet i Esbjerg 8 tyske Officerspistoler.

Afsporingen af dette Tog, der førte danske Arbejdere til Befæstningsarbejderne ved Vestkysten, spærrede Trafikken paa Varde—Nr. Nebel-Banen i fire Døgn. Toget kaldtes almindeligvis »Piraten« paa Grund af den stærkt brogede Samling Passagerer, det dagligt maatte befordre. (Øverst).

Varde Staalværks Elektroværksted efter den store Aktion i December 1943, der standsede Virksomheden i et halvt Aar. (Billedet til venstre). Varde Staalværks eneste Elektroovn blev sammen med flere andre af Værkets vigtigste Anlæg sat ud af Spillet (Th højre).



Under Viggo Hansens Ledelse gennemførte Gruppen en Sabotage mod Varde-Nr. Nebel Banen, hvorved Remissen, tre Lokomotiver og samtlige Værkstedsmaskiner blev ødelagt. Den lille Bane, der maatte transportere Titusinder af tyske Soldater og Tusinder af Tons tysk Materiel til Lejrene og Stillingerne ved Vestkysten, havde længe været Gruppens Folk en Torn i Øjet.

Længe fik Staalværket ikke Lov til at slippe med at faa sine Maskiners Lejer spoleret. Natten til den 1. Maj 1943 anbragte Viggo Hansen flere af ham selv fremstillede Bomber paa Værkets Kompressor anlæg, der blev stærkt beskadiget, og den 4. Juli saboterede Viggo Hansen sammen med Peter Petersen Staalværkets Modellagre og Magasinbygningen ved Hjælp af Brandbomber. Baade Modellagre og Maskinbygningen nedbrændte totalt, og desuden brændte en stor Del af Maskinværkstedet.

## Forsyninger fra Luften. Aktionen mod Staalværket.

I Løbet af Sommeren 1943 modtog Politifuldmægtig Schlanbusch, Varde, fra forskellig Side Opfordring til at deltage i illegalt Arbejde, dels fra Frit Danmarks Gruppe i Esbjerg og dels fra Dansk Samling, der paa denne Tid arbejdede med Oprettelsen af Modtagegrupper, et Arbejde, som Politifuldmægtigen paatog sig at gaa ind for. Nogle Maaneder senere traadte Politifuldmægtigen i Forbindelse med Politimester Simony, som tidligere havde givet sig af med at huse Faldskærmsagenter. De to Politimænd opnaaede Kontakt med Viggo Hansen, og sammen oprettede de Undergrundsorganisationen i Varde med Politimester Simony som Leder.

Den nystiftede Organisation tog fat paa Forberedelserne til at modtage Sprængstoffer og Vaaben fra Luften, og ved Skodborg Høj mellem Ansager og Starup fandt man en udmærket Nedkastningsplads, som benyttedes indtil den Dag, hvor en tysk Officer indfandt sig paa Politifuldmægtig Schlanbuschs Kontor paa Politistationen for at gøre opmærksom paa, at Værnemagten ønskede at anvende et Areal ved Ansager til Øvelsesterrain. Et Blik paa Kortet viste med sørgelig Tydelighed Politifuldmægtigen, at Modtagepladsen var en Del af det ønskede Areal.

Den første Modtagelse fandt Sted omkring Midten af Oktober 1943 og forløb glat. Der blev ikke den Gang anvendt Navne i Særmeldingerne til de danske Modtagehold. Ordene »Vi kommer igen«, som med visse Mellemløb forekom i B. B. C.s Nyhedsudsendelser til Danmark, var Signalet til Vardes Modtagegruppe om at træde i Aktion. Oktober-Nedkastningen var paa ni Containers med to et kvart Tons Sprængstof, hvoraf en stor Del blev afhentet af en Kolding-Fredericia Gruppe. Der forefandt i Ribe Amt kun ret faa Nedkastningspladser, og Størstedelen af det Sprængstof, der i Tidens Løb anvendtes i Amtet, transporteredes hertil fra Nordjylland.

I Begyndelsen af Oktober kom der Ordre til en stort anlagt Aktion mod Varde Staalværk. Den blev udført af Staalværksarbejderne Viggo Hansen, Arnold Hansen og Jens Jørgensen i Fællesskab med en Række kendte Navne fra Holger Danske II, bl. a. Niels Hjorth, Bent Faurschou Hviid, bedre kendt under Dæknavnet »Flamme«, Jørgen og Flemming Kieler, Jørgen Salling, Claus Rønholt og Per Borup. Aktionen, der paa Grund af forskellige Vanskeligheder først fandt Sted den 12. December 1943, lykkedes over al Maade, og den store Virksomhed blev totalt standset i et halvt Aar. I Slutningen af November 1943 kom en ung Kaptajnløjtnant til Varde, hvor han var udnævnt til Souschef for Luftværnet. Kaptajnløjtnanten, der var kendt blandt sine Medarbejdere under Navnet »Freddy«, fik hurtigt Foden indenfor den illegale Organisation og begyndte ved Juletid samme Aar i



Forbindelse med Politimester Simony og Politifuldmægtig Schlanbusch at danne R-Grupper. I Løbet af ret kort Tid naaede man op paa 10 seks Mands Grupper.

## Organisationen rives op.

Saa kom den ulykkelige Aabenraa-Affære, der omtales nærmere andetsteds i Værket, og som baade direkte og indirekte kom til at koste flere gode danske Mænd Livet. Den 5. Februar skulde der efter Ordre udføres Sabotage paa Callesens Maskinfabrik i Aabenraa. Aktionen skulde foretages dels af lokale Folk, dels af Staalværksarbejderne Viggo Hansen og Jens Jørgensen fra Varde samt 15 Mand fra Holger Danske II. De foreliggende Oplysninger og Planer stemte ikke overens med de faktiske Forhold, og Aktionen brød sammen. Viggo Hansen naaede efter flere dramatiske Oplevelser tilbage til Varde og underrettede Politifuldmægtig Schlanbusch om, hvad der var passeret. Samtidig fik Politifuldmægtigen fra en Holsted-Forbindelse Meddelelse om, at Jens Jørgensen var blevet saaret under Flugten fra sit Tilholdssted i Aabenraa. Politimester Simony og Politifuldmægtig Schlanbusch besluttede derfor at køre Jens Jørgensen til Behandling hos en Læge i Ølgod. Jørgensens Flugt satte imidlertid Gestapo paa Sporet af Varde-Organisationen, og den 9. Februar blev hele Varde-Ledelsen anholdt af Gestapo. Politifuldmægtig Gerner Mikkelsen, der bl. a. havde deltaget i Modtage-Gruppens Arbejde, arresteredes den følgende Dag.

Efter 5 Dages Afhøringer paa Gestapos Hovedkvarter i Esbjerg - paa dette Tidspunkt Hotel »Hafnia« - førtes de anholdte til København. Tyskerne havde oprindelig til Hensigt at føre de 10 Mand til København den 15. Februar, og der var planlagt en Befrielsesaktion, idet man vilde lave en Togstandsning i Egnen omkring Sorø-Skovene, men Transporten gennemførtes Dagen før og pr. Lastbil. De blev alle paa samme Dag - den 15. September - ført til Tyskland, og foruden de allerede nævnte, Staalværksarbejder Peter Petersen og Læge Nordentoft, kostede Opholdet i de tyske Koncentrationslejre Politimester Simony og Politifuldmægtig Gerner Mikkelsen Livet. Politimesteren døde den 12. November i Husum, og den 22. Februar 1945 døde Politifuldmægtigen paa den berygtede Udekommando i Meppen. Politimester Simony var en af de første fra de store September-Transporter, der bukkede under for Sulten, Sygdommen og Kulden. Vi er mange, som vil huske, hvilket knugende Indtryk det gjorde, da man i Frøslevlejren ad Omveje erfarede om hans Død.

## Reorganisation og Kamp.

Organisationen var revet grundigt op. Den maatte genopbygges fra Grunden, og den blev det. »Freddy« tog Initiativet hertil. Efter at han i Foraaret 1944 havde opnaaet Kontakt med sydjydske Distrikt, paabegyndte han S sammensætningen af en ny Organisation, der efter nogen Omgruppering kom til at bestaa af to R<sub>1</sub>-Delinger og en R-Deling. Saasnart det første Parti Sprængstof var modtaget fra Esbjerg, begyndte R<sub>1</sub>-Delingerne deres Arbejde. Sprængstoffet kom i de sidste August-Dage til Varde, hvor det efter en kort Overgang at have været anbragt paa Kinografens Loft, blev fordelt til de forskellige Grupper. Vaaben skortede det stærkt paa, og ved mange Aktionen var end ikke Halvdelen af de deltagende Sabotører bevæbnede. Generalprøven i den nye Organisation fandt Sted en af de første Nætter i September, da Sabotørerne for at blive fortrolige med Tidsblyanternes og Sprængstoffets Reaktionen lod seks Værnemagerbiler gaa til Vejrs. Derefter fulgte Slag i Slag Aktionen mod Banerne. Det gik haardt ud over Skinnenet og Materiel. Antallet af Skinesprængninger naaede op paa 400, deraf paa en enkelt Nat ikke mindre end 86.



En af de mest vellykkede Jernbanesabotager blev foretaget i Nærheden af Hyllerslev, en lille Station paa Varde-Nr. Nebel Banen, hvor der afsporedes et Tog med Arbejdere, der var beskæftiget ved Befæstningsarbejder ved Vestkysten. Ingen af Passagererne kom noget til, men Afsporingen foraarsagede en Trafikspærring paa fire Døgn, og Tyskerne rasede.

Efterhaanden blev Tyskerne saa flittige til at foranstalte Visitationer af Folk, som i Bil eller paa Cykle var paa Vej ud af Byen, at R<sub>1</sub>-Folkene ikke som før selv kunde tage deres Sprængladninger med ud til Maalene. Falcks Redningskorps fandt paa Raad. Alle den stedlige Falck-Stations Medlemmer fra Stationslederen til den yngste Redder var tilknyttet Organisationen, og de var ikke længe om at regne ud, hvorledes man uden større Risiko kunde faa Bomberne bragt til deres Bestemmelsessted. De blev simpelthen anbragt midt i Udrykningsvognenes Generatorovne, saaledes at Ilden ikke kunde naa dem og derefter til-dækket med Træ. Det var en Transportmetode, der aldrig svigtede.

I September maate »Freddy« gaa under Jorden som Følge af den nærgaaende Interesse, Gestapo begyndte at vise for Forholdene i Varde. Han blev dog i Varde og fortsatte Ledelsen indtil Oktober Maaned, da nye Arrestationer tvang ham til at forlade Byen. Han blev senere indsat som Byleder i Holstebro, hvor han sammen med en Del af sine gamle Medarbejdere udrettede et energisk Arbejde specielt indenfor Jernbanesabotagen.

Som Følge af »Freddy«s Bortrejse begyndte Organisationsarbejdet at smuldre. Hans Instruktioner angaaende Videreførelsen af Arbejdet blev ikke fulgt tilfredsstillende, og der opstod en Del Forvirring. Medvirkende hertil var ogsaa, at Amtsstueassistent Chr. Schmidt omkring Midten af November 1944 paa eget Initiativ oprettede en Byledelse, som fik Kontakt med en Del af de allerede bestaaende Grupper. Endvidere opnaaede den kort Tid efter Kontakt med Kaptajn Agger, Esbjerg, som forsynede den nydannede Organisation med Sprængstof og sørgede for den nødvendige Instruktion, og endelig fik man Forbindelse med Ledelsen i Region III. En kort Overgang afløste Politifuldmægtig Danelund Chr. Schmidt som Byleder. Han maatte imidlertid trække sig tilbage, da han blev nødt til at gaa under Jorden og var for godt kendt af Byens Befolkning. I April 1945 indsatte Region III Løjtnant Fenger som Byleder. Løjtnanten, der indtil da havde ledet Sabotagegruppen i Askov-Vejen, samlede de adskilte Grupper. »Freddy«s gamle R<sub>1</sub>-Grupper, hvormed han stadig havde bevaret en vis Kontakt, stod i Perioden indtil Løjtnant Fengers Ankomst i Forbindelse med Region II og fortsatte ellers Arbejdet selvstændigt. Efter 19. September oprettedes under Ledelse af Kriminalbetjent Svend Hansen to Politidelinger, som tilsluttede sig Modstands-Organisationen og deltog i saavel Vaaben- som Sprængstof-Instruktion.

Foruden de allerede nævnte mistede endnu en Vardenser, den unge Student Mogens Friis, Livet i Frihedskampen. Han blev paa Besættelsens sidste Dag dræbt i Kamp mod en Hipo- mand i København. Mogens Friis, der havde deltaget i Frihedskampen fra dens første Tid, sad inde med stor digterisk Talent og skrev i Besættelsesaarene en lang Række betydelige Digte, som offentliggjordes i den illegale Presse og i illegale Digtsamlinger.

## Ripensernes Modstand.

Som i de fleste andre Byer indskrænkede det illegale Arbejde i Ribe sig i Starten til kun at omfatte Bladvirksomhed, og det var her navnlig Kommunisterne, der gjorde sig gældende.

Dog udførtes der i 1943 nogle enkelte Sabotagehandling, navnlig Brandstiftelser, hvorved det blandt andet gik ud over Ribe

Som Hævn for et Attentatforsøg mod den farlige Stikker Kaj Olsen, Esbjerg, schalburgteredes i Septbr. 1944 Bogtrykker Rosendahls Virksomhed i Borgergade. Billedet viser de sørgelige Bester af den før saa blomstrende Virksomhed.

Møbelfabrik og Ford Kompagniet. Men omkring Nytaar 1944 tog den unge Bankassistent Gerlev Initiativet til Oprettelsen af virkelige Sabotagegrupper, der ret hurtigt fik lavet sig et Depot af Vaaben og Sprængstoffer stjaalet fra et tysk Depot i Gredstedbro. Gennem Rejsesekretæren »Conrad« kom Gerlev i Forbindelse med Region III og med en anden Ripenser, Maskinarbejder Kærungaard, og fik coordineret de forskellige Grupper, saa der opstod en samlet Ledelse.

I Maj 1944 blev Bankassistenten arresteret af Gestapo, og Distriktslederen, Kaptajn-løjtnant Gabriel Jensen, der som nævnt selv blev taget nogle Maaneder senere, indsatte derefter Maskinarbejder Kaj Lykke Sørensen som Byleder. I Sommeren dette Aar gennemførtes den første Jernbanesabotage Syd for Ribe, og i September Maaned havde man Held til at afspore et tysk Godstog. Grupperne havde efterhaanden faaet fremskaffet saa meget Sabotagemateriel, at man saa sig i Stand til at laane en Del af det ud til Esbjerg-Organisationerne. Under de Flytninger af Depoterne, der fra Tid til anden maatte foretages af Sikkerhedshensyn, gjorde Falcks Redningskorps i Ribe en udmærket Indsats.

I Oktober kom Gestapo paa Sporet af Lykke Sørensen, og han blev anholdt en halv Time før han skulde have deltaget i en Sabotagehandling mod Ford-Kompagniet. Faa Minutter efter, at han var blevet indsat i sin Celle i Ribe Arrest, lød Eksplosionen, der fortalte ham, at hans Kammerater ikke havde ladet sig afskrække af hans pludselige Udeblivelse. Den voldsomme Detonation stemte ikke hans Fangevogtere mildere. Han efterfulgtes i Hvervet som Byleder af den unge Forststuderende Knud Andersen fra Rollum i Sønderjylland. I hans Tid gennemførtes bl. a. Sprængningen af Statsbanestationens Vandkran og i Februar en Afsporing ved Hvidding. Nogen Tid efter arresteredes en Del Frihedskæmpere i Esbjerg. Arrestationerne fik Udløbere til Ribe, hvor et af Sabotage-Gruppernes Medlemmer blev arresteret. Under Forhørene opgav han et Vaabendepot, om hvilket han vidste, at det var tomt. Den Dag, han skulde føres ud til Paavisning af Depotet, tog Knud Andersen, der havde faaet Underretning herom, ud til Stedet for ene Mand at forsøge paa at befri Kammeraten. Den dristige Aktion mislykkedes. Knud Andersen ramtes under den ulige Ildkamp af Gestapomændenes Kugler, og den 23. April afgik han ved Døden i Frøslev-Lejren som Følge af sine Saar.

I Midten af Marts kom den unge Maler Jens Ege fra Kollund til Ribe, hvor han af Regionen var blevet udnævnt til Byleder. Han fungerede indtil Kapitulationen og ud over denne og blev saaledes den sidste i Rækken af de Mænd, der ledede Ripensernes Modstand mod Undertrykkerne.

## Undergrundsarbejdet i de mindre Byer.

Selv i Amtets mindste Byer kunde man finde Forgreninger af Modstandsbevægelsen. I Askov holdt saaledes en af Landsdelens flittigste Sabotagegrupper til. Den bestod af 12 Mand under Ledelse af Dr. phil. Jens Kruuse og Løjtnant Niels Fenger. Dr. Kruuse blev senere Souschef i Region III, og Løjtnant Fenger udnævntes som tidligere nævnt til Byleder i Varde en Maaned Tid før Kapitulationen. De 10 øvrige Medlemmer af Gruppen var alle Elever paa Højskolen i Askov. Seks af dem var Politibetjente. - Der gik ikke mange Nætter, hvor ikke Askov-Gruppen var paa Skinnesprængninger. Paa en enkelt Nat kunde

Den 13. November 1944 myrdedes Redaktør L. V. Jensen, „Esbjergbladet“, og Læge Carstensen, den ledende Kraft i Frihedsraadets Lokalkomité i Esbjerg, som Hævn for Likvidationen af Stikkeren, Arbejdsmand Eyvind Madsen, kaldet „Røde Eyvind“. Samme Aften schalburgteredes de kendte Manufakturforretninger Vestergaard (Billedet øverst) og Kontant-Jørgensen paa Kongensgade (nederst). Skaderne løb op i Hundre tusinder.





Gruppen notere 62 Skinnebrud, og flere af Aktionerne fik vidtrækkende Følger. Det gjaldt bl. a. Sprængningen af Betonviadukten 300 Meter Øst for Ladslund Landbrugsskole paa Linien Esbjerg-Fredericia, hvortil der medgik ikke mindre end 70 kg af det højeksplosive P. E. II. Samme Nat sprængte Rødding-Gruppen, der hørte til Landets bedste, den eneste Jernbanebro over Nørreaaen ved Sommersted, og i Padborg gjorde man det af med en Jernbanekran, som kunne ventes dirigeret til Hjælp ved Sommersted. Disse koordinerede Operationer, der afstedkom en Spærring af Trafikken i 5-6 Dage, forhindrede to tyske Divisioner i at naa rettidigt frem til Deltagelse i de store Rhinkampe, som netop stod paa i disse Uger. I April 1945 mistede Askov-Gruppen to af sine Folk, Politibetjentene Peter Cornelius Madsen og Hans Thorkild Hansen. De blev overrasket af Tyskerne ved Skodborghus, da de sammen var paa Vej til en Jernbanesprængning.

Ogsaa Gruppen i Lunderskov, der stod under Ledelse af Portør Lings, og som blev oprettet i Efteraaret 1944, opnaaede gode Resultater, bl. a. flere Togafsporinger, der lagde den sydgaende Jernbanetrafik store Hindringer i Vejen. Lunderskov mistede i Kampen Arbejdsmand Carl Olsen, der døde i Sverige efter at have været Fange i Neuengamme og derfra udkommanderet til det nedbrydende Oprydningsarbejde i Hamborg.

Brørup har gjort sig bemærket ved i en Periode at have huset Region III's Ledelse, efter at denne havde maattet fortrække fra Kolding i Marts 1945. En Overgang fandt den Husly i Askov Præstegaard.

I Midten af 1943 begyndte tre Grindsted-Borgere, Skolebestyrer Høirup og Lægerne Næsted og Münster, at arbejde for Oprettelsen af en Modstandsorganisation i Grindsted med Skolebestyreren som Leder. Senere kom Politibetjent Willer ind i Arbejdet som Leder af Militærgrupperne. Grindsted raadede over seks Sabotagegrupper i selve Byen og to i Oplandet og syv Militærgrupper ligeledes fordelt paa By og Opland. I Oktober 1944 kom den tidligere nævnte Bølge af Arrestationer i Amtet, og Dønningerne naaede ogsaa til Grindsted, hvor 10 Mennesker arresteredes, deriblandt Bylederen, Skolebestyrer Høirup. Syv af dem førtes til Tyskland, hvor to døde, cand. pharm. Palle Hansen og Maskinmester Hansen, begge fra Grindstedværket. Desuden er Landmand Søren Boysen Madsen meldt savnet. 40 Mennesker maatte gaa under Jorden, og hele Modstandsbevægelsen i Grindsted og Omegn var revet op. En af de tilbageblevne, den 57aarige Tømrermester Kjær, oprettede en selvstændig Gruppe, som fortsatte Sabotagen. Desuden oprettedes en ny Organisation under Ledelse af Vejassistent Christensen. De to Grupper arbejdede hver for sig, og der gennemførtes en lang Række Sabotagehandlinger mod Jernbanen; Tømrermesterens Gruppe gjorde det af med Jernbanebroen over Grindsted Aa, skønt den var stærkt bevogtet af Værnemagten.

I Ølgod blev den første Begyndelse gjort af Læge Øllgaard, som samarbejdede med Politimester Simony, Varde. Læge Øllgaard blev anholdt sammen med Politimesteren og dennes Medarbejdere i Februar, men slap ud igen efter to Maaneders Forløb og forsatte sit illegale Arbejde. Dette kom imidlertid først i Januar-Februar 1945 ind i virkelig faste Rammer, da man fra Region II knyttede Forbindelse med Byen. Kommunebogholder H. J. Rohde blev indsat som Byleder, og i Løbet af ret kort Tid disponerede man over 12 seks Mands Grupper, hvoraf de to var Sabotagegrupper, som lededes af Læge Øllgaard. Der foretoges ca. 10 Sprængninger paa Jernbanen og anrettedes Ødelæggelser paa Værnemagtens Telefon-

net. Desuden forvaltede Organisationen store Lagre af Sprængstof i Kommuneplantagen, hvorfra forskellige Byer forsnedes.

Ved en En-Mands-Aktion blev Gestapos Hovedkvarter i Esbjerg, Højskolehjemmet i Skolegade, lagt i Ruiner i April 1945. Her ses en Fløj af Bygningen. Ved Eksplosionen omkom 3-4 Gestapofolk.

I Sommeren 1944 opstod den første Modstandsgruppe i Nr. Nebel paa Foranledning af Læge Leif Petersen, som havde Forbindelse til Esbjerg, men først da man kom i Forbindelse med Region II i Januar 1945, kom der rigtig Gang i Organisationens. Byleder blev Gaardejer Carl P. Jensen, og som Næstkommanderende fungerede Dyrlæge Tage Sørensen. Der foretoges 10 Sabotagehandlinger, dels mod Jernbanen, dels mod Maskiner, der arbejdede i de nærliggende tyske Befæstningsanlæg. Distriktets Efterretningstjeneste gjorde et stort Stykke Arbejde og indsendte efterhaanden Kort over alle tyske Befæstningsanlæg i Kystomraadet. Da Organisationen den 5. Maj 1945 traadte frem i Lyset, kunde den mønstre ikke mindre end 220 Mand, et imponerende Tal for en By paa Nr. Nebels Størrelse.

Kun de, der selv har deltaget i det illegale Arbejdet i de mindre og helt smaa Byer er i Stand til at tale med om, hvilke Vanskeligheder netop Byernes Størrelse skabte for Arbejdet. De enkelte Grupperes Medlemmer og deres Ledere maatte iagttage en Forsigtighed, der grænsede til det utrolige. Alle kender hinanden i Smaabyerne, og Interessen for Næstens Gøren og Laden er som oftest omvendt proportional med Byens Størrelse. Deltagerne i Undergrundsarbejdet fik i mange Tilfælde Brug for alt, hvad de sad inde med af mimiske Evner, naar Diskussionerne nærmede sig farlige Emner, og de Aktioner, de selv havde deltaget i, blev debatteret. Dette gjalt ikke mindst i det sydvestlige Jyllands smaa Byer, hvor de illegale Organisationers Aktivitet var stærk og levende, og hvor saa mange sluttede op i de kæmpendes Rækker. I mere end et Tilfælde skete det, at selv ret fremtrædende Medlemmer af de bestaaende Organisationer maatte trække sig delvis ud af Spillet, fordi Menigmands Gisninger om deres Færden blev for nærgaaende.

— — —

Med Kapitulationen den 5. Maj sluttedes et af de begivenhedsrigeste Kapitler i Ribe Amts Historie. I stort Tal havde Sydvestjyderne deltaget i Opfyldelsen af den Pligt, som paa hvilede vort Folk: Afvaskningen af den Plet, der den 9. April 1940 blev sat paa vor Ære. Mange brave Mænd satte Livet til i Modstandsbevægelsens Kamp mod det nazistiske Tyskland, og endnu flere mærkedes for Aartier af Opholdet i de tyske Koncentrationslejre, hvor Grusomheder, som selv den mørkeste Middelalder ikke kunde opvise Magen til, hørte til Dagens Orden. — Maatte den Offervilje, de lagde for Dagen i Lysets Kamp mod Mørket, aldrig dø i det danske Folk.



# MODSTANDSBEVÆGELSEN I THISTED AMT

Af Journalist HOLGER HEBSCGAARD

**M**odstandsbevægelsen i Thisted Amt kan næppe pege paa Bedrifter, der kan sidestilles med de Opgaver, der er løst andre Steder i Landet under Frihedskampen; men naturligvis voksede der i dette Amt, hvor man havde Tyskerne mere inde paa Livet end noget andet Sted i Landet, gennem Aarene en Modstandsvilje frem i Befolkningen, som gav sig Udslag paa mange forskellige Maader.

Straks efter 9. April paabegyndte Besættelsesmagten Opførelsen af over 100 store og smaa Fæstningsværker, fortrinsvis ved Havet. Kolossale Arbejdsstyrker, der kom fra alle Egne af Landet, blev sat ind paa at lave de vældige Fæstningsanlæg, der igen blev beskyttet af omfattende Tank-, Pigtraads- og Minespæringer. Med Tog og Biler strømmede det ind med Materialer til dette Byggeri, og Entreprenørfirmaer og »Kørselskontorer« dukkede op som Paddehatte. Hundreder af Millioner Kroner blev gennem Aaret begravet i det vestjydske Klitsand. Hele Egnens Udseende forandrede ret hurtigt, saavel egnessmæssigt som befolkningsmæssigt. Der blev svindlet meget, og Guldet flød . . . Det ellers saa rolige og stille Thisted Amt - der paa flere Maader betragtedes som en Udørken af Landet - var pludselig blevet et af Centrene for Tyskernes Planer her i Landet. Helt ude ved Vesterhavet, i det stormomsuste, forrevne Landskab, byggedes den store Hanstholm-Fæstning, Nord-europas største, kaldet Danmarks Gibraltar. Mange hundrede Mennesker maatte forlade Hus og Hjem. De evakueredes, hvorefter der anbragtes over en halv Million Landminer indenfor Fæstningens Omraade.

Dette Omslag i den sædvanlige Levevis førte meget usundt og ondt med sig, hvad Domstolene i denne Tid kan tale med om. Dertil kom Tilstedeværelsen af meget store tyske Tropestyrker. En lang Række af Byernes og Landets Skoler og Forsamlingshuse - fortrinsvis i Thy og Hanherred og i mindre Grad paa Mors - var under hele Besættelsen beslaglagt. Barakker dukkede op overalt. En Overgang var der stationeret henved 20,000 Mand i Amtet, og umiddelbart før Kapitulationen var der i Hanstholm-Fæstningen garnisoneret 5-6000 Mand. I Ugerne før Kapitulationen herskede der en febrilsk Travlhed med at bygge Forsvarslinier omkring Hanstholm. Alt tydede paa, at denne Fæstning skulde holde saa længe som muligt. Tilstedeværelsen af de mange tyske Soldater og de Mennesker, der var i deres Sold, kunde naturligvis ikke gaa af uden Sammenstød. Langsomt og stille groede en Modstandsvilje op i Befolkningen.

# Modstandsbevægelsen organiseret som Landeværn.

Fik Modstandsbevægelsen saaledes ikke de helt store Opgaver at løse, blev der alligevel øvet en Indsats, ikke mindst gennem Modtagning af Vaaben og Sabotagemateriel, med hvilket man forsynede store Dele af Landet. Amtet var i nogen Grad »Forsyningscentral« paa dette Omraade. Lige fra den første Tid var Viljen til Modstand til Stede hos Befolkningen, men først i 1943-44 blev Arbejdet organiseret. Bevægelsen blev organiseret som et Landeværn, der bestod af fire Afdelinger: Mors-, Nordthy-, Sydthy- og Han-Herreds Landeværn. Ved Kapitulationen talte disse Landeværn ialt 1200 Mand, som man alle havde forsynet ved egen Hjælp og som i Ugerne efter 5. Maj fik meget store Opgaver betroet ved Bevogtningen af de enorme Lagre og store Fæstninger, der fandtes. Paa Mors var der ca. 400 Mand, i Han Herred 200 og i Thy 600 Mand. Det lykkedes aldrig for Tyskerne at rive denne Organisation op, selvom man fra den Side var »lige ved« i enkelte Tilfælde. At Arbejdet stort set kunde gennemføres, skyldes flere forskellige Forhold. Dels var Mors saa fortræffelig egnet til illegalt Arbejde, ikke mindst Nedkastninger, fordi man paa Øen var klar over, hver Gang der var »Ugler i Mosen«, og dels havde Gestapo fra først til sidst stationeret Afdelinger i Amtet, og det lykkedes aldrig for disse at naa til Klarhed over Begivenhederne. Gestapos Fangarme var meget tynde i Amtet. Stikkerne naaede ikke store Resultater, og de Anholdelser, der blev foretaget, skyldtes i mange Tilfælde rene Tilfældigheder.

## Een Mand organiserede Arbejdet i Amtet.

At tale om Modstandsbevægelse i Thisted Amt er det samme som at nævne een Mands Navn, nemlig Chefen for det samlede Landeværn, Artillerikaptajn Ejby Nielsen. Hans Fortjeneste var det, at Arbejdet i Amtet kom ind i faste Rammer. Han var den ideelle Leder og gode Kammerat, og ved sin Energi og Arbejdsvilje naaede han meget store Resultater. Gestapo var efter ham lige fra den Dag i 1943, da han maatte »gaa under Jorden« i Aalborg, hvor han havde været med i Skibskaptajn Gjessings Gruppe, men de fik aldrig fat i ham. Han kom til Thy som Repræsentant Baes, flyttede derpaa til Mors, hvor han i lang Tid arbejdede som Ingeniør Ottosen paa Kommunekontoret i Nykøbing og først og fremmest fik organiseret Modtagearbejdet paa denne Ø. Senere organiseredes Arbejdet i Thy, og nogen Tid før Kapitulationen fik han ogsaa Kommandoen over Han Herred. Hele Omraadet fik Navnet Sektion Nord-Vest, og han var dets selvfølgelig Chef saavel før Kapitulationen som efter denne Dag, hvor han har udført et meget stort og omfattende Arbejde for at faa Hjemmeværnsforeningerne oprettet.

## Det begyndte med »Studiekredse«!

Baggrunden for Modstandsbevægelsens Arbejde blev uden Tvivl lagt ved »Ringens« Arbejde, der paabegyndtes i 1942, da den senere Minister, Frode Jacobsen, besøgte forskellige Personer og fik dannet Udvalg til at fortsætte Arbejdet. Man begyndte paa Mors og fortsatte i andre Egne af Amtet. Udvalgenes Arbejde gik ud paa at danne »Studiekredse« rundt i Sognene, et Arbejde, der blev en Succes. Med Mellemløb fik »Studiekredsene« Besøg, ikke mindst af Frode Jacobsen, og der blev udført et stort Stykke Oplysningsarbejde, der Tid efter anden kom til at omfatte Uddelingen af illegale Blade. Dannelsen af de væbnede Grupper paabegyndtes i Slutningen af 1943. I Begyndelsen havde Grupperne

Et typisk Billede fra Thisted Amt under Besættelsen.



ikke Vaaben, men blev informeret af en rejsende Instruktør, der havde Demonstrationsmaterialet med i en Kuffert. Senere blev Kufferten sendt rundt i Studiekredsene, og netop gennem dette Arbejde stod mange Grupper godt rustet, da de kom i Forbindelse med Modtageholdene og gik ind under den organiserede Modstandsbevægelse.

## »Forsyningscentrak« for store Dele af Landet.

I Begyndelsen af 1944 paabegyndtes Modtagearbejdet, der efterhaanden blev af meget omfattende Karakter, saa man virkelig kan tale om, at Thisted Amt blev Forsyningscentral for store Dele af Landet. Man begyndte under smaa Kaar, idet Bevæbningen var meget mangelfuld, men snart var naturligvis alle Modtage-Holdene svært bevæbnet. I Foraaret 1945 var over 100 Mand i Amtet beskæftiget udelukkende med Modtagning fra Flyvemaskine. Ialt naaede man inden Kapitulationen op paa 45-50 Nedkastninger, hvortil naturligvis kom de mange Gange, Holdene maatte vende hjem med uforrettet Sag. Ikke een hel Sending gik i de forkerte Hænder, idet det kun lykkedes Tyskerne ved en enkelt Lejlighed at bjerge en Del af de nedkastede Vaaben. I Foraaret 1945 tog de russiske Styrker i Thy ganske vist mod en Nedkastning, men den fandt Sted udenfor Programmet, og Containerne blev kastet uden Faldskærme. Hele Ladningen faldt saa at sige mellem Russerne, der ikke var sene til at fordele Varerne. Paa Mors blev langt de fleste Modtagninger gennemført, nemlig ca. 25. Den første Aften havde man oven i Købet to Modtagninger, og man kom allerede denne første Aften i Kamp med en tysk Patrulje, der blev slaaet paa Flugt. Tyskerne var efterhaanden ikke uvidende om de mange Nedkastninger, der fandt Sted paa Øen, men det lykkedes aldrig at faa sat en Stopper for denne Gren af Modstandsarbejdet. I flere Perioder blev Mors »besat« af op til 800 tyske Soldater - medens Garnisonen til daglig kun talte meget faa Mand. Øen blev gennemkæmmet for at finde hemmelige Vaabenlagre. I saadanne Situationer maatte Modtagearbejdet helt indstilles, selvom man enkelte Gange løb Risikoen og »tog Varerne ned« saa at sige for Næsen af Tyskerne. Paa Thyholm fattede Tyskerne ogsaa Mistanke til de Nedkastninger, der fandt Sted der, hvad der flere Gange bevirkede en Gennemtravling af Øen Jegindø. Tyskerne benyttede gerne 300 Mand, assisteret af tre armerede Baade, som bevogtede Øen fra alle Sider. Samtlige Huse blev gennemgaaet, men uden Resultat. En Spærretid, der blev etableret paa Thyholm efter nogle Eksplosioner i Værnemagerbiler, var naturligvis ogsaa til Gene, men standsede aldrig Arbejdet. I langt de fleste Tilfælde fik Flyverne afleveret Varerne paa rette Maade, men der var ogsaa Tilfælde, hvor Nedkastningerne skete mere planløst. I eet Tilfælde kredsede Flyveren over Pladsen tre Gange med tændte Lanterner med det Resultat, at Flyveren blev beskudt fra tyske Patrouillefartøjer. Kastet skete i dette Tilfælde fra stor Højde, hvorfor Sendingen faldt 500 m fra Bestemmelsesstedet. 2 Containers knustes i Faldet. Tyskerne blev alarmerede, men kom ikke paa det rigtige Spor. I et andet Tilfælde bevirkede en mindre heldig Nedkastning en meget streng tysk Afspærring af Øen. Al landevejsgaaende og søgaaende Trafik visiteredes i flere Dage, men uden Resultat.

I eet Tilfælde var en Sending gaaet helt forkert. Det medførte et Brev til Sognefogden i den Kommune, hvor Ladningen var faldet, et Brev, der viste lidt af den Maade, hvorpaa man arbejdede. Det hed i Brevet bl. a.: »Idet vi hermed bringer Dem vor Tak, fordi vi, gennem indirekte Oplysninger fra Dem, er blevet i Stand til at bjerge Hovedparten af det Gods, som ved en Fejltagelse er blevet nedkastet paa Deres Omraade, kan vi dog ikke undlade at paatale den af Dem udviste Forsømmelse m. H. t. tilbørlig Opsigt med dette for ukyndige saa farlige Materiel. Ved Optælling af Sendingen har det da ogsaa vist sig, at der

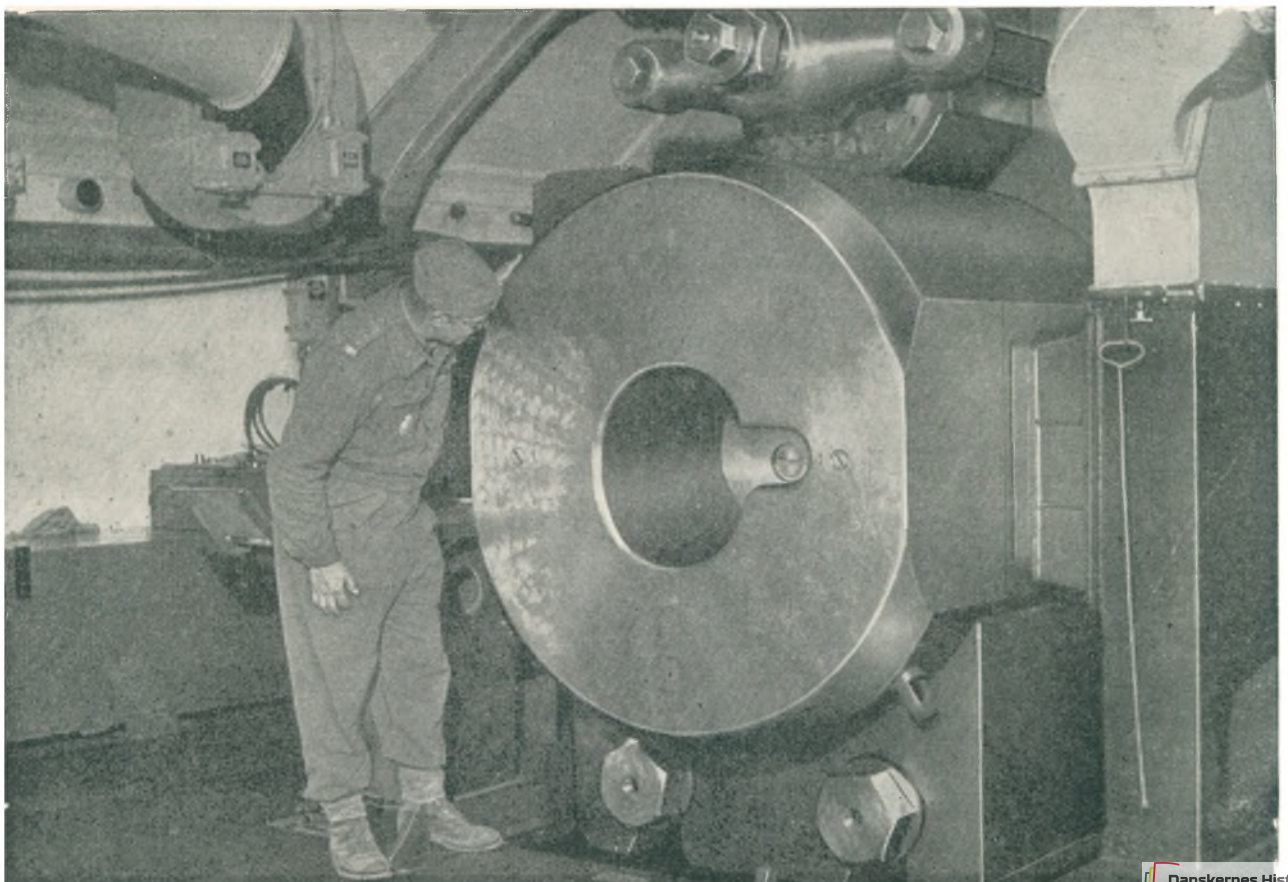
af Omegnens Beboere er fjernet 14 Karabiner, 10 Pistoler, 11 Faldskærme, Sprængstoffer m. v. Vi vil dog til det sidste haabe paa, at Tyverierne i de fleste Tilfælde er sket i Ubetænksomhed. Vi regner med, at De, Hr. Sognefoged, vil lade denne Appel gaa videre til Deres Sognefæller. Samlingen af Godset vil vi overlade til Deres egen Opfindsomhed, om Overdragelsesmaaden skal De høre nærmere. Der gives Sognet en Frist paa 5 Dage til at bringe Sagen i Orden. Vi skylder at gøre opmærksom paa, at vi naturligvis ikke staar paa bar Bund, hvis vi skulde blive nødt til at tage Sagen i vore egne Hænder. Vore Folk har nu saa mange Gange sat Livet paa Spil for at bjerge dyrebare Vaaben hjem, at de ikke uden Repressalier lader sig bestjæle af Landsmænd«. At de stjaalne Genstande kom tilbage er vist overflødig at tilføje.

Særlig i Marts-April-Maj 45 var der Gang i Modtagningerne. F. Eks. havde man den 10. April 1 Nedkastning, den 11. April 2, den 12. April 2, den 13. April 1, den 14. April 2 Nedkastninger o. s. v. Paa Mors gennemførte man 25 Nedkastninger, i Nordthy 3, i Midtthy 2, paa Thyholm (Sydthy) 3 og i Han Herred - paa een Plads - en halv Snes Nedkastninger. Ialt havde man i Amtet 15 Modtagepladser, og det hændte, at der var Aftener, hvor der var 5 Pladser paa Programmet. I Nordthy fandt Nedkastningerne Sted for Næsen af de tyske Garnisoner, kun faa hundrede Meter fra tyske Pejlestationer, men alligevel gennemførtes Operationerne uden Vanskelighed. De modtagne Varer var naturligvis mere, end man selv kunde bruge i Amtet, hvorfor meget blev sendt til andre Egne, hvortil kom, at man ogsaa fik Vaaben m. v. pr. Skib. Til Nykøbing kom saaledes to Frederikshavner-Fiskekuttere ind med Lasten fyldt med de »lækreste« Varer. Fra Han Herred forsynede man i betydelig Grad Aalborg-Området, og ogsaa fra Nykøbing sendtes der Varer til dette Sted. Herfra sendtes ogsaa Jernbanevogne med Vaaben, Ammunition, Sprængstoffer m. v. til andre Egne, Haandgranater sendte man bl. a. til Fyn og Maskinpistoler til Modtagegrupperne paa Sjælland. Om Mandagen, som Kapitulationen kom om Fredagen, sendtes med Rutebaaden fra Nykøbing 2500 kg Vaaben og Ammunition til Thisted.

Paa Baggrund af det omfattende Nedkastningsarbejde var det meget smaa Tab man havde. Kun faa Gange kom det til Sammenstød med Tyskerne, og hver Gang klarede Modtageholdenes Folk sig.

## Thistedboernes Modstandsarbejde.

Thisted By blev i Besættelsesaarene Midtpunktet for det hektiske Liv, der rørte sig i Amtet. Indbyggerantallet voksede med flere Tusinder, ikke alle lige gode Børn, hvad der ikke lettede Modstandsbevægelsens Arbejde. Erfaringerne viser, at Arbejdet i en By, hvor alle kender hinanden og een ikke kan foretage sig noget usædvanligt, før hele Byen ved det, er meget vanskeligt. Arbejdet blev udført, selvom det ikke blev i samme Omfang som mange andre Steder og først satte ind med rigtig Kraft i Foraarsmaanederne 1945. Det varede ikke længe efter 9. April, før Tyskernes »Naalestik« fik Hadet og Modstandsviljen til at vokse. I August 41 blev saaledes en ung Spildindsamler livsfarligt saaret af en beruset tysk Underofficer. Denne havde deltaget i en af de store Fester, som Entreprenørfirmaerne med Mellemlum holdt, og gik paa Rundtur i Byen. Da han vilde trænge ind i et Hus, blev han mødt af en ung Mand, som han derefter bibragte to Dolkestød, der gik gennem begge Lunger. To Politibetjente afvæbnede senere Tyskeren, hvem der naturligvis intet skete. I 1942 fik Byen - som en af de første i Landet - Undtagelsestilstand, der varede i tre Dage. Aarsagen var en Anmeldelse fra et tysk Pigebarn om, at hun var blevet voldtaget og kastet i Vandet af tre danske Arbejdere. Tyskerne krævede Indførelse af Undtagelsestilstand og



krævede Byen idømt en Bod paa 50,000 Kr. Fra det danske Politis Side - saavel Himmelstrup som Statsadvokaten for særlige Anliggender var mødt frem - blev der gjort meget for at klare Sagen. Politiet beviste, at Pigebarnet havde løjet, hvorfor Tyskernes Foranstaltninger løb ud i Sandet. Byen fik senere en officiel Undskyldning, men denne maatte ikke offentliggøres!

Naturligvis dannede de illegale Blade Optakten til Modstandsarbejdet. I Begyndelsen kom der kun faa illegale Blade til Egnen, senere blev dette Arbejde bedre organiseret, saa der efterhaanden til Byen kom i tusindvis af Blade, som derefter fordeltes til hele Oplandet. Paa et meget tidligt Tidspunkt af Besættelsen kom der et lokalt illegalt Blad nogle Gange. »Den sorte Bog« hed det. Bladet skulde forsøge at stoppe den Tendens, der hos mange i Byen viste sig til at ville gaa Tyskernes Ærinde. Man stillede de paagældende i Gabestokken, og det virkede ogsaa. Anmeldelser til det danske Politi mod bestemte Personer gav naturligvis intet Resultat. Senere kom regelmæssigt »Frit Danmarks Udgave for Thisted«, ligesom mange Eksemplarer af Bladet »5 Minutter i 12« omdeltes hver Uge.

Den 29. August 1943 blev her som overalt i Amtet Signalet til en Udvidelse af Modstanden. I Thisted arresteredes denne Dag to Mænd, Redaktionssekretær Ravnemose samt Hotelejer P. Poulsen, der i sin Optræden havde været for aggressiv overfor Tyskerne. Han smed saavel dem som deres Pigebørn ud fra Hotellet. De blev taget som Gidsler, men løslodes efter en Snes Dages Fangenskab, dels i Thisted og dels i Viborg. Noget senere fik Tyskerne Ram paa nogle unge Mennesker i Byen, som arbejdede paa egen Haand. De havde stjaalet Røgbomber fra Tyskerne og morede sig med at kaste Bomberne ind i de tyske Troppetog. To af de unge Mennesker blev arresteret. Den ene idømtes ved tysk Krigsret livsvarigt Fængsel, men fik, da han kun var 16 Aar gl., Straffen ændret til 4 Aars Tugthus. Han og Kammeraten, der ogsaa var idømt flere Aars Fængsel, sendtes til Tyskland. Drengen paa de 16 endte i en Koncentrationslejr i Polen, men vendte efter en eventyrlig Rejse og efter at være befriet af Russerne, hjem en Maanedstid efter Kapitulationen. I samme Sag blev to andre unge Mennesker idømt Fængselsstraffe, men blev løsladt til senere Afsoning og rejste derpaa til Sverige. Kort Tid derefter anholdtes to Ungtjenere paa Hotel »Royal«, sigtet for at have villet købe Vaaben af tyske Soldater. Den ene kom imidlertid fri, medens den anden fik flere Aars Fængsel og kom til Tyskland og vendte først hjem efter Kapitulationen.

I Begyndelsen af 1944 dannedes de første Militærgrupper i Thisted, og Instruksen paabegyndtes. Der vilde dog ikke rigtig komme Gang i Arbejdet, og det saa ud til at skulle blive helt slaaet i Stykker, da Tyskerne i August 44 anholdt flere af Gruppernes Medlemmer, deriblandt Lederen, Boghandlermedhjælper Westh Hansen. Det viste sig dog snart, at Sigtelserne udelukkende lød paa Uddeling af illegale Blade. De bevæbnede Grupper havde Tyskerne ingen Anelse om. Saavel Westh Hansen som Typograf Johs. Abildgaard Jacobsen endte i Frøslevlejren, hvor de sad til Kapitulationen. Det samme gjaldt Redaktionssekretær Ravnemose og Kioskejer Max Hansen, der dog ikke var med i Militærgrupperne. Kort Tid efter kom der imidlertid Gang i Arbejdet. Ret hurtigt blev der dannet flere Grupper, og i Novbr. gennemførte man den første Nedkastning sammen med Grupperne paa Landet.

Rigtig Fart i Arbejdet kom der først efter 19. September, da Politiet blev sat fra Styret. I de Dage, som isøvrigt, naar det øvrige Land strejkede, var Arbejdet ogsaa nedlagt i Thisted. Tyskerne - ikke mindst de berygtede Marinevægtere - var meget aggressive i disse Folkestrejke-Dage, og flere unge Mennesker blev arresteret. Een af dem døde siden i en tysk Kon-

Øverst et Overblik over Hanstholm-Fæstningen. Nederst: Mundingen til den ene af de fire Kæmpekanoner i Hanstholm-Fæstningen.

centrationslejr. Politiets Mandskab blev ikke »taget« den 19. September. Mandskabet blev afvæbnet og modtog oven i Købet et Forslag fra tysk Side om at fortsætte, et Tilbud, der naturligvis blev afslaaet. Betjentene »gik under Jorden« og blev snart Kernen i Modstandsbevægelsens Arbejde. I dette Efteraar skete der i Byen adskillige Ildspaesættelser i tyske Lagre, Aktioner, som var foretaget af ungdommelige Elementer. Den organiserede Sabotage satte først ind efter Nytaar 1945. Forinden var Overbetjent Jens P. Jensen under et Besøg i Hjemmet blevet anholdt. Han kom til Tyskland, men slap hjem i god Behold.

Af forskellige Grunde var der kun faa Grupper, men disses Medlemmer havde til Gengæld en travl Vinter, dels med Modtagning og dels med Transporten. Den 22. Marts ødelagdes 20.000 Liter Benzin ved en Aktion mod et Tog, kun faa hundrede Meter fra Jernbanestationen, der var fyldt med tyske Soldater. Den paagældende Benzin skulde have været fjernet fra Lageret, men denne Plan maatte i sidste Øjeblik opgives paa Grund af forskellige Anholdelser. I Stedet valgte man at bombesprænge Benzinen, da det den nævnte Dag var paa Vej fra Havnen til Stationen for der at blive rangeret ind i et Troppetog, der skulde til Aarhus. Lidt før Kl. 14 startede Vogntoget fra Havnen, men blev ved Opkørslen til Stationen standset af to unge Mænd, der truede Togføreren til at standse og rangere Benzinvognen fri. Det skete hurtigt, to Bomber blev lige saa hurtigt anbragt, spadserende i Nærheden blev advaret og faa Minutter efter lød Eksplosionerne, der var meget kraftige og udviklede en Røg, der lagde sig som et Tæppe over Byen. Benzinvognen og et Par andre Jernbanevogne, der indeholdt Kød til Tyskerne, var ødelagt. Tyskerne anholdt kort efter Togføreren og en Portør og nogle Dage senere endnu en Portør. De tre Mand førtes til Aalborg, men blev løsladt efter nogen Tids Forløb.

At Planen om at bortføre Benzinen fra Havnen og opbevare den til Brug for Modstandsbevægelsen ikke kunde gennemføres, skyldtes alene, at den motorsagkyndige, Ingeniør Vestergaard, den 8. Marts, da Aktionen skulde finde Sted, blev anholdt af Tyskerne. Han havde i Oktober Maaned Aaret før i Forbindelse med DDPAs Leder, Dir. Kaj Pedersen, gemt 6000 Liter Benzin tilhørende Politiet. Det var nedgravet i Tromler adskillige Steder i Thy, bl. a. havde en Provst ikke mindre end 1500 Liter i sin Have. En Bogholder paa Kontoret havde angivet de to Mænd til en Marinevægter, der igen var gaaet til det tyske Politi, hvorefter Hammeren faldt. Benzinen blev opgravet, og de to Mænd endte i Frøslev, hvor de var til Kapitulationen. Det lykkedes nogle Dage senere at ødelægge 1000 Liter af Benzinen, idet Sabotører standsede et Tog paa Fjerritslevbanen. Benzinvognene var bevæbnet med tyske Soldater, men disse blev holdt op, hvorefter Bomberne blev anbragt. Benzintromlerne eksploderede.

Den 3. April blev Landlyst Teglværk tæt udenfor Thisted ødelagt ved seks Bombeeksplosioner. Aarsagen dertil var, at Ejeren udelukkende tørrede Træ til OT i den store Ovn. Ved Eksplosionerne blev Ovnen helt ødelagt og den store Skorsten stærkt beskadiget.

Den 10. April blev Thybanen ved Indkørslen til Byen afbrudt for et længere Tidsrum. Til trods for, at Banestrækningen var meget stærkt bevogtet som Følge af Afbrydelser paa samme Strækning i Dagene før, lykkedes det at faa anbragt 16 Bomber, der bevirkede, at 16 Skinner blev helt sprængt væk. Ved Eksplosionerne blev der knust en Mængde Ruder i det omliggende Kvarter. Efter Eksplosionerne gik Tyskerne helt amok i Byen, der blev skudt hele Natten, Folk blev holdt op og visiteret. Under Skydningen blev Garderobeforvalteren saaret i Brystet ved et Skud, men ikke livsfarligt. En ung Konstruktor blev anholdt denne Aften, og da han tilfældigvis var i Besiddelse af illegale Blade, blev han underkastet Tortur, men anede intet om Jernbanesabotagen. Konstruktor Jacobsen, som han hed, kom senere sammen med sin Chef, Landinspektør Boe, der nogen Tid senere an-



holdtes, kort før Kapitulationen til Frøslev. Hertil var noget før ankommet endnu en af Byens kendte Borgere, Apotheker Kierulff, der sigtedes for Uddeling af illegale Blade. Han blev efter nogen Tids Ophold frigivet fra Frøslev og vendte hjem.

Torsdag den 12. April om Aftenen udførte Sabotagegrupperne deres bedste Arbejde, idet de ødelagde Automobilforhandler Kuhn Münchs Specialværksted, der kun laa ganske faa Meter fra det tyske Politis Hovedkvarter. Politivagterne gik frem og tilbage foran Værkstedet, men alligevel lykkedes det for Grupperne at komme uset ind i Værkstedet og trænge frem til 1. Sal, hvor der fandtes meget kostbare Specialmaskiner og Boremaskiner. I Forvejen var man klar over, hvor Maskinerne stod, og paa et Øjeblik var Bomberne anbragt. Kl. godt 22 skete de tre Eksplosioner, der ødelagde samtlige Maskiner. Taget blev løftet af Værkstedet, men der skete isvrigt ingen Skade paa Bygningen. Sabotagen bevirkede igen, at Tyskerne gik amok, holdt Falck op, da Korpset rykkede ud med tilpas Fart o. s. v.; men opdage noget, der kunde føre paa Sporet af Sabotørerne, kunde de ikke.

Sidst i April Maaned blev der sat en Kampagne ind mod Værnemagere og Vogne i tysk Tjeneste. Resultatet var tilfredsstillende. Den 20. April ødelagdes tidligt om Aftenen tre Lastvogne og to OT-Rutebiler i Byen samtidig med, at et større Reparationsværksted blev ødelagt. En Personvogn og tre Motorcykler blev herved ødelagt. Saa at sige hver Dag drø-nede Bombeeksplosionerne i Byen i denne Periode. Samtidig opklæbedes Plakater med Advarsler til Folk i tysk Tjeneste. Hele Kampagnen bevirkede, at en Mængde af disse Mennesker sagde deres Pladser op hos Tyskerne og rejste fra Egnen. De, der ikke fulgte Eksemplet, blev udsat for Sabotage. Den 22. April ødelagdes Pølsemageriet paa Thisted Andelsslagteri fuldkommen ved Sabotage. Slagteriet leverede store Mængder Pølser til Tyskerne og havde længe været et lønnende Objekt. Indenfor Perioden fandt der endvidere to Eksplosioner Sted, som sikkert skyldtes Tyskerne selv, og skulde fordømme Sabotagen. Først bombesprængtes et Bageri paa en saa klodset Maade, at der saa at sige intet skete i Bageriet, medens til Gengæld alle Ruder og Ejendomme i vid Omkreds blev sprængt. Paa lignende Maade skete en Eksplosion ved en Barberforretning i Byen. Ogsaa i dette Tilfælde anrettedes megen Skade paa civil Ejendom.

I disse Foraarsmaaneder udvidedes Tallet paa Frihedskæmpere betydeligt, og der var et meget stort Instruktionsarbejde i Gang hver eneste Dag, ligesom der for Øjnene af Tyskerne transporteredes store Mængder af Vaaben, Ammunition og Sprængstoffer til Skjulestederne. Kapitulationen kom ikke overraskende for Grupperne, der allerede flere Dage forinden blev kommanderet i Beredskab og var parat til at træde i Funktion med faa Minutters Varsel. Der var lagt en omhyggelig Plan for enhver Mulighed, der maatte vise sig som Afslutning paa Krigen. Alle var bevæbnede, Biler og Motorcykler holdt parat, Benzinforsyningen var i Orden, Arrestationslisterne færdige, Bygninger udset til de forskellige Formaal. Der havde hele Tiden bestaaet det bedste Samarbejde mellem de væbnede Styrker og Frihedsraadets Lokalkomité, der paa sin Side havde Opraab m. v. liggende klar til Udsendelse. Hovedkvarteret for Amtet var ligeledes flyttet til Thisted. De sidste Dage inden Kapitulationen blev mere end spændende. Allerede over een Maaned før gærede det blandt de tyske Soldater, og mange Dage inden Kapitulationen fik Modstandsbevægelsen gennem Mellemmænd Henvendelse fra tyske Afdelinger, der vilde overgive sig med fuld Udrustning. Fra een Afdeling var der lagt en bestemt Plan, hvorefter Frihedskæmperne en Middagsstund skulde stjæle Afdelingens Vaaben- og Ammunitionsbeholdning m. v.

At der i Byen eksisterede en Modstandsbevægelse af et saadant Omfang, som det hin 5. Maj-Morgen viste sig at være Tilfældet, kom som en meget stor Overraskelse for Byens Befolkning. Der var imidlertid ikke for mange Frihedskæmpere til at løse de forskellige

Opgaver. Over 100 Personer skulde arresteres, Vagter etableres. Byen blev helt afskaaret fra Omverdenen. Der meldte sig Spørgsmaal som Forplejning, Sovesteder m. v., men alt blev klaret. Det lykkedes saaledes at faa arresteret saa at sige alle Tyskernes danske Haandlangere, saavel Gestapos Hjælpere som de forhadte mørkklædte Marinevægtere, selvom mange søgte at slippe bort mellem de tyske Soldater. Det kom de første Aftener i Mørket til Ildkamp med Tyskerne i flere Tilfælde, men Frihedskæmperne var denne Gang ovenpaa. Et tysk Forsøg paa at befri de internerede Tyskertøse ved Hjælp af Vaabenmagt blev saaledes afvist. Netop fordi Tyskerne i den Grad havde »besat« Amtet blev der mange Opgaver at løse, men derom senere i denne Artikel.

Ogsaa de allierede ydede man ved flere Lejligheder Hjælp. Allerede i 1943 lykkedes det fra Sygehuset for nogle unge Mennesker at befri en saaret engelsk Flyver, der var styrtet ned. Han kom i god Behold til Sverige, og kort før Kapitulationen blev to engelske Flyvere, der var nødlandet i Midtthy, udrustet til at drage videre hjemad. De opholdt sig en Aften i Thisted, kom derfra til Mors og igen over Aalborg til Sverige. De var over Thy den 5. Maj i en Flyvemaskine . . .

Blev Thisted saaledes ikke en »arret« By som saa mange andre, maa det nok siges, at den gjorde sin Pligt. Arbejdet kostede eet Dødsoffer, en ung Mekaniker Ralph Grønkjær, en af de allerbedste Frihedskæmpere, Deltager i saa at sige alle Sabotageaktioner og i flere Modtagninger, mistede Livet kort efter Kapitulationen som Følge af et ulykkeligt Vaadeskud under Rensning af Vaaben. Alle de, der under Besættelsen blev arresteret og førtes bort, vendte hjem i god Behold. Byleder i Thisted var Journalist H. Hebsgaard.

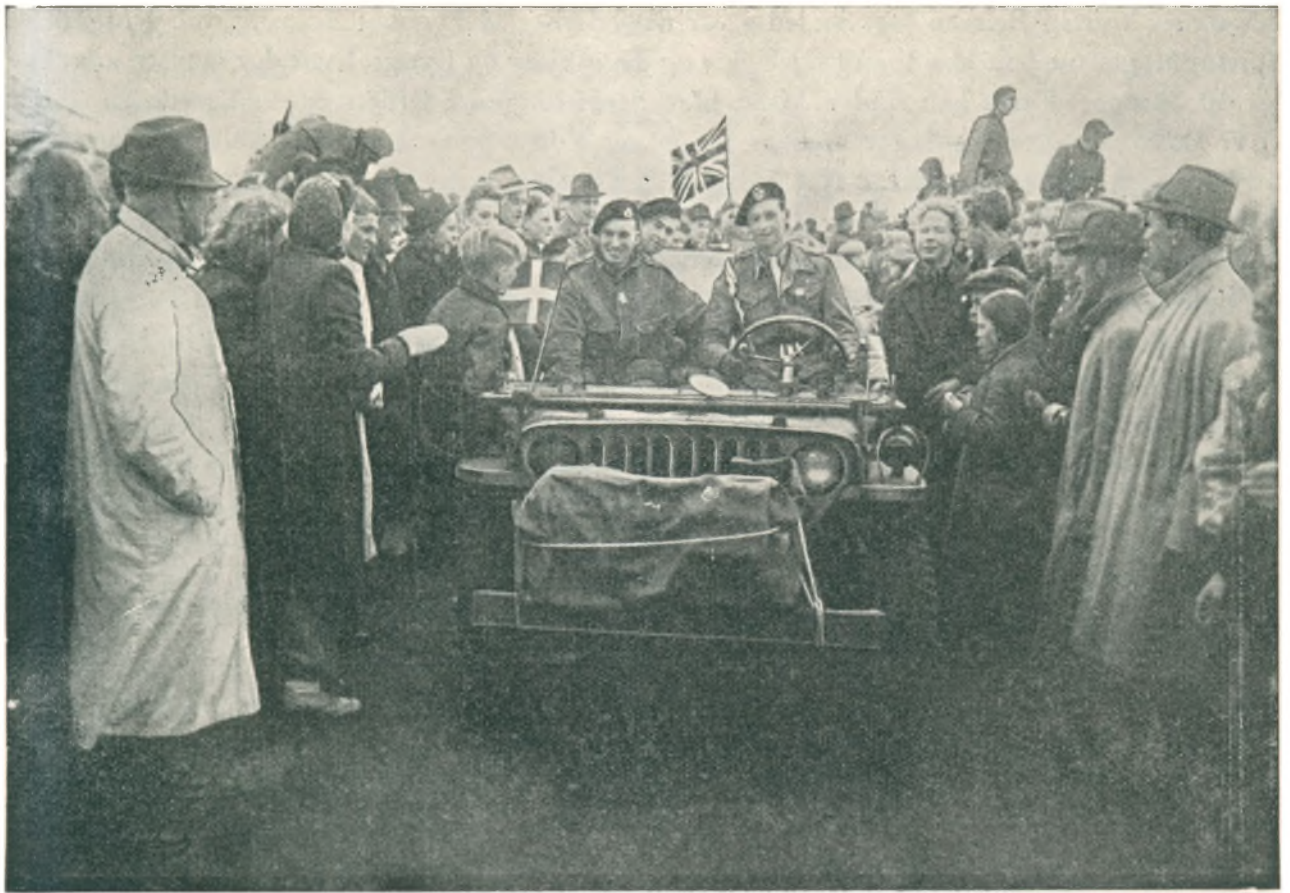
## Landmændene udførte Jernbanesabotagen.

80 pCt. af Frihedskæmperne i Amtet var Landmænd, men ogsaa for mange af disse gjaldt, at de først kom med til allersidst. I Nordthy var der som nævnt dannet flere Grupper under »Ringens« og efterhaanden dannedes endnu flere Grupper, saa der snart ikke fandtes een Kommune, hvor der ikke var en Afdeling. I Sydthy begyndte det illegale Arbejde ret tidligt i Form af illegale Blade, og i Begyndelsen af 1944 begyndte Dannelsen af de væbnede Grupper og i September Maaned samme Aar begyndte man Jernbanesabotagen, der blev disse Landmænds vigtigste Opgave ved Siden af Nedkastningerne, hvoraf der fandt 8 Sted i Thy, alle vellykkede, idet der dog i Nordthy skete det, at Lederen her, Gdr. Jens Kirk, blev ramt af et Skud i det ene Laar og maatte »under Jorden« i over een Maaned. Det var dog ikke udelukkende Landmænd, der var med udenfor Byerne, idet f. Eks. mange Præster og Haandværkere ogsaa deltog i Arbejdet. I Sydthy gik Bestræbelserne først og fremmest ud paa at faa dannet Grupper i alle Stationsbyer, og det lykkedes. Senere dannedes der Grupper i samtlige Kommuner paa nær een, og der gennemførtes et meget omfattende Instruktionsarbejde.

Thybanen blev afbrudt utallige Gange fra September 1944 til Kapitulationen, især var det galt i de allersidste Maaneder, da der snart ikke gik een Dag uden Skinneafbrydelser. Man var til sidst saa langt udkørt med Materiel, at man maatte til at bryde Dobbeltsporene paa Stationerne op for at kunne skaffe Skinner nok. Banen var delt i tre Etapper, og ved at gennemføre Sprængningerne Etappe for Etappe Dag for Dag, kunde der opnaas meget lange Afbrydelser. Særlig omfattende var Jernbanesabotagen paa Thyholm, om hvilken »Information« skrev den 16.

April 1945: »Strækningen fra Struer til Thisted har været ta-

Øverst: Englænderne modtages i København 6. Maj 1945. Nederst: Frihedskæmperne har anholdt en Kvinde og to Mænd, der er mistænkt for at være Stikkere.



get under kraftig Behandling. Saaledes var der i Løbet af Torsdagen, særlig om Morgenen, Sprængninger mellem Hvidbjerg og Uglev og Hvidbjerg og Lyngs, hvor der maatte udveksles 40 Skinner. Først hen under Aften blev Strækningen i Orden, men allerede en Time efter skete nye Sprængninger mellem Lyngs og Ydby. Nye Skinneudvekslinger spærrede Strækningen til henimod Kl. 2 Natten mellem Torsdag og Fredag, men henimod Kl. 3 var det galt igen mellem Hvidbjerg og Lyngs lidt sydligere. Reparationsarbejderne varede til Fredag Formiddag ved 10-Tiden. Saa knaldede det igen længere mod Syd mellem Oddesund og Uglev saa godt som nøjagtigt paa det Tidspunkt, da Reparationsarbejdet var tilendebragt ved de øvrige Sprængningssteder. Det er kontinuerlig Drift efter rationelle Metoder«. For det meste opnaaedes der gerne Forsinkelser paa op til 20 Timer, skønt Banestrækningen efterhaanden blev bevogtet i hele sin Længde, og de tyske Soldater ofte gik helt amok. Under saadanne Anfald saarede de ved Ydby en ung Mand alvorligt, da han vilde passere over Jernbanelinien. Som et Resultat af Etappesprængningen kan nævnes, at et Troppetog, der forlod Thisted den 10. April om Morgenen, først naaede Uglev - en Afstand paa 40 km - den 13. April sidst paa Eftermiddagen. Mange hundrede Skinner maatte udskiftes. Een Gang maatte en Gruppe fra Thisted cykle en Snes km med Bomberne paa Cyklen, inden de naaede et Stykke af Banen, hvor de kunde sprænge denne. Ogsaa Thisted-Fjerritslevbanen blev enkelte Gange taget under Behandling, men Troppetransporterne foregik væsentligt paa Thybanen, der efterhaanden blev saa medtaget, at Tyskerne foretrak at benytte Biler i Stedet for Tog. Denne Trafik blev ogsaa stoppet, idet der blev sat en Aktion i Gang mod disse Biler, hvorefter mange blev bombesprængt.

Derefter fandt Tyskerne paa at beslaglægge danske Privatbiler og Lastbiler, men disse blev bragt i en saadan Tilstand, at de ikke kunde køre. Transporten blev derefter næsten kaotisk. Bombesprængninger paa Thyholm bevirkede nogle Dages Spærretid i Omraadet. Ved Sprængninger paa Ydby Station opnaaedes, at al Kørsel med Cement og Træ fra Stationen blev stoppet.

Sabotagearbejdet i Thy krævede eet Offer, idet Maskinarbejder Hans Peter Jensen, Sundby, under Forberedelse til Sprængning af en Bil blev dræbt paa Stedet. Ved egen Uforsigtighed opnaaede han, at Sprængningen skete i Utide. Efter Kapitulationen mistede Sydthy Landeværn endnu en Mand, Peder Ifversen, der omkom ved et Vaadeskud. Anholdelser blev der ikke foretaget indenfor Distriktet. I adskillige Tilfælde maatte enkelte Medlemmer gaa »under Jorden«, men kunde atter komme frem i Dagens Lys igen. Lederen af Modstandsarbejdet i Sydthy var en ung Gaardejer, Hans Carl Toft. En af hans Folk blev d. 13. April 1945 alvorlig mishandlet af Tyskerne. Da han denne Dag om Formiddagen kom hjem, var der blevet indkvarteret 50 tyske Soldater paa Gaarden sammen med 10 Heste, der var sat i Stalden. Martin Gade, som Manden hed, blev irriteret herover og bad Tyskerne flytte Hestene. Dette nægtede den tyske Officer, hvorefter der opstod et Mundhuggeri, der endte med, at Officeren slog Gade i Ansigtet, hvorefter denne gav Officeren et Kæbestød. Han blev nu overfaldet af Soldaterne og alvorlig medtaget. Medens man ventede paa en tilkaldt Læge, saa Gade sit Snit til at flygte ud af Soveværelset, men blev under Flugten ramt af en Kugle og fanget. Tyskerne bandt ham til en Vogn i den Mening, at han skulde gaa med dem, men da han faldt sammen, blev han slængt op paa en Lastbil og ført til Struer. Da der samme Formiddag var sket Sabotage paa Banen, troede Tyskerne, at Gade var Sabotør, men han blev alligevel frigivet Dagen efter. I Hurup anholdt Tyskerne i Foraaret 1945 tre unge Mænd, der ganske vist ikke var med i Modstandsbevægelsen, men alligevel havde arbejdet godt. De blev slemt mishandlet i Aalborg, og i hvert Fald de to af dem endte i Frøslevlejren.

I adskillige Tilfælde gjorde man alt for at redde nødlandede Flyvere. Kort før Kapitulationen reddede man to engelske Flyvere gennem en meget tæt tysk Afspærring, fik de to Flyvere til Thisted, hvorfra de via Nykøbing og Aalborg kom hjem.

## Mange Folk, men faa Opgaver i Han Herred.

I Han Herred havde man 10 Nedkastninger paa Klim Fjordholme og forsynede herfra Aalborg-Distriktet, men havde isvrigt alt for mange Mand indrullet til at løse de faa Opgaver, der var. Det var Børge Sørensen, Fjerritslev, der stod i Spidsen for Arbejdet, og først paa et ret sent Tidspunkt blev Han Herred underlagt det øvrige Amt i militær Henseende. Det var ogsaa ret sent, at man fik organiseret de forskellige Grupper, der fandtes i Omraadet, men det lykkedes dog inden Kapitulationen at faa skabt et Landeværn, der stod parat til at løse store Opgaver efter Kapitulationen.

## Arbejdet paa Mors nær ved at blive revet op.

Paa Mors havde man saa at sige ingen tyske Soldater under Besættelsen, hvad der lettede Modstandsarbejdet i meget høj Grad. Man koncentrerede sig først og fremmest om Nedkastningsarbejdet og udførte kun faa Sabotagehandlinger, da der ikke var mange egnede Objekter. Over hele Øen dannedes ret tidligt Modstandsgrupper, der arbejdede godt sammen. I flere Tilfælde lykkedes det dog at ødelægge Glyngøre Færgeleje. I et Tilfælde havde Tyskerne beslagnet Nykøbings Lagre af Træ og havde rekvireret Godsvogne til Transporten af det. Ved en Eksplosion i Færgelejet blev Broklappen revet løs og faldt ned i Bunden af sit Leje. Hejseværket blev ogsaa ødelagt og der blev en Forsinkelse paa mindst 14 Dage. Derpaa forsøgte Tyskerne at faa Træet bort ved Hjælp af Biler, men ved Hjælp af »tyrebursters«, hvorved Dækkene paa de tyske Vogne sprængtes, standsedes ogsaa denne Trafik. Videre foretog man en Aktion mod Slagteriets Fedtbeholdning, der blev fjernet, ligesom adskillige Kødtransporter Tid efter anden blev ødelagt. Folkeregistret i Byen blev ogsaa fjernet, men det var uvedkommende af Modstandsbevægelsen, der foretog dette Kup. Alleerede paa et tidligt Tidspunkt blev der dannet en Lokalkomité i Byen, og den optraadte med meget Held under Folkestrejken, der fik et yderst værdigt Forløb og tilmed var effektiv. Modstandsbevægelsen i Nykøbing udsendte selv et lille illegalt Blad »Morsø Posten« og trykkede en Overgang »Frit Danmark«s Udgaver for saavel Thy som Mors. Endvidere udkom i Nykøbing det illegale Blad »Morsingboen«. Paa Mors udkom endelig Amtets største illegale Blad »5 Minutter i 12«, der blev udgivet af Lærer Arne Aabenhuus fra Thy. Han var en Overgang Fange hos Tyskerne i en Maaned, men kom ud igen. Han gik dog snart under Jorden og paabegyndte Udgivelsen af Bladet, der begyndte at udkomme fra Djursland, men efterhaanden fik Redaktion og Trykkeri forskellige Steder paa Mors. »5 Minutter i 12«, der var et ganske fortræffeligt Blad med mange gode Nyheder, udkom hver Uge fra September 1944 lige til Kapitulationen. Ialt udkom der 30 Numre; man begyndte med et Oplag paa 250 Eksemplarer, men naaede op paa at trykke 1000 Eksemplarer.

Arbejdet paa Mors var i eet Tilfælde lige ved at blive revet op. Det var i Efteraaret 1944, da Lederen, Tandlæge Henning Petersen, blev arresteret en Nat. Huset, hvori han boede, blev omringet af tyske Soldater, og skønt Henning Petersen forsvarede sig med Vaaben, blev han arresteret og senere ført til Aalborg og derfra til Frøselevlejren, hvor han sad lige til Kapitulationen. Arrestationen af ham skyldtes, at en kvindelig Kurer var blevet taget i Aarhus. Hun havde et Brev paa sig, der indeholdt en Besked til Kaptajn Ejby Nielsen



under dennes Dæknavn, men udenpaa stod Tandlægens Adresse. Gestapo var i Dagene derefter meget aggressive i Nykøbing, hvor de samme Nat, som Henning Petersen blev taget, arresterede endnu en Mand, der imidlertid kort Tid efter blev frigivet. De øvrige Medlemmer af Grupperne gik straks under Jorden, Vaabenlagre blev flyttet o. s. v., saa da Gestapo efter Afhøringen af Henning Petersen kom igen for at hente yderligere Fangst, var der hverken det ene eller det andet. Ved senere Lejligheder var Gestapo ved at »lugte« til Organisationerne paa Mors, men derved blev det ogsaa.

Paa Mors var der efter Kapitulationen ikke store Opgaver at løse. Mange Dage varede det ikke, før Øen blev erklæret for fri for »Herrefolket«, men til Gengæld fik de 9 Delinger, der fandtes, store Opgaver at løse i Thy. Byleder i Nykøbing var Constantin Sørensen.

## Frihedskæmperne fik store Opgaver at løse.

Efter Tyskernes Kapitulation den 5. Maj var det Modstandsbevægelsen, der maatte overtage alt, hvad Tyskerne havde haft, og det var ikke Smaating. Det var Opgaver, der langt oversteg det, man kunde forlange af Landeværnene, men ved Hjælp af Indkaldelse af Hjælpepoliti, CBere m. v. lykkedes det at faa Skik paa Tingene. De mange tusinde tyske Troppers Afmarch fra Amtet kom til at foregaa fuldkommen gnidningsløst, hvad der i nogen Grad skyldtes, at der var et godt Samarbejde mellem Modstandsbevægelsen og Amtet, hvis Repræsentanter i nogen Grad havde Føling med de tyske Afdelinger. Mange af Soldaterne var ikke Tyskere, men Russere, Georgiere, Ungarere m. v. Folk, som ikke var særlig glade ved Tyskerne og slet ikke ønskede at være sammen med dem efter Kapitulationen. Særlig aggressive var nogle Georgiere, der havde udarbejdet en Plan, hvorefter de skulde mødes med deres Landsmænd i Rold Skov og derfra slutte sig til Modstandsbevægelsen.

Efter Tyskernes Afmarch fra Amtet efterlod de langs Landevejene en Mængde Vaaben og Udrustning, hvad der dog for intet var at regne mod de Mængder af Vaaben og Ammunition, der fandtes i Befæstningsanlægene. Saavel Vildsund- som Oddesundbroen var mineret og klar til at sprænge i Luften. Alene Bevogtningen af Fæstningsanlægene krævede et meget stort Antal Frihedskæmpere, hvorfor Sektionen i Thisted til Stadighed maatte trække Mandskab fra hele Amtet. Det var Frihedskæmpere, der overtog »Hanstholm«-Fæstningen efter Tyskerne og højste Dannebrog derude, og det var Frihedskæmperne, der paabegyndte Indsamlingen af Tyskernes Efterladenskaber til store Depoter. Der blev til sidst trukket saa haardt paa Mandskabet, at man - ikke mindst af Hensyn til Landboerne - ikke vedblivende kunde klare Opgaverne alene, hvorefter store Dele af Modstandsbevægelsens Folk blev hjemsendt i Juni Maaned og erstattet af danske Soldater, der efterhaanden overtog alle Opgaver, da Modstandsbevægelsen over hele Landet officielt blev hjemsendt. Bevægelsens sidste Parade blev holdt paa Ashøje i Sydthy, hvor Udenrigsminister Christmas Møller talte og hyldede Frihedskæmperne.

Aanden fra Besættelsesaarene kunde man dog ikke hjemsende lige med det samme. Alle Mand blev hjemsendt med Vaaben, og inden for de forskellige Landeværn gik man straks i Gang med at arrangere Skydeøvelser for Mandskabet i vid Udstrækning. Samtidig imødesaa man med Spænding Dannelsen af Hjemmeværnet. Da dette ikke blev en Kendsgerning, gik man straks i Gang med at danne Hjemmeværnsforeninger, og i Slutningen af September Maaned dannedes der Foreninger saavel paa Mors som i Nordthy og begge Steder under

meget stor Tilslutning. De fem onde Aar havde dog ikke været spildte . . .

Øverst: En tysk Barak ved Vesterhavet. „Sieg an allen Fronten!“ blev det nu ikke. Nederst: Det gaar atter hjemad.

Slap Thisted Amt end »billig« om ved sin Andel af Frihedskampen, selvom Tallet paa Frihedskæmpere maa anses for stort i Forhold til Indbyggerantallet, vil det alligevel tage mange Aar, inden Krigens Spor vil være udslettet. Der er Spor, der aldrig vil forsvinde. Rundt om paa de smaa Kirkegaarde ved Vestkystens Fiskerlejer ligger mangen en Grav af en allieret Soldat, hæget og plejet af Befolkningen, og mange er de Ulykker, der under Besættelsen indtraf som Følge af Minesprængninger og andre Ulykker. Mange, mange Aar vil hengaa, inden Klitsandet lægger et skærmende Dække over de tyske Fæstningsanlæg, der ikke engang har saa stor en Værdi, at det kan betale sig at sprænge dem, og hvem kan med Sikkerhed sige, at nu findes der ikke flere Miner i Omraadet. Flyvesandet er ikke en let Herre at have med at gøre? Langt ud i Fremtiden vil Thisted Amt være præget af Besættelsestiden, men man vil ogsaa huske disse Aar med Glæde, fordi de viste, at der ogsaa i denne fjerne Del af Landet stod en »Hær« parat til at tage sin Tørn.



# MODSTANDSBEVÆGELSEN I HJØRRING AMT

Af Journalist CHR. WINTHER, Hjørring.

Det var Vendsyssels særlige geografiske Beliggenhed, der betingede Vendelboernes eneste helt store og originale Indsats i Befrielseskampen: Gennemførelsen af de omspændende illegale Sejlruiter mellem Nordjylland og Sverige, som bragte de store Vaabenforsyninger her til Landet. Denne dristige Indsats, som fik afgørende Betydning for Opbygningen af hele Frihedsbevægelsen i Jylland, blev tilrettelagt og i Starten udført af en ganske lille Gruppe Vendelboer, ikke flere, end man kunde tælle dem paa den ene Haands Fingre.

Den vendsysselske Modstandsbevægelse grundlagdes af nogle faa Mænd i Hjørring og Frederikshavn. En Del af dem kom fra Kommunisternes Lejr. For dem var det en Selvfølge at føre Partiets Arbejde videre under Jorden efter den 22. Juni 1941. Andre kom fra »de gamle Partier«. De følte sig tilskyndet af mange Motiver: Skammen over at maatte sidde med Hænderne i Skødet, medens andre Nationer kæmpede ogsaa for vor Frihed, Angsten for at Danmark gennem Kapitulationen den 9. April og det efterfølgende Samarbejde med Voldsmagtens og Urettens Repræsentanter for stedse skulde forskertse Muligheden for en selvstændig Tilværelse, det næsten legemlige Ubehag ved den aandelige Ufrihed, Tyskernes Nærværelse førte med sig, var de vigtigste af Bevæggrundene. Meget hurtigt fandt de to Kredse sammen i et frugtbart intimt Samarbejde, og af dette udsprang de omspændende illegale Organisationer, der fra Efteraaret 1942 traadte ud i Livet og ledede Vendelboernes aktive Modstand.

I Foraaret 1942 fik Nordjylland sit første illegale Blad, det kommunistiske »Folkets Kamp«, der udkom i Aalborg og som havde Lokalredaktioner i de fleste vendsysselske Byer. Som en Fange, der efter et langvarigt Læseforbud endelig faar Adgang til Bøger, styrtede Folk sig over dette daarligt trykte, i Ydre mere end beskedne lille Blad. Senere kom der andre større, smukkere udstyrede illegale Blade med rigere og mere afvekslende Indhold, men ingen af dem blev læst med en saa dirrende Iver som de første Numre af »Folkets Kamp«.

I de første Foraarsmaaneder af 1943 dannedes der i Hjørring og Frederikshavn »Frit Danmark«-Grupper, som begyndte at distribuere Bladet af samme Navn over hele Vendsyssel. I Frederikshavn var det Købmand A. Gylding Sabroe, der var Sjælen i Foretagendet og fik etableret et Trykkeri, hvorfra Bladet udsendtes. Først paa Sommeren overtog Hjørring-Gruppen Trykningen, og da der senere blev truffet en Nyordning, saaledes at Bladet

blev tilsendt Grupperne trykt fra Aarhus, begyndte Hjørring-Gruppen at udgive sit eget Blad, der under en selvstændig Redaktion og med eget Stofvalg udsendtes hver 14. Dag i et Oplag af 1400 Eksemplarer og med et Sidetal paa 8-16 dupligerede Foliosider pr. Nummer. Bladet distribueredes over hele Vendsyssel, og blev det største selvstændige illegale Bladforetagende i Vendsyssel under Besættelsen. Ved Siden heraf udsendtes der i Frederikshavn en Overgang to illegale Blade, »Frederikshavner-Kurieren« og et andet Blad, der særligt betragtede det som sin Opgave at slaa ned paa Værnemagere.

En af »Frit Danmark«-Gruppernes Opgaver var at dirigere de store Folkestrejker, der i Bølger skyllede hen over Landet i Sommeren 1943 og Sommeren og Efteraaret 1944. Medens Hjørring ikke naaede at komme med i den Strejkebølge, der i Augustdagene 1943 fremtvang Danmarks officielle Brud med Tyskerne, deltog baade Brønderslev, Sæby, Frederikshavn og Skagen i den spontane Strejkebevægelse. Da Situationen paany modnedes til Brug af Strejkevaabnet i Juni-Juli 1944, deltog denne Gang alle Vendsyssels Byer og alle de store tyske Arbejdspladser langs Kysten i Strejkerne, og i Dagen umiddelbart efter Politiets Deportation oplevede Hjørring og Brønderslev alene en tre Dages Generalstrejke, hvorunder de to Byer i to Døgn var totalt afskaaret fra Omverdenen, og Gas-, Vand- og Elektricitetsforsyningerne var afbrudt.

Det begyndte med, at Befolkningen i Hjørring og Brønderslev op paa Dagen den 20. September i Lighed med det øvrige Land indstillede Arbejdet og lukkede Butikkerne i Vrede over Overfaldet paa Politiet. Fra Danmarks Frihedsraad udsendtes imidlertid i Dagens Løb Opfordring til Landets Befolkning om at gaa i Arbejde igen fra næste Morgen. Henstillingen var foranlediget af Informationer gaaende ud paa, at Tyskerne overvejede frygtelige Repressalier i Form af Bombardement af Københavns Arbejderkvarterer, Deportation af hele Arbejderstaben fra Virksomheder, der deltog i Strejken o. l. Under Hensyn hertil udsendte Frit Danmark i Hjørring og Brønderslev Parole til Befolkningen om at genoptage Arbejdet den 21. September om Morgenen.

Da Borgerne i de to Byer næste Morgen vaagnede, var Vand-, Gas- og Elektricitetsforsyningerne afbrudt. Sværtbevæbnede tyske Patruljer jog Folk, der vilde paa Arbejde, hjem. Alle Adgangsveje til Byerne var spærret af tyske Poster, der hverken tillod ind- eller udgaaende Trafik af nogen Art. Den daværende tyske Kommandant i Brønderslev, der ogsaa havde Kommandoen over Tropperne i Hjørring, var i Nattens Løb gaaet amok og havde, skønt han vidste, at Arbejdet vilde blive genoptaget næste Morgen, besluttet at afstraffe de to Byer. De offentlige Værker var blevet besat og Personalet sendt hjem. Gennem det danske Luftværn laa Tyskerne inde med en Fortegnelse over det ret betydelige Antal private Brønde i de to Byer, og Tyskerne gik saa vidt, at de besatte Brøndene, hvor de havde stor Morskab af at lade Folk pumpe Spande fulde af Vand for bagefter at tvinge dem til at hælde Vandet i Rendestenen. Da Byen desuden var helt uden Efterretninger fra Omverdenen, da Telegraf og Telefon var afbrudt og Togene blev tvunget til at køre igennem uden at gøre Holdt, var Situationen ikke opmuntrende. Frihedsbevægelsens lokale Ledelse betragtede imidlertid Situationen som en enestaaende Lejlighed til at prøve Kræfter med Tyskerne og svejse Befolkningen sammen til Modstand. Da Tyskerne gennem Byraadene stillede Krav om Arbejdets øjeblikkelige Genoptagelse som Betingelse for en senere Genaabning af Byernes Forsyning og en endnu senere Ophævelse af den Undtagelsestilstand med Udgangsforbud, der var blevet indført den 21. September om Morgenen, svarede »Frit Danmark« med en Proklamation, der opfordrede Befolkningen til at fortsætte Strejken, indtil Tyskerne havde aabnet for Forsyningerne, inddraget de væbnede Patrul-

Feltmarskal Montgomery og General Dewing  
under Besøget i København 12 Maj 1945.



jer paa Gaderne, ophævet Byernes Afspærring fra Omverdenen, Undtagelsestilstanden og Udgangsforbudet.

Til Trods for at man maatte regne med Muligheden, ja nærmest Sandsynligheden af et Nederlag i den ulige Kamp, hvis Tyskerne gjorde Alvor af at sulte og tørste de to Byer til Underkastelse, tog Befolkningen Kampen op, og den kronedes med Sejr. Da det tyske Hovedkvarter i Silkeborg i Løbet af den 22. September blev klar over de to Byers urokkelige Kampvilje, kom der først paa Aftenen samme Dag Ordre til den tyske Kommandant i Brønderslev om at afblæse Aktionen. Sejren for den vaabenløse Befolkning i de to Byer var total. Alle tyske Undtagelsesforanstaltninger blev ophævet øjeblikkeligt, uden at Tyskerne havde opnaaet noget dansk Tilsagn om, at man vilde gaa i Arbejde igen. Efter Opfordring fra Frihedsbevægelsen blev Arbejdet dog genoptaget den følgende Morgen.

Denne Folkestrejke gav Frihedsbevægelsens Ledelse mange værdifulde Erfaringer. Strejken havde stillet store Krav til »Frit Danmark«-Gruppernes Arbejdsindsats. Døgnet rundt maatte Befolkningen vejledes og styrkes gennem Udsendelse af Proklamationer og Særudgaver af Bladet »Frit Danmark«. Den havde understreget Nødvendigheden af at koordinere alle Frihedsbevægelsens Kræfter, og i de følgende Uger oprettedes ikke blot i Hjørring, men i alle Vendsyssels Købstæder undtagen Sæby, som først nogle Maaneder senere kom med, paa »Frit Danmark«s Initiativ Lokalkomitéer under Danmarks Frihedsraad, sammensat af en Repræsentant for hver af følgende illegale Organisationer: Frit Danmark, Ringen, Danmarks kommunistiske Parti, Dansk Samling og Militærgrupperne suppleret med enkelte Folk uden for de aktive Modstandsorganisationers Rækker. Disse Lokalkomitéer gik straks i Gang med at opstille Lister over de Personer, der paa Grund af landsforræderiske Handlinger eller Værnemageri i Tilfælde af en Invasion eller Landets Befrielse øjeblikkeligt skulde arresteres. Nogen virkelig Indflydelse paa Udviklingen fik Lokalkomitéerne imidlertid ikke før Befrielsesøjeblikket, først og fremmest fordi der ikke kom til at foreligge nogen Situation, der krævede Handling fra Lokalkomitéernes Side. Den Indsats, der virkelig betød noget, blev gjort af Folkene ude i Marken.

I Foraaret 1943 kom de første britiske Faldskærmsagenter til Nordjylland for at organisere Sabotagen. De medførte beskedne Forraad af Vaaben og Sprængstoffer og optog rundt om i Vendsyssel Kontakt med »Frit Danmark«-Grupperne. I Hjørring, Frederikshavn og Skagen dannedes smaa Sabotagegrupper, der hver fik udleveret eet Kilo Sprængstof med Besked om, at de maatte holde Hus med dette formidable Kvantum det næste halve Aar, før kunde der ikke ventes en ny Forsyning fra England. I Hjørring anvendte man Beholdningen til at sprænge Mælkekondenseringsfabrikens Kraftcentral i Luften. Denne Fabrik leverede 90 pCt. af sin Produktion til Tyskland og var den eneste større Fabrik i Byen, der udførte Arbejde af Betydning for Tyskerne. Den allerførste Faldskærmsmand, »Larsen«, var isøvrigt ikke egnet til at indgyde den spirende danske Modstandsbevægelse nogen overdreven Tillid til Englændernes Evne til at udvælge de rette Folk til denne Opgave. Kort efter Ankomsten til Frederikshavn gik han ud paa en Restaurant og drak sig fuld i Selskab med et højst tvivlsomt Pigebarn. I sin Fuldskab trak han sin Tegnebog frem og viste Pigen, at den indeholdt et halvt Hundrede Tusinde Kroner. Pigen ringede straks til Politiet, der anholdt baade ham og hans Kvartervært i Frederikshavn, Direktør C. C. Hansen. Faldskærmsmanden blev overgivet til Tyskerne, men slap mærkeligt nok levende fra Bekendtskabet. Direktør C. C. Hansen havnede i Horsens Tugthus, hvorfra han blev befriet i Januar 1945 og udskibet til Sverige. De følgende Faldskærmsfolk, hvoriblandt særligt maa

nævnes »Bent« (Kaptajn Vang), »Svend« (Kaptajn Koefoed) og Jens Lillelund, genoprettede tilfulde Fadæsen og fik sat System i Sabotagen og den væbnede Modstandsbevægelse i Vendsyssel.

Naar Sabotagen i Vendsyssel - bortset fra Jernbanesprængningerne - aldrig fik noget nævneværdigt Omfang, var Skylden ikke de vendsysselske Sabotørers. Vendsyssel savnede i udpræget Grad større Fabriker, der arbejdede for Tyskerne. To af de største Fabriker, der arbejdede for tysk Regning, Pedershaab Maskinfabriker i Brønderslev og Mælkekondenseringsfabriken ved Hjørring, var flere Gange Genstand for effektiv Sabotage, der tvang Fabrikerne til at ligge stille i Uger.

Jernbanesabotagen blev derimod meget effektiv med Tiden, og den kulminerede i Februar 1945, da S-Gruppen fra Hjørring under Ledelse af Installatør Johannes Kragh sprængte et tysk Troppetog i Luften ved Hæstrup, en halv Snes Kilometer Syd for Hjørring. Toget blev totalt ødelagt og kom i Brand og 25-30 tyske og ungarske Soldater omkom ved Attentatet. Toget medførte flere Ammunitionsvogne, hvis Indhold sprang i Luften under Branden. I flere Timer varede Kanonaden. Da Frederikshavns Havn næst efter Aarhus Havn var det mest benyttede Gennemgangsled for de tyske Transporter til og fra Norge, blev de vendsysselske Banelinjer, navnlig Statsbanelinjen Frederikshavn-Hjørring-Aalborg og Privatbanen fra Frederikshavn over Sæby til Aalborg, ofte sprængt som et Led i de fra England dirigerede Etappesprængninger, der havde til Formaal at forsinke Fremførelsen af tyske Forstærkninger til truede Frontafsnit.

De store Befæstningsanlæg, Tyskerne udførte i Vendsyssel som et Led i Forsvaret mod en befrygtet angloamerikansk Invasion, omfattede Anlæg af svære Batterier ved Hals, Gjæraa, Sæby, Frederikshavn, Bunken, Skagen, Tversted, Hirtshals, Løkken, Kettrup Bjerge og Rødhus. Disse Anlæg og den Kendsgerning, at Tyskerne i udstrakt Grad benyttede Frederikshavns Havn som Ind- og Udskibningshavn for Troppetransporter mellem Norge og Kontinentet, gjorde Vendsyssel til et vigtigt Objekt for den militære Spionage. Foruden den danske militære Efterretningstjeneste vides det med Sikkerhed, at saavel den engelske som den amerikanske og den polske Efterretningstjeneste havde Agenter i Vendsyssel, og Sandsynligheden taler for, at ogsaa den sovjetrussiske Spionage var virksom her i Landsdelen, omend det aldrig er lykkedes at identificere nogen Repræsentant for Sovjetunionens Efterretningstjeneste.

Den danske var langt den mest virksomme og bedst udbyggede, men ogsaa Secret Service og den polske Spionageorganisation, der gik under Navnet »Die Polen in Dänemark«, arbejdede godt. Den danske militære Efterretningstjeneste havde allerede før Krigsudbruddet i 1939 et Net af lokale Meddelere, men den 29. August 1943 blev Efterretningstjenesten slaact i Stykker. En Kreds af hovedsageligt unge Officerer paatog sig at genopbygge Efterretningstjenesten op fra Bunden. Landet inddeltes i en Række Distrikter, og i hvert af disse tog en Officer sig for at opbygge et System af lokale, fastboende Meddelere. I Begyndelsen finansieret fra privat Side, senere af den danske Stat, udrettede den danske Efterretningstjeneste Underværker. Fra den øverste allierede Krigsledelses Side er der efter Krigens Afslutning blevet udtalt den mest ubetingede Ros af den danske Efterretningstjeneste. Man er fra denne Side gaaet saa vidt, at man har erklæret, at sjældent i Verdenshistorien har man fra et okkuperet Land modtaget saa fyldige Oplysninger om Fjendens mindste Dispositioner som fra Danmark under denne Krig. Hvis Kortene kunde lægges paa Bordet, vilde man erfare, at den danske Spionage imod Tyskerne maaske har betydet lige saa meget for Danmarks Anseelse i den frie Verden som den egentlige Modstandsbevægelse, og at den hvad de rent militære Resultater angaar har haft større Betydning end denne.



Den militære Efterretningstjenestes nordjydske Stab havde i nogle Maaneder af 1944 Hovedkvarter i Hjørring, men en Tragedie, som kostede en af Efterretningstjenestens bedste Radiotelegrafister Livet, tvang Staben til at forlægge sit Kvarter til en anden By. Jylland var inddelt i tre Sektioner, hver med sin Stab og sin transportable Radioøender, der arbejdede med Retningsantenne og stod i Forbindelse flere Gange daglig med den allierede Spionages Hovedkvarter i England. Hver eneste Dag indkom der fra Organisationens Tilidsmænd Rapporter om samtlige tyske militære Forskydninger. Alle tyske Troppeenheder var, vil det erindres, udstyret med et Feltpostnummer sammensat af Tal og Bogstaver, der for den indviede, der kendte Koden, røbede den paagældende militære Afdelings Identitet, Bataillon, Regiment, Division, Armégruppe o. s. v. Feltpostnumrene var let tilgængelige ogsaa for interesserede Danske. Tyskerne har muligvis ikke selv været klar over, at den danske Efterretningstjeneste var i Stand til at dechiffrere dem saa let som en Leg. I hvert Fald dannede de lige til Afslutningen det sikreste Grundlag for Efterretningstjenestens Viden om samtlige tyske Troppeafdelingers Placering og Forskydninger inden for Landets Grænser og mellem det europæiske Fastland og Norge, for saa vidt disse Transporter gik gennem Danmark. Gennem Ingeniører og Arbejdsformænd paa de tyske Arbejdspladser fik man fremtryllet Detailtegninger over alle tyske Befæstningsanlæg, Indretningen af Pejlestationer og Radiostationer. Ved Nytaarstid 1945 kunde man aflevere en komplet Fortegnelse over samtlige tyske Støttepunkter i Vendsyssel til det allierede Hovedkvarter. Ikke sjældent var det Udlændinge, der var tvangsindrulleret i den tyske Hær, som skaffede Efterretningstjenesten værdifulde Oplysninger. En Franskmand, der gjorde Tjeneste paa den tyske Marineradiostation i Skibsbjerg, tre Kilometer Nord for Hjørring, leverede saaledes Detailplaner over dette mægtige Anlæg, hvortil der kun fandtes tilsvarende Anlæg to Steder i Europa, i Bretagne og i Biscayabugten. Denne Radiostation var efter Teknikernes Oplysninger i Stand til at pejle de allierede Konvojer i hele det nordlige Atlanterhav gennem Aflytning af de indbyrdes Radiosamtaler mellem Konvojernes Skibe, og den anvendtes tilige til at dirigere de tyske Ubaades Aktivitet i det nordlige Atlanterhav helt over til Amerikas Østkyst.

I November 1944 blev Efterretningssektionens nordjydske Stab ramt af den Ulykke, der kostede Sektionens Radiotelegrafist, Radiokvartermester i Søværnet, Stotz, Livet. Stotz sad i en Villa i Udkanten af Hjørring og var i Færd med at afsende Kodetelegrammer til England, da Gestapo fra Frederikshavn omringede og stormede Huset. I Forbindelse med dette Kup arresterede Gestapo ti-tolv Hjørringborgere, deriblandt to af Stotz' Kvarterværter, Direktør Svend Nielsen og Murermester V. Vangsted. Vangsted hængte sig samme Nat i Cellen i Marinehaftanstalt i Frederikshavn. Næste Dag blev Stotz transporteret ud paa Knivholt Flyveplads og tvunget til at radiotelegrafere til England, at han havde haft Held til at flygte fra Gestapo, hvorfor han bad Englænderne foranledige, at Sektionens Stab opsøgte ham paa et angivet Sted. Tyskerne havde fundet Koden og kunde kontrollere, at han telegraferede, hvad de forlangte. Hvad de ikke kendte, var derimod de Ord, der var aftalt at skulle benyttes som Afslutning paa Sendingen og som skulde fungere som Garanti for Modtageren i England for, at Telegrammet var afsendt paa normal Vis. Stotz brugte en anden Afslutning end den aftalte, og umiddelbart efter indløb til Efterretningstjenestens jyske Hovedcentral i Aarhus Telegram fra England: »Noah sender stadig under tysk

Pres«. (»Noah« var Stotz' Dæknavn i Telegram-Udvekslinger med England). - Tyskerne opnaaede ikke deres Hensigt: at

Den 27. Marts 1945 blev Vendsyssel Tidende i Hjørring og Frederikshavns Avis schalburgteret. Her ses det, der engang var Frederikshavns Avis' Trykkeri-bygning.

lokke den nordjydske Stab i et Baghold. Stotz blev senere ført til den tyske Kontraspiognes jydsk Hovedkvarter paa Universitetet i Aarhus. Da de efter lange Forhør ikke kom nogen Vegne med ham, tvang de ham omsider til at overvære Tortur af en dansk Patriot, idet de antydede, at han næste Dag vilde blive underkastet en tilsvarende Tortur, hvis han ikke forinden fik Tungen paa Gled. Da Stotz kom tilbage til sin Celle, skrev han et Afskedsbrev til sin unge Hustru og berøvede sig Livet ved at hænge sig i sin Livrem. Han vidste, at han ikke kunde staa Torturen igennem og foretrak at dø fremfor at blive tvunget til at røbe sin Viden. Da Beretningen om Stotz' Død blev kablet til England, telegraferede den engelske Radiotelegrafist omgaaende tilbage: »Salute for the Brave«. Stotz' Død medførte ikke noget Afbræk i Efterretningstjenestens Arbejde. En Hjerringenser, Cigarhandler Willy Jepsen, der var uddannet Radiotelegrafist, overtog hans Job.

Skønt der ikke bestod noget Samarbejde mellem de forskellige Spionageorganisationer, der opererede her i Landet, kunde det dog hænde, at den ene ufrivilligt kom til at yde den anden Tjenester. Saaledes var Secret Service kommet paa Sporet af Sejlruterne fra Sæby til Sverige, og ved en bestemt Lejlighed indleverede en Secret Service-Agent en større Pakke til en af Sejladsens Ledere til Forsendelse til Sverige. En Mand fra den danske Efterretningstjeneste fik Nys om denne Pakke og annekterede den i al Stilhed. Den viste sig at indeholde detaljerede Planer til V II-Bomben. Herved fik den danske Efterretningstjeneste Kendskab til dette desperate Vaaben længe før Tyskerne endnu havde affyret den første V I-Bombe mod England. I sidste Instans havnede de værdifulde Oplysninger naturligvis det samme Sted, som Secret Service havde tilsigtet, nemlig i London.

Der bestod i Vendsyssel et fortrinligt Samarbejde mellem den danske Efterretningstjeneste og den danske militære Modstandsbevægelse. Den sidstnævntes Ledelse fik omgaaende tilstillet alle de Oplysninger, der havde Værdi for Tilrettelæggelsen af Enkeltaktioner og den samlede Operationsplan.

**D**annelsen af de militære Grupper i Vendsyssel begyndte forholdsvis sent. Først efter Nytaar 1944, da det begyndte at trække sammen til Invasion i Vesteuropa, og det blev klart, at Danmark var et af de Lande, der kunde komme i Tale, naar der vestfra skulde rettes et Stød mod Hjertet af Tyskland, antog den militære Gruppedannelse i Vendsyssel Karakter af en planmæssig Opbygning af en underjordisk Hær. De svage Ansatser, der forelaa hist og her allerede fra Efteraaret 1941, havde udviklet sig af de illegale Bladgrupper. De smaa Grupper, der dannedes i Løbet af 1941 og 1942 i de fleste vendsysselske Byer, var henvist til at skaffe sig Vaaben enten ved Køb hos Private eller ved Tyverier fra Tyskerne. De Vaaben, som det ad denne Vej lykkedes at fremskaffe, var saa faa og smaa, at de knebent slog til til Dækning af Sabotagegruppernes Behov for personlig Beskyttelse. Indtil der i Sommeren 1944 kom Gang i Vaaben-Leverancerne fra Sverige og England, kunde man i Virkeligheden kun undtagelsesvis tale om kampduelige militære Formationer i Vendsyssel.

I sidste Halvdel af 1943 tog man i Aalborg, der under hele Besættelsen angav Frihedsbevægelsens Marchtempo i Nordjylland, Initiativet til Organisering af Militærgrupper i større Skala i Vendsyssel. Adjunkt, cand. mag. Arne Nielsen, Aalborg (»Krogh«, »Vendelbo«), blev sendt til Vendsyssel for at etablere Kontakt med de eksisterende kommunistiske Grupper og »Frit Danmark«-Afdelinger, og med dem som Basis blev der i de vendsysselske Købstæder i Løbet af Efteraaret 1943 oprettet et beskedent Antal militære Grupper. Sidst paa Aaret 1943 oprettedes der en central Kommandoinstans for alle vendsysselske M-Grupper med



Kriminalbetjent Kaj Mortensen, Frederikshavn, (»Palle«), som Chef, og først paa Aaret 1944 centraliseredes Kommandoføringen over M-Grupperne i de enkelte Byer ved Indsættelse af militære By- og Distriktsledere.

Kort efter Nytaar 1944 blev alle Kræfter sat ind paa at sammentømre en underjordisk Hær med Henblik paa forestaaende militære Operationer i Vesteuropa, derunder eventuelt en Invasion i Jylland. De militære Grupper var paa dette Tidspunkt endnu saa svage og slet bevæbnede, at enhver Tanke om direkte Angrebshandlinger mod større tyske Kampgrupper paa Forhaand maatte udelukkes. Derimod blev M-Grupperne instrueret og trænet i Nedrivning af det tyske Telefonnet, Afbrydelse af tyske Jordkabler, Sprængning af Jernbaner og Broer og Angreb paa isolerede tyske Poster. Desuden blev der opbygget en meget omfattende Ordonnanstjeneste, da det var indlysende nødvendigt i Tilfælde af en Invasion at kunne koordinere de mange spredte Aktioner. I Hjørring lykkedes det ogsaa at udbygge M-Grupperne saa stærkt, at man kunde gaa et Skridt videre og oprette en - efter Datidens Forhold - kraftigt armeret kørende Kolonne, der havde til Opgave at foretage Partisanangreb paa tyske Forbindelseslinjer og overfalde og nedkæmpe tyske Transportkolonner. Kolonnens sværeste Vaaben var Maskinpistoler og Rekylgewærer. Ellers bestod de vendsysselske M-Grupperes Bevæbning indtil hen paa Sommeren 1944 stort set kun af Pistoler og enkelte andre lette Vaaben, som det var lykkedes at røve fra Tyskerne. Forraadene af Sprængstof var tilsvarende beskedne. I Hjørring, der af mange Grunde var den strategisk vigtigste By i Vendsyssel, var der ialt deponeret 6-7 kg Sprængstof med Henblik paa Sprængninger af de tyske Kommunikationslinjer i Tilfælde af en Invasion. I Frederikshavn var Forraadet saa latterligt lille som 2 kg.

Den første Lysning i Forsyningsituationen indtraf, da det hen paa Sommeren lykkedes Kommandør (nuværende Kontreadmiral) Bjørn Andersen i Samarbejde med Chefen for Sektionen »Vendsyssel«, Kriminalbetjent Mortensen, og med den jyske Forsyningschef »Toldstrup« i Aalborg at arrangere Vaabenmodtagelser paa Doggerbank. Bjørn Andersen havde tidligere været Chef for den danske Marines Skagerak-Kommando og opholdt sig stadig i Vendsyssel for at tilrettelægge Forholdsregler mod en paatænkt tysk Sprængning af de store vendsysselske Havne i Tilfælde af en Tilbagetrækning af de tyske Tropper. De tre Mænd chartrede et Par Frederikshavnerkuttere, der under Fiskeskipperne Aksel Akselsen, Frederikshavn, og Herluf Aaen og Elmann Jensen, Strandby, gjorde adskillige Togter over til Doggerbank, hvor de mødte engelske Fartøjer, som medførte Vaaben og Sprængstoffer til den danske Modstandsbevægelse, Denne Forsyningstjeneste, som er et alt for lidt paaagtet Kapitel i den vendsysselske Modstandsbevægelses Historie, blev udført med stor Dristighed, og ikke en eneste af de mange Vaabenladninger gik tabt til Trods for, at Transporterne og Omladningen i aaben Søs maatte foregaa for Næsen af de tyske Patruljeflyvere. Kutterne stak i Reglen til Søs fra Thyborøn og mødtes med Englænderne ude paa »Silverpit«, en af Grundene i Doggerbankomraadet. Udløsningen af Lasterne foregik i de smaa Limfjordshavne, oftest i Nykøbing Mors, hvorfra Forsyningerne fordeltes over hele Jylland.

Disse Transporter, der hørte op hen paa Efteraaret 1944, muliggjorde en forøget militær Gruppedannelse i Vendsyssel. Endnu først paa Sommeren 1944 omfattede Militærgrupperne i Vendsyssel alt ialt ca. 60 Mand i Hjørring, 30 i Brønderslev, 50-60 i Frederikshavn og 20-25 i Skagen. I Sæby var der paa dette Tidspunkt ikke blevet oprettet Militærgrupper. Af Hensyn til Sejladsen paa Sverige, som hovedsageligt udgik fra denne Havn, var Sæby fredet i Klasse I, og der var nedlagt Forbud mod Sabotage og Dannelselse af Militærgrupper. I Landdistrikterne bestod der stort set kun Militærgrupper i Hirtshals og i Dronninglund.

Det er en Erfaring, som Gang paa Gang blev bekræftet i disse Aar, at havde man først Vaaben, havde man ogsaa Mandskab til at betjene dem. Ankomsten af rigelige Vaaben- og Sprængstofforsyninger fra England dannede Basis for en omfattende Udbygning af M-Grupperne. Der blev Raad til at ofre Sprængstof paa rene Øvelsesformaal, Jernbanesabotagen begyndte at blomstre op, og i alle vendsysselske Byer kunde der udlægges betydelige Depoter af Sprængstoffer til Invasionsformaal.

Den 10. September 1944 er en Mindedag i den vendsysselske Frihedsbevægelses Historie. Sent om Aftenen denne Dag modtog Vendsyssel den første Vaabenforsyning fra Luften. Nedkastningerne kom i Stand gennem »Toldstrup«, og Børglum Klosterskov (et Par Mil Sydøst for Hjørring) var Skuepladsen for den første Nedkastning. En Snes Hjørring-Sabotører under Ledelse af den daværende Byleder, Thomas Braad-Sørensen, tog imod de første tolv Containers, der dryssedes ned over Vendsyssel. Fra nu af kom der en stedse tiltagende Strøm af rigelige Forsyninger gennem Luften: ikke blot almindelige Haandvaaben som Karabiner, Rifler, Sten-Guns, men ogsaa sværere Skyts, Maskingeværer, panserbrydende Rakettskyts (Bazookas), Spigot-Morterer og Mængder af Sprængstoffer. Omend Størsteparten af Forsyningerne gik sydpaa, deriblandt ikke saa helt lidt til Sønderjylland, var der nu skabt Basis for en Udvidelse af Organisationerne, og den 5. Maj i Aar stod godt 2000 Mand under Vaaben i Sektionen Vendsyssel mod knap 200 Mand en halv Snes Maaneder før. Ved Udlæg af Depoter og Udbygning af Kommandoledene var der samtidig skabt en Rammeorganisation om en Folkehær af ganske antagelige Dimensioner. I Landdistrikterne oprettedes et meget stort Antal M-Grupper, og i Borgervæbningen skabtes der en 2. Linje eller Reserve, medens de aktive Militærgrupper udspecialiseredes til Løsning af specielle Opgaver.

Den første samlede Operationsplan for Militærgrupperne i Vendsyssel blev udarbejdet af Sektionen i Januar 1945. Paa dette Tidspunkt havde Styrkerne antaget et saadant Omfang, at man kunde planlægge en egentlig Partisankrigsførelse i Tilfælde af en allieret Invasion eller en tysk Tilbagetrækning som Led i en almindelig Frontforkortelse. Planerne gik bl. a. ud paa en effektiv Ødelæggelse af det tyske Efterretningsnet samt af isolerede tyske Lytteposter og Radiostationer, Sprængning af Jernbanerne og Operationer paa Landevejene til Hindring af de tyske Troppebevægelser, Anlæg af Vejspærringer, Snigskytteangreb paa tyske Kolonner og Foranstaltninger til Sikring af forskellige danske Objekter, Havne, kommunale Værker og vigtige Fabriker, imod tysk Ødelæggelse.

Et vigtigt Led i Operationsplanen tilsigtede at forære de allierede et Brohoved i Vendsyssel allerede faa Timer efter en allieret Landgang i Jylland. Der kunde være Tale om tre Objekter: Frederikshavn, Skagen og Hirtshals. Frederikshavn har den største og bedste Havn i Vendsyssel, men Byen var omdannet til en Fæstning af en saadan Styrke, at det var haabløst at tænke paa at overrumple den. Det samme var Tilfældet med Skagen, som Tyskerne for cirka 200 Millioner Kr. havde ombygget til en Fæstning, der i Styrke ikke skulde staa væsentligt tilbage for Fæstningen Hanstholm.

Tilbage var Hirtshals. Her fandtes en Havn af antagelige Dimensioner lige ud til Nordøen med bekvem Tilslutning til det vendsysselske Vej- og Jernbanenet. I Løbet af 1943 og 1944 var Hirtshals blevet stærkt befæstet. Tre større Batterier beherskede Havet ud for Hirtshals, og fra Landsiden var Byen yderligere sikret af et System af Bunkers og Skyttegrave. Det svage Punkt i Fæstningen Hirtshals' Forsvar var, at Tyskerne, som Kri-gen skred frem, kun kunde afse en ganske lille Besætning til Byens Forsvar - et Stamkom-

Tysk Massebegravelse i Frederikshavn efter at den tyske Transportdamper „Pioner“ den 2. Septbr. 1940 var blevet torpederet af Englænderne i Skagerak.



pagni paa 125 Mand og nogle Hundrede POA-Soldater og andet østeuropæisk Affald, hvis militære Værdi var meget ringe. Den militære Efterretningstjeneste, som kendte hver eneste Bunkers Udstyr og Indretning, havde skaffet sig saadanne Oplysninger om Forholdene i Hirtshals, at Sektionen besluttede sig til at vove en Storm paa Fæstningen i Tilfælde af en allieret Invasion i Jylland. Efterretningstjenesten havde Forbindelse med en Czeke, der var tvangsindrulleret i det tyske Stamkompagni i Hirtshals. Czeken, der fra Tid til anden havde leveret Efterretningstjenesten værdifulde Oplysninger, deriblandt Detailkort med Angivelse af hver enkelt Bunker, Kanonstilling, Granatkaster- og Maskingeværstilling, Løbegrave m. v. i hele Fæstningen, og som skaffede Oplysninger om, hvor mange tyske Soldater, der var placeret paa hvert eneste Punkt i Fæstningen paa de forskellige Tider af Døgnet, kunde garantere, at cirka 30 Mand af Stamkompagniet vilde gaa over til den danske Modstandsbevægelse, saafremt denne stormede Fæstningen, og at en væsentlig Del af Resten af Stamkompagniet efter al Sandsynlighed vilde forholde sig passiv. Stamkompagniet bestod nemlig næsten udelukkende af tvangsudskrevne Polakker og Czecker. POA-Soldaterne regnede man ikke med nogen alvorlig Modstand fra, og desuden var de ikke blevet betroet Forsvaret af noget vigtigt Punkt i Fæstningen.

Planen om at overrumple Fæstningen Hirtshals og forære de allierede Havnen og Byen som Brohoved skulde kun bringes til Udførelse som et Led i en allieret Invasion i Jylland. 400 vendsysselske Frihedskæmpere udstyret med de sværeste Vaaben, der var til Raadighed, var udset til at gennemføre Kuppet. Nogle Dage forinden skulde hele Styrken koncentreres i Hulsig Klit Syd for Skagen, et øde, ørkenagtigt Terræn, hvor Tyskerne sjældent kom. Her skulde Styrken gennemgaa tre Dages Træning, og hver enkelt Gruppe skulde ved Hjælp af omhyggeligt udarbejdede Detailkort over Fæstningen Hirtshals instrueres angaaende sine særlige Opgaver. For at vildlede Tyskerne og tvinge den cirka 20,000 Mand stærke tyske Besættelseshær i Vendsyssel til at sprede sine Kræfter, var det aftalt, at der samtidigt med Stormen paa Hirtshals skulde nedkastes to Grupper allierede Faldskærmstropper i Vendsyssel. Den ene Gruppe skulde nedkastes i et Bakkedrag Nord for Sindal og havde udelukkende til Opgave at bortlede Tyskernes Opmærksomhed fra Hovedaktionen. Den anden Gruppe skulde kastes ned paa Horne Bjerg Syd for Hirtshals og medføre saa svært Artilleri, at man fra det store Bakkedrag kunde holde alle Adgangsveje til Hirtshals under Ild og derved spærre Adgangen til Byen for de tyske Undsætningsstyrker i saa mange Timer, som det vilde tage en allieret Flaadeeskadre med Landgangsstyrker at naa frem til Hirtshals og overtage Havnen og Fæstningen af de danske Frihedskæmpere. Til Dækning af Landsætningen af de allierede Faldskærmstropper skulde Nordjydske CBU-Kolonne, der var garnisoneret i Sindal, rykke ud og besætte de to Højdedrag umiddelbart før Landsætningerne. CBU-Kolonnens Mandskab havde nemlig under Kommando af en af Kolonnens Officerer, Mester M. P. Petersen, gennemgaaet en streng og grundig Uddannelse i Partisankrigsførelse. Nordjydske CBU-Kolonne var - vistnok som den eneste af Landets CBU-Kolonner - paa et tidligt Tidspunkt blevet indrulleret i den militære Modstandsbevægelse. Kolonnen havde sine egne Nedkastningspladser, holdt omfattende militære Manøvrer i Skovene omkring Sindal og var rigeligt udrustet med hel- og halvautomatiske Vaaben.

Stormen paa Hirtshals skulde finde Sted præcis Kl. 11,45. Paa dette Tidspunkt var næsten hele Stamkompagniet opstillet til Appel i Baraklejren inde i Byen, saa der kun var enkelte Vagtposter tilbage i det vidtforgrene Fæstningsanlæg. I samme Øjeblik skulde Czeken sætte Fæstningens Telefoncentral ud af Funktion. Var Fæstningen først paa danske Hænder, vilde Tyskerne have Besvær med at tage den tilbage, idet de tyske Tropper i Vendsyssel kun raadede over meget lidt Feltartilleri og kun 4-6 mellemstore Tanks. Saavel Ar-

tilleriets som Tankenes Standpladser var kendt af Modstandsbevægelsen, og særlige Grupper udrustet med panserbrydende Raketskyts var udset til at tilintetgøre dem umiddelbart før Aktionen mod Hirtshals satte ind.

Planerne gik videre endnu. Det var ikke nok at skaffe de allierede et Brohoved. Det var ogsaa ønskeligt at skaffe dem en Luftbase saa hurtigt som muligt. Den store Lufthavn ved Nørresundby var saa stærkt beskyttet, at man ikke kunde tænke paa en Overrumpling af denne, og der blev derfor iværksat en Undersøgelse af Forholdene paa Knivholt Flyveplads ved Frederikshavn. Paa Herregaarden Knivholts Jorder - en halv Snes Kilometer Vest for Frederikshavn - anlagde Tyskerne allerede i den første Besættelsessommer en Flyveplads, som de ret hurtigt opgav, da de fik udbygget Lufthavnen ved Nørresundby. Paa Knivholt Flyveplads holdt Tyskerne kun en beskedent Vagtstyrke og nogle faa Maskiner. I Samarbejde med Hærens Efterretningstjeneste udførte en frederikshavnsk Formeer her et fortjenstfuldt Arbejde. I sit Arbejdstøj og med en Skovl paa Nakken gik han ganske roligt ind paa Flyvepladsen, hvor han drev om tilsyneladende uden nogen særlig Hensigt og uden at tage sig noget til. Det vakte paa ingen Maade Opsigt, da Hovedparten af den store Arbejdsstyrke paa Flyvepladsen heller ikke bestilte noget. Men ved Hjælp af et Nøgle Sytraad foretog Formeren meget nøjagtige Opmaalinger af alle Forsvarsstillinger i Flyvepladsens Udkanter. Naar han om Aftenen vendte hjem tegnede han med Bistand af en dansk Officer Kort over de Stillinger, han i Dagens Løb havde opmaalt, og i Løbet af fjorten Dage havde han kortlagt hele Flyvepladsen, saa man vidste nøjagtigt, hvor hver Kanon og hvert Maskingevær stod, ligesom Landminefeltet, der omgav Flyvepladsen, var kortlagt til mindste Enkeltheder. Paa Grundlag af disse Oplysninger tilrettelagde man en Plan om at storme Flyvepladsen for at kunne overgive den til allierede Flyvere straks i de første Timer af en Invasion i Vendsyssel.

Krigen gik til Ende, uden at der blev nogen Anledning til at afprøve disse Planer paa Virkeligheden. Hen paa Foraaret 1945 blev det klart, at en anglo-amerikansk Invasion over Havet laa uden for det sandsynlige, og da Holsten i Slutningen af April blev Krigskueplads, blev det store Problem, om de tyske Tropper i Danmark vilde fortsætte Kampen efter at al organiseret Modstand i Hjemlandet var bragt til Ophør. Adskilligt tydede paa, at Generaloberst Lindemann havde til Hensigt at tage Kampen op paa dansk Grund. Paa Grundlag af Oplysninger, der tilgik Modstandsbevægelsens nordjydske Ledelse fra den danske Efterretningstjeneste, kunde man imidlertid nære et vist Haab om, at det skulde lykkes at bevæge Chefen for de tyske Tropper i Vendsyssel, General von Baer, som havde sit Hovedkvarter i Brønderslev, til at kapitulere over for den danske Modstandsbevægelse. General von Baer, vidste man, nærede et personligt Had til Generaloberst Lindemann og havde ved flere Lejligheder hævdet sin Selvstændighed over for Lindemann. Man vidste, at han var klar over det haabløse i fortsat Modstand, og at han ønskede at volde den danske Civilbefolkning saa lidt Fortræd som muligt.

Under disse Omstændigheder udsaa Modstandsbevægelsen omkring 1. Maj Amtmand Friis Jespersen i Hjørring til at træde i Forhandlinger med General von Baer og overtale ham til Kapitulation. Der blev optaget Kontakt med Amtmanden, der erklærede sig rede til at paatage sig Opgaven. Forhandlingerne mellem Sektionsledelsen og Amtmanden foregik i en lille Landsbyskole, Bolleholt Skole, et Par Mil Øst for Hjørring. Man sad netop ved Forhandlingsbordet den 4. Maj om Aftenen, da Budskabet om de tyske Hæres Kapitulation i Vesteuropa indløb. Aftalen blev derfor, at Amtmand Friis Jespersen endnu samme Aften skulde sætte sig i Forbindelse med General von Baer for at træffe de fornødne Aftaler om Tyskernes Forhold efter Kapitulationens Ikrafttræden. Den første Samtale gav et negativt



**Resultat.** »Jeg kender ikke den danske Modstandsbevægelse, og enhver Dansker, der antræffes med Vaaben eller Armbind, vil blive skudt paa Stedet«, var Generalens Standpunkt.

I Betragtning af, at der paa dette Tidspunkt laa 20,000 tyske Soldater i Vendsyssel, og at Modstandsbevægelsen kun kunde stille 2000 Mand op imod dem, kunde der ikke være Tale om at skride til Aktion næste Morgen Kl. 8, naar Kapitulationen traadte i Kraft. I Nattens Løb udstedtes der Ordre til, at Modstandsbevægelsens Styrker i Vendsyssel skulde afholde sig fra enhver Aktion, indtil der blev givet udtrykkelig Ordre.

I Skagen havde Modstandsbevægelsen i nogen Tid haft en Fjernskriver-Modtager koblet til det tyske militære Fjernskrivernet, og ad denne Vej opsnappedes mange interessante Ting. Den 5. Maj om Morgenen opfangedes paa Fjernskriveren et Telegram af følgende Ordlyd til alle tyske militære Afdelinger:

Jede Aufforderung zur Waffenniederlegung oder Übergabe von Waffen ist abzulehnen. Jeder gewaltsame Versuch dieser Art ist mit Waffengewalt niederzuschlagen.

gez. Lindemann,  
Generaloberst.

Det fremgaar ikke af Telegrammet, om det har været Generaloberst Lindemanns Hensigt endnu paa dette Tidspunkt at fortsætte Kampen paa dansk Grund uanset den tyske Regerings Kapitulation, eller om hans tyske »Officersære« har forbudt ham at kapitulere over for noget saa uværdigt som den danske Modstandsbevægelse. Den 5. Maj Kl. 11,00 Formiddag indløb imidlertid via den samme Fjernskriver følgende Telegram;

GEHEIM. Ab 5/5 0800 Uhr deutsche Sommerzeit Waffenruhe gegenüber den Truppen des Feldmarschalls Montgomery. Sie umfasst alle Verbände des Heeres, der Kriegsmarine, der Luftwaffe und der Waffen-SS in Bereich der Niederlande, Friesland einschl. der west- und ostfriesischen Inseln und Helgoland, Schleswig-Holstein und Dänemark. Sofort an sämtliche unterstellten Truppen bekanntgeben. Eingang des Befehls nachprüfen. In See befindliche Transportbewegungen der Kriegsmarine laufen weiter. Keinerlei Zerstörung Schiffsversenkung und Kundgebung, Sicherung aller Vorräte. Gehorsam und Disziplin mit eiserner Strenge aufrechterhalten. Weitere Befehle folgen.

gez. Keitel,  
Generalfeldmarschall.

Zusatz: Vorstehender Befehl ist sofort allen Truppen und Dienststellen bekanntzugeben.

Straks efter Modtagelsen af dette Telegram satte Sektionschefen sig telefonisk i Forbindelse med General von Baer, der nu erklærede sig villig til at modtage Repræsentanter for den danske Modstandsbevægelse. Kl. 14 samme Dag mødtes Kriminalbetjent Mortensen og hans militære Raadgiver, Premierløjtnant Skejbye, med General von Baer og hans Stab paa Teknisk Skole i Brønderslev. Generalen akcepterede blankt de danske Krav. Han var øjensynligt imponeret af at se en dansk Officer - tilmed i ulastelig Uniform - som den ene af Modstandsbevægelsens Forhandlere. Han lagde nemlig ikke Skjul paa, at han havde troet, at det var hans Opgave nu at beskytte den danske Civilbefolkning mod plyndrende og myrdende kommunistiske Bander. Det var det, han havde faaet at vide, at den dan-

Tyskerne drager ud af Frederikshavn efter Kapitulationen.

ske Modstandsbevægelse bestod af . . . Kl. 17 samme Dag overtog Modstandsbevægelsen i Vendsyssel den udøvende Magt; de tyske Tropper blev interneret i deres Kvarterer. Ingen Steder i Vendsyssel kom det i Forbindelse med Kapitulationen til Kamphandlinger.

**D**et indholdsrigeste Kapitel i Frihedskampens Historie i Vendsyssel bærer Overskriften: De illegale Sejlruiter. De var udsprunget af et elementært Behov, Nødvendigheden af at skaffe politiske Flygtninge uden for Gestapos Rækkevidde, men ret hurtigt blev deres vigtigste Opgave at transportere Post til det allierede Udland via Sverige, først og fremmest speciel Kurerpost, deriblandt det af den danske Efterretningstjeneste tilvejebragte Materiale, og at skaffe haardt tiltrængte Forsyninger af Vaaben til Landet.

Den første illegale Sejlroute mellem Nordjylland og Sverige oprettedes i Efteraaret 1942 og udgik fra Læsø og Sæby. I Krigens sidste Aar tog den illegale Sejlads mellem Vendsyssel og Sverige et saadant Omfang, at den overgik Ruterne over Øresund baade i Omfang og Betydning, for saa vidt angik Vaabentransporterne. I Efteraaret 1942 paatog en Kreds af Frederikshavnere bestaaende af Købmand Gylding Sabroe, Politifuldmægtig Poul Larsen, Kriminalbetjent Kaj Mortensen og Repræsentant Frimodt Sørensen sig at tilrettelægge en hemmelig Sejlroute til Sverige. De fik fat i en forhenværende Fiskeskipper fra Læsø, Oluf Andersen («Volle») og skaffede ham Penge til Køb af en 4 Tons Halvdæksbaad »Stanley«, der blev den første Rutebaad mellem Danmark og Sverige, efter at »Kronprinsessan Ingrid« den 9. April 1940 havde indstillet Sejladsen mellem Frederikshavn og Gøteborg. »Stanley«, der var en lille Skøjte, som ingen uden at være i Besiddelse af en betydelig Dødsforagt kunde betro Liv og Lemmer, gjorde indtil September 1943 ialt en halv Snes Ture over Kattegat. Fragterne bestod paa Udrejsen hovedsageligt af politiske Flygtninge, der ikke længere kunde friste Tilværelsen herhjemme, men blandt Passagererne var ogsaa et ikke ringe Antal franske, belgiske, hollandske og polske Soldater, der var flygtet fra tysk Krigsfangenskab og var søgt op i Jylland, hvor det var lykkedes dem at komme i Kontakt med Modstandsbevægelsen. Efterhaanden fik Tyskerne imidlertid Mistanke til »Stanley«. Læsø og Sæby maatte opgives som Afskibningssteder, og Hurup i Himmerland blev en Overgang Udgangspunkt for Ruten, men da Tyskerne ogsaa sporede »Stanley« hertil, var der ikke andet at gøre end at lade Baad og Skipper forsvinde til Sverige for Resten af Krigen.

De fire Redere i Frederikshavn gav imidlertid ikke op. Ruten havde i Begyndelsen været drevet under relativt »private« Former, men efterhaanden havde man faaet »Markorganisationen« udbygget saavel i Danmark som i Sverige, herhjemme ved at man var kommet i Forbindelse med Godsejer Flemming Juncker, der paa dette Tidspunkt dirigerede Modstandsbevægelsen i Nordjylland, i Sverrige ved at Købmand Sabroe havde etableret Kontakt med Redaktør Ebbe Munck i Stockholm, ved hvis Bistand man havde faaet oprettet en særlig Organisation i Sverige, Dansk Hjælpetjeneste, med Hovedsæde i Gøteborg. Dansk Hjælpetjeneste havde til Opgave at modtage Flygtningene fra Danmark og fremtrylle de fornødne Kvanta Vaaben og Sprængstoffer i Sverige ad legal eller illegal Vej. Da »Stanley« i Efteraaret 1943 maatte lægge op i en svensk Havn, blev der gennem Flemming Juncker og hans nærmeste Medarbejder i Aalborg, Forretningsfører Nicolajsen, fremtryllet 20,000 Kr. til Indkøb af en ny Rutedamper, en 12 Tons Sæbykutter »Musse«, hvis Besætning bestod af de to Sæbyfiskere Carl Sørensen og Carl Isaksen. Vigtigere endnu var det imidlertid, at man omkring samme Tid fik Kontakt med en Mand, der kom til at betyde overordentligt meget for Sejlruiterne til Sverige: Skibsbygger Ditlev Pedersen i Sæby, der snart blev den virkelige Leder af Sejladsen paa Sverige. Ditlev Pedersen var en Mand af en sjælden



Organisationsevne, køligt beregnende, modig, handlekraftig og klog paa Mennesker. I hans Hænder samledes efterhaanden alle Traadene til Sejladsen. Han havde en sjælden Evne til at finde de rette Folk frem og drage dem ind i Arbejdet. Det varede ikke mange Maaneder, før der stod en hel Kutterflaade til hans Raadighed ikke blot i Sæby, men ogsaa i Frederikshavn, Strandby, Skagen og Asaa. I Begyndelsen lød Aftalen paa, at Skipperne skulde have 1000 Kr. pr. Tur for at stille sig selv, deres Fartøjer og deres Besætninger til Raadighed for Sverigestrafiken. Desuden skulde de have Olien betalt. Til Dækning af Udgifterne ved Sejladsen opkrævede man til at begynde med 500 Kr. pr. Passager, idet Taksten dog varieredes noget efter den paagældendes økonomiske Evner, men det store Flertal af Flygtningene var ubemidlede, og meget ofte var man nødt til at se helt bort fra Betalingen. Omkostningerne ved Sejladsen dækkedes efterhaanden næsten udelukkende ved Hjælp af Midler, der fremskaffedes her i Landet gennem Gaver. De modige Mænd, der stillede sig selv og deres Fartøjer til Raadighed for den illegale Sejlads, har ikke spundet Guld derpaa. Det maa dog straks siges, at dette gælder kun den Sejlads, der var under Kontrol af Frihedsbevægelsen. Ved Siden af denne fandt der navnlig fra Skagen en ikke ubetydelig illegal Sejlads Sted. Det drejede sig hovedsageligt om Flygtninge, der ikke havde opnaaet Kontakt med Frihedsbevægelsen, og som i deres Nødsituation undertiden blev blokket ganske kraftigt. Et af de vanskeligste Led i Arrangementet var Fremskaffelsen af Olie til Transporterne. I Begyndelsen maatte Olien købes paa den sorte Børs til vanvittige Overpriser, op til 800 Kr. Tønden, men denne uheldige og risikable Nødudvej kom man udenom, da Købmand Sabroe kom i Forbindelse med Direktør Fr. Thomsen, Frederikshavns Skibsværft. Tyskerne benyttede Værftet til Reparation af Krigsmarinens Fartøjer og havde derfor stillet et stort Kvantum Olie til Raadighed for Værftet. En Del af denne Olie eksproprierede Direktør Thomsen nu til Fordel for de illegale Sejlruiter. Da Sveriges-Baadene naturligvis ikke kunde gaa ind til Frederikshavn og tanke paa Værftet, blev Værftets tyske Olie overladt til en Olieforhandler i Frederikshavn, der stillede et tilsvarende Kvantum Oliemærker til Raadighed for Sejladsen, saa Olien kunde indkøbes i den lovlige Handel.

Det kunde ikke undgaas, at temmelig mange Mennesker efterhaanden fik Kendskab til de illegale Ruters Eksistens. Ganske vist var hele Rutetrafiken til Sverige af Sikkerhedsgrunde bygget op uden om Modstandsbevægelsens forhaandenværende Organisationer, men Ankomsten af et større Antal Flygtninge til Smaabyer som Sæby, Strandby og Skagen, Kutternes besynderlige Optræden paa Fiskepladserne, hvor de skilte sig ud fra den hjemlige Fiskeflaade, og mange andre Omstændigheder, gav naturligvis Anledning til, at der fra Tid til anden dukkede Rygter op, som i pinlig Grad kredsede omkring Sandheden og udgjorde en dødsensfarlig Trusel mod Ruterne. Ditlev Pedersen maatte Gang paa Gang slaa ned paa Sladderkællinger af begge Køn, i Reglen paa den Maade, at han opsøgte den paagældende, fik en Samtale under fire Øjne med ham eller hende og afleverede en lille Formaningstale, der uvægerligt sluttede med Ordene »Jeg vil blot sige dig i al Stilfærdighed, at den Slags er det samme som Stikkeri, og du ved jo, hvordan det gaar Stikkere!« Det var i Reglen fuldt tilstrækkeligt til at sætte en Stopper for den paagældendes videre Udfoldelser . . . .

De danske Fartøjer gik sjældent direkte til svenske Havne, men mødtes i rum Sø med svenske Kuttere, som var engageret i den illegale Trafik af Dansk Hjælpetjeneste i Göteborg. Til Trods for, at Kattegat var et af Verdens stærkest kontrollerede Farvande, havde de illegale Sejlruiter et stort Antal Kontaktsteder i Kattegat. De mest benyttede Kontaktpladser var Aalbækbugten, Farvandet mellem Læsø Trindel og Vinga Fyr og Farvandet mellem Læsø og Anholt. Her udvekslede de danske og de svenske Kuttere Post, Passagerer

og Vaabenforsyninger. Ogsaa de to Paketskibe, der sejlede mellem Sæby og København, »Marie«, Kaptajn Poulsen, og »Elise«, Kaptajn Schmidt, var inddraget i den illegale Sejlads. Disse Fartøjer kunde tage et større Antal Passagerer end Kutterne. De »kontaktede« i Reglen svenske Fiskefartøjer ovre under Kullen. Undertiden blev ogsaa Hveen benyttet som Kontaktplads. Paa Vejen ned gennem Øresund gik Paketskibene undertiden østenom Hveen, og i Ly af Øen blev Passagererne og Posten bragt i Land i Skibsjollen og modtaget af Hveens Fyrmester, der ydede Frihedsbevægelsen og Flygtningene store Tjenester.

Takket være Sejlruterne fra Nordjylland undgik ikke blot mange Hundrede danske Flygtninge at falde i Gestapos Klør. Ogsaa mange allierede Flyvere blev reddet fra tysk Krigsfangenskab. Den allerførste Mand, som Ditlev Pedersen skaffede til Sverige, var netop en Flyver fra Royal Air Force, den 21aarige new zealandske Flyversergent Bunny Morice, der en Dag i Efteraaret 1943 blev skudt ned under et Angreb paa Aalborg Lufthavn. Hans Maskine styrtede ned ved Dronninglund. Herfra traskede han ufortrødent til Aalborg, overværede en Fodboldkamp paa Aalborg Stadion og slentrede videre sydpaa. Udmattet og forkommen efter flere Døgn Vandring uden Mad naaede han omsider til Hobroegnen, hvor han besluttede sig til at give op. Han søgte ind i det nærmeste Hus, en Lægebolig, og bad om, at Tyskerne maatte blive tilkaldt. Lægen var imidlertid Medlem af en Organisation, der tog sig af nedstyrkede allierede Flyvere, og faa Dage efter var Bunny Morice i Sikkerhed i Sverige. Ditlev Pedersen fortæller selv, hvorledes det gik til:

En Dag i Oktober 1943 blev jeg ringet op af Politifuldmægtig Poul Larsen, Frederikshavn, der spurgte, om jeg vilde tage mig af en himmelfalden Mand, der trængte til Hjælp. Jeg var straks klar over, hvad det drejede sig om, og det blev aftalt, at Poul Larsen skulde komme med den engelske Flyver samme Nat. Bilen skulde gøre holdt paa Klostertorvet i Sæby Kl. 24 og Englænderen stige ud og gaa i Retning ad Klostergyde, hvor jeg bor. Da Kirkeuret slog 24, traadte jeg ud ad min Gadedør og saa i Mørket en Mand komme gaaende. »Do you want a pilot?« spurgte jeg. »Yes,« svarede den fremmede, »are you the pilot?«. Det var den aftalte Kode og Forbindelsen var dermed i Orden. Vi fulgtes ad til Havnen, hvor han gik om Bord i Paketten »Elise«. Paa Turen over Kattegat blev »Elise« stoppet af et tysk Kontrollfartøj Nord for Sjælland. Saalænge Undersøgelsen stod paa, maatte Bunny Morice sidde i Bunden af et Klædeskab med en Frakke hængende ned over sig. Næste Nat ankrede Skibet op Øst for Hveen og Folkene roede Flyveren i Land og afleverede ham til Fyrmesteren.

De allierede Flyvere, der paa denne Maade blev reddet til Sverige, blev i Reglen samlet i Aalborg, hvor de udstyredes med danske Legitimationskort som døvstumme Børstenbindere og med gule Blinde-Armbind. Derfra blev de i Bil kørt til Sæby. Undervejs maatte de gentagne Gange passere tyske Vejspærringer, hvor Bilens Passagerer blev undersøgt. Ikke en eneste Gang gik det galt. Tyskerne fattede aldrig Mistanke til det store Antal døvstumme Børstenbindere, der ved Nattetid kørte i Taxa fra Aalborg til Sæby. Flyverne selv var maalløse af Forbavselse over, at de midt i Fjendens Land aabenlyst kunde køre gennem de tyske Afspærringer og gaa om Bord i Skibe, der saa sikkert som nogen Rutedamper i Fredstid førte dem til det neutrale Udland. Til et Foretagende af saa store Dimensioner som den illegale Sejlads mellem Vendssyssel og Sverige hørte naturlig-

I Skagen havde Modstandsbevægelsen koblet en Fjernskriver til det tyske militære Fjernskriverkabel. Paa denne Maade opsnappedes alle tyske Fjernskrivertelegrammer til den tyske Kommandantur i Skagen. Her gengives to historiske Telegrammer. Det ene er afsendt den 5. Maj om Morgenen og er fra Generaloberst Lindemann, som giver de tyske Tropper i Danmark Ordre om at afslaa enhver Opfordring til Vaabennedlæggelse eller Overgivelse. Det andet er fra den tyske Overkommandos Chef, Generalfeltmarskal Keitel. Det er afsendt 5. Maj Kl. 11,00 og giver de tyske Tropper Underretning om Kapitulationen af Styrkerne i Vesteuropa over for Feltmarskal Montgomerys Tropper.

TELEGRAM SONDERBURG= SSD MMM 545 SONDERBURG= SSD MMM 510 FRHAVN=

SSD MMM 517 KHAGEN= SSD MMM 502 AARHUS= SSD MMM 598 CHAVEN-  
SSD MMM 522 MKYF= --GEHEIM--

DEN DAN



Udlev. Nr.

Telegrafstation

Skagen

Dato:

fra	Kl.	af	Lbnr.	til	den	Kl.	af
-----	-----	----	-------	-----	-----	-----	----

- JEDE AUFFORDERUNG ZUR WAFFENNIEDERLEGUNG ODER UEBERGABE N NN  
 UEBERGABE VON WAFFEN IST ABZULEHNEN. JEDER GEWALTSAME VERSUCH  
 KIESER ART IST MIT A NN MIT WAFFENGEWL NN MIT WAFFENGEWALT  
 NIEDERZUSCHLAGEN. = GEZ LINE NN GEZ LINDEMANN GEN-OBERST UND BEFH  
 DAEN+ +SSD MDSK 188 5/5 1100= O AUE TM 9= SSD MMM 552 AARHUS= SSD  
 MMM 582 AARHUS= SSD MMM 551 SONDERBURG= SSD MMM 545 SONDERBURG=  
 SSD MMM 510 FRHAVN= SSD MMM 517 KHAGEN= SSD MMM 502 AARHUS= SSD

Vedtagne Forkortelser:

D Telegram.  
RP Svar betalt.

TC Kollationsang.  
Ouvert Udleveres aabent.

MP Udlev. egenhaendigt.  
PS Eftersendes.

PC Modtagelsesbevis.  
XP Bad betalt.

T. 4 (9-44 A 5)

TELEGRAM fra

+SSD MDSK 186 5/5 1100=

DEN DANSKE STATSTELEGRAF



I Adressen

Tj. Bem.

JHNE AUE= TM 9= SSD MMM 552 MDAS=

SSD MMM 582 MA NN MDAS= SSD MMM 551 MDSB=

SSD MMM 545 MDSB= SSD MMM 510 MDFH=

Telegrafstation

Udlev. Nr.

SSD MMM 517 MDKP= SSD MMM 502= NN 502 MDAS= n

SSD MMM 598 CUXHAVEN=

Dato:

fra	Kl.	af	Lbnr.	til	den	Kl.	af
-----	-----	----	-------	-----	-----	-----	----

SSD MMM 522 MKYF=

-- GEHEIM-- AB 5/5 0800 UHR DEUTSCHE SOMMERZEIT WAFFENRUHE/  
 GEGENUEBER DEN TRUPPEN DES FELDMARSCHALLS MONT GOMMERY.

SIE UMFASST ALLE VERBAENDE DES HEERES, DER KRIEGSMARINE DER LUFTWAFFE  
 UND DER WAFFEN-SS IM BEREICH DER NIEDERLANDE, FRIESSLAND/  
 EINSCHL DER WEST UN OST-FRIESCHEN INSELN IND HELGOLAND, SCHLESWIG/  
 HOLSTEIN UND DAENEMARK, SOFORT AN SAEMTLICHE UNTERSTELLTEN/

Vedtagne Forkortelser:

D Telegram.  
RP Svar betalt.

TC Kollationsang.  
Ouvert Udleveres aabent.

MP Udlev. egenhaendigt.  
PS Eftersendes.

PC Modtagelsesbevis.  
XP Bad betalt.

T. 4 (9-44 A 5)

vis en omfattende »Markorganisation« saavel i Danmark som i Sverige. Herhjemme maatte Flygtningene anbringes under sikre Forhold, indtil der blev Skibslejlighed, og her kom navnlig de vendsysselske Præstegaarde, men ogsaa adskillige andre private Hjem til at yde en beundringsværdig Indsats. En Kreds af vendsysselske Præster - nævnes kan Provst Steincke i Flade, Provst Hindsholm i Albæk, Pastor Westergaard Nielsen i Aasted, Pastor Hanghøj, Frederikshavn, Pastor Jacobsen, Tornby, og Pastor Aage Stevns, Vrensted, - aabnede deres rummelige Præstegaarde for Flygtninge af alle Kategorier og ydede dem Husly og Føde, ofte i flere Uger og naturligvis ganske uden Vederlag, undertiden endda uden at Flygtningene selv paaskønnede den Hjælp, der blev ydet dem. Et af de mest benyttede Asyler for Flygtninge, der ventede paa Skib, var Skovridergaarden i Dronninglund Storskov, som Skovrider von Folsach med aldrig svigtende Gæstfrihed havde aabnet for de ulykkelige. En Aften kom et ældre Ægtepar, en dansk Oberst og hans Frue, til Skovridergaarden, hvor der i Forvejen var indkvarteret 18—20 Flygtninge. Der var ikke et Rum i Skovridergaarden, som ikke var belagt med Flygtninge, men ved at rykke lidt sammen blev et lille Kammer rømmet og indrettet til de nyankomne. Ved Synet af Kammeret fik Oberstinden et hysterisk Anfald. »Det kan man virkelig ikke byde en Oberstinde!« jamrede hun. Under hele Opholdet lavede hun uafbrudt Scener over indbildte Krænkelser og Mangel paa Hensyn til hendes sociale Position. Det blev forundt en ligefrem Sæby-Skipper at kurere hende. Ved Ankomsten til Sæby Havn fik hun et nyt Anfald ved Synet af det Fartøj, hun skulde betro sit dyrebare Liv, og begyndte at himle op, saa der var Fare for, at hun skulde paakalde den tyske Havnevagts Opmærksomhed. Omsider kom hun dog om Bord, og ud paa Morgenens sejlede Kutteren. Da man var kommet ud paa Kontaktpladsen og havde mødt den svenske Kutter, var Søn saa haard, at Passagererne maatte springe godt en Meter fra den ene Kutter til den anden. Oberstinden nægtede imidlertid kategorisk at springe. »Jeg gør det ikke. Det kan man ikke byde mig. Det bliver min Død!« erklærede hun. Men da tabte Skipperen Taalmodigheden. »Nu skal jeg vise dig, bitte Kone, hvad jeg kan byde dig«, sagde han og greb hende med en Jernnæve i Nakken, en dito i hendes Noksagt, og kylede hende over paa Dækket af Svenskekutteren.

Optrin af den Art var heldigvis Undtagelser, men ofte var Flygtningenes Nerver tyndslidte, og den lange Ventetid, de undertiden maatte tilbringe i fremmede Omgivelser, indtil der frembød sig Skibslejlighed, tærede yderligere paa den sjælelige Modstandskraft. En københavnsk Videnskabsmand, en fin og tiltalende Personlighed, der havde maattet flygte med sin Hustru paa Grund af Jødeforfølgelserne, lagde under sit Ophold i et vendsysselsk Hjem pludselig en Opførsel for Dagen, der tydede paa begyndende Sindssyge. Efterhaanden opklaredes det, at Manden var Morfinist, og at hans Morfinbeholdning var sluppet op. Hans Hustru vidste intet og maatte intet faa at vide om Mandens Tragedie. Det lykkedes at faa fat paa en Læge, der saa menneskeligt paa Tilfældet og ordinerede et saa stort Kvantum Morfin, at Manden kunde slippe til Sverige, inden Morfinen slap op.

Apropos Morfin! Dette Beruselsesmiddel anvendtes i stor Udstrækning under de illegale Transporter. Ofte var der blandt Flygtningene Ægtepar med Smaabørn og for at forhindre, at de ved Graad og Skrig skulde alarmere de tyske Vagtposter, fik de i Regelen, kort før de bragtes om Bord, en Morfinindsprøjtning, saa de var bevidstløse i de farlige Timer, de opholdt sig i Havnen inden Afrejsen.

Saalænge det danske Politi fungerede, havde man god Støtte i Kystpolitiet, der dækkede Indskibningerne. Passagererne gik ombord først paa Natten, og ofte hjalp Kystpolitiet med at bære Bagagen ombord. Baadene stak til Søs ved Daggry sammen med den øvrige Fiskerflaade, og imens holdt Kystpolitiet de tyske Havnevagtposter hen med Snak. Af de

Skippere, der deltog i Sverigessejladserne, er der foruden de allerede nævnte særlig Grund til at fremhæve Jens Chr. Jensen, Sæby, Chr. Vilh. Christensen, Sæby, Carl Rasmussen, Sæby, Ditlev Pedersens to Sønner Herman og Carl og Strandby-Skipperne Herluf Aaen, Ingerslev Højgaard og Elmann Jensen, der udmærkede sig ved særligt Mod og Snarraadighed. Under Ditlev Pedersens Sygdom ledede hans Søn Herman og Chr. Vilh. Christensen hele Sommeren 1944 Søtransporterne, men da Gestapo blev mere og mere nærgaaende trods forskellige Sikkerhedsforanstaltninger - af Hensyn til Søtransporterne var der nedlagt Forbud mod enhver Form for Sabotage i Sæby Politikreds - og da Vendsyssels mest berygtede Stikker, »Millionærdrengen« Gunnar Højmark Pedersen fra Hjerring, flere Gange i Sommerens Løb saas i Sæby, hvor han begyndte at faa Fingrene i en af Traadene til Organisationens bag Sejlruterne, maatte Chr. Vilh. Christensen tilsidst dykke ned og forsvinde til Sverige.

Efter den 19. September kom der en meget vanskelig Tid, fordi Tyskerne nu overtog hele Kystbevogtningen og satte det danske Kystpoliti fra Bestillingen. Sent paa Efteraaret blev Politifuldmægtig Poul Larsen arresteret i Aalborg, og Gestapo kom nu paa Sporet af den Gruppe, som samlede sig omkring Randers Laane- og Diskontobank, og som havde en snæver Tilknytning til de illegale Sejlruter. Randersgruppen blev arresteret 11. December og kort efter begyndte Stikkere og Gestapofolk at vise en paafaldende Interesse for Sæby. Ved Nytaarstid maatte alle Skibene tages ud af Farten, og Ledelsen i Sæby overvejede at gaa under Jorden, men Hensynet til de livsvigtige Opgaver, de røgtede, afholdt dem fra dette Skridt. Medvirkende var ogsaa, at »Toldstrup« havde opsøgt Ditlev Pedersen og bedt ham skaffe femten Mand, som lige var blevet befriet fra Horsens Tugthus, over til Sverige. Ditlev Pedersen gav paa sine Kammeraters Vegne Tilsagn om at modtage de befriede Fanger. De kom til Sæby den 23. Januar, to og to i Følge for ikke at vække for megen Opmærksomhed. Samme Nat blev alle femten Mand kørt til Frederikshavn og bragt om Bord i Kutteren »Lola«, der umiddelbart derefter stak til Søs.

To Timer efter at Flygtningene var blevet afleveret til »Lola«, blev hele Organisationens sprængt af Gestapo og 20-30 Mennesker, der alle havde Tilknytning til illegale Sejlruter, arresteret. Tyskerne havde ved at tortere Politifuldmægtig Poul Larsen paa det frygteligste skaffet sig sikker Viden om de hemmelige Sejlruter, og nu slog de til. Ved Ettiden Natten til den 24. Januar stormede de en Række Hjem i Sæby og arresterede 12 Personer, deriblandt Ditlev Pedersen selv, hans Svingersøn, Jørgen Blair, der nu var Souschef for de illegale Sejlruter, den ene af hans Sønner, flere af Skipperne og en Række illegale Kvarterværter blandt Byens Borgere. Samme Nat arresterede Gestapo i Frederikshavn en Række af de Frederikshavnere, der havde Tilknytning til Sejladserne, deriblandt Pastor Hanghøj, Pastor Westergaard Nielsen, Direktør Thomsen, Formanden for den konservative Byraadsgruppe, Købmand Oscar Madsen, og Læge Fru Frimodt Sørensen (hvis Mand, Repræsentant Frimodt Sørensen, i Tide havde gjort sig usynlig). Gamle Provst Steincke i Flade undslap kun, fordi hans gæve Husbestyrerinde, der havde faaet et Praj, nærmest ved Anvendelse af Vold halede sin Husbond ud af Sengen og sendte ham ud i Kulden og Vintermørket umiddelbart før Gestapos Ankomst til Præstegaarden.

Det var et frygteligt Slag for Sejlruterne. Ditlev Pedersen, Jørgen Blair, Ditlev Pedersens Søn og endnu to Mænd fra Ledelsen af Sejlruterne blev dømt til Døden, de øvrige sendtes til Frøslev, og her havnede de fem dødsdømte ogsaa, takket være Bombardementet af Shellhuset, hvorved der gik Kludder i Tyskernes Henrettelseslister. Alle de arresterede oplevede i god Behold Befrielsen den 5. Maj.

Naar Gestapos store Aktion mod Sejlruterne, et af de farligste Kup Tyskerne gjorde i Nordjylland under hele Besættelsen, ikke bragte Sejladserne til Standsning, skyldes det navnlig



Aalborgenseren, Repræsentant Arne Elstrøm (Nybo), der fra Slutningen af Sommeren 1944 havde overtaget Ledelsen af alle Sejlruiter fra Jylland til Sverige med Ditlev Pedersens Svigersøn Jørgen Blair som Næstkommanderende. Allerede i Efteraaret 1944 havde Arne Elstrøm, hvis Mod og Fantasi var lige legendariske, faaet sat nye Ruter i Gang fra Grenaa, Aalborg, Havnene ved Mariager Fjord og de vestlige Limfjords-havne. Hele Trafiken mellem Sverige og Jylland var blevet centraliseret i hans Hænder. Han fik organiseret en hel Last-bilpark til Transport af Vaabnene fra Udkibningshavnene, og gennem hans utrættelige Indsats naaede man efterhaanden dertil, at der snart ikke afgik et Skib fra en jydsk Havn uden at medføre illegale Passagerer eller illegalt Gods til Sverige. En hel Flaade af Smaaskibe, Tørveskuder, Paketter og Kvaser stod til Raadighed for Sverigeruterne. Adskillige af Skibene fik indbygget hemmelige Rum til Skjul for Flygtningene, medens de tyske Havnevagter undersøgte Fartøjerne, inden de forlod Havnene.

I Løbet af 1944 var der ogsaa kommet System i Vaabenleverancerne fra Sverige. Saavel ad legale som illegale Veje købte Dansk Hjælpetjeneste i Gøteborg store Vaabenmængder i Sverige og fik dem afskibet til Danmark. Engelske Hurtighaade forcerede gentagne Gange Skagerakspærringen og løb ind i den svenske Skærgaard med Vaaben og Sprængstoffer til den danske Modstandsbevægelse. Dækket af den svenske Kystbevogtning og beskyttet af gode Venner af Danmark indenfor det svenske Politi, deriblandt Chefen for Kriminalpolitiet i Gøteborg, Polititendant Carl Vestlin, og flere af hans Medarbejdere, først og fremmest Overkonstabel Pehr Synnermann og Konstabel Gustaf Lind, kunde Sendingerne fra England omlades i svenske Fartøjer, der sejlede ud og afleverede dem til de danske Fartøjer ude i Kattegat. De svenske Politifolk, der beskyttede denne Trafik, skal efter Sigende bagefter have faaet alvorlige Ubehageligheder herfor. Hvis det er rigtigt, er det beklageligt. De kæmpede for Nordens Frihed - ogsaa Sveriges - saavel som deres danske Kammerater i Frihedsbevægelsen, med hvem de følte sig som eet.

En værdifuld Hjælp for Sverigeruterne var det, at det lykkedes Dansk Hjælpetjeneste at faa den svenske Statsradiofoni til at udsende hemmelige Kodesignaler, der dirigerede Trafiken over Kattegat. Da den danske Radioavis' Personale den 19. September gik under Jorden og forsvandt til Sverige, hvor den svenske Statsradiofoni gav dem Adgang til at udsende en daglig Radioavis paa Dansk, fik Dansk Hjælpetjeneste Kontakt med Radioavisens Medarbejdere, og der aftaltes en Ordning, saadan at Slutordene i den danske Radioavis' Udsendelser fra Sverige fungerede som en Kode, der kunde dechiffreres af den jydsk Ledelse af Sejlruiterne. Saaledes betød Ordene: »Dermed slutter vi Udsendelsen for danske Lyttere for i Aften. Farvel, farvel og paa Genhør!« oversat til illegalt Dansk: »Fredag Middag afskibes fra Sverige Vaaben, Sprængstoffer og Personer til det aftalte Mødested i Kattegat«. Ved at variere Ordene i Slutsætningen var det muligt at give meget detaljerede Oplysninger om Tidspunkter, Lasternes Indhold, Kontaktsteder o. s. v., uden at den svenske Radiocensur var i Stand til at finde noget mistænkeligt ved de smaa betydningsløse Variationer i Speakerens Afskedshilsen til de danske Lyttere.

Den Nat, da Gestapo slog til i Sæby og Frederikshavn og rev Organisationen bag Sejlruiterne op, laa en af Forsynings-tjenestens største og hurtigste Baade, Kutteren »Merkur«,ovre under Læsø med en kostbar Last. Om Bord var en halv Snes Tons Vaaben, den ene af Cheferne for Dansk Hjælpetjeneste, Grosserer

Øverst: Skibsbygger Ditlev Pedersen, Sæby, Organisatoren og Lederen af de nordjydsk Sejlruiter til Sverige fra Efteraaret 1943 til 24. Januar 1945, da han blev arresteret og senere dømt til Døden, nyder sin genvundne Frihed sammen med sin Søn Herman og Skipper Carl Rasmussen, „Calle Mos“, der begge har ydet en fremragende Indsats i Sverigestrafikken. Billedet er taget i Sæby Havn.

Nederst: Her samledes Traadene til den illegale Sejlads mellem Nordjylland og Sverige: Skibsbygger Ditlev Pedersens Baadebyggeri paa Sæby Havn.

Gyberg, København, og Lederen af den allierede Sabotageorganisation i Tyskland, der var paa Vej til Jylland for at komme over Grænsen til Tyskland. Flere af de Folk, som Gestapo havde taget, havde Kendskab til Baaden, og vidste, at den laa i Nærheden af Læsø. Elstrøm var selv i Gøteborg paa dette Tidspunkt og modtog her via en af Modstandsbevægelsens Radiosendere telegrafisk Besked om den Ulykke, der havde ramt Sejladsen. Det lykkedes ham imidlertid at redde den dyrebare Last, idet de svenske Politifolk fik fat i en Flyve-maskine, der sendtes over med en Advarsel til »Merkur«. Paa Hjemvejen traf »Merkur« »Lola«, der medførte sin Last af befriede Fanger fra Horsens Tugthus.

Til Trods for, at Gestapo-Razziaen den 24. Januar og de følgende Dage kostede adskillige af Sverigestrafikens bedste Skippere og Besætninger Friheden, fyldtes Hullerne hurtigt ud. Sæby maatte vel for en Tid opgives som Afskibningshavn, men desto større blev Opsvinget for Strandby og Skagen. Der blev skaffet Penge til Køb af en stor Hundested-Kutter, der fik Navnet »S. P. 100« og som fik indrettet hemmelige Rum, der kunde tage indtil 5 Tons Vaaben. Under skiftevis svensk og dansk Flag sejlede den i fast Rutefart mellem Djurslands og Samsøes Havne og Svenskekysten, indtil den kort før Kapitulationen blev opbragt i en Havn paa Samsø af Tyskerne.

Resten af Historien om Flygtningeruterne mellem Jylland og Sverige hører ikke hjemme i Vendsyssel-Kapitlet af denne Bog. Det maa være nok at gøre Resultatet op: Fra den spæde Begyndelse i Efteraaret 1943 til den 5. Maj 1945 blev der fra de vendsysselske Havne udskibet godt og vel et Tusinde Flygtninge til Sverige, og i den modsatte Retning blev der transporteret flere Hundrede Tons Vaaben, Ammunition og Sprængstoffer foruden et ikke ringe Antal Personer, der skulde til Danmark eller til det øvrige tyskbesatte Europa for at udføre vigtige Opgaver i allieret Tjeneste.



# MODSTANDSBEVÆGELSEN I RANDERS AMT

Af Redaktionssekretær V E S T E R G A A R D, Randers

**G**estapo kunde ikke lide Randers. Byen gav dem for meget Arbejde, og det var et Sisyfos-Arbejde. Gang paa Gang lykkedes det for det tyske Politi at rulle Modstandsbevægelsen op, men det voksede frodigt igen, og Undertrykkerne var lige vidt.

Randers kom temmelig sent med i Modstandsarbejdet, og det skyldtes dels, at Byen længe gik fri for tysk Indkvartering - takket være Jydske Dragonregiment, som var garnisoneret paa den nye, store Kaserne - dels, at da Modstandsarbejdet omsider begyndte under organiserede Former, var det, der skete i Randers, saa vigtigt, at al Sabotage i Byen blev forbudt for ikke at henlede Tyskernes Opmærksomhed paa Stedet.

Men da Frihedskampen først var blusset op over hele Landet, var Randers og Randers-egnen med i forreste Linie, og faa Steder har der været saa store og smertelige Tab som her.

## Modstandsarbejdets Organisation.

Det første og grundlæggende Arbejde for virkelig at føre Modstandsarbejdet i Randers og paa Randersegnen ind i faste Rammer blev gjort af »Faldskærmsmanden« Ole Geisler og Godsejer Flemming Juncker, Overgaard (som senere blev Major i den engelske Hær).

Geisler boede et halvt Aars Tid paa Hotel »Randers« under Navnet »Aksel Nielsen«, og fra ham udgik det Initiativ, som senere resulterede i det vidtforgrene Net af Modstandsorganisationer; Udviklingen illustreres bedst ved Navnene »Aksel Nielsen«, Juncker og Toldstrup. Forskellige Forhold, som senere skal omtales, bevirkede, at Randers først paa et ret sent Tidspunkt kom med i Sabotagen, men det skyldtes ikke manglende Aktivitet, tværtimod; der foregik saa meget her, at man længst muligt ønskede at holde Tyskernes Opmærksomhed borte fra Byen.

Allerede i nogen Tid havde der eksisteret smaa private Modstandsgrupper, der arbejdede hver for sig. En af de mest aktive, som overvejende bestod af Kommuniste, lededes af en ung Ingeniør, der under Dæknavnet Bruhn kom til at gøre en stor Indsats i Modstandsbevægelsens første Tid. Han kom i Kontakt med »Aksel Nielsen«, som omtrent samtidig fik Forbindelse med Ekviperingshandler Henning Brøchner, og efter at »Aksel Nielsen«

gennem Læge Thorup Petersen havde truffet Aftaler med Kroejer Marius Fiil, Hvidsten, kunde man begynde paa Vaabenmodtagningen.

Det Arbejde, der indledtes her, udviklede sig hurtigt til at blive meget omfattende, og i Løbet af relativ kort Tid blev Randers Centrum for Fordelingen af Vaaben og Sprængstof til hele Landet. Hvidsten-Folkene, hvis modige og banebrydende Arbejde senere skal omtales i et særligt Afsnit, sørgede for Vaabnenes Afhentning, og Købmand Brøchner stod i Spidsen for Distributionen. Det skete paa den Maade, at Brøchner bekendtgjorde, at han havde overtaget et Agentur i Handsker og Parfumer, hvilket sandsynliggjorde hans mange Rejser med det Formaal at skaffe Afsætning for Vaabnene. Da han senere havde faaet tilstrækkeligt med »faste Kunder«, kom Handskeagenturet ham ogsaa til Nytte, idet der affattedes en Kode for 50 forskellige Sprængstofartikler. Naar Aftagerne savnede noget, kunde de blot ringe til Brøchner og meddele, at de var »udgaaet i Kvalitet 23«, og saa vidste Brøchner, hvad de skulde have. Vaabnene og Sprængstoffet sendtes bl. a. i vid Udstrækning i Kasser med DFDS. I denne Forbindelse fortælles en morsom Historie om »Aksel Nielsen«, som en Dag stod i Hotel »Randers« Vestibule og talte med en højtstaaende tysk Officer. Da Samtalen var endt, vilde »Aksel Nielsen« tage sin Kuffert, som stod ved Siden af ham, for at bære den ned til Københavner-Damperen, men den høflige, tyske Officer vilde ikke høre Tale herom og gav sin Oppasser Ordre til at følge med og bære Kufferten. Dette skete, og Kufferten kom velbeholdent med Damperen; den var fyldt med Sprængstof!

Denne første egentlige Modstandsorganisation fik ikke den store Udbredelse; Jordbunden var endnu ikke beredt til, at en Indsats i videre Kredse kunde risikeres. Men den arbejdede effektivt og tog sig bl. a. ogsaa af Fabrikation af falske Legitimationskort. Sidst, men ikke mindst, naaede den at planlægge og gennemføre den første Jernbanesabotage. Den store Sabotage paa den jyske Længdebane Natten til den 26. September 1943 blev planlagt af Juncher, »Aksel Nielsen«, »Bruhn« og Brøchner, og Organisationen udførte endelig en af de største og modigste Sabotageaktioner, der blev foretaget dengang, nemlig Sabotagen mod Jernbanebroen ved Langaa.

Det var den 17. November 1943. Nogle Aftener i Forvejen var et Par store Kufferter med Sprængstoffet paa en Lægebil kørt til en Mark i Nærheden, hvor de blev gravet ned. Den 17. om Aftenen cyklede 6 Sabotører fra Randers hver for sig til Langaa, og da de mødtes ved Broen, som kun ligger nogle faa Hundrede Meter fra Langaa Banegaard, som var spækket med tyske Vagtposter, begyndte Arbejdet. Brovagterne var der ingen Grund til at frygte; det var Politibetjente, som i Forvejen var klar over, hvad det drejede sig om, og endog selv hjalp med til at anbringe Bomberne. Midt under Forberedelserne kørte et Rangertog ud paa Broen, men Sabotørerne gemte sig saa godt, at de ikke blev opdaget, og Arbejdet genoptoges, saasnart Toget forsvandt. Det varede 5-6 Timer at faa Bomberne anbragt, og det var et haardt Job, idet det var koldt, og der hele Tiden faldt en iskold Blanding af Sne og Regn. Efter veludført Arbejde cyklede Sabotørerne hjem igen, og ud paa Morgenstunden sprang Bomberne. Virkningen var overordentlig generende for de tyske Transporter, som i lang Tid maatte føres ad lange Omveje eller helt opgives.

Ulykkeligvis blev to af Langaa-Aktionens Deltagere, Oluf Akselbo Kroer og Sven Johannesen, arresteret faa Dage efter og senere henrettet. De øvrige implicerede maatte rejse til Sverige, og Organisationen blev praktisk talt opløst. Nogle Dage senere maatte Brøchner afsted efter først at have overdraget til Adjunkt Kai Hoff at fortsætte og reorganisere Modstanden mod Tyskerne. Hoff, der ogsaa havde deltaget i Langaa-Sabotagen, var en dygtig og handlekraftig Mand, men det blev ham ikke forundt at udføre denne Mission.

Mindesten over de otte Hvidsten-Folk, som blev henrettet den 29. Juni 1944.

DAAD FOR DANMARK BRAGTE DAG  
TAPPERT ØVET, TRO TIL DØDEN:  
LYSE LAD I MORCENRØDEN  
DE GAV LIV FOR DANMARKS SAG.

S P KRISTENSEN • 20 8 - 1887

ALBERT IVERSEN • 22 9 - 1895

NIELS N KJÆR • 2 4 - 1903

JOH. KJÆR HANSEN • 7 8 - 1907

HENNING ANDERSEN • 16 7 - 1917

MARIUS FIIL • 21 5 - 1893

PETER SØRENSEN • 3 6 - 1914

NIELS FIIL • 12 6 - 1929

1944, DEN 29 JUNI  
FALDT DE FOR DE TYSKE KUGLER  
DYREBART ER DERES MINDE FOR DANMARK  
REJST AARET 1945

REJST AF KOMMUNENS BEBOERE

Under en Razzia den 30. November 1943 blev han anholdt og ført til Thorsgades Kaserne. Her blev han anbragt i et Værelse med Hænderne opstrakt og med to tyske Soldater til at passe paa sig. Hoff forsøgte at tage en Pistol fra den ene af Soldaterne og kom i Haandgemæng med ham; den anden skød og ramte Hoff, som forsøgte at springe ud af et Vindue, men forinden satte en ny Kugle Punktum for hans Tilværelse. Hoff havde sikkert ikke regnet med at slippe fri; han var imidlertid klar over, at Gestapo vilde anvende alle Midler for at faa ham til at røbe de vigtige Oplysninger, han sad inde med, og som den modige, uforfærdede Idealist, han var, foretrak han at ofre sit Liv fremfor at risikere at blive nødt til at røbe sine Kammerater. I Mulm og Mørke blev han samme Aften begravet paa Østre Kirkegaard, hvorfra han efter Befrielsen overførtes til Æresgraven paa Nordre Kirkegaard.

Efter Langaasabotagen blev mange af Organisationerne slaaet i Stykker, og man maatte begynde paa en frisk. Det første lokale Frihedsraad dannedes og kom til at bestaa af Politikommissær Aage Jæger, Boghandler Olesen og Kaptajn Aage Olsen, hvem Boghandler Olesen var kommet i Forbindelse med gennem Apoteker Müller i Hornslet. Men af taktiske Grunde — Politiet var jo stadig i Funktion — traadte Politikommissær Jæger imidlertid senere ud af Raadet for at tage sig af Efterretningsvæsenet, men man holdt sig naturligvis hele Tiden i nøje Kontakt med ham.

Det var i December 1943, dette Samarbejde kom i Stand, og Kontakten med Englænderne opnaedes gennem »Aksel Nielsen« (Ole Geisler). Planerne tog hurtigt fast Form; de omfattede bl. a. Opstilling af to M-Kompagnier i Randers, en paa Djursland (Hornslet-Auning-Tirstrup) og en i hver af Byerne Grenaa, Hadsund og Hobro. Endvidere skulde der opstilles K-Grupper (Konserveringsgrupper) i de forskellige Byer til Forsvar af Gas- og Elektricitetsværker o. lign., og endelig skulde der formeres en Række S-Grupper overalt i hele Omraadet Hadsund-Mariager-Hobro-Langaa-Laurbjerg og hele Djursland.

M-Kompagniernes Opgave var dels Varetagelse af Polititjeneste i Byerne, dels Spærring af Tilførselsveje, Overmanding af mindre, lokale tyske Styrker samt Besættelse af livsvigtige Objekter, mens S-Grupperne skulde øve Sabotage efter nærmere Ordre udefra. Oprindeligt var det ikke Meningen, at Vaabenmodtagelsen skulde komme med ind under Organisationens Virkeomraade, men det blev saadan alligevel. »Aksel Nielsen« stod i Begyndelsen i Spidsen for Foretagendet, men da Gestapo blev for nærgaaende, maatte han fortrække, og Ledelsen overgik til Jyllands-Chefen, Godsejer Juncker, Overgaard, og senere til Toldstrup.

Boghandler Olesen og Kaptajn Olsen dannede altsaa i de følgende Maaneder den øverste Ledelse for Randers Amt, og der blev snart sat Skub i Tingene. Der kom Gang i Vaabenmodtagelsen under aktiv Deltagelse af Grupper i Randers, Hvidsten, Galten og Hornslet. Boghandler Olesen havde fra tidligere Tid Forbindelse med Hvidsten-Folkene, der havde dannet Grupper under Ledelse af Niels Fiil og Andreas Stenz; i Hornslet var Skovrider C. Fr. Nielsen Leder og i Galten Pastor Jul-Rasmussen. Senere kom Djursland med under Ledelse af Ritmester Fabricius og Provst Hein. Man var allerede dengang undertiden oppe paa 4-6 Modtagelser paa en Aften, og det maa huskes, at der dengang maatte tages mange flere Hensyn end senere, bl. a. til Maanelys og Vejrlig. Der kom mange Vaaben ned, og Arbejdet gik saa godt, at der i længere Tid bestod absolut Forbud mod enhver Form for Sabotage i Randers for ikke at henlede Gestapos Opmærksomhed paa Byen. Senere, da Sabotagen blev almindelig ud over Landet, blev man nødt til at følge Trop i Randers, netop fordi Roen her havde vakt Gestapos Mistanke. Vaaben og Sprængstof, som blev modtaget af Randersfolkene, blev ført ind til Byen, og der oprettedes et Lager; Fordelingen foregik midt paa Dagen fra Boghandler Olesens Forretning, og Varerne transporteredes simpelthen derfra i almindelige Haandkufferter. Boghandler Olesen var en stor Kunde i Byens Læder-

vareforretninger. Lige morsomt var det naturligvis ikke altid, bl. a. havde Sprængstoffet »808« en gennemtrængende og højst ubehagelig Lugt.

Det var i denne Periode, Gestapo en Dag nær havde faaet fat paa Toldstrup. Han var i Randers for at mødes med Radiotelegrafisten Gjødrik Andersen og »Lille Peter«, som boede paa Højskolehotellet. Netop som Toldstrup kom op til deres Værelse og tog i Dørhaandtaget for at gaa ind, hørte han Stemmer fra Værelset og pludselig gik det op for ham, at der blev talt tysk! En Brøkdæl af et Sekunds Ubetænksomhed, og han vilde have staaet overfor Gestapomændenes Pistoler! Nu vendte han om og spadserede roligt ned ad Trapperne.

Det var netop paa den Sorgens Dag, da Hvidsten-Razziaen havde fundet Sted. Gestapo havde faaet fat i »Lille Peter« i Hvidsten og senere havde man opsporet Gjødrik Andersen. »Lille Peter« maatte med op paa Telegrafistens Værelse, men da Gestapomændene vilde føre ham bort herfra, smed han en Kuffert efter dem og forsvandt i Tumulten. Han løb ind i et tilfældigt Hus i Apotekerstræde og gik derfra en halv Time senere som Murerarbejdsmand med en Sæk paa Nakken! Gjødrik Andersen maatte imidlertid følge med og kun Døden skulde befri ham fra Tyskerne. Han døde i tysk Koncentrationslejr efter at være blevet udsat for den haardeste Tortur, nogen vist har oplevet. Men han sagde ikke et Ord!

Organisationsarbejdet i selve Randers udbyggedes stadig. Ekspedient Aage Frederiksen, der havde et Par Modtagergrupper, opstillede paa Opfordring af Kaptajn Olsen en Kontrapionagegruppe, som skulde holde Raadet orienteret om, hvad »Folk i Byen« vidste om det, der var ved at foregaa; man kom derefter i Forbindelse med Fabrikant Herman Aasted, som allerede dengang havde dannet sit eget Korps paa 24 Mand. De kom til at danne Stammen i et Kompagni, som Aasted byggede op efter Cellesystemet; han valgte 3 Delingsførere, som valgte 3 Gruppeførere, disse igen 3 Sektionsførere, som endelig hver valgte 3 menige, og Kompagniet kom herefter til at bestaa af Lederen og 120 Mand. Senere udvidedes det til at omfatte 4 Delinger. Paa akkurat samme Maade dannedes et Kompagni under Ledelse af Lærer Halby, og ved samme Tid blev Søløjtnant Franck, der var ansat ved det civile Luftværn i Rougsø Herred, antaget som Kaptajn Olsens Næstkommanderende. Arbejdet paa Djursland blev overtaget af Ritmester Fabricius, som dannede et Kompagni, og som Forbindelsesled mellem disse Styrker og Randers fungerede Apoteker Müller, Hornslet. Iøvrigt fik Arbejdet mange Udløbere i Omegnen, og snart havde man S-Grupper formeret i Afsnittene Randers Nord, Randers Syd, Galten, Djursland, Hadsund og Hobro. Hvert Afsnit havde sin Leder. Randers Nord lededes af Andreas Stenz, Kondrup, og senere, da han efter Hvidsten-Razziaen maatte rejse til Sverige, af Sparekasseassistent Bjørnbak, Randers; Styrken bestod af Lederen og 3 Grupper à 6 Mand. Randers Syd stod under Ledelse af Ekspedient Frederiksen og var af samme Størrelse; Frederiksen afløstes senere af Kornet Andersen, godt kendt i Byen som »Jens Lyn«. Galten-Afsnittet under Pastor Jul-Rasmussen bestod af 4 Seksmandsgrupper og Djurslands-Afsnittet under Skovrider Nielsen, Hornslet, og la Cour jun., Pindstrup, af 6 Seksmandsgrupper. Endelig var der dannet nogle særlige Telefon-S-Grupper, som blev opstillet i Samarbejde med Telefonmester Christensen, Randers. Disse Grupperes Opgave bestod i efter nærmere Ordre at overklippe Telefonkablerne Nord, Syd, Øst og Vest for Randers. De havde ikke Sprængstof hertil, men Telefonmesteren havde konstrueret en særlig »Saks«, der blev gravet ned ved Kablerne. Fra »Saksen« førte en Staalstang omtrent op til Jordoverfladen, hvor den var dækket af Græstørv, og det eneste, Grupperne havde at gøre, var at slaa paa Staalstangen med en Mukkert, hvorved Kablet blev klippet over. Naar Græstørven derefter blev lagt over igen, vilde Stedet være langt vanskeligere at finde for Tyskerne, end hvis man havde brugt Sprængstof.

Efter at selve Organisationsarbejdet var tilendebragt i Hovedtrækkene, rettede man



Opmærksomheden paa Gruppernes Forsyning med Vaaben og Sprængstof. Nat efter Nat dalede Faldskærme ned, og Lageret over Effekter blev saa stort, at det blev nødvendigt at ansætte en »Depotforvalter«; det blev Kontorist Sv. Ovesen, som til enhver Tid havde Lagerlisten a jour, og omkring 1. Marts 1944 var Styrkerne formeret og instrueret; man havde endvidere Aftale med Jagtforeningerne og Byens Vaabenforretninger, og under Ledelse af Brygmester Stausholm var der oprettet en Transportsektion, bestaaende af to Grupper med hver 10-12 Lastbiler. Heller ikke en Sanitetsafdeling manglede; det var Læge Ammundsen, Centralsygehuset, som stod i Spidsen herfor.

21. April 1944 blev Boghandler Olesen og Kaptajn Olsen anholdt af Gestapo, og der blev nogen Stilstand i Organisationsarbejdet. Det blev dog fortsat med nye Ledere, og efterhaanden gled det ind i helt nye Rammer og foregik under Former, som vil være kendt fra Modstandsarbejdet Landet over.

Umiddelbart før Kapitulationen stod ca. 600 Mand organiseret i selve Randers, inddelt i 7 Delinger. Randers hørte under Djursland-Sektionen, og Sektionsleder var Ritmester Fabricius, Skramsø. Han var kommet til Randers som Konsulent ved Oprettelsen af Militærgrupperne, og den 15. Marts udnævntes han til Sektionsleder. Under ham sorterede Bylederen i Randers, som tog sig af Sabotagegrupperne samt Oprettelsen af M-Grupperne. Vaabenmodtagningen var derimod udskilt fra hans Omraade, og der var en særlig Nedkastningschef, Johs. Nørlem Andersen, Nibe (Bækgaard); før ham var det Læge Gram Hansen, og de to udførte et glimrende Arbejde. Det maa vist særlig tilskrives Bækgaards Indsats, at Randers var et af de største jyske Modtagningscentre, hvorfra der gik en Mængde Vaaben og Sprængstof ud over Landet.

Foruden de 600 Modstandsfolk i Randers var andre 600 tilsluttet Militærgrupperne paa Landet indenfor Randers-Omraadet; kun faa af dem kom imidlertid i Funktion. Af Nedkastningsgrupper var der nogle faa i Oplandet, bl. a. paa Havndaleggen under Ledelse af Gdr. Schack og paa Hald-Kærby-Eggen. Endvidere var den Næstkommanderende for Djursland, Poul la Cour, Pindstrup, Nedkastningschef for denne Egn.

Efter Kaptajn Olsens Arrestation blev Lærer Jacobsen en kort Tid Byleder i Randers, og han efterfulgtes af Politibetjent Carl Petersen. Derefter kom Politifuldmægtig Poul Larsen, og han havde en Tid som ligestillet Fabrikant Poul Møller, Skive (Sommer), der udførte et stort Arbejde i Randers. Politifuldmægtig Poul Larsen blev som bekendt senere henrettet af Tyskerne. Den næste Byleder blev Løjtnant Lonsdale (Dahl), der traadte til i Oktober 1944, og da han skyndsomst maatte gaa under Jorden nogen Tid efter, afløstes han af Læge Mogens Langballe, Randers, der var Byleder til 15. Marts 1945, da ogsaa han maatte forsvinde efter Gestapos Anholdelse af en Nedkastningsgruppe i et Vaabendepot i Krstrup Enge. Ved Kapitulationen var Forretningsfører Rømer Bruhn, Randers, Byleder, men da han hurtigt kom til at staa i et Modsætningsforhold først til Byens Presse og derefter til flere af Modstandsbevægelsens egne Folk, maatte han fortrække, og Løjtnant Lonsdale kom derefter tilbage og fungerede som en dygtig og sympatisk Byleder, til Modstandsbevægelsen blev opløst i September; Lonsdale, der var Flyverløjtnant, rejste derefter til England.

Som det vil fremgaa af Listen over Byledere, har Frihedskampen i Randers været undergivet meget skiftende Ledelse, hvilket naturligvis ikke var heldigt. Dels førte det til nogen Uensartethed i Opbygningsarbejdet, dels til et højst svingende Tempo i Udviklingen, og endelig medførte det en tilsyneladende daarlig Organisering af Arbejdet, idet der ved hvert Byleder-Skifte mistedes Kontakt med Grupper

Et Billede, der tydeligt viser, hvor grundigt Bothilsen Nielsen-Banden ødelagde Randers Teater ved Attentatet.

og Enkeltpersoner, som blev overladt til sig selv og maaske derfor gled ud af Arbejdet. Alt dette kan imidlertid ikke lægges Bylederne til Last. Gestapo havde saa godt et Øje til Byen, at den oplevede den ene Kæmperazzia efter den anden. Herved blev førende Modstandsfolk enten anholdt eller tvunget til at rejse over Hals og Hoved, og da det ifølge Sagens Natur ikke var heldigt at efterlade sig alt for meget skriftligt, maatte de, som overtog Stumperne, begynde saa at sige paa bar Bund. Herved var det, Uensartetheden opstod, og saadan kunde det gaa til, at der mistedes Kontakt. Man maa vist snarere sige, at der er gjort et beundringsværdigt Arbejde i Randers, hvor der saavist ofte kunde være Grund til at tabe Modet, naar Gestapo havde gjort lyst i Rækkerne. Det skete imidlertid ikke, og det er Paaskønnelse værd.

Kun 6 Uger før Kapitulationen lykkedes det Gestapo at rette et lammende Slag mod den organiserede Modstandsbevægelse i Randers. Det skete paa Grundlag af den andetsteds omtalte Arrestation af en Nedkastningsgruppe i et Vaabendepot i Kristrup Enge. Det var rent tilfældigt, at Tyskerne fik fat i den rigtige Ende. En tysk Soldat saa, at en Dreng løb og legede med nogle Patroner, og da han tog dem fra Drengen, saa han, at de var af engelsk Oprindelse. Han tilkaldte Forstærkning, og Drengen oplyste, at han havde fundet Patronerne paa Vejen i Kristrup Enge. Tyskerne tog derud, og i et Skur, som rummede et Skindlager, overraskede de den paagældende Nedkastningsgruppe, der blev arresteret saa nær som en enkelt Mand, der gemte sig under nogle Sække. Vaabendepotet i Skinddepotet blev naturligvis konfiskeret, og hvad værre var: Dagen efter mødte Gestapo op og begyndte at grave i Ruinerne af det schalburgterede Randers Teater, i hvis Kældre Byens største Vaabendepot var anbragt. Tyskerne fandt og kørte bort med hele Depotet, som fyldte 5-6 store Lastbiler, og samtidig anholdt de flere Modstandsfolk, mens en Mængde andre, bl. a. Bylederen, Læge Mogens Langballe, maatte gaa under Jorden.

Saaledes gik det til, at der ikke var Vaaben nok til Frihedskæmperne, da de skulde overtage Bevogtningstjenesten den 5. Maj, skønt Randers havde været et af Vaabenforsyningscentre. Der blev imidlertid hurtigt skaffet Vaaben tilveje.

Et særligt Led i Modstandsarbejdet dannede Politiet, som allerede paa et meget tidligt Tidspunkt stod i meget nært Samararbejde med Modstandsbevægelsen. Efter 19. September 1944 blev hele Styrken i Randers tilsluttet Bevægelsen, og en Del af Politifolkene saavel i Randers som Rougsø Herreds Politidistrikt gik aktivt ind i Arbejdet, mens andre stod i Ventegrupperne; bl. a. lykkedes det Politiet at erhverve sig og gemme flere Politibiler og to »Salatfade« som saaledes var til Disposition i Dagene efter den 5. Maj, da der var god Brug for dem.

Frihedsraadets Lokalkomité i Randers bestod af Landsretssagfører C. O. Rasmussen (Formand), Adjunkt Budtz-Jørgensen, Arbejdsmand S.A.Nielsen, Direktør Nielsen, Melassefabriken, Adjunkt Nordentoft, Minister, Gdr. Juul Christensen, Moeskjær, og Fru Marie Petersen. Endvidere havde bl. a. Overlæge Dr. med. Ole Bang været Medlem, inden han maatte gaa under Jorden.

## Det illegale Bladarbejde.

Det er interessant at se, hvordan den illegale Presse voksede frem. Allerede kort Tid efter 9. April 1940, da det tyske Tryk begyndte at kunne mærkes ogsaa paa den Maade, hvorpaa Bladene behandlede Krigsstoffet, kunde man se Venner og Bekendte samle sig til aftenlige Sammenkomster for at drøfte Begivenhederne og udveksle Nyheder. Herfra var Springet ikke saa langt til Nedskrivning af det, som kom frem ved saadanne Lejligheder,



og hermed havde man den første spæde Spire til den illegale Presse. Nogle ganske unge Mænd fra Randers dannede en saadan Sammenslutning; den var ganske privat og uden nogen Forbindelse udadtil, men de unge Mennesker hørte et og andet, og naar de samledes en Aften om Ugen, havde de hver sin Skrivemaskine med. De nedskrev, hvad de vidste, i saa mange Gennemslag, som Maskinen kunde præstere, og derefter sendte de »Bladet« ud til paarørende, Venner og Bekendte. Et godt Eksempel paa de unge Menneskers Ildhu er det, at da de en Aften manglede Stof, gik de resolut ned paa Havnen og skar Vacuumledningerne over paa 15 tyske Jernbanevogne; saa havde de Stof til den Uges Avis! Forøvrigt var det vist den første Sabotagehandling i Randers.

Naturligvis maatte det gaa saadan, at Gruppen før eller senere maatte opnaa Forbindelse med et illegalt Blad, og det skete ogsaa; det blev »Frit Danmark«, som hermed fik en ivrig lokal Repræsentation, og allerede i Efteraaret 1942 var der organiseret en virkelig god Fordeling af Bladene.

Ved Aarsskiftet 1942—43 udkom det første illegale Randersblad. Det var Kommunisternes »Den tredje Front«, og hen paa Sommeren 1943 udkom det næste, »Randers Kurere«. Det sidstnævnte var paa sin Vis et fortræffeligt Blad, idet det indeholdt meget lokalt Nyhedsstof, men Tonen var lidt haardkogt og stødte en Del Mennesker. Alligevel lykkedes det »Kurere« i det halve Aar, den eksisterede, at skabe en skarp Opposition mod Værnemagere og Feltmadrasser, de to Omraader, hvorpaa Bladet særlig satte ind.

Da »Kurere« gik ind, afløstes den af »Randers Fronten«, som blev udgivet af »Frit Danmark«-Gruppen i Randers. Havde »Kurere« været stærk i sin Udtryksform, var »Randers Fronten« til Gengæld ret spagfærdig og naede aldrig, selv om den klarede sig lige til 5. Maj 1945, at gøre større Indtryk. Envidere kom »Folkeviljen«, det ungsocialistiske Organ, og endelig udgav en selvstændig illegal Gruppe Bladet »Holger Danske«, som dog uvist af hvilken Grund kun udkom een Gang.

Paa samme Tid var der god Gang i Salget af illegale Bøger. Den ovenfor omtalte selvstændige Gruppe afskrev og dupliserede Hermann Rauschnings Bog »Samtaler med Hitler«, og endvidere var der god Gang i Afsætningen af Steinbecks »Maanen er skjult«, den hollandske »Min Søster og jeg« og Wendell Willkie's »Een Verden«; denne sidste Bog blev forøvrigt trykt og udgivet i Randers.

Mens alt dette foregik, udvidedes ogsaa Distribueringen af de forskellige landsomfattende Blade »De frie Danske«, »Dansk Tidende«, »Frit Danmark«, »Studenternes Efterretnings-tjeneste« o.s.v.

Før »Frit Danmark« udkom trykt, forsøgte den lokale Randersgruppe at oprette en veritabel Klichéfabrik i en Villa i Byen, saa det kunde fremstilles i et tilstrækkeligt stort Oplag. Det var Hensigten at maskinskrive Bladet i Spaltebredde, klæbe Spalterne op paa Papplancherne og derefter fremstille Klichéer til Trykning af Blade. Alt var i Orden til denne Plans Gennemførelse, men Sagen strandede paa, at man ikke kunde faa de fotografiske Plader haarde nok.

En Aften, mens to Randers-Frihedskæmpere sad og talte sammen, gav den ene sig til at tegne paa nogle Stumper Papir, som laa paa Bordet. Pludselig blev han optaget af Arbejdet, og inden Midnat havde han udkastet Planerne til et Spil, noget i Retning af Ludo. Det gik ud paa, at den ene Part, Frihedskæmperen, skulde søge at slaa den anden, Sabotagevagten, ud, saa han kunde sabotere forskellige Virksomheder, han mødte paa sin Vej. Spillet var underholdende, og det blev senere trykt og fabrikeret fuldkommen legalt og udsendt over hele Landet under Navnet »Sabotsør«.

# Hvidsten-Gruppen.

Naar Hvidsten-Gruppen og dens Virksomhed skal beskrives i et særligt Kapitel, er det fordi dens Medlemmer var Pionerer blandt Danmarks Nedkastningsfolk, og fordi Gruppens tragiske Skæbne blev et saa talende Vidnesbyrd om Tyskernes Grusomhed og Foragt for Menneskeliv, at det ligefrem tvang Folk, der hidtil havde staaet ret ligegyldigt overfor Frihedskampen — og dem var der ikke saa faa af paa denne Tid — til at tage Standpunkt mod Tyskervældet. Hvidsten-Folkene gjorde en stor Indsats, mens de levede; med deres Død indskrev de deres Navne med Guldskrift i Frihedskampens Historie.

Tidligere er fortalt, hvordan Begyndelsen blev gjort; Starten foregik paa Hvidsten Kro, hvor Kromanden, Marius Fiil, en keredansk Mand med en stille, dyb Kærlighed til sit Land og sit Flag, tog imod Faldskærmsfolkene med Mistænksomhed; deres Akcent og maaske lidt raske, yankeeagtige Opræden harmonerede ikke med hans jyske Sind. Men Mistænksomheden forsvandt, da han havde hørt, hvad de vilde, og inden de forlod Hvidsten Kro havde de faaet Marius Fiil's Haandslag paa, at han vilde hjælpe dem. Sønnen, Niels Fiil, og Svigersønnen, Peter Sørensen, var hurtigt vundet for Planerne, og inden længe var der dannet en Modtagergruppe bestaaende af 14 Mand fra Egnen. Nedkastningen fandt Sted paa nogle Mose- og Hedestrækninger i Nærheden af Allestrupgaard, og der kom hurtigt Fart i Modtagningen, som dengang foregik under ret primitive Forhold. Naar Kode-Meldingen var kommet i Radioen, samledes de 14 Mand paa Modtagningspladsen og ventede paa Halifax-Maskinen. Naar den kom og foretog et Par Runder over Pladsen, blev der afgivet Lyssignaler med en Lommelygte, og saa dalede de store Containers til Jorden. Ofte havnede de paa ubelejlige Steder, og der forestod et stort Arbejde med at faa dem frem og tømt samt med at faa Sporene udslettet, inden Morgenens gryede.

Vaabnene blev først transporteret til Randers i en Lægebil, men senere tog Vognmand Venning fra Raasted sig af Transporten, og mange Vaaben blev kørt ind til Byen i en Lastbil tilhørende Støbegodshandler Knud Christensen, Randers. Udad til Kroen havde man som Regel en gammel Kakkelovn med som Camouflage; Fiil var kendt som Folkemindesamler, og det var kun naturligt, at han ogsaa interesserede sig for gamle Kakkelovne.

Som tidligere nævnt, var al Sabotage forbudt i Randers, fordi man vilde undgaa at henvende Tyskernes Opmærksomhed paa Byen og Egnen; men Tyskerne opdagede alligevel, at der foregik et og andet, og flere Gange var de ogsaa paa Sporet.

En Aften, da det var meldt, at der skulde komme Forsyninger, arriverede Gestapo og satte Pejleapparater op i Hvidsten Kros Have; de tabte imidlertid Taalmodigheden, da der ingen Flyver kom, og pakkede deres Grejer sammen igen. Kort Tid efter kom Halifax'en, og Hvidsten-Gruppen gennemførte deres Job. En anden Gang, mens man ventede Englænderne, kom en Flyvemaskine lavt hen over Modtagerstedet, og der blev signaliseret til den. Først for sent opdagede man, at det var en tysk Maskine. Senere paa Aftenen var Gestapo der igen og foretog en Finkæmning af Egnen, men de opdagede intet.

Det hændte ogsaa, at der i Stedet for Vaaben eller sammen med dem dalede en Faldskærmsmand ned, og en morsom Episode fortælles i denne Forbindelse om den Omhu, hvormed Special Forces arbejdede. Hvidsten-Folkene lagde Mærke til, at Faldskærmsfolkene alle havde en mærkelig Frisure, nærmest i Retning af højt tørt Sommerhaar. En Aften kom der to med særlig »opretstaaende«

En af Hovedgaderne i Randers — Raadhusstræde — efter Schalburgtagens. Gaden er overaaet med Glasskaar fra de knuste Vinduer. Til venstre skimtes Boghandler Oleens fuldstændigt raserede Forretning.



Haar, og man kunde ikke lade være med at spørge dem om Grunden hertil. Svaret var, at der i England herskede den Opfattelse, at der overhovedet ikke kunde faas Brillantine i Danmark, og derfor kunde det ikke gaa an, at Faldskærmsfolkene havde noget i Haaret, da de saa hurtigt vilde blive afsløret!

11. Marts 1944 skete Katastrofen. En Hær af Gestapofolk med den jyske Leder, Schwitzgiebel (senere dræbt under RAF-Angrebet paa Gestapo-Hovedkvarteret i Aarhus) i Spidsen anholdt praktisk talt hele Gruppen; kun Adreas Stenz, Kondrup, undslap. Foruden Marius og Niels Fiil og Svigersonnen, Peter Sørensen, anholdtes dennes Hustru, Fiils Datter, Kirstine, og en yngre Datter Gerda, som begge havde bistaet Gruppen.

Alle kender Historiens tragiske Udgang. Den 29. Juni 1944 henrettedes i Ryvangen Marius Fiil, Niels Fiil, Peter Sørensen, Henning Andersen, Karetmager Christensen, Cyklehandler Kjær Hansen, Mekaniker Kjær, alle Hvidsten, og Dyrlæge Alb. Iversen, Spentrup. Kirstine Sørensen idømtes livsvarigt Tugthus, Gerda Fiil 2 Aars Tugthus og de øvrige arresterede ligeledes haarde Tugthusstraffe.

Alle de henrettede gik roligt og mandigt i Døden, og der foreligger talrige Vidnesbyrd om, at de hentede deres Mod og Fasthed i deres kristne Tro og i Bevidstheden om at have tjent deres Land.

Alle de henrettede nød stor Agtelse paa Egnen, og deres Død vakte Sorg og Harme. Stor Deltagelse samledes om Fru Gudrun Fiil, som paa samme Dag havde mistet Mand, Søn og Svigersøn, og faaet to af sine Døtre sendt i tysk Tugthus, og Deltagelsen blev til Beundring, da det viste sig, hvordan Gudrun Fiil med fast Haand overtog Ledelsen af Hvidsten Kro. Bitter Trods, og en sjælden Sjælsstyrke samt Bevidstheden og den faste Overbevisning om Værdien af det Offer, hendes Kære havde bragt, gav hende overmenneskelige Kræfter, og hun kom for alle til at staa som et lysende Eksempel paa den »fromme, stærke Kvinde, som er Danmarks Maal«.

Da Ligene af de henrettede efter Befrielsen blev fundet i Ryvangen, blev 8 Urner bragt hjem til Hvidsten, hvor de under overvældende Deltagelse blev hensat i en Mindelund, som af Spentrup-Gassum Kommunes Beboere var blevet indrettet umiddelbart Nord for Kroen. En stor Mindesten er sat over de 8 Patriots jordiske Levninger, og vil til sene Tider fortælle om deres Daad.

## Sabotage, Schalburgtage, Likvideringer og Mord.

Da den paafaldende Ro i Randers havde vakt Gestapos Mistænksomhed, blev Forbudet mod Sabotage hævet, og det begyndte at brage i Randers. I Begyndelsen af Juli 1943 blev der foretaget en Sprængning paa Langaa Jernstøberi, og faa Nætter senere øvedes der Sabotage mod en Transformatorstation paa Vognfabriken »Scandia«. I visse Kredse forberedtes forøvrigt Planerne til et Flyverangreb paa »Scandia«, men Planerne kom aldrig til Udførelse. Natten til den 28. August saboteredes Randers Maskin- og Tandhjulsfabrik, som blev fuldstændig ødelagt, men den resterende Del af Aaret benyttedes i Hovedsagen til Udførelsen af Jernbanesabotage. Den samlede Plan til den kæmpemæssige Sabotage mod hele den jyske Længdebane den 26. September 1943 blev udarbejdet i Randers og paa Strækningen fra Bjerregrav til Langaa eksploderede alene den Nat omkring ved 100 Bomber. Af større Sabotagehandlinger i dette Efteraar kan iøvrigt nævnes Auning Møbelfabrik og Hein & Sønners Maskinfabrik i Strømmen. Saa kom de store Razzia'er den 14. og 30. November, og for en Tid var Arbejdet delvis lammet.

Den 30. Januar 1944 eksploderede et Par Bomber i A-S Chr. Junchers store Klædeforretning i Slotsgade, og den voldsomste Brand, man havde været Vidne til i mange Aar, paafulgte. Hele den gamle Bindingsværksbygning nedbrændte, og Skaden var meget stor. En halv Snes Mennesker, som passerede Gaden i Eksplosionsøjeblikket, fik lettere Skrammer af Glassplinter, men ingen kom alvorlig til Skade. Den 14. September 1944 ødelagdes et Maskinværksted, »Stegepandefabrikken«, i en Bagbygning til Ejendommen Strømmen 12, og en Maanedstid senere eksploderede en Bombe i Markedsgades Skolegaard, hvor nogle tyske Kanoner stod. Tyskerne boede paa Skolen, og Eksplosionen havde en omfattende Razzia til Følge, hvorunder et Hundrede Mennesker, som tilfældig opholdt sig paa de omliggende Gader — det var Kl. ca. 20 — blev bragt ind paa Skolen, hvor de maatte tilbringe det meste af Natten, nogle endog næste Dags Formiddag med, inden de blev løsladt. Mellem de anholdte var den daværende Byleder i Randers, Politifuldmægtig Poul Larsen, der senere blev taget i Nordjylland og henrettet. Han havde naturligvis falske Papirer, og Tyskerne opdagede ikke hans Identitet, men løslod ham. Endelig rettedes der i Foraaret 1945 et vellykket »Bazuka«-Angreb paa Havnens Bugserdamper »Bjørn«, som Tyskerne vilde tage.

Iøvrigt koncentreredes Sabotagen i sidste Halvdel af 1944 og i Foraaret 1945 hovedsagelig om Jernbanerne. I flere Perioder lød Detonationerne hver eneste Aften, næsten paa Kløkkeslet, og der anrettedes stor Skade og foraarsagedes store Forsinkelser for de tyske Transporter. Naturligvis strakte disse Perioder sig netop over de Tidsrum, hvor Tyskernes Anvendelse af Banerne var særlig intens. Gang paa Gang lød Drønene fra selve Banegaarden, paa hvis Terræn der udførtes et Utal af dristige Sabotagehandlinger. De tyske Vagtposter, hvoraf der var mange, opdagede aldrig noget. De skød som besatte, naar Bomberne begyndte at eksplodere, men det var kun af Skræk, for paa dette Tidspunkt var Sabotørerne naturligvis over alle Bjerge. Foruden Skinnesprængninger foretoges Sprængning af Sporskifter, en Pumpestation, Oplag af Materiel, Drejeskiven o. a. Ogsaa paa Hadsundbanen var der mange Sprængninger, og det samme var Tilfældet med Randers-Ryomgaard-Banen, hvor der den 4. April 1945 foretoges en Afsporing af det tidlige Morgentog, som bragte Hundreder af Arbejdere fra Randers til Flyvepladsen i Tirstrup; 2 af Arbejderne dræbtes. Saa vidt det er oplyst, udførtes denne Sabotagehandling af en Separatgruppe, der var uden Forbindelse med Modstandsledelsen.

Naar Randers By's Ansigt fik mange Ar i Krigens sidste Aar, skyldes det ikke saa meget Sabotagen som Schalburgtagen, Gestapos raa og meningsløse Modaktioner, hvormed de i deres Raseri og Magtesløshed overfor Sabotagen mente at kunne stoppe denne.

Den første store Schalburgtage fandt Sted Natten til den 13. September 1944 og raserede en af Byens Hovedgader, Raadhusstræde. En kraftig Sprængbombe var anbragt foran Køsters Boghandel, som indehaves af Boghandler Olesen, der paa det Tidspunkt sad arresteret for sin Deltagelse i Modstandsarbejdet, og Brandbomber kastedes ind gennem Vinduet til Kjær Knudsens Trikotageforretning. Boghandelen blev totalt ødelagt og Kjær Knudsens Ejendom paa den modsatte Side af Gaden nedbrændte til Grunden. Samtidig skete der mægtige Skader i en halv Snes Forretninger og Beboelsesejendomme i Gaden, og man anslod den samlede Skade til over et Par Mill. Kroner.

Den 21. Oktober lod Gestapobanderne atter høre fra sig; der skulde øves Gengældelse for Likvideringen af Stikkeren Landry Nielsen, og som Offer blev udset Restaurant »Bodega« paa Hjørnet af Brødregade og Dytmærskens, hvor man nogen Tid i Forvejen havde nægtet at tage mod Bestilling paa en Fest, som Nielsen vilde holde. Ved 2-Tiden om Natten kastedes Bomber ind ad Restaurationens Vinduer, og hele Bygningen sank i Grus. Paa 2. Sal sov 3 Mennesker, men et Mirakel reddede dem; de faldt i deres Senge ned i Kælderetagen,

men samtidig faldt et Stykke af Taget ned over dem og dækkede dem for de efterfølgende Murstensdynger. Paa den Maade dannedes et lille Hulrum i Bunden af Ruinerne, og herfra blev de 3 Mennesker senere gravet frem saa godt som uskadte. Naboejendommen, Dyt-mærskan 2, blev omtrent ødelagt ved samme Lejlighed. Samme Nat ødelagdes Kastrups kemisk-tekniske Fabrik i Gaarden til Raadhusstræde 2.

Forlystelsesetablissementet »Nørreris« blev schalburgteret Natten til den 8. December af Bothilsen Niensens Bande, som i de følgende 3 Maaneder tegnede sig for endnu 3 Ødelæggelsesaktioner. Den første gik ud over Randers Teater, som den 23. Februar 1945 blev praktisk talt pulveriseret. Kun en Smule af Facademuren i et Par Meters Højde blev staaende. Resten: Scene, Tilskuerrum, Foyer, Maskinrum, Omklædningsrum osv. blev sprængt til Pindebrænde i bogstavelig Forstand; mærkelig nok reddedes det meste af en sjælden Billedsamling, som fandtes paa 1. Sal. Det var flere Hundrede Billeder, hvoraf mange med Autografer og Dedikationer, af Skuespillere, som gennem de sidste 30—40 Aar eller mere havde optraadt paa Randers Teater. Væggene, de hang paa, var væltede, og Gulvet var borte, men nedenunder fandtes de fleste af Billederne uskadte.

Natten efter brændte Ejendommen paa Hjørnet af Nørregade og Fabriksstræde, hvor Banditterne havde bragt Bomber til Eksplosion uden at advare en halv Snes Mennesker, som sov paa 1. og 2. Sal. Da Ilden udviklede sig med rivende Hast, maatte disse Mennesker reddes ud ad Vinduerne, kun iført Nattøj; alt, hvad de ejede og havde, brændte.

Den sidste større Schalburgtage i Randers fandt Sted om Morgenen den 15. Marts. Bomberne var lagt i Socialdemokratens Trykkeribygning, der sammen med en Bagbygning, der delvis anvendtes til Beboelse, blev totalt ødelagt. Samtidig ødelagdes en Del af Randers Dagblads Trykkeri, som stødte op til Socialdemokraten, og bl. a. gik 2 uerstattelige Sættmaskiner tabt. Heller ikke her gjorde Banden noget for at advare de sovende Mennesker, og to, Smed N. P. Conradsen og Toldbetjent Henry Sindrup, blev dræbt under Ruinerne. Typograflærling Jørgen Christiansen, som i Eksplosionsøjeblikket var beskæftiget ved Fyret paa Socialdemokraten, blev spærret inde under Ruinbunkerne og kom i Klemme, men han reddedes efter et Par Timers Udgravningsarbejde. Trods Ødelæggelserne udkom saavel Socialdemokraten som Randers Dagblad samme Aften, sat og trykt paa Randers Amtsavis, som saaledes en Overgang blev Hjemsted for Byens tre største Aviser.

En tragisk Ulykke skete Natten mellem den 29. og 30. August 1944 i Vorup, en Forstad til Randers. En engelsk Flyvemaskine, som var forfulgt, tabte en 250 kg Bombe, og ved Eksplosionen styrtede 3 Villaer i Grus, mens 3 andre blev delvis ødelagt. Lufttrykket ved Eksplosionen var saa voldsomt, at ikke blot samtlige Villaer i Vorup og Strømmen fik mere eller mindre alvorlige Skader, men helt inde i den sydlige og vestlige Bydel i Randers knustes Tusinder af Ruder, og Tagsten blæste af. CBere fra Randers og CBU-Kolonnen fra Hobro var flere Dage om Oprydningsarbejdet. Den samlede materielle Skade som Følge af Eksplosionen oversteg 1 Million Kroner, men desværre blev det ikke herved. 6 Mennesker blev dræbt, mens 6 andre blev saaret.

Et Dobbeltmord, som vakte den dybeste Afsky, og som forekom alle som et komplet meningsløst Udslag af den tyske Terrortaktik, fandt Sted i St. Blichersgade den 11. November 1944. Den nogle og trediveaarige Barbermester Otto Nielsen og hans Hustru vilde efter Lukketid om Aftenen gaa fra Forretningen i Vestergade til deres Bopæl i St. Blichersgade. Da de kom ind i Trappeopgangen, mødte de to Mænd, som lod dem passere, men umiddelbart efter skød dem begge ned. Fru Nielsen døde paa Stedet og Otto Nielsen faa Minutter senere. Morderne forsvandt og havde let ved at komme bort, da der var Luftalarm, og alle Folk befandt sig inde.

Efter Kapitulationen har Bothilsen Nielsen tilstaaet at have begaaet dette skændige Dobbeltmord efter Ordre fra Gestapo i Aarhus. Han huskede ikke, hvad der havde bevirket, at netop Otto Nielsen var udpeget som Offer, men derimod indrømmede han, at det var en Fejltagelse, at Fru Nielsen ogsaa var blevet dræbt. Dog havde Morderbanden paa Vej til Aarhus i Bilen været enige om, at det var udmærket, at Fru Nielsen ogsaa var blevet skudt, da »Aktionen saa vilde gøre et større Indtryk«. Efter Tilbagekomsten til Aarhus holdt de Drikkegilde for at fejre den heldigt gennemførte Aktion.

Tre Mennesker blev likvideret i Randers under Besættelsen: Kantinebestyrer Landry Nielsen og tidl. Taxachauffør A. Poulsen, begge for Stikkervirksomhed, og fhv. Realskolebestyrer Wassmann, der var Tolk for Tyskerne. Der hviler en Del Mystik over denne sidste Likvidering, og man mener, det var Tyskerne selv, der dræbte ham.

Som andre Steder i Landet reagerede ogsaa Befolkningen i Randers mod de tyske Voldsmetoder gennem Folkestrejker. De fleste var tidsbegrænsede og forløb i Ro og Orden, men under den sidste Folkestrejke i September 1944 umiddelbart før Aktionen mod Politiet kogte Harmen mod Tyskernes Haandlangere over, og der blev foranstaltet nogle temmelig haandgribelige Demonstrationer. En Villa tilhørende Størværnemageren Gram Lorentzen blev totalt raseret af en rasende Folkemængde paa 4-500 Mennesker. Hele Inventaret blev brækket i Stykker og brændt i Haven, et kæmpemæssigt Vinlager i Villaens Bar blev knust paa Gaden og Hundreder af Cigarer og Cigaretter ødelagt. En lignende Omgang fik en anden Villa tilhørende en anden Værnemager, Schou, og senere rettedes Aktionerne mod en Lejlighed i Stadfeldtsgade og Entreprenør Carlsens Villa.

I samme Forbindelse skal kun mindes om Scandiasmedenes Razzia mod den sorte Børs i Randers i den politiløse Tid.

Efter Kapitulationen traadte Modstandsbevægelsen i Funktion i Randers som alle andre Steder. Der foretoges ca. 500 Arrestationer, og hele Arbejdet forløb programmæssigt.

## De, der ofrede Livet.

Randers og Randerseggen blev haardt ramt af det tyske Terrorregimente; 19 Mennesker fra eller med Tilknytning til Byen og Egnen blev henrettet, og 6 døde i tysk Fangenskab.

Den første Henrettelse, der forøvrigt var den 2. i hele Landet, fandt Sted den 22. November 1943. Det var Bagerlærling Marius Jeppesen, der var fra Ø. Alling, og som var i Lære i Randers. Han havde en Aften forsøgt at afvæbne en tysk Soldat og havde herunder slaet ham i Hovedet; Soldaten fik kun lettere Kvæstelser, men Tyskerne fandt Anledning til at statuere et Eksempel, og den kun 19-aarige Bagerlærling blev skudt efter forudgaaende Dødsdom ved tysk Krigsret. Hans Moder havde et Par Dage i Forvejen faaet at vide hos Tyskerne, at hendes Søns Sag stod godt, og da hun Dagen efter Henrettelsen var i Randers og læste om Sønnens Skæbne i en Avis, fik hun et alvorligt Chok.

De næste Ofre var fire unge Sabotører, Ekspedient A. W. Andersen, Kontorist Otto Manley Christiansen, Maskinarbejder Sven Johannesen og Bankassistent Oluf Akselbo Kroer. De blev henrettet i Aarhus den 2. December 1943, og deres Død gjorde et voldsomt Indtryk i Byen. Da Meddelelsen kom, gled Flagene paa halv Stang over hele Randers, hvilket bragte Tyskerne i et sandt Raseri. Borgmester Chr. Sørensen og Politimester Volquartz, der havde beordret Flagnings paa henholdsvis Administrationsbygningen og Politigaarden, maatte staa Skoleret for Gestapochefen Schwitzgiebel, som truede med al Landsens Ulykker, hvis noget lignende gentog sig, og de to Herrer maatte personligt indestaa for, at heller

ikke private »oftere demonstrerede til Gunst for nogle Forbrydere«. - »Flagaffæren« var medvirkende til, at Politimester Volquartz maatte forlade sit Embede, og ombytte det med en tilbagetrukken Stilling i København. Han kom naturligvis tilbage efter Kapitulationen.

Tre Medlemmer af en Nedkastningsgruppe fra Hornslet, Bankassistent Orla Andersen, Hornslet, Forvalter Herold Jensen Svarre, Pindstrup, og Lagerekspedient Aksel Sørensen, Hornslet, blev henrettet den 7. Juni 1944, de 8 fra Hvidsten henrettedes som omtalt andetsteds den 29. Juni 1944. Købmand Westergaard Jensen, Aars, der blev henrettet den 23. Juni 1944, var fra Ø. Tørslev; den unge Seminarist Sv. Aa. Søndergaard, Silkeborg, som henrettedes 16. Marts 1945, var fra Randers, og endelig var Ekspedient i DSB, Eluf Månsson, Taulov, som blev henrettet den 24. April 1945, ligeledes fra Randers.

I tysk Koncentrationslejr døde: Telefonistinde Frk. Hertha Bentzen 5. April 1944 i Ravensbruck, Bud Frode Jessen Hansen 19. Dec. 1944 i Neuengamme, Chauffør Fr. Chr. Skipper 31. Januar 1945 i Neuengamme, Revisor Aksel Rasch 2. Marts 1945 i Nordhausen og Kontorist Ejvind Lundorff Dengsøe 17. Marts 1945 i Neuengamme. Endelig blev Arbejdsmand Carlo Randrup Thomsen skudt under Razziaen i Kristup midt i Marts 1945. Ved en Tilfældighed opdagede Tyskerne som nævnt nogle Medlemmer af en Nedkastningsgruppe i et Lagerskur i Kristup Enge. De blev overrumplet, og Randrup Thomsen, som forsøgte at undslippe, blev skudt ned. Han fik et Lungeskud, og Tyskerne lod ham ligge et Par Timer, inden de kørte ham til Randers; først, da han hen under Aften kom til Aarhus, kom han under Lægebehandling, men havde da lidt for stort et Blodtab. Han døde den 20. Marts.

Efter Kapitulationen indrettede Randers Kommune en Mindelund paa Nordre Kirkegaard i Randers, og hertil førtes alle de faldne Frihedskæmpere fra Randers for at finde deres sidste Hvilested i en stor Fællesgrav. Ogsaa Adjunkt Hoff, som blev skudt paa Kasernen i Thorsgade, hviler her. Da Ligene af de fire først henrettede blev fundet, og de tre af dem (Manley Christiansen begravedes i København) under Eskorte af Politi og Frihedskæmpere førtes til Mindelunden, deltog 10.000 Mennesker i Højtideligheden, der blev en enestaaende Hyldest fra hele Byen ikke blot til de tre henrettede, men til alle de Frihedskæmpere, der gav deres Liv i Kampen.

Endnu to Randrusianere truedes af Døden foran de tyske Peletoner. Det var Journalist Viggo Thorstenson og Violinisten Ole Hovedskou, som dømtes til Døden ved tysk Krigsret, men - efter at have ventet paa Dommens Eksekvering i flere Maaneder - fik deres Sag genoptaget og Dommen ændret til henholdsvis livsvarigt og 15 Aars Tugthus. De sad i tysk Tugthus et Aarstid inden Kapitulationen; endnu længere sad den ganske unge Per Nielsen, der var blevet anholdt sammen med Kroer, Johannesen, Christiansen og Andersen, men som »nøjedes« med livsvarigt Tugthus paa Grund af sin unge Alder. Alle tre slap heldigt fra Tugthusopholdet. - Ialt har der som Følge af tyske Razziaer været anholdt - i kortere eller længere Tid - ca. 400 fra Randers og Omegn. I denne Forbindelse er der Grund til at fremhæve det dygtige uegennyttige Arbejde for de arresterede og deres Familier, som paa Røde Kors Vegne udførtes af Brygger I. C. Wibroe, Randers, med Insp. Fr. Erland som Medhjælper.

## Grenaa, Æbeltoft, Hobro og Mariager.

De første Skridt til den aktive Modstand blev i Grenaa taget af Provst H. K. Hein og Direktør H. Rosenvinge, som hver for sig uden at vide noget om den andens Virksomhed begyndte det aktive Arbejde. Mens Rosenvinge i Forbindelse med en Gruppe i København arbejdede for pr. Undervandsbaad at skaffe svenske Vaaben, som han vilde fordele til fri-



villige indenfor Luftværnsorganisationen, der i Forvejen var udbygget med Kolonner overalt, startede Provst Hein fra Bunden med Opbygningen af en Organisation. Desværre bragte en Arrestation i Randers Gestapo paa Sporet af ham paa et tidligt Tidspunkt, hvorfor han med kort Varsel maatte gaa under Jorden. Karakteristisk for ham rejste han derhen, hvor der var farligst, nemlig til Sønderjylland, for at fortsætte sit Modstandsarbejde dernede, men han blev senere arresteret og ført til Frøslev.

Rosenvinges Forbindelser i København og Aarhus blev alle arresteret. Dermed mistede han Kontakten i første Omgang, men fik den knyttet senere og naaede i Foraaret 1944 i Forbindelse med Toldstrup, som udnævnte ham til Byleder i Grenaa. Der etableres Kontakt gennem Rosenvinges nære Medarbejder, J. Abildstrup, med Fyrbøder Carl Udsens Gruppe ved Havnen. Samtidig organiseredes Modtagelsessteder for Flygtninge i Nørre og Sønder Herred under Ledelse af henholdsvis Pastor Krarup, Hammelev, og Pastor Clausen, Vejlbj, og der blev hurtigt gennemført en Del Transporter til og fra Sverige. Pastor Krarup havde allerede da i Kontakt med »Ringene« oprettet nogle Grupper paa Landet.

En Sabotage mod et moderne tysk Panserkorps, som skulde fra Grenaa til Normandiet pr. Jernbane, planlagdes hos Trafikassistent Mylius Rosenvinge, men da Grenaa-Gruppen paa dette Tidspunkt savnede baade Vaaben og Uddannelse, foretrak Toldstrups Sabotageekspert at ordne Sagen andetsteds, nemlig paa Vejle-Dæmningen, hvor der foretoges en stor Sprængning, saa Toget forsinkedes flere Dage.

I September blev Direktør Rosenvinge syg og maatte anmode Toldstrup om Indsættelse af en anden Byleder for ikke at hæmme Udviklingen, og Kaptajn A. J. Jørgensen, Horsens, blev da dirigeret til Grenaa for at fortsætte og udvikle Organisationen. Han havde gode Hjælpere i Past. Krarup, Overlæge Klindt, de to Herrer Rosenvinge og fik Kommis Henning Hansen til Raadighed som Delingsfører. Begyndelsesperioden havde vist, at Modstandsarbejdet først og fremmest krævede Tid og Slid, og Kapt. Jørgensen og Henning Hansen kunde nu alene koncentrere sig om Modstandsarbejdet. Hovedkvarteret blev i Hammelev Præstegaard, og Grenaa Dampvæveri skaffede, hvad der behøvedes af Materiel og Penge.

Grupperne udvidedes til 40 Mand i Grenaa og nærmeste Omegn, desuden etableredes en Del i det sydlige Djursland ved Ritmester Fabricius, Skramsø.

En hel Del udmærkede Mennesker i By og paa Land støttede Organisationen ved at huse Sabotører, opbevare Lagre af Sprængstof, Biler, Vaaben, Benzin og meget andet. I den første Tid arbejdede Djursland-Grupperne navnlig med efter Toldstrups Ordre at modtage Nedkastning af Vaaben og Sprængstof, og ved 14 Nedkastninger modtog man over 50.000 kg, hvoraf en stor Del blev videresendt til andre Egne af Jylland, mens Resten blev oplagt i Depoter i Grenaa og Omegn. Efterhaanden kom der Fart i Aktionerne mod de tyske Anlæg paa Østdjursland. De tyske Forbindelseslinier til Radiopejlestationen ved Glæsborg blev afbrudt, og det store Stenværk ved Gjerrild Nordstrand sprængtes, og den ene Cementblandemaskine efter den anden røg i Luften ved Grenaa Havn, Tirstrup og andre Steder, hvor tyske Anlæg skød frem. En stor Olie-tankvogn blev sprængt paa Grenaa Torv midt mellem de tyske Vagtposter, en tysk Haandlanger fik sit Hus sprængt i Luften, en stor Sending Flæsk og Fedt blev ødelagt paa Slagteriet lige før Afgangen osv.

Djurslandsgruppen gjorde sig særlig bemærket ved Forfølgelsen af de mange Vognmænd og Hestekøretøjer, der i stort Tal kørte for Tyskerne i Forbindelse med Arbejderne ved Grenaa Havn og Tirstrup. Kuskens Stalde brændtes af, og Kuskene fik Paabud om at rejse hjem. Da de ikke parerede Ordre, blev Repræsalierne strengere; Hestene blev skudt og og Kuskene maatte gennemgaa haarde Stroppeture over Markerne i de kolde Nætter. Til sidst tvang Sabotørerne Kuskene til at tænde Baal og kaste deres Judaspenge i Flammerne,

Hestenes Seletøj blev skaaret i Stykker, og i Begyndelsen af 1945 lykkedes det Sabotørerne at standse Minestøberiet ved Grenaa Havn og Udførelsen af en Torpedohal. Efterhaanden tvang man ogsaa Vognmænd og Arbejdere bort fra Flyvepladsen i Tirstrup, saa Arbejdet her gik i Staa flere Maaneder før Kapitulationen.

En vigtig Gren af det illegale Arbejde i Grenaa var Oprettelsen af den tidligere nævnte Søtransport til Sverige. Mellem 175 og 200 Flygtninge, hvoriblandt fandtes adskillige engelske Flyvere og kendte Modstandsfolk, f. Eks. Pastor Sandbæk, blev smuglet til Sverige over Grenaa Havn. Arbejdet hermed lededes en Periode af Fiskeauktionsmester Møller-Petersen, der overlod det til sin Bogholder, Johan Mouritzen, da han selv maatte tage til Sverige, hvor han forøvrigt gjorde et stort Arbejde indenfor Flygtningetransporten. Der deltog 8 Grenaaabaade i disse Transporter, og Flygtningene slap alle velbeholdne over. Baadene blev efterhaanden beslaglagt af Tyskerne, og deres Førere maatte enten flygte eller gaa i tysk Fangenskab. Paa Landet var som nævnt organiseret mange Opholdssteder for Flygtninge, der ventede paa Skib, og her maa særlig nævnes Farvehandlerne E. og Knud Møller, som senere kom til Frøslev, og Pastor Krarup samt Bogholder Abildstrup.

I Januar 1945 gik Rosenvinge'rne under Jorden, og Henning Hansen blev Byleder i Grenaa. Kaptajn Jørgensen blev forflyttet, og Pastor Krarup blev knyttet til Nordjyllandsledelsen i Aalborg.

Den 24. Januar udsattes Grenaa for sin eneste Schalburgtage. Bothilsen Nielsens Terrorbande kom om Natten til Byen og kastede tre kraftige Sprængladninger i Strøggaden Storegade. Eksplosionerne anrettede voldsomme Ødelæggelser i hele Gaden samt de tilstødende Kvarterer. Hjørneejendommen Storegade-Aagade kom i Brand, og fem Familier maatte redde sig ud af Vinduerne i Nattøj for at bjerge Livet. Der var ingen Dødsofre, men flere Mennesker blev saaret, og de fem Familier mistede alt, hvad de ejede. Skaden androg et Par Millioner Kroner.

Tyskerne udfoldede i Begyndelsen af 1945 en kraftig Aktivitet for at standse Sabotørerne i Grenaa. Gestapo foretog en lang Række Razziaer, men kun i faa Tilfælde fik de fat i de rigtige. Mange Borgere maatte i Fangenskab, og flere af dem havnede i Frøslev. To Politibetjente og en Vognmand samt en Gaardejer fra Oplandet kom i tyske Koncentrationslejre. Gaardejeren, Rs. Rasmussen, Christiansminde, satte Livet til i Tyskland. En af de bedste Folk, Politibetjent Georg Andersen, blev forflyttet til Horsens og der skudt under en Jernbanesabotage. Gestapo lod en af sine Fanger flygte fra en tysk Bil i Grenaa efter at have instrueret ham om at udspionere Modstandsbevægelsen, men han blev fanget af Sabotørerne og gik senere over til Modstandsbevægelsen. Saa sendtes Stikkeren Jørgen Lassen, Aarhus, til Grenaa. Han optraadte som Forsikringsagent, men Modstandsbevægelsen fattede hurtigt Mistanke til ham, og efter indgaaende Undersøgelser besluttede man at fange ham. En Dag i Marts omringede man Hotel Skandinavien, hvor han opholdt sig, og Sabotørerne trængte ind og holdt ham op. Han greb imidlertid til Vaaben og blev dræbt i Restaurationen. Tyskerne sendte den sidste Maaned før Kapitulationen en Hipo-Kommando til Grenaa, men heller ikke den formaade at dæmme op for Sabotørernes Virksomhed. Hipo-Folkene forsøgte ved flere Lejligheder at provokere Modstandsfolkene frem ved Skyderi i Gaderne, Overfald paa sagesløse Folk, Trediegradsforhør over tilfældige unge Mennesker o. s. v., men de fik aldrig opklaret noget som helst. De unge Sabotørers Virksomhed var saa effektiv, at den berygtede Gestapomand Dr. Peters (som var fra Grenaa og hed Quist), nævnte Grenaa som en »ren Hvepserede«. Sabotørerne var baade modige, energiske og dygtige. Den 1. Maj blev 10 af

Et rørende og i al sin Enkelhed gribende Brev, som den unge Bagerlærling Marius Jeppesen skrev til sin Moder Aftenen før sin Henrettelse.

Kære Mor.

22-11-1793

Elskede Mor min Dødsdag  
er Døden du maa være  
god jeg mødes på med Far  
og Bæstefar Hans Peter og  
hos Jesus jeg vil ogsaa  
mødes med dig kære Mor.

din Søn  
Marius

Der har været en Præst inde  
med mig jeg var til at  
kære Mor jeg mødes med jer  
i Himlen han det nu godt  
paa Jorden Hils alle mine  
kære Brødre min Elskede  
Løster Familie og Venner

fra din Elskede Søn det  
nu gaar til Himlen  
til den kære Jesus. Kære  
det godt jeg mødes  
jeg gaar roligt i Døden  
Thorsen vil være til stede  
naar jeg kan til Himlen

Marius Papp

Kære Mor

de mest aktive Sabotører i Grenaa fanget af tyske Soldater, og da de fandtes i Besiddelse af 40 Stkr. engelske Vaaben, var de i en alvorlig Situation. De blev udleveret til Hipo-Kommandoen i Grenaa og udsat for den mest alvorlige Tortur, inden de førtes til Aarhus. Deres Liv blev alene reddet af Kapitulationen.

I Februar var Lokalkomitéen for Grenaa og Omegn blevet dannet. Dens Formand blev Dyrslæge E. Dyekjær, Grenaa, og den bestod isøvrigt af Læge Per Laursen, Tandlæge Gunnar Sloth, Bankdirektør N. Bisgaard, Forbundsformand Alfr. Rasmussen, Direktør H. Rosenvinge og Bylederen Henning Hansen. Senere traadte Provst Hein til, efter at han var vendt hjem fra Frøslev. Lokalkomitéen udarbejdede Arrestationslister og sørgede for i Samarbejde med Militærgrupperne at faa opstillet Ventegrupper paa et Par Hundrede Mand i Grenaa og nærmeste Omegn, ligesom man sendte Direktiver til Oplandsgrupperne, der ogsaa oprettede Ventegrupper.

Den 5. Maj foretoges ca. 100 Arrestationer. Aktionen forløb roligt, og der opstod ikke Kamp i noget Tilfælde. De arresterede var mest aktive Nazister, Værnemagere, tidligere SS'er og Schalburgfolk, men desuden fik man fat i en Gestapogruppe, som havde holdt til i et lille Hus i Oplandet. Det viste sig at være en god Fangst. Den ene af Tyskerne blev til stor Hjælp for de videre Arrestationer ud over Landet, idet han gav mange Oplysninger.

Tyskerne efterlod ved Grenaa Havn 2000 Cement-Kystminer. Man havde kun naaet at faa 240 lagt ud paa begge Sider af Havnen, og de blev i Sommeren 1945 sprængt af tyske Minører.

Omkring 15. Oktober 1944 lykkedes det efter gentagne Forsøg at opnaa Kontakt med Ritmester H. Fabricius, Skramssø, paa hvis Foranledning der blev dannet en Nedkastnings-gruppe i Ebeltoft. Desuden dannedes paa samme Tid en Gruppe i Grønfelddt. - Den 1. Novbr. 1944 skulde den første Nedkastning finde Sted, men formentlig paa Grund af daarligt Vejr kastede Maskinen intet; det blev derfor den 26. November 1944, den første Nedkastning kom, og den bestod af 12 Containers. Her havde man Assistance af tre unge Mennesker fra Tirstrup, hvor der senere blev oprettet en Militærgruppe.

I Slutningen af November 1944 paabegyndtes Udgivelsen af et illegalt Blad »Kontakt«, som udkom regelmæssigt en Gang om Ugen. I Løbet af Februar 1945 dannedes paa Foranledning af Pastor Graver, Fjellerup, en anden Gruppe i Ebeltoft, nærmest med Sabotage for Øje, men da der ikke fandtes Virksomheder eller Jernbaner af større Betydning for den tyske Krigsførelse, gik denne Gruppe senere over til at supplere Nedkastningsholdet; der blev dog udført et Par mindre Sabotager.

I November 1944 dannedes Lokalkomiteen, bestaaende af Amtstueassistent N. L. Larsen, Salgsleder L. Richelieu og Arbejdsmand Aksel Petersen. Den blev senere udvidet med Borgmester S. Aasted og Overbetjent S. A. Høst. I December 1944 og Januar 1945 laa Modstandsarbejdet delvis stille, idet Ritmester Fabricius havde maattet forlade Egnen, men i Begyndelsen af Februar modtog Gruppen nogle Vaaben genennem Byleder Henning Hansen, Grenaa, og paa samme Tid blev Nedkastningsstedet i Mols Bjerge gjort klar igen.

Paa samme Tid blev Byledelsen dannet, og den kom til at bestaa af Amtstueassistent Larsen, Overbetjent Høst og Toldassistent Ballisager. Larsen blev senere udset til at være Byleder.

Den 6. Marts modtog man den næste Sending fra Luften. Det var Grønfelddt- og Ebeltoft-Grupperne, der tog imod den, og den bestod af 13 colli. Heraf modtog Ebeltoft en Del Maskinpistoler til Brug for de fire Militærgrupper, som var blevet oprettet med Overass. Bolvig som Delingsfører. Endvidere modtog man der 26. Marts en Ladning, som kom pr. Baad fra Sverige. Ladningen bestod bl. a. af 14 Radiosendere til Feltbrug, to Kasser med

lyddæmpede Pistoler samt en Mængde Sabotagemateriel, ialt ca. 4 Tons. Ved denne Lejlighed maatte man arbejde lige for Næsen af Tyskerne, idet to tyske Minestrygere havde kastet Anker lige udenfor Broen ved Øerhage, hvor Fiskerbaaden lagde til. Vejret var saa lyst, at Tyskerne umuligt kunde undgaa at se, hvad der foregik, men de fattede ikke Mistanke. Godset blev transporteret til et Sommerhus ved Fæmmøller Strand, hvorfra det senere sendtes til andre Byer. Den 4. April kom Baaden atter til Øerhage, og Godset kom heldigt i Land; samtidig var ankommet to australske Flyvere, som kom med Baaden tilbage til Sverige.

I April dannedes et Nedkastningshold i Tved, men det kom aldrig i Aktion.

En enkelt Razzia gav ikke Tyskerne noget Resultat, og den 5. Maj var hele Modstandsbevægelsen i Ebeltoft intakt og stod parat til at tage sig af Landsforrædderne.

I Hobro startedes Modstandsarbejdet af en Frit Danmark Gruppe med Tømrermester A. Mortensen som Leder, og endvidere oprettedes en kommunistisk Gruppe under Ledelse af Malermester Bech. Det var hovedsagelig Bladarbejdet, de to Grupper beskæftigede sig med, men efterhaanden, som Udviklingen skred frem, kom der ogsaa her en Sabotagegruppe og Nedkastningsgrupper; de sidste blev ledet af Ingeniør Martin Nielsen, som var Modtagningschef og udførte et stort og godt Arbejde.

Efterhaanden som Arbejdet voksede blev det nødvendigt at faa det under en central Ledelse, og Pastor Ruth, Hvirring ved Horsens, blev Byleder. Hobro arbejdede godt og effektivt, og hertil kom, at Byens Beliggenhed gjorde den udmærket egnet til Transit-Formaal. En Periode i December 1944 var den saaledes Sæde for saavel det jydsk Forsyningshovedkvarter som Regionshovedkvarteret.

Efter en Razzia i Julen 1944 følte Pastor Ruth sig truet, og Toldstrup bestemte derfor, at han skulde afløses. Pastor Ruth kom til Skørping som Leder af Modtagningsholdene under Aalborg Distrikt, og Hobros nye Byleder blev fra 1. Jan. 1945 Journ. Otto Lippert, Aalborg (Bent Holm). I Løbet af Januar, hvor Nedkastningsoperationerne maatte aflyses paa Grund af Snefald, udbyggede han sammen med Journalist Ejgenbroth (Nørgaard), der ligeledes en Tid var stationeret i Hobro, de Nedkastningsgrupper, der hørte til Distriktet, saa at man ved den næste Periodes Begyndelse havde ialt 8 Pladser med tilhørende Mandskab klar til Modtagning. Blandt de største Aftagere var Gdr. Pallesen i Snæbum, der sikkert er blandt dem, der har deltaget i det største Antal Modtagelser, og endvidere Onsild-Gruppen, Rørbæk- og Oue-Grupperne.

Februar og Marts var store Nedkastningsmaaneder i Hobro Distrikt, og adskillige Vognladninger med »Maskindele«, »Kartofler« og »Moler« o. s. v. blev afsendt.

De militære Grupper var særdeles velbevæbnet og organiseredes med Lippert som Chef og Politibetjent P. Petersen som Næstkommanderende samt Politibetjent Hinsch som Afdelingsleder.

Paa et tidligt Tidspunkt blev der knyttet Kontakt mellem Modstandsbevægelsen og CBU Kolonnen i Hobro, der modtog saavel Instruktion som Vaaben.

I April blev Kaptajn Winther Dams Kolonne flyttet fra Vendsyssel til Hobroegnen, hvorved det militære Beredskab fik en værdifuld Forøgelse.

Blandt Onsild-Gruppens Modtagerfolk var 3 Franskmænd. De var blevet tvunget i tysk Uniform, men deserterede i Danmark og kom til at bo i Onsild. Her gik de paa Skift, mellem Bønderne, som gav dem Kost og Logi for Arbejde, og af Modstandsbevægelsen blev de anvendt baade til Modtagelse og til Jernbanesabotage. Morsomt var det at høre Franskmændene tale et nogenlunde Dansk, men med udpræget jydsk Akcent.

Den 19. Februar var der en stor Razzia i Hobro, hvorunder 16-17 af Modstandsbevæ-



gelsens Folk blev arresteret, deriblandt ogsaa nogle af Lokalkomiteens Medlemmer, men Arbejdet fortsattes ufortrødent.

Lokalkomiteen bestod af Pastor Højsgaard, Lærer Hornshøj, Tømrersvend Ingv. Petersen, Bankfuldmægtig Post og forøgedes senere med to mere, nemlig Tømrermester Mortensen og Malermester Bech.

Af Sabotage kan foruden Jernbanerne nævnes Aktionerne mod Magnus Christensens Bilforretning, Carl Jensens Fiskerøgeri, Grand Hotel samt Mejeriet og en Generatortræfabrik i Haverslev. Terroraktionens Uhygge oplevede Hobro kun gennem det, man mærkede til de to Eksprestogs-Schalburgtager Nord for Byen.

En af Byens kendte Mænd faldt som Offer for Gestapo. Det var Assurandør Holger Clausen, som blev skudt af det tyske Politi i Aalborg.

Et af Besættelsestidens uhyggeligste Fænomener i Hobro var Dagbladet »Himmerland«, hvis Redaktør, Carl Rasmussen, muligvis som Følge af en utrolig Naivitet, nærrede tyske Sympatier og en sand Tyrkertro paa Paalideligheden af de gøbbelske Udgydelser. Hvorom alting er: »Himmerland« overgik efterhaanden selv »Fædrelandet« i Nazipropaganda, og da Rasmussen stod overfor at maatte sælge Bladet, simpelthen fordi det blev boykottet, blev det overtaget af Grev Schimmelmann, og Rasmussen kunde nu med tysk Kapital i Ryggen for Alvor boltre sig. Efterhaanden virkede Avisen nærmest latterlig, men naturligvis var den Genstand for Modstandsbevægelsens Aarvaagenhed, og den 5. Maj om Morgenen blev Virksomheden standset og Carl Rasmussen anholdt.

Mariager havde det forholdsvis roligt under Besættelsen, naturligvis bortset fra, at den lille By saa godt som hele Tiden var overfyldt med tyske Soldater, helt op til 600 har der været eller lige saa meget som Halvdelen af Byens Indbyggerantal! Derimod var der ingen Sabotage — et Par Garagebrande menes at være det, men var i hvert Fald uorganiseret — ingen Mord og ingen Likvideringer.

Men naturligvis var Byen med i Modstandsarbejdet; det var Tømrermester Steenfelt, som gennem en Svoger, der var Officiant, i Foraaret 1944 opnaaede Kontakt med Modstandsbevægelsen, og der dannedes hurtigt en Nedkastningsgruppe, oprindeligt bestaaende af 8 Medlemmer. Bloch fra Aalborg (Dr. Amundsen) foretog Instruksen, og der blev udpeget en Modtagningsplads paa Sem Hede, en af Hvidstengruppens tidligere Pladser. Denne Ordning blev imidlertid annulleret; Gruppen var dannet af Folk, der alle, enten som Fisker eller Jæger havde Tilknytning til Fjorden, og man ønskede derfor en Plads, saa man kunde udnytte den Dækning der laa heri. Derfor vilde man allerhelst have Vaabnene kastet ned i selve Fjorden, hvor der mange Steder er grundt Vand, men det lod sig ikke gøre, og den første Nedkastning fandt derfor Sted paa Nordsiden af Kilstrup Sø Nord for Mariager Fjord. Gruppens Medlemmer satte hver for sig over Fjorden om Natten i Kajaker eller Robaade, modtog Vaabnene, anbragte dem i Depot, hvorefter de senere blev kørt til Randers. Paa denne Maade havde man 3 Nedkastninger Nord for Fjorden, mens en fjerde fandt Sted ved Voldstedlund.

Nogle af Vaabnene fra de første Nedkastninger havnede ved et Uheld i Fjorden, og mange Nætter i Træk laa Gruppens Medlemmer og fiskede med Dræg for at hente dem op. De Vaaben, der reddedes paa den Maade blev holdt i Reserve til Brug for Gruppen og gemt først i en Grusgrav, senere i Mariager Kirke. Ved den sidste Nedkastning ved Voldstedlund

havnede Containerne i nogle høje Træer, og det var umuligt at faa dem ned samme Nat. De blev derfor hængende, indtil Gruppen

Dette Billede er taget faa Minutter efter Kapitulationsmeddelelsen i den engelske Radio den 4. Maj om Aftenen. Raadhustorvet i Randers fyldtes straks med jublende Mennesker, og Niels Ebbesen blev smykket med et stort Dannebrogsslag.

hentede dem næste Formiddag. Uvedkommende Tilskuere kunde ved denne Lejlighed ikke undgaas, men de vendte pænt Ryggen til.

Politifuldmægtig P. Larsen havde flere Gange instrueret Gruppen, og da »Albatros«, tilhørende Skipper Rasmussen, Mariager, blev taget ved Kolding med Vaaben, blandt andet fra Mariager, og dens Styrmand, P. Mortensen, kom hjem og fortalte, at Poul Larsen var anholdt, maatte hele Gruppen gaa under Jorden. Det skete først i December, og Dagen efter, at Tømremester Steinfeldt som den sidste var taget hjemmefra, mødte Gestapo op.

I Løbet af Foraaret 1945 kom Gruppens Medlemmer atter i Kontakt med hinanden, og den 4. Maj om Aftenen var de samlet i et Sommerhus Nord for Fjorden. I Mellemtiden var den blevet forøget med 3 Mand, og Modtagningen ved Voldstedlund fandt Sted i denne Periode, hvor man ogsaa havde Kontakt med Politiet i Mariager. Forbindelsen med Randers var derimod gaaet tabt, idet, som en af Gruppens Medlemmer udtrykte det, »Randers ikke rigtig vilde kendes ved os«.

Den 5. Maj dannedes Lokalkomiteen, som kom til at bestaa af Borgmester, LRS. Jørgensen, Pastor Busch, Inspektør Mortensen, Boghandler H. Platz, Læge Kruuse og Arbejdsmand S. Chr. Sørensen. Der blev foretaget 5 Anholdelser den 5. Maj og lige saa mange senere.

Steenfelt havde hele Tiden været Byleder, men en kort Tid, mens han var under Jorden, havde han som Vikar sin Broder, Førstkandidat Steinfeldt.



# MODSTANDSBEVÆGELSEN I AARHUS BY OG AMT

Af Redaktør LASSE EGEBJERG

Aarhus maatte uundgaaeligt komme til at spille en Rolle i Frihedskampen. Det viste sig jo Landet over, at Modstandsviljen og Trangen til at gøre en haandgribelig Indsats imod Tyskerne opstod og voksede proportionalt med den Irritation, som Tyskerne fremkaldte. Dette er Forklaringen paa, at Landbefolkningen i de Dele af Landet, som sjældent eller aldrig saa en Tysker, kom forholdsvis sent med, muligvis slet ikke, mens de Byer og Egne, hvor Herrefolket vrimlede, jo havde alle Besættelsesproblemerne tæt inde paa Livet og derfor hurtigere reagerede overfor dem.

Og Aarhus havde rigelig Grund til Irritation. Det er Landets største Provinsby, hvilket vil sige, at den frembød gode Indkvarteringsmuligheder. Den har en stor Havn af en vis strategisk Beliggenhed, bl. a. med Henblik paa Mine- og Konvojtjeneste ved Bælternes nordlige Indløb. Den er et vigtigt Trafikknudepunkt med en stor og moderne Rangerbane-gaard, og den var i mange flere Henseender egnet til at blive et Centrum for tysk Aktivitet i Landsdelen.

Dette ytrede sig tidligt ved, at Byen fik en Garnison, som var langt større, end de rene Besættelseshensyn krævede, ligesom Aarhus straks efter Besættelsen kom til at huse Central-kommandoen for det tyske Luftforsvar i hele Landet. — Denne Stab, der talte adskillige Hundrede Mennesker, deriblandt utallige af de smaa graa Telefonpiger fra »die Lustwaffe«, lod i Besættelsestidens senere Aar indrette en vældig Kommandobunker i Marselisborg Skov, et Anlæg, som staar Nationalbanken i ikke saa faa Millioner Kroner.

Hertil kom i Aarenes Løb en Række andre tyske Institutioner — Marinekommando, Depoter for de forskellige Vaabenarter, Ministrygerbasis og utalte andre militære eller halv-civile »Dienststelle«, saaledes at der foruden den egentlige Garnison var Tusinder af Tyskere stationeret i Byen.

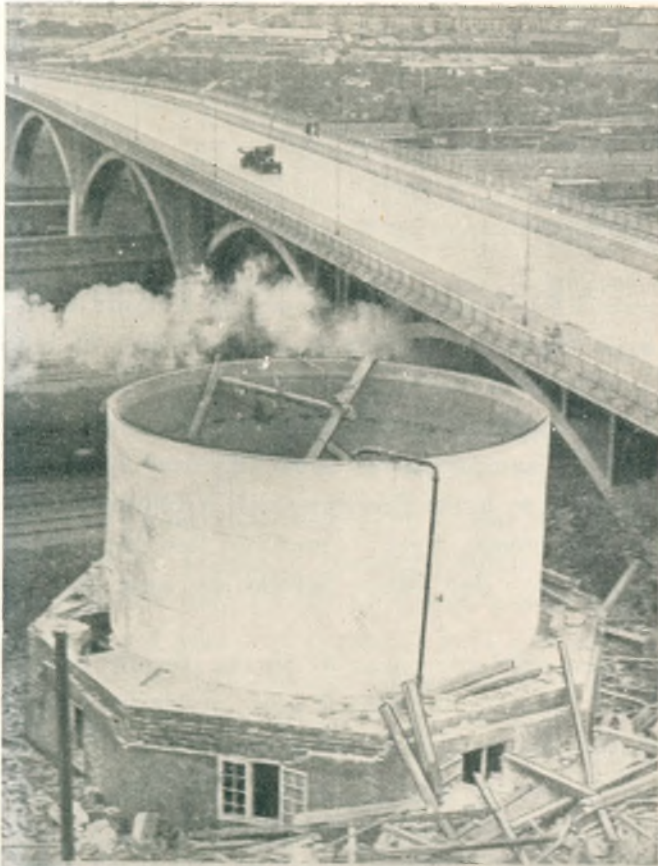
Alt dette forøgedes, og Vanskelighederne skærpedes, da Tyskerne i Besættelsens andet Aar maatte opgive at benytte Aalborg—Nørresundby som Hovedforbindelseshavn til Norge. Det var altfor let for de allierede Flyvere at blokere Limfjorden med Magnetminer, og en væsentlig Del af Norgestrafikken flyttedes derfor til Aarhus Havn, hvor det var lettere at sikre Besejlingen. — I Forvejen havde Tyskerne bredt sig over Byen som Løbesod. Flere Hoteller var helt beslaglagt, alle Kaserner var naturligvis forlængst optaget, til Aarhusia-

nernes Skadefryd rykkede de ind i Aarhus Oliefabriks fornemme nye Kontorkompleks endnu inden Direktør Juncher havde kunnet tage det i Brug, de rekvirerede Lejligheder og Kontorlokaler i Hundredvis, og f. Eks. Kystvejen, der gaar langs Havnen, var saa tilpakkert med tyske Kontorer og Institutioner, at den i daglig Tale aldrig hed andet end »Adolf Hitlerstrasse«. — De »stationære« Tyskere var i Forvejen et tilstrækkeligt stort Irritationsmoment, men med Norgestrafikkens Overflytning til Aarhus kom der et endnu større: Naar Konvojskibene ankom fra Norge med Orlovssoldater, eller naar de lange Togstammer ankom sydfra med Afløsningstropper, oversvømmedes Byen pludselig med Tusinder af Soldater, der kastede sig over Butikkerne som en Græshoppesværme. Hverken i Norge, i Tyskland eller i de Frontomraader, hvorfra de kom, havde de set en saadan Overflod, og da de havde Penge nok, støvsugede de alle de Forretninger, hvis Indehavere ikke vidste bedre end at behandle »Gæsterne« efter Cirkulærets Paabud om »faste Kunder«. Det er svært uden et nøje Kendskab til andre Byers Besættelseshistorie at drage nogen Sammenligning, men adskilligt tyder dog paa, at Aarhus trods sin Størrelse var blandt de Provinsbyer, hvor Befolkningen i de daglige, materielle Spørgsmaal mærkede mest til denne Enkeltmands-Udplyndring. For et Folk, der er saa materialistisk indstillede som det danske, kom dette til at betyde meget for Udviklingen af Modstandsviljen, men dertil kom naturligvis ogsaa i høj Grad ideelle Synspunkter. Her som andre Steder i Landet var der utallige Mennesker, der efter Besættelsesdagens Chok opfattede Tyskernes Tilstedeværelse som en stadig sviende Skændsel og følte Trangen til at yde Modstand. Forskellige Omstændigheder bidrog til at sætte Fart i denne Udvikling. Omkring Byens unge Universitet, der netop i dette Tidsrum kunde siges at have traadt sine Børnesko, skarede sig en Flok af unge og ældre Akademikere, der følte Pligten og Trangen til at gaa i Spidsen. Og med den Stilling, som den danske Lægestand i det hele taget har placeret sig i under Besættelsen, er det næppe heller uden Betydning, at Byen, baade i Kraft af sin Størrelse og i Tilknytning til sine store Hospitaler og medicinske Institutter huser et forholdsvis stort Antal Læger, som sandelig ikke gav deres Standsfæller andre Steder i Landet noget efter.

## Den passive Modstands Aar.

Udviklingen i Aarhus fulgte naturligvis nogenlunde de samme Linier som i det øvrige Land. Paa Overfladen var der Ro og Orden og korrekt Forhold til Besættelsesmagten. Byens tyske Kommandant, Major Kruse, gjorde sit hertil — en lille tyk, jovial Tysker, der under den forrige Krig var nødlandet som Zeppelin-Officer i Jylland og havde naaet at lære nogenlunde Dansk under sin Internering i Aalborg. En tilsyneladende hyggelig Fyr, der var en velset Gæst i visse Kredse af det aarhusianske Borgerskab — men som dog viste sig at være i Besiddelse af den rette Herrefolks-Indstilling, da han i de urolige Augustdage 1943 kørte Gaderne igennem i sin Vogn, svingende med en kæmpestor Pistol. Hans teutoniske Raseri blev ikke mindre, da han tabte Pistolen, saa den klirrede hen ad Stenbroen; mens to skarptbevæbnede Soldater med Maskinpistolerne strittende til alle Sider samlede den op, udløste nogle unge Fyre Mængdens Stemning ved at byde den op i Smørmærker — den gængse Valuta, naar man skulde købe Vaaben af Tyskerne! Men det var et Spring frem i Tiden. Der gik Maaneder

Øverst Statsbanernes Vandtaarn ved Ringgaden, der blev sprængt i Luften i Efteraaret 1944, og en Trafikstandsning paa Byens Hovedgade som Følge af „Telefon-Bomber“ paa Hovedbanegaarden. Derunder Resultatet af en Storaktion, som Modstandbevægelsen inddirekte deltog i: RAF-Angrebet paa Gestapohovedkvarteret paa Universitetet. Billedet viser de ødelagte Kollegier ca. et Kvarter efter, at den sidste Flyvemaskine havde kastet sine Bomber.



og Aar, før vi kom saa vidt. Det begyndte som Alsang og Algang — Udtryk for en mere eller mindre ubevidst Trang til at demonstrere. Man gik med allehaande mærkværdige Symboler i Knaphullet, og Royal Air Force Mærkerne dukkede op. Derimod fik de danske Knaphulsflag en kortvarig Levetid, da det hurtigt rygtedes, at adskillige af dem var importeret fra — Tyskland, hvor en smart Fabrikant havde imødeset en saadan Opblomstring af Nationalitetsfølelse i de besatte Lande, at han paa Forhaand havde oparbejdet et stort Lager af alle Slags Smaastatsflag!

I Stedet kom Kongemærkerne, der blev lanceret i Forbindelse med Kongens 70 Aars Fødselsdag i 1940. Disse Mærker fik i Aarhus en egen Historie, der har sin Tilknytning til den første illegale Gruppe, som det lykkedes mig at opspore i Aarhus: To Guldmede, Brødrene Børge og Viggo Rasmussen forsynede Bagsiden af Kongemærkerne med et engelsk Flag, som blev synligt, naar man vendte Jakkereverset, og de samarbejdede med Ingeniør Johs. M. Torvin, Aabyhøj, om at forhandle dem, hvilket kom til at koste Brødrene en lille Brummetur.

En uvæsentlig lille Ting paa Baggrund af det, der senere skete — men det var Begyndelsen, et positivt Bidrag til at skabe den Stemning ude i den brede Befolkning, som senere skulde bære den aktive Modstandsbevægelse frem.

I Slutningen af den Periode, der her er Tale om, dukkede ogsaa de første illegale Blade frem, ubehjælpsomme og ufuldkomne i Forhold til det, der senere blev præsteret, men modtaget med glubende Hunger overalt, hvor man trængte til at høre Sandheden. De var i Forbindelse med BBCs danske Udsendelser det, der bar oppe i trange Maaneder, og et meget væsentligt Bidrag til Modstands-Aandens Forvandling fra passiv til aktiv. Iøvrigt er denne særlige Indsats behandlet i et specielt Afsnit andet Steds i Bogen, og der er for Aarhus' Vedkommende kun det at sige, at »Aarhus Budstikken«, »Aarhus Ekko«, »Frit Danmark«, »Land og Folk«, »Kurieren« og hvad de nu hed, blev til og udviklede sig efter de samme Linier og under de samme Vanskeligheder som den illegale Presse overalt i Landet.

## Til Modstand!

Bag Oplysningsarbejde, Demonstrationer og Naalestik laa alle nationalbevidste og anti-nazistiske Danskes Forvisning om, at dette ikke var nok. Kun ved aktiv Modstand kunde vi afvaske Skammen fra den 9. April og i hvert Fald nogenlunde rense vor Samvittighed. Men i Besættelsens første Aar var Forudsætningerne herfor kun smaa. Tyskland gik fra Sejr til Sejr, og det syntes saa uendelig nytteløst, hvad vi kunde udrette. Der var ogsaa i vide Kredse af Befolkningen en udbredt Følelse af, at »det gik jo alligevel helt godt« — nok var det slemt, at Landet var besat, og man skyldte sig selv at være national i sin Optræden, men trods alt havde det hele jo formet sig ganske fordelagtigt for os i Forhold til, hvad andre besatte Lande maatte gennemgaa. Begrebet »norske Tilstande« var det store Skræmmebillede, navnlig fordi vi vidste endnu mindre om Holland, Belgien, Frankrig, for ikke at tale om Polen.

Der opstod smaa spredte og daarligt organiserede Grupper, som gjorde spagfærdige Forsøg paa aktiv Modstand, men det tog først rigtigt fat, da Kommunisterne i 1941 gik ind i Arbejdet. Man fik at mærke, at der her var Tale om en Kreds af Mennesker, som var indstillet paa Handling og organiseret til det, mens andre Grupper af Befolkningen, der havde den bedste Vilje til at udrette noget, stod famlende og uforstaaende overfor Undergrundskampens Krav. Men Begivenhederne hjemme og ude satte Fart i Arbejdet. Hitlers Overfald paa

Rusland aktiviserede den kommunistiske Energi, og efter de første Maaneders store tyske Sejre blev det klart for Alverden, at nu havde Hitlers Magt naaet sin Kulmination. Fra nu af maatte det gaa tilbage for ham — og det var ensbetydende med, at det virkelig kunde nytte, ogsaa hvad vi kunde udrette.

I Forsommeren 1942 kom de første egentlige Sabotagehandlinger i Aarhus — Brandattentater mod Statsbanernes Centralværksteder, mod forskellige smaa Værnemagtsbygninger og mod et større Skræderfirma, som arbejdede for Tyskerne. Men det var kun spredte Forsøg, som vidnede mere om god Vilje end om virkelig Evne til at skade Fjenden.

## Den første Faldskærmsagent.

Først henimod Slutningen af det tredje Besættelsesaar begyndte der at komme Form og Fart over Arbejdet. Undergrundens Præstationer i Frankrig og de russiske Partisaners Resultater bag den tyske Front havde overbevist Englænderne om, at der virkelig kunde gøres en Indsats af positiv Værdi i de besatte Lande, og da man i London tillige var klar over, at det hele maatte bygges op fra Grunden, besluttedes det at sende Faldskærmsagenter, som kunde organisere og instruere.

I Slutningen af Februar 1943 kom den første Faldskærmsagent til Aarhus. Det var Kaptein Ole Geisler. Af Redaktør Aage Schoch var han blevet henvist til Dr. Anne Marie Jøker, og gennem hende kom han i Forbindelse med Reservelæge S. Baastrup-Thomsen, Kommunehospitalet, hos hvem han derefter havde fast Station til Slutningen af August.

Geisler havde dels til Opgave at organisere Modstandsarbejdet, dels skulde han opretholde Forbindelsen med England gennem Radio. Begge Dele fordrede, at han kom i Kontakt med Folk, som vilde assistere ham paa den ene eller anden Maade. Men det viste sig at være overordentlig vanskeligt at finde saadanne Mennesker. Mange vendte sig straks og definitivt mod enhver Tanke om at deltage i Undergrundsarbejde, andre havde maaske Viljen, men savnede Modet. Der havde Landet over været talrige Eksempler paa, at de første Aktioner havde været daarligt planlagt og ofte var blevet klodset og ubehjælpsomt udført, ligesom det var et almindeligt Indtryk, at de, der var med, snakkede altfor meget. Atter og atter var saadanne smaa uorganiserede Grupper blevet rullet op af det danske Politi — som jo dengang stadig tog sig af illegal Virksomhed — fordi Deltagerne ikke kunde holde Mund. Det afskrækkede mange, som ellers vilde have haft de bedste Forudsætninger for at kunne udrette noget. Og andre, som havde baade Viljen og Modet, savnede Muligheden for at komme i Kontakt med ligesindede.

Nogle faa gode Forbindelser blev dog fundet. Snedkermester Elius Møller, Søstrene Else og Grethe Ulrich, Tandtekniker Leo Kæraa, Ingeniør Sinding, Glarmester Loft, P. Bjerregaard, Kontordame Frk. Rasmussen paa Radiumstationen — det er nogle af Pionererne i dette Arbejde.

De maatte gøre praktisk talt alt: Huse Agenter, slæbe rundt med Sprængstof, transportere Radiosendere, staa Vagt, mens der blev sendt o. s. v. Men efterhaanden kom der dog flere til, og bl. a. sikrede man sig en paalidelig Forbindelse til København: Gennem Bankassistent Erik Bach Frederiksen, Aarhus Privatbanks Hovedkontor, og Bankkasserer Carl Larsen i Bankens Københavns-Filial kunde man disponere over Privatbankens faste Telefonledning mellem Aarhus og København, ganske som Toldstrup senere udnyttede Jyllands-Postens faste Telefonledning mellem Hovedredaktionen i Aarhus og Københavnsredaktionen.

# Central for Arbejdet i Jylland.

Geislers Virksomhed var ikke begrænset til Aarhus, men havde til Formaal at organisere Kampen overalt i Jylland. Og efter at Begyndelsen var gjort, kom ogsaa Vaabenedkastningerne i Gang. Man havde dengang kun ganske faa Modtagesteder — først Hvidstengruppens Modtagested, som benyttedes flittigt, og senere Pladser paa Aarhusegnen og paa Mols, som man maatte skifte rundt med, efterhaanden som det danske Politi begyndte at interessere sig for stærkt for den natlige Aktivitet — i flere Tilfælde alarmeret af Folk paa Egnen, som følte sig forpligtet til at skride ind overfor en saadan illegal Virksomhed. Det, man kan kalde Geislers Stabsgruppe — de andre Faldskærmsagenter samt Baastrup-Thomsen — deltog ofte i Vaabenmodtagningerne og havde derefter til Opgave at transportere Forsyningerne i Sikkerhed for saa at distribuere dem til aktive Grupper i andre Byer.

Tilbage stod saa selve den aktive Sabotage. Nu begyndte man at faa Sprængstoffer og Materiel, men Geisler-Gruppens Folk savnede i Almindelighed de rent fysiske Forudsætninger for at gaa ud i dette Arbejde. Man forsøgte at kontakte forskellige yngre Officerer, der jo maatte menes at egne sig for Jobbet, men var aabenbart uheldige, idet de, der blev spurgt, vægrede sig ved at være med. Men omsider blev Kontakten sluttet med nogle af dem, der allerede var ude i aktiv Sabotage — nogle Grupper af unge Sportsmænd, de fleste af kommunistisk Overbevisning. Derved naaede man ikke alene at faa Arbejdet gjort, men lagde tillige Grunden for det Samarbejde mellem de forskellige Grupper, som senere fik sit endelige Udtryk i Oprettelsen af Frihedsraadet.

## Fart i Sabotagen.

Nu begyndte der at ske noget. Der kom flere og flere Nætter, hvor Aarhusianerne opskræmtes af Sabotagebombernes Drøn og saa Himlen oplyst af Brandskær, naar de lindede paa Mørklægningsgardinerne. Geislers Stab lagde Planerne eller behandlede de Forslag, som de aktive Grupper indgav, og fremskaffede de nødvendige Sprængstoffer og Vaaben, hvorefter de aktive Sabotører gik i Gang. Der blev taget fat paa Virksomheder, som arbejdede for Tyskerne, og specielle Grupper tog sig af de tyske Skibe, som indkom til Reparation ved forskellige Værnemager-Værksteder ved Havnen.

En foreløbig Rekord blev sat om Natten den 28. Maj 1943, da der forøvedes ialt 10 Sabotager rundt i Byen. Denne Nat huskes tillige for en tragisk Begivenhed, som gav den aarhusianske Undergrund dens første alvorlige Tab. En af Byens bedste og mest lovende Sabotører, Willy Schmidt, havde faaet til Opgave at ødelægge et stort tysk Militærdepot, som var indrettet i det gamle Glasværk i Ole Rømersgade, og som bevogtedes skarpt af bevæbnede Marinevægttere. Da Sabotørerne nærmede sig Glasværket, vilde de først fjerne et Kærestepar, som kissemissede paa Gaden, men det voldte store Vanskeligheder. Det unge Par kunde ikke forstaa Situationens Alvor, de fjernede sig flere Gange efter Sabotørernes Ordre, men kom igen for at »se, hvad der skulde ske«. Det hele blev saa stærkt forsinket, at da Sabotørerne endelig kunde skride til Aktion, var man naaet til det Tidspunkt, da Sabotagevagterne var ved at afløse. Det vil sige, at Vagten netop i disse afgørende Minutter var fordoblet. Sabotørerne var haabløst handicappet, da det kom til Ildkamp. Willy Schmidt blev dræbt, og de andre maatte trække sig tilbage, en af dem ret alvorligt saaret.

Førøvrigt blev Willy Schmidts Begravelse, som fandt Sted Grundlovsdagen, Anledning til en magtfuld Demonstration. Der var mødt omkring 5000 Mennesker, som helt oversvøm-

mede Kirkegaarden, men som trods Stimmel og Trængsel opførte sig paa en Maade, der viste, at de ikke var kommet af Nysgerrighed, men for virkelig at hædre en falden Soldat.

I de følgende Uger og Maaneder kom Sabotagerne Slag i Slag. Aarhus Motor Compagny, hvis store Servicestation var travlt beskæftiget med at reparere tyske Militærvogne, blev lammet for nogen Tid ved at Virksomhedens Transformatorstation blev sprængt, de første Jernbanesabotager fulgte, man søgte forgæves at sprænge den Viadukt, der fører Jernbanen fra Hovedbanegaarden til Havnen og Østbanen, Havnens store 25 Tons Kran — den eneste i Aarhus, der kunde flytte Tanks og andet svært Materiel direkte fra Skib til Land — blev puffet i Havnebassinet med et Par velanbragte Sprængladninger, og endvidere sprængtes og brændtes Fabrikker, Værksteder, Biler, Jernbanevogne og adskilligt andet.

## Der lægges op til den 29. August.

Sabotagen blev indirekte ledet ved Instruktioner fra England, hvorfra der regelmæssigt kom Meddelelser om, hvilke Maal man ansaa det for særlig ønskværdigt at ramme, og navnlig blev der i Sommerens Løb taget fat paa Jernbanesabotagen, som havde faaet direkte strategisk Betydning, efter at Sverige havde opsagt Transit-Aftalerne, saa hele den tyske Trafik til og fra Norge nu gik over det jyske Jernbanenet. En Mærkedag i dette Arbejde er den 18. August, da der paa een Nat var 50 Eksplosioner paa Banerne, saa Aarhus faktisk blev isoleret.

Men det planlæggende Arbejde bag denne Aktivitet tog ogsaa Sigte paa at fremme den psykologiske Krig. Størstedelen af Befolkningen viste stadig Modvilje mod eller i hvert Fald Mangel paa Forstaaelse for Modstandskampen. Hærens Personel følte sig bundet af en misforstaaet Loyalitet til ikke at bekæmpe Tyskerne, saa længe disse tillod Opretholdelsen af en Slags dansk Hær, og store Dele af Politiet følte sig med tilsvarende Loyalitet og Nidkærhed bundet til at følge Regeringens og Rigsdagens Politik overfor Tyskerne — en Politik, der kendetegnedes ved Sabotagelovene og de ledende Politikeres offentlige Formaninger om at afholde sig fra Sabotage. Forskellige af Geislers Medarbejdere forsøgte i denne Periode at kontakte ledende Politifolk for at faa Samarbejde i Stedet for Kamp, men i de fleste Tilfælde forgæves. Sabotørerne maatte stadig regne ogsaa med det danske Politis som Modstander, naar de gik til deres farefulde Arbejde.

Dette maatte ændres, og Geisler og hans Folk arbejdede maalbevidst paa at paavirke Folkestemningen. Paa den ene Side maatte man ved Gennemførelsen af Sabotagerne sikre sig, at danske Borgere ikke kom i Fare, og at rent danske Interesser ikke blev berørt, saa der ikke skulde skabes endnu mere Stemning bag Sabotagen.

Og paa den anden Side maatte Aktionerne planlægges saadan, at de virkede som en Udfordring til Tyskerne og kunde forlede dem til at iværksætte kollektive Repressalier, der vilde faa flere og flere til at forstaa Problemstillingen: At nu maatte de tage Parti for eller imod Fjenden.

Der skulde, for at sige det kort, fremkaldes »norske Tilstande«. Man vilde bort fra den Tvetydighed, at det danske Folk ved en lovlige Regering formelt var Herre i sit eget Land, naar Sandheden dog var den, at Tyskerne skaltede og valtede efter Forgødtbefindende. Der maatte fremkaldes et aabent Brud, ogsaa af den Grund, at Hærens Personel derved kunde frigøres fra Loyalitetsforpligtelsen og stille Erfaringer til Modstandsbevægelsens Raadighed.

Meget af det, der skete i Sommeren 1943, indtil endelig den 29. August oprandt, blev gennemdrøftet og planlagt i Reservelægeboligen paa Aarhus Kommunehospital. Herfra ud-

gik de Traade, som knyttede Organisationer og Grupper i de enkelte Byer sammen til en Helhed, og herfra udgik ogsaa de Ordre, som førte til stadig nye Udfordringer til Tyskerne.

Fra tysk Side reagerede man ganske efter Ønske. Endnu først paa Sommeren var Stemningen i Befolkningen i Virkeligheden fremdeles saadan, at blot et Mindstemaal af Smidighed fra tysk Side kunde have afværget Eksplosionen og givet den officielle danske Eftergivenhedspolitik endnu en Virketid. Men overfor de formastelige Danskere, som satte sig op mod Stortyskland, kendte Tyskerne kun eet Middel: Vold og Overgreb. Modstandsbevægelsens Udfordringer blev besvaret med Undtagelsestilstand og andre Repressalier, som ikke ramte de »skyldige«, men hele Befolkningen.

For Aarhus' Vedkommende blev den første Sabotør-Henrettelse i Danmark den Draabe, der fik Bægeret til at flyde over. Under en Nedkastning i Rold Skov blev Modtageholdet overrasket af Tyskerne. En ung Bankassistent fra Aalborg, Niels Erik Vangsted, blev dræbt og kom ved sin Død til at fremkalde Folkestrejken i Aalborg. En anden af Gruppen, Ingeniør Poul Kjær Sørensen, faldt i Tyskernes Hænder og førtes til Aarhus, hvorfra det efter en kort Undersøgelse blev meddelt, at han var dømt til Døden og skulde henrettes. Kjær Sørensen var Aarhusianer, og alene af den Grund vakte Sagen Røre i Byen, saa meget mere som det var den første Sabotør-Henrettelse i Danmark.

Med sædvanlig Takt — eller maaske netop for at provokere — valgte den tyske Kommandant den Dag, da Meddelelsen om Kjær Sørensens Henrettelse kom ud, til at lade en Afdeling med Orkester i Spidsen marchere gennem Byens Hovedgader, mens de var allerstærkest befærdet — ved 12-Tiden, da Tusinder af Mennesker var paa Vej hjem til Middag. Et Minut efter at Orkestret var naaet ind i Søndergade — Byens Hovedgade — var det eskorteret af Hundreder af Cyklister, som uafbrudt kimedede med deres Klokker, og da Afdelingen passerede »Demokraten«s Bygning paa Banegaardsplads, benyttede det sædvanlige Opløb foran Telegramopslagene Lejligheden til højlydt og med alle Tegn paa Henrykkelse at fortælle de forbimarcherende tyske Soldater Indholdet af Dagens nyeste Telegram: Kharkov er faldet!

Ikke 100 Meter længere fremme kom Eksplosionen. Afdelingen passerede her Aarhus Oliefabriks Kontorkompleks, der var taget i Brug til tyske Kontorer og husede en betydelig Vagtstyrke. Vagten blev kommanderet ud og fik Ordre til at »hindre Pøbelen i at genere Orkestret«. Og nu fik Aarhusianerne for første Gang at se, med hvilken aabenlys Fryd den jævne tyske Soldat benyttede sig af Muligheden for at slaa ned paa ubevæbnede Civile. Indtil dette Øjeblik havde mange, maaske et Flertal af Befolkningen, troet paa, at alt det, man hørte om tysk Brutalitet, udelukkende maatte tilskrives overbeviste Nazister, Gestapofolk, SS-Mænd og andre specielt udvalgte og uddannede Bøddelknægte. Nu fik Tusinder af Mennesker Anskuelsesundervisning i, at Brutalitet overfor værgeløse synes at være en almindelig tysk Nationalegenskab. Folk blev væltet af Cyklerne og trampet over, Kvinder blev dasket i Ansigtet med Bøssekolber, Børn blev sparket. Og især een Ting vil de, der overværede disse Oprin, ikke glemme: Ved et af Oliefabrikkens Vinduer stod en Skare højere tyske Officerer og morede sig hjerteligt over det Skuespil, som deres Soldater iscenesatte nede paa Gaden.

Snart knaldede ogsaa de første Skud. En ung Mand skubbede igen, da en tysk Soldat puffede til ham, og da flere Soldater sprang til for at paagribe ham, rev han sig løs og løb ned ad Gaden, mens Tyskerne skydende løb efter ham.

I Eftermiddagstimerne blev der ikke arbejdet ret meget paa Byens Virksomheder, men forhandlet saa meget desto mere, og i Løbet af faa Timer udviklede Folkestrejken sig som Protest mod Kjær Sørensens Henrettelse og mod de tyske Overgreb. Aarhus gav sit Bidrag til den Situation, der allerede var opstaaet ved de folkelige Demonstrationer i Odense,



Esbjerg og Aalborg — den Situation, der førte til den 29. August, da omsider det officielle Danmark følte Befolkningens Kampvilje saa stærkt, at den ikke længere turde give efter for tyske Krav.

## Modstands-Arbejdet udbygges — og lider Nederlag.

Den Situation, som var opstaaet efter den 29. August, gav Modstandsbevægelsen Vind i Sejlene. Mange af dem, der hidtil havde været uforstaaende eller kølige overfor Arbejdet, var under Indtryk af Begivenhederne blevet klar over Forpligtelsen til at bekæmpe Tyskerne. Det var ikke længere saa vanskeligt for de spredte Grupper og svage Organisationer at finde Medarbejdere og Hjælpere.

Men samtidig med, at denne Vending skete — en Vending, som ogsaa gav Modstandsbevægelsen Tilgang fra Politiet og Militæret — satte Gestapo kraftigt ind, og snart fik Tyskerne uhyggelige Resultater.

Den første af den oprindelige Aarhus-Ledelse, der blev taget, var Snedkermester Elius Møller. Han havde et Lager af Sprængstoffer liggende i et Lokale, som han havde skaffet, og for at redde det, forsøgte han at udsmygle et Brev fra Arresten. Men det blev opsnappet, og saa blev ogsaa Reservelæge Baastrup-Thomsen og flere andre taget. Efter September 1943 var der i en Periode dødsstille om Modstandsarbejdet i store Dele af Jylland. Ledelsen var lammet, og man vidste, at Gestapo havde fat i en Ende af hele Organisationens, saa overalt maatte man vente og se.

Kort efter opnaaede Gestapo endnu mere katastrofale Resultater: Tre Faldskærmsagenter blev den 13. December 1943 taget paa een Gang, og en eller flere af dem brød sammen under Torturen og røbede alt, hvad Gestapo ønskede at faa at vide. Der gik en Bølge af Arrestationer over Aarhus, over Jylland, over det hele Land. Søstrene Ulrich og Undervisningsassistent Voigt samt flere andre i Aarhus blev arresteret, videre tog Tyskerne Hornslet-Gruppen, der havde arbejdet sammen med Aarhusianerne, bl. a. med Hensyn til Modtagning paa den stærkt benyttede Modtageplads i Rosenholm Skov paa Djursland — saa faldt Hvidsten-Gruppen og i denne Forbindelse en Mængde Mennesker i Randers, endvidere Aars-Gruppen og flere Grupper i Aalborg. Det bredte sig som Ringe om en Sten, der kastes i Vandet, og Ringene naaede saa langt som til Lolland, hvor bl. a. Fru Monica Wichfeld faldt i Tyskernes Hænder. Uhyggeligt mange blev henrettet eller døde i Koncentrationslejre.

## De første Stikker-Likvideringer.

Men selv om Modstands-Organisationen saaledes havde faaet et lammende Slag var den dog ikke slaaet helt ud. Rundt om var der spredte Grupper tilbage, og omend Sabotagen ikke straks naaede op paa samme Højde som før 29. August, fik Tyskerne dog at mærke, at de ikke var kommet til Bunds.

Ikke mindst blev der i denne Periode gjort op med nogle af de Stikkere, som direkte eller indirekte var Skyld i Modstandsbevægelsens frygtelige Tab. Gaardejer Rasmus Holm i Brabrand udenfor Aarhus — kendt paa Egnen som »Nazi-Ras« — blev skudt ned i sin Kostald en Aften sidst i December; han havde angivet en ung Mand fra Brabrand. En anden farlig Stikker, Kioskejer Jäger, blev dræbt af en Cyklist paa aaben Gade en Aften i Mørkningen. Faa Dage efter indhentede Skæbnen en tredje Aarhus-Stikker, Kunstmaler

Nordahl Mortensen; Likvideringsholdet opsøgte ham i hans Hjem og skød ham ned paa nært Hold med en lyddæmpet Pistol — den eneste af Arten, der paa dette Tidspunkt fandtes i Jylland, hvorfor den evindeligt var paa Farten fra By til By. Og bagefter erfarede Eksekutionsholdet, at der i samme Opgang boede en Gestapomand, som til alt Held intet havde hørt, før det var for sent.

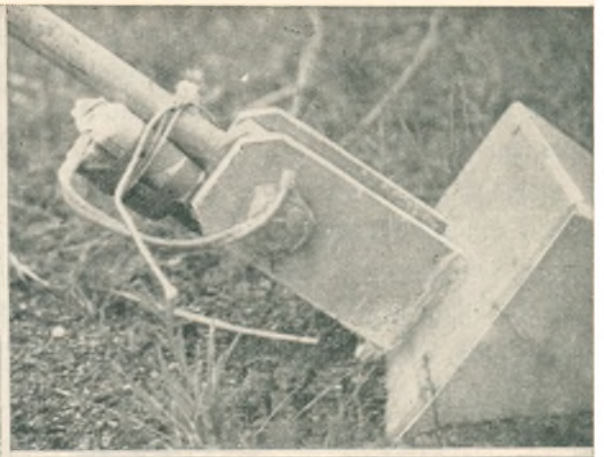
En fjerde Stikker, stud. med. Brasen, der især havde arbejdet i Universitetskredse, slap paa et hængende Haar. Han blev lokket ud i Skoven ved Marselisborg, hvor han blev slaet ned med en Todtenschläger. De to unge Mænd, der havde faaet Opgaven overdraget, var overbevist om, at han var død, men han havde kun faaet et alvorligt Kraniebrud. Senere, efter at han var blevet rask, fuldførte han sine Studier i København under saa effektiv Bevogtning, at der selv ved hans Eksamen paa Universitet var pistolbevæbnede Gestapomænd ved hans Side, men alligevel indhentede Skæbnen ham.

## Arbejdet kommer i Gang igen.

I det nye Aar tog man fat paa at genopbygge Organisationerne ud over Jylland. Godsejer Flemming Juncker, Overgaard, der allerede i første Omgang, sammen med Folketingsmand Robert Stærmose, havde en stor Andel i Organisationsarbejdet, rejste fra By til By. Hvor der var Rester tilbage af de oprindelige Grupper, opsøgte han dem, ellers fandt han nye Folk, som vilde gaa ind i Arbejdet. De bristede Traade blev atter knyttet, de spredte Grupper blev samlet under en Enhedsledelse, og Grunden blev lagt til den Undergrundshær, som den 5. Maj 1945 kom frem for Dagslyset. Et Net af Grupper spredtes over hele Jylland, og de mange, som - af nyere eller ældre Dato - følte Drift til at være med, fik deres Chance.

Det var et betydningsfuldt Arbejde, Godsejer Juncker havde paataget sig — og farligt. Han er en Mand, som har vanskeligt ved at forklæde sig, højere end de fleste og tilsvarende bred — et af hans Dæknavne var »Elefanten« — og i det hele taget med et saa karakteristisk Udseende, at et blot nogenlunde Signalement vilde være nok for selv den mest aandssvage Stikker. Tyskerne havde allerede længe kendt hans forskellige Dæknavne, men skønt han blev advaret, bl. a. ved Breve, som Reservelæge Baastrup-Thomsen smuglede ud fra Arresten, fortsatte han sit Arbejde. Men i Foraaret 1944 begyndte Nettet at trække sig sammen. Tyskerne kom paa Sporet af hans virkelige Identitet. De søgte ham forgæves paa hans Ejendom, Overgaard ved Hadsund, og de omringede Hotel »Randers« i Randers umiddelbart efter, at han havde forladt Hotellet. Ved en Stickers Hjælp trængte de ind i en Lejlighed paa Sdr. Ringgade i Aarhus, hvor han opholdt sig sammen med flere andre, bl. a. Politikommisær, nu Politimester Wiese, men Juncker og et Par til undslap ad Vinduerne til Gaarden. Endnu i kort Tid lykkedes det ham at leve under Jorden i Aarhus, men Gestapo var ham saa snært i Hælene, at han ikke mere kunde gøre virkelig Nytte herhjemme. Han rejste til Sverige og derfra til England, hvor han fortsatte Arbejdet og opnaede at gøre en meget værdifuld Indsats. Han havde allerede inden sin Afrejse — sammen med sin højre Haand Toldstrup (Toldassistent A. J. Jensen fra Skive) arbejdet paa Planer om en væsentlig Forøgelse af Nedkastningerne, bl. a. ved at faa oprettet Modtagesta-

De to store Billeder viser Ødelæggelsen af to Virksomheder, der i særlig Grad var Aarhusianerne en Torn i Øjet: Universalfabrikken i Fredensgade, der foruden at rumme en Schalburgskole fremstillede Flyvemaaskindele og Ammunition, og Jørgensens Bageri i Østergade, som udelukkende arbejdede for Værnemagten. Øverst til højre en Sprængbombe anbragt paa den østjydske Samleskinne og en Gruppe Jernbanesabotører i Færd med at laborere Bomber. Forneden til venstre et Billede af en af de første likviderede Stikkere i Aarhus, Kunstmaleren Nordahl Mortensen og et Par af de Værnemagerlaestbiler, der blev ødelagt i stort Tal i Besættelsens sidste Dage.



tioner spredt ud over hele Jylland. Efter Ankomsten til London fik han lidt efter lidt disse Planer sat i Værk, idet en væsentlig Del af Organisationsarbejdet herhjemme blev tilrettelagt af Toldstrup, som i disse Maaneder — indtil hen paa Sommeren — havde sit Hovedkvarter i Aarhus.

Endnu før Junckers Afrejse var daværende Oberstløjtnant, nu Generalmajor V. Bennike fra Ingeniørtropperne kommet til Jylland for at virke som Sprængnings-Instruktør, og ogsaa han havde i længere Tid sit Kvarter i Aarhus eller nærmeste Omegn. Efterhaanden gik Ledelsen over til ham, mens Toldstrup blev Chef i Nordjylland og tilsidst helt specialiserede sig om Forsyningstjenesten, hvor han med sine overlegne organisatoriske Evner opnaaede meget store Resultater.

## Militærgrupperne.

Jævnside med den egentlige Modstandskamp var der saa tidligt som i 1942 paabegyndt et vist Organisationsarbejde indenfor Hæren, idet man oprettede de saakaldte P-Grupper, hvilket dog nærmest bestod i Oprettelse af Lister over værnepligtigt Mandskab, der betragtedes som helt igennem paalidelige i national Henseende. Lederen af dette Arbejde var i Aarhus Kaptajn C. Frisenvang, der var knyttet til 3. Artilleriafdelings Stab, men blev stationeret i Aarhus som Luftværnets Forbindelsesofficer hos den tyske Luftværnskommando, da de danske Garnisoner maatte forlade Jylland. Endvidere deltog han sammen med Oberstløjtnant O. J. Feddersen i Træningen af Aarhus Terrænsportforenings Medlemmer — en Træning, som efterhaanden i betydelig Grad fik et militært Præg.

I Slutningen af 1942 kom Kaptajn Frisenvang i Kontakt med en Kreds af Borgere, som nærede Ængstelse for, hvordan det skulde gaa, naar Tyskerne en Gang forlod Landet. Man drøftede Planer om at oprette Militærgrupper, som kunde beskytte livsvigtige offentlige Anlæg mod Ødelæggelse, i Almindelighed opretholde Ro og Orden og eventuelt ogsaa hjælpe lidt til, hvis Tyskerne var for længe om at gaa. Man regnede navnlig med den Mulighed, at de tyske Besættelsestropper efter et tysk Nederlag paa andre Krigsskuepladser og det paafølgende Sammenbrud af Hjemmefronten vilde forvandlede til Marodørhobe, som vilde kræve en haandfast Behandling.

Da det drejede sig om at indrullere et meget stort Antal vaabenføre Mænd i disse Organisationer, stod det Lederne klart, at det i Længden ikke vilde være muligt at holde det skjult for Tyskerne, og man gav det derfor overfor dem Udseende af, at Organisationen tog Sigte paa at beskytte det danske Samfund mod Kommunismen — en Kamouflage, som kun virkede til en Tid, og som forøvrigt gav Anledning til visse Vanskeligheder indenfor Modstandsbevægelsen, fordi enkelte Kommuniste tog Nødløgnen alvorligt.

De to Aarhus-Officerer opnaaede Generalstabens Billigelse af deres Planer, men mødte adskillige Hindringer, bl. a. fordi Hærledelsen holdt fast ved den forældede P-Plan og derfor ikke vilde frigive Mandskab og Befalingsmænd, som man skulde disponere over ved Mobilisering, til Tjeneste i Militær-Grupperne. Efter den 29. August ændrede Forholdene sig naturligvis, og mange Befalingsmænd meldte sig — efter endt Internering — til dette Arbejde, idet Hærledelsen dog stadig forbeholdt sig en Del af dem til P-Grupperne.

Organisationen fik den Form, at Repræsentanter for Skytteforeningerne, Idrætsforeningerne og Terrænsporten hver indenfor sin Kreds skulde danne Tremandsgrupper, hvis Medlemmer hver atter hvervede tre Mand o. s. v., idet Maalet med denne SIT-Organisation — som den kaldtes efter de deltagende Foreninger — var Oprettelsen af tre Kolonner paa hver 364 Mand. Der meldte sig betydelig flere!

Militære Befalingsmænd maatte ikke hverves paa denne Maade, men samledes i tre Afdelinger, som senere, da SIT-Grupperne var organiseret, fordeltes til de tre Kolonner. Kaptajn Ingvarsen blev Chef for Kolonne S, Kaptajn Mikkelsen for I og Kaptajn Forssen for T.

Der var indenfor denne Organisation delte Meninger om den aktive Modstand under Besættelsen, idet nogle mente, at SIT skulde holdes i Beredskab, indtil Tyskerne kapitulerede, eller Landet blev Krigsskueplads, mens andre holdt paa, at man straks skulde gaa ind i den aktive Modstandsbevægelse. Da Godsejer Juncker var i Aarhus i de første Uger af Aaret 1944, forhandlede der med Modstandsbevægelsen om disse Forhold, og der blev etableret et nøje Samarbejde, hvis Retningslinie var, at den aktive Sabotage ogsaa fremdeles skulde udføres af de Grupper, som allerede var i Gang med den, mens SIT-Kolonnerne skulde danne et militært Beredskab til Indsættelse i egentlige Krigshandlinger.

I Løbet af Foraaret udbyggedes denne Organisation til den Form, som den beholdt indtil Befrielsen. Kolonnerne fik Numre, idet 1. Kolonne, der bl. a. havde Havnen under sig, deltes i to, saa der udskiltes en særlig Havnekolonne under Kommando af Søløjtnant Harder; der var altsaa i Aarhus de militære Kolonner med Numrene 1, 2, 3 og 4, mens den aktive Modstand udøvedes af en Kolonne, der paa denne Maade forvandlede Smædenavnet »5. Kolonne« til en Hædersbetegnelse — i hvert Fald hvad Aarhus og Omegn angaar!

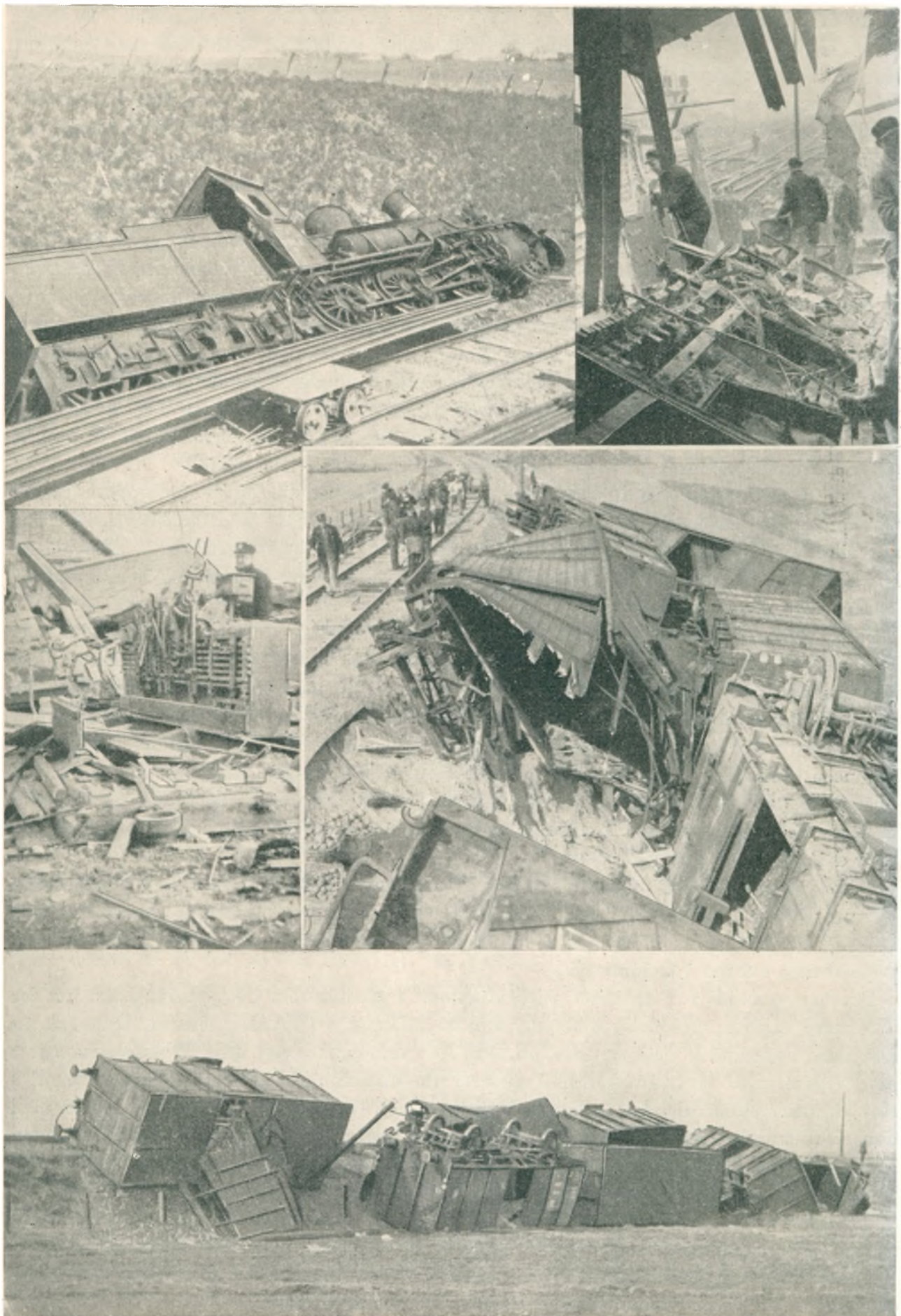
Efter at dette Organisationssystem var grundlagt i Aarhus, udsendtes der Repræsentanter til andre jyske Byer, og paa denne Maade indføjedes den jyske Modstandsbevægelse i det af Frihedsraadet planlagte System med Inddeling af Landet i Distrikter — Midtjyske Distrikt med Oberstløjtnant Feddersen som Chef og Kaptajn Frisenvang som Byleder i Aarhus blev senere til Region II.

P-Styrkerne, som stadig søgtes opretholdt, havde i deres allerførste Begyndelse haft Tyskernes stiltiende Godkendelse, da de betragtedes som en rent politimæssig Indsats med antikommunistiske Maal, men det varede ikke længe, før man fra tysk Side fik Mistanke om, at de havde andre Hensigter, og i Maj 1944 arresteredes en Række Ledere, bl. a. Chefen for Politiet i Jylland-Fyn, Politimester Agersted, der havde Station i Aarhus — han døde i Koncentrationslejr — og Aarhus-Politimesteren, Hoeck, ligesom flere Officerer, der havde Tilslutning til disse Grupper, blev taget. Dermed var P-Styrkernes Dage forbi, og Resterne af deres Befalingsmænd og Mandskab søgte over i Modstandsbevægelsens Organisationer, hvor de kom til at gøre god Nytte.

Ved Tyskernes Aktion mod Politiet den 19. September 1944 fik Bevægelsen ny værdifuld Tilgang. Der var i Tiden efter den 29. August 1943 opstaaet et udmærket Samarbejde med Politiets forskellige Afdelinger, og de allerfleste af de Politifolk, som undgik Arrestation og Deportering, gik ind i Kolonnerne.

Det hele Arbejde var nu inde i faste Rammer. I Aarhus som i det øvrige Land var der ikke mere Tale om spredte og mere eller mindre uafhængige Organisationer og Grupper, som arbejdede nogenlunde paa egen Haand, kun løst sammenknyttet med Faldskærmsagenter som Mellemmænd. Alt var indordnet under Frihedsraadets Ledelse og arbejdede efter dets Hovedretningslinier, der for Jyllands Vedkommende formidledes af Jyllandsledelsen med General Bennike i Spidsen. Men som Begivenhederne udviklede sig, blev der jo ikke den Anvendelse for Militærgrupperne, som man havde tænkt sig, og Historien om Modstandsbevægelsen i Aarhus i Besættelsens sidste Aar bliver derefter i alt væsentligt Historien om 5. Kolonnes Virksomhed, idet det dog bemærkes, at ikke saa faa af Militærgruppernes Folk paatog sig Opgaver med Hensyn til Sabotage, Vaabenmodtagelse og Likvidering af Stikkere.

Inden dette Arbejde omtales nærmere, maa vi dog fæstne os lidt ved en Begivenhed, som dengang vakte Opmærksomhed langt udenfor Danmarks Grænser.



# Da Gestapos Hovedkvarter blev likvideret.

I Løbet af Sommeren 1944 var det lykkedes Gestapo at komme ret nær ind paa Livet af den jyske Modstandsbevægelse. Uheld og Stikkeri bragte nogle Folk, som vidste for meget, i Hænderne paa Tyskerne, og nogle af disse Fanger kunde ikke modstaa Torturens Pres. Der skete stadig flere og flere Anholdelser, og i Gestapos Hovedkvarter paa to af Studenterkollegierne ved Aarhus Universitet ophobedes et stort Materiale, som rummede yderligere Farer for den jyske Modstandsbevægelse, naar det først blev gennemarbejdet.

Det hele tegnede ret alvorligt, og man begyndte indenfor Modstandsbevægelsens Ledelse at overveje et Modangreb. Det var imidlertid vanskeligt at gennemføre. I de store Kollegiebygninger var til Stadighed samlet et betydeligt Antal Gestapofolk og Politisoldater, Bygningerne og hele Universitetsterrænet var omgivet af Spærringer og Skyttestillinger, og ikke 100 Meter fra Gestapo-Hovedkvarteret laa Langelandsgades Kaserne, som vrimlede med tyske Soldater. Et regulært Angreb vilde være vanskeligt at bringe til Udfoldelse, det vilde med Sikkerhed medføre meget store Tab, og Resultatet vilde være usikkert.

Saa fremsatte en af Modstandsbevægelsens Forbindelsesmænd den Tanke at bede Royal Air Force om at tage sig af Sagen. Der var i den nærmest foregaaende Tid foretaget »Naalestiks-Angreb« mod Maal af lignende Art i Frankrig og Holland, hvor militære Hovedkvarterer, Fængsler og lignende heldigt var blevet tilintetgjort, og det samme maatte kunne gøres i Aarhus. Forslaget blev forelagt Modstandsbevægelsens jyske Hovedkvarter, som godkendte den, hvorefter man tog fat paa at udarbejde Forslag og Kortskitser. Det var saa heldigt, at en canadisk Flyverofficer, Squadron-Leader Flower, netop i disse Dage opholdt sig i Jylland i Modstandsbevægelsens Varetægt, efter at han var nødlandet; han fik Planerne at se og fik ogsaa Mulighed for at foretage Rekognosceringer paa Stedet. Udstyret med et fyldigt Materiale sendtes han til Sverige og rejste derfra til England.

Sagen var derefter overladt til Royal Air Force, som imidlertid tog sig af den paa det allerbedste: Den 31. Oktober 1944 blev der varslet Alarmtilstand i Aarhus, og endnu inden Sirenerne var forstummet, buldrede 5—6 Mosquitos lavt hen over Hustagene med Kurs mod Universitetet. Et Minut efter lød de første Detonationer, og straks efter fulgte endnu en Eskadrille, som ogsaa kastede sine Bomber, uanfægtet af Luftværnsilden fra de tyske Kanonstandpladser og Skibe. Noget efter at Maskinerne var forsvundet, vedblev Eksplosionerne at drøne over den nordlige Bydel. Det var de tidsindstillede Bomber, som fuldendte Værket. Kulsort Røg steg op over den nordlige Bydel.

Det var et mønsterværdigt Præcisionsangreb. Aarhus Universitet er paa de 3 Sider omgivet af Hospitaler — Aarhus Kommunehospital, Statens Fødselstiftelse og Ortopædisk Hospital. Bortset fra, at nogle Ruder gik, fik disse Bygninger ikke en Skramme. Langelandsgades Kaserne fik nogle Fuldræffere, et Par Villaer i Universitetets umiddelbare Nærhed blev ramt, ogsaa Universitetets nye Hovedbygning, som var under Opførelse. Men Kernen af Bombesalverne var faldet der, hvor de skulde, i de to Kollegiebygninger, som husede Gestapos Hovedkvarter. Her var Ødelæggelsen fuldkommen. Da C.B.-Mandskabet og Brand-

væsenet ankom, var de to Bygninger én stor, rygende Ruinhob. 50 af Gestapos tyske og danske Medarbejdere var dræbt, og med et Slag blev Gestapo i Jylland berøvet alle sine ledende Mænd, og en stor Del af sine Arkiver.

De største Jernbanesabotager ved Aarhus. Øverst et Lokomotiv foran et Trolleytransporttog væltet af Sporet mellem Lystrup og Hjortshøj, og Ødelæggelsen af Blokposten ved Aarhus H, hvorved det automatiske Sporskiftnings- og Signalsystem blev sat ud af Funktion for flere Aar. Derunder den fuldstændig ødelagte Hasselager Jernbanestation og to Billeder af et tysk Militærtog, der i Paasken 1945 blev sprængt i Luften mellem Risskov og Lystrup. 11 Vogne afspremedes, 8 væltede, adskillige Tyskere blev dræbt, og Sporet var spærret i flere Dage.

Chefen, Sturmbannführer Schwitzgiebel, var blandt de dræbte — en lynintelligent, hensynsløs og falsk Mand, som personlig var ansvarlig for to Trediedele af samtlige Sabotør-Henrettelser i Danmark. Det var ham, der havde faaet Grupperne i Hvidsten og Aars rullet op, og det var ham, der ledede den Undersøgelse, som førte til, at en Række Randers-Sabotører, der havde sprængt Jernbanebroerne ved Langaa, blev taget. Han var en Mand, som ikke nøjedes med at lede Arbejdet fra sit Kontor, han gik selv med ud i Marken, naar der var særlig »indbydende« Opgaver, f. Eks. da Gestapo paa den brutaleste Maade overfaldt Ægteparret Leo Kæraa, myrdede Fruen og saarede Manden alvorligt, mens Ægteparrets lille Søn saa til. En anden af de omkomne var Obersekretär Werner, der bl. a. havde ledet Torturen af Pastor Harald Sandbæk, og blandt andre Ofre for de engelske Bomber var Rothenburger, en farlig Mand, bl. a. fordi han talte Dansk flydende, og Chefen for den tyske Kontraspionage, Obersturmführer Heinrich Lönnecher. Hertil kom et ukendt Antal tyske Soldater, der blev dræbt eller saaret paa Langelandsgades Kaserne.

Desværre krævede Angrebet ogsaa danske Døds ofre: Beboere i de nærliggende Villaer, Arbejdere paa Universitetsbygningen og naturligvis en Del af Gestapos Fanger. Men samtidig medførte Kuppet, at en Del Fanger genvandt Friheden.

Den mest kendte af disse var Pastor Sandbæk. Han var i de nærmest foregaaende Dage blevet tortureret paa det frygteligste, og han var netop i et nyt »Forhør« hos Werner, da Bomberne faldt. Werner blev — fortalte Sandbæk umiddelbart efter — kridhvid i Ansigtet og flygtede til den ene Side, Sandbæk til den anden. Werner dræbtes, mens Sandbæk i bevidstløs Tilstand blev bjærget frem af Ruinerne og indlagt paa Kommunehospitalet.

Fru Sandbæk var samme Dag kommet til Aarhus for ved Hjælp af Røde Kors' Tillidsmand, Guldsmed Børge Rasmussen, at opnaa Tilladelse til at besøge sin Mand. Ved et Tilfælde kom Børge Rasmussen ikke med op til Kollegierne, og det medførte, at Fru Sandbæk ikke fik Besøgstilladelse, hvilket antagelig reddede hendes Liv.

Efter Angrebet gik hun sammen med Børge Rasmussen til Kommunehospitalet for at faa klarlagt, om hendes Mand var blandt de saarede. De spurgte Overlæge Prip Buus, om han havde Sandbæk blandt sine Patienter. »Nej«, svarede Lægen, »men der er en Pastor Jensen.« Børge Rasmussen forstod ham straks, og et Par Minutter efter var Sandbæk ført bort fra Hospitalet i en Falck-Ambulance, som holdt i Hospitalsgaarden. Han blev bragt til Børge Rasmussens Hjem, men kort efter kom en letsaaret Gestapomand, som — efter at være blevet husvild — krævede at faa Kvarter hos Rasmussen. Paany blev Sandbæk i største Hast transporteret væk, og Gestapomanden rykkede ind i hans Værelse faa Minutter efter, at han havde forladt det. Præsten, der havde Hjernerystelse og et lettere Kraniebrud, fandt et foreløbigt Tilflugtssted hos Socialfuldmægtig Sørensen i Aabyhøj, og saa snart han var i Stand til det, blev han ført til Sverige. Imens sørgede Guldsmed Rasmussen for, at de paarørende indrykkede Dødsannoncer i Bladene for Sandbæk samt to andre Patrioter, Ruth Philipsen og Sekretær Zadok-Nielsen, der begge var blevet befriet af Bomberne. Med ikke ringe Skadefryd kunde Guldsmeden kort Tid senere gøre Gestapofolkene — som han stadig besøgte i sin Egenskab af Repræsentant for Røde Kors — opmærksom paa, at der i BBC var averteret et Interview med Pastor Sandbæk!

Ødelæggelsen af Kollegierne gav den jyske Modstandsbevægelse et værdifuldt Pusterum. Den drivende Kraft i Gestapos Offensiv, Schwitzgiebel, og en hel Række af hans betroede Medarbejdere var uskadelliggjort, og trods ihærdige Redningsforsøg blev kun en Brøkdel af det i Arkiverne ophobede Materiale reddet fra Ødelæggelse af Brand og Vand. Modstandsbevægelsen fik Tid til at sunde sig, Hullerne i Fronten blev udfyldt, og det varede Maaneder, inden Gestapo under sin nye Leder, Kriminalrath Bohnke, naaede op paa noget af



den Effektivitet, som havde præget Arbejdet under Schwitzgebels Ledelse. — Henimod Slutningen af Besættelsen var Situationen dog paany blevet saadan, at man ansaa det for formaalstjenligt at ramme Gestapo med et nyt Kup. Tyskerne havde i Mellemtiden beslaglagt Byens Politistation, det gamle Raadhus, som det vilde være praktisk talt umuligt at ramme fra Luften, fordi det ligger i Læ af Domkirken og omgivet af en gammel, tæt befolkning Bydel. Angrebet maatte udføres fra Landjorden, og det var planlagt i alle Enkeltheder, at Bygningen samtidig skulde angribes fra alle Sider med de maa amerikanske Træ Spigot Mortérer, som skulde placeres i de omliggende Huse. En Dag i Midten af Maj 1945 var fastsat til Angrebet, saa Kapitulationen overflødiggjorde dette Kupforsøg, som forøvrigt havde alle Forudsætninger for at lykkes.

## 5. Kolonne i Arbejde.

Da Modstandsarbejdet i Aarhus var kommet ind i faste Rammer, gjaldt det om at finde en egnet Leder til den aktive Indsats, og Valget faldt her paa Kaptajnløjtnant E. Fisker. Han var uddannet ved Artilleriet og havde, da hans officielle militære Karriere blev afbrudt i August 1943, udviklet sig til at være en af vore fineste Eksperter med Hensyn til Sprængstoffer og Haandvaaben.

Efter Hærens Opløsning fik Fisker — der var ingeniøruddannet — en midlertidig Stilling som Ingeniør ved Statsbanernes 2. Distrikt i Aarhus, og dette viste sig at være en yderligere Kvalifikation for den Mand, der skulde lede Sabotagen i en Periode, hvor Jernbanesabotagen stod i Forgrunden. Til Næstkommanderende fik han Officiant K. A. Amdisen, der allerede tidligere havde arbejdet med saadanne Opgaver, og med disse to Mænd som Kerne opbyggedes nu en stor og godt arbejdende Sabotageorganisation, som ved Afslutningen bestod af en Modtagesektion, en Ordonnansgruppe og 12 Sabotagegrupper, der hver havde sine bestemte Opgaver. Den Tid var forlængst forbi, da det var Kommunisterne, som gav Bevægelsen det afgørende Tilskud af aktive Medarbejdere. Ogsaa Folk af andre politiske Retninger havde nu vænnet sig til at »tænke illegalt«, og man vil, ved at gaa Grupperne igennem se, at de efterhaanden rummede Mænd af alle Samfundslag og vidt forskellige Aldersklasser. Det var simpelthen et repræsentativt Udsnit af hele Befolkningen, der paatog sig de aktive Opgaver.

Og der blev bestilt noget. Fra det Tidspunkt, da 5. Kolonne blev det centrale Sabotageapparat i Aarhus — der vedblev at bestaa selvstændige Grupper, som arbejdede mere paa egen Haand — fortæller Rapporterne om ca. 90 Sabotageaktioner mod Værnemagervirksomheder, tyske Skibe, Vogne og Anlæg og lignende, hvortil kommer hele den Del af Jernbanesabotagen, der udførtes fra Aarhus.

Jernbanesabotagen foregik jo i Reglen som Led i en samlet Plan efter de øjeblikkelige militære Behov, og den var særdeles effektiv. Adskillige Gange, lige fra den tog fat i Sommeren 1943 og til Befrielsesdagen, var al Jernbanetrafik til og fra Aarhus effektivt afskaaret, hvorved ogsaa den vigtige jyske Længdebane var spærret, og i Mellemmrummene mellem disse samlede Aktioner holdtes Banernes Kapacitet nede paa et Minimum. Der var saaledes lange Perioder, hvor kun det ene Spor var farbart, og Togenes Rangering og Ekspedition paa Aarhus Banegaard blev uafslædig forsinket ved Sprængninger af Signalsystem, Skiftespor, Vandtaarn og Drejeskiver.

# Fru Ravns Affaldsskakt.

Jernbanesabotagen og det meste af den øvrige Sabotage foregik naturligvis nogenlunde paa samme Maade som andre Steder i Landet, men Aarhus-Sabotørerne kom dog ud for et Par Opgaver, som krævede særlig Opfindsomhed. En af dem var Ødelæggelsen af den tyske Meldecentral, der var indrettet i Kælder og Stueetage i Handelsbankens store Nybygning overfor det nye Raadhus.

Der var her en Række Lokaler, hvor en stor Stab af Befalingsmænd og Lustwaffe-Piger var i stadig Virksomhed, og der var navnlig et betydeligt Udstyr af Fjernskrivere og andre uerstattelige Maskiner og Instrumenter. Men alle disse Herligheder var naturligvis meget kraftigt bevogtet.

Objektet blev rekognosceret i alle Ender og Kanter, og der gik Uger med mange time-lange Diskussioner om Udveje og Midler. Efterhaanden udformedes Planen i Enkeltheder, og som det saa ofte gaar, var den i Virkeligheden simpel og ligetil.

En af Lejerne i Handelsbankens Hus er De samvirkende danske Mejeriforeninger, som her har deres Hovedkontor med et stort Personale, og til Glæde for Personalet var der indrettet en Frokoststue, hvis Skytsengel var Fru Ravn, der boede i en lille Lejlighed med Køkken i Tilslutning til Frokoststuen. Og det, der interesserede Sabotørerne, var den Kendsgerning, at der fra Fru Ravns Køkken gik en Nedfaldsskakt direkte ned gennem de Lokaler, der var taget i Brug af Tyskerne.

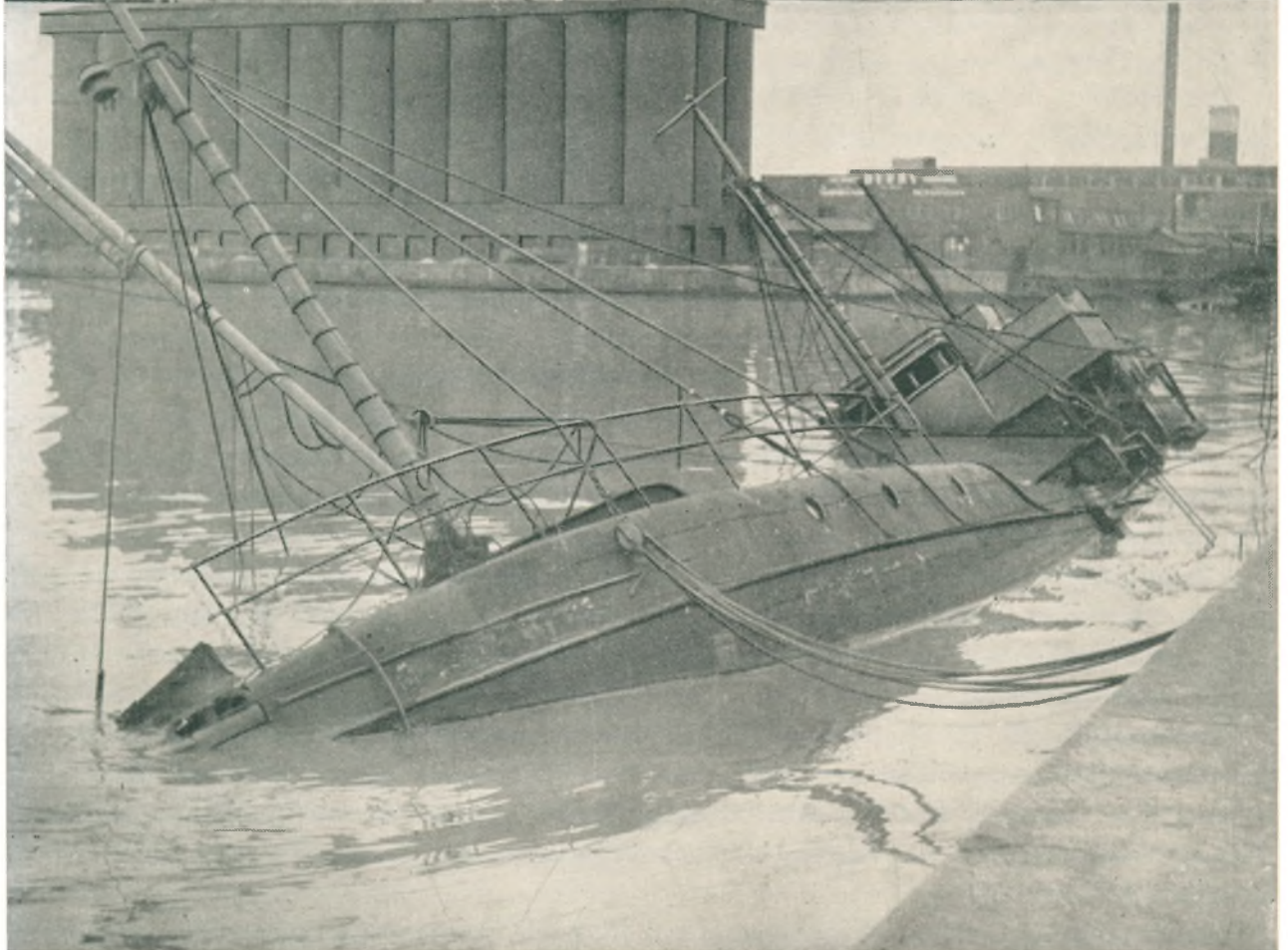
Hvis de tyske Skildvagter havde været lidt mere vaagne, vilde de sikkert have bemærket, at der i den følgende Tid paafaldende hyppigt kom »Gasmænd« i Huset. I Reglen to sammen, udstyret med Uniformskasket, Inkassatormappe og Værktøjstaske.

Her maa det indskydes, at en af den aarhusianske Modstandsbevægelses bedste og mest nyttige Forbindelser var Byens Belysningsvæsen. Adskillige af Personalet var direkte med i Arbejdet, og de havde deres Overordnede fulde Billigelse. Saaledes var det ofte Belysningsvæsnets Vogne, der hentede Forsyninger hjem fra Modtagepladserne, og Omladningen fandt Sted i forskellige af Væsnets Bygninger rundt i Byen. Belysningsvæsnets Værktøj var en meget værdifuld Allieret, dels fordi det raadede over et saa omfattende Materiel, dels fordi dets Uniformer og Kasketter var en aldrig svigtende Forklædning. Tyskernes Respekt for blanke Knapper og gyldne Tresser fornægtede sig aldrig, og det var jo fuldkommen naturligt, at Belysningsvæsnets Teknikere og Vogne færdedes ude paa alle Tider af Døgnet, ogsaa i de Perioder, da der var Undtagelsestilstand.

Det var altsaa ikke svært at udstyre to Sabotører med Kasket, Mappe, Blanketter, Værktøj o. s. v., og efter at Vagterne ved Handelsbankens Hus havde undersøgt dem nogle Gange uden at finde andet, end hvad de ventede at finde, vænnede de sig til at se de to Gasmænd gaa ud og ind med deres Mapper og Tasker. De passerede uantastet den Dag, da de havde forbudne Sager i Tasken. Fru Ravn fik en Sludder for en Sladder om, at de skulde afkontrollere Gasrørene for Utætheder, de fik Lejlighed til at være ene i Køkkenet — og saa anbragte de en tidsindstillet Sprængladning nede i Nedfaldsskakten, hængende i en Snor, hvis Længde paa Forhaand var nøje udmaalt, saa Eksplosionen kom netop der, hvor den skulde. Den virkede ganske efter Ønske.

En anden Sabotage var af omtrent lige saa fantastisk Karakter. Man ønskede at ramme et

Sprede Glimt af Sabotagen ved Aarhus Havn. Øverst til venstre et ødelagt Baa-deværft, som af Tyskerne benyttedes til Reparationer, og en sønderprængt Radiopellestation, som lodsede de tyske Fartøjer ind i Havnen. Til højre Resterne af Aarhus Havns største Kran, der løftede 25.000 kg. Efter dens Ødelæggelse kunde Tyskerne ikke længere løse deres svære Krigsmateriel. Forneden et sænket Motorskib, der var under Vejs fra Norge til Tyskland med Fisk til Værnemagten.



tysk Værksted for Kanonreparationer i Nordhavnen, men Afspærring og Vagtkæder var umulige at gennemtrænge. Ved et Tilfælde opdagede en af Modstandsfolkene paa et kommunalt Kontor en Kloakplan, som viste, at en af Kloaknettets Hovedledninger førte lige under Fabrikken. Igen kom de kommunale Kasketter i Brug, og ved højlys Dag steg Sabotørerne med deres Sprængstof ned gennem en Kloakbrønd paa Kystvejen, efter at de først havde afspærret efter alle Kunstens Regler. Efter fem Kvarters Ophold i en Atmosfære, som ingen af dem holder af at tænke tilbage paa, havde de anbragt Sprængladningen paa det rette Sted, og det varede Maaneder, før der igen kunde repareres Kanoner i det Værksted.

## En Lærestreg til Tysker-Arbejderne.

Paa utallige Maader søgte man at holde dansk Arbejdskraft borte fra de store tyske Anlægsarbejder, men trods alt var der mange Arbejdere, som vedblivende lod sig lokke af de store — og lettjente — Penge.

Først forsøgte man med mere beskedne »Advarsler«, bl. a. ved, at der spredtes et Antal af de smaa Dæksbomber — beregnet til at sprænge Dækkene paa tyske Vogne — i Skyttegrave og Udgravninger. De eksploderede med stort Rabalder og liden Skade, naar der blev trampet paa dem, men det var ikke nok, og saa gik man over til grovere Midler. Midt i April 1945 blev der udlagt et stort Antal tidsindstillede Sprængladninger i de tyske Befæstningsanlæg omkring Aarhus, hvor Hundreder af Arbejdere var i Gang, og saa snart de første Sprængninger indtraf, tabte Værnemager-Arbejderne Lysten til at fortsætte. Ikke een Mand kom til Skade ved denne vellykkede Aktion, men trods tyske Løfter og Trusler kom Arbejdet ikke i Gang igen.

Derimod blev der stadig arbejdet livligt paa den store Flyveplads ved Tirstrup paa Djursland. Her var Bevogtningen saa effektiv, at det vilde være umuligt at foretage sig noget paa selve Arbejdspladsen, men saa valgte man i Stedet at angribe Arbejdertransporterne, som Morgen og Aften førte Arbejdere fra Aarhus og Omegn til og fra Tirstrup.

Til Sted for Operationen valgte man et Punkt paa Aarhus-Grenaa Landevej, hvor Vejen fører gennem en Skov, og hvor en lille Skovvej gaar ind til en Grusgrav. Her blev placeret skarpt bevæbnede Poster med Signalører ude til begge Sider, og saa ventede man paa Fangst.

De første, man fik fat paa, var en af de sædvanlige Arbejdertransportvogne — en almindelig Lastbil, paa hvilken der var bygget et »Hønsehus«, som gav primitivt Ly for Passagererne. Den blev standset haandfast, og Chaufføren blev tvunget til at køre den ind i Grusgraven, hvor Passagererne fik Ordre til at stige ud. Kort efter kom en fuldtlæst Rutebil og derefter endnu en Lastbil, saa der til sidst var samlet 54 Fanger i Grusgraven.

Fangerne blev traadt an paa Række, og hver enkelt Mand fik Ordre til at aflevere sine Penge. En af dem, en Chauffør, viste sig at være i Besiddelse af 5000 Kr. Alle Seddelpengene samt Tegnebøger og Punge blev samlet i en Dynge, som overhældtes med Benzin og derefter blev antændt.

Kun kort Tid fik Værnemager-Arbejderne Lov at betragte dette kostbare lille St. Hansbaal. Saa blev der givet en ny Ordre: Bukserne af. De eneste, for hvilke der blev gjort Undtagelser, var to tyske Officerer samt en ung Kontordame, der havde Arbejde hos en af Entreprenørerne paa Flyvepladsen. Alle de andre maatte til det, omend nogle af dem maatte overtales lidt kraftigt.

Saa skete der igen noget. Frihedskæmperne fik nogle Ordre, og de gjorde Skydevaabnene

klar. Der var almindelig Uro i de bukseløses Rækker, de fleste ventede, at der vilde blive gjort kort Proces med dem. Men det var ikke Meningen. Den næste Ordre lød: »Forsvind saa!« Den blev understreget med nogle Byger fra Maskinpistolerne — og saa rendte alle de bukseløse. I Løbet af kort Tid var de spredt over hele Egnen, og overalt vakte de naturligvis fortjent Opmærksomhed. De fleste Steder forstod man hurtigt Sammenhængen og lod dem ud, andre Steder opfattede man deres Opførsel saadan, at man ringede til Sindssygehospitalet i Risskov og anmodede det om hurtigst muligt at genne sine Patienter hjem.

Det varede langt ud paa Natten, før det lykkedes at faa samlet Hovedstyrken af de bukseløse Arbejdere, hvorefter de blev kørt hjem af Tyskerne — stadig uden Bukser. De fik senere af den danske Nationalbank udbetalt hver 700 Kr. i Erstatning — men mange af dem og deres Kammerater tabte Lysten til at arbejde for Tyskerne, navnlig da det stod klart for dem, at næste Gang vilde man ikke nøjes med at gøre dem til Grin.

Det eneste, der svigtede i dette smukt gennemførte Arrangement, var at den Filmsfotograf, man havde engageret til at forevige Oprindningen i Grusgraven, var udeblevet ved en Misforstaaelse.

Forøvrigt endte Aktionen ikke uden dramatiske Begivenheder. Mens Flertallet af Frihedskæmperne tog hjem paa Cykle, beslaglagde 7 Mand en af de erobrede Lastbiler — de øvrige blev sprængt — for at transportere Vaabnene hjem. De kørte nordpaa, men det varede ikke længe, før Vognen, en Generatorvogn, løb tør for Brændsel. De besluttede at standse den første Vogn de mødte, og det blev en Personvogn, som de passerede ved Rosenholm. Men i det Øjeblik, de stansede den, viste det sig, at dens Passagerer var tre tyske Officerer. En af dem, som sad paa Førersædet, overgav sig straks, men de andre trak deres Pistoler, og en af dem affyrede et Skud, som piftede forbi Ørerne paa Gruppelederen. Svaret var en Salve fra to Maskinpistolkytter, som var anbragt paa Lastbilens Førerhus, og begge de tyske Officerer blev dræbt. Den ene af dem var Kommandant for de tyske Styrker i Hornslet.

Snart efter fik Gruppen fat i Generatorbrænde fra en anden Vogn og naaede ad Omveje velbeholdent hjem til Aarhus.

## Schalburgtage og Clearingmord.

Her som andre Steder i Landet greb Tyskerne til Terror, naar alle andre Muligheder for at dæmme op for Modstandsbevægelsen svigtede. I de sidste Besættelsesaar blev Stikker-Likvideringer »straffet« med Clearingmord paa flere af Byens Borgere, og dertil kom en Række stort anlagte Schalburgtager, som foreligger fuldt opklaret, efter at det danske Politihar faaet fat i en Række af Hovedmændene. Det var Brøndums og Bothilsen Niensens omrejsende Terror-Hold, der var Mestre for det, og de gjorde deres Arbejde grundigt. I Løbet af 1944 besøgte de gentagne Gange Aarhus, hvor de med deres vældige Sprængninger — alene den Mængde Sprængstof, de anvendte, kendetegnede straks Ødelæggelserne som Schalburgtage, da Sabotørerne af gode Grunde var mere sparsommelige — slog store Huller i Byens Ansigt. Aarhushallens Restaurant, en Række Forretnings- og Beboelsesejendomme paa Byens Hovedgader og en Række Mord, hvoraf flere var fuldkommen hensigtsløse, var Resultatet af deres Virksomhed. Ved Ødelæggelsen af Aarhushallens Restaurant omkom to Mennesker, og ogsaa flere af de andre Attentater kostede Menneskeliv, ved en enkelt Lejlighed indebrændte en hel Familie, mens andre omkom, da de paa Flugt for Flammerne sprang ud fra Husenes øverste Etager.

Saa sent som i November 1945 fandt deres Attentater et Offer, idet en ældre Mand døde af de Brandsaar, han havde paadraget sig under en Schalburgtage — der kostede hans Hustru Livet.

## Tyskerne i Aarhus skulde isoleres.

I Besættelsens sidste Aar voksede den aarhusianske Modstandsbevægelse i Effektivitet Maaned for Maaned. Det Samarbejde, man allerede tidligere havde etableret med Belysningsvæsnet, udvidedes efterhaanden til næsten alle kommunale Administrationsgrene. Det nye, store Raadhus med dets mange og rummelige Lokaler og vidtstrakte Kælderplads var til sidst næsten et Centrum i det illegale Arbejde, og ogsaa paa anden Maade blev de kommunale Institutioners omfattende Ressourcer udnyttet. Paa samme Maade knyttedes der Forbindelser til Statsbanerne, Postvæsnet, Telegrafene og Telefonen.

Dette kom navnlig til Nytte i en speciel Gren af Modstandsorganisationen, som tog Sigte paa under en eventuel Invasion fuldkommen at lamme de tyske Stabes Handlekraft ved næsten bogstaveligt at gøre dem blinde og døve. Denne Opgave paahvilede Nedrivningsgrupperne under Kommando af Officiant J. L. Kræmer, senere med Officiant L. Holm som Hjælper. Denne Kommando bestod af en Ordonnansgruppe og 21 Grupper, som hver havde faaet tildelt sin Opgave. Hver enkelt Gruppe havde Ordre til paa det givne Signal at gaa løs paa sit Objekt, og var det blevet Alvor, vilde disse Grupperes Arbejde i Løbet af faa Minutter have afskaaret Aarhus — og dermed de betydningsfulde tyske Stabe og Hovedkvarterer i Byen fra enhver Traadforbindelse med Omverdenen, og den elektriske Strøm vilde svigte i store Omraader af Jylland.

I Forberedelsen af denne Indsats fik man fuld Gavn af Samarbejdet med Teknikere indenfor de forskellige Institutioner. Ved deres Hjælp havde man Adgang til at se de nøjagtige Planer over alle Kabler og Forbindelser, saa man kunde finde de svageste og lettest tilgængelige Punkter, og Muligheden for at bruge Belysningsvæsnets, Telegrafvæsnets, Telefonselskabets og Statsbanernes Uniformer tillod stadig Rekognoscering paa nært Hold, saa man kunde følge Forandringer og Udvidelser i det tyske Ledningsnet.

Paa Grundlag af denne Viden forberedtes Ødelæggelsesarbejdet i alle Enkeltheder, og hver enkelt Gruppe vidste til Punkt og Prikke, hvad den havde at gøre, naar Dagen kom — det kunde variere fra noget saa enkelt som at gaa ud og grave et Kabel op for derefter at save det over med en Nedstryger, til regulære Partisanoverfald paa vigtige og velforsvarede Afsnit i det tyske Meldesystem.

Mange Steder var Sprængladningerne placeret paa Forhaand, f. Eks. paa Clemensbro midt paa Byens Hovedgade, hvor 60 Telefonkabler udgaar samlet fra Telefonhuset. Det fordrede et større Gravearbejde at faa dette arrangeret, men de Herrer Brøndum og Bothilsen Nielsen gav en Haandsrækning: Efter deres Schalburgtage-Ødelæggelser paa Byens Hovedgader var der en Mængde Brud paa Ledningsnettets, saa der var intet paafaldende i, at endnu et Hold Arbejdere med Belysningsvæsnets Kasketter paa Hovedet gravede sig ned ved Clemensbro, hvorefter Ingeniører med fine Maaleinstrumenter rumsterede længe nede i Hullet. Tyske Officerer og Soldater saa nysgerrigt til, mens Sprængladningerne, der var camoufleret i Maaleinstrumenterne, blev bragt paa Plads. Antændelsesmekanismen blev anbragt skjult i Sandet i en stor Sandkasse i det offentlige Beskyttelsesrum under Broen.

Paa ganske tilsvarende Maade forberedte man Sprængning og Ødelæggelse overalt, og var Signalet givet, vilde »Nedrivningen« have fungeret saa effektivt, at det maatte og skulde

faa Indflydelse paa Tyskernes Modstandsevne i hele dette Hjørne af Jylland. Telefon og Telegraf — ogsaa Tyskernes egne Ledninger — vilde svinge, enhver Forbindelse mellem Stabene i Aarhus til Kommandostationerne i Omegnen og videre ud vilde være afbrudt, Luftværnsbatteriernes Lyskasterstationer vilde være mørkelagt, Hovedbanegaardens og Rangerbanegaardens Signalsystem lammet — og alt dette vilde, hvis blot Ordren blev givet i rette Øjeblik, ske paa netop det Tidspunkt, da det var mest generende for Tyskerne, ligesom det meste af den planlagte Ødelæggelse vilde være af en saadan Art, at det vilde tage lang Tid at reparere den.

Som Begivenhederne udviklede sig, blev der heldigvis ikke Brug for disse omfattende Ødelæggelser, og da 5. Maj kom, blev Nedrivningsgrupperne indsat i Tjenesten paa Linie med Modstandsbevægelsens øvrige Mandskab.

## Befrielsesdagen.

Endnu Natten til den 5. Maj 1945, da hele Befolkningen vidste, at Tyskerne havde kapituleret fra næste Morgen at regne, gik der tyske Patrouiller i Gaderne, og der var en Del spredt Skyderi, men ikke egentlige Kampe. Da Dagen oprandt, fulgte de tyske Garnisonsstyrker stort set Montgomerys Ordre til at blive paa Kasernerne, hvor de opretholdt deres skarpt bevæbnede Vagter, men iøvrigt intet foretog sig. Skønt Modstandsstyrkerne talte omkring 2600 Mand — der dog ikke alle var lige effektivt bevæbnet — var det udelukket at tænke paa nogen Aktion mod regulært tysk Militær, men det vakte megen Irritation, at Hipoer og lignende Elementer benyttede sig af, at de tyske Kaserner var et Fritsted for dem, og ved flere Lejligheder skød paa Modstandsfolk, som jo var afskaaret fra at besvare Ilden, da de derved var kommet i aaben Kamp med de regulære tyske Styrker. Paa denne Maade blev bl. a. en ung Mand, der gik Vagt foran Modstandsbevægelsens Hovedkvarter paa Raadhuset, dræbt af en Hipo-Kugle.

Paa Bispetorvet kom det paa Befrielsesdagen til en blodig Episode, som fremkaldtes af, at en Deling tyske Marinere optraadte skarpt provokerende overfor Menneskemængden. Det udviklede sig til et livligt Skyderi, under hvilket flere Mennesker blev dræbt eller saaret. Hel Tryghed blev der ikke i Byen, før der flere Dage efter Befrielsen ankom et lille Detachment britiske Pansertropper og senere igen et Kompagni af den danske Brigade fra Sverige, mens samtidig de tyske Besættelsestropper afmarcherede.

Allerede fra den 5. Maj om Morgenen var Politigrupperne i livlig Virksomhed med efter de forud udarbejdede Lister at foretage Arrestationer af Landsforrædere, Samarbejdsfolk, Værnemagere o. s. v., der enten skulde staa til Regnskab for deres Gerninger, eller som i de første Dages Ophidselse maatte beskyttes mod spontane Udbrud af Befolkningens Trang til at øve Retfærdighed. Arresten i Vester Allé, som i de sidste Besættelsesaar havde været helt igennem tysk — altsaa fyldt med danske Fanger — skiftede Indhold i Løbet af et Par Timer, og Hundreder af internerede blev indkvarteret under solid Bevogtning i Marselisborg Skole, Byens kommunale Gymnasium.

Den Maade, hvorpaa Befrielsen skete, kom her som andre Steder som et Antiklimaks. Modstandsbevægelsens Folk havde helt og fuldt indstillet sig paa voldsomme Begivenheder, og de følte alle den mærkelige Desillusion, som opstaar, naar man har gjort sig fortrolig med Tanken om at skulle ud i en Kamp paa Liv og Død, som man har forberedt sig paa i Maaneder eller Aar — og saa bliver sat til kedsommelig Vagttjeneste. En Følelse, der udmærket kunde forenes med den Glæde og Lettelse, det var for Befolkningen som Hel-

hed, at Befrielsen gik nogenlunde smertefrit, men som dog forstærkedes og hos mange gav sig Udslag i velforstaaet Bitterhed, da de i Løbet af faa Uger mærkede de første Dages Helte- dyrkelse forsvinde til Fordel for en klart udtalt Irritation i visse Befolkingskredse, der ikke kunde forstaa, at »Fritidskæmperne« løste en betydningsfuld Opgave ogsaa efter Befrielsen ved at paatage sig utallige trivielle og upaaskønnede, men højst nyttige Hverv i den Periode, der gik, indtil Politi og Hær atter kunde organiseres.

## Vaaben-Instruktion paa Kapellets Loft.

Naar der i det foregaaende er talt om »Aarhusianere«, maa dette tages med noget Forbehold. Naturligvis var det langt overvejende Flertal af de aktive Medarbejdere i Grupperne Aarhusianere, men ogsaa Omegnen ydede sit Kontingent. I flere af de nærmeste Sogne var der lokale Grupper, der arbejdede som Led i Aarhus-Organisationen, navnlig i Forsynings- og Modtagetjenesten, men ogsaa i de egentlige Sabotagegrupper.

Det eneste Sted i Aarhus Amt udenfor Aarhus, hvor der oprettedes en selvstændig Organisation, var i Odder. En Udsending fra Modstandsbevægelsen i Aarhus søgte Kontakt med forskellige Odder-Borgere, hvis Indstilling paa Forhaand var kendt, og omkring denne Kerne organiseredes Modstandsbevægelsen i Midten af Oktober 1944. De første Vaaben ankom i Begyndelsen af det nye Aar, og saa tog man fat paa Instruktion og Øvelser, idet Modstandsbevægelsen i Horsens stillede Instruktører til Raadighed. Vaabnene blev skjult paa Kirkegaarden i et nedgravet Cementrør, som var dækket af en Gravsten, og Instruktionsøvelserne foregik i lang Tid paa Kapellets Loft.

Allerede hen paa Foraaret havde man samlet og organiseret en Styrke paa ialt 160 Mand, formeret i en Bazookagruppe, 4 Maskingeværgrupper, 4 lette Militærgrupper og en Sabotagegruppe paa 10 Mand. Da der ikke i Odder og Omegn var Værnemagervirksomheder eller egentlig militære Maal, blev Sabotagegruppen uddannet til at tage sig af Aarhus-Odder-Horsens Banen, naar der under Krigshandlinger opstod den Situation, at Hovedbanen var spærret, saa den fjendtlige Trafik blev dirigeret over Odder. Gruppen naaede dog ikke at komme i Aktion.



# MODSTANDSBEVÆGELSEN I RINGKØBING AMT

Af Redaktør WERNER HESSENSCHMIDT

De tyske Soldater, der i Krigsaarene kom som Besættelsestropper til det flade, fredelige Ringkøbing Amt, har vel glædet sig over, at de slap for at komme til Fronten. Men de glædede sig for tidligt, for de skulde komme til at opleve, at dette hyggelige Fladland kunde slaa Gnister paa en næsten lige saa ubehagelig Maade som Sammenstødene i første Linie.

De fik at se, hvordan den usynlige Front rejste sig i hele sin Styrke i det jernbanetætte Amt. Det var ikke nogen behagelig Oplevelse, for var Fronten usynlig, var dens Resultater det til Gengæld ikke. I de fire første Maaneder af 1945, hvor Jernbanesabotagen kulminerede i et hæsblæsende Crescendo, gennemlevede Tyskerne Dage og Nætter, hvor det bragede og glimtede, foran dem, bag dem, eller maaske under dem, mens de maatte være hjælpeløse Tilskuere, uden at kunne skille nogen Modstander ud af den kølige, tilsyneladende passive Menneskemasse, der omgav dem.

Naturligvis reagerede de, oftest med prøjsisk Brutalitet, der slog ned paa de værgeløse, som var nærmest, af og til i tragikomiske Forsøg paa at virke aarvaagne og handlekraftige. Som for Eksempel da de en Nat arresterede næsten hele Befolkningen i den lille By Vinderup Øst for Struer — undtagen netop de Sabotører, der havde foraarsaget deres Aktivitet. Sabotørerne laa nemlig, da Tyskerne først kom i Gang allerede lunt i deres Senge med et Øre oven for Dynen for at høre, om Bomberne nu ogsaa sprang som de skulde.

Af og til kom det selvfølgelig til aaben Kamp, men det var sjældent, Tyskerne var saa hurtigt paa Færde, og man kan ganske nøgternt konstatere, at det ikke gik dem særlig godt, naar det kom saa vidt, skønt man skulde tro, de havde et Forspring i Kamptræning.

## En natlig Kamp paa Heden.

En natlig Episode, der udspillede i den sydvestlige Del af Amtet, er karakteristisk for Forløbet af de faa direkte Sammenstød. En Gruppe paa otte Mand, hvoraf tre Politibetjente, er kørt ud paa Heden med en Lastbil for at bringe en Sending Vaaben fra England vel i Hus. Vaabnene kommer godt ned uden nogen ærgerlige Uheld med knuste Containers, og

Gruppen er næsten færdig med at læsse, da Folkene faar Øje paa en tysk Personvogn med Retning mod Stedet, hvor de staar. En foreslaar, at det vel nu er bedst at stikke af, men Politibetjentene er ikke til Sinds at lade den dyrebare Sending i Stikken uden Kamp, selv om det er risikabelt. De sender de fem andre i Dækning bag en Bakketop og smider sig ned i Lyngen med Maskinpistolerne parate. Den tyske Vogn standser, fire tyske Officerer træder ud, og pludselig skærer en Projektørs skarpe Lys fra Bilen ud over den mørke Hedeflade. Den faar dog ikke Lov at brænde længere, end til Politimændene i Lyngen har faaet godt Sigte af Retningen. Saa begynder tre Maskinpistoler at snakke paa en Gang, Projektøren knuses, der skydes nogen Tid, og alt bliver atter stille.

Gruppen samles paany, de er der alle otte Mand, og nu gælder det om at blive færdige i en Fart. Resten af Læsningen er hurtigt klaret, Vognen startes, men — de tre Betjente har endnu et Job at udføre, Sporene af Kampen skal saa vidt muligt udslettes for ikke at give Tyskerne noget Fingerpeg.

De fem Mand bliver sendt af Sted med Vaabnene, mens Betjentene tager fat paa at faa begravet de fire dræbte Tyskere. De naar dog knapt nok at blive færdige med deres Arbejde, før de opdager at tyske Soldater er ved at rykke ind paa Livet af dem i Skyttekæder. Her hjælper kun Flugt. To gemmer sig i en Grantykning et Stykke borte, en klatrer op i et Træ, og det lykkes dem virkelig at holde sig skjult, mens Skyttekæderne passerer.

Dermed er de dog ikke undsluppet. Nu maa de for Alvor løbe for Livet. Det er ved at blive lyst, og de maa søge Skjul i en Lade ved en Gaard i Nærheden.

Hen paa Morgenen kan de høre, at der ankommer en Afdeling tyske Soldater til Gaarden og forlanger, at Gaardejeren skal gaa med ind i Laden for at se, om der skulde skjule sig nogle Sabotører der.

Det skal Gaardejeren dog ikke have noget af. Han nægter paa det bestemteste at gaa med under Henvisning til, at han ikke havde Lyst til at komme i Skudlinien, hvis der virkelig skulde være nogen i Laden, og det bøjer Tyskerne sig for. De afstaar endog fra selv at gaa derind, men nøjes med at sætte Vagt omkring.

Det er ikke spændende at ligge derinde i Halmen, men det gælder Livet, og efter næsten to Døgns Forløb kan de tre Mænd høre, at der ikke længer finder Vagtafløsning Sted uden for. Tyskerne har altsaa opgivet.

Betjentene lister sig ud og gaar over til Gaardejeren, der tager godt imod. Han fortæller, at den egentlige Grund til, at han ikke vilde med ind i Laden var, at han havde Sprængstoffer og Vaaben skjult derinde. Iøvrigt kan han stille en Benzinbil til Raadighed, og med den mener han, der skulde være Chancer for at undslippe. Men der skal køres hurtigt, for Tyskerne er stadig paa Udkig efter dem paa Egnen.

De tre trætte Betjente suser afsted mod Varde, og intet hindrer dem, før de omtrent naar Byen. Der staar en Bil paa tværs af Vejen. Saa er alt ude alligevel? Men Nej. To danske Betjente springer frem foran Vognen. De har faaet at vide, at en Vogn med tre Kammerater er efterlyst paa Strækningen, er kørt dem imøde og overlader dem en sikker Vogn, hvorefter de bringer den anden af Vejen. Flygtningene skifter Vogn og Retning og naar i Sikkerhed. — Røverroman! Ja, men dog en Hændelse fra Dagens Danmark i de fem forbandede Aar. Ikke en Hændelse der berettes til Underholdning i et Ølstue-Lag, men kun under fire Øjne, naar der er Sikkerhed for, at den ikke bliver taget for Trang til at prale. Oplevelsens Drama følte naturligt, da Begivenhederne udviklede sig, men naar Deltagerne skal genfortælle det i den atter fredelige Hverdag, fremkalder det kun Generthed hos dem. En Indstilling man Gang paa Gang møder blandt Frihedskampens bedste Folk.

Fra den vellykkede Jernbanesabotage ved  
Herningholm ved Herning den 3. Sept. 1944



## Blandet Befolkningsforøgelse.

De Faktorer, der i særlig Grad blev bestemmende for Besættelsesaarenes Forløb i Ringkøbing Amt var de omfattende tyske Befæstningsarbejder ved Kysten og inde i Landet med de deraf følgende store tyske Besættelsesstyrker og de mange Tusinde danske Arbejdere. Dertil kom, at Amtet blev et af Centrene for Brunkulsproduktionen, hvilket ogsaa førte store Arbejdsstyrker til.

Det var, tør man sige, en højst blandet og meget kraftig Befolkningsforøgelse. Man fik rigeligt Indblik i Besættelsesaarenes mest nedværdigende Side, Dansen om Tyskernes Guldkalv, og før saa rolige Egne oplevede et wild west Liv skabt af den tætte Sammenstuvning af Mennesker med mange Penge mellem Hænderne under interimistiske Boligforhold.

Ikke mindst langs Vesterhavskysten, hvor Tyskernes private Indkvartering ofte kun levede Beboerne et enkelt Værelse, var det en haard Belastning. Men det store Flertal holdt sig uden for Konjunkturbølgerne og levede deres Dagligliv saa uantastet, det lod sig gøre.

Man kunde have frygtet, at denne Tilstand havde ført til talrige Episoder, hvor Lidenskaberne kom i Kog paa Grund af de mange Irritationsmomenter, der skabtes. Saadan gik det dog ikke. Vestjydernes Realitetssans fik dem til at tage roligt paa Tingene, og der udfældedes langsomt et solidt Grundlag for den aktive Kamp mod Undertrykkerne.

Foruden de rent faktiske Begivenheder i Krigens Hverdag blev det her, som alle andre Steder, den illegale Presse, der modnede Kampviljen og skabte det solide Sammenhold. Saadan set fortjener derfor de Mænd og Kvinder, som paatog sig at formidle dette Oplysningsarbejde, en meget væsentlig Plads i Skildringen af Frihedskampens Forløb. Naar saavel dette som meget af det øvrige civile Modstandsarbejde alligevel kommer til at indtage en beskeden Plads i Beretningen, skyldes det simpelthen, at det civile Arbejde ikke fik det ydre Drama, som Sabotagen. Dertil kommer, at det overalt udviklede sig temmelig parallelt, for Eksempel Lokalkomiteernes ikke altid taknemmelige Arbejde med Arrestationslisterne, saaledes at en detailleret Skildring vilde komme til at indeholde mange Gentagelser. Men det var et Arbejde, der aldrig maa glemmes, naar der skal tales om Danmarks Modstand mod Undertrykkerne.

## Herning begynder at røre paa sig.

Den 3. September sprang der en Bombe under et tysk Tog med Tropper og Materiel, da det passerede Herningsholm paa Vej fra Herning mod Karup. Det var Herning-Sabotørernes Debut i aktiv Tjeneste, og det blev samtidig en af deres mest vellykkede Aktioner. Bomben sprang efter at Togets to danske Lokomotiver havde passeret, 15 Vogne afsporede, tre væltede i Grøften og de øvrige filtredes saadan sammen, at man et Sted kunde se fire Godsvogne staa oven i hinanden med en tysk Lastbil øverst oppe. Det tyske Materiel i Vognene blev altsammen mer eller mindre beskadiget, ihvertfald een Soldat dræbtes, 15 saaredes og Trafiken paa Strækningen var standset i over tre Døgn.

Forud for denne første Aktion var der naturligvis gaaet et stort Arbejde. Fra Oktober 1943, hvor der blev dannet en Frit Danmark-Gruppe i Byen, arbejdede et af Gruppemedlemmerne, Dommerfuldmægtig Thestrup, med at organisere Grupper, der i givet Fald kunde gøre Militær- eller Polititjeneste. I Marts dannedes desuden seks Sabotagegrupper med ca. 30 Mand ialt, og de fik i Løbet af Foraaret Instruktion i Brug af Vaaben og Sprængstoffer. Den 7. Juli 1944 arresteredes Dommerfuldmægtigen ved en stor Razzia, hvor der ogsaa

forekom flere andre Arrestationer i Byen og paa Egnen, og maatte tilbringe Resten af Besættelsestiden i Frøslev.

Læge K. Hagedorn, der ogsaa var Medlem af Frit Danmark-Gruppen, overtog nu sammen med Hernings Luftværnssekretær, Kaptajn Gehrke, Ledelsen af Militærgrupperne. Nogen Tid efter blev imidlertid ogsaa Kaptajn Gehrke arresteret og førtes senere til Tyskland, hvor han den 15. Marts 1945 døde i en Koncentrationslejr.

Læge Hagedorn varetog herefter Posten som Byleder, og Hernings Omraade blev fastlagt til at omfatte Vildbjerg, Karup, Hammerum, Ikast, Sunds, Lind, Kibæk, Vorgod, Haunstrup og Gjødstrup. Samtidig kom der for Alvor Fart i Arbejdet, først og fremmest med Vaabenmodtagningerne. De to første Sendinger i September 1944 blev modtaget af Grupper fra selve Herning By, men siden blev Modtagearbejdet, dels af Hensyn til Arbejdsfordelingen og dels af Sikkerhedsgrunde, væsentligst varetaget af Oplandsgrupper, der efterhaanden oprettedes under Herning-Ledelsen.

Egnen blev et af de Steder i Landet, der modtog meget store Sendinger Vaaben, Ammunition og Sprængstoffer fra England, ialt omkring 100 Tons i Tiden fra September 1944 til Kapitulationen. Alene i een Uge modtog man i Herning-Omraadet 12 Tons. Arbejdet blev saa dygtigt og omhyggeligt udført, at ikke en eneste af Sendingerne faldt i Tyskernes Hænder.

## 11 tyske Tog af Sporet.

Hernings Sabotør-Grupper, der som nævnt havde deres første Aktion den 3. September, foretog i Efteraarets Løb endnu et Par Aktioner, men efter Nytaar 1945, da den store Sabotage-Bølge mod det jyske Jernbanenet satte ind, fik de for Alvor travlt.

Hernings Stilling i det centrale jyske Jernbanenet er ikke ulig Edderkoppen i dens Spind, saa der var nok at tage fat paa for Sabotørerne. Ved Kapitulationen kunde de notere: 16 tyske Tog bombet, heraf 11 afsporede med Lokomotiver eller Vogne og ca. 600 Skinnesprængninger.

En af de mest dramatiske Aktioner i Foraarets store Kampagne fandt Sted den 19. Februar. Et 45 Vogne langt Troppetog med ungarske Nazister, Pilekors-Folkene, skulde passere gennem Herning sydfra og blev bombet lige i Byens Udkant. De to forreste Vogne, hvori Officersstaben befandt sig, blev knust, og fire andre Vogne afsporede. Fem Personer dræbtes øjeblikkelig, blandt andet den øverstbefalende for Troppeafdelingen og hans Hustru, der befandt sig i den forreste Vogn, og mange blev saarede, 23 saa alvorligt, at de maatte føres til Lazaretter, hvor flere senere døde som Følge af Kvæstelserne.

Foraarets øvrige Togattentater rettedes væsentligst mod de blandede Troppe- og Materieltransporter, men der blev ogsaa rettet nogle virkningsfulde Attentater mod et Par Benzin- og Olie-transporttog.

Den 24. Marts bombede man et Transporttog kort uden for Herning med det Resultat, at Lokomotivet væltede i Grøften. Tenderen kom til at staa paa tværs af Sporet, de ni forreste Vogne væltede og blev tildels knust og Jernbanelegemet var revet op paa en Strækning af 30 Meter. En Vogn blev slynget seks Meter bort fra Sporet. Trafiken paa Strækningen var spærret i over fire Døgn, og den endelige Oprydning blev først afsluttet en halv Snes Dage efter Kapitulationen.

Efter et Attentat mod et Benzintog var Statsbanernes Kørekran fra Aarhus kommet til Undsætning, og for at hindre Reparationsarbejdet »laante« Herning-Sabotørerne et Lokomotiv fra Remisen i Herning og sendte det med fuld Damp oppe uden Bemanding ud af



Jernbanesporet mod Kørekranen. Kranen blev saa beskadiget, at den maatte sendes til Reparation i Aarhus, og her blev den efter endt Reparation ødelagt af Aarhus-Sabotørerne!

I et Tilfælde, hvor Herning-Sabotørerne bombede en Olie-tankvogn paa Stationen ved Herning, beordrede en tysk Underofficer Soldaterne til paa Skift at stoppe det Hul, der var sprængt i Tankvognen, ved at presse sig mod Hullet, indtil der kom Reparationsmaterialer. Det hjalp dog ikke stort. 16.000 Liter Olie, eller ca. en Trediedel af Vognens Indhold, løb ud.

## De danske Brunkul naaede altid frem.

Der var mange Hensyn at tage, dels for at Sabotagen kunde blive saa effektiv som muligt, dels for at opnaa, at danske Interesser og Værdier ikke skadedes mere end nødvendigt. Sabotørerne lagde Hovedvægten paa Togattentater frem for Skinnesprængninger, da Togattentaterne gennemgaaende voldte de største Forstyrrelser og gav det vanskeligste Oprydning- og Reparationsarbejde. Samtidig forsøgte man at undgaa, at de ofte danske og dansk-bemandede Lokomotiver blev ramt. At det lykkedes fint, viser den Omstændighed, at ingen dansk Jernbanemand kom alvorligt til Skade ved de mange Attentater. Kun i et Par Tilfælde blev nogle af Lokomotivfolkene lettere saaret.

En anden Vanskelighed var de mange for det danske Samfund livsvigtige Brunkulstransporter paa Egnens Jernbaner. For ikke at sinke dem, saboterede man som Regel kun de Strækninger, hvor der ikke skulde afsendes Brunkul.

Hvor forsigtig man gik til Værks, viser en lille Episode, der indtraf, da Toget med de ungarske Pilekors-Folk skulde sprænges. Fem Sabotører laa parat paa Jernbaneskraaningen for med Sekunders Varsel at kunne demontere Bomberne, hvis der skulde blive afsendt et dansk Tog før Troppetransporten. De trak sig først tilbage, da de saa Toget komme kørende, og naaede ikke længere bort, end at to af dem blev væltet omkuld af Lufttrykket fra Eksplosionen, og en rantes af en Sten i Nakken.

Trods det talrige tyske Bevogtningsmandskab paa Banerne, havde Herning-Grupperne ingen direkte Tab ved deres Aktioner. I April Maaned kom en Sabotagegruppe i Ildkamp med en halv Snes tyske Soldater ved Hammerum, efter at man havde udlagt Togbomber. En af Sabotørerne, Chr. Jensen fra Birk, blev ramt af et Skud i Maven og taget til Fange, Han blev anbragt paa Feltlazarettet i Silkeborg, men slap fri ved Kapitulationen. Desuden maatte nogle af Sabotørerne i Tidens Løb gaa under Jorden, men det var ogsaa det eneste Afbræk i Arbejdet.

Af illegale Blade udkom lokalt Frit Danmarks Nyhedstjeneste og desuden fra 1. Februar 1944 et Lokalblad »Daggry« foruden endnu et Par Lokalblade, der udsendtes mere uregelmæssigt.

Ved Kapitulationen omfattede de væbnede uddannede Styrker i Herning-Området 558 Mand, inklusive de ca. 30 Sabotører. Organisationen havde kunnet opbygges uden nogen væsentlig Indblanding fra tysk Side. Ni Personer fra Herning Byomraade tilbragte en Del af Besættelsestiden i Frøslev og 16 maatte til tyske Koncentrationslejre.

Foruden Kaptajn Gehrke, der som nævnt døde i Tyskland, mistede endnu en Herningenser Livet i Frihedskampen. Det var stud. polyt. Egon Andersen, der blev dræbt under en Aktion i København den 26. April 1945. —Blandt de Byer, der var underlagt Hernings Omraade, fik Ikast en selvstændig Byledelse. De første Udslag af aktiv Modstand i Byen havde man været Vidne til allerede i Vinteren

Øverst: Rekonstruktion af Jernbanesabotage. — Nederst: Fra Togafsporingen ved Herningholm ved Herning den 3. Sept. 1944

1943—44, hvor en Møbelfabrik, der arbejdede for Tyskerne, blev sprængt, og desuden bombedes en Værnemagerbutik og nogle tyske Biler. Den 7. Juli 1944 vilde Tyskerne arrestere to Mænd i Byen, idet man havde faaet Nys om, at de havde modtaget Vaaben og Sprængstoffer til Jernbancattentater. Herunder kom det hos Mekaniker Møller til Skudveksling, hvorved Mekanikeren blev dræbt.

I August 1944 fik Afdelingsleder Peter Ammundsen paa Arbejdsanstalten Kjærshovedgaard Kontakt med Jyllandsledelsen og tog sammen med Pastor Johannes Nielsen, Isenvad, Initiativet til Oprettelse af en Modtagegruppe i Ikast, først med Sigurd Birk, og senere, da han ikke kunne gaa under Jorden, med hans Broder, Gunner Birk, som Leder.

Ikast-Folkene udførte et udmærket Arbejde og modtog ialt syv Sendinger Vaaben og Ammunition fra Special Forces Transportmaskiner. Ved Kapitulationen havde Ikast en Styrke paa 45 bevæbnede og uddannede Mænd med Overbetjent Funch, Kjærshovedgaard, som Byleder.

## Tysker med Sans for Humor.

Det er ikke tit, man støder paa Udslag af Sans for Humor fra tysk Side, men det kan faktisk ske. Holstebro kan opvise et af de faa Eksempler.

Der var under hele Besættelsen temmeligt mange tyske Tropper i Byen, i Perioder op til 2000, foruden en Del O.T.-Folk og mange Arbejdere, som beskæftigedes ved de tyske Befæstningsarbejder. Der var rigeligt Konfliktstof, og det kom af og til til Proteststrejker fra Befolkningens Side.

Ved en af de første Strejker i Sommeren 1944 reagerede Byens tyske Kommandant paa en for en Tysker ganske usædvanlig Maade. Da Strejken var en Kendsgerning, gav han alle sine Soldater en Fridag, riggede nogle Lastbiler til med store Skilte, hvorpaa der stod: »Vi ta'r til Stranden og bader«, og saa rullede man i højt Humør til Vesterhavet. Man maa næsten sige Gudskelov, at alle tyske Kommandanter ikke var lige saa gode Psykologer, ellers havde Besættelsen været langt farligere.

Det maa dog ogsaa bemærkes, at Tyskerne ikke fandt de øvrige Strejker nær saa gemytlige, især da ikke, da det lykkedes Byens Modstandsbevægelse at faa Hovedparten af de danske Arbejdere, der arbejdede paa Befæstningsværkerne ved Vestkysten, til at indstille Arbejdet og trække sig tilbage til nyttigere Beskæftigelser.

Det skete, da der i Efteraaret 1944 var dannet en Lokalkomité af Frihedsraadet i Holstebro, og man iværksatte en energisk Propagandakampagne mod Arbejderne. Der blev gentagne Gange slaaet Plakater op i Byen med Advarsler og Trusler møntet paa dem, der gik Tyskerne til Haande. Resultatet blev saa godt, at DSB til sidst maatte inddrage det Specialtog, der ellers i lang Tid hver Morgen havde kørt Arbejderne fra Holstebro ud til Befæstningsværkerne. Der var simpelthen ingen Passagerer med Toget.

Pionererne i Modstandsarbejdet i Holstebro var en kommunistisk 12 Mands Gruppe, men den egentlige, fast organiserede Modstandsbevægelse blev grundlagt af Tandlæge Agger. Han modtog i Februar 1944 en Henvendelse fra Dyrslæge A. L. Andersen, Aulum, om at sætte et Arbejde i Gang og gav sig til at organisere Grupper og fik ogsaa gjort Forberedelser til Oprettelse af en Lazarettjeneste, der kunde fungere i Tilfælde af Kamphandlinger. Den 13. Juli blev imidlertid Dyrslæge Andersen arresteret, og Tandlæge Agger maatte gaa under Jorden. Derefter var Løjtnant Møller, som var blevet ansat som Luftværnssekretær i Byen, en kort Overgang Leder af Arbejdet, indtil Kirkegaardsgartner Walbjørn Christensen overtog Lederposten.



Vaabenmodtagningen paa Egnen var begyndt allerede mens Tandlæge Agger havde Ledelsen, og da han maatte trække sig tilbage, blev Købmand Harry Petersen, Holstebro, Chef for denne Gren af Modstandsarbejdet. I første Omgang blev det de Sabotage-Grupper, der var dannet tidligere paa Aaret, som tog Vaabensendingerne ned, men om Efteraaret blev Arbejdet omorganiseret. Sabotage-Grupperne skulde være klar til at tage fat paa deres egentlige Felt, og Modtagearbejdet blev nu dels varetaget af nogle af Byens Militærgrupper og dels af Grupper fra Oplandet.

Foruden Grupper i de mindre Byer var der dannet en Organisation i Aulum med et halvt Hundrede Mand under Ledelse af Pastor Bønning Petersen og en Organisation af tilsvarende Størrelse i Vemb under Ledelse af Læge Vagn Aage Petersen. Disse Byer fik betydelige Opgaver ved Vaabenmodtagningen og var ogsaa med i Sabotage-Arbejdet.

Hvor omfattende Modtagningen blev paa Holstebro-Egnen fremgaar af, at der i Perioder blev modtaget Vaaben tre forskellige Steder i Holstebros Omraade paa samme Nat og Grupperne maatte ofte ud tre Gange om Ugen. Foruden Vaaben og Sprængstoffer modtog man i to Tilfælde Faldskærmsfolk fra Special Forces danske Afdeling.

Det lykkedes ikke Tyskerne at komme paa Sporet af nogle af disse mange Vaabentransporter før 14 Dage inden Kapitulationen. Da blev Vinding-Gruppen, som gennem mange Maaneder havde udført et fortrinligt Arbejde og var en af de mest aktive Grupper, overrasket af en Afdeling Tyskere, idet de kom kørende med en Vaabensending paa en Lastvogn. Fire Mand blev arresteret, mens det lykkedes den femte at undslippe og bringe sig i Sikkerhed efter en dramatisk Flugt, hvor han bl. a. maatte søge Ly i et Hønsehus.

De fire, der blev arresteret, førtes efter Forhør til Frøslev. Her blev de til den 4. Maj om Morgenen, da Tyskerne kom og hentede dem, idet de fortalte, at nu skulde de til København og have deres Dødsdom. Det var jo ikke hyggelige Udsigter, men inden de naaede Hovedstaden, var Befrielsen en Kendsgerning. De fire Vinding-Folk var blandt 5. Majdagens allergladeste Danskere, og det vil dog sige noget.

Iøvrigt slap Holstebro gennem Besættelsesaarene med et relativt beskedent Antal Arrestationer. Omkring en halv Snes Holstebrogensere og nogle Oplandsfolk foruden de fire fra Vinding-Gruppen stiftede Bekendtskab med Frøslev-Lejren. Dyr læge A. L. Andersen, Aulum, der var en af Pionererne i Modstandsbevægelsen paa Egnen, blev som nævnt arresteret i Juli 1944. Han opnaaede som Frøslev-Fange den noget ubehagelige Ære at blive udtaget som Passager til de Gidselvogne, Tyskerne en Overgang kædede ind i deres Transporttog som et Modtræk mod Jernbanesabotagen.

Holstebro-Sabotørerne fik den virkelig fornøjelige Oplevelse at se en Afdeling tyske Soldater ase med at faa Modstandsbevægelsens tunge Vaaben- og Ammunitionskasser læsset paa en Jernbanevogn. Sabotørerne havde faaet til Opgave at ekspedere en Sending fra England videre med Banen fra Vemb og kørte intetanende en sen Aften ud til Stationsbyen med deres Lastvogn. Vognen var kørt op foran Rampen, og man havde slaaet Bagsmækken ned, da det viste sig, at Stationen var vrimplende fuld af tyske Soldater. Situationen blev ikke mindre penibel, da en tysk Officer kom hen til Vognen og i en høflig Tone spurgte, hvor Godset skulde hen. Sabotørerne havde dog Svar paa rede Haand. Det var Entreprenørmateriale, der skulde til Varde og anvendes ved Befæstningsarbejderne, forklarede de. Det kunde Officeren ikke staa for. Naar Mændene vilde ulejlige sig ud saa sent med Gods til de tyske Arbejder, maatte Værnemagten ogsaa vise sin Villighed. Han kommanderede straks en Afdeling Soldater til at læsse Lastvognen og bære Kasserne over i den anviste Godsvogn, mens Sabotørerne gik rundt og gav Besked om, hvordan de skulde stables. Det egentlige Sabotagearbejde, der lededes af Sven Ryberg, begyndte iøvrigt i December

1944, og indtil Kapitulationen naaede man at faa gennemført 23 Aktioner. Disse Aktioner omfattede blandt andet 750 Skinnesprængninger og seks Togattentater. Et af de mest virksomhedsfulde Attentater rettedes mod det berygtede tyske Orlovstog med Øgenavnet »Piraten«. Toget afsporedes og Trafiken paa Holstebro-Ringkøbingbanen var spærret i fem Døgn.

Mest omfattende var de to Aktioner, der rettedes mod selve Jernbanestationen i Holstebro og Vandtaarnet i Vemb. Paa Holstebro Station sprængte man en Vandstander, 12 Spor-skifter og 16 Hjertestykker med det Resultat, at ingen Tog kunde passere Holstebro i fem Døgn. Sprængningen af Vandtaarnet i Vemb blev ogsaa særdeles effektiv og overordentlig generende for Trafiken. Sabotørerne havde ved at udspionere Vagtposterne ved Vandtaarnet konstateret, at de regelmæssigt hver Aften fjernede sig en halv Times Tid for at drikke Kaffe. Det blev en Vane, de kom til at fortryde. Midt i Kaffehyggen en Aften lød der et øresønderrivende Brag, og Vagterne fandt i Stedet for deres Taarn en Dyngge Murbrokker. Holstebro-Sabotørerne havde anvendt den største Sprængladning, de nogensinde fik Lejlighed til at bruge.

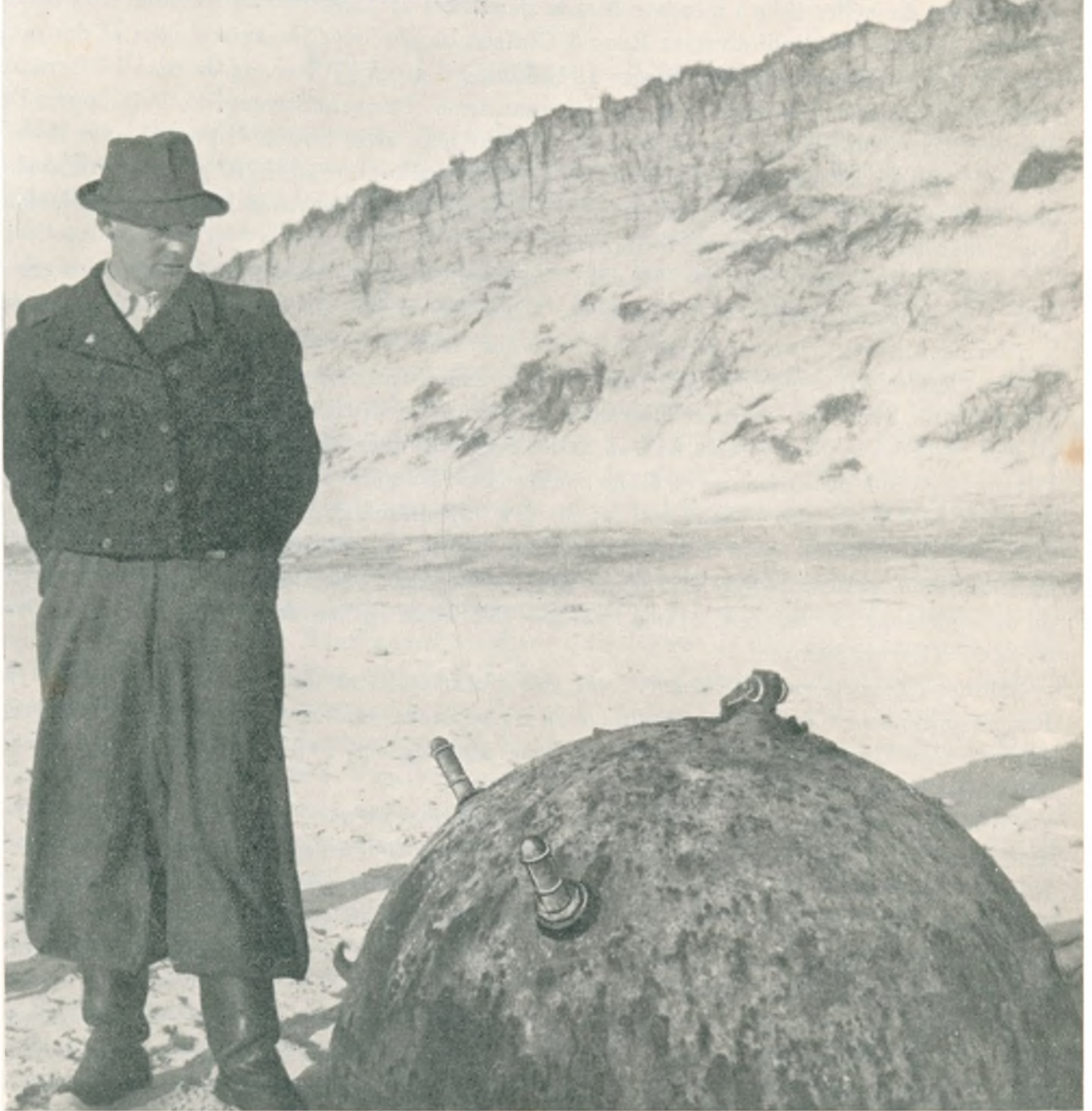
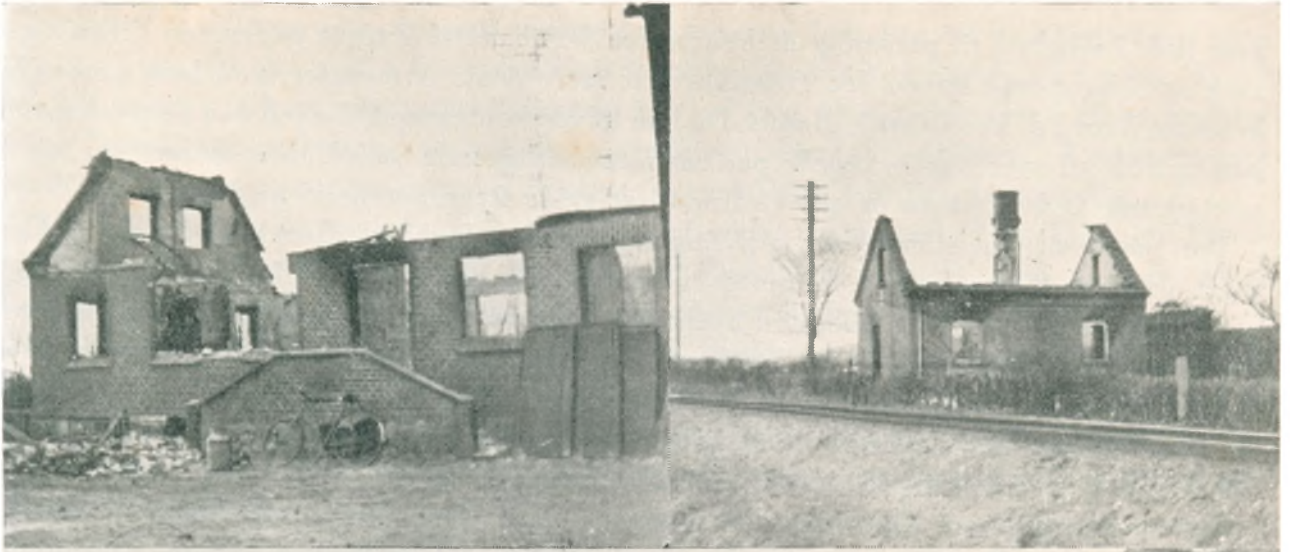
Foruden mod Jernbanetrafiken rettede Sabotørerne deres Aktivitet mod et Generator-tørreri i Holstebro, et Mekanikerværksted, hvor otte tyske Biler og fire tyske Motorcykler blev ødelagt, et Maskinværksted og en halv Snes Værnemagerlastbiler i Holstebro og Omegn, der blev sprængt. Endelig gjorde man en lille Indsats paa det kulturelle Omraade ved at fjerne den tyske Farvefilm »Drømmesøen«, da den skulde have været vist i en af Byens Biografer.

Paa Grund af sin centrale Beliggenhed for de tyske Befæstningsværker langs Vestkysten, kom Holstebro til at spille en betydningsfuld Rolle i Modstandsbevægelsens Efterretnings-tjeneste. Der var saaledes en stor Organisation Todt-Afdeling i Byen, og denne Afdeling fik lavet Lystryk af de forskellige Arbejdstegninger til Befæstningsværkerne i Holstebro. Da der var en udmærket Kontakt mellem Modstandsbevægelsen og den Virksomhed, der fremstillede Lystrykkene, forstaar man, at der var Adgang til mange værdifulde Oplysninger. Endvidere havde Byens Lokalkomité oprettet en særlig Postgruppe, der gjorde et udmærket Arbejde ved at holde Øje med den afgaaende og ankommende Post og standse alt, der kunde skade Frihedskampen, hvis det kom videre, og iøvrigt samle Oplysninger fra Værnemagtskorrespondancen. - Blandt de illegale Blade, der udkom i Byen, var Frit Danmarks Nyhedstjeneste det mest støtте. - Ved Kapitulationen var Holstebro-Omraadets samlede Styrke paa 500 Mand foruden en Efterretningsstyrke, hovedsageligt organiseret til det civile Efterretningsarbejde, paa 150 Mand.

## Lindemann gaar amok.

I Marts Maaned 1945 sprang der en Bombe paa Jernbanelinien mellem Hjerm og Struer, som fik Limfjordsbyens Navn til at figurere i Verdenspressens Spalter. Den sidste tyske Militærchef i Danmark, General Lindemann, passerede i sit Særtog Byen paa Vej sydover, og Struer-Sabotørerne, der var blevet underrettet om Togets Komme, anbragte en Bombe paa Strækningen mod Hjerm. Bomben eksploderede og afsporede Særtoget uden at nogen Vogne dog væltede. Virkningen paa Generalen var til Gengæld overordentlig, og gav ham Anledning til at demonstrere Herrefolkets afmægtige Brutali-tet paa en saare karakteristisk Maade. Lindemann havde tidli-

Øverst til venstre: Ruinerne af Stuehuset til Gaarden „Ll. Hillersborg“ mellem Struer og Hjerm, der blev afbrændt efter General Lindemanns Ordre, da hans Tog blev afsporet paa Strækningen. Øverst til højre: Banevogterhuset, der blev brændt af samtidig med Gaarden. Nederst: En af Vestkystens uhyggelige Gæster



gere haft Lejlighed til personlig at konstatere Jernbanesabotagens generende Virkninger, men at Sabotørerne havde den Dristighed at rette deres Attentater mod ham personlig, hensatte ham i et apoplektisk Raseri. Da han havde konstateret Skaden paa Toget, kastede han et Blik ud over Egnen, pegede paa den nærmestliggende Gaard, Lille Hillersborg, og et nærliggende Ledvogterhus og gav Ordre til at svide Bygningerne af med alt Indbo.

Der posteredes en stærk Vagt omkring Gaarden og Ledvogterhuset, og Beboerne blev jaget ud i det blotte Linned, hvorefter man satte Ild paa. En Karl fra Gaarden forsøgte at trænge ind i Stalden og lukke de hjælpeløse Dyr ud, men blev vist tilbage af Vagterne. Ingen fik Lov at komme nær, før Tyskerne havde Sikkerhed for at Ødelæggelsen var total.

Om Lindemann foretog denne modbydelige Hævnaktion blot i spontant Raseri eller med den Bagtanke, at han muligvis kunde gøre Sabotagen upopulær, skal være usagt. Givet er det derimod, at den skærpede Hadet mod Tyskerne yderligere.

Struer-Sabotørernes Aktivitet, der allerede i flere Maaneder havde generet Tyskerne stærkt, blev da heller ikke i mindste Maade paavirket af Lindemanns Aktion. Kontorchef Hofman Laursen fra Radiofirmaet Bang & Olufsen havde ledet Organiseringen af det militære Modstandsarbejde fra det i Marts 1944 kom i Gang for Alvor, og da man i Efteraaret 1944 skulde oprette Sabotage-Grupper, gik man frem efter rent strategiske Principper. Der blev oprettet Grupper i By og Opland saaledes, at man altid kunde disponere over ihvertfald to Grupper til Aktioner paa hver af de Banestrækninger, der gik gennem Omraadet, som strakte sig fra Vinderup mod Øst til Nr. Nissum mod Vest med Hjerm og Oddesundbroen som henholdsvis Syd- og Nordgrænse.

Grupperne arbejdede paa den Maade, at den ene Gruppe sprængte Banelinien, naar et tysk Transporttog netop havde passeret. Naar den anden Gruppe længere fremme paa Strækningen hørte Detonationerne, satte den sine Bomber i Funktion, og Toget kunde saa hverken komme frem eller tilbage. Den Slags Sprængninger foretoges i hele Foraarsperioden praktisk talt hver Nat i Struers Omraade. Vinderup-Gruppen, der var særdeles aktiv, præsterede saaledes ved en enkelt Aktion at sprænge Skinner af sammenlagt en Kilometers Længde, og Vinderupbanen var en Gang spærret i tre Døgn blot paa Grund af Skinnesprængninger. For ikke at give Aktionerne et alt for nøje planlagt Udseende i Tyskernes Øjne, anvendte Sabotørerne i vid Udstrækning den Taktik at anbringe tidsindstillede Bomber samtidig med, at de sprængte paa begge Sider af et Tog. Naar Tyskerne begyndte at rydde op og undersøge Skadernes Omfang, knaldede det foran og bag dem i flere Timer og gjorde deres Forvirring komplet.

Skinneødelæggelserne i Omraadet var saa omfattende, at det blev nødvendigt at tage Rangersporene paa de mindre Stationer op og reparere med dem ude paa Strækningerne. Herved blev Rangering paa Smaastationerne umuliggjort, hvilket generede den samlede Trafikplan meget betydeligt.

Foruden Attentatet mod Lindemanns Tog udførte Struer-Sabotørerne endnu et Togattentat, i dette Tilfælde mod et Tog med Kanoner og Soldater, der blev bombet paa Jernbaneterrænet i selve Struer By. Seks Vogne afsporedes. Endvidere sprængtes Statsbanernes Værkstedsvogn i Struer, da den en Dag skulde afsendes til Reparationsarbejder i Forbindelse med en Togafsporing længere sydpaa, og Blokposten paa Struer Station, hvorfra de talrige elektriske Sporskifter dirigeredes.

Af Struer-Sabotørernes Aktioner ud over Jernbanearbejdet har Nr. Nissum-Gruppen Æren for en af de dristigste. Tæt uden for Lemvig var 14 tyske Lastbiler anbragt bag en svær Pigtraadsindhegning, og foran Indhegningen var der opført en Vagtbygning, hvor der til Stadighed befandt sig en halv Snes tyske Soldater foruden en Post, der patruljerede

uden for. Det lykkedes Nr. Nissum-Folkene at snige sig helt hen til Vagtbygningen uden at blive opdagede, hvorefter Gruppelederen kastede sig over Vagtposten og jog sin Haand ind i Munden paa ham, saa han ikke kunde give en Lyd fra sig. Sabotøren fik et kraftigt Bid i Haanden, men Overrumplingen blev gennemført, uden at Soldaterne i Vagtbygningen anede Uraad. De vaagnede først ved Bragene, der ødelagde samtlige 14 Lastbiler.

En anden dristig Aktion blev udført midt paa Gaden i Struer ved 17,30-Tiden om Eftermiddagen. En stor tysk Lastvogn med Kød til Tyskland var paa Vej ud af Byen, da et Par Sabotører sprang paa Vognen og holdt Chaufføren op, mens man anbragte Spræng- og Brandbomber i den. Blandt de første, der kom til Stede som Slukningsmandskab, var en af Sabotørerne selv, der var Chauffør i Brandkorpset. Det var dog naturligvis umuligt at redde Bilen. Endelig sprængte Struer-Sabotørerne mellem Jul og Nytaar 1944 alle de vigtige Maskiner paa Struer Andelsslægteris Konservesfabrik, hvis Produktion da hovedsagelig gik til Tyskland.

## Fire Tyskere i Knibe.

Det var i Struer som saa mange andre Steder Ønsket om at faa dannet Grupper til Vaabenmodtagning, der rigtig gav det organiserede Modstandsarbejde Fart. Det skete som nævnt i Marts 1944. Efter den første beskedne Begyndelse kom man ret hurtigt i Gang med tre Modtagningshold paa ialt et halvt Hundrede Mand, væsenligst fra Oplandet, og der arbejdedes paa tre forskellige Pladser i Omraadet. Den samlede Mængde Vaaben og Ammunition, man modtog, blev paa et halvt Hundrede Tons. Alene paa en enkelt Plads Nord for Vinderup fik man ti Sendinger, hvoraf flere var dobbelte, godt ned.

Det eneste Intermezzo med Tyskerne, Vaabenmodtagningen medførte, indtraf, da en Gruppe i Slutningen af April var paa Vej til Lemvig med den allersidste Sending, man naaede at modtage før Kapitulationen. Transporten blev standset af en Patrulje paa fire Tyskere, og det kom til Ildkamp. To af Tyskerne blev dræbt, og om de to andre ved man, at de ihvertfald blev saa haardt saarede, at de var uskadelliggjort. Da Vaabengruppen, som slap helskindet fra Træfningen, skulde køre videre efter Kampen, viste det sig imidlertid, at Lastbilens Tank var blevet ramt af et Projektil, saaledes at det meste af Benzinen var løbet ud. Bilen kunde kun køre en Kilometer bort fra Kamppladsen. Man skubbede den saa ned til den nærmeste Bondegaard, vækkede Gaardejeren og fik Vognen camoufleret som en Halmstak. Den næste Dag omladede Struer-Folkene Vaabnene i Hestevogne, dækkede dem med Halm og kørte dem ved højlys Dag forbi de tyske Poster ind i Lemvig.

I Januar 1945 havde Struers Byleder, Hofman Laursen, maattet gaa under Jorden — han spadserede ud fra B & O Fabriken, mens Gestapo spadserede ind for at arrestere ham — og hans Post blev overtaget af en af hans nære Medarbejdere, Officiant Hvidegaard. Hofman Laursen blev efter sin Forsvinden Sektionsleder for Skive-Struer-Lemvig Afsnittet.

Eet Offer kostede Frihedskampen i Struer. Politibetjent Johannes Jensen, Struer, døde i Neuengamme efter at han i Sommeren 1944 var blevet arresteret som Følge af en norsk OT-Mands Stikkervirksomhed.

Ved Kapitulationen var der i Struer-Omraadet en Styrke paa 250 Mand, hvoraf ca. 45 havde været beskæftiget i Sabotage-Arbejdet.

Bortset fra Lindemann-Episoden blev Schalburgtagen mod Bang & Olufsens store Radiofabrik Besættelsesaarenes mest dramatiske Begivenhed i Struer. Aktionen fandt Sted Natten til den 14. Januar 1945 og udførtes — efter hans egne Opgivelser — af den berygtede



jydske Terrorist Bothilsen Nielsen foruden to andre Danskere og fem Tyskere. De otte Mand ankom i to Personbiler, overmandede Fabrikens Vagthold og anvendte derefter to Timer til at anbringe Brand- og Sprængbomber i Fabriken.

Hele den kolossale Sprængladning eksploderede paa een Gang med et Brag, der kunde høres halvtreds Kilometer børt. Eksplosionen lagde hele den store Virksomhed, som paa det Tidspunkt beskæftigede ca. 400 Arbejdere, i Ruiner, og den samlede Skade blev godt tre Millioner Kroner.

Tyskernes Bevæggrunde til at foretage Sprængningen kan have været mange. Dels havde Virksomhedens Ledelse gennem hele Besættelsen konsekvent nægtet at udføre Arbejde for Tyskerne, dels havde Tyskerne forgæves eftersøgt Lederen af Firmaets Københavns-Afdeling, som man havde Mistanke om spillede en betydelig Rolle indenfor Frihedsbevægelsen, dels var Kontorchef Hofman Laursen nogle faa Dage forinden gaaet under Jorden.

Helt uventet kom Sprængningen ikke, da en tysk Officer i Forbindelse med Aktionen mod Københavns-Afdelingen havde erklæret, at Fabriken nok skulde blive ødelagt. Da Direktør Olufsen kort efter blev kaldt til Forhør hos Bovensieben, der ønskede at vide, om han kendte noget til den forsvundne Københavns-Leders Opholdssted, erklærede Tyskeren kategorisk, at han ikke havde givet nogen Ordre til at sprænge Fabriken. Derimod afstod han fra at give et utvetydigt Svar paa et direkte Spørgsmaal fra Direktør Olufsen om, hvorvidt det kunde tænkes, at en saadan Ordre vilde blive givet.

## Sælsom Sommerlejr paa Venø.

Et særligt Kapitel af Besættelsesaarenes Historie blev til paa den lille fredelige Limfjords-Ø Venø. Her havde FDF og KFUM i Holstebro en Sommerlejr, Venøborg, og da den navnkundige Toldstrup i Maj 1944 søgte en rolig, afsides Plet til Uddannelseslejr for Sabotører, faldt hans Blik paa Venøborg. Han fik Kontakt med Lejrens Administrator, Kirkegaardsgartner Walbjørn Christensen, Holstebro, der ordnede Levnedsmiddelforsyningen, og saa rykkede de usædvanlige Feriegæster ind.

I fem Uger var der til Stadighed et Hold paa 30 Mand, der udskiftedes en Gang om Ugen, i Lejren, og her skabtes under Horsens-Politikommissæren Palle Højbys Ledelse de første saakaldte Rejsehold, specialuddannede Sabotører til større Opgaver, og her blev ogsaa Grunden lagt til de første Likviderings-Grupper.

Efterhaanden som Ugerne gik, fattede Folk paa Øen Mistanke om, at det ikke var nogen helt almindelig KFUM-Lejr. Den Sag ordnede man dog let. En Søndag gik hele Flokken i Kirke i sluttet Trop. Det tog Brodden af Hviskekampagnen og skabte fortsat Arbejdsro.

## Hygge i Lemvig.

I Lemvig ordnede man sig særdeles hyggeligt i den sidste Del af Besættelsestiden, idet der kom et udmærket Samarbejde i Gang mellem Byens Borgerværn og det tyske Feltgendarmeri. Det lyder mærkeligt, men var nu slet ikke saa tosset endda. Borgerværnets Leder, forhenværende Overlærer Sodborg, var nemlig Medlem af Byens Lokalkomite, og da det

ikke saa sjældent hændte, at de tyske Feltgendarmer henvendte sig til Borgerværnet, naar der

Øverst: Bang og Olufsens Radiofabrik i Struer, som den oprindelig tog sig ud.  
Nederst: Billeder fra Fabrikken efter dens totale Ødelæggelse ved Schalburgtage Natten til den 14. Januar 1945. Skaderne androg ialt godt 3 Millioner Kroner.

havde været Sabotage, kunde man som Regel give dem glimrende Raad. Borgerværnet forsikrede gerne Feltgendarmene, at det bestemt ikke kunde være nogle Folk der fra Egnen, der lagde Bomberne. Egnens Folk kendte man, og de var alt for fredelige til den Slags!

Tyskerne takkede pænt for Elskværdigheden og anede intet om, at der siden Sommeren 1944 var organiseret Sabotagegrupper og Militærgrupper under Ledelse af Arrestforvarer A. Urth. — Helt upaaagtet af Tyskerne kom Modstandsarbejdet dog heller ikke til at gaa. I Efteraaret 1944 arresteredes Civilingeniør Bendix Madsen, der var Leder af Terrænsportsforeningen, hvorfra Byens to Sabotagegrupper var rekrutteret. Tidligere var en af Pionererne i Byens Modstandsbevægelse, Kommunalærer Moustgaard, faldet i Tyskernes Kløer. Han havde i Besættelsens første Aar arbejdet sammen med en kommunistisk Gruppe i Lemvig, men arresteredes i Slutningen af 1943 og førtes senere til Frøslev, hvor han i Begyndelsen af 1945 døde.

Foruden de to Sabotagegrupper i Lemvig fandtes en i Thyborøn. Jernbanesabotagen indskrænkede sig til nogle ganske faa Aktioner, idet Vemb-Lemvig-Thyborøn Banen kun i meget ringe Udstrækning anvendtes til militære Transporter. Til Gengæld fandt man et udmærket Arbejdsomraade i de mange tyske Biler, der fandtes paa velcamouflerede Parkeringspladser rundt om paa Egnen. Et andet velegnet Sabotage-Objekt havde man i Betonblandemaskinerne, der spillede en stor Rolle ved de omfattende Befæstningsarbejder langs Kysten. - Vaabenmodtagninger blev der ikke Tale om i Lemvig-Omraadet, da det dels laa for nær ved Kysten og dels var for tæt belagt med Tropper. Den illegale Bladvirksomhed var under hele Besættelsen godt i Gang og i Besættelsens sidste Aar udsendtes regelmæssigt et Lokaltidning for Lemvig. Ved Kapitulationen havde man en Styrke paa 230 Mand udannet og bevæbnet, men maatte senere udvide den til 500 Mand paa Grund af de store Bevogtningsopgaver ved Kysten.

## Ringkøbing fletter sit Net.

I Efteraaret 1943 tog man i Ringkøbing fat paa at skabe en militær Modstandsorganisation i By og Opland. Pionererne blev Amtsinspektør H. Bork-Larsen og Fabrikant Carl Strandsby, der delte Arbejdet saaledes mellem sig, at Bork-Larsen tog fat paa Oprettelsen af Militærgrupper, mens Fabrikant Strandsby begyndte at opbygge en Sabotageorganisation. Man maatte arbejde i et uhyre udstrakt Omraade fra Ulfborg i Nord til Tarm i Syd og ind i Landet til og med Videbæk. Senere blev dog Skjern-Tarm Omraadet udskilt.

Til Trods for Omraadets Udstrækning var man alligevel naaet vidt med Opbygningen af Organisationen, da Fabrikant Strandsby den 13. Juli 1944 blev arresteret, og der i den følgende Uge blev foretaget endnu fire Anholdelser i Byen og paa Egnen. Efter en Maanedes Forløb blev de arresterede overført til Frøslev. I Sommerens Løb arresteredes ogsaa Lærer Nielsen i Ulfborg og Adjunkt Larsen i Tarm, der begge havde Tilknytning til Organisationen i Ringkøbing. De arresteredes dog i Egenskab af Kandidater for Dansk Samling og overførtes ret hurtigt til Frøslev.

Da Gestapos Nysgerrighed tilsyneladende var tilfredsstillet for en Tid, satte man paany Fart i Organisationsarbejdet, og Bogtrykker Knud Th. Møller, Ringkøbing, overtog Sabotage-Organisationen efter Strandsby. Resultatet blev, at man ved Kapitulationen kunde mønstre en Styrke paa ca. 500 Mand i Ringkøbing-Omraadet, hvoraf omtrent Halvdelen var formeret i Sabotage-Grupper i Købstaden og Oplandsbyerne. Desuden raadede man over to Vaabenmodtagningsgrupper i henholdsvis Videbæk og Thorsted.



Sabotagearbejdet rettedes i alt væsentligt mod Jernbanetrafikken. Der udførtes i Omraadet 36 Aktioner med 146 Sprængninger, Skinnesprængninger, Sprængninger af Vogne og Maskiner ved de tyske Befæstningsarbejder, et Par mekaniske Værksteder og et Generatorskæreri. De to Modtagningsgrupper tog ialt syv Sendinger Vaaben ned.

Da Kaj Munks Drab blev bekendt i Ringkøbing fik Pastor Helmig, der udførte et energisk Arbejde inden for den illegale Bladvirksomhed, samme Dag udsendt et Mindeblad i ca. 2000 Eksemplarer. Desuden fik man trykt 20,000 Eksemplarer af Kaj Munks sidste Prædiken hos Gullander i Skjern og Svend Trøsts Advarsel blev trykt i 10,000 Eksemplarer hos Bogtrykker Møller i Ringkøbing.

## Skjern og Tarm gaar i Gang.

Skjern og Tarm hørte som nævnt oprindeligt ind under Ringkøbings Organisations-Område, men da Arbejdet tog Fart, blev disse to Byer og deres Opland udskilt og henlagt under Sektion X, der havde Hovedkvarter i Ølgod.

I Skjern kom Inspektør J. K. Ruby til at lede Arbejdet og fik foruden en Sabotagegruppe paa ni Mand i Skjern oprettet Sabotagegrupper i Troldhede og Borris samtidig med, at der organiseredes Militærgrupper i Omraadet, der strakte sig fra Dejbjerg-Kibæk til Skjern Aa. I Midten af April havde man 215 Mand uddannet og bevæbnet, parat til at tage fat, hvis det skulde blive nødvendigt.

Sabotagearbejdet kom i Gang efter Nytaar 1945, og man naaede inden Kapitulationen at gennemføre flere Hundrede Skinnesprængninger foruden et stort Antal Sporskiftesprængninger paa Skjern Station. Desuden sprængte man to Generatortørrerier i Faster og Hoven. I Tarm dannedes en Sabotagegruppe paa otte Mand under Ledelse af Bogholder Johansen og syv Militærgrupper med ialt 59 Mand under Ledelse af Fabrikant Knud Sønderby. Sabotagegruppen foretog seks Aktioner, fem mod Jernbanen og en mod en Værnemagerbil.

## Tyskernes Millionplaner paa Heden.

Foruden de store Befæstningsarbejder i Kystomraadet, der omfatter svære Kanonstillinger, Pejlestationer, Tankspærringer af enhver Afskygning, Maskingeværreder, Lyskasterbatterier osv., anlagde Tyskerne to Flyvepladser i Ringkøbing Amt, en mindre betydelig Plads ved Rom Syd for Lemvig og en efter danske Forhold kæmpemæssig Plads paa Grove Hede ved Karup Nordøst for Herning. Begge Anlæg blev paabegyndt umiddelbart efter Besættelsen og der ofredes enorme Summer paa dem. Ingen af dem fik dog overvældende militær Betydning, men det spillede mindre Rolle for Tyskerne. De havde jo let Adgang til Penge. Flyvepladsen paa Grove Hede dækker et Areal paa 6000 Tønder Land, og 30 Bøndergaarde maatte rømmes for at give Plads for Tyskernes Projekt. I den travleste Tid havde man op mod 10,000 Mand i Gang, og over 1000 Lastbiler kørte til og fra med Materialer. Alligevel havde Tyskerne ved Kapitulationen endnu ikke faaet realiseret hele deres Byggeprogram ved Grove.

Inden for Omraadet, der er 48 Kilometer i Omkreds, anlagdes foruden et imponerende System af 80 Meter brede Startbaner, ca. 60 Kilometer Betonveje og 11 Kilometer Jernbane. Desuden opførtes en Mængde store Hangarer, et Virvar af Mandskabsbarakker, Depotrum osv. camouflerede som Lyngbakker eller fredelige Bondehuse. En Officersmesse

med al den Luksus, der kunde købes for Penge i Danmark i 1940, en Gildeshal i brovtende germansk Stil og en stor Biograf mangler heller ikke. Ved Gedhus opførte man en fire-etagers bombesikker Betonbygning, hvor Vejrmeldetjenesten og Radioforbindelsen med Natjagerne over Danmark koncentreredes. Alene denne Bygning kostede mere at opføre end Lillebæltsbroen. Nu ligger Grove Flyveplads tilbage som et trist Monument over Tyskernes hensynsløse Misbrug af danske Værdier.

## Russisk-tyske Skærmydsler ved Vestkysten.

Befrielsens Dag blev jo trods Glæden ikke alle Bekymrings Bortvejring. Det gjaldt især for Frihedsbevægelsen i store Dele af Ringkøbing Amt. Antallet af Besættelsestropper var, selv efter de store Troppeskydninger mod Syd i de forudgaaende Krisemaaneder, meget betydeligt, og hvad værre var, Soldaterne var langt fra Tyskere allesammen. Mangelen paa Soldatermaterialer trods de mange Totalmobiliseringer fik, da Krigen gik paa Hæld, Tyskerne til at spæde deres Troppestykker i mindre betydningsfulde Afsnit op med russiske Quislinge, Krigsfanger, der for at faa bedre materielle Betingelser, havde indvilliget i at gøre Tjeneste i den tyske Hær.

Vestkysten fik sin rigelige Del af disse Kontingenter, og den militære Værdi af de kostbare Befæstningsværker, som ingen satte særlig højt, blev herved yderligere forringet. Forholdet mellem Tyskerne og deres russiske Vaabenbrødre var altid daarligt. Tyskerne betragtede dem i endnu højere Grad end andre Folk som Livegne og behandlede dem derefter, mens Russerne hadede Tyskerne af et oprigtigt Hjærte og kun taalte Tilværelsen i deres Fjendelands Hær, fordi materielle Goder for dem vejede tungere end Fædrelandssind. Denne bundne Spænding udløstes, som det var at vente, ved Kapitulationen, hvor Russerne pludselig følte sig ovenpaa i Forholdet til Tyskerne.

I Lemvig-Thyborøn-Området, hvor der netop befandt sig store blandede tysk-russiske Styrker, saa alt til at begynde med ud til at skulle glide let. Den tyske Chef for Området indfandt sig den 6. Maj om Morgenen i Modstandsbevægelsens Hovedkvarter i Lemvig og afleverede Planer over Befæstningsværkerne og Kort over Minefelterne samtidig med, at han meddelte, at han den næste Dag vilde afmarchere med sine Styrker.

Saa let gik det imidlertid ikke. Da man skulde afmarchere, nægtede Russerne at følge med og gik i Stilling rundt omkring i Befæstningsværkerne, og det kom til nogen Skydning. Lemvigs 230 Mand kunde man jo ikke saa godt sætte ind for at bringe Orden i Forholdet mellem de store Troppekontingenter, saa man valgte at forsøge Forhandlingens Vej. Et Par af Medlemmerne af Lemvigs Lokalkomite opsøgte den tyske Kommandant og Russernes Tillidsmænd, og ved smidige Forhandlinger opnaaede man Tilsagn om, at Tyskerne vilde afmarchere ad een Vej og Russerne ad en anden.

Tropperne kom ogsaa af Sted, men hen under Aften vendte Russerne tilbage, de havde fortrudt paa Halvvejen. Der maatte nye Forhandlinger til, og det lykkedes at faa dem til at afmarchere igen den næste Morgen, og denne Gang ledsagede en Del af Modstandsstyrkerne dem til Vemb for at være sikre paa, at de ikke paany fortrød og vendte om.

Endnu var Problemet dog ikke løst. Der strømmede stadig tyske og russiske Troppestykker ned gennem Jylland paa Vej mod Grænsen, og selv om man stadig bestræbte sig for at lede de to Parter ad forskellige Veje, kunde det ikke undgaas, de flere Steder stødte

Billeder fra Karup Flyveplads mellem Herning og Viborg. Øverst: Indgang til den kæmpemæssige Bunker, hvorfra Tyskernes Luftvaaben i Nordeuropa dirigeredes. — Nederst: Danske Soldater har overtaget Flyvepladsen og er ved at bringe Orden i Tyskernes Efterladenskaber.



paa hinanden. I nogle Dage var Situationen i hele Amtets vestlige Del overordentlig spændt, det var jo store og velbevæbnede Troppstyrker, der var Tale om, og en virkelig Udløsning af Fjendskabet mellem de to Parter kunde blive en højst alvorlig Sag. Quisling-Russerne dræbte i flere Tilfælde tyske Befalingsmænd og viste desuden Tilbøjelighed til at gaa paa Plyndringstogter, hvor de kom frem.

Naar det alligevel lykkedes at faa Tingene til at glide, skyldes det i meget væsentlig Grad, at Modstandsbevægelsens Repræsentanter overalt viste en forbløffende Improvisationsevne i de mange vanskelige Situationer og optraadte velovervejete og besindigt. Man bestræbte sig for at holde Gemytterne blandt de bortdragende Tropper i Ro og sendte i Mellemtiden Anmodning til de fremrykkende Englændere om Støtte.

En Afdeling af Royal Dragoons kom Frihedsbevægelsen til Undsætning, og man blev hurtigt klar over, at det var nødvendigt at faa Troppeenhederne afvæbnet, selvom det faktisk var i Strid med Kapitulationsbestemmelserne.

Afvæbningen blev gennemført mange forskellige Steder af Englænderne og Modstandsfolkene i Forening uden at det kom til Episoder, og dermed var Luften rensat. Vilde Tropperne gaa løs paa hinanden med de bare Næver, kunde de godt faa Lov til det, men det viste de ikke den ringeste Lyst til. Vingerne paa de tyske Ørne var stækkede, og Herrefolket med Følge luntede hjemad i en noget anderledes Stemning, end da de kom.

## Smaatræk i det store Billede.

Besættelsesaarene var levet igennem. De efterlod sig mange triste Minder, et førsteklasses Stof til patetiske Festtaler — og forhaabentlig ogsaa Stof til en ny Fremtid. Smaatrækkene, som giver saa meget af hele Billedet, skal nok i mange Aar fremover faa Kinderne til at blusse af Fortælleglæde ved de lange og mørke Vinterafteners Sammenkomster og holde Tiden levende.

Trafikassistentfruen, der en mørk Aften er paa Vej til Bylederen med en vigtig Besked paa en Lap Papir i sin Taske. Undervejs standses hun af en tysk Soldat, der vil undersøge Tasken. Hun lukker op og faar tabt et Lommetørklæde, og mens den belevne Tysker - og det kunde Tyskerne jo trods alt være - bukker sig og samler det op, kommer Papirlappen op i Ærmet. Hører Scenen hjemme i en Spionfilm? Ja, men den hører ogsaa hjemme i Herring. Gaardejeren, der under en Gaardbrand er i dobbelt Ild, fordi han hurtigt og ubemærket af de tililende maa faa Vaaben- og Sprængstofflageret ud af Laden, mens han samtidig skal kaste et ængsteligt Blik til Dammen, hvor Vandet synker under Slukningsarbejdet og de sænkede Containere truer med at dukke frem. Toldstrup der maa trave 22 Kilometer hjem til Holstebro efter en Vaabenmodtagning, fordi han ikke tør starte sin Vogn ved Skovfogedhuset, hvor der, mens Modtagningen fandt Sted, er blevet parkeret en lille mystisk graa Bil. Og saa den næste Dag faar at vide, at det blot var Jordemoderen, der bivaanede en glædelig Begivenhed hos Skovfogedens. Fabrikanten, der blev tvunget til at leje ud til Tyskerne, og lod Lejen gaa videre til Frihedsarbejdet osv. osv. Jo, det skal sandelig ikke mangle paa Stof til at spinde Ender af.

# MODSTANDSBEVÆGELSEN I VIBORG AMT

Af Journalist KNUD BAVNGAARD, Viborg.

Tryk avler Modtryk — det er en gammel Sandhed, som bekræftes Gang paa Gang. Da den tyske Radio om Aftenen den 10. April 1940 i en Reportage fra Indtoget i Danmark den foregaaende Dag udførligt skildrede de tyske Troppers March gennem Sct. Mathiasgade i Viborg, Jyllands gamle Kongeby, dvælede den ved det storartede Forhold til Befolkningen, som gav Soldaterne Æg og Brød — det var der nogen, der gjorde. Den glemte at fortælle om de Mennesker, som beskæmmet holdt sig fra Vinduerne, fyldt med Sorg over det, der var sket, og med bange Anelser for det, der herefter vilde ske, skønt vel ingen endnu kunde forudse, hvor galt det i Virkeligheden vilde gaa.

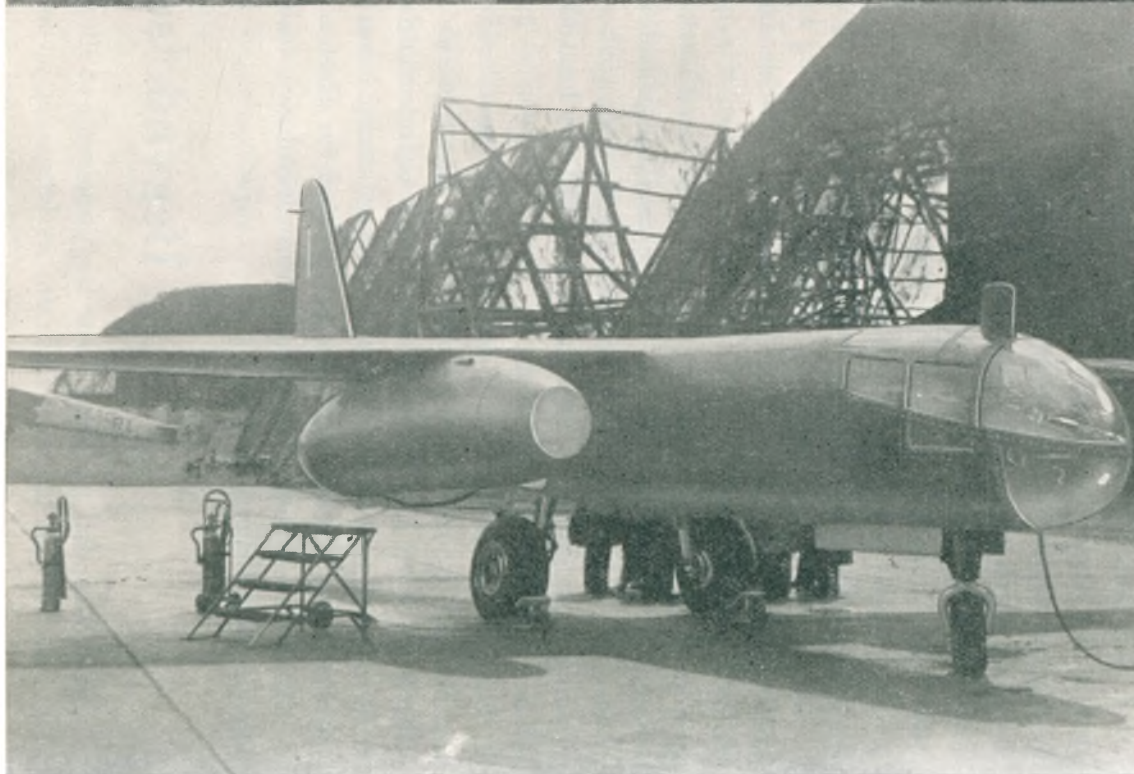
Uden at det kan paavises, blev Spiren den Dag lagt til Reaktionen her som saa mange andre Steder, skønt Impulserne væsentligt skulde komme udefra. Da de kom, slog de øjeblikkelig Rod i den Jordbund, som var skabt, efterhaanden som de første Skridt af søm-beslaaede Støvler gennem Sct. Mathiasgade var blevet mangfoldiggjort til Millioner. Væksten trivedes, og Tiden modnede Frugterne. Længe inden det endnu var kommet saa vidt, at uskyldige Menneskers Blod havde flydt efter tyske Maskinpistol-Byger gennem Gaderne og eksploderende Haandgranater i Gaardene, høstede Undertrykkerne det første Udbytte af den Sæd, de havde saaet.

Som det gik i Byen, var det gaaet paa Landet. Herfra var Traadene løbet ind og havde samlet sig, og de løb tæt; det tjener Landbefolkningen til Ære. Skønt baade Viborg og Skive og de to Købstæders Opland har haft forholdsvis ringe Tab i Kampen, i hvert Fald i Betragtning af den Interesse, Gestapo særlig i den sidste Krigsvinter lagde for Dagen for dem, saa har Egnen dog betalt med Blod for Retten til at være med.

Men dette Blod er kun med til at fremhæve Indsatsens Værdi. Det maa ikke glemmes og vil ikke blive glemt.

## Begyndelsen.

Naar man skal fortælle, hvor Begyndelsen i et illegalt Arbejde er blevet gjort, bliver man i Tvivl. Hist og her begyndte det at fænge, og hvem var egentlig de første? Der var nok, som havde Lyst til at gøre noget, og som ved enhver given Lejlighed reagerede mod de



fremmede Tropper, særlig hvor disse var talrigest. Det kom til Udtryk ved, at man afviste alle tyske venskabelige Tilmærmelser, hvor det var muligt, nægtede at tage mod Tropperne og handle med dem — her ses altsaa bort fra dem, som for den økonomiske Fordels Skyld gerne tilsidesatte Æresfølelsen — og i det hele taget lagde Tyskerne Smaahindringer i Vejen, hvor det lod sig gøre. Man gav med god Samvittighed tyske Soldater eller Afdelinger forkert Besked, naar de spurgte om Vej. Det var altsammen endnu passiv Modstand, men dog Grundlaget for den aktive.

Sognepræst Harald Sandbæk, Hersom, hvis Navn senere blev saa kendt baade hjemme og ude i det illegale Arbejde, brugte saavel fra sin Prædikestol som paa Møder et kraftigt Sprog mod Undertrykkerne, og han blev inden længe en af dem, der taltes i de aktives Rækker. - Begyndelsen blev gjort med de illegale Blade, der ganske vist først kun var beskedne Forsøg, men som blev Retningspile, som pegede hen mod en stærkere Udvikling.

I Begyndelsen af 1943 fik Pastor Sandbæk gennem Arne Sørensen og Højskoleforstander Robert Stærmose Forbindelse med Godsejer Flemming Juncker, som under en Samtale - det skete i København paa Rigsdagens Trappe - overdrog ham som Opgave at finde nogle Vaabenmodtagningspladser i Egnen nord for Viborg. Dermed var Begyndelsen til et mere konkret Arbejde gjort. Med det samme bør det bemærkes, at Viborgegnens Præster inden længe var kraftigt repræsenteret i Undergrundsbevægelsen; bl. a. var foruden Sandbæk Præsterne Brinkkjær, Vammen, Severinsen, Finderup og Kofod, Sparkær, med. Sammen med Pastor Brinkkjær foretog Pastor Sandbæk en Udflugt i Egnen og udarbejdede Skitser over fem Pladser, to i Ulbjerg, en paa Hvilsom Hede, en i Hersom og en Øst for Hovedvej 13 mellem Møldrup og Hvam. Ved et Møde i Banegaardsrestauranten i Viborg fik Godsejer Juncker Skitserne overgivet, og ved samme Lejlighed kom Pastor Sandbæk med Journalist Ove Martin, Viborg Stifts Folkeblad (senere »Information«), som Mellemand i Forbindelse med den første Faldskærmsagent, »Poulsen«, der arbejdede paa Egnen.

I Hersom havde Pastor Sandbæk henvendt sig til en Række Personer, som han havde Tillid til, og de havde alle indvilget i at være med i en Gruppe. Det var mest Landmænd fra Hersom, Bjerregrav og Klejtrup, men tillige Lærere, og med denne Kreds aftalte Martin og »Poulsen« nu det nærmere fornødne om Modtagelserne.

Nu skulde alt være i Orden, men i Dagene før den 29. August maatte baade Martin og »Poulsen« pludselig flygte fra Viborg, og Forbindelsen blev afbrudt en Tid. Ved Junckers og en anden aktiv, Chr. U. Hansens Formidling blev Kontakten i Efteraaret paany bragt i Orden, og der blev planlagt en Modtagelse til December. Den blev ingenting til, og Gruppen ventede igen i nogen Uvished om, hvad der videre skulde ske.

Men saa kom i Januar 1944 Morsetegnet »N«, og en af de første Nætter i det nye Aar samledes Gruppen i Spænding paa Pladsen i Hersom. Der kom intet den første Nat - til stor Skuffelse for Gruppen, men inden længe var Modtagelserne i Gang. Faa Dage efter den første Modtage-Nat skete Mordet paa Kaj Munk, og straks efter fulgte en livlig Gestapo-Virksomhed paa Egnen. Pastor Severinsen, der havde paataget sig at skjule en Del Vaaben, blev arresteret tilligemed en Række Viborgensere og Personer andre Steder paa Egnen. Da Pastor Sandbæk havde haft Forbindelse med flere af de arresterede, bl. a. Pastor Severinsen og Kreditforeningsassistent Vøldike, besluttede han at forsvinde og rejste et Par Maaneder til København for at arbejde for Frit nordisk Forlag. Arbejdet paa Egnen gik imidlertid sin Gang. Ved en Modtagelse var en Faldskærmsmand kommet ned og via Løjtnant

Lonsdale, Klejtrup, og Pastor

Billeder fra Karup Flyveplads, hvor de danske Soldater nu vogter over de efterladte tyske Flyvemaskiner, der er afmonterede for de Dele, som gør det muligt at benytte dem. — Nederst til venstre: En af Tyskernes reaktionsdrevne Flyvemaskiner, som føres til England til nærmere Undersøgelse.

Kvist, Onsild, kommet i rette Hænder. Ved den Lejlighed var det for første Gang ved at gaa galt. Det havde om Natten ikke været muligt at finde en af Faldskærmene, og den blev Dagen efter fundet i et Træ. Den unge Mand, som opdagede den, underrettede Politiet, som lod Meddelelsen gaa videre til Tyskerne. Derved faldt alt Godset, som var kommet ned sammen med Agenten, i Tyskernes Hænder, men ingen af Gruppens Folk blev taget, da det var den almindelige Opfattelse, at det var fremmede, som havde været paa Arbejde paa Egnen.

Gruppen var efterhaanden øvet, og i Sommeren 1944 fik den sendt Sabotagemateriel, og der blev givet den Instruktion baade i Brugen heraf og af engelske Maskinpistoler. Paa dette Tidspunkt begyndte Jorden paany at brænde, og efter en telefonisk Advarsel forsvandt Pastor Sandbæk for anden Gang fra sit Hjem. Det var i rette Tid. Næste Dag ankom Gestapo, som maatte nøjes med at tage nogle ligegyldige Ting med. Sandbæk sluttede sig til Politikommissær Højbyes Gruppe, »V. L. 1944«, populært kaldet »Toldstrups Sommerlejr«, men paa en eller anden Maade kom Tyskerne under Vejr dermed, og den 15. September blev han sammen med fem andre taget paa Hadsten Højskole. Et Brev i en Rygsæk, som fandtes paa Pastor Sandbæks Cykle, bragte Tyskerne paa Sporet af Gruppen i Hersom-Bjerregrav-Klejtrup. Efter de første to Døgn at have udholdt Tyskernes Tortur under uafbrudte Forhør, kunde Pastor Sandbæk omsider ikke mere, men maatte bekende de Forhold, som Brevet handlede om, og ved en Razzia den 26. September rev Gestapo Gruppen op og arresterede 15 Mand; derhjemme var man desværre ikke, som Sandbæk havde troet, blevet klar over hans Arrestation 9 Dage tidligere. Løjtnant Lonsdale undslap med flere andre.

At ingen af de arresterede blev dømt til Døden, skyldes antagelig, at Sagen mod dem maatte »henlægges«, da Pastor Sandbæk paa mirakuløs Maade undslap ved Royal Air Forces Bombardement af Gestapos Hovedkvarter i Aarhus den 31. Oktober samme Aar. De, der var undsluppet, gik ind i Arbejdet andre Steder og fortsatte deres energiske Indsats. Betegnende for hele Egnens Reaktion, der blev stik modsat den af Tyskerne ventede, dannedes der kort Tid efter en ny stor Gruppe, som stod parat til Modtagning, da Kapitulationen kom, og for hvilken det var en stor Skuffelse, at den ikke naaede at komme aktivt med.

Pastor Sandbæk, der først havde haft Ledelsen af Uddelingen af de illegale Blade paa Egnen, overlod, da han selv gik ind i Modtagningsarbejdet, det før nævnte Hverv til Pastor Brinkkjær. Ogsaa for ham begyndte Gestapo snart at vise en paafaldende Interesse, saa han maatte flygte. Arbejdet blev derved svækket noget, men helt gik det dog ikke i Staa.

## Forarbejdet i Viborg.

Hersom-Gruppens Historie er paa en Maade Beretningen om en vilkaarlig Gruppens Oprettelse, Arbejde og ogsaa de Efterstræbelser, Patrioterne udsattes for fra Tyskernes Side. Naturligvis og heldigvis var det kun et Faatal af Grupper, som det lykkedes Gestapo at opspore, og tillige har andre Grupper været beskæftiget med andet Arbejde, som Sandbæk-Gruppen ikke naaede at komme i Gang med, først og fremmest Sabotagen. Men den var der andre, som tog sig af, ogsaa i Viborg Amt.

En August-Aften 1943 genlød Viborg for første Gang af Braget fra en Sabotage-Aktion. Begyndelsen var ret beskeden, men Begivenhedens Karakter bevirkede, at den vakte Opsigt. Tre Lastbiler, der anvendtes til Befordring af Karup-Arbejdere fra Viborg til Flyvepladsen, og som stod parkeret paa Trekanten foran Gamle Vagt, blev ødelagt ved Bomber, kun en Snes Skridt fra den nærmeste tyske Vagtpost foran et Automobilværksted.



Der indtraf en voldsom Brand paa Skotøjsfabrikken i St. Sct. Mikkelsgade og et Par Eksplosioner i Automobilværkstederne paa Vesterbrogade, og Viborgenserne begyndte at faa en Anelse om, at der stod en Organisation bagved. Mistanken blev bestyrket, da den første »gik under Jorden«. Det var en ung Viborgenser, som havde ladet nogle uforsigtige Bemærkninger falde angaaende Branden paa Skotøjsfabrikken. Takket være de rette Forbindelser indenfor Kriminalpolitiet var han væk, da han skulde arresteres. Ikke lang Tid senere forsvandt yderligere et Antal Viborgensere. Byen var ved at blive »interessant«, ogsaa for Gestapo, som fra sit Kvarter i Aarhus blev hyppig Gæst i Domkirkebyen. Og da var Arbejdet forlængst organiseret.

I November-December 1943 stiftedes den saakaldte Borgervæbning af Farvehandler Anders Petersen, Politiassistent Ansgaard, Restauratør V. Jensen, Skomager Smedegaard, Overgartner Berthelsen og den senere Byleder, Bankfuldmægtig C. O. Petersen. Hensigten var, at den skulde træde i Funktion ved en tysk Kapitulation eller Tilbageetrækning og sørge for Opretholdelse af Ro og Orden. Hvad angaar Betegnelsen at opretholde Ro og Orden er den vel næppe blevet misbrugt mere af nogen end netop Tyskerne, og skønt Borgervæbningen egentlig var dannet delvis med deres Viden og Billigelse, havde de Mistanke til dens Hensigter, og omsider arresterede de Restauratør Jensen og Politiassistent Ansgaard. Væbningen var fortrinsvis rekrutteret fra Nationalt Værn, Sct. Georgsgildet og Terrænsports-Afdelingen i Viborg. Forøvrigt var paa et tidligere Tidspunkt Smedegaard og Berthelsen flygtet til Sverige og ligeledes Anders Petersen, og som Ledere var derpaa optaget Landsretssagfører Ejlersen, Dyrlæge Oxhøj og Landsretssagfører Vium Andersen.

Efter Borgervæbningens delvise Opløsning ved den omtalte Arrestation gik de resterende Medlemmer nogen Tid efter over i Modstandsbevægelsens F-Deling.

Julen 1943 kom til at betyde Modstandsarbejdets Overgang til mere aktiv Handling. Oberstløjtnant C. G. Schøller, der egentlig med Rette kan betegnes som Sjælen i hele Virksomheden og havde Forbindelser videre ud, opfordrede paa dette Tidspunkt Fuldmægtig C. O. Petersen til at være sig behjælpelig med Dannelsen af de saakaldte S-Grupper. Det var Oberstløjtnantens Tanke, at der skulde være en Gruppe for hver Banelinie, som førte ud af Byen. Man regnede paa dette Tidspunkt med en engelsk Invasion omkring Marts 1944, og efter engelsk Ordre skulde de omtalte Banelinier saa sprænges af Grupperne. C. O. Petersen, Axel Falkenham, Rud. Suadiciani, Postassistent O. E. Andersen, Boghandler Johannes Krogh og Toldassistent Nielsen blev Gruppeledere for Sabotagegrupperne og sørgede for Stedfortrædere og Mandskab fra Terrænsports-Afdelingen, hvis Medlemmer dog ikke blev nøjere instrueret af Sikkerhedsgrunde.

Grupperne for Vaabenmodtagning var blevet dannet samtidig, men mellem de to Afdelinger bestod der ingen Forbindelse. Modtagegruppernes Kærnetropper var Orla Bro Knudsen, Kaj Christensen, Verner Nielsen, Emil og Chr. Fusager, Knud Jensen, Leo Hjorth Jensen m. fl. Oberstløjtnant Schøller var imidlertid da blevet Regionschef og havde tillige Viborg som specielt Omraade.

Det var en ret spæd Begyndelse, der var gjort, og Bevægelsen var ikke godt forsynet med Materialer i Betragtning af, at man regnede med at skulle sætte ind i Marts. Noget af det første, som skete, var, at der en Dag som Rejsegods ankom en Kuffert fra Skive med tre Maskinpistoler. Der raadedes kun over ialt 40 kg Sprængstof og de 3 - tre - Maskinpistoler! Denne Mangel blev der dog snart raadet Bod paa.

Den ventede Marts-Invasion udeblev, men endnu i April og Maj ventede man den hvert Øjeblik. Den kom stadig ikke, men der skete noget andet. Gestapo, hvis blaa Vogn med Aarhus-Nummerplade, som var kendt af ethvert Barn i Byen, blev stadig oftere Gæst i

Viborg, og da man omsider begyndte at vise voksende Interesse for Oberstløjtnant Schøllers Person, maatte han den 25. Maj gøre sig usynlig, efter at han havde overdraget Kommandoen i Byen til Fuldmægtig C. O. Petersen.

Bevægelsen voksede. I Løbet af Sommeren dannedes tre Modtagegrupper. Tidligere skelnede man mellem S-Grupperne, hvis Speciale var Sabotagen, og M-Grupperne, der stod for Vaabenmodtagningen. Man gik nu i Stedet over til at bruge Benævnelsen R-Grupper om alle de aktive, medens F-Grupperne først skulde træde frem i Tilfælde af Invasion eller Kapitulation. Foruden de tre nævnte Modtagegrupper oprettedes i Løbet af Sommeren F-Delinger, en med Lærer F. Bernth Jensen som Chef og en, som lededes af Dyrlæge Oxhøj. I den sidstnævnte Deling vilde man kunne have genkendt en ikke ringe Del af den tidligere Borgervæbning.

Samtidig blev der dannet Grupper i Oplandet, i Kjellerup under Kornet Svend Madsen, i Bjerringbro under Maskinarbejder Poul Jensen. Ogsaa i Kvols oprettedes en Gruppe, og man fik Kontakt med en Afdeling i Løvel, der tidligere havde hørt under Pastor Sandbæk. Desuden førte en af Viborgs vigtige Forbindelseslinier til Stoholm-Gammelstrup, hvor Arbejdet lededes af S. O. Sørensen, Lundgaard Teglværk, som var en værdifuld Medarbejder ved mange Lejligheder.

## Organisation og Arbejde.

Lederne af Modstandsarbejdet kunde glæde sig over en bestandig større Tilslutning. Arbejdet fik et videre og videre Omfang, baade organisationsmæssigt og modtagemæssigt, og det blev nødvendigt at udbygge det nærmere. Resultatet heraf blev, at man overlod til en enkelt Mand helt og fuldt at lede Modtagningen. Hertil blev Leo Hjorth Jensen udset som Stedfortræder for den hidtidige Næstkommanderende, Verner Nielsen, der i Juli maatte forlade Viborg, fordi hans Foretagsomhed var ved at blive for kendt. Leo Hjorth gik frivilligt under Jorden for helt at kunne hellige sig sin Opgave med at forestaa Vaabenmodtagningen, Forsendelsen af Godset osv., hvortil han især havde en god Hjælper i Chr. Fusager.

Sabotagen laa heller ikke stille. Der var oprundet en Periode, hvor Byens Huse rystedes af Eksplosioner Nat efter Nat, i de allerfleste Tilfælde paa Banenettet i den nærmere Omegn. Ingen Strækning gik Ram forbi, og de timelange Serier af Eksplosioner blev noget, som ligefrem hørte Natten til. Endnu vil man maaske kunne træffe en og anden Viborgenser, som ved et natligt Brag mumler halvt i Søvn: Det er nok Banen!

Hundredvis af større eller mindre Sprængninger paa Banelegemet, ofte ledsaget af Afsporinger af tyske Transporter, fandt Sted paa Hovedbanen paa Strækningerne mod Bjerringbro og Højslev, samt mod Skals og ikke mindst mod Herning, hvor de mange Transporter til Karup og Grove Flyveplads hæmmedes stærkt. Ved et Par dristige Aktioner ødelagdes en Række Sporskifter paa Viborg Banegaardsterræn, hvor ogsaa Drejeskiven blev sat ud af Brug.

Der blev naturligvis fra tysk Side sat stærkt ind for at paagribe Jernbanesabotørerne, men det vilde ikke lykkes. Der som andre Steder gik Værnemagten over til at hemmeligholde Afgang og Bestemmelsessted til sidste Minut for de Tog, der passerede Stationen. At heller ikke det var tilstrækkeligt, var en naturlig Følge af, at Jernbanerne ogsaa var repræsenteret i Modstandsbevægelsen.

De tilsigtede Virkninger af Sabotagen udeblev ikke. Foruden at

Billeder fra Karup Flyveplads mellem Herning og Viborg. — Foroven et af de camouflerede Mandskabsrum. Foruden ses en lille Del af Tyskernes efterladte Materiel, som danske Soldater nu holder Vagt over.



Transporterne ustandseligt forsinkedes eller forhindredes, blev de tyske Tropper mere og mere nervøse for Togrejserne, og deres Skræk og Raseri over ikke at kunne foretage sig noget gav sig flere uhyggelige Udslag, først og fremmest derved, at Mandskabet fra de afsporede Tog sprang af og skød vildt til højre og venstre paa alt, hvad der tilfældigvis opholdt sig i Nærheden. Ved en Afsporing mellem Viborg og Bækkelund paa Herningbanen reddede en skikkelig Pløjemand sig i sidste Øjeblik, medens Tyskerne rettede deres automatiske Vaaben mod en Falck-Ambulance, der tilfældigt passerede paa Landevejen i det samme.

Først og fremmest vil Rindsholm blive husket som Stedet for Sabotage mod Hovedbanen i dette Omraade. Det er sket ikke een, men flere Gange, at vejfarende har kunnet se Opstablingen af afsporede Vogne stikke ovenud af den af Tyskerne saa frygtede Udgravning Nordvest for Rindsholm Station. Men ogsaa ved Hald Ege, Højslev, Bjerringbro og flere andre Steder har der fundet effektive Afsporinger Sted.

Det gik dog ikke udelukkende ud over Jernbanen. Ogsaa tyske Biler maatte holde for, og ligeledes de smaa Øvelsestanks, som til daglig sønderhakkede Asfalten i Byens Gader. Sabotørerne havde stor Fornøjelse af de smaa Dækbomber til Biler, de saakaldte Tyrebusters, som eksploderer ved 45 Kilos Tryk. En saadan Bombe lægges ind ved Hjulet af en holdende Vogn, og saa snart denne sættes i Gang, og Hjulet gaar over Bomben, eksploderer den og ødelægger Ringen. Det blev efter Anvendelsen af disse Smaafyre almindeligt at se Tyskerne krybe ind under deres parkerede Vogne inden Starten for at sikre sig, at der ikke var noget galt.

I det store og hele beskæftigede de stedlige tyske Myndigheder sig mindre med Kampen mod Modstandsbevægelsen, end det maatte ventes. Det var først og fremmest de »rigtige« Gestapo-Besøg fra Aarhus, man maatte have Respekt for, og de var ogsaa hyppige nok. Mange Gange lød de Rønde Smæk af Bildøre i de aarle Morgentimer, og flere Gange førte Besøgene til talrige Arrestationer, men gennemgaaende fik Tyskerne for lidt ud af de anholdte, enten fordi disse ikke var de rigtige Folk, eller fordi der intet blev røbet.

En af de alvorligste Undtagelser fra Tyskernes Uheld indtraf i Januar 1944, da de var kommet paa Spor af nogle Folk, dels i Viborg, dels ude i Omegnen, og efterhaanden arresteredes Kreditforeningsassistent Helmer Vøldike, Pastor Severinsen, Finderup, Forstassistent Boldrup, Stoholm m. fl. En Del af Arbejdet blev ved den Lejlighed helt revet op, omend adskillige implicerede havde Held til at undslippe. Gestapo henrettede Vøldike og dømte ogsaa Pastor Severinsen til Døden, men den sidste Dom blev ændret og Severinsen sendt til Tyskland. Helmer Vøldike er siden under Hædersbevisninger blevet stedt til Hvile paa Asmild Kirkegaard.

## Vaabnene fra Luften.

Viborg havde med sin ikke alt for tæt bebyggede Omegn med Søer og Skove gode Betingelser for Vaabenmodtagningen, og Betingelserne blev udnyttet. I en Periode sorterede ialt 21 Vaabenmodtagningspladser under Viborg, der overgik til at blive Vaabencentral, som leverede til andre Dele af Jylland, særlig den sydlige Del. Kort Tid før Kapitulationen havde Viborg 10 Nedkastningspladser i Anvendelse, og paa en enkelt Aften kom der Materialer ned paa fem af dem, heraf to Sendinger paa den ene. Det var de illegale Viborg-Folk af R-Gruppernes travleste Nat. I Begyndelsen var en Sending paa seks Containers, senere regnede man altid med 12 og til Slut med 24.

Det meste af det modtagne »Gods« blev eksporteret. Der blev saaledes sendt baade Vaaben og Sprængstof til Aarhus, Silkeborg, Lunderskov, Varde og Esbjerg m. fl. Byer. Ogsaa Randers fik en Del, navnlig efter at Modstandsbevægelsen dér i Foraaret 1945 havde mistet meget af sit Materiale.

Om de første Nedkastninger blev Grupperne underrettet telegrafisk, men senere gik man over til Brugen af Radio-Koderne. Den første Nedkastning paa Eggen fandt Sted paa Heden ved Gammelstrup; det var forøvrigt Materialer fra den, der førte til de omfattede Arrestationer og Vøldikes Henrettelse. Den fandt Sted i November 1943. Viborg-Modtagerne selv hentede deres første Sending ved Virksund i April 1944. Den bestod af otte Containers.

I Tidens Løb var der Modtagning i alle Egne af Distriktet med Undtagelse af den sydvestlige, hvor Karup Flyveplads ligger. Helt gik Flyvepladsen dog ikke Ram forbi, idet en foretagsom Hjørringenser aflagde et dristigt Besøg derude og efter at have forgivet en af de bidske Vagthunde saboterede nogle Køretøjer inde paa selve Pladsen med Bomber.

Der var tre Nedkastningspladser ved Kjellerup, fem ved Bjerringbro, herunder ogsaa ved Vejrumbro, to ved Løgstrup og to ved Gammelstrup. Hertil kommer en halv Snes, som Viborg selv direkte passede, og hvoraf især Vedhoved og Mammen blev stærkt benyttet.

I Begyndelsen af November 1944 fik Viborg-Folkene den alarmerende Meddelelse, at Tyskerne var paa Sporet af et større Antal af dem, som derpaa fik Ordre til at forsvinde. Det blev en forholdsvis stor Aareladning, Grupperne kom til at undergaa. Suadiciani, Leo Hjorth, Chr. og Emil Fusager, Erik Jung, Axel Falkenham, Johannes Krogh og C. O. Petersen maatte gøre sig usynlige, og Arbejdet maatte ligge stille et Stykke Tid. Nogle af de forsvundne opslog deres Residens paa Lundgaard Teglværk, og en Maanedstid efter var Arbejdet paany i Gang.

C. O. Petersen var naturligvis forhindret i at have Ledelsen i Viborg, og Hvervet blev midlertidigt overdraget til Politibetjent Hans Justesen med Verner Jørgensen som Hjælper. Senere overtoges Hvervet af Officiant Sommer, medens Officianterne Møller, Rasmussen og Andersen fik Job som Instruktører i Nordjylland under Regionschefen tillige med Axel Falkenham, Johannes Krogh og Knud Jensen. Vaabenmodtagningen blev i Løbet af Efteraaret helt og holdent lagt over paa Landgrupperne; de fik i Begyndelsen lidt Vejledning og Assistance fra Modtagningsfolk i Byen, men Forholdene udviklede sig saadan, at det sluttelig var mere end vanskeligt at komme ud af Byen ved Nattetid. Tyske Patrouiller færdedes stadig hyppigere paa Vejene og standsede Trafikken for at undersøge, hvad der var de paagældendes Ærinde.

Jernbanen har i Besættelsesaarene, som naturligt er, været flittigt benyttet, ikke blot af Tyskerne, men tillige af Modstandsbevægelsen. Samtidig med Skinnesprængninger, Afsporinger og Ødelæggelser af Sporskifter eller Blokposter foran tyske Transporter sendte Undergrundsbevægelsen med de civile Tog selv den ene Ladning illegale Forsendelser af Sted efter den anden. I Begyndelsen foregik Transporten af Vaaben og Sprængstof udelukkende pr. Banevogn i Kasser under Betegnelsen »Maskingods«. Da Tyskerne imidlertid efterhaanden fik Færten af, hvad der foregik, blev der lavet den Ordning, at Afsendelsen fandt Sted fra de nærmest omliggende Landstationer. Fra Stoholm sendtes der paa den Maade hele Vognladninger »Kartofler«. En saadan Vognladning var nær engang gaaet i de forkerte Hænder, idet en Vogn var naaet temmelig tidligt frem til sit Bestemmelsessted, hvor der maatte ventes paa Fragtbrevet. Der var stor Mangel paa Vogne, og fra Esbjerg kom der Forespørgsel om, hvornaar Vognen kunde ventes tømt. Tyskerne fik pludselig Mistanke om Sammenhængen og sendte Folk ud for at undersøge Vognen, som heldigvis var blevet aflæst lige før deres Ankomst.



Senere kom Transporten til andre Byer til at foregaa pr. Bil, saaledes at Modtagerne selv sendte Lastbiler op til Afhentning. Bilerne blev læsset rundt omkring paa Landdepoterne og camoufleret med Træ, Sække eller lignende. En af de saaledes befordrede Sendinger gik tabt i Foraaret 1945. Det skete i April, da Tyskernes Mangel paa Transportmidler var naaet saa vidt, at de standsede tilfældige Køretøjer paa Vejene og beslaglagde dem. Den paagældende Bil, der lige var kørt fra Viborg med sin Ladning, blev standset af en tysk Patrouille, som erklærede, at de skulde bruge Vognen med eller uden Chauffør. Vognens Fører undskyldte sig paa forskellig Maade, og Tyskerne fik derpaa Køretøjet alene, og da de fik det tømt og opdagede, hvilke interessante Ting det indeholdt, var Chaufføren naturligvis ligesom Passagererne forlængst over alle Bjerge. Tyskerne satte et større Efterforskningsarbejde i Gang, og det var lige ved at trække sammen til en Razzia, men Faren drev over igen. De materielle Tab var i det hele taget smaa, om end de forekom. I Løgstrup ledes Arbejdet i nogen Tid af to tidligere Hjørringensere, som havde maattet forlade deres egen By. Herude mistedes halvanden Vaabensending og en Sabotagesending, idet Tyskerne havde faaet Kig paa de to nævnte Folk. Den første Eftersøgning var resultatløs, men næste Gang havde de grønne Held med sig og arresterede den ene tillige med en Hjælper fra Kvols. Over Hals og Hoved flyttede man Depotet, men det var forgæves. Allerede den følgende Dag arresterede Tyskerne to Mand og fandt frem til Depotet. Senere tog Tyskerne endnu en Mand, men fra Januar 1944 til Kapitulationen indskrænkede Tabene sig trods en meget livlig Virksomhed til de nævnte fem Mand og 3 1/2 Sending.

Endnu et Tab var der dog i denne Periode, nemlig af en Bil, som efter veloverstaaet Aktion skulde i Garage, idet den var gaaet i Stykker under Ekspeditionen. Paa Hjemturen blev den standset af en Bil med grønt Politi, som dog i første Omgang slog sig til Taals med de tre Passagerers Forklaring. Efter at have sat sig ind i deres egen Bil var Tyskerne imidlertid formentlig af en Slags sjette Sans blevet underrettet om, at der trods alt var noget mistænkeligt ved Køretøjet, og de vendte tilbage for at foretage en nøjere Undersøgelse. Den gav uheldigvis til Resultat, at der fandtes en Maskinpistol i Vognen. De tre havde set deres Snit til at forsvinde, men Tyskerne aabnede en voldsom Ild imod dem, og en af dem blev ramt i Foden. Han maatte bringes til Sverige, da de grønne i Vognen havde fundet visse Ting, som muligvis kunde have ført til hans Afsløring.

Det var en dramatisk Standsning paa Landevejen, og den blev ikke mindre faretruende ved, at en af de tre Mænd kom ind paa en Gaard, hvor man skjulte ham. Lidt senere tropede Tyskerne nemlig op paa den samme Gaard for at foretage en Ransagning, dog uden at finde Manden.

At fortælle alle de dramatiske Hændelser, der er udspillet i og omkring Byen i de Aar, medens Størstedelen af Borgerskabet intetanende har slumret, vilde selvfølgelig føre alt for vidt, men nogle af dem fortjener alligevel at blive kendt. Var de ikke hver især blevet mødt med Ro og Koldblodighed af de paagældende, vilde utvivlsomt meget større Mængder af Blod være blevet udgydt. De vidner om den Frygtesløshed og Snarraadighed, som bestandig har kendetegnet Deltagerne fra 18-aarige Lærlinge til modne Mænd. Ingen kunde være i Tvivl om, hvad det gjaldt, hvis man blev opdaget og paagrebet, og naar noget saadant er sket, har det som Regel været mere som Følge af en for stor Dristighed end af Vaklen eller Usikkerhed. - En mørk Aften kom to Medlemmer af en Sabotagegruppe, paa deres Cykler kørende ad Rødevej paa Vej ud mod Tyskernes Hovedresidens, Kasernen, hvor

flere Værnemagerkøretøjer skulde vederfares Retfærdighed. Paa Vejen blev de standset af to ty-

Der var fin Orden i Vaabendepotet i Hjultorvgårde. — Til venstre ses noget nyankommet, endnu ikke udpakket Gods. Til højre ser man de velpudsede Karabiner og Maskinpistoler i Rækker over hinanden.

ske Politisoldater fra Politigaarden i Nærheden. De maatte staa af og lade sig visitere. Situationen var uholdbar, for i deres medbragte Mappe havde de det Sprængstof, som skulde anvendes til Sabotagen. De var klar over, at Flugt var den eneste mulige Redning, og for at faa i hvert Fald den ene af de foreløbig intetanende Politifolk beskæftiget med begge Hænder rakte den ældste af Sabotørerne, en Officiant, roligt Mappen frem og lod den ene Tysker aabne den, hvorpaa de flygtede i Mørket. Officianten havde imidlertid det Uheld at snuble over sin Cykle, og nu kastede Tyskerne sig over kam, men da han er en kraftig og uforfærdet Mand, fik han i en Haandevending den ene Tysker slaaet til Jorden og vendte sig mod den anden, som ogsaa blev gjort delvis ukampdygtig. Derpaa løb han bort, medens en af Modstanderne, som nu omsider havde faaet sin Pistol frem, forgæves fyrede efter ham.

Den sidste Krigsvinter blev i det hele taget rig paa dramatiske Begivenheder i Byen, og Viborgenserne havde efterhaanden faaet en levende Forestilling om, at nu foregik der noget, ogsaa udover Schalburgtagen og det planløse Skyderi, som tyske Patrouiller foranstaltede i Gaderne. En Aften, da der havde været en Del Uroligheder i Kolonnaden mellem Tyskere og Danske, kom en Mand fra en af Modstandsgrupperne intetanende forbi. To Tyskere standsede ham og anholdt ham, og Situationen var yderst ubehagelig for Manden, der ganske vist ikke havde deltaget i Urolighederne, men som uheldigvis bar en Pistol skjult under Armen. Mærkeligt nok visiterede Tyskerne ham ikke, men førte ham til Ortskommendanturen i Gravene. Heller ikke her blev han visiteret, men blev videresendt til Politigaarden, hvor det tyske Politi og Hipo'erne havde til Huse. Manden var klar over, at han næppe tredie Gang vilde kunne undgaa en Visitation, og da han var naaet op i Nærheden af Gamle Vagt, saa han sit Snit til at trække sin Pistol, hvorpaa han dræbte den ene af sine Ledsagere og saarede den anden i Haanden. Han flygtede derpaa, efterladende sin Hat og med Tøjet revet itu, medens de Pistolskud, som den ene af Tyskerne sendte efter ham, gik ind gennem de nærliggende Forretningers Vinduer.

I det hele taget mislykkedes Gang paa Gang Tyskernes Forsøg paa at foretage Arrestationer paa Gaden i de Tilfælde, hvor deres Mistanke var blevet vakt. Det gjaldt ogsaa en tidlig Aften, da et Par Modstandsfolk frejdigt kom bærende med en Bazooka, som de havde pakket ind i Halmmaatter. Den skulde bringes fra Depotet i Hjultorvgade til Slagtehuset, men i Sct. Mathiasgade blev nogle Smaadrenge opmærksomme paa Forehavendet, og i deres Ubetænksomhed raabte de, at det vist var Vaaben, der blev baaret. Et Par Tyskere optog Forfølgelsen af »Vaabendragerne« gennem Sct. Pederstræde og løsnede nogle Skud, men ingen blev ramt, og de paagældende kunde næste Morgen afhente det meste af det, de havde maattet kaste fra sig under Flugten.

## Mere Modstand.

Det maa siges, at Tyskerne i den første Del af Besættelsen førte en fredelig Tilværelse i Viborg. Om deres i denne Periode relativt stilfærdige Opførsel har bidraget hertil, er ikke nemt at afgøre. Modstanden begyndte de dog at mærke tidligt, som det allerede har været omtalt, og som Tiden gik, og de fremmede Tropper selv blev mere provokerende, mærkedes ogsaa mere og mere Uviljen hos Befolkningen i Almindelighed, og denne Udvikling fortsattes proportionalt med Tyskernes mere og mere ubeherskede Udfordringer. Desværre er det en Kendsgerning, at man som Dansk maa vedgaa, at Tyskermodstandernes voksende Skare ogsaa rekruteredes fra Kredse, som dels for Vindings, dels for personlig Sikkerheds Skyld havde foretaget en »Markedsanalyse« og var naaet til større Klarhed over, hvor det



bar hen med Herrefolkets Regimente i Landet. Men noget saadant er vel uundgaaeligt, og i hvert Fald til en vis Grad er Bukkene ogsaa siden blevet skilt fra Faarene. Men lad os et Øjeblik standse ved den voksende Uvilje hos dem, hvem intet unationalt kan siges paa, og som heldigvis da ogsaa var langt de fleste. Deres Erkendelse af Besættelsesulykkens Omfang klaredes gradvis, og den blev hjulpet godt paa Gled, særlig i Sommeren 1944.

Rundt om paa Husmure og Plankeværker, paa Jernbanestationer og paa Landevejenes Asfalt dukkede Smædeskriverier mod Tysker-Regimentet op, Hentydninger til General Paulus og Nederlaget ved Stalingrad og det tidligere tyske Sammenbrud i November 1918. En Overgang var det saa paafaldende, at Tyskerne maatte have Patrouiller ude for at fange Plankeværks-Kunstnerne, hvad de dog ikke havde Held til.

I Butikker blev den kolde Skulder mere følelig, og ungdommelige Elementer, der var re- vet med af Stemningen, sendte ved Nattetid Sten ind gennem Værnemagernes Butiksruder. Og saa maa Udviklingen endda ses paa Baggrund af, at Viborg gennem længere Tid havde en forholdsvis fornuftig Ortskommandant, som var forsigtigere end mange af sine Kolleger.

Under Folkestrejken i Sommeren 1944 forløb Begivenhederne i Byen ret roligt, og det kom kun til Tilløb til Demonstrationer, bl. a. ved en Lejlighed, hvor flere Tusinde Men- sker var mødt op for at tage mod det Tog, som bragte Karup-Arbejderne hjem til Byen. Viborgs Tid som en af de stille Byer var imidlertid endt, og Aktiviteten fra begge Parters Side steg, efterhaanden som Aaret gik paa Hæld. Schalburgfolk havde omsider ogsaa fun- det Vej til den midtjydske Hovedstad, og det var nærmest at betragte som et Under, at der ikke omkom Mennesker ved de Eksplosioner, som ødelagde Kolonnaden, en Del af For- retningerne i Sct. Mathiasgade, St. Sct. Hansgade, Vestergade og Hjultorvgyde. Hyppigere blev man standset paa Gaden og visiteret, og særlig under Flyvervarsling havde de grønne travlt. - Rent bortset fra Schalburgtagerne tiltog ogsaa de tyske Troppers natlige Hærværk i samme Grad som deres Nervøsitet over den ulmende Modstand, der ikke var til at ramme. En Aften i Februar 1945 gik Tyskerne uden nogen som helst paaviselig Grund ganske over Gevind. Med paastaet Beskydning af en Vagtpost som Motivering blev der sendt Patrouil- ler rundt i Byen, bevæbnet til Tænderne. Al Færdsel blev standset og Folk i Begyndelsen jaget hjem, senere planløst beskudt med automatiske Vaaben. Nogle Mennesker, som havde det Uheld at komme ud fra en Ejendom midt under et Skyderi og som naturligt nok skynd- somst ilede ind igen, blev forfulgt, og Tyskerne sprængte først den laasede Port, hvorpaa de stormede ind i Gaarden bagved og kastede den ene Haandgranat efter den anden.

To Døvsomme, som fredeligt og intetanende var paa Vej hjem, blev foran Privatbanken beskudt med Maskingeværer og begge dræbt paa Stedet, medens en tredie Mand omtrent samme Sted blev haardt saaret.

Hvis Tyskerne havde haabet ved Hjælp af denne Terror at kunne genvinde de tidligere fredelige Tilstande, blev de skuffet. Der gik efterhaanden næppe en Nat uden Sabotage paa en eller anden af Banestrækningerne, og de natlige Eksplosioner rykkede nærmere ind paa Tyskernes Hovedsæde. Det tredie Riges Sønner ynder som bekendt Pølser, og det var en Række Virksomheder i Byen ikke blinde for. Derfor eksploderede en enkelt Nat fem-seks Pøsemagerier over hele Byen. Ogsaa adskillige Vognmænd fik Aktiviteten at føle.

## Revner i Fundamentet.

Af en vis Betydning var det, at en voksende Kreds af Værnemagtens Medlemmer, for- trinsvis Østrigere, begyndte at miste Tilliden til Ledelsen og Troen paa et gunstigt Udfald af det tredie Riges Verdensforetagende, en Udvikling, der naturligvis kun kunde forøge:

med de Begivenheder, der begyndte at gaa i Skred i Sommeren 1944. I Forbindelse med den menige Tyskers almindelige Utryghedsfølelse overfor den alstedsnærværende Undergrundsbevægelse bevirkede dette, at Patrioterne oftere og oftere fik forholdsvis frit Spil paa de Steder, hvor Værnemagten ikke var direkte under Kontrol af Gestapo eller SS. Man fik flere Eksempler herpaa.

En Nat kørte en Lastbil med en Vaabenladning fra Viborgs østlige Opland mod Vest, hvor Vaabnene skulde anbringes i et Depot i Nærheden af Hald Sø. Bilen passerede under den store Viadukt ved Rindsholm, hvor Hovedbanen skærer Vejen forbi Rindsholm Mølle. Oppe paa Viadukten stod to tyske Vagtposter, som lyste ned paa Lastbilen, paa hvis Lad en hel Skare riffelbevæbnede Modstandsfolk sad under Transporten. Der var ingen Fejltagelse mulig, men Tyskerne foretog sig intet.

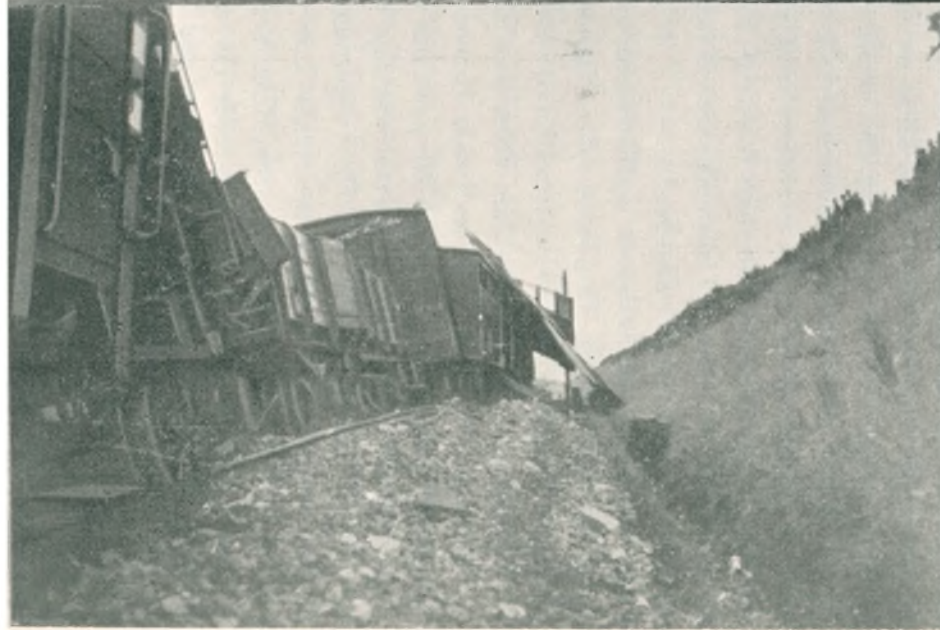
Nogle Patrioter havde skjult en Vaabensending ved den tidligere omtalte Hytte i Dolle-  
rup og var senere taget ud for at grave Godset op. Da de var omtrent færdige med at grave Vaabnene op, og alskens illegalt Gods flød omkring Hullet, opdagede de to Tyskere, som stod i nogen Afstand og betragtede dem. Heller ikke ved den Lejlighed skete der noget.

Ved Lysgaard og Almind havde Værnemagten en større Udstationering i Forbindelse med nogle tekniske Anlæg. Det var Østrigere, der laa her, og efter Kapitulationen har en af dem fortalt, at de udmærket godt vidste, at Modstandsbevægelsen havde noget for i Omegnen. De havde ved flere Lejligheder iagttaget Patrioternes Færden og Signaler, men havde altsaa intet foretaget sig i den Anledning. Østrigeren var i Stand til at dokumentere Rigtigheden af sin Paastand ved at udpege Stedet, hvor Vaabnene var blevet hentet.

Det samme gjaldt absolut ikke SS og Gestapo eller disses Haandlangere, hvoraf Byen og Egnen desværre talte flere. For dem var man aldrig sikker. En Tysker fra Lazaretlejren ved Hald har fortalt, at han var i Stand til at opgive Navnene paa 8 Viborgensere, som var lønnet af Gestapo med 2500 Kr. om Maaneden, og en meget fremtrædende Viborgenser, som var det tyske Politis Tillidsmand. Der blev straks i al Stilhed truffet Foranstaltninger til at komme i Forbindelse med den paagældende Tysker, men inden Kontakten med ham var etableret, rejste han.

Alt imens forberedte Modstandsbevægelsen i Byen sig paa den store Dag. Antallet af Mænd var efterhaanden blevet ret betydeligt, og den 5. Maj var man oppe paa 550 Mand, som alle var tilmeldt forinden. Tilgangen var blevet standset i April, fordi man ikke fandt det formaalstjenligt at fortsætte med at hverve Folk, hvis der ikke kunde skaffes Vaaben til dem. Foruden Styrker i Løvel-Skals, Demstrup-Kjellerup, Bjerringbro, Gammelstrup samt Kvols-Løgstrup, der desværre var skrumpet stærkt ind ved Oprulningen, var der i Viborg 2 R-Delinger under Kommando af henholdsvis Dyr læge Oxhøj og Lærer Bernth Jensen, som senere afløstes af sin Næstkommanderende, Winslöv Nielsen. Endvidere var der Politistyrken under Ledelse af Potitiassistent Ansgaard og en Deling under Kommando af Typograf Mortensen, og endelig havde Vagtchefen, Officiant Møller, en Styrke til sin Raadighed. Alle disse Delinger fik en saa god Instruktion, som Forholdene gjorde mulig, i Anvendelse, Adskillelse og Samling af Vaaben, saa de var fortrolige med disse. Skydeøvelser i større Stil kunde ifølge Sagens Natur ikke finde Sted, selv om adskillige fik sat sig ind i Funktionen af de udleverede Vaaben. Ved en Forhandling umiddelbart efter Kapitulationen udtalte den stedlige tyske Kommandant overfor Regionschefen, Oberstløjtnant Schøller, sin Beundring over den Disciplin, Frihedskæmperne udviste.

Tog-Sabotager i Viborg Amt. Øverst til venstre: Sprængningen ved Rindsholm 6. Sept. 1944. Til højre: Tysk Transport saboteret ved Højslev. Bemærk den forskudte Skinne lige ved Overskæringen. Nederst til venstre: Nyt Besøg i Udgravningen ved Rindsholm Efteraaret 1944. Til højre: Her gælder det Bjerringbro. Den kolossale Virkning skyldes Bomben, hvis Eksplosionssted tydeligt ses.



I den illegale Periode lykkedes det efterhaanden at beslaglægge 8000 Liter Benzin, som man havde til Raadighed ved Kapitulationen. Hovedparten af Benzinen havde været anbragt paa Lundgaard Teglværk, og Tyskerne havde faaet Nys om, at der fandtes et større illegalt Benzindepot paa Stoholmegnen, men trods deres ihærdige Eftersøgninger lykkedes det dem ikke at finde det.

## Begivenhederne i Omegnen.

Som det vil fremgaa af det foranstaaende, laa man ikke paa den lade Side i Landdistrikterne. Der blev baade hentet Vaaben, foretaget Sabotage og givet Instruktion, ligesom ogsaa den illegale Bladvirksomhed havde sine Forbindelser ude omkring. Ikke mindst i det sidste Spørgsmaal viste Landboerne stor Interesse. Det er slet ikke saa faa Eksempler, der kan nævnes paa, at Omdelingen af de illegale Blade ganske simpelt blev foretaget af . . . Postbudet! - Kjellerup-Gruppen, der stod under Ledelse af Kornet Madsen, var en særdeles veldisciplineret Afdeling, som forøvrigt efter den 5. Maj, da den fik mange Opgaver at løse i Omegnen og derfor blev mere kendt, viste sig at være betydeligt større, end de fleste Borgere i Byen havde anet. Den var gaaet saa tyst til Værks, at faa havde fattet Mistanke, skønt Kjellerup næsten til Stadighed var fyldt med Tyskere.

Ogsaa Bjerringbro havde meget aktive Modstandsfolk, der havde mange Skinnesabotager og adskillige Afsporinger paa deres Kappe. Det synes, som om denne Afdeling i høj Grad har været i Farezonen, maaske fordi Gestapo havde den i Kikkerten paa Grund af dens Beliggenhed ved Hovedbanen, og netop da Kapitulationen kom, viste det sig, at hele Afdelingen havde svævet i den allerstørste Fare. Kort Tid i Forvejen havde en ung Mand henvendt sig til den og bedt om at blive optaget, men Ledelsen turde ikke røbe sig overfor ham og lod ganske uforstaaende. Det resulterede i, at Manden i Stedet gik til Tyskerne.

Da en Del af de stedlige Modstandsfolk efter den 5. Maj kom ind i Tyskernes Hovedkvarter paa Hotellet for at arrestere en Kvinde, kaldte den tyske Øverstbefalende paa en af dem og spurgte ham, om han ikke var Lederen. Da Tyskeren fik dette bekræftet, sagde han: Jeg har en Liste her, som sikkert vil interessere Dem. De og Deres Kammerater skulde have været arresteret i Morgen!

De var alle blevet angivet, og Razziaen var allerede berammet. Den tyske Officers Liste viste sig netop at indeholde de rette Navne. Og der havde været Anklagepunkter nok for Gestapo, for Bjerringbro-Folkene! havde foruden Jernbanesabotagen ogsaa Sabotage mod en Værnemagerejendom og flere Biler paa Samvittigheden.

Naturligt nok udrettedes en Række Hovedopgaver af Hovedcentralen i Viborg, men Landgrupperne har hver især skabt Respekt om sig, og deres Rolle blev forøget i den sidste Del af Besættelsestiden, da de maatte overtage meget Transportarbejde, fordi natlig Trafik ud og ind til Viborg som nævnt blev uigennemførlig. Selv Ambulancer blev standset af Tyskerne, men fik dog som oftest straks Lov til at passere. Det modsatte vilde ogsaa kunne have faaet alvorlige Konsekvenser. Bl. a. var Falcks Redningskorps stærkt impliceret i det farlige Spil og udrettede ansvarsfulde Hverv. En af Assistenterne kom en Aften kørende østfra med hele Vognen propfuld af Vaaben til et af Bydepoterne, da en tysk Patrouille standsede ham. Til alt Held aabnede de ikke Vognen, men lod sig nøje med at konstatere, at der var Falck-Mærke paa Bilen.

Baade Kjellerup, Bjerringbro, Gammelstrup, Løgstrup-Kvols samt Vejrumbro og Hersom var faste Støttesteder, der dannede Basis for en grundlæggende Del af Viborgs Forsy-

ningsarbejde, men en enkelt Afdeling fortjener dog i denne Forbindelse en speciel Omtale: Aalestrup. - Aalestrup var blevet selvstændig ved en Distriktsinddeling i Efteraaret 1944. Leder var Smed Arne Dantoft, og næppe nogen Mand er med mere Kraft gaaet ind for Sagen end han. Aalestrup havde ialt 17 Dropninger med Vaaben og desuden en, hvorved der kom fem Faldskærmsagenter ned. Det foregik paa Modtagningspladser i Knudstrup, Gedsted, Korsøgaard ved Hvam, Støvhøj Plantage, Fædalsgaard ved Øls, Kilstrup Sø, den sidste Plads ca. 35 km fra Aalestrup. Af Jernbanesabotage noterer Aalestrup sig for 256 Skinnesprængninger og en Afsporing ved Tulsbjerg. Det er altsaa en virksom Periode, Aalestrup-folkene kan se tilbage paa.

Ogsaa her begyndte det med de illegale Blade. Arbejdet gav Deltagerne Lyst til en mere aktiv Indsats, og man fik Forbindelse med de rette Folk. Dokumentation herfor havde »Smeden«, da han vendte hjem fra en Københavnstur med en lydløs Pistol i sin Mappe og viste den til sine første seks haandgangne Folk, Hans Christensen, Erik Mogensen, Jørgen Guldberg, Henry Michaelsen, Hans Jørgen Hvidtfeldt og Kaj Bidstrup. Den første Vaabenmodtagning fandt Sted ved Kilstrup Sø Øst for Hobro og blev ledet af en Viborgenser. Det blev en lang Ventetid, men omsider kom Maskinen, og de 250 Kilo tunge Beholdere kom ned. Det hele foregik i øsende Regn og strakte sig over halvandet Døgn, inden de sidste Materialer var bragt i Sikkerhed, utvivlsomt Afdelingens haardeste Tørn. Snart blev Modtagningen mere almindelig, og den krævede flere Folk, hvorfor der oprettedes Grupper i Gedsted, Hvam-Hvilsom, Thestrup og Nørager. De to sidste havde i Forvejen været dannet, men hørt under anden Ledelse.

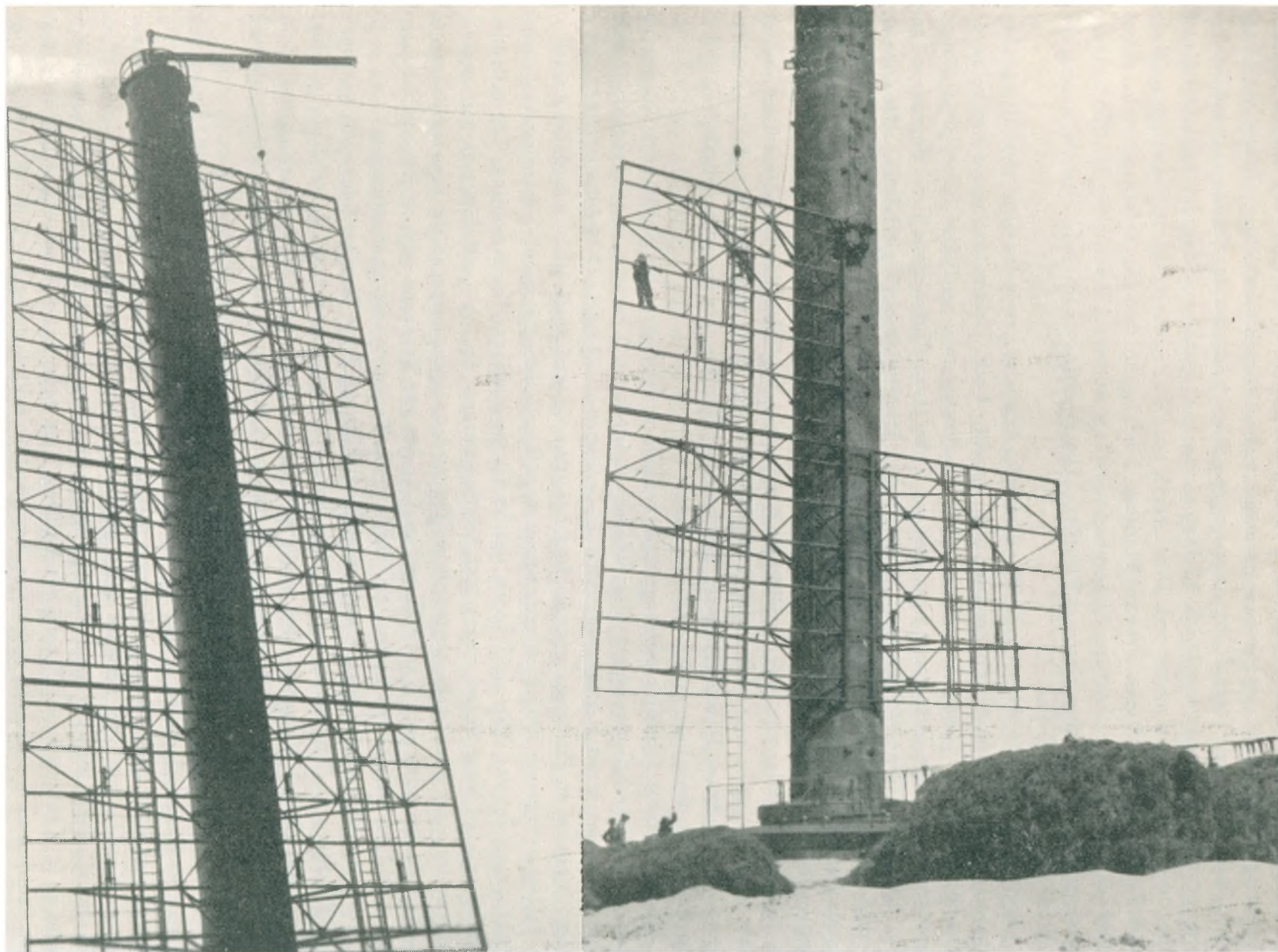
En af de mest farefulde Modtagninger foregik ved Ulbjerg. En Faldskærm var nemlig med noget lettere Gods drevet af og var blevet fundet af Tyskerne, der derpaa omringede hele Omraadet, hvad Modtagerne ikke anede noget om. Ved en ren Tilfældighed slap de uopdaget hjem ad en Hedevej, som sjældent benyttes, og som derfor ikke var blevet besat.

I Januar-Februar 1945 blokerede Sneen flere Gange Banen Løgstør-Viborg og Aalestrup-Hobro, men det var ikke altid Sneen, der bevirkede Radioens Trafikmelding: Tog udsendes foreløbig ikke! Naar Sneen var ryddet, tog Sabotørerne fat, og naar Skinnerne var repareret, var der atter Sne. Tyskerne troede en Tid, at det var Snekasterne, der lavede Sabotagen, medens Snekasterne paa deres Side paastod, at det var Tyskerne selv, der lavede Sabotage for at undgaa Afrejse fra Egnen. En Tid overtog Tyskerne selv Snekastningen.

To af Aalestrups alleryngste, men aabenbart ikke daarligste Kræfter foretog Afsporingen ved Tulsbjerg mellem Hvam og Møldrup, hvor tre Vogne med tysk Materiel blev ødelagt og ni andre løftet af Sporet. Det skete i en Udgravning, hvad der besværliggjorde Rydningsarbejdet, og det Hjælpetog, som Tyskerne tilkaldte sydfra, blev af Viborgfolk ved Skinnesprængninger laasct inde ved Skals.

Aalestrupfolkenes største Oplevelse var utvivlsomt Modtagningen den 30. September 1944 ved Klantis Høje Nordvest for Østerbølle. Her kom der i Løbet af et Par Minutter fem Faldskærme ned, ikke med Vaaben, men med fem Faldskærmsmænd, som der nær var blevet Kludder med, da Løsenet »Bøf med Løg - og saa en Carlsberg« paa Grund af en Kurérforsinkelse ikke var naaet frem til Aalestrup. Den første Mand, man traf, kom derfor frem af et Krat med sin Pistol i Skudstilling, men blev snart beroliget, og alle fem kom paa Stangen af Cyklerne til Aalestrup, hvor de blev indkvarteret hos forskellige af Afdelingens Medlemmer. De havde vigtige Papirer og Koder med til Frihedsbevægelsen.

Tyskerne tog ikke en eneste Mand i Aalestrups Distrikt. Men ogsaa her var dog nogle af Værnemagtens Folk under Vejr med, at der foregik mystiske Ting. Dantoft talte saaledes en Dag med nogle tyske Soldater ved Korsvejen, og de oplyste ham om, at der ogsaa var



Sabotører i Aalestrup; de havde set dem færdes fra og til Byen paa Cykler ved Nattetid. Han stillede sig naturligvis tvivlende, men spurgte dog, hvorfor de saa ikke foretog sig noget i Sagen. Hertil bemærkede Tyskerne, at de ikke var interesseret i at faa en Kugle i Kroppen. Ogsaa Vagterne paa Lytteposten i Hvam erklærede, at de havde set Faldskærme komme ned, men heller ikke de var interesserede i at faa gjort noget ved Sagen. Tværtimod, for da de fik en ny og geskæftig Kommandant, der ønskede Sagen undersøgt, indberettede de samlet, at deres Officer havde udtalt sig nedsættende om Føreren, og derpaa blev han straks fjernet fra sin Post.

En Aalborgtur til Toldstrups Kvarter kunde forøvrigt nær være blevet skæbnesvanger for Lederen, Dantoft, der intetanende var gaet op paa Missionshotellet City for at drikke Kaffe med adskillige interessante Ting i sin Mappe. I det første Lokale var der fuldt af uniformerede Tyskere, saa han gik videre ind i et Lokale, hvor der var civilklædte, og satte sig. Det viste sig, at alle Mændene ivrigt sad og skrev, og Tysk talte de allesammen. Dantoft gik hen hos Servitricen for at bestille en Kop Kaffe, og da han forsigtigt spurgte hende ud, oplyste hun ham om, at det tyske Politi lige havde overtaget Hotellet. Det var altsaa Gestapos Folk, der omgav ham! Han satte sig hen til sit Bord og røg roligt paa sin Pibe i nogen Tid, hvorpaa han tog sin Mappe og listede af.

Natten mellem den 29. og 30. August 1944 blev en stor engelsk Maskine skudt ned af Natjagere lige udenfor Aalestrup. Ejeren af den Mark, hvorpaa Maskinen faldt, fandt i Nærheden et Identifikationsmærke samt Journalen, tilhørende en af de ombordværende, der alle var blevet dræbt. Frihedsbevægelsen fik ad Omveje fat i disse Ting, som via Toldstrups Hovedkvarter blev sendt til England. Aalestrup-Folkene modtog senere ad samme Vej en Liste med Navnene paa de dræbte Flyvere, og Navnene blev læst op fra Prædikestolen i Aalestrup Kirke den første Søndag efter Sejren. Senere fik man skriftlig Forbindelse med flere af de omkomne Flyveres Paarørende.

Forøvrigt havde man ogsaa paa anden Maade direkte Forbindelse med England. Det lykkedes saaledes ret snart at faa Afklaring angaaende en pudsig Episode Nytaarsaften 1944, da en Modtagegruppe var i Tulstrup for at modtage Vaaben. Folkene tog Opstilling og afgav Signalet, hvorpaa Maskinen fløj en større Runde. Inden den kom igen, skete der imidlertid noget, som fik Modtagerne til at trække sig tilbage til en nærliggende Plantage. En Flok unge Karle og Piger fra Korsø var ude for at lave Nytaarsløjer, og de havde som Ofre netop udset sig de Ejendomme, der laa lige op ad Modtagepladsen. Da Maskinen kom igen anden Gang, strøg den ganske lavt hen over Pladsen, hvor hele Flokken opholdt sig, og de unge Mennesker begyndte at afskyde Rakter og Hundepistoler og kastede Stjernekastere op i Luften. Der blev selvfølgelig ikke droppet ved den Lejlighed, og man fik senere at vide, at den paagældende Pilot havde indberettet, at han var blevet beskudt, hvad han jo paa en Maade var berettiget til at tro.

Ogsaa Værnemagerbiler hørte selvfølgelig med til Aalestrups Arbejdsfelt, og tillige »stjak« man Folk fra Værnemagten. I Oktober i Fjor blev en Hollænder og en Jugoslav hjulpet til at desertere, i Februar to Polakker, i Marts endnu to Polakker og i April en Tysker. Der blev sørget for Husly, Mad og Beklædning til dem alle, og de seks første hjalp baade før og efter 5. Maj til i det illegale Arbejde.

Endelig fortjener det at bemærkes, at Vaabeninstruktionen væsentlig foregik i Fabrikken »Jyden«s Radioværksteder, hvor man var sikre paa ikke at blive forstyrret. Tyskerne havde nemlig en anden Del af Fabrikken til Lazaret og holdt derfor Vagt udenfor. - Jo, Aalestrup var sikkert Landets »roligste« By, som Lederen engang bemærkede i en uskyldig Tone til

den tyske Kommandant. Dens Tab i hele Perioden var kun 40 Patroner tabt fra en Container. - Viborg Amts vestlige Distrikt, Skive, havde i Modstandskampen den Fordel, at ingen ringere end den senere Modtagechef for Jylland, den allesteds nærværende og for den Sags Skyld ogsaa allesteds eftersøgte Toldstrup, grundlagde Arbejdet og i den første Periode ogsaa selv ledede det. Aktiviteten her bevirkede, at Skivedistriktet i engelske Øjne fik en Særstilling, som dets Bedrifter ogsaa fuldtud berettigede det til, og det nød den Ære som det eneste Distrikt i Jylland at faa betroet en Modtagning til Søs, en Metode, som i England blev udarbejdet specielt for Danmark, men som af forskellige Grunde dog ikke kom til Udførelse i videre Udstrækning.

Det begyndte med Terrænspport. Allerede i Foraaret 1941 dannede Toldstrup i Skive en tilsyneladende uskyldig Terrænspportsafdeling, hvis Medlemmer imidlertid alle blev underrettet om det egentlige og vigtigste Formaal. Mandskab blev uddannet, og man lagde Planer om Jernbanesabotage, dog i Begyndelsen uden at have Materialer dertil. Først i Efteraaret 1943 fik man Kontakt opefter og begyndte at danne Grupper, som først skulde træde i Aktion, naar der »skete« noget. I Januar 1944 var Opgaverne stykket ud, og alt var parat til Aktivitet i Forbindelse med den engelske Invasion, som man ventede i Foraaret samme Aar. - Der skulde imidlertid ske helt andre Ting først. Den 1. Marts 1944 forlod Toldstrup Byen efter at have overdraget Ledelsen til sin Næstkommanderende, Løjtnant Erik Hansen. Toldstrup begyndte paa dette Tidspunkt paa større Opgaver og havde derfor søgt Orlov fra Toldvæsenet. Ikke mere end en Uge efter blev Erik Hansen arresteret af Tyskerne. Han blev senere sendt til Tyskland, og Tyskerne var meget ivrige efter ogsaa at sikre sig Toldstrup, men det lykkedes dem ikke. De var allerede da formentlig ved at blive klar over, hvilken Dumhed de havde begaaet ved at sætte denne Mand paa fri Fod igen, efter at han den 29. August det foregaaende Aar en Tid havde været arresteret.

Fabrikant Poul Møller blev Erik Hansens Efterfølger som Leder af Distriktet. Han fungerede til hen paa Sommeren, da der kom nogle Gestapobesøg, som tvang ham til at forlade Byen. Siden blev han Byleder i Randers, og i denne Egenskab ramtes han siden af samme Skæbne som sin Forgænger i Skive, blev arresteret og sendt til Tyskland. Atter fik Skivedistriktet ny Chef. Det var Sekondløjtnant, Lærer Nørlem Andersen, som varetog Hvervet indtil den 9. Januar 1945. Paa denne skæbnesvangre Dag kom der en meget stor Razzia, som medførte Arrestation af ikke blot Lederen, men tillige en halv Snes andre af Afdelingens Folk. Sagen medførte yderligere, at Tyskerne fandt frem til det største Vaabendepot, som overhovedet blev fundet under Besættelsen.

Arrestationen kom til at medføre Nørlem Andersens Død. Han var ved sin Arrestation alvorligt syg, og da man indenfor Modstandsbevægelsen var klar over, at hans Helbredstilstand var yderst alvorlig, blev det besluttet at gøre Forsøg paa at befri ham. Fra Toldstrups Hovedkvarter sendtes to Mand, hvoraf den ene var »Skjold« til Statshospitalet i Sønderborg, hvor Tyskerne havde indlagt ham og Kunstmalervognsen, Aalborg, som de havde underkastet en frygtelig Tortur. Man var i Ledtog med to SS-Folk, som bevogtede Hospitalet, og som havde faaet Løfte om at blive sendt til Sverige efter Aktionen, og denne forløb planmæssigt. Paa Tilbageturen i Bil nordpaa fik man Lov at passere overalt, takket være de to SS-Mænd, der var med. Vel ankommet til Hobro blev SS-Mændene i Henhold til det givne Løfte bragt videre til Aalborg og derfra befordret over Kattegat, hvorefter Nørlem Andersen og Vognsen blev kørt til Hadsund. Undervejs hertil blev de imidlertid ulykkeligvis standset og genkendt og maatte tilbage til det tyske Fangenskab i Frøslev. Nørlem Andersen døde en Uges Tid efter Kapitulationen. I Skive blev Villy Jensen, »Carl«, nu Byleder, og ham fik Distriktet Lov at beholde som Chef indtil 5. Maj.





Skives største Præstation blev Vaabenmodtagningen. Den allerførste fandt Sted i Januar 1944 under Toldstrups egen Kommando, og der kom ved den Lejlighed Vaaben ned til et Par Hundrede Mand. Det skete paa Heden ude ved Flyndersø, som fra den Dag at regne blev Skueplads for mange dramatiske Modtagninger og en meget livlig natlig Virksomhed, som Tyskerne forgæves søgte at faa opklaret, endda allerede fra den første Gang. Godset faldt ret spredt, og man var ved Dagens Frembrud ikke rede til at faa det bort, hvorfor en Del Containers maatte skjules under de selvsaaede Fyrrebuske under Opsyn af en Vagt, der agerede Jæger. Samme Formiddag ankom en tysk Flyver, hvis Opgave ikke var til at tage fejl af. Han kredsede længe ganske lavt over Terrænet for om muligt at finde noget mistænkeligt, men det er aabenbart ikke lykkedes ham, for der kom ingen Tyskere, før Modtagerne havde sikret sig Godset. Terrænet blev derefter benyttet et helt Aar paa Grund af sin Velegnethed, men adskillige Gange afspærrede de grønne Terrænet og tvang derved Modstandsfolkene til at forcere enten Flyndersø eller Karup Aa, naar de om Morgenen skulde bort.

Der var tre Pladser paa Terrænet, og saa forbløffende det end kan lyde, kendte Gestapo dem alle tre. En Aften, da Skivefolkene ankom til den nordlige Plads, fandt de den besat af Tyskerne, men de begav sig frejdigt til den sydlige Plads i Stedet for, og her fik de adviseret Maskinen, hvorpaa Godset blev modtaget i god Behold. Et omfattende Alarmsystem var iværksat paa denne Egn. Hvis der skete noget faretruende i Skive, efter at Modtagerne om Aftenen var draget af Sted, blev der tændt Baalsignaler, der efterhaanden i Linie strakte sig helt ud til Flyndersø og kunde advare Folkene. En Nat svigtede Systemet, og da Modtagerne i Smaaklynger paa to-tre Mand skulde hjem, blev de alle efterhaanden standset af tyske Patrouiller, der afkrævede dem Legitimationskort. De gav Forklaringer om Deltagelse i Sølvbryllupper, Fødselsdage og andre Familiefester paa de omliggende Gaarde, og Tyskerne maa have troet dem, formentlig uvidende om, at der ikke var en menneskelig Bolig indenfor Miles Omkreds. De slap i hvert Fald igennem allesammen.

## Arbejde og Uheld.

Arbejdet gik sin Gang, og det var efterhaanden meget store Vaabenmængder, der blev modtaget. Det blev derfor besluttet at oplægge et Reservedepot, forøvrigt det eneste, hvis Placering var kendt af Modtagechefen selv. Det historiske Spøttrup, som har set saa mange Fejder i Aarhundredernes Løb, kom endnu en Gang til at spille en Rolle i krigsmæssig Henseende, idet Vaabnene blev anbragt derude, skjult i de favnetykke Mure. Den ældgamle Ridderborg, hvis Vindebro har genlydt af Larm fra Stridsmænd i Staal og Plade, kom nu til at huse Maskinpistoler og Ammunition til 600—700 Mand.

Og alle disse Vaaben skulde gaa tabt.

Efter Arrestationerne i Skive den 9. Januar ankom Toldstrup efter en besværlig og farlig natlig Biltur til Egnen, og det viste sig, at Depotet paa Spøttrup, hvortil foruden Toldstrup selv og den arresterede Nørlem Andersen kun to Mand havde Kendskab, ikke var blevet flyttet. Toldstrup fik i Hast mobiliseret Mandskab og seks Lastbiler, som blev sendt ud. Gestapo var imidlertid kommet en Time i Forvejen, og Lastbilerne blev i sidste Øjeblik advaret og dirigeret bort.

Modtagningerne blev iøvrigt straalende fint udført, og da Englænderne havde konstrueret nogle Containers, beregnet til Nedkastning i Vandet, fik Skive Jobbet med Afprøvningen. Systemet, der ikke er blevet anvendt andre Steder, heller ikke udenfor Danmark, fungerede

paa den Maade, at Containerne sank, men samtidig udløstes en lille Bøje, som fortøjet til Beholderne viste Modtagerne Stedet. Naar Bøjelinen blev halet ind, udløstes samtidig Containernes Ankre, og de kunde hales op. Forsøgene faldt heldigt ud; det første af dem blev gjort ved Molerværket paa Fur, hvorfra Godset bagefter sendtes over til Salling med den lille Færge. Lastbilen, der rummede den første Sending, var yderst læsset med Molersten. Normalt er Moleret som bekendt meget let, og Færgefolkene gjorde derfor store Øjne, da Bilen kørte om Bord paa Færgen, der straks var ved at synke med den inderste Ende, medens den modsatte stak lige op i Luften. De forstod imidlertid at tie, og Godset gik videre til Hobro.

Det var forøvrigt ikke det eneste Gods, man modtog søværts. Fiskekuttere fra Esbjerg, Thyborøn og Strandby bragte adskillige Ladninger Vaaben med hjem, hentet paa Dokkerbank. To Gange blev der paa Fur landsat 4 Tons Vaaben og andet Gods.

Paa det Tidspunkt, da Toldstrup paa Grund af sit Lederarbejde afgang Sabotageområdet, havde en lille Misforstaaelse nær faaet alvorlige Følger. Modstandsfolk fra Nykøbing havde nemlig forset sig paa det før omtalte Molerværk, fordi ogsaa Tyskerne hentede Varer der, ganske vist en anden Slags end Modstandsbevægelsens. Uden at være klar over, at Skivefolkene havde Tilhold paa Molerværket, hvor man var indforstaaet hermed, sendte Nykøbing en Sabotage-Ekspedition derud, og ved en vellykket Aktion sprængtes Anløbsbroen og et lille Hus i Nærheden. Til alt Held blev det ikke Huset ved Siden af, det kom til at gaa ud over; der havde Skivefolkene nemlig flere Tons Vaaben og Sprængstof liggende!

Indenfor den illegale Søfart hørte Paketbaaden »Mathilde« under Skipper Skovgaard til de virksomme. Allerede meget tidligt bragte den den ene Ladning illegale Blade hjem fra København efter den anden og lod dem gaa videre til Toldstrup, og den bragte ogsaa det første Sprængstof til Egnen. Tillige var den nyttig som Fartøj til Sveriges-Transporter, hvad der ved en bestemt Lejlighed meget nær var blevet skæbnesvangert for den uforfærdede Skipper. Han var paa Vej over Kattegat med to nedskudte amerikanske Flyvere om Bord, da »Mathilde« i Mørket blev prajet af et tysk Patrouillefartøj. I Forvejen var det aftalt, at Maskinmesteren paa et bestemt Signal skulde slukke Lanterne. Nu var Tyskeren imidlertid inde paa Livet af dem, og Skipperen gav Stoppeordre til Maskinen, hvor man paa en eller anden Maade i første Omgang misforstod den og slukkede Lanterne. Denne Manøvre vakte selvfølgelig i høj Grad Tyskernes Mistanke, og de kom om Bord og gennemsøgte omhyggeligt hele Fartøjet. Men de fandt altsaa ikke Amerikanerne, som var godt skjult i Lasten.

## Fra Omegnen.

Ved Vaabenmodtagningernes Begyndelse blev Toldstrup hurtigt klar over, at han havde for faa Folk. Medens han følte sig for i den Hensigt at komme i Forbindelse med egnede Folk, traf han en Dag paa en Mand, som han talte med om Sagen. Manden erklærede imidlertid til hans Overtalelse, at han allerede var med i »noget«. Dette »noget« viste sig at være Vaabenmodtagning ved Stoholm, hvor en Gruppe i nogen Tid havde været beskæftiget med Modtagning efter Instruktion af en engelsk Faldskærmsmand, »Jensen«. Toldstrup nøjedes med at sige til Manden, at han, hvis noget skulde indtræffe, blot kunde henvende sig til ham i Skive. - Skæbnen vilde, at den paagældende dukkede op allerede den følgende

Mordet paa de to Overlæger var en af de Begivenheder, der under hele Krigen gjorde stærkest Indtryk paa Vejles Befolkning. — Dette Billede er taget under Sørgehøjtideligheden i Sygehusets Have.



Dag. Netop da var nemlig hele Stoholm-Gruppen blevet røbet og revet op. Manden selv slap ved et Tilfælde bort, idet han ikke var paa sin Arbejdsplads, da Tyskerne kom efter ham. De fleste af de øvrige var blevet arresteret, og en af dem havde valgt at søge Døden for egen Haand. - Den udmærkede Vaabenmodtagningsplads ved Stoholm-Gammelstrup laa ubenyttet hen i et halvt Aars Tid, men blev saa taget i Brug igen og anvendt i Resten af Besættelsestiden.

Sammen med Vaabenmodtagningerne var Sabotagen ogsaa kommet i Gang. Dens første Udslag var saadanne, som man ogsaa kender fra andre Egne: Tyskernes Skilte blev fjernet, der blev kastet Sten gennem Værnemagernes Vinduer osv. Men det udviklede sig snart til mere. Holdene holdt sig rede til at træde i Funktion, og en Dag i April 1944 kom i Radioen den Kodemelding, som betød, at Sabotageholdene skulde gaa i Gang med Ødelæggelse af Elektricitetsforsyningerne. Paa dette Tidspunkt virkede Meddelelsen lidt desorienterende, og det opklaredes da ogsaa snart, at man stod overfor en Fejltagelse. Sabotørerne var dog gaaet i Gang efter Ordren, og det var lige ved, at Aarhus Elektricitetsværk var gaaet med i Løbet. Nu blev det ved Ødelæggelsen af Strømtilførslen til nogle af Tyskernes Lytte- og Pejlestationer. Ogsaa Muslingekogeriet i Glyngøre maatte holde for.

Naturligvis gik heller ikke Banerne Ram forbi. Et af de betydeligste Foretagender paa dette Felt, som Skive-Sabotørerne havde paa deres Kappe, var en større Afsporing ved Højslev. Her havde man et lykkeligt Held i Uheld, idet Holdet, som ventede i en Grøft, blev forstyrret af en dansk Banearbejder, der kom paa Skinne-cykle. Han maatte følge med ned i Grøften, hvor han oplyste, at Tyskerne i sidste Øjeblik havde indlagt et dansk Per-sonotog før den ventede Transport. Lidt senere kom endnu en Statsbanemand paa Skinne-cykle, og efter at være blevet taget i Forvaring i Grøften kom han med den samme Oplysning. Sabotørerne kom derfor ikke til at anrette en Ulykke, men kunde med Sindsro lade det første Tog passere, hvorefter de tilrettelagde deres Sprængladning for det næste. Og det var ikke forgæves.

Hele den natlige Virksomhed i Salling og omkring Skive paakaldte i meget høj Grad Tyskernes Opmærksomhed, som det ogsaa vil fremgaa af de mange Razziaer i Skive. Med-virkende Aarsag til, at de aldrig fik fat i Manden bag det hele var bl. a. pudsigt nok den, at Toldstrup regelmæssigt valgte at slaa sig ned, hvor der lige havde været en Razzia i Gang. Efter de omfattende Arrestationer i Skive ankom han dertil og havde en Tid lang Hovedkvarter ude i Salling, nærmere betegnet i Roslev. Her arbejdede to Telegrafister for ham, og den ene af dem var hver Dag i Skive, uanset at Byen vrimlede med Gestapo og SS.

Foruden at Skive mistede Nørlem Andersen og en Mand, der omkom ved Vaadeskud, mistede den endnu en Mand, nemlig den unge Nyemann, hvem Skæbnen først for Alvor indhentede tredie Gang. Først blev han arresteret af det danske Politi, men sat paa fri Fod. Derpaa tog Tyskerne ham, men han slap atter fri. Tredie Gang blev han taget af Ty-skerne i København og henrettet i Juni 1944. Nyemann vil blive mindet med Ære. Han havde forøvrigt været med til en af de allerførste Vaabenmodtagninger i Danmark i Nær-heden af Støvring Højskole.

# MODSTANDSBEVÆGELSEN I VEJLE AMT

Af Journalist LAUST JENSEN

## Vejle By og Egn.

De fleste Steder i Landet begyndte det illegale Arbejde famlende og usikkert. Det var i Begyndelsen smaa, isolerede Kredse, der af egen Drift og uden Forbindelse med andre indledede Modstanden mod Tyskerne. Vejle dannede i saa Henseende ingen Undtagelse. Den første Bladgruppe startedes af Kommunisterne kort efter det tyske Angreb mod Sovjetunionen, og det varede ikke længe, før der dannedes Grupper tilsluttet »Frit Danmark« og »Ringene«. Det lokale kommunistiske Blad »Folkets Røst« redigeredes af Hans Nedergaard, og et andet lokalt Organ »The Man In The Street« havde Jørgen Munch Christensen som Redaktør. Lærer Finn Petersen paatog sig det farlige og møjsommelige Arbejde at mangfoldiggøre de illegale Skrifter. Han fremstillede undertiden Oplag paa en halv Snes Tusind paa en Duplikator, der var installeret i et Tagkammer. Disse Blade dækkede en Tid store Dele af Sydjylland.

Det var et stort og nødvendigt Forarbejde, der paa denne Maade blev udført, og det banede Vejen for den militære Organisation, som senere fik Hundreder af Medlemmer i Byen. Skrifterne bidrog ogsaa i høj Grad til at vække Befolkningens Forstaaelse for Sabotagens Nødvendighed og spredte Oplysninger baade om tyske Overgreb og om Værnemagere og »Danske«, der gik Tyskernes Ærinde. Paa den Maade beredtes Jordbunden for Folkestrejkerne, der i Vejle blev gennemført totalt, men med Ro og Værdighed, og uden at det kom til Episoder. Det var i Vejle den 30. Skyttekreds, som kom til at danne Basis for den militære Modstandsorganisation. Allerede den 9. April 1940 beredte den sig paa Initiativ af Faith Jørgensen og Skovrider E. C. L. Løfting paa at bekæmpe den tyske Aggression med de til Raadighed staaende Midler.

Da den danske Hær var blevet afvæbnet, fik Løfting til Opgave at opbevare Indkaldelsesordrerne til Hærens Mandskab med det Formaal for Øje at have alt parat til Rejsning af væbnet Modstand, saa snart Tiden var inde. Han paatog sig Ledelsen af det illegale Arbejde i det hele taget og gik i Gang med i det smaa at danne sin Del af den underjordiske Hær, som skulde erstatte den, der var blevet overmandet. Han havde Forbindelse med Regionslederen Oberstløjtnant Bennike og Godsejer Flemming Juncker, som han modtog



Ordrer fra, og som udnævnte ham til Byleder. Paa omtrent samme Tid fik Elektriker Carl Refsing fra Aarhus Ordre til at danne Sabotagegrupper.

Der var nok at tage fat paa for aktive Sabotører. Vejle rummede flere Virksomheder, hvis Arbejde og Produktion gavned Tyskerne, og den tyske Livsaare i Jylland, den østjydske Længdebane, var et udsat Maal for Sabotørernes Angreb. Endelig var Tyskerne begyndt at anlægge en kæmpemæssig Flyveplads ved Vandel 17 km Vest for Vejle, efter at Rommel ved sine Inspektioner havde konstateret, at det tyske Luftforsvar i Danmark var alt for daarligt udbygget til at kunne modstaa en Invasion. Ved Anlæggelsen af denne Flyveplads blev alle Danske fjernet fra et Omraade paa 7000 Tdr. Land, omfattende store Arealer af tidligere Hedejord, der ved flere Generationers Arbejde var opdyrket og bragt i Kultur. Tyskerne tog straks fat paa Bygning af en flere Kilometer lang Startbane, Opførelse af mægtige Hangarer og Anlæg af en nogle og tredive Kilometer lang, cirkelformet Rullebane med Flyverskjul, idet de samtidig ved Flytning af store Jordmasser og Grønsvær begyndte at planere hele Omraadet.

Mod dette vældige militære Foretagende rettede de vejlensiske Sabotører en Række Slag fra forskellige Sider og under forskellige Former. Begyndelsen blev gjort af Løftings Gruppe ved et Angreb paa de elektriske Samleskinneledninger, der ogsaa forsynede de store Betonblandemaskiner i Vandel med elektrisk Kraft. For at gennemføre sit Forehavende saa effektivt som muligt gik Løfting direkte til Elektricitetsværksbestyreren i Vejle, der beredvilligt stillede sin tekniske Kunnen til Raadighed og anviste Sabotørerne de bedste Metoder til Ødelæggelse af Ledningsnettet, som han derefter senere sammen med sit Mandskab havde Pligt til at reparere. Afbrydelserne voldte Tyskerne store Kvaler i Vandel, hvor det hændte, at de store Betonblandemaskiner gik i Staa midt i Arbejdet, saa den hurtigtørrende Cement truede med at gøre dem ubrugelige. Andre Sabotører lagde Knaldperler under »Vandebilerne«, Lastvogne, der var chartret af Tyskerne, og som var parkeret i Vejle, eller ogsaa blev Vognene sat i Brand og paa den Maade gjort uanvendelige. Der blev ogsaa ved Flyveskrifter lagt et stigende Pres paa de danske Arbejdere og andre, der havde ladet sig lokke af de tyske Lønninger, saa det blev sværere og sværere for Tyskerne at faa Arbejdskraft. Samtidig saboterede Arbejderne selv Anlægget ved at arbejde saa langsomt, som det overhovedet var gørligt.

## Jernbanesabotagen.

Sabotørerne havde fra første Færd Opmærksomheden henvendt paa de meget saarbare Jernbanelinier, ad hvilke det livsvigtige tyske Materiel rullede gennem Vejle i en evindelig Strøm Nat og Dag, og efterhaanden som Tiden skred frem blev Skinnerne hyppigere og hyppigere afbrudt, indtil det mod Slutningen af Besættelsen var næsten ugørligt at gennemføre Trafik af større Betydning ad Skinnevejene. Af de Sabotører, der her var Pionerer, fortjener at nævnes Forstassistent Siegumfeldt og Willy Steffensen for ikke at tale om Løfting selv, der først efter gentagne strenge Forbud fra Regionsledelsen afholdt sig fra personlig Deltagelse i Sabotagehandlingerne.

En af de største Jernbanesprængninger, der overhovedet er gennemført i Danmark, fandt Sted ved Tirsbæk 7 Kilometer fra Vejle, hvor 400 Kilo Trotyl blev anbragt i et Kloakrør under Jernbane-Dæmningen og bragt til Eksplosion. Et 6-7 Meter dybt Krater i Dæmningen blev Resultatet, og Trafiken paa

Schweitzers Bogtrykkeri i Vejle, som det saa ud efter Schalburgfolkenes natlige Besøg. Indenfor det aabentstaaende Kvistvindue i Midten af Billedet sov en gammel Dame, der intet kom til.



Hovedstrækningen maatte indstilles et helt Døgn. Som Kuriosum kan nævnes, at Sprængstoffet blev befordret til Stedet i »Salatfadet«, der var stillet til Raadighed af Kammerater indenfor Politiet i Vejle. Aktionen indbragte en Hilsen og en Hyldest fra selve den allierede Øverstkommanderende, General Eisenhower, hvilket naturligvis ikke gjorde Vejle-Sabotørernes Virkelyst mindre.

Man havde den særlige Fornøjelse en enkelt Gang at kunne anvende Schalburg-Sprængstof ved Skinnesprængningerne. En Schalburgtage mod FDBs store nye Lagerbygning i Vejle blev nemlig i sidste Øjeblik opdaget og forpurret, hvorefter Krudtet blev anvendt med en ganske anden Adresse.

Efterhaanden som Sabotørerne fik Øvelse, og Forsyningerne indløb med større Regelmæssighed, skete Sprængningerne med færre og færre Mellemrum og stadig større Dristighed. Skønt Tyskerne ved og i Nærheden af Byen tilsidst posterede Vagter paa Jernbanelinien med mindre end 100 Meters Mellemrum, gennemførtes Sabotagen selv midt paa Dagen, endog midt inde i Vejle By. Dette har ogsaa sin Forklaring i, at Jernbanemændene efterhaanden fik deres egne Grupper, der gik til Arbejdet med stor Koldblodighed og Dødsforagt.

Desværre krævede den modige Indsats ogsaa sit Offer. Ikke længe før Krigens Afslutning gik en Sabotørgruppe en Søndag Eftermiddag i klart Vejr til Angreb paa Jernbanen tæt Syd for Byen. Aktionen var vel gennemtænkt og for saa vidt godt udført, men en tysk Soldat blev Ansigt til Ansigt med Sabotørernes Vaaben grebet af en saadan Rædsel, at han begyndte at skriges himmelhøjt, hvorved Vagtpatruljer i Nærheden blev alarmeret. Aktionen maatte nu opgives, men under den Retrætekamp, der fulgte, blev en af Sabotørerne, den unge Arnold Jørgensen, haardt saaret og faldt i Tyskernes Hænder. Han døde kort efter. Et andet af Sabotagens Ofre var Vejlenseren Erik Petersen, hvis ukuelige Mod og Offervilje nærmere belyses under Omtalen af Kolding-Gruppernes Indsats. Han blev henværet af Tyskerne den 10. Marts 1945. Gymnasieelev David Vang Jensen, Bredal, som ligeledes var Sabotør, blev dræbt under Ildkamp ved Bygholm den 10. Februar.

## Anden Sabotage.

En Række Sabotagehandlinger blev gennemført mod tyske Interesser i Vejle. Saaledes blev et stort Konserveslager paa Vejle og Omegns Andelssvineslagteri sprængt i Luften og delvis ødelagt, Natten før det skulde afgaa til Tyskland. Aktionen blev saa hensynsfuldt gennemført, at Slagteriet kunde fortsætte sin Drift uforandret.

Cramers Vaskeri i Vestergade, der efterhaanden havde paataget sig at holde Uniformerne rene for Tyskere i et vidtstrakt Omraade i Midtjylland, var et andet Sabotagemaal. Her som andre Steder, hvor Sabotørerne greb ind, blev danske Værdier konsekvent skaanet for Ødelæggelse. - Den mest imponerende Enkeltaktion blev foretaget mod en stor tysk Automobilhal paa Dæmningen, hvor Tyskerne havde placeret Dusinvis af Biler under stærk Bevogtning. Paa den modsatte Side af den stærkt trafikerede Gade var den tyske Officersmesse indrettet, og i andre Lokaler ved Siden af var talrige tyske Soldater indkvarteret. Ikke destomindre lykkedes det et Rejsehold fra Aarhus ved en koldblodig Manøvre midt paa Dagen at trille en Bombe ind i Hallen fra en Bil, der langsomt kørte forbi. Ved den voldsomme Eksplosion blev der anrettet stor Ødelæggelse baade paa Bilerne og Hallen, og de tyske Officerer, der sad ved Middagsbordet i Messen, fik et Chock og en Regn af Glasstumper fra de knuste Vinduer ned over sig. Skønt hele den tyske Garnison øjeblikkelig blev alarmeret, og Byen sat paa den anden Ende af Alarmpatruljer og Motorordonnanser, lykkedes det de snarraadige Sabotører at slippe bort i god Behold. De tog ganske roligt

med Toget tilbage til Aarhus. - Vaabnene og Sprængstofferne til Vejles Modstandsbevægelse kom i Løftings Periode for Størstedelen fra Nedkastningsomraadet Vest for Aarhus og Randers. Til Tider hentede Løfting selv de farlige Ting i sin Vogn, men i mange Tilfælde blev det sendt som Stykgods med Banen under Betegnelsen »Maskindelek«. I et enkelt Tilfælde var det nær gaaet galt, idet Afsenderen havde været saa uforsigtig at give den meget tunge Forsendelse Paaskriften »Manufakturvarer«. Det danske Politi, der endnu paa dette Tidspunkt fungerede, og Repræsentanter for Gestapo opdagede, hvad der var i Kasserne, som blev beslaglagt af det vejlensiske Politi. Gestapo krævede Forsyningerne udleveret og sendte Repræsentanter til Vejle Politigaard, men Løfting, der gerne vilde sikre Modstandsbevægelsen de haardt tiltrængte Vaaben, mødte op samtidig. Der opstod nu den ejendommelige Situation, at Modstandsbevægelsens Byleder opholdt sig i ét Værelse, mens Gestapo sad i et andet, og en Politimand, der var Medlem af Modstandsbevægelsen, gik frem og tilbage mellem de to Parter og førte som Mellemand Forhandlingerne, der dog resulterede i, at Gestapo fik Kasserne. Det lykkedes aldrig Tyskerne at finde ud af, hvorfra Kasserne var kommet, eller til hvem de var bestemt.

En anden baade pudsig og farlig Episode opstod, da Bylederen sammen med sin Assistent i Bil var kørt ud i en Skov for at nedgrave nogle Vaaben. Mens de undersøgte Terrænet for at finde en egnet Plads, opstod der Kortslutning i Ledningen til Bilhornet, der satte i med en infernalsk Tuden. Nogle Tyskere, der befandt sig i Nærheden, begyndte at interessere sig for Vognen, der var fyldt med Vaaben. De to Mænd fo'r skyndsomst tilbage, de havde ikke Tid til at rette Fejlen, men startede Bilen og susede afsted, mens det forræderiske Horn fortsatte med sin gennemtrængende Hyl.

## Organisationen rives op.

Løftings Dage som Byleder fik en brat Ende, da Faith Jørgensen, der blandt andre havde huset den jydsk Modstandsleder General Bennike, blev taget af Tyskerne den 2. September 1944. Gestapo, der flere Gange havde foretaget Husundersøgelse i Skovridergaarden, mødte op den 5. September, men takket være Løftings lille 12-aarige Datter, som vidste, at der var noget »muggent« ved benzindrevne Biler, blev Løfting advaret i Tide og slap ind i Skoven. Det lykkedes Fru Løfting at narre de danske Stikkere »Snogen« og Bollerup paa Vildspor, skønt de udgav sig for fredelige Tømmerhandlere. Bylederen kom efter en dramatisk Sejltur til Sverige.

Modstandsbevægelsen i Vejle fik nu i hurtig Rækkefølge forskellige Ledere, der enten maatte gaa under Jorden eller blev taget af Gestapo. Det var Direktør Kiellerup, Politiasistent P. J. Petersen og Kaptajn A. O. Geertsen.

Den senere saa kendte »Marie«, Lærerinde Frk. Ahm, og den tidligere omtalte Lærer Finn Petersen lagde sig imidlertid stærkt i Selen for at bringe Organisationens Orden igen. En Tid var Købmand Carl Randrup fra Esbjerg (»Erik«) Byleder, men i Februar 1945 blev en militær Byleder sendt til Vejle. Det var Kaptajnløjtnant S. G. Bendtsen, der sammen med Overbetjent Hanner, som havde organiseret det »underjordiske« Politi i Vejle, tog fat paa at bringe Organisationens ind i faste Rammer og forøge dens Slagkraft.

Mens Modstandsstyrkerne forberedte sig paa den afgørende Kamp, tog Terroren Fart. Det begyndte med, at en af Terrorgrupperne den 15. September 1944 lagde Bomber i Schweitzers Bogtrykkeri, hvor »Vejle Amts Avis« blev trykt. Den voldsomme Eksplosion lagde Trykkeriet i Ruiner og ødelagde flere kostbare Maskiner, Værdier for flere Hundrede Tusinde Kroner gik tabt. En gammel Dame, der boede i en Kvistlejlighed i Huset, slap som

ved et Mirakel levende fra Katastrofen. Terroristerne havde deres Sædvane tro ikke advaret dette ganske sagesløse Menneske. - Den blinde Terror fortsatte Ødelæggelsesværket i Vejle ved Natten til 13. November samme Aar at anbringe fire Bomber i flere Forretnings-ejendomme i Vejles Hovedgade. Ved denne Lejlighed blev flere store Firmaer hærget. Kun ved lykkelige Tilfældigheder blev Tab af Menneskeliv undgaaet, men uerstattelige materielle Værdier blev tilintetgjort. I December Maaned 1944 blev et stort Maskinsnedkeri og en Beboelsesejendom i Fredericiagade schalburgteret. Her maatte en halv Snes Beboere i sidste Øjeblik redde sig ud af det brændende Hus. Wittrups kendte Klædefabrik i Grejsdalen blev delvis lagt i Ruiner af Terrorbomber i Begyndelsen af Marts, Millionværdier gik tabt her, og to Damer, der sov i en Villa sammenbygget med den sprængte Bygning, undgik med Nød og næppe Døden.

Det mest rystende Slag ramte dog Vejle, da de to Overlæger ved Vejle Amts og Bys Sygehus, Overmedicus Johs. Buchholz og Overkirurg Poul Fjeldborg, faldt som Ofre for de tyske Morderes Kugler. Det skete den 26. Marts 1945. Anledningen til disse fejge og djævelske Mord paa to værgeløse og sagesløse Mænd, der var ualmindelig afholdte, var, at en Stikker, Thorlacius, blev livsfarligt ramt af en Revolverkugle paa Gaden i Vejle. Han blev af Tyskerne anbragt paa Vejle Amts og Bys Sygehus, hvor en Gruppe fra Modstandsbevægelsen likviderede ham den 24. Februar. Den tyske Morderbande kørte om Morgenen den 26. Marts op foran Overlæge Fjeldborgs Villa. Fire Mænd, blandt hvilke var Bothilsen Nielsen og Paul Lessing, skaffede sig Adgang til Overlægens Soveværelse, hvor han laa alvorligt syg. Da han rejste sig for at gaa dem i Møde, dræbte de ham med Maskinpistoler. Mordet paa Overlæge Buchholz fandt Sted under ganske tilsvarende Omstændigheder.

Ugerningerne vakte en Storm af Harme i den danske Befolkning, men Disciplinen blev bevaret. Vejles Borgere besvarede den frække Udfordring med total Strejke i et Døgn, men hele Demonstrationen forløb roligt og værdigt, og Modstandsbevægelsen, som paa dette Tidspunkt havde vokset sig stærk, lod sig ikke lokke til uoverlagte Handlinger. Man tog blot endnu mere ihærdigt fat paa at udbygge Rammerne, saa man var klar til at slaa til, naar Dagen kom, da man var i Stand til at ramme Morderne og deres »Beskyttere«.

## De sidste Dage.

Den Dag var nu ikke mere fjern. Mens de allierede nærmede sig Danmarks Grænser, blev flere og flere, baade unge og lidt ældre Vejleensere, opøvet i Vaabenbrug, indtil Tallet paa de væbnede Styrker i Byen nærmede sig 900. - De allierede, der endnu ikke vidste, om den tyske Hær i Danmark vilde forsvare sig selv efter Sammenbruddet i »Das Reich«, forbedrede en Luftlanding bag Tyskernes Forsvarslinier, der var koncentreret i en Linie Kolding-Esbjerg. Alting var gjort rede til hurtig Etablering af Forbindelse mellem de luftbaarne allierede Tropper og Modstandsledelsen i Vejle. Der var med dette Formaal for Øje oprettet Kontaktsteder rundt om Byen. Vejle vilde saaledes være blevet et Brændpunkt i de eventuelle Kamphandlinger.

1. Maj var den tyske Hærs Sammenbrud saa vidt fremskredet, at Kapitulationen kunde ventes hvert Øjeblik. Det gjaldt for enhver Pris om, at Modstandsstyrkerne var paa deres Poster, rede til at beskytte Civilbefolkningen og Byens livsvigtige Værker og Nøglestillinger. Dette bevirkede, at Modstandsstyrkerne i Vejle, som flere andre Steder, blev mobiliseret denne Dag og mere eller mindre

En af Krigens sørgeligste Begivenheder i Kolding indtraf 17. Septbr. 1944, da Kolding Folkeblads Redaktør, N. E. Therkilsen, og Bladets Portner ved et Schalburgattentat mod Bladet blev begravet under Trykkeriets Ruiner. Ved samme Lejlighed blev Redaktørens unge Datter saaret saa haardt, at hun senere døde.



skjult beordret til de i Forvejen udpegede Poster. Man oplevede da i Vejle, at Bylederen opslog sit Hovedkvarter paa Grand Hotel, hvor tyske Militærledere ogsaa havde til Huse. Tyskerne var meget vel klare over, hvad der var i Gære, men ved et Fif fra Bylederens Side lykkedes det at bibringe Fjenden det Indtryk, at Modstandsbevægelsen raadede over et langt større Mandskab, end Tilfældet var. Skønt Tyskerne havde over et Tusind Mand i og rundt om Byen, foretrak den tyske Kommandant for en Sikkerheds Skyld at trække sine Styrker ud af Byen, da Mørket begyndte at falde paa.

Det viste sig i Løbet af Natten, at Timen endnu ikke var inde, og Modstandsstyrkerne gik atter ubemærket under Jorden for at afvente det store Øjeblik. Da det kom om Aftenen den 4. Maj, var alt parat. Byledelsen opslog øjeblikkelig sit Hovedkvarter paa Raadhuset, og Frihedskæmpere omringede det tyske Hovedkvarter. Den tyske Kommandant, en haardnakket Nazist, søgte at skræmme Modstandsbevægelsen ved Trusler om at ville ødelægge Byen, men det lykkedes atter Bylederen at bluffe Tyskeren i saa høj Grad, at Frihedsbevægelsen med ét Slag opnaaede Kontrol over hele Byen, heri indbefattet Tyskernes Færd i Byens Gader. Nazisten, der maatte gaa ind paa disse Betingelser, græd af Raseri.

I Ugerne efter Kapitulationen varetog Modstandsstyrkerne Bevogtningen af de vældige tyske Værdier, som var blevet efterladt ikke alene i Vejle By og nærmeste Omegn, men ogsaa ved Flyvepladsen ved Vandel.

## Modstandsbevægelsen i Kolding.

Under Besættelsen var Kolding i mange Henseender et Centrum. Her sad Gestapochefen Burfeind som Edderkoppen i Midten af sit Net; her havde Danmarks Hær en Tid lang sit Hovedkvarter for det sydlige Jylland, og mange tyske militære Forbindelseslinier krydse- des i Byen, som efterhaanden blev en vigtig tysk Base, hvor store militære Oplag sam- ledes, og hvor vigtige Ting produceredes til den tyske Krigsmaskine.

Her som de fleste andre Steder brød illegale Skrifter og Blade som Kiler Vej for den militære danske Modstand, jævnedes sindelagsmæssigt Vejen for Sabotage og væbnet Akti- vitet. I Februar 1943 sporedes de første Tegn paa væbnet Modstand, men denne var uor- ganiseret. En Eksplosion foraarsagedes i Højskolehjemmet, hvor nogle Tyskerpiger fik Skrammer. Det var en ungdommelig stemningsbetonet, men ikke videre velovervej- et Aktion. Dog var den et Tegn paa, at den tiltagende tyske Anmasselse havde spændt Befolk- ningens Had næsten til Bristepunktet.

Organiseret Modstand i egentlig Forstand opstod engang i 1943, da en Kommunist under Dæknavnet »Konrad« knyttede Forbindelse med en Politibetjent, og »Konrad« var igen i Forbindelse med Jyllandsledelsen. Endvidere havde Dansk Samling paa samme Tid en Kreds med Dommer Strøbech som Leder. Grupperne opnaaede Forbindelse med hinanden engang i Juni 1944, men rigtig Gang i Sagerne kom der først, da »Hugo« den 20. Septem- ber kom til Byen og opnaaede Forbindelse med Politibetjenten, som Dagen i Forvejen var gaaet under Jorden. Hugo instruerede Grupperne, og noget senere, nemlig først i Oktober, fik Kolding sine første Vaaben, idet Tyskerne havde opsnuset et af Frihedsbevægelsens Depoter i Lunderskov, men ikke faaet fjernet alle Vaabnene. Koldingenserne »hjalp« dem ved at køre ud og hente det, der var tilbage.

I November kom Højland Christensen til Kolding med den Opgave at reorganisere hele Modstandsarbejdet i Region III, som han skulde være Chef for. Han maatte begynde paa bar Bund med Udnævnelse af Byledere, Oprettelse af militære Grupper og Sabotage over

hele sit Distrikt. Efter at have haft et Møde med de Grupper, der var i Gang, udnævntes Dommer Strøbech til Byleder. Man havde fra Regionsledelsens Side ønsket at bibeholde Kolding og Esbjerg i Region II, men Højland Christensen var Modstander af en Skillelinie ved Kongeaaen og ansaa det iøvrigt for nødvendigt at have større Byer til Raadighed for at kunne anbringe Ledelsen ubemærket. - Kolding blev paa denne Maade Sæde for Ledelsen af Region III.

## Træk fra Sabotagen i Kolding.

Efter Højland Christensens Ankomst blev »Per« (Erik Petersen, Vejle, der senere blev henrettet) udnævnt til Leder af Sabotagen. Løsningen af den første Opgave: at skaffe Vaaben til hele Regionen, forløb paa usædvanlig spændende Maade, men blev ikke just nogen Sukces. Et Skib skulde komme med de rare Ting til Kolding Havn, og en Lastvogn var rekvireret fra en Proprietær, som pro forma havde faaet et Truselsbrev, der skulde gælde som Alibi overfor Tyskerne.

Skibet skulde komme 1. December, men man maatte vente paa Skib i baade en, to og tre Dage, før det løb ind i Kolding Havn, og da Frihedskæmperne vilde gaa om Bord, var der Tyskere paa Dækket! Det lykkedes dem at slippe bort uden at blive opdaget, men Situationen var yderst farlig, og det var et mærkeligt Træf, at det hele ikke gik meget værre. Skibet skulde sejle Vaabnene fra Randers til Assens, hvor det vilde faa yderligere Ordre vedrørende Destinationshavnen. Kaptajnen tog imidlertid fejl og tog til Assens i Mariager Fjord, hvor han dog opdagede Fejltagelsen. Kursen blev saa sat mod Assens, Fyn, men uden for denne Havn fik Skibet Maskinskade og drev rundt, indtil det blev bordet af Tyskerne, som uheldigvis fandt en Pistol paa Kaptajnens Bord. De fandt dette saa gravevende, at de beordrede Skibet til Kolding, hvilket jo ogsaa var dets Bestemmelsehavn, men det vidste Besætningen altsaa ikke, Tyskerne ej heller!

Da Skibet naaede Kolding, fandt Besætningen - der havde den uopdagede Last af Vaaben liggende som en Byrde paa Samvittigheden -, at det var klogest at stikke af, og det gjorde den. Dens Forsvinden skærpede Tyskernes Mistæksomhed, og ved en Gennemøgning af Skibet blev Mistanken bekræftet. Den Aften var der Fest paa Staldgaarden i Kolding, hvor Gestapo residerede.

Bortset fra en enkelt Sabotagehandling ved Lunderskov, hvor et Tog blev afsporet den 13. December, gik alt forholdsvis stille nogle Uger, fordi det hele skulde reorganiseres fra Grunden. Regionschefen ønskede iøvrigt, at man i Kolding i nogen Grad begrænsede Sabotagen for ikke at henlede Tyskernes Opmærksomhed paa Stedet og derved øge Chancen for Opdagelse af Regionens Ledelse.

Imidlertid var Kolding blevet et ret vigtigt Forsyningscentrum for Tyskerne. Det store Andelsslagteri var efterhaanden blevet en af Tyskernes største Konserverleverandører, og det var selvsagt vigtigt, at der blev tilføjet denne Trafik saa store Afbræk som vel muligt. Der blev da fra Regionen givet Tilladelse til at foretage en Række Sabotager kort efter hinanden, hvorefter der skulde gøres et Ophold. I December og Januar gennemførtes derefter, for en stor Del under Hugos og Pers Førerskab, nogle vellykkede Sabotagehandlinger mod Slagteriets Autoklaver, Kølevogne og mod Skibene, der skulde føre Fødevarerne bort. Den 21. December sprængtes en Kølevogn i Luften, den 22. om Dagen to Kølevogne, den 22. om Aftenen Autoklaverne paa Slagteriet. Denne Sabotagehandling forløb meget smertefrit, skønt Slagteriet var omgivet af tyske Vagtposter ved Hurtigbaadsfabriken paa den ene Side og Jernbanesporet paa den anden. Sabotørerne ventede, indtil Vagtposten var



gaaet forbi, gik saa ind og traf en Mand, der havde Nøgler til alle Rum og var villig til at vise »Gæsterne« til Rette paa enhver Maade. Samme Nat sprængte Schalburgfolk Engelsk Beklædningsmagasin og Fællesforeningens Bygninger og forvoldte Skader til mange Hundrede Tunsinde Kroner. Det var for øvrigt i denne Periode saadan, at Sabotørerne i nogle Dage arbejdede fra ti til tolv om Aftenen, mens Schalburgtagen foregik fra to til fire om Morgenen. Det var ikke megen Ro, der levnedes Koldingborgerne i disse Nætter!

Det var i Forbindelse med Sprængning af en af Kølevognene først i Januar, at en af Kolding-Sabotørerne af Tyskerne fik Attest for, at han ikke var Sabotør! Han var Vagtværnsmand og stod sammen med en Kammerat Vagt i Nærheden af en Kølevogn, der skulde sprænges. Han vidste, at der var anbragt tre Sprænglegemer, men da der kun lød én Eksplosion, raabte han til Kammeraten, at han vilde gaa ind og se, om han ikke kunde redde noget. Han løb ind i Kølevognen og fik anbragt de to Detonatorer, der var faldet af. Et Øjeblik efter, at han var naaet velbeholden tilbage med Besked om, at alt stod godt til, lød de to næste Eksplosioner. Da Vagtværnsmanden efter denne Episode spøgende blev beskyldt for at være Sabotør, henvendte han sig forarget til Tyskerne og udbad sig en Erklæring om, at han ikke var Sabotør under Henvisning til hans selvopofrende Indsats for at redde Kølevognens Indhold. Han fik Attesten! Carlton Herremagasin blev kort efter schalburgteret som Svar paa Kølevognssprængningerne.

7. Januar lykkedes det at fremkalde en Eksplosion paa Eksportskibet »Helgoland« midt paa Dagen, mens der var Marked paa Kajen ved Siden af. Det vakte vældig Opsigt og skabte yderligere Respekt om Sabotørerne. 5. Januar blev atter en Kølevogn ødelagt. Den var sat ind paa et Værksted, men en Sabotør, der ogsaa var Vagtværnsmand, sagde til Værkstedets Indehaver: »Den Vogn tør I da ikke have staaende inde i Nat?« hvorefter man blev betænkelig og kørte den udenfor. En halv Time efter at Folkene havde forladt Værkstedet, var Vognen sprængt i Stykker.

Først i Februar foretoges vellykkede Afsporinger ved Lunderskov, hvor Sporet blokeredes. En stor og imponerende Aktion udførtes af Per og Hugo, da de lidt senere var ude for at sprænge Transportskibene »Carl Clausen« og »Clara Clausen«. De forsynede sig med et Par Bilslanger, der blev fyldt med tyve Kilo Sprængstof i hver, og roede saa ud til de to Skibe i en Jolle. Uden mange Dikkedarer anbragte de Sprængstoffet paa Skibenes Agterstavne og roede bort igen. Kort efter skete Eksplosionerne, og »Clara Clausen« sank paa tre Minutter, mens »Carl Clausen« fik et saa stort Hul i Agterstavnen, at den maatte slæbes paa Værft og ikke blev set til Søs siden.

Hugo og Per var meget dristige. De havde et Utal af generende Sprængninger paa Samvittigheden, og det var utænkeligt, at det skulde blive ved at gaa godt. Den 13. Februar blev de taget af Gestapo under dramatiske Omstændigheder, Ofre for et gement Forræderi. Per havde i Haderslev samarbejdet med en Fyr, der senere blev taget af Gestapo og overtalt eller truet til at gaa i Tyskernes Sold.

Den 13. Februar om Morgenen sad denne Judas i Restaurationen »Karnappen« i Kolding sammen med nogle Gestapofolk. Tilfældigt saa han da Per og Hugo gaa forbi og gjorde Tyskerne opmærksom paa, hvem de var. Tyskerne skyggede de to Frihedskæmpere til »Saxildhus«, hvor de to Mænd gik ind for at drikke Morgenkaffe. Mens de sad ved Kaffen i Restaurationen, kom Tyskerne mandsstærke ind og forlangte de to Mænds Legitimationskort. Per forklarede, at han havde sit i Frakkelommen i Garderoben, men det var i Virkeligheden

Revolveren, han havde ladet blive der. Nogle Tyskere fulgte ham derud, og imens lyk-

Den første store Togafsporing forårsaget af Sabotører i Danmark fandt Sted paa Banestrækningen ved Lunderskov. Folk fra Fredericia og Kolding opnaaede i Fællesskab dette gunstige Resultat.



kedes det Hugo ved Komadiespil at aflede Tyskernes Opmærksomhed, hvorefter han tog et Spring gennem Restaurationens store Spejlglasrude ud paa Gaden. Efter en lang Jagt gennem mange af Koldings Gader, hvor Kuglerne peb ham om Ørerne, og efter mange mærkelige Tildragelser, blev Hugo fanget. Samtidig havde Tyskerne ogsaa overmandet Per, da han i Garderoben forsøgte at bruge Revolveren. Først efter en voldsom Kamp bukkede han under. 10. Marts blev han henrettet i København, mens Hugo (Holger Jensen, Vejle) forblev i tysk Fangenskab indtil Befrielsen.

## Forbindelse mellem Staldgaarden og Modstandsbevægelsen.

Naar Organisationen ikke blev revet op efter Arrestationen af to saa fremtrædende Medlemmer, skyldtes det for en Del, at Modstandsbevægelsen havde gode Forbindelser paa Staldgaarden i Kolding. Gennem flere Led - det sidste af dem var en tysk Soldat, der var paa Danskernes Side - kunde Frihedsbevægelsen ligefrem overrække den arresterede Kammerat en Blanket til Udfyldning. Paa den stod en Række Spørgsmaal af stor Interesse for de tilbageblevne, saaledes: Hvad har du fortalt? Hvem har du røbet? Har du været under Tortur? osv. Naar han havde faaet den besvaret, kunde man regne ud, om det var nødvendigt at tage sig i Agt og i hvor stort Omfang.

Efter at Per var arresteret, fik Kolding en ny Sabotageleder, der havde Ordre til ikke at vise sig paa Gaden. En Dag gik han imidlertid hen paa Banegaarden, hvor han blev nervøs, da et Par Gestapoofficere saa vist paa ham. Han begyndte at løbe. Tyskerne naturligtvis efter ham. Han fik et Skud gennem Lungen, men blev ved at løbe. Senere blev han dog fanget og ført til et tysk Lazaret. Man mener, at nogle Fanger er blevet pint til at rykke ud med Bylederens Navn.

Dommer Strøbech blev underrettet om, at hans Identitet var røbet og gjorde efter Ordre alt klart til at tage afsted, fjernede alle kompromitterende Papirer osv., men blev taget om Morgenen, netop da han vilde rejse bort. Han blev ført ind til Gestapolederen Burfeind, der fornøjet hilste ham med hans Dæknavn »Lærer Hansen«. Strøbech blev efter indgaaende Forhør ført til Frøslev. Imens var en ny Byleder udnævnt, nemlig Kaptajn Schack, og Sabotagen gik videre med stigende Livlighed. Bylederens Arrestation havde ikke medført nogen Oprivning, fordi alle Nøgelpapirer var afleveret i de rette Hænder.

10. Marts sprængtes Blokposten paa Kolding Station, og senere foretoges jævnlige Skinnesprængninger mellem Kolding og Ejstrup. I April kom Ordrene til Sabotage mod Værnemagerværktøj, Lastbiler, Pansergrave og til at bortfjerne Kartotek kort ved Gravning af Pansergrave. Der skete en lang Række Aktioner i Forbindelse med disse Ordre, og Afhentningen af Kartotek kort over Arbejdere, der beskæftigedes af Tyskerne, medførte, at de fleste Arbejdere forlod de tyske Arbejdspladser.

Til Befrielsen af Kolding knytter der sig et pudsigt Moment. Den tyske Kommandant, Major Arnold, en typisk Prøjsler af Udseende, men reel, fandt ikke, at han af Hensyn til sin Soldaterære var i Stand til at træde i Forbindelse med Frihedsbevægelsen eller til at give dennes Medlemmer Lov til at gaa med Vaaben paa Gaden. Det kom i den Anledning til flere Skyderier i Koldings Gader. Derimod viste Kommandanten sig villig til at overgive sig til en engelsk Journalist, der som første Englænder i Uniform viste sig i Kolding nogle Dage efter Kapitulationen. Skønt Englænderen paaberaabte sig sin Inkompetence paa ethvert militært Felt, stillede Majoren sig »Zu Befehl«, og Frihedsbevægelsens Styrker kunde faa gennemført deres Krav med Englænderen som Mellemand.

# Modstandsbevægelsen i Fredericia.

Fredericia var som Garnisonsby og vigtigt Trafikknudepunkt en af de jyske Byer, der maatte gøre sig bemærket indenfor Modstandsbevægelsen. Allerede i 1940 blev der dannet en isoleret Gruppe, og man fik allerede dengang etableret Forbindelse med Folkeregistret, hvor en betroet Mand paatog sig at levere falske Legitimationskort til de danske Mænd, der maatte komme i Modsætningsforhold til Tyskerne, og som kunde blive tvunget til at unddrage sig Tyskernes Efterstræbelser.

Den første Frit Danmark-Gruppe blev dannet paa Fredericias store nationale Festdag 6. Juli 1941, og dens Virksomhed kom naturligt til at bestaa i Fremstilling og Uddeling af de illegale Skrifter, som skulde bane Vejen for den militære Modstand. Den væbnede Modstand blev paabegyndt i Sommeren 1943. Løjtnant O. Ch. Lembcke havde sammen med illegale Grupper planlagt forskellige Aktioner, men naaede ikke at faa udført større Ting, inden han i December samme Aar blev arresteret af Tyskerne.

I Løbet af Vinteren 1943-44 blev Organisationen imidlertid udbygget under Ledelse af Havnemøller A. E. Petersen junior, der var Byleder og ansvarlig for baade Sabotagegrupperne og de militære Grupper. Den sydøstjyske Samleskinne, der ogsaa for Tyskerne var af stor Betydning, idet den leverede Strøm til flere af deres Foretagender, blev det første Offer for de fredericianske Grupper Sabotagehandlinger. Ledningerne blev sprængt ved Erritsø to Gange med en Uges Mellemrum i Begyndelsen af Maj 1944. Det skete som et Led i en samlet østjysk Plan, om hvis Iværksættelse der blev givet Ordre over London Radio. Det var en Slags Prøve, som gav den øverste Ledelse en Forestilling om, hvor godt Organisationsarbejdet var gennemført, og hvor stor Modstandsbevægelsens Rækkevidde var paa dette Tidspunkt. Senere paa Sommeren, i Juni Maaned, var de fredericianske Sabotagegrupper med til den store Togafsporing Syd for Lunderskov, der voldte Tyskerne betydeligt Afbræk.

Modstandsbevægelsen var saaledes godt i Gang, og man havde Forbindelsen opad i Orden, idet man samarbejdede med Oberstløjtnant Bennike, Chefen for Regionen, og Godsejer Flemming Juncker. Saa skete imidlertid det beklagelige, at selve Bylederen Havnemøller Petersen blev anholdt i Slutningen af Juni og ført til Frøslev, hvor han forblev til Befrielsen. Man havde nu ingen Byleder i Fredericia, men Fabrikant Finn Dalgaard fortsatte ufortrødent sit Arbejde som Sabotageleder, og der blev hyppigt foretaget Sabotager i Sommermaanederne paa Strækningerne Nord paa og Vest paa, der var Tyskernes vigtigste Forbindelseslinier for Tilførsler til og fra Nordjylland og Norge. Den østjyske Længdebane blev ved disse Aktioner afbrudt talrige Gange ved Taulov, Eltang, Pjedsted, Fuglsang og andre Steder. Naar dette lod sig gøre i ret stor Udstrækning, hang det naturligvis sammen med, at Jernbanepersonalet, der er talrigt repræsenteret i Fredericia, var impliceret i Sabotagehandlingerne og i stor Stil hjalp med til at hidføre de gunstige Resultater.

I Oktober samme Aar led Sabotagegrupperne et nyt Tab, idet en Gruppe under Dalgaards Ledelse blev arresteret, hvorefter han selv maatte gaa under Jorden. Stillingen blev imidlertid genoprettet i November, da Auditør O. Taksø-Jensen blev udnævnt til Byleder for Sabotagegrupperne, mens Politibetjent H. W. Sonneby blev Sabotageleder. Samtidig blev der dannet en Lokalkomité i Tilslutning til Frihedsraadet. Fra November 1944 laa Ledelsen af Frihedskæmpernes Styrker, der talte ca. 200 Mand, i Hænderne paa Oberstløjtnant Greve Trampe, der havde Kaptajn Bjørndahl Christensen som Næstkommanderende. Organiseringen af Vaabentransporterne og Uddannelsen af Mandskabet blev for en stor Del varetaget af Overofficiant Iversen, der gjorde et meget stort Arbejde for at hverve

Folk. Han maatte ogsaa hente Vaabnene, rense dem og fordele dem. Den Styrke af Frihedskæmpere, der blev uddannet, havde til Opgave navnlig at beskytte Fredericias Værker og Lillebæltsbroen. Det sidste var ikke det mindst vigtige.

## Sabotagen og dens Ofre.

Mens de militære Styrker saaledes organiseredes, fortsatte Sabotagen og tog til i Slagkraft og Omfang, efterhaanden som flere og flere blev draget med ind i det aktive Arbejde.

Som tidligere omtalt var det Jernbanetrafikken, det gik ud over i første Række. 6. Januar blev der saaledes rettet et virkningsfuldt Slag mod Trafiksystemet i Fredericia, og 4. Februar blev der foretaget en Række Sprængninger paa Jernbanelegemet som Led i en samlet Plan fra Nord til Syd.

De modige Sabotagegrupper led et smerteligt Tab, da en Gruppe paa ni Sabotører blev anholdt Natten mellem anden og tredie Marts 1945. Det var allesammen Folk, der havde udrettet store Ting, og de maatte bøde med Livet for deres Indsats. Den 19. April blev de alle henrettet i Ryvangen. Det var:

Handelsvolontør Ivar Peter Lassen, Fredericia.  
Jernbanefunktionær Hans Eeg, Fredericia.  
Jernbanearbejder Helge Carlo Harry Hermann, Fredericia.  
Trafikassistent Ole Christensen, Fredericia.  
Jernbanearbejder Ferdinand Emil Martin Andersen, Fredericia.  
Ekspedient Carl Gustav Kolding, Taulov.  
Ekspedient Eluf Preben Månsson, Taulov.  
Ekspedient Harry Jakobsen, Taulov.  
Gartner Just Petersen, Fredericia.

Desuden døde i tysk Koncentrationslejr Isenkræmmerkommis Holger Feldborg Gantriis i Marts-April 1945. Gantriis var Medlem af Dalgaard's Gruppe og blev taget ved Pjedsted i September 1944. Skotøjsarbejder Poul Johs. Christiansen døde ligeledes i tysk Koncentrationslejr. Det skete i Slutningen af Februar 1945.

Foruden disse elleve maatte Fredericia ofre endnu to gode Mænd under Frihedskampen. Den ene var Politimester Schaldemose Nielsen, der blev arresteret den 19. September 1944 i Odense, hvor han var konstitueret, og døde i tysk Koncentrationslejr. Den anden var en af Frihedskampens første Mænd i Fredericia, cand. mag. S. K. Rasmussen, hvis Pionérarbejde i Organisationen Frit Danmark fik Betydning langt ud over Fredericia By. Efter ved en Tilfældighed at være bleven taget af Gestapo, døde han efter store Lidelser i tysk Fangenskab, hvor han maatte arbejde ved de tyske Befæstningsarbejder i Holland.

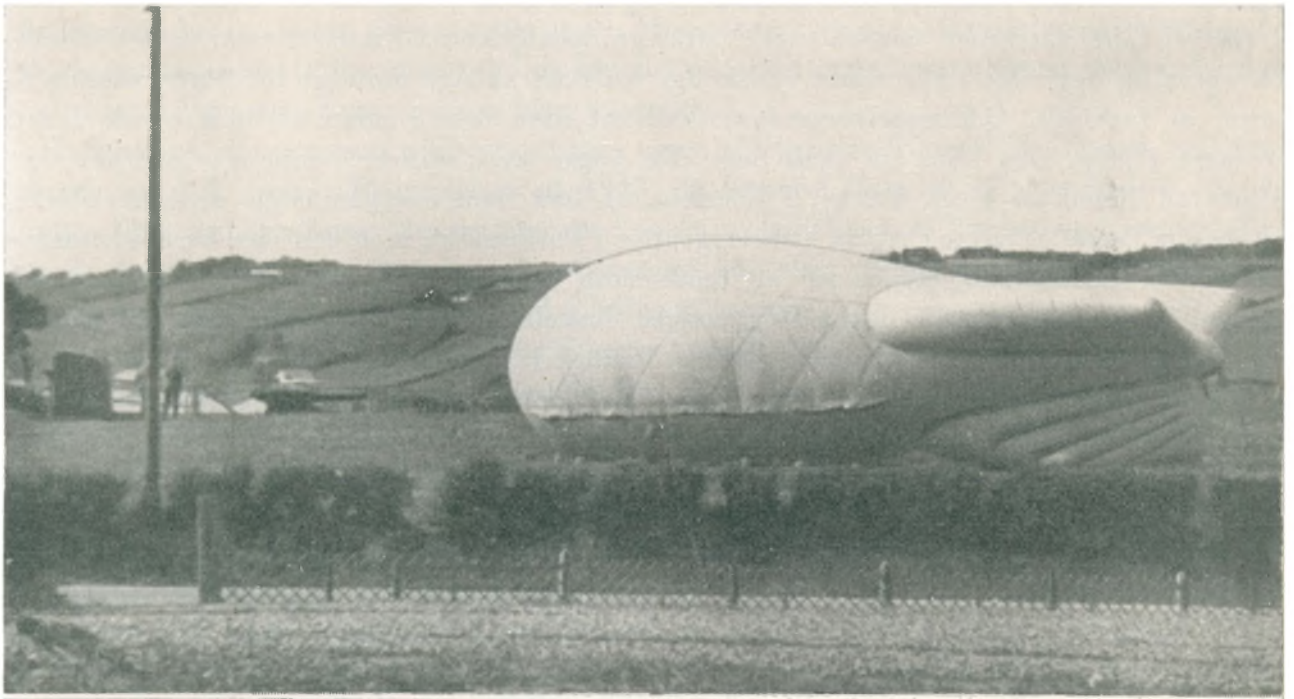
## Dramatisk Spil om Lillebæltsbroen.

Som tidligere nævnt var det de fredericianske Modstandsstyrkers Opgave ikke alene at bevogte Byens Værker og hindre, at de blev sprængt i Luften, men ogsaa at redde Lillebæltsbroen fra desperate tyske Anslag. Det skulde vise sig, at denne Opgave havde en meget reel Baggrund, idet den tyske Kommandant i Middelfart, da Kapitulationen var i Sigte, er-

Saa vigtig var Kolding for Tyskerne, at der blev sat Spærreballoner op. Her er en af dem under et „Hvil“ paa Jorden. — Det var ikke helt ufarligt at tage et Billede som dette i de Dage. (Foroven.)

Kolding var som faa andre Byer i Landet hjemsogt af Schalburgfolkenes planløse, vanvittige Ødelæggelser. — Her er et talende Vidnesbyrd fra deres natlige Færd paa Koldings Hovedgade. (Til venstre.)

En Klædefabrik med tilstødende Villa i Grejsdalen blev ogsaa Offer for Terroristerne. (Til højre.)



klærede, at »Die dumme Dänen« ikke havde fortjent Broen, og at den vilde blive sprængt i Luften uanset Krigens Udfald. Den tyske Kommandant i Fredericia havde en lignende Indstilling overfor Værkerne i Fredericia og Byens Havn.

Saa vel Lillebæltsbroen som de tyske Sprængningsobjekter i Fredericia var meget stærkt bevogtet, og det vilde have været vanskeligt for ikke at sige umuligt for Modstandsstyrkerne at forhindre Ødelæggelsesværket, saafremt man ikke i sidste Øjeblik havde faaet uventet Hjælp. Den kom fra tysk Side. En yngre tysk Officer henvendte sig den 31. Marts til Redaktør P. A. Bakke, Fredericia, og bad ham om paa nogle anti-nazistiske Officerers Vegne at sætte en tysk Officersgruppe i Forbindelse med den danske Modstandsbevægelses Ledelse paa Stedet, for at unødvendig Ødelæggelse kunde blive undgaaet. Ad forskellige Kanaler naaede denne Henvendelse Lokalkomiteén, og derigennem blev Auditor Taksøe-Jensen og Oberstløjtnant Greve Trampe informeret.

Modstandsbevægelsen maatte naturligvis være forberedt paa, at Henvendelsen kunde være et Trick fra Gestapos Side, men man besluttede sig trods den overhængende Fare til under Iagttagelse af alle tænkelige Forholdsregler at lade et Møde komme i Stand med den paagældende tyske Officer.

Officeren fik ad Omveje Meddelelse om, at han alene og uden at søge Samtale med nogen skulde gaa ud ad Strandvejen, til han fik nærmere Ordre. Han maatte ikke undervejs kaste Breve eller andet fra sig, og hans Færd vilde blive overvaaget. Det var Sabotagelederen, Politibetjent Sonneby, der fulgte efter Officeren paa »Spadsereturen«, og først da Tyskeren var naaet ud paa frit Terræn, standsede Sonneby ham og førte ham hen til en Bil, som Politibetjent Iversen holdt med. Han fik saa Bind for Øjnene og blev kørt rundt, indtil han ikke anede, hvor han var og blev saa ført ind i en Stue, hvor han traf Auditor Taksøe-Jensen og Greve Trampe, begge forklædte og med Masker for Ansigtet. Tyskeren forklarede dem, at visse Officerskredse var rede til at gaa i Samarbejde for at Sprængning af Lillebæltsbroen, Byens Værker og den nye Havn kunde undgaaes. Den tyske Officer tilbød, at man, naar Kapitulationen var en Kendsgerning, eller naar det skulde blive proklameret, at Lindemann i Desperation vilde kæmpe videre, var villig til at give den tyske Kommandant i Fredericia Sovedraaber og bortføre Kommandanten i Middelfart i en Lystsejler. Da Modstandsbevægelsen havde accepteret dette Forslag, vendte den tyske Officer tilbage til Kasernen, men der blev flere Gange inden Kapitulationen arrangeret Møder mellem Modstandsbevægelsens Ledelse og Officeren, der holdt Danskerne underrettet om de tyske Planer.

4. Maj skred de tyske Officerer til Handling. Kommandanten i Fredericia fik et Sove-middel, der bevirkede, at han sov i 48 Timer og først vaagnede forvirret op den 7. Maj, da hans Garnison forlængst havde kapitulert. Den rabiante Kommandant i Middelfart blev ogsaa som planlagt inviteret ud paa en Sejl-tur, og der blev ombord arrangeret et Drikke-gilde af store Dimensioner, hvilket førte til, at han blev et let Bytte for de danske Friheds-kæmpere. Hans Anslag mod Lillebæltsbroen var saaledes gjort til intet.

## Brande - et Centrum for Jernbanesabotagen.

Brande blev trods sin beskedne Størrelse — et Par Tusind Indbyggere — en af de Byer i Vejle Amt, der gjorde sig kraftigst gældende i Modstanden mod Tyskervældet. Det skyldtes blandt andet den Omstændighed, at Brande er et vigtigt Jernbaneknudepunkt, navnlig vigtigt for Tyskerne, som transporterede en ikke ringe Mængde Materiel over Brande til den store Flyverlejr ved Karup.

Mindre Modstands-Grupper begyndte uorganiseret Sabotage mod Tyskerne i og ved Brande i Vinteren 1942—43. Jernbanepersonalet ødelagde i Brande en Del af den ofte kostbare Udrustning og de uundværlige Instrumenter, der var undervejs til Karup, men det varede længe, inden Gestapo fik nogen Mistanke til Brande, fordi man først opdagede Ødelæggelsen, naar Udlosningen skulde foregaa ved Bestemmelsesstedet, og saa kunde man naturligvis ikke ane, hvor den var blevet iværksat.

Initiativet til organiseret Modstand blev taget af Sagfører Ingvar Midtgaard, og Organisationen tog Fart i Begyndelsen af 1943, da General Bennike aflagde Visit i Brande under Dæknavnet »Søren Hansen« og med en Prøvekollektion af Vaaben og Sprængstoffer under Armen. Midt paa Sommeren var Gestapo ude efter Midtgaard, og Kriminalbetjent Haugaard blev Byleder, da Midtgaard gjorde sig usynlig.

De første Sabotageforsøg mod Jernbanen foregik ved Grarup - et Par Kilometer fra Brande - og var ikke særlig imponerende. Der skete ganske vist Sprængninger, men de var saa ubetydelige, at tre Tog kørte over de sprængte Skinner, inden Fejlen opdagedes! Det varede dog ikke længe, inden Sabotagen mod Banen blev mere generende, og den tyske Kommandant i Brande spurgte en Dag Kriminalbetjent Haugaard, der af og til førte Forhandlinger med Tyskerne for de danske Myndigheder, hvem det dog var, der lavede al den Ravage. Haugaard svarede dristigt: »Hvem skulde det være andre end mig?« Tyskeren lo ad den gode Spøg, og det faldt ham ikke ind, at han stod overfor Brandes illegale Byleder!

Blandt de mange Puds, Brandefolkene spillede Tyskerne, huskes navnlig det, der førte til Ødelæggelse af 28,000 Liter tysk Petroleum. Sabotørerne, der rekrutteredes blandt Jernbanens Personale, rangerede en tysk Petroleumsvogn ind paa et Sidespor og anbragte en kraftig tidsindstillet Bombe under den. Saa anbragte man den igen i Togstammen, der skulde til Herning, og først da Petroleumsvognen var ankommet dertil, skete Eksplosionen, som Tyskerne ikke fandt paa at lægge Brandes Jernbanefolk til Last.

Skinnesprængningerne fortsatte med irriterende Nøjagtighed, og selve den 9. April 1945 sprængte man et helt tysk Hjælpetog i Stumper og Stykker, efter at Ambulancevognen var koblet fra, men paa Hitlers Fødselsdag den 20. April kulminerede Brandesabotørernes Indsats, idet ikke færre end 80 Eksplosioner fandt Sted paa Jernbanelinierne i alle Retninger fra Brande, saa Byen var fuldstændig afskaaret fra Jernbaneforbindelse med Omverdenen, og hvad mere var: Tyskernes Kørsel paa den vigtige Strækning Vejle—Herning var umuliggjort. Dette gjaldt ikke blot det ene Døgn. Fra den 20. April til Befrielsen den 5. Maj fortsatte Sabotagen ved Brande paa en saadan Maade, at al regelmæssig Trafik maatte aflyses paa Strækningen.

Dette kunde naturligvis kun lade sig gøre, fordi Jernbanefolkene, der var udkommanderet til at udbedre Sporet, selv havde »Blyanter« med i Lommen og anbragte dem paa Skinnen, naar de var færdige med Arbejdet. En halv Time efter at Folkene var vendt tilbage til Byen, skete saa en ny Eksplosion. Paa den Maade supplerede Reparationerne Sabotagen paa yderst tilfredsstillende Vis, indtil Tyskerne den 5. Maj gav op.

Ved Befrielsen viste det sig, at den lille By havde 130 Frihedskæmpere under Vaaben, heraf var 27-28 Sabotører. Et bredt Udsnit af Befolkningen havde været aktivt med i Kampen mod Tyranniet, og man kunde glæde sig over, at Byen var sluppet heldigt gennem den farlige Dyst. Den var lykkeligt blevet skaanet for Ødelæggelser, fordi den var blevet overset af Hipomænd og Schalburgfolk, og Gestapo kunde ikke faa Fodfæste paa Stedet, bl. a. fordi der totalt manglede Stikkere. Ganske vist blev 14 Medkæmpere i Blaa-høj taget ved en bestemt Lejlighed, og Brande-Sabotørerne maatte under Jorden nogle Dage, men da Blaa-høj-Folkene igen kom paa fri Fod, uden at det var lykkedes at ramme

dem, dukkede Brandesianerne op igen. Alligevel maatte Brande lægge sit Blodoffer paa Besættelsens Alter, idet den 22-aarige Stationsarbejder Egon Gravesen Natten til den 14. September 1944 blev skudt af en tysk Vagtpost undervejs til sit Arbejde paa Terrænet. Drabet rejste en Storm af Harme i Byen. Jernbanestationen lukkede, og alle nedlagde Arbejdet, saa al Jernbanetrafik gennem Brande maatte standse. - 2000 Mennesker — alle Indbyggere i Brande — fulgte den unge Landmand til Graven, som en tavs og værdig Protest mod det tyske Overgreb.

Et andet Offer for den tyske Nervøsitet var Gaardejer Jens Madsen Vium Krogh, Arvadgaard ved Brande, der blev skudt af en tysk Vagtpost 27. November 1944, da han var undervejs hjem fra Brande.

Ogsaa dette Dødsfald fremkaldte enig Harme i hele den danske Befolkning.

## Landsognets Deltagelse i Kampen.

Det vilde være en stor Misforstaaelse og en Uretfærdighed at overse den Indsats, der i Modstandsbevægelsen blev gjort af Stationsbyernes og Landsogdenes Befolkning i Vejle Amt. I stort Tal sluttede navnlig yngre Mennesker op i Organisationens Rækker, men blev som Regel i overvejende Grad af praktiske Grunde indrulleret i Byernes Styrker. Blandt de selvstændige Grupper i Landsognene, der er kendt, kan nævnes Aagaard, Hvejsel, Langskov, Blaahøj og Vinding.

# MODSTANDSBEVÆGELSEN I SØNDERJYLLAND

Af A. MOGENSEN

Det ligger i Sagens Natur, at Frihedskampen i Sønderjylland maatte faa et andet Forløb — maaske ogsaa i flere Henseender et andet Udspring — end i det gamle Land. Den begyndte den 9. April, og den endte ikke med den 5. Maj 1945.

De første Invasionsdage skulde koste Landsdelen de første Gestapo-Ofre. Straks efter Indmarchen begyndte Hjemmetyskerne at arrestere »Spioner«, som førtes til Flensborg. Mellem dem var bl. a. Folketingsmand I. P. Nielsen. De tyske Myndigheder dør satte dem dog med det samme paa fri Fod. Mere alvorlig var en Spionagesag, der blev rejst af de officielle tyske Myndigheder mod en Række Personer i Sønderjylland. Det drejede sig om en ældre Forsikringsinspektør Dons fra Skærbæk, som under Forhørene fremsatte en Række højst mærkelige Sigtelser mod nogle af de Mennesker, han i Aarene havde været i Forbindelse med, og der er fremsat den sandsynlige Forklaring paa hans Optræden, at han var sindssyg. Som Medskyldige arresteredes Redaktør Viggo Lausten i Tønder, en Søn af Faktor Lausten i Flensborg og ansat ved dette Blads vestslesvigske Udgave, Journalist Bech, Aabenraa, Sogneraadformand Wind, Bov, Inspektør Dons's Broder, Overbetjent Dons i Haderslev, o. fl. Kun Dons blev dømt ved Krigsretten, mens de andre frikendtes. Inden Sagen sluttede kom den til at koste to Menneskeliv. Viggo Lausten, der var tysk Statsborger, begik Selvmord i Arresten i Kastellet, og Overbetjent Dons døde af et Hjerteslag paa Grund af de Sindsbevægelser, han havde været udsat for.

Det kunde under Besættelsen se ud, som om Forholdene i Sønderjylland forløb mere roligt end noget andet Sted. Men Roen skjulte ikke nogen Affinden sig med Tyskervældet eller nogen Hang til »Samarbejdspolitik«, men den simple Kendsgerning, at Grænselandets Befolkning havde set en Tysker før . . . . . og man vidste, at Historiens Løb gik over de lange Aaremaal. Man vidste ogsaa een Ting mere: Træerne vokser ikke ind i Himlen. De danske Sønderjyder, der selv havde oplevet en Verdenskrig som direkte Deltagere, havde set Wilhelm den Andens mægtige Rige falde sammen, troede ikke paa Hitlers Sejr. Men de arbejdede paa langt Sigt.

Mens de første Aars aandelige Kamp i Danmark ellers var Folkestyrets Opgør med Hitlerismen, blev den i Sønderjylland ved Siden af dette en Kamp efter de gamle nationale Linjer. Da de tyske Tropper rykkede ind den 9. April, indvarslede Hjemmetyskernes jub-



lende, brølende Heilen en Kampens Tid, hvis Vilkaar man ikke kunde overse i de første Maaneder. I Sejrsrusen proklamerede Hjemmetyskerne straks Grænsens snarlige Flytning til Kongeaen, og selv om Hitler ikke efterkom de mange Henvendelser fra Dr. Møller & Co. — han vilde have mere end Sønderjylland —, saa stod den Mulighed dog stadigt Sønderjyderne for Øje, at Grænseflytningen kunde komme den Dag, da Hitler opdagede at »Lystmorderens Kanarifugl« ikke vilde fløjte hans Melodier. Derfor besatte den kæmpende Danskhed i Grænselandet alle de gamle Skyttegrave og belavede sig paa en haard national Kamp, som man kendte den fra den tungeste Prøjsertid. Det følte som den første Pligt at slutte Rækkerne saa fast, at der ikke skete noget Frafald, som kunde berettige den Grænseflytning, der truede. Naar man i Landsdelen ønskede dansk Administration og en dansk Regering opretholdt længst muligt, saa var det ingenlunde for at slippe let igennem Besættelsen, men alene ud fra det Kendskab man havde til tysk Karakter. Man frygtede, at en regeringsløs Periode eller en Quislingregering paa et tidligt Tidspunkt af Besættelsen vilde kunne bringe Hjemmetyskerne deres Ønskers Opfyldelse, og at Grænseflytningen vilde medføre Indkaldelse af Landsdelens Befolkning til tysk Krigstjeneste, som det bl. a. skete i det inkorporerede Alsace Lorraine. Det var Tid, man vilde vinde, Tid til at føre Kampen mod Tyskhed og Nazisme, den Kamp, som man vidste til Slut vilde ende med Sejren. I Besættelsens sidste Periode var denne Fare mindre, og Erkendelsen heraf spillede sin Rolle, da den aktive Kamp voksede frem.

Den danske nationale Front holdt. Danskheden veg ikke en Tomme trods Fristelser og trods Trusler. Aldrig har de danske Organisationer været saa stærke som under Besættelsen, og ved Valget i 1943, der viste de største danske Stemmetal, der havde været afgivet i Sønderjylland, sattes der uigenkaldeligt Punktum for Tyskernes Haab om at opnaa et Sindelagsomsving i Landsdelen. Det var betegnende nok, at man aldrig fra tysk Side vovede at gribe direkte ind overfor det nationale danske Arbejde, hvis Styrke fuldt ud blev forstaaet. En Række ledende danske Mænd blev ganske vist arresteret som Gidsler den 29. August 1943, men de slap hurtigt ud igen. Den eneste af de nationale Organisationers Ledere, der blev arresteret ud over disse, var Formanden for Dansk-nordisk Ungdomsforbund, Peter Marcussen, Graasten, der blev sigtet for »deutschfeindlich Hetz«, en Sigtelse, som forøvrigt efterhaanden ogsaa andre i Landsdelen faldt for.

Til Forstaaelse af Modstandsarbejdet i Sønderjylland og dets Vilkaar maa det ogsaa erindres, at man i Sønderjylland maatte regne med ganske andre Vanskeligheder og ganske anderledes talrige Fjender end noget andet Sted. Hele Mindretallet var gaaet i Hitlers Tjeneste. 2000 Mand gik efterhaanden til Fronten, mens andre Tusinder fik tyske Ansættelser hjemme. Man mødte dem i alle tyske Formationer og Organisationer, civile og militære, paa de tyske Kontorer, hos Gestapo og i Sicherheitsdienst og i det hele overalt, hvor Tyskerne havde Interesse af at anvende dansktalende Personale. Her mødtes de med Hundreder af danske Nazister. Det var Landsforrædernes store Samvirksomhed. Ved Siden af de tyske Politiformer, der kendtes andre Steder i Landet, mødte man i Sønderjylland de særlige hjemmetyske Korps, der efterhaanden blev opstillet her til direkte Kamp mod den danske Modstandsbevægelse. Det drejede sig om det oprindelige S. K. - der var en slet og ret Omdøbning af S. A. - og herud af voksede det berygtede Selbstschutz og Zeitfreiwillig-Korpset. Det første var en ren Partiorganisation, mens den sidste sorterede under Værnemagten. Men deres Opgaver var de samme. De skulde sættes ind i Hjemlandet mod danske Modstandere, og de havde meget betegnende for de Zeitfreiwilliges Vedkommende ogsaa Pligt til Angiveri ved Mistanke om Sabotage. De blev efter Hensigten flere Gange brugt. Med disse mange Hjælpere i Ryggen lykkedes det Gang paa Gang Gestapo at finde frem

til Modstandsbevægelsens Folk og Depoter og at rulle Organisationerne op. De landsforræderiske Hjemmetyskere og danske Nazister kom til at koste Landsdelen smertelige Tab. Men det brød aldrig Modet. Atter og atter blev Organisationerne bygget op igen, og ny Mænd traadte ind i Rækkerne i Stedet for dem, der faldt eller maatte vandre til Koncentrationslejrene.

Den første Periode i Frihedskampen i Sønderjylland sluttede vel nærmest med Valget i 1943. Men allerede længe før den Tid var Modstandsarbejdet begyndt at vokse frem af den nationale Kamps sejrssikre Aand, men spredt og svagt i de første Aar. Det var ligesom der skulde en Sprængning til af de gamle Former for Kamp og af de gamle Begreber om den dansk-tyske Kamps Væsen. Og denne Sprængning kom ogsaa.

Det første direkte Sammenstød mellem den danske Front og Nazifronten kom ikke til at udkæmpes mellem Tyskerne og Modstandsbevægelsen, men mellem det danske Politiet og de danske Nazister i Frits Clausens Parti. Det var »Spadeslaget« i Haderslev 8. December 1940. Det kom den Dag til et blodigt Haandgemæng mellem 3-400 spadebevæbnede Nazister og en Politistyrke, der efterhaanden voksede til ca. 200 Mand. Mange Betjente blev alvorligt kvæstet, men Politimester Hartmann blev dog til Slut Sejrherr paa Valpladsen, og hele Nazibanden blev anholdt. Senere forhindrede Tyskerne selvfølgelig de danske Myndigheder i at straffe Nazisterne. Denne Begivenhed fik sin store Betydning for Udviklingen i Landsdelen, fordi den viste, hvor man havde den sønderjydske Politistyrke, og det gav Befolkningen en beroligende Følelse af, at Politiet ikke var bange for at sætte haardt mod haardt til Værn for danske Interesser. Det svigtede heller ikke senere Tilliden, og ved Besættelsens Slutning genfandt man Politiet næsten til sidste Mand i Modstandsbevægelsens Rækker.

Alsang og Algang og det Stemningsrøre, der knyttede sig til disse to Foreteelser, kom ikke til at spille nogen Rolle i Sønderjylland, dem tog man ikke rigtigt alvorligt. Synge kunde man i Forvejen, og Kapgang som national »Indsats« kunde man ikke rigtig goutere. Derimod sluttede Sønderjyderne sig spontant og ufortøvet til Folkestrejkerne, som viste, at den jyske Sindighed kunde slaa ud i voldsomme Følelser og Handlinger. Den for Tyskerne mest ubehagelige og farlige Strejke kom i September 1944 som Protest mod de første Deportationer fra Frøslev. Den begyndte som en Jernbanestrejke i Padborg og spredte sig langs Linjerne, saa Trafikken hurtigt gik i Staa, og i de sønderjydske Byer fulgte omgaaende Arbejdsnedlæggelser. Jernbanestrejken blev brudt af Tyskerne ved Trusler om Gidselhenrettelser. I Sønderborg havde der i April været en lokal Strejke, efter at tyske Marinefartøjer havde beskudt Allsundbroen, da man ikke syntes, den hurtigt nok gik op for Gennemsejling. Ved den Lejlighed blev Statskonsulent Thuesen, Thim, dræbt. Dagen efter den 18. April terroriserede de tyske Patruljer Byen og foretog en Række Anholdelser, men ingen af de arresterede var Modstandsbevægelsens Folk. Nogle af dem havde den Frækhed at køre over den afspærrede Bro i lukkede Jernbanevogne, uden at de tyske Poster opdagede noget. De visiterede kun Fodgængere, Cyklister og Biler.

Det første organiserede Modstandsarbejde og de første Grupper var selvfølgelig meget spredte og lidt tilfældige, og der manglede baade fælles Ledelse, Vaaben og faktiske Maal. Bladarbejdet satte mange i Forbindelse med det første Modstandsarbejde i det gamle Land og blev derfor banebrydende. Størst Betydning fik dog Terrænsportsforeningerne, der i mange Egne af Landsdelen allerede fra Efteraaret 1940 satte et maalbevidst Arbejde i Gang, der faktisk sigtede mod Forberedelse af aktiv Modstand, og som derfor kom til at danne Kernen i selve Modstandsarbejdet, efterhaanden som dette udviklede sig og fandt sin Form. Initiativet blev taget i Aabenraa, og der opbyggedes en Organisation baseret

paa 6 Mands Grupper. Der var Afdelinger i Aabenraa, Padborg, Søgaard og Graasten. De første Pionerer i Arbejdet var Løjtnant Paulsen, Aabenraa, Kaptajn Kjeldsen, Søgaard, Farver J. Jacobsen, Aabenraa, og Lærer Jørgensen, Genner. Omtrent samtidig toges der fat paa Arbejdet i andre Amter. Haderslev fik en Organisation under Ledelse af Redaktør Torborg-Olsen og senere Stabsofficiant Munk Jensen. I Tønder var Ingeniør Bøge fra Hedeselskabet Lederen og i Sønderborg Toldkontrollør Bahnsen. Der lykkedes det dog ikke rigtig at faa Gang i det. Sønderborg kom i det hele taget noget sent med i Udviklingen. De lokale Ledere i det sydlige Kerneomraade var Premierløjtnant Bentsen, Søgaard, Lærer Fr. Sørensen, Padborg, og Fiskemester Damgaard, Graasten.

Omkring disse Afdelinger skabtes de første aktive Grupper, som gik ind i Kampen mod Tyskerne og gjorde Sabotagen til sit Vaaben. Mellem de mange gode Mænd vil særligt Handelsmedhjælper Hans Mørup, Aabenraa, og Lektor Rosenkjær, Tønder, blive husket, men mange andre i den navnløse Hær gjorde en fortrinlig Indsats. Ungdomskonsulent Tage Albertsen, Jyndevad, gjorde et betydeligt Arbejde med at skabe Kontakt mellem de forskellige Egne og Grupper, og der tilvejebragtes faktisk allerede ret tidligt en Art samlet Ledelse med Farver Jacob Jacobsen som den første sønderjydske »Regionschef«, hvis man tør bruge denne Betegnelse paa dette tidlige Tidspunkt, da Regionerne endnu ikke var opfundet. Natten til den 29. August 1943 skete den første Sabotage i Sønderjylland mod Transformatorerne i Vilsbæk. Natten til Kongens Fødselsdag sprængtes Banelinjerne omkring Tinglev og Tønder og senere fulgte Aktioner mod de tyske Kabler og Ledninger. I Efteraaret fik Gestapo Held til at hugge ind i Tønder. Lektor Rosenkjær blev arresteret og døde senere i Konzentrationslejr. Bøge og Tage Albertsen maatte gaa under Jorden. I Februar arresteredes Kaptajn Bartholdy, Munkemølle, der var Terrænsporforeningernes sønderjydske Kredsleder. Han sigtedes for at have skjult engelske Flyvere. Imidlertid fortsattes Sabotagen dog.

I Aabenraa forsøgte den 6. Februar med udenbys Kræfter en stort anlagt Sabotage mod Værnemagerfirmaet Callesens Maskinfabrik. Det mislykkedes og fik meget tragiske Følger. ORS. Boeck, Aabenraa, der deltog i Bladarbejdet, havde gjort sine Forbindelser opmærksom paa denne Fabrik, og efter gentagne Udsættelser kom et Hold fra Holger Danske II til Byen. Boeck havde sat Gruppen i Forbindelse med Mørup, og af lokale Folk deltog 4 Mand i Aktionen. Holger Danske mødte med 17 Mand, der stammede fra Horsens og Varde. Samtidig med Maskinfabrikken vilde man sprænge en anden Værnemagervirksomhed »Hamag«, der lavede Ventiler til Værnemagten. Her lykkedes Sabotagen helt. Paa Callesens Fabrik gik det derimod galt. Sabotørerne var godt nok kommen ind paa Fabrikken og havde faaet Vagterne afvæbnet og Bomberne lagt, men der var Fejl i Ledningerne, der kom ingen Sprængning. Desuden kom det danske Politi til Stede, og Gruppen maatte trække sig tilbage efter lidt Skyderi fra begge Sider . . . i Luften. De fremmede var indkvarteret i Byen og Omegnen, men Hovedkvarteret var hos Automobilhandler Koch, Styrtom. Her blev de Dagen efter overrumplede af Gestapo, der havde faaet Oplysninger af en tysk Stikker, Fru Jørgensen, Værtinden paa den nærliggende Restaurant »Sølyst«. Under en Ildkamp blev Farmaceut Per Borup, Horsens, dræbt, Kochs Husbestyrerinde, Frk. Hilda Lund, blev saaret, da Tyskerne dækkede sig bag hende under Fremrykningen, Koch og tre af Holger Danske-Gruppen blev arresteret. Senere fangedes yderligere en. Gestapo fulgte Sporet af Deltagerne fra Varde, hvoraf een var saaret, til denne By og foretog en Række Arrestationer der: Politimester

Nazisterne i Sønderjylland — før og efter Kapitulationen.

Øverst: S. K. marcherer ud.

Nederst: Nazifanger bringes i Arrest i Graasten. I Forgrunden Fritz Clausen. Lidt længere tilbage Dyrslæge Jens Møller.



Simony, Politifuldmægtigene Schlanbusch og Gerner Mikkelsen, Læge Nordentoft, Smed Peter Petersen o. a. Simony, Gerner Mikkelsen og Petersen døde i Koncentrationslejr, og den samme Skæbne fik Automobilhandler Koch. ORS Boeck maatte flygte til Sverige, men til Gengæld arresterede Gestapo hans Hustru og holdt hende fanget i Frøslev til sidst paa Aaret. Af Raseri over Aktionen arresterede Tyskerne hele det Udrykningshold fra Politiet, der havde været paa Stedet og sendte dem til København. De blev dog kort efter atter løsladt, da man ikke kunde bevise nogen Forbindelse mellem Politiet og Sabotørerne.

I Aabenraa saboteredes senere Paahængsvognsfabrikken »Dapa«, der nedbrændte. Det var dog en mindre velovervejet Aktion. En Sabotage mod Værnemagerfirmaet Andresen & Clausen, der syede Uniformer til Tyskerne, mislykkedes. Derimod lykkedes det at sprænge en Benzintankvogn paa Havnen og ødelægge en Værnemagerentreprenør Wieses Betonblandemaskiner.

I Sønderborg gennemførtes under Ledelse af Lærer H. M. Boye to vellykkede Sabotager mod Værnemagervirksomheder, dels mod Skræddermester Johns Forretning i Jernbanegade og dels mod Ormstoft Møbelfabrik. De tre Deltagere i disse Aktionen satte alle Livet til. En Stikker røbede Lærer Boye, der blev arresteret af Gestapo i Februar 1944 og henrettet i Juni Maaned. Hans Medhjælpere, to unge Mænd, Anker Hansen, Søn af Konsul I. C. Hansen, og Karl Lauritsen fra Hadsten, blev dræbt paa Kollund Badehotel den 10. Februar. De havde søgt Tilflugt der og boede der i nogen Tid, indtil Gestapo kom dem paa Sporet. Hotellet blev omringet af en større Styrke og under en voldsom Ildkamp faldt Hansen og Lauritsen. Tyskerne havde ogsaa faldne. Hotelejer Toft blev arresteret og døde i Koncentrationslejr. Anker Hansen og Karl Lauritsen havde i de sidste Uger, inden de faldt, arbejdet ved Padborg-Krusaa og Tinglev og var derved bleven for godt kendt. De havde gennemført nogle meget dristige Aktionen mod Transporterne af dansk Krigsmateriel, som Tyskerne paa denne Tid førte ud af Landet pr. Bane. I Nærheden af Tinglev er der en Stigning paa Linjen, hvor Togene passerer med ret lav Fart, og det benyttede de sig af til at springe paa og lægge Bomber i de stjaalne danske Kanoner og Biler.

Den Stikker, der angav Boye, var en Kollega i Byen, Lærer Arne Petersen, der gik Tyskerne ivrigt til Haande baade i Sønderborg og andetsteds. Han er efter Kapitulationen bleven arresteret. Under Besættelsen var han af Frihedsbevægelsen dømt til Døden, og en Likvideringskommando var ude efter ham uden at kunne faa Ram paa ham. Paa en Maade var det hans Elever, der reddede ham ved at etablere Skolestrejke mod ham. Ængstet af denne fik han fast Gestapovagt, saa Likvideringen blev umuliggjort. Kommandoen fik Ordre om anden Indsats, og Forsøget blev ikke senere gentaget.

En ganske pudsig Sabotage-Affære fandt Sted i Besættelsens Slutperiode mod Teglværksejer Bachmanns Virksomhed i Nybøl, der lavede Hylstre til Landminer. I det Øjeblik, Bomberne sprang, kørte en Indbrudstyv forbi paa Vejen med Tyvekosterne fra et Indbrud hos Kontrolassistenten i Nybøl. Ved Lufttrykket slyngedes han af Cyklen og løb forfærdet sin Vej, efterladende sig baade Cykle og Tyvekoster. Dem fandt Tyskerne Dagen efter, og da de blev genkendt som tilhørende Kontrolassistenten, regnede Gestapo meget begavet ud, at han maatte have været paa Stedet som Sabotør og havde glemt sit Sølvtoj. Han kunde dog bevise sit Alibi og blev løsladt.

Den 31. Maj 1944 rettedes der en Aktion mod Lokomotivremisen i Tønder, hvor Personalet blev holdt op og en Del Lokomotiver sprængt. Gestapo havde Mistanke til Seminaristerne og arresterede en af dem, som dog maatte slippes løs igen. Men Mistanken var derefter stadig vaagen overfor Seminariet, og det var saadan set, heller ikke saa forkert. Begivenhederne Landet over, Undtagelsestilstanden den 29. August 1943, Regeringens Til-

bagetræden, Kaj Munks Død, Clearingmord og Sabotager øvede selvfølgelig ogsaa deres Indflydelse paa Udviklingen af Modstandsaaenden i Sønderjylland, men det blev dog Be-givenhederne omkring den 26. Maj 1944, der kom til at sprænge alle Hemninger. Allerede før denne skæbnesvangre Dag havde der kunnet mærkes en stadig stigende Tilslutning til Arbejdet. Der kom stadig ny Folk med og ny Kredse sluttede op. Der dukkede Grupper frem omkring »Frit Danmark«s Arbejde, andre organiseret af »Ringene«, St. Georgs Gil-derne, Forsvarsbrødrene, Skytteforeningerne, Kommunisterne, Dansk Samling o. m. a. Efter 19. September traadte Politiet næsten Mand ad Huse ind i Rækkerne. Hærens Folk kom først som Helhed med efter 29. August, da de sønderjydske Garnisoner i November 1942 var flyttet til Fyn. Der skete imidlertid i Sønderjylland det beklagelige, at de talrige Sprængninger af Organisationerne og de mange Arrestationer med paafølgende Personskif-ter Gang paa Gang afbrød Forbindelserne mellem bestaaende Grupper og Kredse. Derved blev i flere Tilfælde bestaaende aktive Kredse »glemt« og gled ud af Arbejdet. Det blev saaledes Tilfældet med Kommunisterne. Den stærke Tilslutning fra Befolkningen af alle Kredse gjorde dog, at Rækkerne stadig kunde udfyldes trods alle Ulykker og Uheld.

Gestapo-Aktionen den 26. Maj 1944 var den mest omfattende og mest vidtrækkende i hele Besættelsestiden. Den var fra tysk Side tænkt som et Stød mod Modstandsbevægel-sens Hjerte. Det eneste faktiske, de havde at gaa efter, var deres Kendskab til Politiets P. Ordning - Planen om en Art Hjelpepoliti for visse Tilfælde - Resten af deres Anklager var nærmest Gætterier, men m. H. t. Personer havde de gættet temmeligt rigtigt i en Række Tilfælde. Arrestationerne omfattede i første Række en Del ledende Politimænd med Politi-mester Agersted, Aabenraa, og hans højre Haand Politikommissær Rein Jensen i Spidsen. De var begge afgivet til Ledelsen af den særlige jydsk Politikommando i Aarhus. Desuden arresteredes den sønderjydske Politiajudant, Amtmand Kr. Refslund Thomsen, Politi-mester Brix, Tønder, og Overbetjent i Kriminalpolitiet, Jørgen Nielsen, Aabenraa. Et Par Dage senere arresteredes Politimester Martensen-Larsen, Aabenraa, paa Sjælland, hvor han opholdt sig paa Familiebesøg. Aktionen tog efter Sigende fra tysk Side ogsaa Sigte paa »Spionage og Deltagelse i illegal Militærorganisation« og paa Grundlag af denne Anklage arresteredes Kaptajn i Grænsegendarmeriet, Mallings-Jacobsen, Kollund, Kaptajn Digmann, Tønder, Redaktør Bjørn Hanssen, Aabenraa, Redaktør H. Bernsen, Tønder, Handelskommis H. Lyck, Sønderborg, og Farvermester Thorkil Jacobsen, Aabenraa. Af disse kom Amtman-den samt Politimestrene Brix og Martensen-Larsen fri efter nogle Ugers Forløb. Den sidste blev bagefter »landsforvist« fra Sønderjylland. De to Redaktører slap ud fra Frøslev hen paa Efteraaret. Farver Jacobsen var en ren »Forbier«, det var Sønnen Jacob Jacobsen, man skulde have haft fat i, men han slap bort og rejste til England. Thorkil Jacobsen blev løsladt i Løbet af faa Dage. Politimester Agersted døde i Koncentrationslejr.

Den 26. Majs tragiske Højdepunkt fandt Sted i Graasten. Paa Listen over de mistænkte havde Gestapo ogsaa opført Chefen for Grænsegendarmeriet, Oberst Palludan-Müller. Denne fædrelandskærlige og rankryggede Soldat vilde imidlertid ikke lade sig arrestere af Gestapo og tog Kampen op ene Mand mod den tyske Politistyrke, der havde omringet hans Bolig. Tidligt paa Morgenen bankede Gestapo paa Døren, og da Obersten nægtede at lukke op, sprængte de Døren, hvorefter Obersten gav Ild med sin Revolver og dræbte en af Angri-berne. Resten trak sig tilbage, og Obersten barrikaderede Husets Indgange. Tyskerne fik Forstærkning, og 40 Mand holdt Huset omringet. Det kom til en voldsom Skydning, og Oberstens Ild holdt længe Tyskerne nede i deres Dækninger. Det lykkedes Sognepræsten Pastor Hvidt at faa Tyskernes Tilladelse til at komme ind i Huset. Han skulde overtale Obersten til at overgive sig, men det nægtede han. Derimod fik Præsten Oberstens Hustru



*P. B. Paludan-Müller*  
Oberst



og Datter og en Tjenestepige ud af Huset. Inden Præsten forlod Huset, knælede Obersten og modtog Herrens Velsignelse. Damerne, der kun havde det allernødvendigste Tøj paa, blev drevet ind i et Lysthus, bag hvilket Tyskerne laa i Dækning. Herfra saa de Kampens Afslutning. De var udsat for en usædvanlig raa og haanlig Behandling fra Tyskernes Side. Under en rasende Ild fra Maskingeværer og Maskinpistoler mod alle Vinduer og Døre rykkede en tysk Sprængkommando frem mod Huset og kastede Brandbomber derind. Kort efter stod det i Brand. Obersten havde søgt Tilflugt oppe paa Loftet, og hans sidste Skud faldt ved 9-Tiden. Efter at Brandværnet havde faaet Herredømmet over Ilden trængte Tyskerne ind i Huset for at søge efter Oberstens Lig. Der var opstaaet Rygte om, at han var undsluppet, saa samtidig foretoges der omfattende Eftersøgninger i Skoven og de nærliggende Haver. Hjemmetyskerne var her som under hele Affæren meget ivrige Hjælpere for Gestapo og mange af dem optraadte yderst brutalt. Først ved 15-Tiden blev Oberstens Lig fundet i Ruinerne paa Loftet ved Siden af Skorstenen. Det var meget medtaget af Ilden. Ved Siden af laa Oberstens Gevær og Pistol. Tyskerne rullede Liget ind i en Pressenning og lod det falde ned ad en Stige, derefter kastede de det op i en Lastbil. De nægtede brutalt, at den døde lagdes i en Kiste og førtes til Kirken, som Meningen havde været. Det var en Hævn baade over den døde og over Byen for dens Sorg og Deltagelse. Overalt var Flagene hejst paa halv, og alt Arbejde hvilede. Tyskerne søgte at true Borgerne til at tage Flagene ind, men det var der ingen, der tog Hensyn til. Inden Lastbilen med den faldne kørte bort, søgte Pastor Hvidt og hans Hustru at faa Lov til at lægge Blomster paa den dødes Bryst, men det blev raat afslaaet. Han var »en Morder og skulde begraves som en Hund« lød Ordene. Til sidst fik Fru Hvidt Lov at lægge een eneste Blomst paa den døde som en sidste Hilsen fra Oberstinden, der sammen med sin Datter var ført til Staldgaarden i Kolding. Oberst Paludan-Müller blev senere jordet i sit Fødesogn Snese på Sjælland. I Graasten maatte han ikke hvile.

Nogle Uger senere fik Affæren i Graasten et Efterspil. Hejmdals Lokalredaktør A. P. Møller havde skrevet en Redegørelse for Dagens Begivenheder. Den fik Tyskerne fat i, og Møller blev arresteret for Hetzerei og endte i Frøslev. Bladets Redaktion i Aabenraa var ude for nærgaaende Afhøringer i den Forbindelse, uden at der dog kom noget ud af det.

I Dagene efter den 26. Maj foretog Gestapo en meget lang Række Arrestationer af de aktive Grupperes Ledere baade i Aabenraa og andre Steder, og hele Organisationen blev faktisk sprængt. I Aabenraa arresteredes Løjtnant Paulsen, Mørup, Orgelbygger Rasmussen, Kommis J. Krarup, Sparekasseassistent Holger Petersen, Politibetjentene Grønfaldt og Johs. Petersen, Møller Nielsen, Købmand Kaj Jensen, Linjemester Christiansen, Sdr. Hostrup; i Krusaa Niels Debel, i Løjt Chauffør Johansen og Gaardbestyrer Karl Hansen, Dyvig, hvor man fandt et Vaabendepot, i Rødekro Skomager Falkenberg, i Hellevad Peter Asmussen, der senere døde i Koncentrationslejr, i Rødekro Arbejdsmand Fr. Christensen, Kontorist Andersen, Landmand H. Lei, Tømrer Chr. Adolfsen og Savskærer Berthelsen, der døde i Fangenskabet, i Tinglev Politibetjent P. Andersen, i Graasten Fiskemester Damgaard, Toldmedhjælper Windel og Handelsmedhjælper Holger Biehl, de to sidste døde i Koncentrationslejr. Mange maatte gaa under Jorden eller søge til andre Egne. Blandt disse var Handelsmedhjælper Lyck, der rejste til England, og Bankassistent Hoffmann, der senere traadte ind i Regionsledelsen. Aktionen bredte sig til Haderslev Amt, hvor bl. a. følgende arresteredes: Frugthandler Lorentsen og Mekaniker Hans Evald, Haderslev, Vincent Lind, Christiansfeld, Mejerist E. Brøge, Hersager, Maskinarbejder H. P. Madsen og Svend Madsen,

Øverst: Ruinerne af Oberst Paludan-Müllers Hus i Graasten.

I Midten: Her fandtes Oberstens Lig.

Nederst: Saaledes mindedes Graasten den faldne.



Ladegaard, Ingeniør V. Jepsen, Vojens, Murerlærling Chr. Rasmussen, Christiansfeld, Læge Ottosen, Hoptrup, Kontorassistent W. Andersen, Fru Kjestine Mathias, Maler W. Blankenborg, Arbejder Hans Petersen, Produkthandler Stender m. fl. Evald, Lind og Rasmussen havde Vaaben skjult. Mærkeligt nok arresterede Gestapo ikke alle dem, de havde Kendskab til, og saa at sige alle de Menige slap. De fandt heller ikke alle Depotterne, saa der var et lille Grundlag at bygge paa, da Pastor Rishøjgaard i Rise i den kommende Tid reorganiserede Stumperne. Han blev imidlertid allerede arresteret i Juli Maaned paa Fredericia Banegaard. Omtrent samtidig arresteredes Kriminalbetjent Kværndrup, Aabenraa, som Gestapo flere Gange før havde været ude efter. Foruden Depotet hos Karl Hansen opdagede Gestapo under denne Sag Politiets hemmelige Vaabenlager, der var indmuret i Overbetjent Jørgen Niensens Kælder.

I Perioden Juli-September organiseredes en ny og omfattende Sabotageorganisation, som tog fat paa Jernbanesabotagen. Ogsaa denne Gruppes Levetid blev kort, da Lederen Kap-tajn løjtnant Iversen, hvis Dæknavn var »Poulsen jun.«, blev angivet af en kvindelig Stikker.

De øvrige Byer og Amter i Landsdelen havde ikke saa alvorlige Tab som Aabenraa, men Udviklingen gik dog parallelt i alle Egne, og der skulde komme ny smertelige Tab i Besættelsens sidste Periode, der kom til at staa i Jernbanesabotagens Tegn. De reorganiserede Grupper voksede stadigt, og der etableredes et stadigt videre Samarbejde fra By til By. I Forbindelse med Folkestrejkerne var der gjort det første Forsøg paa at tilvejebringe en Fællesoptræden over hele Landsdelen. Udgaende fra en Kreds i Aabenraa blev der organiseret en Duplikatorgruppe i hver By, saadan at der i en given Situation kunde udgives Parole om fælles og ensartet Handling. Der var i første Omgang tænkt paa Strejker og lignende Aktioner, men man ønskede Samarbejdet udbygget videre, saa Kræfterne kunde koordineres ogsaa for andre og større Formaal. Ved Forhandling i København blev det imidlertid oplyst, at nu kom der en samlet Modstandsorganisation med militær Ledelse, som skulde samle de splittede Kræfter. Det var Regionsordningen.

I Løbet af Sommeren 1944 var Artillerikaptajn Højland Christensen begyndt at arbejde i Sønderjylland for »Ringene« og havde organiseret en Del ny Grupper. Det var derfor naturligt, at det blev ham, der gjordes til Chef for 3. Region, hvortil Sønderjylland kom til at høre. I Løbet af Efteraaret og Vinteren gennemtravlede han og hans Medhjælpere Omraadet. Modstandsbevægelsen traf i denne Periode en Række energiske Mænd: »Peter Jensen«, »Ingeniør Thygesen«, »Poul Møller«, »Jørgen Nielsen« o. fl. De var allesammen Højland Christensen. Han maatte meget ofte skifte Ham, da Gestapo i Løbet af Vinteren opdagede, at der arbejdede en ny Mand i disse Egne. De fandt ham aldrig, og de naaede aldrig at identificere ham nærmere end at gætte paa, at det maatte være en Officer. Hans Resultater mødte de derimod stadig oftere, og dem fik de Respekt for. Ved Siden af Regionschefen virkede navnlig to rejsende Organisatorer, Premierløjtnant Steffensen (»Søbæk«) og Bankassistent Hoffmann (»Hans Jensen«).

Regionen fik alle Hullerne udfyldt og de sprængte Organisationer i Orden. Afdelingerne opbyggedes paa 6 Mandgrupper og samledes i 5 Bydistrikter for Sønderjyllands Vedkommende, samlet omkring de fire Købstæder og Graasten. I hver By var en Byleder med en Militærleder ved Siden af og bistaaet af en Bykomité. Under Regionen organiseredes Arbejdet langt ud i Landsognene.

Organisationen og Afdelingernes Form og Anvendelse var som i det øvrige Land, men som noget særligt sønderjydske fremtraadte Modstandsbevægelsens sønderjydske Raad, der kom til Verden efter en Række Forhandlinger mellem i første Instans Frit Danmark-Grupperne i Haderslev og Frihedsraadet. Lignende Tanker var forøvrigt fremme i andre Kredse

i Landsdelen. I Vinteren 1944 dannedes Raadet, der fik til Opgave at udforme den nationale Politik, der burde føres efter Freden, og Kravene om Landsdelens Udrensning. Det første Raad kom til at bestaa af Redaktør Søchting, Haderslev, Apoteksbestyrer Poulsen, Aabenraa, Direktør Svend Johansen, Graasten, og Adjunkt Høyer, Tønder. Efter Kapitulationen udvidedes Raadet til 25 Medlemmer og Amtslæge Lauritzen, Haderslev, valgtes til Formand.

Da Kapitulationen kom, var 4000 Mand tilsluttet 3. Region, i RI.-Grupperne (Sabotagen) 300 Mand, og ca. Halvdelen faldt paa Sønderjylland. 60 pCt. havde Vaaben, og de resterende 40 pCt. og alle de ny, der kom med efter den 5. Maj, forsynede sig hos Tyskerne. Vaabenspørgsmaalet var særligt vanskeligt i Sønderjylland. Med Tyskere og Nazister i hvert et Sogn var direkte Modtagelse fra Luften umulig. Det blev kun forsøgt i ganske enkelte Tilfælde i det fredelige Ribe-Rødding Hjørne. De første Vaaben og Sprængstoffer var »organiserede« ad mere private Veje. Noget var taget fra Tyskerne, andet var bortgemte danske Lagre af meget forskellig Oprindelse, men det forslog ikke meget, da yderligere Tyskerne i Tidens Løb fandt en Del af det. Da Regionen kom til, blev Transporterne organiseret systematisk. Det var hovedsageligt Beholdninger fra den jydsk Toldstrup-Organisation og dels Sendinger, der var kommet pr. »Sea-Operation« med danske Fiskekuttere til Esbjerg. I Sønderjylland foregik Transporterne med baade Lastbil og Bane. I Reglen gik det godt, men enkelte Gange var Uheldet ude. 3. Region kaldtes ikke uden Grund den lille Region med de store Vanskeligheder.

I Efteraaret 1944 fik Modstandsbevægelsen en meget effektiv Forstærkning af Mandskabet fra det opløste Politi, der havde haft særligt store Styrker i Sønderjylland. Allerede længe i Forvejen havde Gestapo haft stærk Mistanke til det sønderjydske Politi, hvad der viste sig baade ved Affæren i Aabenraa med Callesens Fabrik og ved 26. Maj-Aktionen, og meget betegnende var den alvorligste Schalburgtage i Landsdelen rettet mod Politiet. Den 5. Maj 1944 blev hele Facaden af Domhuset i Aabenraa ødelagt ved en Bombesprængning, der rystede hele Bygningen ud af sine Fuger. Som ved et Mirakel kom ingen af Personalet til Skade, men Skaden paa Bygningen og de omliggende Ejendomme var meget stor, godt 200.000 Kroner.

Angrebet paa Stationerne den 19. September kom ikke bag paa Politiet. Der var truffet Forberedelser for det Tilfælde, at noget saadant skulde ske. Kartotekerne over Krigsforbrydere og andre vigtige Papirer var bragt af Vejen, og de fleste af Politiets Biler og Benzinlagre var gemt bort. I Haderslev havde man dog ikke faaet Kartoteket væk i Tide, og Politiets egne Folk brød derfor en Nat nogle Dage senere ind i Kontorerne og fjernede ikke mindre end to Læs Papirer, der kørtes bort i et Par Lastbiler gemt under Tørv. I Sønderjylland arresterede Tyskerne forøvrigt ikke som andre Steder Politiet en bloc, og de fleste gik under Jorden og fortsatte det illegale Arbejde. Der blev organiseret et underjordisk Politi, dels i Samarbejde med Regionen og dels i Samarbejde med det illegale Politi i København, hvor Indsamlingen af Materiale mod Stikkere og Krigsforbrydere blev centraliseret. Politifuldmægtig Bøving, Tønder, blev Medlem af »Stikkerudvalget« i København, mens det hjemlige Arbejde blev ledet af Politimester Brix, Tønder, og Politifuldmægtig Iver Møller, Aabenraa, med Overbetjent i Kriminalpolitiet Ørum, Aabenraa, som Adjudant og Rejseorganisator. De fik Arbejdet sat i System og Grupper organiseret i alle Politikredse. Overalt blev der udpeget Tillidsmænd til at lede det lokale Arbejde. Under Politiets Arbejde, hvorunder mange blev brugt som Vaabenhentere, Depotledere og Instruktører, maatte man indstille sig paa to Muligheder: Kamp eller Kapitulation uden Kamp. I det første Tilfælde skulde Politiet indgaa i Grupperne som Kombattanter, i det andet først og fremmest hellige sig de særlige Politiopgaver. Bevæbningen skulde Regionen sørge for.

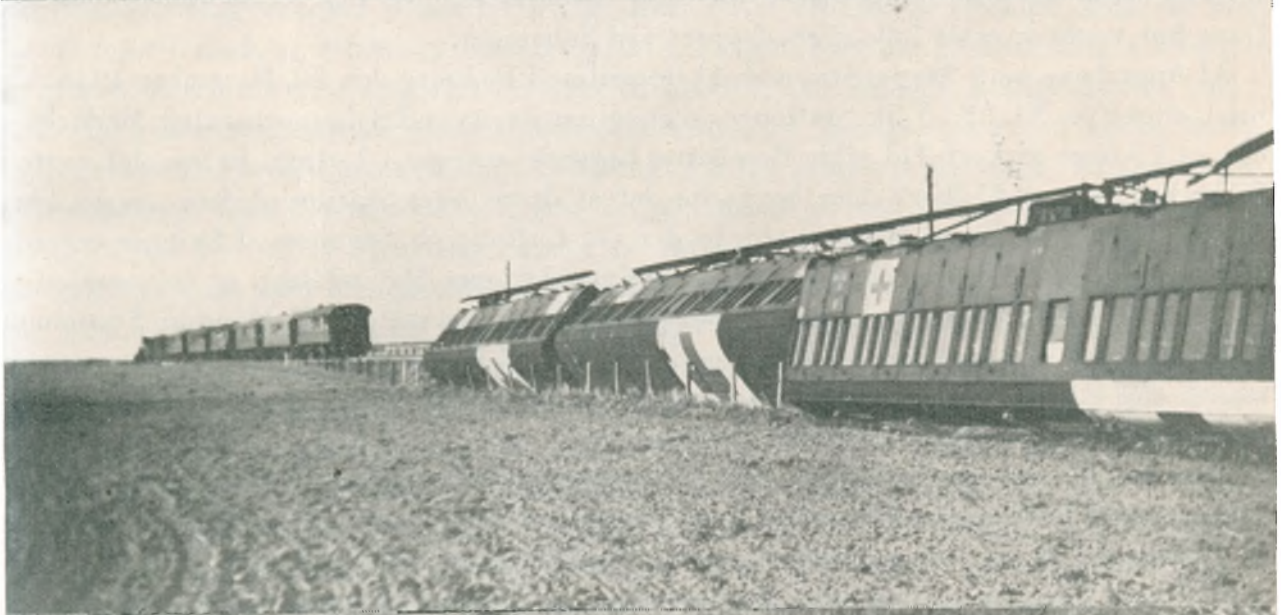
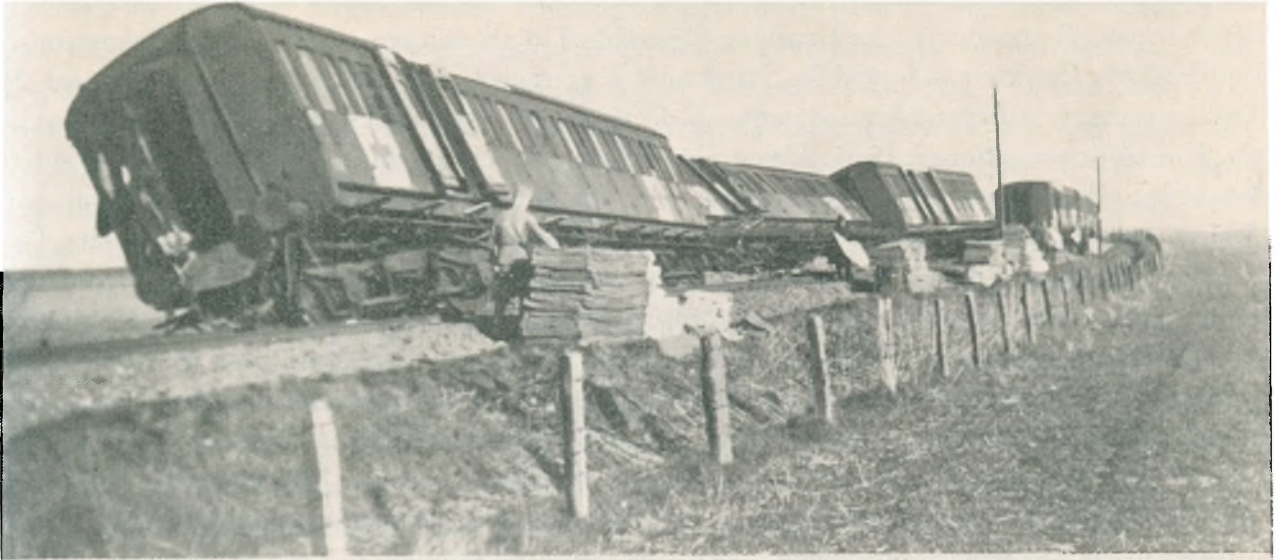
I Marts 1945 sprang Politioorganisationen i Luften. Gestapo havde opsnappet et Brev fra Regionschefen, der bl. a. røbede, at Fuldmægtig Møller skulde rejse til Aarhus som Kurér. Han blev fanget, og under Forhørene maatte han røbe sin Adresse i Ødis-Bramdrup ved Kolding, der paa det Tidspunkt var et af Politiets Hovedkvarterer. Her fangede Gestapo Landbetjent Johansen, Ødis, og Fuldmægtig Bøving. Hos dem fandt man en Hentydning til en vis »Lundsgaard« i Vejen, og ved at følge denne Traad fandt Gestapo Politimester Brix, der ogsaa blev arresteret. Mere fik Gestapo ikke ud af den Jagt. Ingen andre blev røbet, og Resten af Organisationens overlevede Katastrofen. Overbetjent Ørum slap, fordi han først dukkede op i Ødis-Bramdrup et Par Timer efter, at Gestapo havde været der, og han kunde fortsætte Arbejdet. Politifuldmægtig A. Ring i Aabenraa blev arresteret som mistænkt for at være impliceret i Sagen, men maatte løslades. De andre beholdt Tykskerne i Frøslev til Kapitulationen.

Ogsaa Grænsegendarmerne spillede deres Rolle under Besættelsen, ikke mindst paa Efterretningsvæsenets Omraade, og mange af dem fulgte i deres tapre Chefs Fodspor. Den 19. September, da Politiet blev opløst og sendt hjem, blev hele den tjenstgørende Gendarmeristyrke arresteret. Ikke mindre end 35 døde i Koncentrationslejre, senere døde yderligere 2 herhjemme af Sygdom, de havde hentet der. Allerede den 9. April havde Styrken haft sine første Ofre, idet tre Overgendarmer Johs. Petersen Birk, Albert Sørensen Albertsen og Anders Andersen Hansen blev skudt ned i Padborg af civilklædte Gestapomænd, der var sendt forud for den indrykkende tyske Hær for at sikre nogle Broer.

Efter Regionens Dannelse og Gruppernes Nyorganisation kom Jernbanesabotagen i Forgrunden. Det var ikke blot et Udslag af lokal Daadskraft, men et organiseret Led i den samlede allierede Krigsførelse og skete efter Ordre fra det allierede Hovedkvarter, som Modstandsstyrkerne i Danmark var underlagt. Invasionen paa det europæiske Fastland gjorde det til en militært meget betydningsfuld Ting at sinke Jernbanetrafikken i Danmark, hovedsageligt i Jylland, mest muligt, da det var Transitland for hele Forbindelsen med Norge. Betydningen af den sønderjydske Jernbanesabotage er derfor ganske indlysende. Hele Trafikken skulde igennem ved Padborg eller Tønder. Hovedparten passerede Padborg, og Antallet af transiterende Vogne har været oppe paa 15,000 paa et Aar. Tønders Kapacitet var kun ringe. Det danske Jernbanepersonale havde et uhyre Arbejde under disse Forhold, og et farligt Arbejde blev det selvfølgelig i de sidste Aar, da baade de allierede Flyvere gjorde Jagt paa Togene, og Sabotørerne Nat efter Nat lod Bomberne knalde paa Linjerne. Stationernes og Togenes Personale tog Tingene med Humør og ønskede Sabotørerne Held med Arbejdet, og mange Steder hjalp de dem efter Evne. Uden Samarbejdet med Statsbanernes Folk kunde Sabotørerne ikke have faaet det nøjagtige Kendskab til Toggangen, hvilket var en af Forudsætningerne for de mange Togsprængninger, navnlig efter at alle Troppetransporterne blev hemmeligholdt. Det hjalp ikke at sikre disse Tog med Frøslevfanger, som det blev gjort det sidste Aar. Fangerne blev anbragt i en Vogn, i Regelen lige efter Lokomotivet. Banepersonalet lod blot Sabotørerne vide, hvor i Toget Fangerne var, og Sabotørerne indstillede Bomberne til at springe under en anden Vogn. Ingen af Fangerne kom noget til ved Sabotagerne, og lykkeligvis mistede heller ingen af Jernbanepersonalet Livet ved Sprængningerne, men flere kom til Skade.

3. Region blev Specialist i Jernbaneødelæggelse, og i dette Omraade foretoges der forholdsvis flere Angreb paa Banetrafikken end i nogen anden Egn. Den mest udsatte Linje var Stambanen fra Lunderskov til Padborg, som blev afbrudt atter og atter. Men samtidig sør-

De øverste Billeder viser tyske Tog afsporet paa Vestbanen. Forneden: En perfekt Skinnesprængning.



gede man ogsaa for at spærre de sekundære Linjer Bramminge-Tønder og Tværbanen Tønder-Tinglev, saa der ikke blev Mulighed for at smutte igennem ved at omgaa de sprængte Strækninger. De sønderjydske Grupper fik endda Tid til at tage sig af Linjen Bramminge-Lunderskov. Paa de sønderjydske Strækninger er registreret 240 Sprængninger, deraf 31 Togafsporinger. 6 Broer blev sprængt, og de fleste Krydsningsstationer fik deres Sporskifter, Kontrolinstallationer, Drejeskiver, Vandtaarne o. s. v. ødelagt flere Gange. I de sidste Maaneder gik man efterhaanden næsten helt væk fra de almindelige Skinnesprængninger, der ret hurtigt kunne repareres. En Afsporing derimod afbrød Trafikken for længere Tid, somme Tider flere Døgn. I den sidste Periode var Ødelæggelserne saa omfattende og talrige, at der næsten hver Morgen laa et Tog væltet paa Linjerne. Der var stationeret Hjælpetog og Ambulancetog baade i Padborg og Fredericia foruden i Flensborg, men de kunde ikke i den sidste Periode klare Rydningen af Vognruinerne og Istandsættelse af Linjerne. Jernbanetrafikken gik faktisk i Staa længere Tid af Gangen. En Troppettransport fra Norge var saaledes ved en bestemt Lejlighed 14 Dage om at slippe igennem Jylland... og ved Fronten blev Forstærkningen ventet med Længsel. For at gøre Forvirringen komplet, gik Sabotørerne ogsaa løs paa Hjælpetogene. Der har været Eksempler paa, at de alle tre paa een Gang har været spærret inde eller afsporet ved Sabotager.

Af Angrebene mod Stationerne var Aktionen mod Padborg den 30. December 1944 den mest effektive. Kl. 23,10 fik Stationen gennem en anonym Telefonopringning Meddelelse om, at i Løbet af kort Tid vilde Bomberne begynde at ryge i Luften. Personalet søgte i Sikkerhed, og umiddelbart efter begyndte det at drøne over Stationspladsen, og det blev ved en Times Tid. Byens Beboere troede, der var Luftangreb. Stumper af Skinner regnede ned over Tagene. Næsten alle Sporskifter og Installationer blev ødelagt, og Gennemkørsel var umulig i flere Dage. Tyskerne rasede som vilde og arresterede 17 Mand af Stationens Personale med Forstanderen i Spidsen og kørte dem til Forhør hos Gestapo i Aabenraa. De maatte dog slippe dem løs et Par Dage senere. Imens havde de selv maattet reparere Stationen ved Hjælp af flere Hundrede Krigsfanger.

Foruden de store Sprængninger drev Sabotørerne ogsaa en mere stilfærdig, men meget virkningsfuld Lokomotivødelæggelse. Naar Togene forlod en Station, fik Lokomotivet hængt en Bombe paa Siden, som prompte stoppede Toget et Sted ude paa Linjen.

Tyskerne forøgede ustandseligt Bevogtningen af Linjerne, hvor baade de faste Vagter og Patruljerne gjorde Aktionerne stadigt farligere. Det var til Slut en meget stor Troppestyrke, der i Danmark var bundet af denne Bevogtningstjeneste og dermed maatte tages fra Frontstyrkerne. Det kom ofte til Ildkamp mellem Vagterne og Sabotørerne. I Regelen stak Tyskerne dog af, naar Skuddene knaldede. De nærrede en meget sund Skræk for Sabotørerne. Ved flere Lejligheder kom Sabotørerne i den Situation at maatte bevogte deres Mineringer paa Linjerne og ved kraftig Ild forhindre Tyskerne i at fjerne dem. Ved disse Kampe havde Tyskerne ofte døde og saarede.

Hvor farlig Sabotørernes Arbejde var under disse Forhold viser en lille Episode ude paa Vestbanen en mørk taaget Nat. Tre Sabotører kom i Gaasegang paa Vej til Banen. Den bagerste, der havde flere Bomber paa sig, opdagede ikke, at hans Kammerater drejede af, og fortsatte lige ud. Han kom derved til at gaa i Hælene paa en mørk Skikkelse, som han troede var den forangaende Kammerat. Det var imidlertid en Tysker. Da han forlangte at se Sabotørens Legitimation, kastede denne en Haandgranat for Fødderne af ham og stak af. Tyskeren blev saaret, men Sabotøren slap væk uskadt. Store Bededag blev 4 Sabotører fra Toftlund opdaget under en Aktion. Tyskerne havde tilfældigt fundet deres skjulte Cykler, og da Gruppen vendte tilbage til dem, blev de tre fanget.

De sønderjydske Sabotører nøjedes ikke med at operere paa dansk Grund. De gik over Grænsen og sprængte Banen mellem Padborg og Flensborg, hvor Bevogtningen var svagere. Den 13. April gik en Sønderborggruppe paa tre Mand over Grænsen og anbragte ikke mindre end 30 Ladninger med Tidsindstilling under Sporene. De sprang i Luften næste Dag under et engelsk Luftangreb. Senere har man hørt, at de engelske Flyvere var meget forbavsede over Sprængningerne, som de mente skyldtes deres Bomber, men de var »faldet« mærkeligt langt fra de Maal, de sigtede efter. Efter denne Sabotage foretog Tyskerne en meget voldsom Razzia i Padborg, og Dagen efter fangede de ved et Tilfælde Aktionens Leder, Kadet Ræthinge, Sønderborg, som var i Byen i en anden illegal Anledning. Han løb i Armene paa en Patrulje, og da han vilde flygte ved at springe over en Hæk, røg han lige over til et Par andre svært bevæbnede Tyskere og blev fanget. Ved en Visitation fandtes paa ham en lille Kortskitse over Sprængningsstedet ved Flensborg. Den havde forvildet sig ned i Jakkens Foer gennem et Hul i Lommen. Han sad et Stykke Tid arresteret i Aabenraa, og da man regnede med, at der kunde blive Tale om en Dødsdom, planlagde Politiet i Aabenraa at befri ham ved en Aktion Søndagen før Kapitulationen. Men den paagældende Dag var der et særligt livligt Røre i Arresthuset af Gestapo, som om man havde anet Uraad, og Aktionen maatte opgives. Fangen blev om Eftermiddagen afhentet af Storstikkeren Max Pelving og i Bil kørt til Frøslev. Der reddede Kapitulationen ham.

Den organiserede danske Modstandsbevægelse naaede iøvrigt ogsaa paa anden Maade over Grænsen. Allerede paa et tidligt Tidspunkt var der etableret Kontakt i Efterretnings-tjenesten med visse oppositionelle Kredse i Tyskland, bl. a. med den underjordiske polske Hær. I 1944 blev der i Flensborg dannet en aktiv dansk Modstandsgruppe paa 7 Mand, der samarbejdede med Kammeraterne i Sønderjylland. De lavede flere vellykkede Sabotager, bl. a. sprængte de et stort Ammunitionslager paa Flyvepladsen, en Del Lokomotiver foruden et Par mindre Objekter. Sprængstoffer smugledes over Grænsen af en enbenet Invalid, der skjulte Stoffet i sit hule Træben. Foruden Sabotagen drev Gruppen en omfattende Vaabenopkøbsvirksomhed, og der blev ført et stort Antal tyske Pistoler nordpaa.

Da den stærke Bevogtning af Banerne ikke kunde hindre Sabotagen, satte Tyskerne baade Terrorgrupper og en voldsom Gestapooffensiv ind i Sønderjylland. Schalburgtagens var særlig ondartet i Haderslev, hvor Købmand Anton Hundevadts store Forretningsejendom og Restaurant Behrens blev bombesprængt Natten til den 20. September 1944. Tyskerne gjorde, hvad de kunde for at hindre Slukningen. Efter Kapitulationen kunde Politiet konstatere, at Sprængstofferne var udleveret fra Kasernens Depot. Gerningsmændene har man dog ikke fundet. Om Morgenen den 9. Oktober kastedes en Bombe ind i Dagbladet Dannevirkes Kontorer, der blev raserede. Senere ødelagdes et Roklubhus som Hævn for en Brand i den tyske Roklub. I Tønder bombesprængtes Brdr. Thygesens Forretningsejendom paa Vestergade. Dermed standsede Schalburgtagens i Sønderjylland. Det er dog efter Kapitulationen fastslaaet, at der var forberedt et Attentat paa de af Tyskerne mest hadede danske Blade, Hejmdal i Aabenraa og »Sønderjyden« i Sønderborg.

Gestapos Aktivitet steg Maaned for Maaned i den sidste Periode og blev mere og mere brutal og desperat. Der kom den ene Bølge af Arrestationer efter den anden, og selv om mange af dem var »Forbiere«, fik Tyskerne dog fat i mange af Modstandsbevægelsens gode Mænd, og mange satte Livet til, enten i Kamp, ved Torturen hos Gestapo eller i Koncentrationslejrene. Man mener i Sønderjylland, at en meget lang Række af Arrestationerne i Efteraaret 1944 skyldtes, at Gestapo kom Modstandsbevægelsen paa Sporet igennem Arrestationen af en af Vaabenmodtagningens Mænd. Han blev under Tortur aftvunget Oplysninger, der oprullede adskillige Forbindelser mod Syd.

I Oktober 1944 foretoges en Razzia paa Seminariet i Tønder i Forbindelse med en Sabotage paa Tønder Øst. Der blev fundet Sprængstof skjult mellem Tørvene, og en Del Elever blev arresteret. I November kom en hel Bølge af Arrestationer i Tønder By og Amt, som ramte Grupperne haardt, og mange maatte gaa under Jorden. Fra 1. November til Kapitulationen blev 20 arresteret. I Jyndeved tog Gestapo hele 13 Mand af en Gruppe, i Tinglev tre. Mange af Gestapos Fanger fra denne Del af Sønderjylland kom aldrig hjem fra Fangenskabet. Foruden Lektor Rosenkjær, hvis Død er omtalt, døde følgende i tysk Fangenskab: Pudserformand P. J. Hansen, Tønder, Postassistent A. R. Christensen, Tønder, Ekstraarbejder A. J. Koch, Tønder, Cementstøber J. Jannefski, Jyndeved, Fotograf L. Falk Simonsen, Tinglev, Kornhandler K. Th. Nielsen, Tinglev. Den unge Knud Hoffmann Laursen, Søn af Bogtrykker L. i Tønder, undslap Gestapo der, men faldt senere i Foraaret 1945 ved en Sabotageaktion i Svendborg i Kamp mod Tyskerne.

I Aabenraa blev Organisationen i Efteraaret igen omtrent revet op. Bylederen Overlæge Wollesen blev arresteret og et Vaabenlager paa Sygehuset beslaglagt. To andre af de mest fremtrædende Mænd i Modstandsbevægelsen blev fundet omtrent samtidig, Dommerfuldmægtig Bondo Svane og Elektriker Egon Nørgaard. Svane døde i Koncentrationslejr. Nørgaard, der var en af de dristigste og dygtigste Sabotører, blev pint ihjel af Gestapo paa Staldgaarden i Kolding. Hans Lig fandtes efter Kapitulationen nedgravet paa Skrydstrup Flyveplads. Blandt de øvrige Arrestanter var Kordegn Andersen. I Hjordkjær arresteredes i Forbindelse med en Jernbanesabotage Ekspedient Henry Christensen og førtes til Neuengamme. Han kom hjem med den svenske Hjælpekolonne, men faldt for en Hiposnigskyttes Kugler i København den 5. Maj. I Marts 1945 fik Aabenraa igen et haardt Slag, idet en Vaabensending gik tabt. 4000 kg Vaaben og Sprængstof var skjult hos Gdr. Hans Lildholdt i Brunde, hvorfra det skulde fordeles til Aabenraa, Padborg og Sønderborg. Chaufføren, der kørte Vaabnene til Sønderborg, blev kort efter fanget ved en Razzia sammen med mange andre og maatte røbe Gemmestedet i Brunde. Gestapo kom kørende med ham til Lildholdts Gaard og lod ham udpege, hvor Depotet var. Lildholdt selv var ikke hjemme, og Sønnen Falle Lildholdt var i Marken. De slap begge væk, men Falle L. blev senere ved et Tilfælde fanget i Odense. Hans Lildholdts Gaard blev som Hævn sprængt i Luften af Tyskerne og totalt lagt i Ruiner. I April arresteredes Aabenraas ny Byleder, Fabrikant Dam Sodborg, men han tog Tyskerne saa grundigt ved Næsen, at han blev løsladt faa Dage før Kapitulationen. Ved Undersøgelsen af Gestapos Papirer efter Befrielsen er det forøvrigt bleven fastslaaet, at der i Aabenraa Amt var planlagt en stor Razzia, som Kapitulationen forhindrede. Paa Listen over dem, der skulde arresteres, stod 16 »Kommunister«, bl. a. Rektor Buchreitz, Aabenraa, og 6 af Egnens kendte danske Præster.

I Grænseområdet skete der ogsaa Tab. Trafikassistent H. M. P. K. Nielsen, Padborg, døde i Neuengamme, Officiant Chr. Friis, Kollund, i Husum. Laurids Clausen Jørgensen Thomsen, Sottrup, blev skudt af Tyskerne i Kollund og døde paa Statshospitalet i Sønderborg i April.

I Sønderborg var Billedet et lignende. En Række Arrestationer gjorde et dybt Indhug i Rækkerne. Blandt Gestapos Ofre i Sønderborg By og Omegn var Sabotagelederen, Kontorist Erik Andersen, Lærer Carl Petersen, Huholt, Forstanderinde Frk. Hansen, Als Husholdningsskole, Lærer Gregers Jensen og Lærer Bennedsen, Augustenborg, der alle anklagedes for Gruppeorganisation, Ekspedient Hansen, Augustenborg, der havde Vaaben, Lagerforvalter Per Christensen, Sønderborg, der underviste i Brug af Sprængstof, Købmand Chr. Schmidt, Sønderborg, der havde huset Sabotører, Konstruktor Völker, der arbejdede med illegale Blade, og Pastor V. J. Madsen, Sønderborg. Pastor Madsens Arrestation viste, hvor stor de smaa

Tings Magt kan være. Hos et Medlem af Pastor Sandbæks Gruppe var der fundet et Kort over Sønderborg med et lille Kryds anbragt ved Pastor Madsens Bopæl. Der havde han boet under et Sabotagebesøg i Sønderborg. Dette Kort bragte Pastor Madsen i Fangenskab. Et andet Tilfælde fra Sønderborg viser det samme. En Kompagnifører var bleven arresteret, og han havde i Lommen en Liste over Vaaben, der skulde have været brugt paa en Øvelse Dagen efter. Under Afhøringen hos Gestapo saa han sit Snit til at liste denne Liste op af Lommen og gemme den i et Halmabrædt, der laa paa Kontoret. Da han et Par Dage efter slap løs, meddelte han Ledelsen, hvad der var passeret. Det var givet, at hvis den famøse Liste blev fundet, kunde det føre uhyggelige Konsekvenser efter sig. Derfor lavede Kriminalbetjent Clement-Hansen sig et Ærinde til Gestapo og satte sig til at sludre med en af de dansktalende Hjælpere, den tyske Provstedatter fra Aabenraa Irmgard Bade, i det Kontor, hvor Halmabrættet skulde være. Der laa ikke ét, men hele to mellem Kontorets Papirer, og det lykkedes ham at faa kigget i dem begge. De var tomme. Senere er Mysteriet bleven opklaret. Gestapo havde godt nok fundet Sedlen, men ikke sat den i Forbindelse med Kompagniføreren, der havde gemt den, men med en anden Arrestant fra Augustenborg. En Skriftprøve viste, at det ikke var ham, og da man iøvrigt ikke kunde tyde Sedlen, blev den henlagt og glemt.

2. Paaskedag 1945 led Sabotagegrupperne i Sønderborg smertelige Tab. Der blev forsøgt en Aktion mod tre tyske Ministrygere, der laa i Havnen. Man havde konstrueret nogle Magnetminer, som der med heldigt Udfald var eksperimenteret med i Vemmingbund. Nu skulde de forsøges mod Ministrygerne. Skæbnen vilde imidlertid, at der støjede nogle fulde Soldater rundt paa Havnen, da Sabotørerne passerede, og dette foranledigede Vagterne paa Skibene til at tænde Projektørerne og lade dem belyse Havneterrænet. Derved blev Sabotagegruppen afsløret. Det kom til en Ildkamp, da Vagterne straks fyrede efter Anraab, og Sabotørerne besvarede Ilden. Den ene faldt straks og den anden blev haardt saaret, slæbte sig et Stykke bort, men udaandede derefter. Det var Reservebetjent P. Th. Madsen fra Haderslev, født i Halk, med Dæknavnene »Tot« og »Hans Mathiesen«, og Snedker Sv. A. P. Hansen, født i Haagerup, med Dæknævnet »Snedkeren«. Aktionens Leder, Civilingeniør Per Holm, var den eneste overlevende, og han blev fanget af Tyskerne. De tvang ham til at bære sine to faldne Kammerater, imens de pryglede løs paa ham med Gummiknipler. Han blev senere ført til Kolding, og der reddede Kapitulationen hans Liv. Disse faldne Frihedskæmpers Lig blev efter Befrielsen fundet nedgravet paa Skydebanerne ved Sønderborg sammen med Liget af Anker Hansen og Karl Lauritsen, der var faldet i Kollund, og Fængselsbetjent Svend Holm fra Nyborg. Han var bleven mishandlet til Døde paa Husmandsskolen i Odense og derefter døende kastet paa en Lastbil og kørt til Frøslev. Her nægtede de danske Lejrlæger at tage Ansvar for hans Liv, og han førtes til Statshospitalet, hvor han døde. Den Gestapomand, der havde mishandlet ham, blev efter Kapitulationen fundet imellem Fangerne i Faarhuslejren, klædt i en menig Soldats Uniform. Hans Navn var Bieschau.

Endnu fire Dødsfald kan sættes i Forbindelse med Modstandsarbejdet i Sønderborg. Ved Togattentatet ved Hobro den 8. Oktober 1944 dræbtes Kriminalbetjent Peter Petersen fra Tandslæt, som levede under Jorden og var ude paa illegal Rejse. I Norrland døde Sygeplejerske Margrethe Laurbjerg, ligeledes fra Tandslæt. Mellem den sidste Maanedes henrettede var to DSB-Tjenestemænd, der havde gjort Tjeneste i Sønderborg, Afløsningsassistent Ole Christensen og Ekspedient Henry Jacobsen.

Modstandsbevægelsen i Haderslev mistede i den afsluttende Periode en lang Række af sine bedste Folk. Den første Gestapoarrestant i Byen var Fritz Maas, der blev taget i Juni



1941. Paa et tidligt Tidspunkt arresteredes ligeledes Radiomekaniker Chr. Callesen, der døde i Stutthof i Januar 1944. I April arresteredes Skovridder Dalgas. Mekaniker Evald Hansen arresteredes om Sommeren og døde i December samme Aar. I Efteraaret 1944 satte den store Arrestationsbølge ind. I September tog Gestapo Kriminalbetjent Poulsen, Stabs-officiant Munch Jensen og Politimester Hartmann. Senere arresteredes Kaptajn Muxoll, Købmand Anton Hundevadt jun., Tjener Leth, Fru Dr. Misfeldt, Øsby - Manden var flygtet til Sverige -, Oberstløjtnant Elmgreen, Bibliotekar Frk. Obel, Kontorassistent Bøgh, Hermann Schlosser, Boghandlermedhjælper Frøken Jensen, Amtslæge Lauritzen, Lektor Diemer, Ingeniør Ohlsen, Stationsleder Skovrup, Bogholder Frederiksen, Repræsentant Anders Rude, Kreditforeningsassistent Nissen, Proprietær Midtgaard, Hoptrup, Læge Roued, Dekorator John Christensen, der var flygtet, men fangedes i Svendborg, stud. pol. Ernst Nielsen, stud. mag. R. Hejselbjerg, Inspektør Asger Rasmussen, Amtsstuefuldmægtig Jensen, Reservebetjent Ruge, Boghandler Algreen Petersen, og endelig den katolske Præst Petrus van der Stock.

En Del af disse kom hjem ret hurtigt, men de fleste befriedes først ved Kapitulationen. Adskillige andre blev taget med i Farten af Gestapo, men løslodes efter faa Dages Forløb.

I December 1943 kom Gestapo ud for en pudsig Fejltagelse. I Mørkningen den 14. ankom en Lastbil til Statsseminariet, og Tyskerne troede, at den kørte med Vaaben. Man mistænkte straks Seminarielærer, Idrætsinspektør Braae Hansen for at være Modtageren, da han havde opholdt sig i flere Aar i England, og han blev samme Aften anholdt i Spandet ved en Skoleindvielse sammen med en Datter. Bagefter opklaredes det, at Lastbilen ikke havde bragt Vaaben, men Musikinstrumenter til en Fest, som Seminaristerne afholdt.

I December 1944 blev den 19-aarige Erik Schlosser dræbt af Tyskerne. Han var ansat i Firmaet Andreas Erichsen i Nørregade, hvor Gestapo troppede op for at anholde ham. Han saa imidlertid sit Snit til at springe ud ad et Vindue og fra et Halvtag ned i Gaarden til Naboejendommen. Her blev han ramt af et Skud og dræbt. Liget blev kastet ind i en Bil og kørt bort. Tyskerne nægtede at udlevere Liget med den Motivering, at der var demonstreret i Byen ved at flage paa halv. Han blev efter Befrielsen fundet begravet paa Skrydstrup Flyveplads.

I Oktober 1944 afslørede Gestapo en meget aktiv Sabotørgruppe i Hammelev, og Stationsmester Erik Eriksen, Banearbejder Jensen og Postmedhjælper Petersen blev anholdt. I samme Forbindelse skulde Journalist H. P. Jensen, Sønderjyden i Haderslev, og Maler Breining, Haderslev, have været sat fast, men de slap væk. Eriksen, der blev hentet om Middagen, blev om Eftermiddagen ført tilbage til Hammelev for at vise Gestapo, hvor han havde Vaaben og Sprængstoffer nedgravet. Han bar da tydelige Tegn paa at have været under alvorlig Tortur. Han døde senere i en Koncentrationslejr.

En af dem, Gestapo med størst Iver havde eftersøgt i Haderslev, var den tidligere Underofficer, Kusk Hans Andersen. Han var mellem de første, der var gaaet ind i aktivt Arbejde og blev en af de dygtigste Sabotører og Modstandsledere paa Egnen. Gestapo var flere Gange paa Sporet af ham, og det lykkedes ogsaa for dem ved Hjælp af en dansk Stikker at faa ham identificeret. De omringede en Dag hans Hus paa Enghavevej og gennemsøgte hele Huset uden at finde ham. Han var der dog, men sad gemt i et Skjul, han havde indrettet mellem et Loftsværelse og Taget. Efter denne Affære forlod han sammen med sin Kone Byen og opholdt sig i Omegnen, hvor han fortsatte sit Arbejde. Til sidst slog han sig ned hos Bestyrer Bonde paa Vedsted Landbohjem, og her fandt han sin Død paa Kongens Fødselsdag i 1944. Det har senere vist sig, at Gestapo paa Grund af de mange Sabotager mod Banen i dette Omraade havde iværksat en meget omfattende Undersøgelse paa

Eggen. Flere danske Stikkere havde været i Vedsted, bl. a. den berygtede Jenny Holm, »Jenny Jugø«, og de havde af Ejerne af Slukefter Kro, Søstrene Jochimsen, faaet Oplysninger om den fremmede Mand, der havde slaaet sig ned i Landbohjemmet. Paa Kongens Fødselsdag blev der om Aftenen, umiddelbart efter at der havde fundet en Sprængning Sted paa Banen, hvorved det var kommet til Ildkamp, som havde kostet Tyskerne døde og saarede, iværksat en Aktion mod Landbohjemmet. Her holdt Ungdomsforeningen sin sædvanlige Kongefest med Idrætsinspektør Braae Hansen, Haderslev, som Foredragsholder. Mødet var netop ved at slutte, da Tyskerne omringede Huset med en større Styrke og anmeldte deres Komme med nogle Salver igennem Vinduerne. Mødedeltagerne kastede sig ned paa Gulvet og mange søgte Tilflugt i Kældrene. Alle blev hurtigt jaget ud med Hænderne i Vejret. Hver eneste blev nøje undersøgt. De mistænkelige blev anbragt paa Scenen, og ved 2-Tiden sendtes alle Kvinderne hjem. Tyskerne genkendte Hans Andersen, og han blev med det samme ført udenfor og skudt ned. Bestyrer Bonde, hans Kone og en Søn blev arresteret sammen med Aftenens Taler Braae Hansen, Fru Pastor Quistgaard og Dagen efter Præsten selv. Han blev arresteret i Maugstrup, hvor han havde talt ved en Kongefest. Yderligere arresteredes Bankassistent Warncke, Over Jerstal, og Snedkermester Dele, Over Jerstal. Tyskerne paastod, at der under Razziaen var bleven skudt paa dem. Det passede ikke, men Tyskerne skød i Mørket paa hinanden og en Underofficer blev dødeligt saaret, to Feltweblere og en Gestapomand lettere. Først om Morgenen ved 8,30-Tiden blev Resten af Mødedeltagerne sendt hjem. Senere blev yderligere en Søn af Bonde og en Pige arresteret, men blev dog frigivet igen. Et Par Dage efter blev Landbohjemmet sprængt i Luften. Hans Andersens Kone slap væk og blev af Fiskere i Aarøsund sejlet til Fyn. Gestapo eftersøgte hende hos Forældrene i Seggelund, og da hun ikke var der, arresterede de hendes Far, Statshusmand Martin Jessen Grøn. Han døde i Marts 1945 i Neuengamme. Hans Andersens Lig blev ogsaa senere fundet paa Skrydstrup Flyveplads. Foruden ham og Erik Schlosser laa her Egon Nørgaard fra Aabenraa og Arnold Jørgensen fra Vejle.

Nogle Maaneder efter denne Affære udspillede i Over Jerstal i samme Sogn en ny Tragedie, hvor igen en Stickers Angiveri kom til at koste en dansk Patriot Livet. Lederen af Rutebilernes Pakkeindleveringssted i O. Jerstal, den tyske Skomager Hagner, fik Mistanke til en Forsendelse til Læge Jørgen Teilmann. Han fik fat i den tyske Privatskolelærer Heinrich Nielsen, og de to aabnede Pakken, der viste sig at indeholde en Maskinpistol og Sprængstoffer. Nielsen underrettede Feltgendarmen i Haderslev, og Læge Teilmann blev arresteret sammen med sin Hustru og ført til Kolding. Den 10. Marts blev Teilmann henrettet i København. Frihedskampen kom til at koste endnu en Haderslever Livet. Sv. Aage Schmidt, der var gaet under Jorden i August 1944, omkom i København i Maj Maaned som Frihedskæmper ved et Ulykkestilfælde.

Ogsaa paa Røddingegnen fik Gestapo fat i nogle af Modstandsbevægelsens Folk. I April blev saaledes Højskolelærer Rosendahl, der var Medlem af Regionsledelsen, arresteret. I Jels tog man Husmand Andreas Lunding, en Broder til den kendte Oberstløjtnant L., og Skrædder Dinesen. I Langetved kom det til en dramatisk Episode. Gestapo jagede en Frihedskæmper, der flygtede ind i Forsamlingshuset, hvor der netop var fuldt Hus til et Møde. Frihedskæmperen sprang op paa Scenen og derfra ud gennem et Vindue. En Gestapomand, der vilde standse ham, blev skudt. Under Sammenstødet var Frihedskæmperen blevet saaret temmeligt alvorligt, blandt andet havde han to Skud gennem Lungerne. Han kom under Lægebehandling og kom sig. Den dræbte Gestapomand, en Dansker ved Navn Godtfredsen, menes at være den, der dræbte den unge Byleder i Ribe, Knud Andersen, en Søn af Lærer Andersen i Røllum ved Aabenraa.

Modstandsbevægelsen i Haderslev havde i de sidste Maaneder en Fordel under Kampen mod Gestapo som ingen af de andre Kredse, idet man var kommet i Forbindelse med en Underofficer, der paa Kasernen passede det tyske Fjernskriveranlæg. Han var tysksindet Sydslesviger, men glødende Anti-Nazist og havde en Tid siddet i Koncentrationslejr. Fra ham fik Modstandsbevægelsen mange nyttige Oplysninger, baade om lokale Ting og om vigtige militære Anliggender, som rapporteredes til Regionen, fra hvis Radiosender i Brørup Nyhederne sendtes til England.

Uden at vide det havde Modstandsbevægelsen endnu en Hjelper paa Kasernen. I April 1945 havde Tyskerne forberedt en meget stor Razzia i Omegnen, og det fik en Østriger Nys om. Han snakkede om Sagen med en af Tyskernes danske Chauffører. Da de ikke kunde komme i Kontakt med Modstandsbevægelsen for at advare denne, sendte Chaufføren Kommandanten følgende Telegram: »De kan spare Dem Deres Razzia, vi er underrettet. - Patrioten«. Han var nær ikke kommet af med sit Telegram, da Assistenten paa Telegrafstationen ikke turde sende det. Først da han fik stukket en Revolver i Næsen, ekspederede han det. Det vakte vældigt Postyr paa Kasernen hos Tyskerne, og Razziaen blev opgivet.

— — —

Ved Siden af Sabotagen og Forberedelserne til det militære Opgør paa D.-Dagen udføres der i Sønderjylland Besættelsen igennem et meget stort og mangesidet illegalt Arbejde, der spændte over alle Kredse af Befolkningen. Det skete dels i Samarbejde med de aktive Grupper og dels selvstændigt. Blad- og Bogarbejdet sattes i System i Løbet af 1944. Af særlige sønderjydske Blade spillede »Budstikken«, der udgaves af kommunistiske Kredse, en ikke ringe Rolle. Den gik ind sidst paa Aaret, da Gestapo ved Hjælp af en Stikker fandt frem til Trykkeriet i Aabenraa. Men Medarbejderne var i Tide gaaet under Jorden, og end ikke »Rulleriet« fik Tyskerne fat i. I Haderslev udsendtes en særlig sønderjydsk Udgave af »Frit Danmark«, der havde ret stor Udbredelse. Bedst organiseret var »Ringens« Bladarbejde. Dens Skrifter udsendtes fra en Central i Aabenraa, der passedes af nogle unge Journalister, til hele Landsdelen i store Oplag. Hammerich-Kredsens »Folk og Frihed« kom hver Gang i 3000 Eksemplarer. Der var Forstoppelse i Byens Postkasser, naar de blev ekspederet. Fra samme Central fordeltes et meget stort Antal illegale Bog-Publikationer, og Kredsen gav selv et Bidrag til denne Litteratur med »Ringerens« Bog »Ved Rigets Sydgrænse« (Forlag Skræp), som i høj Grad fremmede Hjemmetyskernes Fodkulde. Den samme Kreds arbejdede i Sønderjylland for Toldstrups jyske Efterretningssektion, og meget af Materialet, der kom frem ad denne Vej, genhørte man i svensk og engelsk Radio, ligesom det blev brugt af den illegale Presse og af Dansk Pressetjeneste i Stockholm. Den militære Værdi af Arbejdet kan kun de Sagkyndige vurdere. I flere Tilfælde traadte den samme Gruppe i Funktion ved at formidle Forbindelse med Koncentrationsfanger i de tyske Lejre.

Ved Siden af dette mere normale Arbejde dukkede der stadig ekstraordinære Opgaver op. I Sønderborg kom i Februar 1945 Rederiet Lauritzens Damper »Jelva Lau«, Kaptajn Morten Jensen, i Havn med en Ladning Kunstgødning. Da man i Byen hørte, at Skibet bagefter skulde til Oslo, foretog en Kreds i Byen en hurtig Indsamling af Levnedsmidler, og da Skibet gik til Norge, havde det skjult i Lasten 17 Tons Levnedsmidler. I Oslo gav man den tyske Havnekaptajn en Side Flæsk over Øjnene, og paa den Maade kom Resten af Forsendelsen godt i Land og

Øverst: De tyske Gadeskilte i Tønder fjernes, og Frihedskæmperne marcherer gennem Byen. — Foruden tilvenstre: Dr. phil. Jens Kruse (t.v.) og Kaptajn Per Jegsen ved Krusaa den 5. Maj. — Til højre: De første Englændere kører gennem Aabenraa. Englænderne paa »Folkhjem».



blev uddelt til nødlidende Nordmænd. - I Aabenraa førtes en ganske pudsig Krig mellem Tyskerne og en Gruppe danske Borgere om Englændergravene paa Kirkegaarden, der ved Kapitulationen rummede 132 allierede Flyvere. Trods alle tyske Forsøg paa at hindre det mødte disse brave Mænd ganske ugenert til alle Begravelserne, indtil Tyskerne begyndte at spærre Kirkegaarden med bevæbnede Poster. Det førte imidlertid bare til, at de danske Borgere ventede, til den tyske Begravelsesceremoni var forbi og Posterne trukket ind, og saa afholdt de en dansk Andagt ved Graven bagefter. De sørgede for Gravenes Udsmykning og Pasning under hele Besættelsen. Efter Kapitulationen er det vedtaget at rejse et Mindesmærke for de allierede Flyvere. Dette Arbejde, hvis Hovedmænd var ORS. Boeck, Amtslansinspektør Krarup, Pastor Kallenbach-Petersen og Inspektør Huusmann, var meget populært i Byen. Imidlertid tog Sønderjyderne sig ikke blot af de faldne. Ogsaa de levende, der slap fra Havarier og Nedskydninger over Landsdelen, blev taget om Hænde og bragt i Sikkerhed.

Forbindelsen med Frøslev Lejrens Beboere var ogsaa en af de spændende Opgaver i Landsdelen. Modstandsarbejdet naaede helt ind bag Lejrens Pigtraad, og der organiseredes der som udenfor Grupper, som var rede til Aktion ved Kapitulationen. Forbindelsen ind i Lejren gik hovedsageligt gennem det danske Fængselspersonalcs Hænder, og det omfattende Smugleri af Breve, Aviser, Tobak o. m. a. blev sjældent opdaget af Tyskerne.

Og saa kom de mærkelige Majdage, der gik forud for Kapitulationen. I Sønderjylland havde man længe kunnet mærke, hvordan det smuldrede i de tyske Rækker. Trods Grænse-spærring var der Forbindelse nok sydpaa, saa man holdtes underrettet om Udviklingen i Tyskland. Ogsaa i selve Sønderjylland var der Tegn i Sol og Maane. Zeitfrivillig-Korpset gjorde Mytteri - det vilde ikke slaas - og blev opløst. Der var Borgerkrig i Nazipartiet, og de tyske Skorstene fæg med Aske af brændt Papir. De første af den store Flok Krigsforbrydere begyndte at glide mod Syd for at være ude af Landet i Tide. Dr. Best indrettede sig en Villa ved Flensborg Fjord som sidste Tilholdssted paa dansk Grund, velforsynet i alle Maader, ikke mindst med Levnedsmidler og Spiritus. Det gik nu senere i de forkerte Halse, da det tyske Personale stjal det meste. Soldaterne tænkte kun paa Freden, der nærmede sig, men Værnemagten holdt Disciplinen. Den sidste Søndag før Kapitulationen opklæbedes over hele Landsdelen Opraab til de tyske Soldater om at slutte Krigen og nedlægge Vaabnene, naar Englænderne kom. Det var underskrevet »Deutsche Soldaten«, men det var - nu er det jo ikke nogen Hemmelighed mere - opsat af 3. Regions Folk. Tidligt Mandag Morgen havde tyske Patruljer travlt med at rive dem ned. Mange Steder puttete Soldaterne dem ganske stille i Lommen for at lade dem gaa videre til Kammeraterne, og det var jo saadan set ogsaa en god Anvendelse. En Proklamation fra General Lindemann formanede til Troskab mod Føreren og advarede mod Frihedskæmperne. Dem syntes man at frygte lige saa meget som Englænderne. Gaderne i de sønderjydske Byer, navnlig Aabenraa og Haderslev, var udbygget til Gadekamp. Der var anlagt Maskingeværreder paa Gadehjørnerne og foran de tyske Belægninger. Det saa meget drabeligt ud, og det kunde i givet Fald være blevet mere ubehageligt end de Pansergrave og andre »Fortifikationer«, der var anlagt med Front mod Syd. Hovedstillingen gik fra Haderslev mod Vest, og længere mod Syd løb en anden Stilling omtrent langs Grænsen. Mindretallet havde her været paa frivillig Skansegravning, og man havde endog prøvet at sætte de danske Frøslevfanger ind. Det gav nu ikke meget, for næsten alle Spaderne brækkede Skaftet, naar de kom i Hænderne paa disse Fanger. End ikke de tyske Soldater tog disse Anlæg alvorligt. En Soldat, der stod og gravede et Skyttehul ved en Landevej, forklarede danske Tilskuere smilende, at det var godt at have noget at gemme sig i, naar de engelske »Panzer« kom rullende.

De sidste Uger før 5. Maj stod i Sønderjylland i Bernadottes Tegn. De svenske Rødekors-Biler bragte Dag efter Dag danske og norske Fanger hjem fra Konzentrationslejrene. Grev Bernadotte kom og gik til sine Konferencer med Himmler og de andre høje tyske S.S.-Ledere, alt mens Fronten stadig skød sig nærmere. Hvor den laa, var man aldrig helt klar over, da Englænderne ikke sagde noget, og de tyske Rygter løj. Det tyske Hovedkvarter endte i Flensborg, hvor ogsaa den ny »Fører«, Admiral Dönitz, slog sig ned. Det tredje Rige snævrede ind.

Der udspilledes et ganske ejendommeligt Liv ved Grænsen i disse sidste Døgn af Krigen. Ingen, der har levet med i det, vil nogensinde glemme det. Man mærkede Aandepustet af kommende store Begivenheder. De sidste svenske Transporter rullede ind, de sidste med Kvinder fra Ravensbruck-Lejren, sørgelige Vrag af Mennesker, der fyldte Karantænestationerne i Krusaa og Padborg. Og Rygterne fulgte i deres Spor. Hvor var Montgomery? var det store Spørgsmaal. Og ingen vidste det. Men hans Flyvere saa og mærkede man. Engelske Jagere drev Klapjagt paa alle Landevejstransporter, og det flammede af brændende Lastbiler langs Hovedvej 10.

Himmlers Fredstilbud forkastedes, men Kapitulationen ventedes hver Time. Det sidste Døgn før Lørdag den 5. stod i Opløsningens Tegn. Rundt i Landsdelen dukkede Hjemmetyskere op - sværtbevæbnede af Frygt for Frihedskæmperne - paa Flugt fra deres Gestapotjeneste. Det tyske Politi af alle Arter drog over Grænsen fulgt af en Sværm af deres danske Stikkere og Hjælpere. Endnu var Vejen fri.

Indenfor Modstandsgrupperne var det travle Døgn, men det mærkede Folk ikke saa meget til. De sidste Forberedelser blev truffet, Vaaben fordelt, Biler gjort klar. Endnu vidste man ikke, om der blev Kamp eller betingelsesløs Kapitulation over hele Linjen.

Og saa blev det til Kapitulation Fredag Aften, og Lørdag Morgen gik Frihedskæmperne i Aktion. Det første Døgn var der nogen Usikkerhed om, hvordan Tingene vilde forløbe, da de enkelte tyske Afdelinger ikke havde faaet nogen Ordre om Afvæbning, og man kunde se baade danske og tyske Patruljer og Vagter næsten Side om Side. En større Styrke af 3. Regions Folk besatte tidligt om Morgenen Grænsen under Kommando af Højskolelærer Dr. phil. Jens Kruuse, Askov. Grænseovergangsstederne blev spærret, og der opstilledes Maskingeværer paa de strategisk vigtige Steder. Dermed var Flugten mod Syd forbi. En Del af Grænsegendarmerne, der lige var vendt hjem fra Fangenskab, meldte sig til Tjeneste og anlagde Armbind. Om Morgenen Kl. 8 hejste det danske Fængselsvæsens Folk Dannebrog over Fangelejren i Frøslev. Fangerne stillede den tyske Kommandant et ultimativt Krav om øjeblikkelig Løsladelse og Aabning af Portene. Det blev afslaaet, men faa Timer efter befriede Regionens Folk Lejren uden Modstand fra Tyskernes Side. En Del af Fangerne dannede med det samme et Kompagni og rykkede til Grænsen for at deltage i Bevogtningen. Andre Grupper gik i Gang med at rense ud i Lejren, hvor der endnu var en Del af de Stikkere og Tyskerhaandlangere, der havde søgt Tilflugt der af Skræk for Frihedskæmperne i de sidste Maaneder af Krigen. Nu blev de de første Fanger i Faarhuslejren, som den kom til at hedde efter Ejerskiftet. I Løbet af Dagen rejste de fleste danske Fanger hjem via Padborg.

Mellem Frøslev-Fangerne var der 17, som reddede Livet ved Kapitulationen. De var dømt til Døden og skulde i Dagene før Sammenbruddet sendes til København. Blandt dem var Dommer Strøbech, Kolding, der indtog en ledende Stilling indenfor 3. Regions Organisation. Fangerne var en Dag allerede indladet i Tog i Padborg, da Transporten blev opgivet. Banen var afbrudt af Sabotage, og hele Situationen saa usikker, at Afsendelsen blev ud-sat. Og saa kom Kapitulationen og reddede dem.



Mellem de Regionsofficerer, der mødte ved Grænsen den 5. Maj, var ogsaa en Nordmand, Per Jegsen, der som engelsk Kaptajn var attachedet Regionen som Forbindelsesofficer. Han havde haft en dramatisk Løbebane under Krigen. Per Jegsen, hvis Slægt forøvrigt stammer fra Sønderjylland, var den 9. April 1940 landbrugsstuderende i Oslo. Han meldte sig straks frivilligt til Hæren og blev afkommanderet som Forbindelsesmand ved en af de engelske Batailloner, der landsattes paa Vestkysten. Afdelingen blev sprængt af Tyskerne, og ved den Lejlighed blev Jegsen taget til Fange. Senere lykkedes det ham at flygte til Sverige for derfra at søge til England. Han og en Flok Kammerater søgte flere Gange at slippe bort ad Søvejen. Det sidste og det mest dramatiske Forsøg bragte atter Jegsen for en Tid i tysk Fangenskab. Han havde taget Hyre paa et af de 10 store norske Skibe, der laa i Gøteborg Havn, og som i Marts 1942 forsøgte at bryde gennem Blokaden for at undgaa en forventet Udlevering til Quislingregeringen. Kun to af Skibene slap igennem, to vendte om, mens de seks blev skudt i Sænk. Blandt disse var det Skib, som Jegsen var om Bord paa. Tyskerne fiskede de overlevende op, og fra Frederikshavn gik Transporten sydpaa mod Fangelejrene. Jegsen vilde nu ikke med saa langt. Ved Bolderslev mellem Rødekro og Padborg sprang han ud af et Vindue paa Toilettet og havde Held til at komme sikkert til København og derfra til Sverige igen. Denne Gang lykkedes det ham at komme videre, med Flyvemaskine gik Rejsen til England, hvor han gik ind i Special Force. I Oktober 1944 hoppede han som engelsk Kaptajn ud med Faldskærm ved Aalestrup og meldte sig til Tjeneste i den danske Modstandsbevægelse. Han blev attachedet 3. Region, hvor han gjorde Resten af Felttoget med og var som Forbindelsesofficer den danske Ledelse til megen Nytte.

Overgangen rundt i Landsdelen forløb, trods Usikkerheden det første Døgn og Tyskernes Ulyst til at respektere Kapitulationen og lade sig afvæbne, de fleste Steder temmeligt fredeligt. Det kom dog et Par Steder til væbnede Sammenstød med tysk Militær som Følge af Arrestationerne, der var begyndt omgaaende. Hjemmetyskerne kaldte flere Steder de tyske Soldater til Hjælp, og da de endnu var under Vaaben, gik de til Angreb. I Rødding og Gram tvang de Frihedskæmperne til atter at løslade nogle Arrestanter. Det skete dog uden Kamp, da de Danske lod Fangerne løbe for at undgaa Blodsudgydelse. Man regnede med, at Situationen vilde klare sig hurtigt, hvad der jo ogsaa skete, og saa blev de befriede Tyskere fanget ind igen. I Skærbæk kom det til en Ildkamp. Her aabnede tyske Soldater Ild paa Frihedskæmpernes Vogne og stormede deres Hovedkvarter. Herunder blev to Mand dræbt, Kontorist Johan Nielsen og Mejerist Herman Svendsen, mens en Del blev taget til Fange. De blev dog senere befriet efter en Forhandling med højere tyske Instanser, og deres Vaaben givet tilbage. Ved Grænsen Syd for Tønder aabnede en tysk SS-Afdeling Ild mod en dansk Bevogtningsstyrke, idet de troede at blive angrebet. Tre danske Frihedskæmpere blev saaret: Bruno Schiønning, Ingeniør Olaf Christensen og Ingeniør H. S. J. Nielsen. I Graasten kom det til et meget alvorligt Sammenstød. Frihedskæmperne benyttede her den tyske Privatskole til Internat af Arrestanter, og om den udspandt der sig i Formiddagstimerne en Kamp. I Egersund laa der en Del tyske Marinefartøjer, og da de blev alarmeret ved Efterretningerne om den danske Aktion i Landsdelen, sendte de 20 Mand, hovedsageligt Officersaspiranter til Graasten. De angreb den danske Styrke ved Skolen med Geværild og drev den tilbage. Da de ikke var klar over, at de Fanger, de vilde befri, sad i Skolen, kastede de Haandgranater ind gennem Vinduerne, hvorved flere af Fangerne blev saaret. To Frihedskæmpere blev dræbt under Kampen: Murer Hans Feddersen, Graasten, og Chr. Clausen, Svejrup. Kampen blev dog standset, da højere tyske Kommandomyndigheder

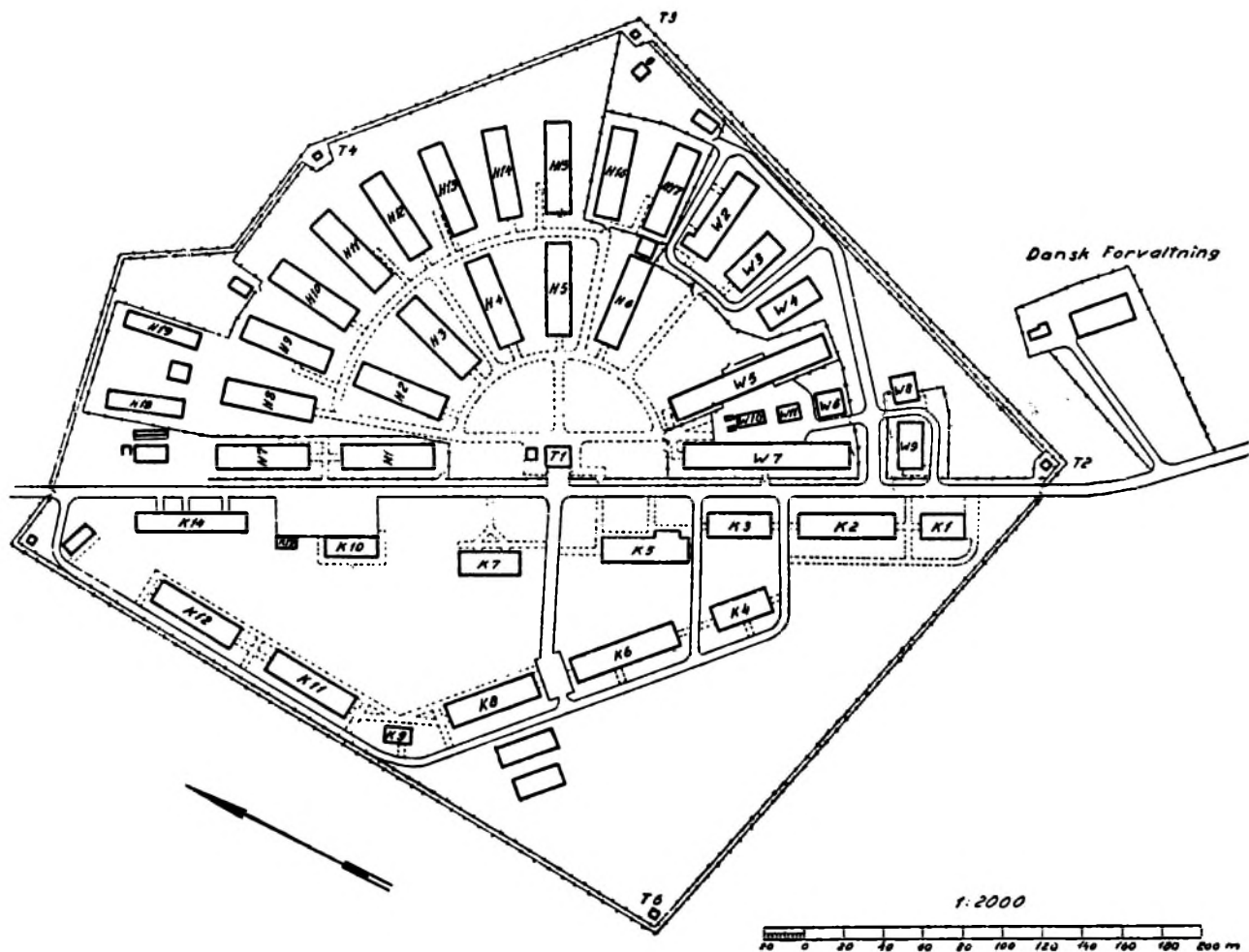
Øverst: Engelske Soldater visiterer Tyskere ved Krusaa.  
Nederst til venstre: Vaabenkirkegaarden ved Krusaa. Til højre: Brigade-Soldater paa Grænsenvagt.



greb ind og sendte Marinerne tilbage til Skibene. - Da der ikke blev nogen Invasionskamp, blev Frihedskæmpernes Hovedopgave Indfangningen af Krigsaarenes mange Forbrydere af alle Kategorier, og Interneringen gennemførtes grundigt og hurtigt straks efter Kapitulationen. Ingen af de tidligere saa højtalende Landsforrædere satte sig til Modværge, da de blev arresteret. Mange af dem var vist endda klar over, at Arrestationen reddede dem fra noget værre. Fra de mange lokale Internater begyndte en stadig Strøm af Landsforrædere at gaa til Faarhuslejren, hvor tidligere danske Fanger i den første Tid havde Vagten. Ogsaa paa anden Maade gennemførtes en hurtig Udrensning i Landsdelen. Alle Tyskere og kompromitterede Danske blev sat fra deres Embede i de offentlige Kontorer o. lign. I Tønder pillede man som Tegn paa den ny Tid de gamle Gadeskilte, der bar baade dansk og tysk Tekst, ned. De fleste tyske Bygninger og Institutioner beslaglagdes og toges i Brug af Modstandsbevægelsen.

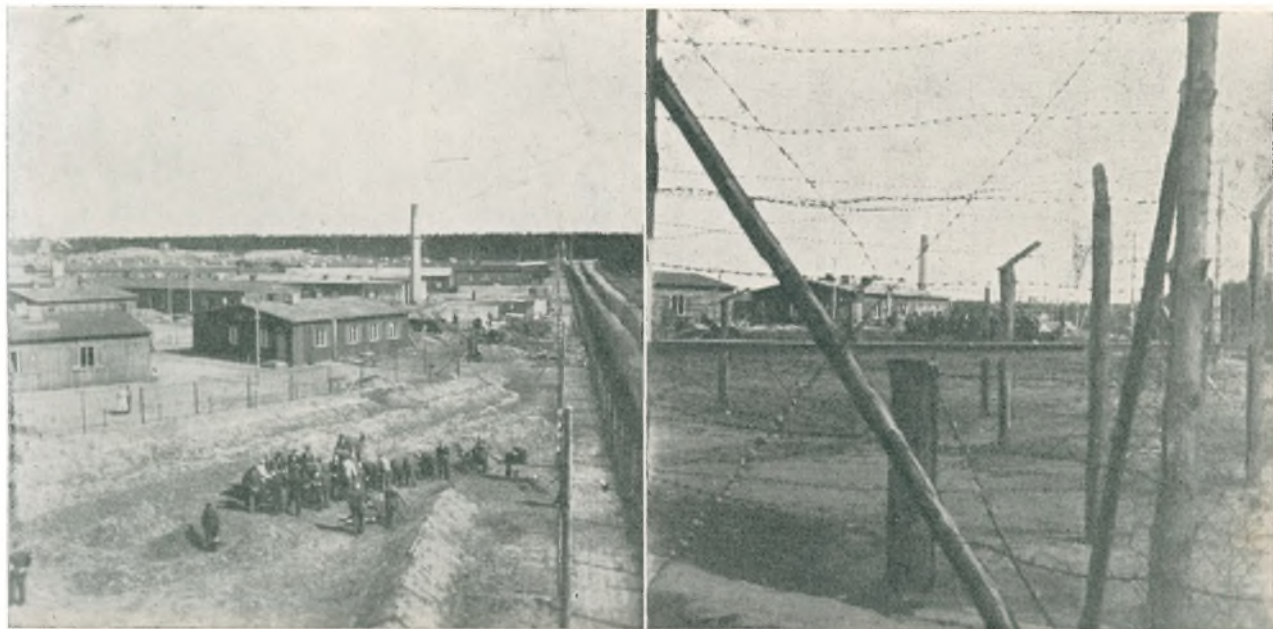
Tirsdag ankom de første Englændere, modtaget med Jubel af den sønderjydske Befolkning, og Dagen efter de første Afdelinger af Brigaden, som rykkede til Grænsen og overtog Bevogtningen der sammen med Frihedskæmperne. Derefter kom der System i Tyskernes Afmarch og Afvæbning, som var begyndt allerede den første Dag. Det flød med tysk Udrustning langs Hovedvej 10. Navnligt hobede det sig op i Krusaa, hvor alle maatte gennem et Naaleøje og blev visiteret og berøvet baade Vaaben og stjaalet Gods, inden de fik Lov at fortsætte videre sydpaa til Fangenskabet. Der begyndte ogsaa at komme interessante Gæster den anden Vej. Mange flygtede Landsforrædere vendte hjem igen eller blev fanget dernede og sendt retur. Det gjaldt saa prominente Folk som den højere Pancke, der blev taget i Flensborg, Gestapochefen Burfeind fra Kolding, der arresteredes i sit Hjem i Nibøl, mens han var ved at hjælpe Konen med Storkvasken, den danske Storstikker Max Pelving, der var sluppet over Grænsen lige før Frihedskæmperne kom til Krusaa, blev fundet i Flensborg og arresteret. Han havde i flere Maaneder gemt sig i Frøslevlejren. Og der kom i de kommende Uger mange flere, kendte og ukendte, og de danske Myndigheder tog gæstfrit imod dem og dirigerede dem til Faarhuslejren.

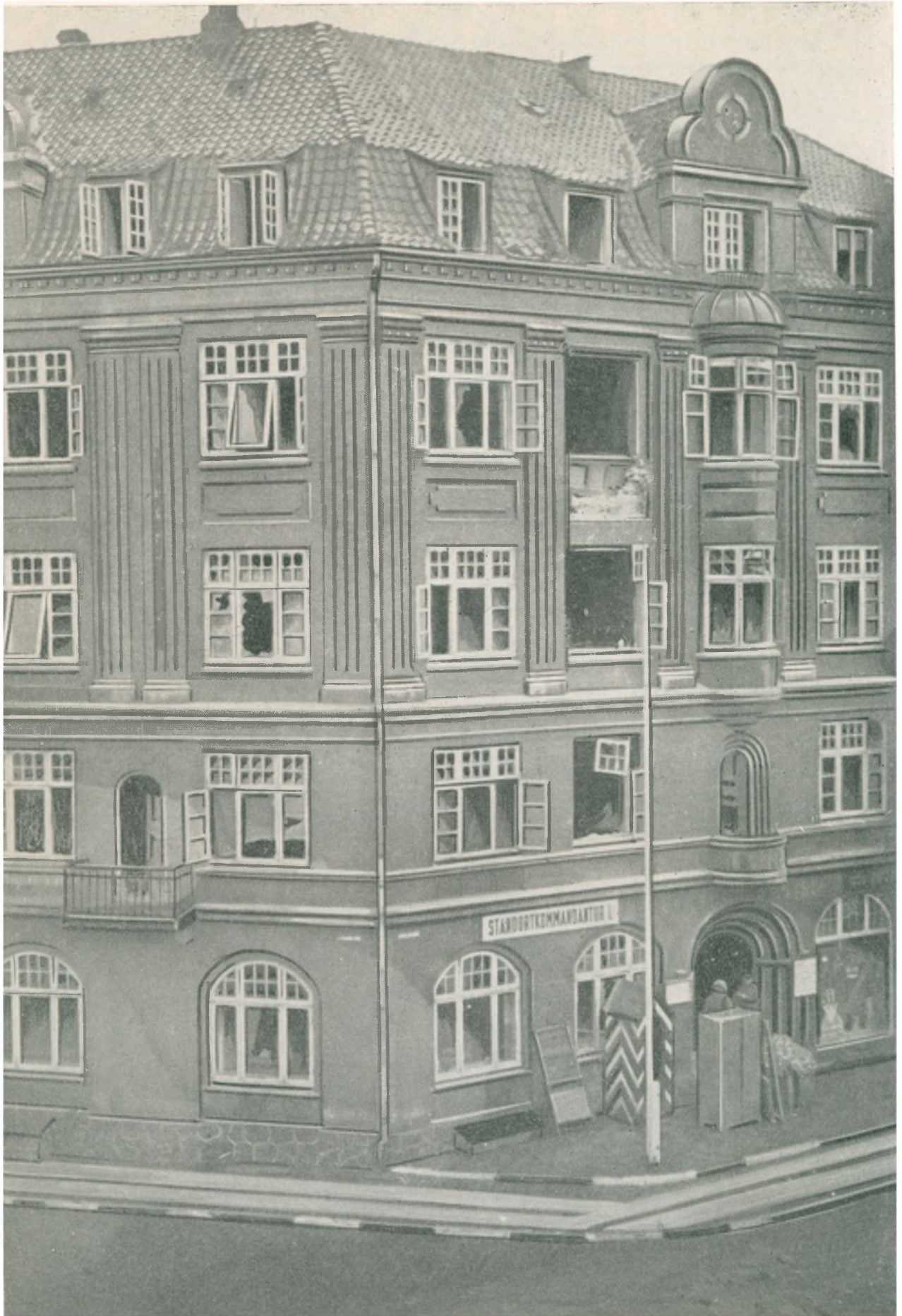
Dette var Frihedskampens sidste Akt. Udrensningen blev de normale Myndigheders Sag, Politiets, Domstolens og Militærets. Regionen kunde demobilisere. Den havde gjort sin Pligt, og den havde indskrevet sit Navn med Ære i Danmarks Historie.



FRØSLEVLEJREN: Hovedvagttaarnet (T1) ligger midt i Lejren, og de øvrige 5 Vagttaarne er placeret i Lejrens Yderpunkter. Barakkerne anvendtes til følgende Formaal: W2: Snedkerværksted, W3: Smedeværksted, W4: Vaskeri, W5 og 7: Spise- og Køkkenbarakker, W8: Aflusningsbarak og W9: Fængselsbarak. —

H1 og 7: Stikkerbarakker (Stikkerstrasse), H6: Sygebarak. H16 og 17: Kvindebarakker, H2—5, H8—15 samt H18 og 19: Almindelige Beboelsesbarakker. — Nederst paa Tegningen ses Lejrens tyske Afdeling. — Forneden tilv. Udsigt fra Vagttaarn T2 mod T3. Tilh. et Blik ind gennem Lejrens dobbelte Pigtraadshegn.





# MODSTANDSBEVÆGELSEN I AALBORG AMT

## OG ARBEJDET I TOLDSTRUPS FORSYNINGSTJENESTE

Af Journalist N. AUG. EJGENBROTH

Aalborg blev et af Hovedcentrerne i Danmarks Frihedskamp. Da der første Gang blev spurgt Nyt om en aktiv Modstandskamp i Danmark, kom Meddelelserne fra Aalborg. Det var ganske vist kun Drengene, der var traadt op imod Tyskerne med det Maal »at udvirke norske Tilstande« herhjemme. Men det var et Pionerarbejde, de udførte, og Gnisten fængede. Arbejdet blev videreført, og snart vidste enhver Dansker saavel som Besættelsestropperne, at der i Aalborg var Tale om en handlekraftig og initiativrig Kreds af Patrioter. Tyskerne sendte deres dygtigste — samtidig mest brutale — Politifolk til Aalborg, og blodige Indhug blev der gjort i Patrioternes Skare. Men aldrig lykkedes det Gestapo at ødelægge Organisationen. Der var altid modige Mænd til at føre Opgaverne videre, naar nogle var blevet dræbt eller fængslet. Modstandsbevægelsen i Nordjylland har haft et meget stort Tab af Menneskeliv — et lille Hundrede Mand blev dræbt — men samtidig kan man pege paa Resultater, som aldrig vil blive glemt af det danske Folk.

### Churchill-Clubbens Bedrifter.

Churchill-Clubbens Bedrifter vakte Opsigt ikke alene herhjemme, men ogsaa ud over Landets Grænser. Initiativet til Klubben blev taget af de to Præstesønner Jens Bue og Knud Pedersen, da de en Eftermiddag lige inden Jul 1941 havde samlet nogle Kammerater i Præstefløjnen paa det gamle Stiftshospital i Aalborg. Drengene diskuterede Nordmændenes modige Indsats mod Tyskerne og drog Sammenligning med »Sofa-slapsvanseriets Flæskestegs-Tilbedere, der mæskede sig i national Ligegyldigheds Søle og rettede

Den tyske Kommandantur i Aalborg var indrettet i Birchs Hotel og var overordentlig vel bevogtet. Natten til 14. Oktbr. 1943 sænkede en Sabotør imidlertid fra Taget en Række Bomber ned i Skorstenen. Den næste Dag eksploderede de, de indre Vægge brød sammen, alle Ruder knustes, og mange Mennesker maatte køres paa Hospitalet.

sig paa Linie med aandelige Analfabeter, der lever deres Skeletliv paa Gorillastadiets Samlerniveau, og fra Time til Time Dagen lang udstøder Urbrølet: Mad! og den gnidningsløse Livsførelses døsig Parole: Ro! Mennesker, fortsatte en af Drengene i sin Entusiasme, er de, der forræderisk har vendt Kongens Budskab om en værdig og korrekt Holdning, saa det passede ind i deres Vrangsyn paa Forholdene som en Hovedpude i deres Hængekøje.

Og saa stiftedes Klubben med det Formaal at fremkalde norske Forhold og norsk Kamp mod Tyskerne i Danmark. Og Drengene tøvede ikke. De startede et energisk Arbejde, der i Begyndelsen bestod i Opklæbning af Løbesedler, Overklipping af tyske Ledninger, Nedrivning af Skilte osv.

Men snart koncentreredes Bestræbelserne om at skaffe Vaaben til Klubbens 20 Medlemmer. Drengene lagde baade Fingerfærdighed, Mod og Dumdristighed for Dagen. Konditorierne, hvor Tyskerne hængte Livremme med Bajonetter og Pistolhylstre fra sig i Garderoberne, var et yndet Jagtfelt, og forlod en Chauffør et Øjeblik sin Bil, om det saa kun var for at tage i Startsvinget, var der straks en Dreng, som i en Haandevending fjernede Pistol og Bajonet fra Førerhuset. En Haand gennem et aabent Vindue i en Barak fandt næsten altid Bytte. Ogsaa en Maskinpistol fik man en Dag fat i fra en tysk Barak, men om Aftenen blev Drengene klar over, at den ikke var meget værd, naar de ingen Magasiner havde. Næste Dag blev derfor en Patrulje sendt til den paagældende Barak. Den fandt Magasinerne og vilde netop tiltræde Tilbageslaget, da Drengene fik Øje paa en stor Kasse med Paaskriften »Krautkassen«. Der var for dem ingen Tvivl om, at det vilde være et rigt Bytte, men Skuffelsen var stor, da de efter kraftige Anstrengelser opdagede, at Kassen ikke indeholdt Krudt, men at Manden, der ejede den, hed Krautkassen.

Klubbens Sabotage-Afdeling opnaaede efter nogle kluntede Begynder-Forsøg ret god Erfaring, og Aften efter Aften blussede Jernbanevogne med tysk Materiel paa Baneterrænet. Flyvemaskindele, Halm, Camouflagemateriel og meget andet fik Drengene ødelagt.

Tyskerne rasede imod Sabotagen og truede med at overtage det danske Politis Virksomhed, dersom der ikke blev sat en Stopper for de mange »provokerende Handlinger«. Fra Rigspolitiet sendte man Himmelstrup-Folk til Assistance, og Fredag den 8. Maj blev to af Medlemmerne anholdt, da de forlod Katedralskolen. I Løbet af det følgende Døgn blev Resten sat fast. En Filial i Brønderslev blev ogsaa »rullet« af Politiet. Kriminalbetjentene fik ret hurtigt fat i en af Gutterne og gik derefter paa Jagt efter en anden. Tilfældigt kom denne forbi Politistationen, og den allerede anholdte fløjtede efter ham: »Kom herop du, de leder efter dig!«

Den anden gik derop, satte sig paa en Stol og ventede. Imens fo'r Politiet fra hans Hjem til hans Arbejdsplads og tilbage igen og kunde ikke begribe, hvor han var blevet af.

Efter nogen Tids Forløb nikkede en af Opdagerne i Forbifarten til den unge Mand og spurgte, hvad han ønskede.

»Jo, hans Navn var da Knud Hornbo, og han havde hørt, at — — —«

Opdageren udstødte et Brøl, og den sidste af Klubbens Medlemmer blev i Lovens Navn arresteret. Men Gutternes Mod var ikke knækket. Brødrene Houlberg og Knud Hornbo kom i Celle sammen, og i deres ukuelige Virketrang fik de snart vredet en af Stængerne i Cellevinduet løs, saa de kunde smyge sig ud og via et Træ og en Fængselsmur naa ud i Friheden. I de følgende Aftener besøgte de deres Familier, gik i Biografen — og saboterede videre. De stak tysk Materiel i Brand og kørte tyske Vogne ned til Havnen, sprang ud og lod Bilerne fortsætte ud over Bolværket. Under en Luftalarm blev de imidlertid taget af Politiet, og der blev sat Punktum for deres Bedrifter i denne Omgang. Kort efter fik de deres Dom. Det lykkedes at faa Sagen behandlet ved dansk Ret, men Tyskerne forlangte

Skolens Leder, Rektor Galster, fjernet, og han maatte tage Ophold udenfor Aalborg, saa længe Krigen varede. Præstesønnerne fik hver 3 Aars Fængsel, Uffe Darket 2½ Aar, Eigil Astrup Frederiksen og Mogens Fjellerup hver 2 Aar og Helge Milo og Mogens Thomsen hver 1½ Aars Fængsel. Knud Hornbo fik 15 Aars Tugthus, Kaj Houlberg fik 10 Aar og Alf Houlberg 4½ Aar.

## Mænd erkender Ansvaret.

Der blev talt meget om Churchill-Clubben og dens Bedrifter. Mange tog Afstand fra den, men der var ogsaa Folk, der følte sig beskæmmet over, at det var Drengene, der havde vist Vejen, og at de Gutter, der nu sad bag Fængsels-Tremmerne, havde efterladt en Opgave. Det var Mænd, der erkendte dette Ansvar, og Modstandsorganisationerne blev udbygget. Samtidig videreførte en Flok store Drengene med Asger Lorenzen i Spidsen Klubbens Traditioner i »Danmarks Frihedsliga«, men en Dag blev ogsaa de anholdt og idømt Fængselsstraffe.

De første illegale Blade havde set Dagens Lys, og i Vinteren 1941—42 udgik det første Initiativ til Sabotage fra kommunistiske Grupper. Man startede med at komme Sukker i Smørekopperne paa de Banevogne, der transporterede tysk Materiel, men denne Sabotage gik stærkt ud over det Sukker, der var beregnet til Husholdningen derhjemme. Snart fik man imidlertid Kontakt med Brugsforeningen af 1872 og fik herfra en Del Affaldssukker.

Gennem »Folkets Kamp« blev der givet Anvisning paa, hvordan en Teskefuld Sukker i hver Portion Beton i Blandemaskinen medførte, at Cementen ikke kunde stivne. Arbejderne paa Flyvepladserne ved Aalborg fik paa denne Maade udført nogen Sabotage, hvorom nogle daarlige Bunkers efter Kapitulationen bar Vidne. Gruppemedlemmer fik ogsaa foranstaltet en Del Strejker. Naar en Bunkers var halvt færdig, erklærede Arbejderne Strejke paa Grund af en eller anden Bagatel for to Dage efter at møde paany. Den nye Cement kunde da ikke binde saa fast med den allerede stivnede, som det var nødvendigt i en Bunker, og man maatte ofte begynde helt forfra med den paagældende Stilling.

Fra den kommunistiske Partiledelse kom der i Foraaret 1942 Ordre til alle Afdelinger om at danne Partisan-Grupper og udføre Sabotage, hvorsomhelst det var muligt, samtidig med at der skulde skaffes Vaaben. Allerede før disse Direktiver blev udsendt, var i Aalborg Adjunkt Arne Nielsen og Lærer Kjølgaard gaaet igang med at fabrikere Brandbomber. Kjølgaard lavede Recepten og omdannede sit Køkken og Badeværelse til Laboratorium. Hen paa Forsommeren 1942 var den første Bombe færdig, camoufleret i en Salt-Papdaase. Den blev prøvet i Arne Nielsens Have og udviklede saa megen Røg, at det nær kunde have røbet Foretagendet. Ogsaa Tidsforsinkelser lykkedes det at forarbejde. Kobberet til disse Forsinkelses-Anordninger fik man gennem Kobberarbejder Sigfred Larsen paa Aalborg Værft. Manden fik isøvrigt sin Afsked, fordi man paa Værftet troede, det drejede sig om gement Tyveri, og han var naturligvis nødt til at holde tæt om Kobberets Anvendelse. »Saltbøsserne« blev af Havnearbejdere anbragt i tyske Skibe, der gik til Norge med Materiel, andre blev sendt til Aarhus. Gartner Møller, Aars, anbragte en »Saltbøsse« i et Værnemagerteglværk, men blev opdaget og fik 6 Aars Fængsel. Først et Par Aar senere ved Befrielsen af de politiske Fanger i Horsens, kom Møller paa fri Fod.

Man fik ogsaa Forbindelse med Adjunkt Poul Hansen, Katedralskolen, der bl. a. skaffede en Del gult Svovl fra Skolens Samling. Dette blev bundet paa Pile, omvundet med en vaad Klud og afskudt mod brændbart Materiel i tyske Jernbanevogne. Det viste sig at være et fortræffeligt Sabotage-Middel mod Halm o. l., og man havde saaledes i Nørresundby Held

til i Forbindelse med stærk Blæst at sætte Ild paa et halvt Hundrede Jernbanevogne. Ogsaa Benzin-Brandbomber fremstilledes. Man fyldte en Flaske med Benzin og fæstnede ved Hjælp af Isolerbaand nogle Stjernekastere til dens Sider. En saadan Bombe blev brugt 29. Marts 1943 mod Nordjydske Skjortefabrik, der havde betydelige Værnemagts-Arbejder. Stjernekastene blev antændt, hvorefter Flasken kastedes gennem en Rude ind i Fabrikken. Varmen fra Stjernekastere fik Flasken til at sprænges, og Benzinen antændtes.

## En Faltskærmsjæger bliver legal.

I Foraaret 1943 kom den første Faltskærmsjæger til Nordjylland. Det var »Svend«, Løjtnant i The Buffs Poul Jensen. Det var Arne Nielsen (»Krogh«, »Borup«, »Vendelbo«), som først fik Kontakten med »Svend« og tog sig af hans »Security«. Han blev gjort identisk med Lagerforvalter Svend Skovgaard Thomsen fra Aalborg Tømmerhandel. »Svend« satte sig ind i Thomsens Arbejde, Omgangskreds og Familie, endog Thomsens Kæreste blev han præsenteret for, og derefter forsynedes han med Thomsens Sygekassebog, Skattebillet osv. »Svend« blev herved fuldt legal, mens Thomsen nærmest blev illegal!

Svend fik overladt 30 Mand fra Kommunisternes Sabotagegrupper, men fik samtidig Kontakt med Grupper fra Dansk Samling, og paa dette Grundlag arbejdedes der videre med Organisationen af Grupper i Aalborg og Omegn under Ledelse af Købmand Ejnar Davidsen, Bogtrykker Holten Andersen, Forretningsfører A. Nicolaysen og Arne Nielsen. I første Omgang var det dog Arne Nielsens 30 Mand, der kom til at virke, og herimellem fortjener særlig at nævnes to, nemlig Harry Larsson (»Bagger«) og Harald Hein. Harald Hein overtog med Konstruktor Kjær Sørensen som Adjutant Uddannelsen af Militær- og Sabotagegrupperne, mens »Bagger« blev udset til Leder af en Række direkte Aktioner. Desuden blev der dannet et Modtagerhold, som naaede at tage imod i Rold Skov ca. 6 Gange, inden det gik galt. Man søgte at samle alle de Kræfter, som hver for sig arbejdede mod det samme Maal, men selvom man fik samlet mange Grupper, var der dog adskillige, der arbejdede, selvom de ikke »var med«. Blandt dem var den 50-aarige Kranfører Jens Georg Petersen fra Nørre Uttrup, der arbejdede ved et Befæstningsanlæg i Bouet paa den Maade, at han om Natten sammen med sin Søn ved Hjælp af Koben brød ned, hvad der i Dagens Løb var bygget op. Tyskerne opdagede imidlertid, hvad der foregik og udstillede Vagtposter. Natten til 1. Maj observerede Feltgendarmene to Skikkelser, og Kranfører Petersen blev straks dræbt, medens hans 16-aarige Søn blev anholdt. Natten til 11. Maj lykkedes det Bagger-Gruppen at anbringe en Bombe, som for en Tid ødelagde Pumpestationen til Værftets Dokanlæg. Flere Gange gik Gruppen til Angreb mod Rørdal Cementfabrikker, der leverede Dynger af Cement til de tyske Befæstningsanlæg.

Det mest vellykkede Attentat foregik den 3. Juni, da det ved Hjælp af engelske Sprængstoffer lykkedes at anrette store Ødelæggelser i Pakke- og Transportanlægget. Den 3. Juli sprængte en Bombe Hul i den tyske Tankdamper »Duisburg«, der laa ved Aalborg Værft. Den 8. Juli blev Aalborg Halmvarefabrik lagt i Aske, og samme Nat eksploderede Sprængbomber i et Garagekompleks, tilhørende Vognmand J. E. Carlsen, som kørte for Tyskerne. 5 Lastvogne til en samlet Værdi af ca. 70,000 Kroner blev ødelagt. 19. Juli lykkedes en Aktion mod den Del af Aalborg Kreaturstalde, som var beslaglagt af Værnemagten, og 22. Juli udførtes en meget vellykket Sabotage imod Aalborg Værft. Snedkerværkstedet brændte, og Spanteovnen blev fuldkommen ødelagt, saaledes at man ikke kunde tage fat paa 4 tyske Nybygninger.

# Den første Henrettelse.

Glemmes maa heller ikke den meget voldsomme Sabotage 15. Juli imod Aalborg Privatbaners Remise. 10 maskerede Mænd, hvorimellem var baade Konstruktør Kjær Sørensen, Kaptajn Gjessing, Bagger og to Faldskærmsjægere, trængte ind paa Terrænet, holdt alle Funktionærene i Skak med Pistolerne og anbragte Bomber paa 6 Lokomotiver, som faa Minutter efter blev ødelagt sammen med Remisen. En af Faldskærmsfolkene, som ikke kom hurtigt nok væk, fik en Lufttur paa 15 Meter ud over Afspærringen.

18. August kom der i BBC Særmelding til Modtagerholdet i Aalborg, og et Par Timer efter var Mændene paa deres Pladser i Rold Skov. Flyveren kom og kastede Beholderne med Sprængstof. Tyskerne var imidlertid særlig opmærksomme denne Nat og udsendte store Eftersøgningsstyrker. Sabotørerne var ikke kommet ret langt med den tungt lastede Bil, før Tyskerne havde opdaget dem. I Skovens nordlige Del blev Lastbilen tvunget til at standse, og med Pistolerne, der kun havde eet fyldt Magasin, maatte Gutterne sætte sig til Modværge mod Tyskernes Maskinpistolsalver. Bankassistent Niels Erik Vangsted blev dræbt i den ulige Kamp, og Kjær Sørensen blev taget til Fange. Resten undslap. Kjær Sørensen blev som den første danske Patriot henrettet i Aarhus den 28. August 1943. Vangsteds Begravelse blev fastsat til 23. August Kl. 13. Offentligheden havde spontant besluttet, at Vangsteds Begravelse skulde blive en storstilet Demonstration imod Tyskerne, og man havde overalt bestemt at lukke i to Timer om Eftermiddagen. 22. August om Aftenen kom der imidlertid Ordre fra General v. Hanneken om, at Begravelsen skulde finde Sted allerede Kl. 8, og at bevæbnede Tropper vilde gribe ind, hvis flere end 50 Mennesker overværede Højtideligheden. I al Stilhed blev Niels Erik Vangsted i en tidlig Morgentime bisat paa den gamle Kirkegaard af Pastor Hans Jørgen Pedersen, og kun Familien og enkelte Venner deltog. Til den oprindelig fastsatte Begravelsestid mødte Aalborgenserne for at vise den dræbte Sabotør den sidste Ære. Ansgars Kirken fyldtes, og Hundreder af Mennesker tog Opstilling udenfor, medens andre Tusinder paa Kirkegaarden vandrede forbi Vangsteds Grav og nedlagde Dekorationer, Kranse og Buketter. Ved godt 14-Tiden var der samlet flere Tusinde Mennesker i og ved Ansgars Kirken, og Trafikken gik helt i Staa. Et Par Tyskere blev gennempryglet, og nogle »Feltmadrasser« fik Tøjet revet af. Disse Episoder bevirkede, at Tyskerne rykkede ud for at rydde Vesterbro. Og det skete ikke alene med Politistyrker, ogsaa Kavalleri, Artilleri og »Tigertanks« blev sendt »i Ilden«. Urolighederne fortsatte, og flere Mennesker blev dræbt eller saaret. Den næste Dag var der Strejke overalt, og stærke Tumulter i Byen. Tyskerne fortsatte deres Terror, og adskillige Mænd og Kvinder blev Ofre for de blodige Begivenheder. — Under Augustdagens Generalstrejke traadte Modstandsbevægelsen i højeste Alarmberedskab. »Vendelbo« opslog sit Hovedkvarter paa Justitsraad Møllers Handelshøjskole, og overalt i Byen blev der anbragt Rapportører, saa man kunde følge Udviklingen. »Folkets Kamp« og »Frit Danmark« udkom daglig. Heller ikke Sabotagen fik Lov at ligge stille. Nogle tyske Jernbanetransporter blev i disse Dage stærkt forsinket som Følge af Skinnesprængninger.

Natten til 14. September blev der rettet en Offensiv mod Jernbanen sydpaa. Ved Lindholm blev tre store Gravemaskiner ødelagt, og Dalsgaards mekaniske Værksted, Østerbro 24, blev sprængt i Luften. I Oktober svømmede Egon Glerup fra Vestre Baadehavn ud til et tysk Kranskib, dykkede og anbragte en »Krokodille« (en særlig engelsk Sprænganordning) under Bunden af Skibet. Bomben slog Hul, og Skibet sank. 14. Oktober gennemførtes en Aktion af usædvanlig Dristighed, idet man sprængte selve Ortskommandanturen i det tidligere Birks Hotel. Man havde faaet en kvindelig Kammerat ansat som Husassistent i Komman-



danturen, og paa Grundlag af hendes Oplysninger blev Planen udarbejdet. En af de prøvede Sabotører, Tømrer Jens Eriksen, krøb om Natten fra KFUM over paa Hotellets Tag og firede en Wire med Bomberne ned gennem Skorstenen, een ud for hver Etage. Efter Beregningen skulde Bomberne have detoneret Kl. 16, men paa Grund af Varmen i Skorstenen slog Tidsblyanten fejl, og Ladningerne eksploderede allerede Kl. 8,53. Hotellets Indre raseredes fuldkommen, og Ambulancerne kørte 12 saarede til Kommunehospitalen.

I Løbet af Efteraaret gik Gestapo over til en Offensiv, som især gik ud over de kommunistiske Grupper. Blandt de anholdte var Harald Hein, der kom til Tyskland, hvor han senere døde. »Svend« maatte af Sikkerhedsgrunde forlade Nordjylland, og omkring Nytaar rejste han til Sverige. Som Følge heraf blev man nødt til en Tid at indstille Sabotagen for at bygge Organisationen op paany, men kom der vigtige Jernbanetransporter, blev de straks »fulgt op« af Skinnesprængninger. 27. December lammedes Jernbanetrafikken fuldstændig ved Sprængning af et Par Blokposter, et Vandtaarn og adskillige Sporskifter. I samme Maaned kom den første Likvidering af en af Tyskernes Haandlangere, idet Bruno Jepsen, der havde været deres haandgangne Mand siden 9. April 1940, blev dræbt i Nørresundby. Da han startede sin Bil, udløste Forhjulet en Bombe. Jepsen blev frygtelig kvæstet og døde den næste Dag. I Januar Maaned 1944 lykkedes det Gestapo ved Hjælp af en Stikker at faa opgivet en Række Navne paa Gruppefolk, og igen fulgte en lang Række Anholdelser. Den samlede Modstandsbevægelse i Jylland stod paa dette Tidspunkt under Ledelse af Godsejer Flemming Juncker, Overgaard, eller »Faber«, som han dengang hed. Senere benyttedes hans Kælenavn »big boss« i daglig Omtale af den populære Modstandsleder. I Begyndelsen af det nye Aar anmodede Juncker Arne Nielsen om at overtage Ledelsen af Rekrutteringen og Organisationsarbejdet i Region I, d. v. s. Jylland Nord for Aarhus-Viborg-Herning. »Vendelbo« fik derefter Sygeorlov fra Skolen, fordi han var »nervebrudt og muligvis havde en større Svulst paa Hjernen«. Regionsledelsen bestod iøvrigt af Købmand Ejnar Davidsen og Kaptajn Ejby Nielsen.

## Letsindige Ord kostede 9 Menneskeliv.

Man var imidlertid knap kommet igang, før Aars-Sagen rullede. Der var i Aars blevet opbygget en udmærket Modtager-Organisation paa Initiativ af Christian Ulrik Hansen, som paa dette Tidspunkt var Junckers Chef for Dropping. Et af Gruppemedlemmerne kunde imidlertid ikke holde tæt, og det blev besluttet at sende ham til Sverige. Paa Rejsen gjorde han Ophold i Aalborg, gik paa Restaurant Ritz og betroede her en tilfældig Mand, at han havde en Pistol paa sig, og at han skulde til Udlandet! Manden var Storstikkeren Børge Thorkild Jensen. En Time efter havde Gestapo anholdt Manden fra Aars, og samme Nat begyndte de mest skæbnesvangre Anholdelser i den jyske Modstandsbevægelses Historie. I Aars anholdtes Dyrlæge Hans Erling Jacobsen, Lagerarbejder Jørgen Rydder, Landinspektør Emil Balslev, Grosserer Mich. Vestergaard Jensen m. fl. I Forvejen havde man Grosserer Børge Lauritzen, og de nævnte blev alle dømt til Døden og henrettet den 23. Juni 1944 i København.

Gestapo var hurtigt klar over, at de havde fat i den rigtige Ende, og Resultaterne af deres Tortur blev i de følgende Dage Anholdelserne af Chr. Ulrik Hansen, Kaptajn Poul Ib Gjessing, Klejnsmed Jens Peter Funk Lind og Mejerist Hans Jørgen Henriksen, som alle fandt Døden foran de tyske Henrettelses-Peletoner den 23. Juni. I Forbindelse med Anholdelserne fandt Tyskerne store Vaabenlagre. I Aars saaledes en Mængde Maskinpistoler og Ammunition. Hos Kaptajn Gjessing fandt Tyskerne i første Omgang intet, men senere

opdagede de, at Fliserne i Badeværelset kunde tages ud. Bag Fliserne var et hemmeligt Rum, hvor der stod 3 Kasser med Sprængstof, Maskinpistoler, Politiskilte m. m. samt over 100 Haandgranater, som Sabotørerne selv havde tilvirket ved Hjælp af Jernrør og det engelske PE-Sprængstof. Købmand Ejnar Davidsen maatte som Følge af Razziaerne rejse til Sverige, og i sidste Øjeblik lykkedes det ogsaa Ejby-Nielsen at undslippe, mens Gestapo sikrede sig hans gamle Far i Raseri over, at deres egentlige Offer undslap.

Arne Nielsen fortsatte det vanskelige Opbygningsarbejde, og Staben forøgedes først i April med Forretningsfører Nicolaysen (»Thøgersen«) og Elvin Petersen. Samtidig traadte Kaptajn Schøller (»Lind«) ind i Regionsstaben som Sprængnings-Ekspert, der skulde instruere i Jernbanesabotage. Arne Nielsen arbejdede med at oprette Kontakt-Udvalg i Regionens Byer og faa Samarbejde igang mellem Grupperne. Elvin Petersen opretholdt Forbindelsen med Jyllandsledelsen i Aarhus sammen med Thøgersen, som var Firmaets Kassemester og Leder af Transportnettet til Sverige, foruden at han var Kontakten til de danske Faldskærmsjægeres Chef i København »Møller«. Den praktiske Ledelse af Sabotagen var en kort Tid efter Nytaar i Hænderne paa Kaptajn Ejby-Nielsen, Overbetjent Haakon Lauritzen og »Bagger«, men paa Grund af Aars-Historien maatte de to fortrække, og Regionsledelsen blev samtidig Ledelse for Aalborg By. Der oprettedes her ialt 10 Delinger, der som alle Landets S-Grupper paa daværende Tidspunkt havde Ordre til ikke at udøve Sabotage, uden naar man var ganske sikker paa at kunne gennemføre Aktionen uden Tab. I denne Periode sænkede Hans Børge Nielsen den 6000 Tons tyske Damper »Dorpat« ved Aalborg Værft. Hans Børge Nielsen, der var kendt som Jyllandsmester i Brydning, blev et Par Maaneder senere anholdt, kom til Tyskland og døde 17. Januar 1945 i Neuengamme. 10. Marts blev der lagt Brandbomber i Eternitfabrikken, hvor Tyskerne havde store Lagre af Hø, Halm og Materiel. Paa de Fabriksbygninger, der var beslaglagt af Tyskerne, skete der Skade for ca. 400,000 Kr. Branden varede i tre Døgn. Trods det generelle Forbud mod at udsætte Grupperne for Tab, blev der i Marts givet Tilladelse til en Aktion mod Kong Hansgades Arrest i Aalborg for at gøre et Forsøg paa at befri de Kammerater, der sad fængslet i Aars-Sagen. Forsøget blev gjort den 21. Marts af 10 Mænd under Ledelse af Ejby Nielsen og Bagger, men forskellige uheldige Omstændigheder medførte, at Aktionen mislykkedes. Allerede den næste Dag blev Fangerne i 3 overdækkede Lastvogne ført bort. Under stærk Eskorte gik Turen til Vestre Fængsel. Samtidig startede Tyskerne den saakaldte »Schalburgtage«, der fik Premiere i Aalborg med Attentatet mod Aalborg Stiftstidende og Aalborg Stiftsbogtrykkeri. Meningen var vel at gøre Sabotagen saa upopulær, at den maatte indstilles, men Tyskernes Forsøg herpaa faldt daarligt ud.

## Nye smertelige Tab.

10. April gjorde Patrioterne et Forsøg paa at likvidere Stikkeren Chauffør R. Mikkelsen. Forsøget mislykkedes i denne Omgang (Mikkelsen blev dog likvideret senere), og Hans Henrik Jensen blev saaret under Aktionen og døde Dagen efter, mens den kun 19-aarige Benny Mikkelsen blev anholdt og 26. Maj henrettedes i København. I den følgende Tid var der relativ Ro. Der arbejdedes energisk paa Uddannelsen af nye Grupper. Man regnede med, at Invasionen nærmede sig, og ingen anede, hvor de Allierede vilde sætte Angrebet ind. I hvert eneste af de besatte Lande haabede Hjemmestyrkerne paa at blive sat ind i Kampen mod Undertrykkerne. I Grupperne herhjemme tippede man Invasionen til omkring Midten af Maj, og de faa Maskinpistoler, der paa det Tidspunkt var til Raadighed, blev



pudset, saa det var en Lyst. Man øvede sig paa at samle og lade i Mørke, og langs Jernbanelinierne blev der nedgravet Sprængladninger. Grupperne fik D-Dags-Ordre osv. Men der blev ikke i denne Omgang Brug for de danske Militærgruppers Indsats, og inden D-Dag skulde Styrkerne i Aalborg Amt atter rammes af et haardt Slag. Natten til Mandag den 8. Maj stod paa Sønderholm Hede en Snes Mand, dels fra Nibe og dels fra Aalborg og ventede paa Flyveren med de haardt savnede Vaaben og Sprængstoffer. Flyveren kom sent, og Containerne faldt ikke helt paa det Sted, man havde beregnet. Patrioterne sled som smaa Heste med at faa Beholderne og Faldskærmene slæbt i Læ af nogle Graner, hvor de blev gravet ned, og saa startede man Hjemturen. Tyskerne var imidlertid rykket ud og havde fra en Observationspost ved Skal Plantage faaet en fin Positionsmelding. Ikke alle slap gennem de tyske Soldaters Ring, og den næste Dag havde Tyskerne tævet nogle Adresser ud af de anholdte, og en ny Razzia kunde begynde. I Aalborg anholdtes bl. a. Bøssemager Holger Larsen, der kendte en frygtelig Mængde Kontakt-Adresser, og Tyskerne kunde nu spænde deres Net ud cfter Arne Nielsen. Det lykkedes ham imidlertid at slippe gennem Nettets Masker, men Gestapo var klar over »Vendelbo«s Idenditet, og hans Familie blev taget som Gidsler. Da han samtidig blev alvorlig syg, maatte han en Nat gaa ombord i en Kutter til Sverige. I Nibe blev hele Organisationen »rullet«, 4 Mand blev anholdt, og Resten, en Flok unge, dygtige og vældig energiske Gutter, maatte tage Billetten med Fiskekutter fra Sæby til Sverige. Hele Sendingen fra Sønderholm Hede gik selvsagt tabt. Ogsaa Elvin Petersen blev eftersøgt efter Nibe-Affæren og rejste til København, hvor han blev Forretningsfører for »Morgenbladet«.

Aalborg-Ledelsen blev imidlertid hurtigt reorganiseret. Paa dette Tidspunkt var Flemming Juncker rejst til England, hvor han indtraadte i Special forces, og i hans Sted var Toldstrup udnævnt til Regionsleder og Chef for Forsyningstjenesten i Jylland. Fra ham kom Udnævnelsen af Forretningsfører Nicolaysen til Distriktsleder i Aalborg, og Ledelsen kom derefter foruden ham til at bestaa af Repræsentant Arne Elstrøm (»Brix«, senere »Nybo«), Kunstmaleren Carlo Wognsen (»Thorbjørn«) og den senere henrettede Politifuldmægtig Poul Larsen, som forinden sammen med Museumsinspektør P. Riismøller havde organiseret en Bil-Ordonnanstjeneste ved Hjælp af Læger fordelt over hele Regionen.

Aalborg-Styrken blev derefter opdelt i to absolut upolitiske Kompagnier, og Arbejdet fortsatte. 17. Maj skete der en Begivenhed, som var til stor Opmuntring for Modstandsbevægelsen. Efterretningstjenesten havde Dagen forinden kunnet sende en Melding til Hovedkvarteret i England, og som Følge heraf dukkede en Eskadrille engelske Jagere op ved Middagstid 17. Maj, netop som nogle tyske Bombe-Eskadriller lagde an til Landing paa Flyveplads Vest. I Luften over Aalborg udspillede sig derefter en forrygende Luftkamp, og tyske Jagere gik paa Vingerne for at komme de betrængte Bombemaskiner til Hjælp. Resultatet blev, at 11 tyske Maskiner styrtede ned ved Langholt, Fjellerad, Lillevorde, Rosenby, Myren ved Try, Hølund og Hjallerup, og paa Flyveplads Øst styrtede 3 tyske Jagere og en Bombemaskine ned. 1 engelsk Jager styrtede i Limfjorden og en anden nødlandede ved Stagsted. Piloten fra den sidstnævnte Maskine, Rowald Williams fra Wales,

smed sin Uniformsjakke og gik derefter sydpaa. Mad fik han hos Bønderne, og saa snart Modstands-Grupperne i Aalborg fik Underretning om, at Flyveren fra Stagsted var undvejet Tyskerne, blev der udsendt Efter-

Tyskernes trofaste Haandlanger Bruno Jepsen blev dræbt i Bilen øverst til venstre. Bomben eksploderede, da han startede. — Til højre den kraftige Brand efter Sabotagen mod Kartoffeltørreriet paa Østerbro i Aalborg. — I Midten til venstre et sprængt Vandtaarn, der i Forbindelse med en Række andre Sprængninger 27. Decbr. 1943 fuldkommen lammede Jernbanetrafikken fra Aalborg. — Til højre et sprængt Garageanlæg, der anvendtes af Tyskerne i Nørresundby. Nederst til venstre Kraftstationen i Aalborg, der blev sat ud af Spillet ved en Sabotage i Efteraaret 1944. — Vognmand Carlsen havde efter flere Sabotager sikret sine Garageanlæg med sindrige Alarmer, men Sabotørerne huggede Hul i selve Muren og anbragte Sprængladninger i Bilerne.

søgningspatruljer, som havde mere Held med sig end Tyskerne. Modstandsbevægelsen fik i Ranum ved Løgstør Kontakt med Englænderen, som kom til Aalborg, og kort Tid efter var han via Sverige tilbage ved sin Afdeling i R.A.F.

## En Stickers Arbejde.

Det var i denne Periode, Stikkerne bevirkede store Indhug i Modstandsbevægelsen. Allerede 2. Juni kunde Gestapo atter slaa ned. Entreprenør Fridtjof Jensen, Nørresundby, havde spillet under Dække med Modstandsbevægelsen, idet han bl. a. ydede en klækkelig Pengehjælp. 2. Juni vilde han paany aflevere nogle Tusinde Kroner, og der blev aftalt et Møde i Aalborg mellem ham, Carlo Wognsen og »Frede«, der paa dette Tidspunkt var Leder af de kommunistiske Grupper. Et Øjeblik efter dukkede Gestapo op. Det lykkedes Wognsen at komme uskadt bort og faa aftalt nyt Møde med Jensen. Frede sprang paa sin Cykle, men blev paa Vesterbro indhentet af Gestapo-Bilen, der kørte ham ned. Det lykkedes ham i Faldet at komme klar af den havareerede Cykle, og idet Gestapoerne kom ud af Bilen, skød han den ene af dem ned og flygtede i Løb. Han blev imidlertid selv ramt af et Skud, der gik ind gennem Ryggen og ud igen lige over Hjertet. Alligevel reddede han sig bort, ringede paa hos en tilfældig Dame i Nærheden, som tilkaldte en Ambulance fra Falck. Man kunde altid stole paa Falck, og umiddelbart efter at Frede var bragt paa Kommunehospitalet, havde Modstands-Bevægelsen Underretning derom. Samme Aften blev han bortført fra Kommunehospitalet og bragt i Sikkerhed paa Sygehuset i Hjørring. Dagen efter var Gestapo paa Kommunehospitalet for at lede efter ham. Frede kom over sine alvorlige Kvæstelser, men maatte kort efter til Sverige. Wognsen havde imidlertid ikke fattet Mistanke til Entreprenøren og indfandt sig om Aftenen paa Mødestedet i Nørresundby. Her blev han umiddelbart efter omringet af en Styrke Tyskere, overmandet og ført til Højskolehotellet, hvor Gestapo residerede. Wognsen blev torteret paa det frygteligste, men holdt tæt. Han kunde være blevet befriet fra Arresten, men ønskede det ikke selv, da han regnede med, at Tyskerne maatte lade ham gaa igen. Men selvom Gestapo ikke havde Beviser, slap man ham ikke. Han kom i Vestre Fængsel og senere til Frøslev-Lejren, hvor de Kvæstelser, han havde faaet under Torteringen, bragte ham paa Statshospitalet i Sønderborg. Herfra blev han af Kammerater fra Aalborg befriet 20. April 1945 sammen med Lærer Knud Nørlem Andersen fra Skive. Flugten lykkedes i første Omgang, men nogle Dage senere blev de ved en Tilfældighed atter anholdt ved Hobro, og Turen gik tilbage til Frøslev. Nørresundby-Entreprenøren havde ogsaa angivet Elstrøm, som maatte forlade Byen. Han blev imidlertid umiddelbart efter af Toldstrup udset til jydsk Chef for »Dansk Hjælpetjeneste«, der ordnede Flygtningetransporterne fra Jylland til Sverige, og Importen af Vaaben og Sprængstoffer fra Gøteborg. Under »Nybo«s dygtige og inspirerende Ledelse blev denne Afdeling af Modstandsbevægelsen udbygget til imponerende Styrke og Omfang. Aalborg-Ledelsen blev atter reorganiseret, idet Journalist Ejgenbroth (»Birk«) indtraadte som Chef for Kongens Kompagni og Assistent Henning Jensen (»Henningsen«) som Chef for Dronningens Kompagni. Kort efter indtraadte ogsaa Carl Evald Andersen fra Randers (»Jens Lyhne«) i Staben som Sabotageleder. Poul Larsen var blevet forflyttet til Frederikshavn. Allerede 5. Juni fortsatte det aktive Arbejde, idet Aalborgenserne om Eftermiddagen kunde overvære en særlig Grundlovsudsendelse i kraftige Højttalere over Vesterbro. De tyske Jernbanetransporter blev stadig forsinket ved Skinne-Sprængninger. Fra England modtog man paa den Tid en hel Del »Dæksprængere«, smaa Kapsler, der blev lagt under parkerede Biler og som ødelagde Hjulene. De blev brugt

fittigt i Aalborg. og det lykkedes saaledes at sprænge Hjulene bort under Kommandanten, Oberst Friherre von Buttlers private Vogn. I Slutningen af Juni rettede Gestapo et Slag mod Frit Danmark-Grupperne, idet man anholdt Pastor Aage Damtoft, der indtog en ledende Stilling, men som det i nogen Grad lykkedes at bluffe Tyskerne.

Den første Del af Sommeren blev stærkt anvendt til Instruktion af Grupperne i saavel Vaabenbrug som Sabotage. Størstedelen af dem, der var tilbage, var uprøvede Folk, men det var de helt rigtige unge, der stod i de to Kompagnier, og det varede ikke længe, før der kom en sund Konkurrence igang imellem dem om at sabotere ikke alene meget, men ogsaa grundigt. Natten til 23. Juli blev en halv Snes Grupper sat ind paa Opgaver, som for de allerflestes Vedkommende gennemførtes planmæssigt. Det var en Træningsnat, men det var ikke Sabotørerne alene, der havde travlt. Brandvæsenerne i Aalborg og Nørresundby og Redningskorpserne havde en af deres travleste Nætter. Ved 22-Tiden opstod der Ild i et Brændselslager paa Cementfabrikkerne Rørdal, Kl. 1,16 eksploderede der baade Spræng- og Brandbomber i Dampvaskeriet Solvang paa Sønderbro. Virksomheden blev sat ud af Spillet og maatte derefter afvise de tyske Ordre. Kl. 1,20 eksploderede de udlagte Brandbomber i Værnemagtsvaskeriet Ideal i Nørregade. Kl. 1,35 brændte et Par OT-Vogne i Peder Skramsgade og Kl. 1,30 ødelagde to Sprængninger en tysk Transformatorstation i Kærby, hvorved al Fjernskriver- og Telegrafaffordelse mellem Jylland og Norge blev afbrudt. Ogsaa Nørresundby Brandvæsen var i Ilden, idet en Gruppe fra D-Kompagniet fik gennemført en heldig Aktion mod Sv. Overgaards Fabrik, der fremstillede Camouflerings-Farver til de tyske Flyvepladser. I Juli-August blev Aalborgs Modtagerhold reorganiseret, og der blev udvalgt Nedkastningspladser ved Veggerby, paa Borup Hede, i Dronninglund Storskov og senere ved Ellidshøj osv.

Det var med Begejstring, en Gruppe modtog Ordre til at indgaa i et dropping-Hold. I denne særlige Gren af Modstandskampen fik man en direkte Hilsen fra den frie Verden og et Bevis paa, at der udenfor Landets Grænser var Forbundsfæller, der fulgte Arbejdet herhjemme. Aldrig vil man glemme de spændingsmættede Minutter, naar man ude paa Heden i Kanten af Plantagen hørte Motor-Durren, der langsomt kom nærmere mod de fire tændte Lygter. I de stille, maaneklare Nætter kunde man allerede paa Afstand faa Øje paa den mørke Silhuet af Flyvemaskinen. Det var store Halifax- eller Short stirling-Maskiner, de Allierede anvendte til dette Arbejde. Ganske lavt kom Maskinen brusende ind over Pladsen, og lige over Lygterne udløstes Faldskærmene. De hvide Skærme synes et Øjeblik at staa stille i Luften som store Blomster, der havde foldet sig ud mod Maanens Lys. Men saa dalede de mod Jorden, hurtigere og hurtigere, og faa Sekunder efter tog de Grønsværen eller Hedelyngen med voldsom Kraft. Det var ikke Smaaportioner, Englænderne havde puttet i de to Meter lange Containere. Mens Skærmene nærmede sig Jorden, stod man altid som lammet ved det storslaaede Syn, men det varede kun et Øjeblik. Naar Flyveren havde kastet sin Last, maatte der slæbes, som man aldrig nogensinde i sit Liv havde slæbt. Tyskerne kunde være alarmeret. Det gjaldt om at faa Godset i Sikkerhed bort fra Pladsen, og det maatte helst ikke vare mange Minutter.

Transporterne var forskellige for de forskellige Pladser. Det bedste var Lastbilen, der i Løbet af 10 Minutter kunde have det hele læsset og med slukkede Lanterner og af Biveje kunde køre til det foreløbige Bestemmelsessted. Men ogsaa Hestevogne og endog Cykler har været benyttet. I Begyndelsen maatte man grave Beholderne ned i Nærheden af Pladsen og hente Godset ind til Byerne i mindre Portioner, men i sidste Halvdel af 1944 sluttede mange Bønder op om Arbejdet. De stillede ikke alene deres Lader til Raadighed til Vaaben og Sprængstoffer, men havde ogsaa Køretøj og Heste og kunde om nødvendigt den næste

Dag pløje Arealet, hvor Containerne var faldet, saaledes at ethvert Spor blev udslettet. Det var ikke smaa Forsyninger, der i disse Maaneder blev bragt til Aalborg, og Sprængstoffet fandt rigelig Afsætning ved de mange Sabotagehandlinger. Det var dog ikke alt, man fik Lov at beholde. Paa Grund af Stikkerfaren var det saaledes umuligt at modtage Nedkastninger i det sydlige Jylland og Sønderjylland, hvorfor de nørrejydske Distrikter stadig maatte sende Forsyninger sydpaa.

Under en Modtagelse i Dronninglund Storskov, der blev ledet af Journalist Otto Lippert og Repræsentant Ib Eskildsen, indtraf en pudsig Situation. Droppingen var forløbet planmæssigt, og hen paa Morgenstunden var hele Holdet tilbage i Aalborg.

Først den næste Dag skulde de to Ledere paany til Storskoven for at se til Godset, der var bragt i Sikkerhed i et Hus. Paa Turen gennem Skoven fik de pludselig Øje paa 12 Faldskærme og Containers, som hang rundt om i Træerne. De vilde i Begyndelsen næppe tro deres egne Øjne, men da de i Aalborg havde erfaret, at Flyveren ikke var naaet frem til Nabopladsen, hvor den skulde have droppet den sidste Halvdel af Lasten, forstod de, at Piloten ikke havde kunnet finde frem og derfor havde droppet Lasten i det Haab, at Folkene fra den første Plads vilde blive opmærksom paa »Tillægsgevinsten«.

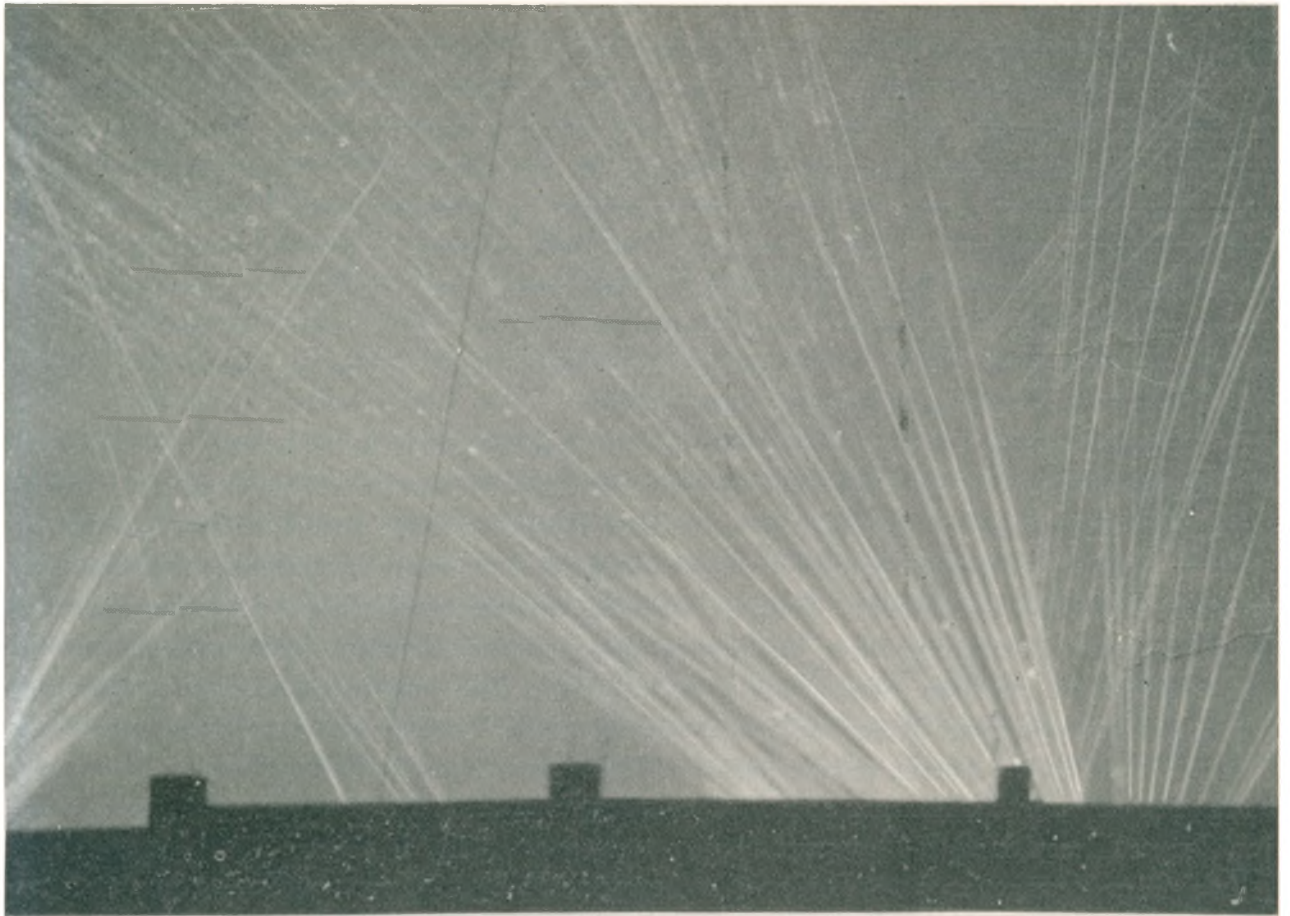
Tyskerne var imidlertid klar over, at der var foregaaet noget i Storskoven og havde Mandskab ude. Det lykkedes dog i Hast at faa samlet nogle Mænd til at bjerge Godset, hvilket var et frygteligt møjsommeligt Arbejde, og det blev nødvendigt at fælde flere af Træerne, for at faa baade Containers og Faldskærme af Vejen. Kun faa Minutter efter at det sidste var i Sikkerhed, kom de tyske Patruljer frem, men de fattede ikke Mistanke til de fredelige »Skovarbejdere!«

Under en Modtagelse ved Halkjær foldede en af Skærmene sig ikke ud, hvilket resulterede i, at Beholderen ramlede mod Taget paa Gaardejer Henriksens Ejendom. Her skulde Depotet netop indrettes, og Gaardejeren kunde ikke lade være med at udtrykke sin Overraskelse over, at Flyveren selv omtrent var i Stand til at lægge Sagerne pænt paa Plads! — I dette Efteraar iværksatte Tyskerne store Troppeforskydninger, og det danske Jernbanenet var stærkt overbelastet. Fra Sabotørernes Side blev der nu heller intet gjort for at lette Transporterne! 9. August blev der rettet en Aktion mod Svenstrup Station. Skønt der var Masser af tyske Soldater paa Terrænet, lykkedes det at faa Bomberne anbragt, og Sabotørerne naaede lige at komme i Sikkerhed, inden 10 Minutters Blyanterne detonerede og atter afbrød den østjydske Længdebane.

## En Sabotage-Offensiv.

Ogsaa i Aalborg fortsatte Sabotagerne. 22. August blev det tyske Autoværksted, Hasserisvej 102, sprængt i Luften, og 14 tyske Vogne blev ødelagt. Sabotørerne gik lige løs paa Opgaven — heldigvis — for senere fik man at vide, at kun selve Indgangen var sikker. Hække og Mure, der omgav Komplekset, var ellers sikret med Landminer. Natten efter svømmede en Mand ud paa Fjorden og anbragte Bomber i Motorerne paa 3 Hydroplaner. 2 af Maskinerne blev ødelagt. 1. September blev et Radiotaarn ved Ryaa Nord for Aabybro væltet ved Hjælp af en Bombe, og samtidig sprængtes en Transformatorstation ved Vedsted. 5. September ødelagdes Aalborgs mekaniske Værksted paa Hobro-

I 1940 var der jævnlige Luftangreb paa Aalborg, og det hændte, at de angribende Flyvere blev skudt ned. Imidlertid lykkedes det ofte de danske Patrioter at bringe de nedstyrtede Flyvere i Sikkerhed. Øverst ses Antiluftskytset i Virksomhed. — Nederst et typisk Havnebillede fra Aalborg, hvor der bestandig laa store Troppetransportskibe, der gik i fast Rute til Norge.





vej, og hermed var Signalet givet til Ødelæggelse af en Række mekaniske Værksteder, som alle reparerede elektriske Anlæg for Tyskerne, særlig til Marinens Fartøjer. 15. September fik man i de første Aftentimer gennemført en Række fine Aktioner. Fra Gaden kastedes der Sprængbomber op paa Taget af nogle Træbygninger paa Vesterbro, som bl. a. husede nogle af Tyskernes Fjernskriveranlæg. Samtidig fik Sabotørerne Folk fjernet fra Gaden, saa ingen Danskere blev saaret, da Bomberne sprængte og ødelagde deres Maal. Paa Baneterrenet sprængtes omtrent samtidig tre tyske Diesellokomotiver, og paa Bejsebakken sprængtes Kablerne til Vestre Alles tyske Anlæg. 16. September satte en Bombe, anbragt midt om Dagen, en foreløbig Stopper for Arbejdet paa den tyske Kraftstation ved Aalborg Havn. Sabotørerne advarede Falcks Redningskorps, der boede lige overfor, og iværksatte selv en Gadeafspærring, indtil Detonationen havde lydt.

19. September kom Tyskernes Aktion mod det danske Politi. Modstandsbevægelsen satte alle Kræfter i Gang for at hjælpe Betjentene, som blev forsynet med falske Legitimationskort. Nogle blev sendt til Sverige, og andre blev anvist Arbejde andre Steder i Landet. — Det var ogsaa i September Pastor Sandbæk eller »H. H.«, som han kaldtes dengang, blev anholdt paa »Sabotør-Skolen« i Hadsten og efter Tortur hos Gestapo i Aarhus opgav en Mængde Navne. Forretningsfører Nicolaysen blev saaledes eftersøgt, men var ikke hjemme. Det lykkedes at faa ham advaret, og i Løbet af faa Dage havde »Thøgersen« tillagt sig Skæg, Bakkenbarter og Briller, og fra et underjordisk Domicil fortsatte han Ledelsen af Distriktet. Af anden Aarsag maatte ogsaa »Henningsen« forlade Aalborg, og under Navnet »Bøgh« kom han til Silkeborg som Nedkastningsleder. I hans Sted overtog »Tage« (stud. jur. Jørgen Hesseldahl) D-Kompagniet.

Adskillige Mennesker fandt Døden i Aalborg i disse Uger. Under et Forsøg paa at likvidere Stikkeren Henry Meister fandt den unge stud. jur. Thorkild Røge fra Randers selv Døden. Meister blev haardt saaret, men overlevede Likvideringsforsøget. Ogsaa Barbermester Henry Løgsted blev søgt likvideret, men han overlevede sine Saar. Derimod lykkedes det at likvidere Stikkeren Mikkelsen. — Tyskerne iværksatte samtidig et Terror-Regime, dræbte Det danske Spejderkorps Divisionschef, Læge Richard Raetzel, Kommiss Chr. Andersen i Købmand Jens Bechs Forretning, og en lang Række Bygninger blev schalburgteret, bl. a. Spejderborgen og Autoforhandler Kjærulff & Søns Virksomhed i Vesteraa.

## Den største Aktion: Flyveplads Vest.

I September blev i K-Kompagniet optaget en Mand, som skulde komme til at føre en hasarderet Plan ud i Livet. Det var Specialarbejder Thorkel L. Nielsen, som var beskæftiget paa Flyveplads Vest og brændte af Lyst efter at sabotere. Han fik en grundig Uddannelse, og fik i Begyndelsen af Oktober Lov at prøve sine Evner ved Anbringelse af Bomber i et af Luftwaffes Værksteder i Lindholm. Ødelæggelsen var 100 Procent, og saa gik man i Gang med den helt store Plan: Sabotagen mod Flyveplads Vest.

K-Kompagniet havde »alle Tidens Depot« hos Møbelpolstrer Berthel Hansen i Sagfører-auktionernes Gaard paa Nytorv, og her samledes Kompagni-Staben om Aftenen med Thorkel Nielsen. Der blev udarbejdet Planer for Bombernes Anbringelse, og Faldskærmsjægeren Bent (Kaptajnløjtnant F. T. Vang) bistod med Udregning af hvor store Portioner, der skulde anvendes mod de enkelte Maal. Saa tog man fat paa at ælte Bomber. 3-4 Nætter i Træk arbejdede man, hvorefter 55 Bomber laa klar. Det lykkedes Thorkel Nielsen sammen med sine 4 Gruppekammerater, der alle havde Beskæftigelse paa Flyvepladsen, at faa Bomberne

smuglet gennem den tyske Bevogtning og indtil videre gemt i Frokost- og Tøjskabe i Kantine. 2. November i Frokostpausen blev alle 55 12 Timers Blyanter »trykket«, og straks efter begyndte de 5 Mand Udlægningen efter den i Forvejen udarbejdede Plan.

Udlægningen var saa godt som fuldført, da nogle tyske Soldater begyndte Oprydning i et Materiel-Lager, hvor Thorkel Nielsen netop havde anbragt et af sine »Franskbrød«. For at Tyskerne ikke skulde finde det og derefter foranledige en større Undersøgelse, gav Nielsen sig i Snak med Soldaterne og fik herunder Bomben ind under sin Jakke for kort efter at lade den falde i en Olietønde. Tyskerne havde imidlertid set, at han havde taget noget, og han blev anholdt for Tyveri. Han blev overgivet til Feltgendarmeriet, der lovede, at han skulde komme fri næste Dag, da man jo ikke havde noget Bevis imod ham. De øvrige Gruppemedlemmer forlod straks efter Pladsen, og da man efter Nielsens Anholdelse var klar over, at Faren var overhængende, blev de samme Aften sendt i Sikkerhed, de to til Sverige. - Toldstrup havde sammen med sine nærmeste Medarbejdere indkvarteret sig i en Villa i Nærheden for at se Bombe-Ekspllosionerne, men det blev en mat Forestilling! Kun en enkelt Ekspllosion lød, og det var ikke mange Minutter, Himlen var oplyst af Brandskæret. Næste Dag stillede Kompagnichefen for at aflægge Rapport: Een Hangar sprængt, en Mand anholdt og 4 sendt bort . . . .

Humøret var meget, meget langt nede. Men det klarede op! Fredag Eftermiddag kom alle Flyvepladsarbejderne uventet hjem — de var alle blevet afskediget. Som Grund kunde de fortælle, at det pludselig var blevet et rent Helvede paa »Vest«. Ekspllosion lød efter Ekspllosion, og adskillige Tyskere var blevet dræbt. Efter at alle var visiteret, var Danskerne blevet sendt hjem, og Sprængningsgrupper var sat i Arbejde med at finde og uskadeliggøre Bomber. De fandt nogle Stykker, men da een af dem var eksploderet i Hænderne paa en Hauptmann og havde dræbt ham og de nærmeststaaende, blev Arbejdet indstillet, og Bomberne fik Lov at springe. Der opstod Ild i en af de store Hangarer, og for at kvæle Ilden blev Portene lukket, samtidig med at Brandmandskab inde i Hallen søgte at slukke Flammerne. Pludselig eksploderede Sprængladninger, der var gemt i Portene, saaledes at disse gik i Baglaas, og en Del af Slukningsmandskabet indebrændte. To store Hangarer med ca. 40 Maskiner blev ødelagt og endvidere et Par Værkstedbygninger og Officersmessen. En Værkstedsvogn, som hver Aften med det kostbareste, finmekaniske Værktøj blev kørt til Pladsens Yderkant for at være beskyttet mod Angreb fra Luften, blev ligeledes sprængt. Tre Flyvemaskiner, der havde faaet Bomber gemt ved Benzintankene, sprængtes nogle Dage senere, mens de var i Luften, de to over Flyvepladsen og den tredje over Hamburg.

Lige til Lørdag Eftermiddag vedvarede Ekspllosionerne, og i Hovedkvarteret var det en stor Gaade, hvorfor de 12 Timers Blyanter ikke var stabile. En af Faldskærmsjægerne kunde imidlertid fortælle Grunden. De stærkt vekslende Temperaturer i de forskellige Bygninger indvirkede saaledes paa Syren i Tidsblyanterne, at man vanskeligt kunde bestemme den nøjagtige Sprængningstid.

Da Bomberne begyndte at springe, blev Gestapos Opmærksomhed straks henledt paa Thorkel Nielsen. Han kom i Forhør og blev torteret paa det frygteligste. Han blev pisket og sparket, en Staalhjem blev anbragt paa hans Hoved, og Gestapomanden Fritz Bech tildelte ham en Mængde Slag ovenpaa Hjernen, hvorved han mistede Bevidstheden, foruden at hans Høreevne blev nedsat. Da det stadig ikke var nok til at gøre ham mør, blev der dryppet Salmiakspiritus i hans Øjne. I Længden kunde Nielsen selvsagt ikke holde til Torturen, og han fremkom med en Forklaring, der tildelte ham selv en meget lille Andel i Aktionen, men som samtidig dækkede de Kammerater, som han vidste blev tilbage i Aalborg. Lykkeligvis var dette i en Periode, hvor der ikke blev afsagt Dødsdomme. Nielsen

kom til Frøslev og senere til Koncentrationslejr i Tyskland, hvorfra han omsider vendte hjem i god Behold.

Fra det engelske Hovedkvarter indløb der 8. November følgende telegrafiske Hilsen:

Congratulation to you and all conserved in operation against Aalborg Aerodrome stop You could not have made a better acknowledgement to the R. A. F. for their attack of Gestapo Aarhus.

Telegrammet blev tilstillet Kongens Kompagni, og Toldstrup føjede til Telegrammet sin Stabs bedste Gratulationer.

## Da Folkeregistret forsvandt.

Mandag den 6. November løb en ny større Aktion af Stabelen. Man havde faaet Underretning om, at Gestapo havde krævet Adgang til Folkeregistret for herigennem at kunne efterspore de Patrioter, de vilde arrestere. Mandag Formiddag holdt Byraadet ekstraordinært Møde for at drøfte de tyske Krav, men midt under Mødet kom der Meddelelse om, at Folkeregistret var forsvundet. Aktionen fandt Sted ved 10-Tiden, og de to Kompagnier var blevet plukket for alle de Mænd, som kunde blive borte fra deres Arbejde. Aktionen blev ledet af Faldskærmsjægeren Bent (Kaptajn F. T. Vang) og var 100 Procent vellykket. Alle Registerkortene blev puttet i Sække og baaret ud paa en Lastbil og senere paa Dagen brændt, da man ikke ønskede en Gentaelse af Affæren fra Randers, hvor det lykkedes Gestapo at finde det røvede Register. Om Eftermiddagen fik man imidlertid Underretning om, at Kommunen havde Fotokopier af alle Kortene liggende i en Box i Landmandsbanken. Ogsaa Tyskerne vilde sikkert faa det at vide, og man besluttede derfor ikke at tøve. Bent, Bloch (Læge E. Amundsen) og Nybo (Arne Elstrøm) fuldførte Aktionen, som bragte Gestapo til at rase. Tyskerne anholdt et Par af Kommunens Funktionærer som Gidsler for Registrets Tilvejebringelse, og enhver Sabotør, der i mange Uger derefter blev anholdt, fik en ekstra Dragt Prygl for Folkeregistret, selvom de intet som helst havde haft med det at gøre.

I November blev der ogsaa indledet en ny Offensiv mod de tyske Jernbanetransporter. Ved et Tilfælde blev et Par bevæbnede Sabotører anholdt i Hasseris, og overfor Gestapo kunde en af dem fortælle, at en Del Sabotage-Ordre kom fra en Journalist paa Aalborg Amtstidende. 14. November blev Bladet omringet, men takket være Dæknavnene fik de eftersøgte Tid til at forsvinde.

Ejgenbroth maatte forlade Byen, og i hans Sted blev Journalist Otto Lippert udnævnt til Chef for K-Kompagniet, der med Bistand af Købmand Thuen fik indrettet et fint »Revisions-Kontor« paa Vesterbro, hvorfra man en Tid kunde lede Arbejdet. Politifuldmægtig Poul Larsen, der havde arbejdet illegalt baade i Frederikshavn og Randers, kom paa dette Tidspunkt tilbage til Aalborg og blev Adjutant hos Thøgersen. I December ledede han en Modtagelse ved Romdrup, hvor Tyskerne blev alarmeret, inden Holdet var kommet væk.

Poul Larsen blev anholdt, da han var paa Vej til Aalborg og havde en Maskinpistol i Cyklens Bagagebærer. Gestapo var straks klar over, hvem de havde for sig, og Larsen blev udsat for en frygtelig Behandling. Hans Tilstaaelser resulterede de følgende Dage i Masse-Anholdelser i Aalborg. Man troede, at det vilde lykkes Larsen at begrænse sine Tilstaaelser til Aalborg Distrikt, men kort efter slog store tyske Politistyrker ned ogsaa i Frederikshavn, Sæby, Dronninglund, Randers og Mariager. Overalt fik Tyskerne rigt Bytte, fordi det viste sig, at Larsen havde større Kendskab til det illegale Arbejde i Nordjylland, end selv hans nærmeste Kammerater anede, og derfor var man ikke i Stand til at advare dem, der

var i Farezonen. Det var intet mindre end en Katastrofe, der ramte Region I, og det skyldes kun een Mand, at det trods alt lykkedes at redde enkelte Dele af de ødelagte Distrikter. Denne ene Mand var Regionschefen Toldstrup, som bragte Inspiration og Opmuntring med sig overalt. I de dramatiske Dage var han paa Færde alle Døgnet Timer, og som altid lykkedes hans Arbejde.

10. Marts 1945 blev Poul Larsen henrettet af Tyskerne i København. I Aalborg maatte Distriktschefen Nicolaysen forsvinde sammen med en Del af Lederne. Som ny Distriktsleder udpegede Toldstrup Djurslands Chef, »Søby« (Kriminalbetjent, Kaptajn af Reserven, J. A. Jørgensen, Horsens), der ved Nytaarsskiftet kom til Aalborg, og under Navnet »Aabo« overtog Ledelsen.

Jens Lyhne blev forflyttet til Vejle som Nedkastningsleder, Otto Lippert kom til Hobro som Distriktsleder og Ib Eskildsen kom til Aars som Afsnitsleder i det vidtstrakte Himmerlands-Distrikt. Som Chef for K-Kompagniet udnævntes stud. polyt. Carl Hare, mens »Tage«, (Løjtnant Jørgen Hesseldahl), som takket været en endeløs Række af Mirakler slap uskadt gennem alle Aktioner og Razziaer, fortsatte som Leder af D-Kompagniet.

Konkurrencen mellem de to Kompagnier om Effektivitet, Kvalitet og Kvantitet i Sabotagen blev nu yderligere forstærket. Aaret blev indledet med et Par vellykkede Sabotager mod Kartoffeltørrerierne i Romdrup og paa Axa i Aalborg. Allerede inden Aarets Udgang var der i D-Kompagniet blevet dannet en »Dagdriverbande« bestaaende af Carl Hare, »Emil« (Ib Olsen), »Sømanden« (Orla Nielsen), »Max« (Henning Røge) og Axel Laulund. Det var lutter »illegale« Folk, som ikke havde andet at beskæftige sig med end Vaaben-Modtagelse, Sabotage og Instruktion. Efter at Carl Hare var blevet udnævnt til Kompagnichef, indtraadte Søren (Henrik Gulstad) i hans Sted, og »Tarzan« (Niels Hav) blev Leder af Banden.

## Kjelds modige Kamp mod Gestapo.

Man var imidlertid ikke naaet ret langt ind i 1945, før Aalborg-Organisationen atter blev udsat for en Række smertelige Tab. Henning Røge var som allerede nævnt blevet dræbt i Nørresundby, og den 27. Januar fik Gestapo tilfældigt dræbt endnu een af de bedste Grupperfolk. Henrik Platou var netop kommet til Aalborg for med sin Gruppe at udføre Likvidering af nogle Folk, der af Modstandsbevægelsen var dømt til Døden. Gruppens Medlemmer var blevet indkvarteret forskellige Steder, og »Kjeld« (Svend Ulrich Pedersen fra Silkeborg) havde faaet anvist et Værelse hos Frøken Wognsen, Løkkegade 2. Her boede desuden en Jernbanesabotør, og Skæbnen vilde, at han en Dag blev angivet til Gestapo.

4 Tyskere blev sendt af Sted for at anholde Manden i Løkkegade. Den ene blev paa Gaden ved Vognen, mens 3 andre gik op i Lejligheden. Det var Kl. 6 om Morgenen, og Frøken Wognsen aabnede Døren, der var ved at blive sprængt. De to Tyskere løb forbi hende ind i Lejligheden og kom til det Værelse, hvor Kjeld sov. Han vaagnede straks, greb sin Pistol og fyrede mod de to Tyskere. Den ene, Kurt Meyn, en af de mest forhadte Gestapofolk, sank straks død om, mens den anden, Kurt Graef, blev saaret. Han naaede dog forinden at fyre mod Kjeld, der blev ramt, men kravlende henover Gulvet søgte Kjeld at undslippe. Inde i Stuen fik han imidlertid Øje paa den tredie Gestapomand, Karl-Heinz Fischer, og der udspandt sig en kort Ildkamp. Fischer blev saa haardt saaret, at han senere døde.

Gestapomanden paa Gaden havde imidlertid tilkaldt Forstærkning, men inden Tyskerne naaede frem, var Kjeld død. Kjelds modige Daad aftvang Beundring overalt — undtagen hos Gestapo.

I et Brev, der er kommet i min Besiddelse, og hvori Begivenheden omtales udførligt, slutter Brevskriveren (en kvindelig Kontorassistent hos Tyskerne):

»Es war eine Aufregung und ein Schlag für unsere Dienststelle. Zwei unserer besten Kameraden einfach tot und dann noch einer schwer verletzt, und alles nur von einen Mann. Wir sind total verzweifelt und kann es heute noch immer nicht fassen«.

Det var klart, at Tyskerne vilde hævne sig, men hvordan? Meget havde man forudset, men ikke det, der skete. Nogle Dage efter Begivenheden i Løkkegade blev Falck kaldt til Svenstrup, hvor man havde fundet Liget af en nøgen ung Mand. Det var Kjeld. Gestapo havde klædt ham nøgen og derefter anbragt en Sprængladning i hans Mund. Efter at hans Hoved var bortsprængt, havde de ladet Liget ligge paa aaben Mark. Hævnen var fuldbyrdet til Skræk og Advarsel for Danskerne, der imidlertid følte sig hensat til den mørkeste Middelalder, hvor Legemer blev sønderdelt paa Hjul og Stejle.

## Smertelige Tab.

Ikke længe efter blev to dristige Sabotører dræbt i Nørresundby. Carl Hare, Ib Olsen og Henrik Gulstad var trængt ind paa det store Halmdepot paa Ø. K.s Cementfabrik og havde faaet anbragt deres Brandbomber. Under Tilbageturen blev de imidlertid overrasket af Schalburgfolk, der havde Vagten paa Omraadet. Carl Hare undslap, men Emil blev saaret. Gulstad gemte sig i et Cementrør, men her blev han Offer for en vildfaren Kugle, og hans Lig blev fundet et Par Dage senere. Den saarede Ib blev bragt til Amtssygehuset af Falck, der — tro imod Sædvanen — straks underrettede Modstandsbevægelsen. Kort efter blev den saarede Sabotør afhentet af Knuds Gruppe, og i en Falck-Ambulance blev han bragt til Dronninglund Sygehus. Hans ene Ben var skudt over, men man troede, han klarede den. Imidlertid stødte der Komplikationer til, og han døde faa Dage efter. Baade hans og Henrik Gulstads Lig blev udleveret til Forældrene. Der er Grund til ved denne Lejlighed — skønt der var gaaet mange forud og flere fulgte efter — at fremhæve enkelte Funktionærer i Falcks Redningskorps. Modstandsbevægelsen gik aldrig forgæves til Overassistent Kaj Rasmussen hos Falck. Sammen med Redningsinspektør Lomholt, Vagtmester Skovgaard og et Par af Redderne var de i Stand til at klare omtrent enhver Situation. Rasmussen maatte senere gaa under Jorden og blev da Motorordonnans hos Toldstrup, og Redder Jens Nielsen blev Assistent hos Lyhne i Vejle.

Det var ogsaa Falck, der ydede »Knud« og hans Gruppe Hjælp, da det begyndte at knibe. Gruppen havde faaet Ordre til at likvidere Stikkeren og Terroristen Franz Toft. En Dag mødte de ham paa Bispensgade, og Henrik Platou søgte at skyde ham ned. Revolveren klikkede imidlertid, og hans Kammerat Vagn blev forhindret i at fyre, fordi nogle Børn kom imellem. Inden »Knud« kom væk, havde Franz Toft fyret og ramt Platou, der imidlertid flygtede ned til Falck. Han var haardt saaret, men bragtes via Kommnehospitalet til Læge Warberg i Vejgaard, hvor der var indrettet illegalt Hospital, og det saa ud, som om han kunde klare Saarene.

Et Par Maaneder forinden var en Patriot blevet saaret, og ogsaa han havde boet hos Dr. Warberg og hos Fru Gram Hansen i Kærby. Begge Steder havde hans Kæreste faaet Lov at besøge ham. Senere gik Forlovelsen i Stykker, og Kæresten snakkede om sin Viden, blev anholdt af Gestapo og truet til at opgive de Steder, Kæresten havde boet. Samtidig

satte Gestapo en Aktion ind mod Dr. Warberg, Fru Gram Hansen og Læge Bartholdy i Skørping, der alle blev anholdt. Hos Dr. Warberg fandt de Platou, der blev anholdt og senere henrettet i København. Hans Banemand, Franz Toft, blev senere anholdt og dømt til Døden. Den 8. Oktober blev han henrettet i Viborg.

Hos Fru Gram Hansen boede Vagn og Mogens (Hans Krarup Andreassen fra Silkeborg). Det lykkedes Vagn i Pyjamas at flygte over Hustagene og at komme i Sikkerhed, mens Mogens satte sig til Modværge. Kampen var imidlertid haabløs, og han blev dræbt.

## Mod nye Sejre.

Det var Tab, der selvsagt virkede frygtelig nedslaaende i Modstandsgrupperne i Aalborg. Det var stadig de bedste Mænd, der maatte dø, men Kampen fortsatte, og Sabotørerne vandt Sejre. I Februar-Marts 45 havde Jylland Troppetransporter som aldrig før, og Banesabotagen fik et Opsving, som ingen vilde have troet muligt. En Aften meddelte Gruppernes udmærkede Jernbaneforbindelse, at der holdt store Troppetog parat til at køre Syd paa. Det var et meget kort Varsel, man havde faaet, og man kunde ikke naa at faa udlagt Bomber. Imidlertid blev der ringet til Statsbanerne, at der var lagt Bomber ved Ny Kærvej. Tyskerne havde naturligvis ingen Grund til at tro, at det var falsk Alarm. De tvang Falck til at etablere Nødbelysning ved Ny Kærvej, mens man søgte efter Bomber, og da Sabotørerne cyklede til Skalborg og lagde de hurtigt detonerende Bomber, kunde de iagttage den store Belysning til Ære for »Telefon-Bomberne«!

Der laa i den Tid en hel Del Sne, som var Sabotørerne en storartet Forbundsfaelle. I Snedragter, lavet af hvidt Faldskærmsstof, kunde Skipatrujler snige sig ind til Banelinien, lægge Bomberne og forsvinde igen. I 5 Døgn holdt man paa denne Maade Linien blokeret, men man havde i et Telegram lovet Englænderne, at intet Tog vilde blive afsendt i 7 Døgn. Femtedagen blev et Militærtog afsendt fra Aalborg, men ved Ellidshøj bragte Lokomotivet et Par kraftige Ladninger til at eksplodere og Maskinen og de to nærmestfølgende Vogne væltede. Sabotørernes Løfte om de 7 Døgn blev holdt, og der kom Lykønskningstelegram fra det allierede Hovedkvarter.

Ogsaa i Aalborg fortsatte Sabotagen, væsenligst gennemført som Aktioner ved højlys Dag. Dette gjaldt saaledes adskillige H. K. P. Værksteder (Heim Kraft Parkstelle), det stærkt bevogtede Nordjysk Hanomag, nogle elektromekaniske Værksteder, et Valseværk paa »Norden« til Fremstilling af Tipvognsskinner, et Par Kulkraner, 2 Vandflyvemaskiner med mere. Fremhæves maa ogsaa Eyvinds og Basses Sabotage paa Flyveplads Øst. Forklædt sneg de sig ind paa Pladsen, og trods Vagtposterne fik de anbragt Bomber i 3 Flyvemaskiner, i en Motor til Afprøvning af elektriske Installationer og ved 2 Luftværnskanoner. Maalene blev ødelagt, og Tyskerne anholdt Vagterne — 3 Sommerfolk — som de eneste, der kunde antages at have udført Sabotagen!

I Marts blev ligeledes den største Procent af de Værnemagerbiler, der stadig var i Gang, sprængt ved Hjælp af en Pakke PE paa Motorblokken. Heller ikke Skibssabotagen maa glemmes. I Oktober 1944 havde man sænket to Forpostbaade i Havnen, og 9. April blev der sprængt Hul i endnu et tysk Orlogsfartøj. Sabotagen udførtes paa den Maade, at en Sabotør i Egenskab af Havnearbejder bragte Bomberne om Bord, trykkede Blyanterne, og nogle Timer efter gik Fartøjerne til Bunds.

At Sabotørerne ikke manglede Lune, vidner følgende ordrette Rapport om: »Fredag 23. Marts 1945 begav D. 4 sig til Skørping med den Opgave at jage de lokale Værnemagere en Skræk i Livet og for derved at hæmme den meningsløse, tyske Rydning af Naaleskovene.



Opgaven blev løst saaledes: Kl. 13 lagde vi os paa Lur i Skoven, og kort efter kom de første Spand Heste med Træ til Tankfælder. Hestene og Kuskene blev ført ind i Skoven, hvor Seletøjet blev beordret af Hestene. Derefter bandt vi Kuskene. Senere blev noget af Seletøjet findelt, og vi beordrede Kuskene til at spise det — men de kunde ikke spise saa meget. Saa beordrede vi Kuskene til at tage Benklæderne af. Deres Mimik fortalte os tydeligt, at de ventede en regulær Endefuld, men den udeblev. I Stedet fulgte en lille Time i »hvordan en rigtig Dansker bør være«, og som Klimaks paa Forestillingen nedlagdes det flotteste Spand for Øjnene af dem ved Hjælp af en MP med Lyddæmper. Endelig kom Forklaringen paa, hvorfor de skulde tage Bukserne af. De blev tvunget til at bestige deres Gangere og ride igennem Byen, hvilket naturligvis vakte stor Jubel blandt Byens Indbyggere.

Efterhaanden blev der saa meget at gøre med Sabotage, Vaabenmodtagelse og Vaabenfordeling, at 3. Kompagni, der havde været formeret i Reserven som Militskompagni under Bogtrykker Holten Andersen, maatte rykke frem i Linien. Som Næstkommanderende og senere Chef fungerede »Jacob« (Knud Nielsen, København). Jacob var blandt Danmarks første Sabotører. Da han blev anholdt, idømtes han 8 Aars Tugthus, men efter 2 Aars Forløb blev han befriet i Horsens og kom med i Arbejdet i Aalborg.

## Til Angreb paa Gestapo.

Under en Transport af Vaaben fra Springborgs Trævarefabrik paa Vesterbro, hvor man havde Depot, var Gestapo blevet opmærksom paa Hestekøretøjet, der førtes af Bogtrykker Holten Andersen og Grosserer Robert Mortensen. Efter en dramatisk Kamp blev de begge anholdt, Holten Andersen var saaret, men maatte staa de ikke særlig blide Afhøringer igennem. Kort efter fik Carl Hare Underretning om, at Gestapo var i Færd med at bortføre Vaaben-Lageret fra Springborgs Fabrikker, og at der var tykt af Tyskere paa Gaden udenfor Fabrikken. Carl fik fat i 5 af sine Gutter og i en af de beslaglagte Personbiler forberedte man en Overraskelse til Tyskerne. Alle var bevæbnet med Maskinpistoler, og da Bilen passerede Vesterbro-Viadukten, blev der afsikret og Ruderne blev rullet ned. Et Øjeblik efter lød Carls Ordre: Fyr!

Det var Optakten til et sandt Inferno af hamrende Maskinpistoler, rettet mod de Vogne og Gestapofolk, der stod udenfor Springborgs. Et Øjeblik efter var det imidlertid Sabotørernes Bil, der var Skydeskive. Med 80 Kilometers Fart fortsatte Bilen ud ad Hobrovej, mens Patrioterne fyrede ud gennem Ruden i Bagvinduet. Bilen var imidlertid saa medtaget af Tyskernes Kugler, at den meget hurtigt nægtede at fortsætte. - De 6 Mand slap alle bort i god Behold, kun den ene havde faaet et Projektil gennem venstre Arm. 4 Gestapomænd var blevet dræbt og adskillige saaret. - Som allerede nævnt havde den tyske Sicherheitsdienst sendt sine dygtigste Folk til Aalborg, og en af Grundene hertil var, at Tyskerne vidste, at Regionschefen og Lederen af hele den jydsk Forsynings-

tjeneste sammen med sin Stab holdt til i Aalborg. - Toldassistent Anton I. Jensen var i Skive blandt de første, der organiserede Modstand mod Tyskerne, og da

Efter Kapitulationen foretog Repræsentanter for Special Forces sammen med Toldstrups Stab en Rundtur til Nedkastningsholdene i Jylland. Øverst taler Commander Hollingworth til Dropping-Folkene i Randers. Bag ham ses Oberstløjtnant Cai Winkelhorn fra USA og Bylederen i Randers, Søløjtnant Lonsdale. Til højre Nedkastningschefen i Randers, Johannes Andersen, samt Toldstrup, Hollingworth og Winkelhorn i Samtale med en af Holdcheferne Poul Frandsen. I Midten til venstre Toldstrup sammen med en af de kvindelige Sekretærer, der holdt ud lige til Kapitulationen, Fru Gertrud Pedersen. Til højre Containers bragt i Skjul i en Lade, hvor de senere kunde pakkes ud og Indholdet fordeles til de underjordiske Organisationer. — Nederst en Optagelse fra en Nedkastningsplads ved Farsø. Flyveren har kastet fint, og der vil ikke gaa mange Minutter, før Bilen med fuld Last er paa Vej mod Depotet.



Arbejdet kom ind i faste Rammer, blev han Byleder og klarede Arbejdet saa fint, at Fleming Juncker i ham saa baade sin egen og Christian Ulrich Hansens Afløser. I Begyndelsen af 1944 fik Jensen Ordre til at forsvinde fra Skive, og Dagen efter dukkede han op i Aarhus som Toldstrup med en ganske lille Stab, hvoriblandt var Sekretæren Liss Errboe fra Silkeborg, Kontorchefen, Overbetjent Peter Petersen, København, og Brødrene Vagn og Jørgen Hesseldahl fra Aarhus. Liss blev iøvrigt et halvt Aars Tid senere anholdt under Kurértjeneste og anbragt i Frøslevlejren. Overbetjent Petersen blev dræbt ved det tyske Terror-Attentat mod Ekspressen ved Hobro i Oktober 1944, og af den lille Aarhus-Gruppe, der var knyttet til Staben i den første Tid, klarede kun Jørgen Skærene. Vagn maatte til Sverige, og en anden af Gutterne, »Max« (Henrik Røge), faldt under Kamp mod Stikkeren Henry Meister i Nørresundby i Oktober 1944.

Toldstrup var i sin gamle Ford og med Tage Hansen, Aarhus, som Chauffør paa Farten næsten hele Døgnet rundt for at organisere Modtagergrupper og fordele Vaaben og Sprængstoffer. Aarhus laa imidlertid ikke særlig centralt for Arbejdet, og i Løbet af Sommeren kom det paa Tale at flytte til Aalborg. En uventet Gestapo-Aktion, der bl. a. kostede to fortræffelige Faldskærmsfolk deres Frihed, gjorde Tanken til en Realitet, og i Begyndelsen af August flyttede Toldstrup til Aalborg. Foruden de allerede nævnte var Staben blevet forøget med Bloch (Læge E. Amundsen), Kirsten Kretzschmar, Annie Mouritsen og Gertrud Pedersen, alle fra Randers, samt Faldskærmsjægerne Bent (Kaptajnløjtnant F. T. Vang) og Svend (Kaptajnløjtnant Kofod). De unge Pigers Opgave bestod i Kurértjeneste og Kontorarbejde. Efterhaanden som Organisationerne blev større og stærkere, voksede ogsaa Opgaverne.

## Et omfattende »Firma«.

Selvfølgelig var Nedkastnings-Operationerne det vigtigste, og det lykkedes Toldstrup at udbygge Jylland til ialt at have 289 godkendte Nedkastningspladser, og efter Kapitulationen gav de Allierede ham den Kompliment, at han havde organiseret Europas bedste Modtagelse. Ca. 2500 Mand blev uddannet i dette særlige Arbejde. Toldstrups største Evne var hans Organisationstalent og dernæst, at han altid forstod at sætte de rigtige Folk paa de rigtige Pladser. Selv forstod han at indgyde sit Mandskab Tillid — ogsaa til deres eget Værd. Som sin første Mand i Nedkastningsarbejdet havde han Bloch, der var en ganske utrolig energisk og handlekraftig Medarbejder.

Som Chef for Region I var Toldstrup Leder af al Sabotagen i Nordjylland og blev her bistaaet af sine to dygtige Faldskærmsfolk Bent og Svend, der bl. a. rejste rundt i Regionen og instruerede Militærgrupperne i de mange forskellige Vaabentyper, som af de Allierede blev stillet til den danske Modstandsbevægelses Raadighed.

I Midten af Februar 1945 ønskede Modstandsbevægelsens øverste Ledelse i Danmark, at der skulde være Officerer i Spidsen for de forskellige Afsnit, og Toldstrup blev som Regionsleder afløst af Kaptajn Schøller, som i over et Aar havde været borte fra Regionens illegale Arbejde, men i Mellemtiden havde arbejdet for Efterretningstjenesten.

Foruden det her nævnte kom Organiseringen af de saakaldte Hiccup-Operationer, hvorunder danske Fiskerbaade nær ved den engelske Kyst mødte allierede Orlogsfartøjer, som gav de danske Baade Vaaben- og Sprængstoflaster om Bord. Hver Baad afhentede cirka 2 Tons Materiel pr. Gang. Dette Arbejde blev ledet af Dahl (Søløjtnant Lonsdale) og Jørgen Jensen (Pastor Kvist, Onsild). - Under Toldstrup sorterede endvidere i lang Tid en Likvideringsgruppe af særlig udvalgte Folk. I Løbet af Vinteren fulgte ogsaa Waterdroppinger,

som lededes af »Ørn« (Læge Ove Høegh-Guldberg, Gjedved). I August 1944 oprettedes en Informationstjeneste med Korrespondenter over hele Jylland (i det allervæsentligste dette Værks jyske Medarbejdere). Korrespondenternes daglige Sendinger til »Hans Andersen, Postbox 214, Aalborg«, blev fordelt til B.B.C. (pr. Radiosender), til D.P.T. (Dansk Presse-tjeneste i Sverige pr. illegal Baadrute) og endelig til Modstandsbevægelsens forskellige Af-delinger, som havde Brug for Nyhedstjenestens autentiske Meddelelser.

Toldstrup var Pioner i Provinsen hvad Bilers Anvendelse i det illegale Arbejde angik. Under Hovedkvarteret kørte til Stadighed to faste Privatchauffører (Hans Christiansen og Tage Hansen fra Aarhus). Desuden laante man 15 Personvogne, som blev fordelt til de forskellige Distriktsledere, der anvendte dem i Egenskab af »Læger«, »Dyrlæger«, Funk-tionærer ved Luftværnet o. s. v.

I Fortegnelsen over de Arbejdsgrene, som sorterede under Toldstrups Hovedkvarter, maa heller ikke glemmes »S. P.-Gruppen«, der under Nybos (Arne Elstrøm) Ledelse bestandig holdt Forbindelsen med Sverige udbygget. Dette for Modstandsbevægelsen saa ganske uvur-derlige Arbejde behandles imidlertid udførligere i Afsnittet fra Vendsyssel, dog skal her kun nævnes, at Nybos Organisation ogsaa havde Ruter fra Aalborg, Hobro og Grenaa samt efter Behov andre østjyske Byer.

## Da Carl faldt.

Naar det fra Eftersommeren 1944 lykkedes at udbygge Nedkastningerne i Jylland saa stærkt, som Tilfældet var, skyldtes det først og fremmest, at de Allierede efter Invasionen og Erobringen af Frankrig var i Stand til at afse mange flere Flyvemaskiner end tidligere til den danske Modstandsbevægelses Forsyninger. Men det skyldtes ogsaa, at man fra Jyl-land fik hurtig og sikker Forbindelse med Special forces Hovedkvarter i London, idet Told-strup fra Efteraaret 1944 raadede over to Telegrafister »Moses« (Kvartermester i Marinen Poul Erik Nielsen og »Bruhn« (Flyverløjtnant J. G. Bergh). De to Telegrafister gik med Ildhu til deres Gerning. Af Sikkerhedsgrunde maatte de kun sende 600 Bogstaver om Da-gen, men da Operationerne i de sidste Maaneder gjorde det nødvendigt, sendte de gennem-snitligt 3000 Bogstaver om Dagen.

Gestapo udfoldede stor Energi for at komme Radiotelegrafisterne til Livs, men det lyk-kedes dem aldrig, skønt de ofte var dem paa meget nært Hold. »Bruhn« var saaledes to Gange lige ved at blive anholdt, den ene Gang i November i Egholmsgade i Aalborg, da han sendte fra sin Broder, Journalist Ole Berghs Lejlighed, og den anden Gang i Marts 1945, da han var ved at etablere Sendested i Als sammen med sin uadskillelige Hjælper »Carl« (stud. polyt. Carl Møller, Hornslet). Radiogrupperne naaede dog ikke 5. Maj uden Tab. Den 26. April sendte »Bruhn« fra en Lejlighed paa Østerbro, mens Carl stod ved Vin-duet og holdt Udkig efter Gestapo. Uden at de illegale Vagtposter havde anet Uraad, kom Gestapos Pejlevogn pludselig kørende, gjorde Holdt udenfor Ejendommen, og Gestapo'erne myldrede ud. Carl advarede straks Bruhn, der i Overensstemmelse med sin Instruks øje-blikkelig forlod Lejligheden. Da han naaede ned til Indgangen, stod der to tyske Politifolk i Døren. Bruhn standsede, rev en Tændstik og tændte sig en Cigaret og gik derefter uan-tastet forbi de to Tyskere og blandede sig med Folk, der nysgerrigt havde taget Opstilling paa den anden Side af Gaden. Carl vilde imidlertid søge at redde de Mennesker, der havde stillet Lejligheden til Raadighed. Han tog Senderen i en Mappe og løb op paa Loftet, hvor han anbragte den under Taget. Han kunde allerede da høre Tyskerne paa Trappen og kunde

ikke undslippe. Carl laasede sig derpaa inde paa et Værelse og skrev her paa en Lap Papir nogle faa rørende Afskedsord til sine Forældre og til den Pige, han elskede. Saa tog Carl den ulige Kamp op mod Tyskerne. Han blev dræbt efter faa Minutters Kamp, kun ti Dage før Kapitulationen.

## Med Toldstrups Hovedkvarter i Hobro og Hadsund.

At Toldstrup og hans Stab klarede sig hele Besættelsen igennem, trods den energiske Gestapoeftersøgning, skyldtes en meget fin Efterretningstjeneste, samt at Kontoret var uhyre mobilt. Kufferterne kunde pakkes i Løbet af faa Minutter, og der var altid en Bil i Nærheden til at transportere det hele bort. Ofte er Opbrud og Flytning sket i Løbet af et Kvarters Tid, og det hændte, at det ikke var ét Minut for tidligt, at Kontoret blev flyttet.

Fra August til December holdt Toldstrup ud i Aalborg ved at flytte fra det ene Sted til det andet, bl. a. havde man Hovedkvarter i Vesterbro 34 hos Fru Bankassistent Rasmussen, i Menighedshjemmet, paa Nordvestvej, hos Søster Ragna i Christiansgade, hos Journalist Drachmann i Bredegade, hos Apoteker Strøyberg i Jens Bangs Stenhus, og mangfoldige andre Steder. Helt fint blev det, da Hovedkvarteret fik overladt en hel Villa paa Plantagevej. Her havde man noget af det ideelle, men da Poul Larsen blev anholdt, var man nødt til at forlade »Godset«, da Larsen muligvis vidste Besked med det. Det gjorde han imidlertid ikke, men i April 1945 blev Gestapo klar over, hvad Villaen havde været anvendt til, og den blev sprængt i Luften.

Efter Poul Larsens Anholdelse flyttede Toldstrup sit Hovedkvarter til Grenaa, og herfra igen til Hobro. Skønt Hobro ikke er nogen stor By, lykkedes det at faa oprettet et fint Hovedkvarter ved Hjælp af Boghandler Kibsgaard Mikkelsen, Søstrene Olga og Helga Henriksen, Kordegn Rasmussen og hans uforlignelige Kone, Fru Dommerfuldmægtig Mortensen, Overlærer Weiersøe Jensen og Lærerinde Frøken Gudrun Frederiksen.

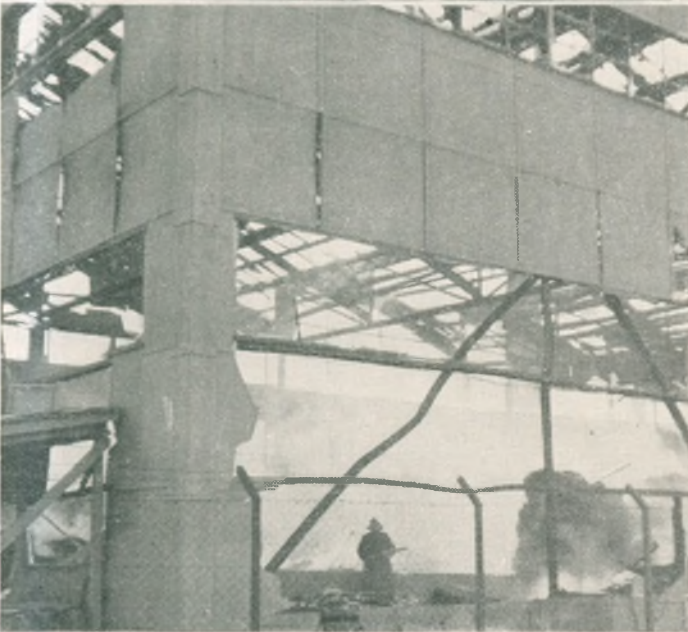
I Slutningen af Maaneden satte Gestapo imidlertid en omfattende Razzia ind mod illegale Grupper i Hobro, og Toldstrup maatte flytte paany. Denne Gang blev det til hans egen Hjemegn, Skive og Roslev i Salling, hvor han holdt ud en Maanedes Tid. Saa blev Residensen forlagt til Hadsund, hvor Hovedkvarteret blev opslaaet hos Plantageejer Engberg paa »Marienhøj«, det mest idylliske Sted, nogen »underjordisk« har holdt til, og Staben indkvarteredes hos Pastor Thomsen, Vognmand Heyn og Apoteker Gorm Knudsen, mens Hotel-ejer Kjær Olsen tog Ansvaret for den daglige Modtagelse af den omfattende Post.

Pigerne lovede, at de aldrig vilde forlade »Marienhøj«, men da det lykkedes Gestapo at indkredse Radiosenderne, og Ejgenbroth 22. April blev anholdt ved Hobro, maatte Hadsund opgives, og Staben flyttede tilbage til Aalborg, hvor man havde Kontor hos Firmaet P. C. Petersen i Vesteraa, indtil man kunde flytte til Hotel Phønix.

De mange Flytninger fik dog aldrig Lov til at paavirke Arbejdet. Det kunde undertiden knibe med at overkomme det hele, men alle var klar til at ofre om det saa var hele Nattesøvnen, og i Nedkastningsperioderne var Hovedkvarteret Storaftager af Mecodrin-Tabletter.

I Foraarsperioden 1945 kom »det store Sus« fra Luften, idet man da modtog over 2000 Containers mod 150 i samme Tids-

Øverst til venstre et saboteret, tyskarbejdende Bilværksted i Hasseris. Til højre Resultatet af en enkelt Pakke PE-Sprængstof anvendt mod en Værnemagerbil. I Midten til venstre ses Brandvæsenet i Arbejde paa den saboterede Eternitfabrik, hvor Tyskerne havde store Magasiner. Nederst et Opløb udenfor Ansgars Kirken i Aalborg i de bevægede Augustdage. Folk er ved at gaa til Angreb paa et Par Feltmadrasser. Til højre det samme Gadebillede 5 Minutter senere. Tyskerne er rykket ud med store Styrker og skyder vildt til alle Sider.



rum Aaret i Forvejen. Trods alle Vanskeligheder blev ogsaa Transporterne paa Jorden afviklet. Der var paa dette Tidspunkt Forbud mod alle Jernbanetransporter undtagen for Fødevarer samt de for Krigsindustrien nødvendige Dele. Det kneb lidt at camouflere de store Vaabensendinger, men det lykkedes ved Hjælp fra en Del Statsbanefunktionærs Side at faa Godset af Sted som Maskindele, Kartofler, Molér o. s. v. I Aalborg chartrede man en Flytteomnibil med Møblement til en 2 Værelses Lejlighed. Bussen blev fyldt med »Gods«, men yderst blev Møblementet anbragt, og Tyskerne lod sig bluffe. - Da Kapitulationen oprandt, havde den jyske Forsyningstjeneste 95 Pladser staaende parat til Modtagelse af Containers eller — Faldskærmsjægere.

## 2000 Frihedskæmpere i Aalborg.

I det nye Aar blev det klart, at Krigen nærmede sig Danmarks Grænser, og de Allierede kunde naar som helst sætte en ny Invasion ind. Aabo satte derfor store Kræfter i Gang for at rekruttere nogle Militskompagnier. Rekrutteringen tog ganske særlig Fart i Marts og April, og den 4. Maj var der organiseret ialt 2000 Mand. Kærnetropperne udgjordes af K. og D. Kompagnierne, hvis Mandskab alle havde været i Ilden, og alle havde deltaget i Skydeøvelser. Ogsaa 3. Kompagnis Mandskab havde haft Skydeøvelser, idet man havde faaet Raadighed over en hvælvet Kælder i Rørdal, hvor der kunde skydes med saavel Pistol og Maskinpistol som med Karabin.

K-Kompagniet havde fortsat Carl Hare som Chef, mens Jørgen Hesseldahl midt i Marts var blevet forflyttet og afløst af Løjtnant F. L. Toft («Møller»). 3. Kompagni havde efter Holten Andersen Knud Nielsen som Chef. I 4. Kompagni stod 50 Mand under Kommando af den Næstkommanderende i Byvagten, Sergent Rothmann. 5. Kompagni var sammensat af de illegale Politistyrker under Kommando af Kriminalbetjent Nissen, Overbetjent Lars Westergaard og Politiasistent J. J. Christensen. 6. Kompagni var under Alfred Andreasen («Kaj Jensen») stillet til Raadighed for Orlogskaptajn Arendrup til Beskyttelse af Havne-Anlægene, mens 7. Kompagni bestod af Politiet i Nørresundby under Overbetjent F. Thomsen, suppleret med 30 Sabotører under Politibetjent Poul Andersen («Krølle»), der efter Kapitulationen blev dræbt ved en Kørselsulykke paa Sjælland. De 3 første Kompagnier havde delt Byen imellem sig med Militsopgaver for Øje. Premierløjtnant Traulsen, der var ansat i det civile Luftværn, var i Februar blevet anmodet om at stille sig til Raadighed for at yde Bistand i taktisk Henseende, og 5. Maj gjorde Aabo ham til sin Stabschef. Endvidere raadede man over en Udrykningskolonne under Ledelse af Erik Skali Sørensen og Løjtnant Bastholm. Af de 2000 Mand var ca. 1400 bevæbnet.

4. Maj traadte Styrkerne i højeste Beredskab og mødte paa Alarmpladserne uden Vaaben til Instruktion. Det var Hensigten — i Overensstemmelse med den forlængst lagte Mobiliseringsplan — samme Nat at angribe Arresten i Kong Hansgade for at befri de politiske Fanger. Imidlertid havde Arrestpersonalet afgivet Løfte om, at Fangerne vilde blive givet fri den 5. Maj om Morgenen.

I Arresten sad paa dette Tidspunkt kun 3 Mand, idet et halvt Hundrede Fanger 3 Dage forinden var blevet ført til Frøslev-Lejren. Ogsaa de 3 Fanger meddelte de tyske Arrestforvarere, at de vilde blive givet fri den følgende Morgen, men ved 4-Tiden om Natten kom Gestapo til Arresten og hentede deres Fanger: Landmand Aage Ingemann Christensen, Købmand Nic. Frandsen og Journalist Ejgenbroth. Gestapo, der kørte i 12-15 stærkt armerede Biler, ønskede at forlade Byen og vilde medtage Fangerne som Gidsler. Der var kun faa Folk paa Gaden, da den uhyggelige Kortege i den tidlige Morgentime kørte over Broen

mod Vendsyssel, og ingen søgte at standse de tyske Terrorister. Nord for Fjorden gav Gestapochefen Bolle Ordre til i Vildmosen at skyde de 3 Fanger, da deres Arbejde som Gidsler var forbi. Imidlertid kørte Bilen med Fangerne i Grøften, og en af Gestapomændene, den dansktalende Jessen-Mikkelsen (Reiner), der havde faaet overordentlig kolde Fødder, benyttede sig af den almindelige Forvirring til at faa overdraget Likviderings-Opgaven, mens Kolonnen fortsatte op gennem Vendsyssel. I Vildmosen frigav han de tre Fanger, mens han selv tog til Brønderslev og meddelte Bolle, at Ordren var udført.

Fra Købmanden i Tylstrup lykkedes det at faa tilkaldt Konsul Sigurd Müller fra Røde Kors og en Falck Ambulance, der kørte Christensen og Frandsen paa Kommuneskolehuset. De var begge blevet tortureret paa det frygteligste 3 Maaneder i Forvejen og havde endnu ikke overstaaet de Kvæstelser, Gestapo havde givet dem. Først hen paa Efteraaret var Købmand Frandsen saa restitueret, at han kunde vende tilbage til sin Forretning.

4. Maj holdt Lokalkomiteén et Møde, hvor ogsaa Aalborg Byraad var repræsenteret, og det vedtoges at rette en Henvendelse til Byens tyske Kommandant, Oberst Schimmelmann (en Broder til Greven paa Lindenberg). Samtidig blev der givet Ordre til Udlevering af Vaaben og Armbind til alle Frihedskæmpere og til Patuljering fra 5. Maj Kl. 8.

Ved et nyt Møde, der holdtes i Landmandsbanken tidligt 5. Maj, meddelte Deputationen imidlertid, at den ikke havde opsøgt Kommandanten, da man havde forstaaet Meddelelsen fra det allierede Hovedkvarter om, at Tyskerne ikke skulde afvæbnes, saaledes at Modstandsbevægelsen ikke kunde gribe ind.

En af Aabos nærmeste Medarbejdere, Kontorchef Schön, havde imidlertid i Løbet af Natten ved personligt Initiativ opnaaet Kontakt med Kommandanten, der meddelte, at han ikke vilde imødekomme Modstandsbevægelsens Krav om Tilbagetrækning af de tyske Poster, men tværtimod med haard Haand vilde imødegaa Frihedskæmpernes Gadepatuljering. Han tilstod imidlertid Modstandsbevægelsens Byleder frit Lejde, og om Morgenen gav Aabo, Schön og Adjunkt Sonne fra Lokalkomiteén Møde i Oberstens Hovedkvarter i en Villa i Lindholm. Det lykkedes her at faa Obersten til at indse, at det vilde være uklogt af ham at give sig i Kamp med Modstandsbevægelsen, der maatte betragtes som en Del af Montgomerys 21. Armégruppe. De tyske Poster blev derefter trukket tilbage, og den tyske Trafik i Gaderne indskrænket til et Minimum. Det kom saaledes ikke til Kamphandlinger i Aalborg, men fra 5. Maj om Morgenen overtog Modstandsbevægelsen den omfattende Vagt-tjeneste. Samtidig indledtes de talrige Arrestationer af landsforræderiske Indbyggere, som stod opført i Frit Danmarks store Kartotek.

Saa vel Aalborgs Bykommandant som det jyske Forsyningshovedkvarter og FDs Aalborg-Gruppe opslog Hovedkvarter paa Hotel Phønix, der oplevede hektiske Dage som Centrum for de store, uforglemmelige Begivenheder omkring Befrielsesdagene.

Modstandskampen i Aalborg Amt var selvsagt ikke Aalborg alene. I det store Landdistrikt fandtes der ogsaa Pionerer, og en Del af Arbejdet, som det i den første Tid formede sig i Aars og Nibe, er allerede omtalt udførligt.

Glemmes maa imidlertid ikke Farsø-Grupperne, der samledes omkring Dyrslæge Axel Sonne og hans Sønner. Meget tidligt blev der taget et illegalt Bladarbejde op paa Farsø-Eggen, og da Børge Eriksen fra Dansk Samling i 1942 opfordrede Farsø til aktiv Indsats, var alle straks parat til at parere Ordre. Natten til 1. August var Dyrslæge Sonne og hans Sønner, Chr. U. Hansen, Erik Nymann med flere ude paa Pladsen mellem Strandby og Vadgaard og tog her under Ledelse af »Rasmussen« (Chr. M. Rottbøll) imod 3 Faldskærmsjægere og enkelte Containers. Gruppen fortsatte, men i Februar 1944 kom Sprængningen paa Grund af Aars-Gruppen. Rottbøll var forinden blevet dræbt i København under en

Kamp med danske Kriminalbetjente, der kom for at anholde ham. Chr. U. Hansen blev henrettet, og Per Sonne og Erik Nymann var blandt de 11 Ofre fra »Shellhus-Drabene«.

De Farsø-Folk, der var tilbage, fortsatte imidlertid Arbejdet med Blade og Tryksager og havde i Sommeren 1944 desuden Held til at bringe 2 engelske Flyvere i Sikkerhed. Arbejdet med Vaabenmodtagelse laa imidlertid stille, indtil Vesthimmerland i Slutningen af 1944 blev organiseret som selvstændigt Distrikt.

## Sabotagen i Løgstør og Ranum.

I Løgstør blev der ret tidligt startet en Frit Danmark Gruppe med Postassistent Vagn Foldager, Mogens Munch og Knud Marling. Senere fik man Forbindelse med Lærer Køllgaard, Aalborg, og der blev startet en Sabotagegruppe med Mogens Munch, Ove Andersen, dennes Fætter Basse samt Kjeld og Knud Marling. - Den første Aktion var rettet mod Brødrene Nielsens Autoværksted, hvor der blev anbragt en Brandbombe, der ødelagde Værkstedet og 8-10 tyske Biler. Flere Medlemmer gled aktivt ind, bl. a. Forretningsfører Køllgaard, Bankbestyrer Marling, Tage Abel og Aage Jakobsen. Samtidig kom Svend Marling hjem fra Skagen medbringende Faldskærmsagenten Valdemar Poulsen, der organiserede Løgstør-Gruppens første Vaabenmodtagelse paa Oudrup Hede.

Der blev ogsaa startet en »Filiak« i Ranum og her gennemførtes en Aktion mod Sigurd Hansens Møbelværksted. Saavel Værkstedet som en stor Leverance, der stod færdig til Tyskerne, gik op i Luer, I December 1943 anbragte Brødrene Marling trods tyske Vagtposter nogle Brandbomber i tyske Jernbanevogne med Tæpper, Madrasser, Camouflagemateriel m. m. Hele Herligheden brændte. 15. December blev der lagt Bomber i Muslingekogeriet, Brødrene Nielsens nye Værksted i Jernbanegade og et tysk Depot ved Hotel Unionen. Nattefrosten forsinkede imidlertid Tændingsanordningerne, saa at Bomberne ikke sprang samtidig. Efter at den første Bombe var eksploderet hos Brødrene Nielsen, blev det danske Slukningsmandskab sat til at lede efter eventuelt flere Bomber. Omtrent samtidig havde en Fyrbøder paa Muslingekogeriet fundet en Bombe, som han tog med udenfor. Trods Advarsler fra en Arbejdskammerat smed han den ikke bort, og et Øjeblik efter blev han dræbt ved Sprængningen. Dette bevirkede, at Brandlederen hos Br. Nielsen kommanderede sine Folk tilbage, og de sidste blev hjulpet ud af Lufttrykket fra en eksploderende Bombe. Havde Brandlederen givet sin Ordre blot faa Sekunder senere, vilde adskillige være blevet dræbt. Ved »Unionen« opdagede en tysk Patrulje Brandbomberne, som blev uskadeliggjort. - I Januar 1944 iværksatte Gestapo en Razzia i Løgstør og Ranum, og en Del af Gruppemedlemmerne maatte forsvinde. Ove Andersen overtog derefter Ledelsen af Nedkastningerne paa Egnen, og i Maj kastede en Flyver 12 Containere paa Livø. Der var udtaget en fin-fin Nedkastningsplads, men en Række Uheld medførte, at Tyskerne blev klar over, hvad der var foregaaet. De satte øjeblikkelig en stor Eftersøgning ind paa Øen og fandt Godset. Ove Andersen blev anholdt, da han i en Rutebil søgte at komme til Aalborg. Han slap ikke hjem fra Koncentrationslejren. Han døde i Tyskland under ukendte Omstændigheder, men i Løgstør vil hans ukuelige Humør og enestaaende Energi i Kampen mod Tyskerne ikke blive glemmt. Han var Byens første og dygtigste Sabotør.

I November 1944 blev Vesthimmerland udskilt som selvstændigt Distrikt, idet Journalist Ejgenbroth overtog Ledelsen i Løgstør og Læge Ove Høegh-Guldberg overtog Landkredsene Ranum-Overlade-Farsø. Senere kom Repræsentant Ib Eskildsen til og overtog den østligste Del med de nye Aars-Grupper.

I første Omgang koncentrerede man sig om Nedkastningerne, og allerede i Slutningen af November stod man parat paa en Plads, der fik Navnet »Mimi« og laa ved Frederik den Syvendes Kanal lige udenfor Løgstør. Skæbnen var imidlertid ikke Premiereren gunstig. En Dreng i Næsby havde samme Dag i Fødselsdagsgave faaet en Stavlygte. Henad Midnat skulde han i Gaarden, og da han hørte Motorstøj i Luften, blinkede han til Flyveren med sin nye Lygte. Dette i Forbindelse med Lyset fra Gaarden, der ikke var mørkelagt, fik Piloten til at tro, at han var over Nedkastningspladsen, og i næste Nu dalede 13 Faldskærme ned i Landsbygaden! 2 km derfra stod Nedkastningsholdet intetanende, men da en tysk Flyvemaskine kort efter fløj lavt hen over Pladsen, anedes der Uraad, og Folkene blev sendt hjem. Først næste Dag fik man Forklaringen. Trods Tyskernes Vagt lykkedes det Høegh-Guldberg at bjerge den 13. Skærm, der var dalet ned et Stykke fra de øvrige. Den bar en Kuffert med en »Walkie-talkie«, og den kom i god Behold til Løgstør.

»Mimi« var uvægerligt kompromitteret, men Dagen efter blev 2 nye Pladser meldt klar, og Nytaarsaften blev de indviet ved den største Nedkastning i Forsyningstjenestens Historie. Næsten alle Pladser »var paa«, og det var adskillige Patrioter Landet over, der efter at have hørt Særmeldingen i BBC maatte forlade Nytaarsmiddagen for at begive sig til Pladsen. I gode Kammeraters Kreds ønskede man paa Heden eller i Skovkanten hinanden et godt Nytaar, og en Times Tid senere kom Flyverne med Nytaarshilsen fra den frie Verden. I Begyndelsen af det nye Aar blev Ejgenbroth forflyttet til Toldstrups Stab, og Berthel Hansen (Stop) overtog en kort Tid Ledelsen i Løgstør, indtil han en Maanedes Tid senere efter bl. a. at have ledet Sprængningen af Kulkranen i Løgstør Havn og Muslingekogeriet i Hvalpsund, blev flyttet til Vejle som Assistent hos Jens Lyhne. Høegh-Guldberg blev derefter Chef for hele Distriktet med Kontorassistent Peter Jensen, Løgstør, som nærmeste Medarbejder.

11. Marts 1945 var Ranum Skueplads for en enestaaende Begivenhed i Modstandsbevægelsens Historie. Det var paa dette Tidspunkt, at man ønskede Officerer anbragt i ledende Stillinger i Bevægelsen. De illegale Ledere, hvoraf de færreste var udgaaet fra Officerskredse, kunde ikke forstaa denne pludselige Ændring i Kommandoforholdene, og der var i Jylland ved at brede sig en almindelig Utilfredshed, fordi, som man syntes, Uvedkommende greb forstyrrende ind i et Arbejde, der i Forvejen gik godt. For at modvirke denne Tendens, som var af overordentlig skadelig Virkning for det fortsatte Arbejde, besluttede Toldstrup at sammenkalde samtlige Distriktsledere til et Møde i Ranum. Sammenkomsten holdtes som en Week-end i Præstegaarden hos Pastor Engel-Jensen, og for at give det hele et tilforladeligt Skær, blev det meddelt Naboerne, at der holdtes Konvent. Det var en uforlignelig Week-end, og den blev af allerstørste Betydning for Arbejdets gode Videreførelse og for Kammeratskabet mellem de Mænd, der i de forskellige Afsnit i meget lang Tid havde staaet med Ansvaret. Der var truffet alle mulige Sikkerhedsforanstaltninger, da man var klar over, at det var et voveligt Foretagende. Der var udstillet Vagtposter, og Præstens Pengeskab var spækket med Vaaben, saa at alle i givet Fald effektivt kunde sætte sig til Modværge.

Midt i Marts blev Vagn Foldager, Løgstør, anholdt, og efter Tortur hos Gestapo i Aalborg, opgav han de Navne, han kendte. Resultatet blev en stor Razzia, og alle de gamle Gruppemedlemmer i Løgstør blev enten anholdt, eller det lykkedes dem i sidste Øjeblik at flygte. Imidlertid lykkedes det Høegh-Guldberg at redde Stumperne og at faa organiseret nye Grupper. En af de sidste Dage i April lykkedes det efter flere forgæves Forsøg fra Løgstør-Ledelsen at kontakte den nye Regionsledelse og at faa anerkendt de Dispositioner, der var truffet. Samtidig tilgik Politibetjent Oskar Andersen fra Aalborg, som fuldførte Organiseringen af Militærgrupperne.



I Farsø og Aars fik Ib Eskildsen organiseret ialt 3 Nedkastningshold, der samtidig fik Uddannelse som Militærgrupper. I April begyndte man som alle andre Steder en omfattende Rekruttering. - Vesthimmerlands Distrikt raadede de sidste Maaneder over sikkert Landets fornemste Nedkastningsplads: Kronprinsens Jagt-Terræn ved Trend. Pladsen havde den Fordel, at den var indhegnet af et meterhøjt Vildthejn. Man gennemførte her nogle heldige Nedkastninger, og da man i Maj forlod Omraadet, efterlod man en blaa Silke-Faldskærm til Kronprinsesse Ingrid og en amerikansk Karabin til Kronprins Frederik.

Det lykkedes ogsaa Høegh-Guldberg ud for Kysten Sydøst for Løgstør at faa gennemført en Waterdropping. Flyveren kastede nogle særlige Containers, som forsvandt i Vandet, men paa Overfladen efterlod en rusten Blikdaase. Ved at hive ind i den Wire, der forbandt Blikdaasen med Containerne, fik man de følgende Dage bjerget Godset. En lignende Dropping gennemførtes ved Fur.

## Aalborg Land-Distrikt.

I Hadsund var der flere Gange gjort Tilløb til Dannelse af en Organisation, men hver Gang lykkedes det Gestapo at gøre kraftigt Indhug blandt dem, der havde Viljen og Evnen. Alligevel havde man den 5. Maj en velbevæbnet Styrke, der kunde tage sig af de mange landsforræderiske Elementer i Byen og paa Egnen.

I Oue havde Mekaniker Christensen (Montgomery) et flittigt arbejdende Nedkastningshold, og i de øvrige midt-himmerlandske Byer havde Pastor Krarup (Lystrup) udført et Organisationsarbejde, der fra Januar 1945 blev fortsat af den tidligere Byleder i Hobro, Pastor Ruth (Mogens). Arbejdet foregik med Skørping som Centrum, og der blev i Aarets første Maaneder organiseret en Række Nedkastningsgrupper, der alle naaede at faa adskillige Droppinger. Maskinmester Rasmussen, Skørping Sanatorium, var her Mogens dygtige Medarbejder. - I Nibe havde Løjtnant Thorup Jensen (Tom) samlet et halvt hundrede Mand, der ogsaa udelukkende arbejdede med Nedkastninger, og de kunde opvise fine Resultater. Camoufleret som Jordbrugskalk rullede adskillige Tons Vaaben og Sprængstoffer til Sønderjylland fra Kaas Distriktet. Grundlægger og Leder af Egnens illegale Bevægelse var Ingvar Petersen fra Vildmosens Tørvestrøelsesfabrik. Omkring Nytaar 1945 indtraadte han i Regionsledelsen, og Politibetjent Aksel Nørgaard blev hans Efterfølger. Distriktet oplevede en Rekord, idet Ølandholdet en enkelt Nat modtog 46 Containers. Otte faldt et Stykke fra Pladsen, men den næste Dag afhentede Dropping-Folkene med Masker for Ansigtet de værdifulde Beholdere og bragte dem i Sikkerhed. - Ogsaa dristig Sabotage iværksatte Kaas-Folkene, bl. a. mod Radiostationerne i Vildmosen og Fristrup Enge. Ved Kaas Briketfabrik blev der med Direktionens Medvirken oprettet et Reservat for hjemløse Sabotører fra hele Landet. Normalt bestod Holdet af en halv Snes Mand, der plantede Træer i Mosen om Dagen og var med ved Vaabenmodtagelse om Natten.

Inden Skildringen fra Aalborg Amt sluttes, er der Grund til at fremhæve de mange, der ikke stod som organiserede Frihedskæmpere, men uden hvis Hjælp Kampen ikke vilde have været mulig i den Udstrækning, det lykkedes at føre den. Jeg tænker her paa de mange Kvarterværter, Kontakt-Adresser og Folk, der støttede Sabotørerne med Penge, Beklædning, Bispising og ikke mindst med Cigaretter. I og for sig var det ingen Sag at være »under Jorden«. Naar Tampen begyndte at brænde, kunde de »illegale« forsvinde til et nyt Sted, mens Værterne som oftest maatte blive tilbage og forsøge at klare sig paa bedst mulig Maade overfor Gestapo. Det er mange Danske, der paa denne Maade gjorde deres store Indsats, og de maa ikke glemmes i Skildringen af Danmarks Frihedskamp.

# MODSTANDSBEVÆGELSEN I ODENSE AMT

Af Redaktionssekretær MOGENS GARVED

**D**ette er Historien om en By — i anden Række om Personer og Organisationer. Egentlig skulde det vel være en tør, skematisk Opgørelse over, hvad Modstanden udrettede — og hvad den kostede — i et bestemt geografisk Afsnit af Landet. Alligevel bliver det først og fremmest Historien om en By, en By, der rejste sig i afmægtig Vrede mod Despoti og Umenneskelighed. Den taalte de haardeste Kampens Kaar. Den veg ikke en Tomme, da den først havde erkendt sin Skæbnetid. Lang var Vejen til Sejrens sødmefyldte Stund — uendelig lang. Men den lønnede sig.

Er det pretentiøst at sige saadan om Odense, nu hvor Festens Baal forlængst er brændt ned og dets Aske spredt for alle Vinde? En Sandhed mister dog ikke sin Gyldighed, fordi den kommer lidt paa Afstand. Det er vel sandsynligt, at den odenseanske Befolkning ikke ønsker nogen Hyldest, fordi den handlede som Menigmand overalt. Og dog? Haanden paa Hjertet — laa den ikke et Hanefjed foran? Odense blev Frontby saa tidligt som nogen. Den havde ikke Landets første Folkestrejke, men den kæmpede den længste og den sejgeste igennem til den bitre Ende, den havde Terrornat paa Terrornat, hvor Bombebragenes og Luernes Inferno, da den første Forskrækkelse havde sat sig, hærdede Sind og Tanke. Og den betalte de dyreste Ofre i Liv. Den sov sig ikke til sin Frihed. Den vandt sin Frihed spontant og paa redelig Vis. I den udkrystalliseredes først Modstanden ikke alene i et Amt eller paa en Ø, men i et Folk. Dens jævne Borger, hans sunde Reaktion og hans Retfærdsans, hans prægtige »Never give up«-Aand, som aldrig var noget diskutabelt, men til alle Tider noget selvfølgelig, være derfor disse Linjer tilegnet . . .

Men her saa lidt som andre Steder var det den 9. April, det begyndte. I de første Dage derefter var Sorgen fremherskende, maaske lovlige stærkt iblandet Nysgerrigheden. Og i den første ufri Sommer var der faretruende Tegn paa, at Danskens Flegma og Koldsindighed skulde forvrænge Billedet, at den Livet-skal-jo-leves-Mentalitet, der kan være baade Styrke og Svaghed, skulde faa os til at glemme det egentlige. Men heldigvis blev Afstanden holdt. Og faa Maaneder efter Besættelsens Morgen, da en dyb national Vækkelse gik over Landet, var Linjen klar. Udadtil betød det intet som helst, at 25,000 Odenseanere den 22. August var til Alsang i Læseforeningens Have. Men indadtil var det lykkeligt. Fordi man da vidste, at Aanden havde sejret, den Aand, der — omformet og aktiveret — skulde blive hele Modstandskampens nogle Aar senere.

# August-Strejken.

Næsten halvfjerde Aar gik. I nogenlunde Ro, men dog ikke uden Episoder. Og som Situationen skærpedes, voksede Hadet. Det slog ud i lys Lue i de bevægede Augustdage i 1943, hvor alle Blikke i Landet var rettet mod Odense.

Det var en regulær Opstand, men den kom ikke uprovokeret, og Hovedansvaret for, hvad der skete i Dagen fra den 18. til den 24. August, maa den tyske Kommandant tage paa sin Kappe. Han hed Weiss, og han forsøgte aldrig noget Øjeblik at spille Formidlerens Rolle, tværtimod. Han var Preusser til Fingerspidserne. Det begyndte saa smaat den 12. August. Tyske Soldater gik flere Steder uden mindste Foranledning angrebsvis til Værks — dog uden at det blev til mere end slemme Skrammer hist og her — og unge Odenseanere tog Handsken op. Der var - efter den vellykkede Invasion paa Sicilien - en optimistisk og uforfærdet Stemning, og de følgende Dage tog Rudeknusningerne Fart. Mange Butikker, der ejedes af tyskvenlige Personer eller var Leverandører til Værnemagten, blev angrebet.

Den egentlige Optakt til Folkestrejken fandt Sted den 16. August i Aftentimerne. Man mærkede, at Situationen var spændt til Bristepunktet, og der var mange Mennesker paa Gaderne. Saa kom Tyskerne. De var i Flokke paa fra ti til et halvt Hundrede Mand, og de nøjedes ikke med at provokere. De fo'r Gang paa Gang ind paa fredelige Spadserende og tildelte dem Slag og Spark, og deres Aktioner fik efterhaanden Karakter af rene Mishandlinger. Værst gik det ud over en ung Mand, der søgte Tilflugt i KFUM-Borgen paa Klosterbakken. Tyskerne fandt ham, og efter et Bajonetstik i Hovedet sank han blødende sammen. Han havde faaet aabent Kraniebrud.

Ud paa Aftenen var Stemningen mod de helt besindelsesløse Værnemagtssoldater meget ophidset, men Reaktionen forskellig. Nogle Steder blev der hujet og pebet af Tyskerne, saa det gav Genlyd langt væk; andre Steder indtog Befolkningen en kold og afvisende Holdning. Da saaledes Weiss selv viste sig i den indre By, skar pludselig et »Schweinhund« gennem Stilheden. Weiss og et Par Soldater løb ilsomt i den Retning, Raabet var kommet fra. Der stod et halvt Hundrede Mennesker paa Fortovet. Men ikke een fortrak saa meget som en Mine, og en tænderskærende tysk Kommandant opgav videre Indgriben.

Tirsdag den 17. August var der megen Tilbøjelighed til at nedlægge Arbejdet rundt omkring, men Arbejdsdagen gik dog til Ende paa nogenlunde normal Vis — bortset fra, at den konstituerede Politimester, Politifuldmægtig H. Rasmussen, udstedte et Opraab, hvori han opfordrede til rolig og besindig Optræden, ligesom Forældrene paa det bestemteste advarede mod at lade Børn og unge Mennesker færdes ude om Aftenen, »da det kan faa de alvorligste Følger«. Samtidig aflyste Biograferne deres Aftenforestillinger efter Henstilling fra Politiet, og der blev truffet Bestemmelse om Afspærring af Vestergade, idet man haabede paa denne Maade at kunne hindre en Gentagelse af dramatiske Begivenheder i Byens Centrum. Men det Haab gik ikke i Opfyldelse. Dels tog Tyskerne uden videre Vestergade i Besiddelse, dels var deres Optræden andre Steder meget udfordrende, og ved 18-Tiden var der en voldsom Batalje i Nørregade. Der var megen Uro, lige til Tyskerne ved 23-Tiden gik i Kvarter. De brugte baade Bajonetter og Revolvere, og det var ikke alene civile Danskere, men tillige Politifolk, det gik ud over. Disses Mæglingsforsøg tog Tyskerne meget unaadigt op. I Aftenens Løb rettede de danske Myndigheder den ene Henstilling efter den anden om tysk Tilbagetrækning fra Gaderne, men uden Held. Aabenbart vilde Weiss have Kampen. Og han fik den . . . ,

Onsdag den 18. August om Morgen begyndte saa den Folke-

„Fyens Stiftetidende“s Bladhus efter Schalburgtagen i Maj 1944. Begge Fløje er styrtet sammen og Bygningens Indre totalt raseret af Flammerne.



strejke, der for en Uge skulde gøre Odense til det altoverskyggende Samtaleemne i det ganske Land. Paa to af de største Arbejdspladser, Thomas B. Thriges Fabriker og Odense Staalskibsværft, nedlagde man Arbejdet straks fra Morgenstunden som Protest mod Tyskernes Brutalitet, og som en Løbeild bredte Nyheden sig gennem Byen. Andre Fabriker fulgte efter, ved 10-Tiden begyndte Forretningerne i den indre By at lukke, og hen under Middag var Strejken total. Da man paa Kasernen opdagede, hvor det bar hen, blev der sendt tyske Patruljer ud. De brugte nu Haandgranater, og flere Mennesker blev saaret, da Tyskerne bestrøg nogle Gader med Maskingeværer.

Paa dette Tidspunkt var hele Byen i Oprør. Fra Flakhaven til det yderste Forstads-kvarter var Stemningen saadan, at man med Sikkerhed kunde forudsige langvarige Uroligheder. Der var ankommet Politiforstærkning fra Aalborg og Aabenraa, men den slog ikke nær til, og Kl. 13,30 udstedte Politiet almindeligt Færdselsforbud, hvorefter al Trafik og Færdsel paa Veje eller Pladser inden for Byomraadet blev forbudt. Men det var Synd at sige, at Forbudet blev overholdt. Der var fortsat Rudeknusninger rundt omkring, og i disse Timer gik Jagten paa »Feltmadrasserne« ind. Den fortsatte de følgende Dage. I Snesevis af unge Piger, der i Besættelsestiden havde plejet Omgang med tyske Soldater, blev hentet i deres Lejlighed, klædt af, pryglet og klippet, eller de fik malet Hagekors rundt om paa Kroppen.

Sent Onsdag Aften kom Borgmester Werner hjem fra København og tog Del i Forhandlingerne om Arbejdets Genoptagelse, der varede hele Natten. Torsdag udsendte han sammen med forskellige af Arbejderbevægelsens mest fremstaaende Tillidsmænd et Cirkulære, hvori det oplystes, at man havde bedt Mælkeriarbejdere, Bagere og Brødkuske om at sørge for Befolkningens Forsyning med Mælk og Brød, der paa det Tidspunkt laa meget tungt. Man opfordrede til Ro og Besindighed, mens Forhandlingerne om Tilvejebringelse af normale Tilstande stod paa.

Færdselsforbudet blev ophævet Torsdag Kl. 7, men da Uroen fortsattes — bl. a. blev en af Politiets Udrykningsvogne væltet i Asylgade — indførtes det paany smaa tre Timer senere. Men det lod sig ikke haandhæve. Hen paa Formiddagen kom det til en meget alvorlig Episode, som Tyskerne siden lagde megen Vægt paa. En tysk Officer kom til Odense med Toget — sikkert uvidende om, hvad der foregik — og gennem Kongens Have havde han en hujende Mængde et halvt Hundrede Meter bag sig. Da han naaede Jernbanegade, skød han mod Mængden, og en Dreng blev saaret. Men det afskrækkede ikke Mængden, og kun ved Hjælp af Pistolen naaede Officeren Vestergade. Her vilde han skyde igen, men Pistolen kikkede, og øjeblikkelig var Folk over ham. Han blev slaet ned og saa ilde tilredt, at en Ambulance maatte køre ham til Sygehuset. Hans Ansigt var stygt læderet, og han havde faaet slemme Knubs ved Spark og Slag mod Kroppen. Lidt senere var det galt ved Hotel Windsor paa Hjørnet af Vindegade og Hans Tausensgade, hvor de tyske »Telefonpiger« havde Kvarter, men ingen kom til Skade.

Imens bredte Strejken sig. Uden for Posthuset samledes en stor Menneskemængde, som ønskede, at Postbudene skulde nedlægge Arbejdet, og det skete. En Overgang saa det ud til Jernbanestrejke, idet Jernbanefunktionærerne følte sig truet saavel af Værnemagten, der vilde besætte Banegaarden, som af Strejkende, men Arbejdsminister Kjærboel satte Dansk Jernbaneforbund i Sving, og Faren for Jernbanestrejke drev over. Ogsaa paa de kommunale Værker var der Strejketendenser. Det kom saa vidt, at samtlige Funktionærer paa Gas-, Vand- og Elektricitetsværket truede med Arbejdsnedlæggelse og Lukning den 20. August om Morgenens »som Protest mod de Overgreb, der tilføjes Befolkningen fra den tyske Værnemagts Side«. Man krævede, at der ikke maatte være tyske Soldater paa Gaden

efter Kl. 19. Imidlertid lykkedes det efter forskellige Forhandlinger at faa ogsaa denne Strejke-trusel afværget. - Paa dette Tidspunkt var nye Politiforstærkninger trukket til fra Politiskolen, fra Frederiksberg og en Række jydsk Byer, og der var en Overgang op til 700 Politifolk i Byen. Men der var fortsat megen Sammenstimlen og mange Demonstrationer, hvor det kom til Blodsudgydelse. Tyske Patruljer foretog en Del Arrestationer, og nogle unge Mænd blev alvorligt mishandlet paa Kasernen.

Imens var en Række fremtrædende Mænd kommet til Byen for at tage Del i Forhandlingerne, saaledes Departementschef Eivind Larsen, Næstformand Einer Nielsen og Sekretær Kaj Lindberg fra De samvirkende Fagforbund samt andre landskendte Fagforeningsfolk. Natten mellem Torsdag og Fredag var der Møde paa Raadhuset, og det saa ud til, at alt vilde trække sig i Lave, da Tyskerne gik ind paa at holde Soldaterne væk fra Gaderne de tre følgende Dage og indskrænke Orloven. Dette Tilbud akcepterede Fællesorganisationen, og Fredag Aften udsendtes et nyt Opraab, men det indeholdt intet om Vilkaarene for Arbejdets Genoptagelse — kun en Opfordring til at genoptage Arbejdet den følgende Morgen. Saa det gjorde liden Gavn. Det blev næsten overalt revet i Stykker eller brændt i Dynger. Det var derfor ikke overraskende, at langt fra alle Arbejdere mødte Lørdag Morgen, og de, der kom, var overvejende stemt for at fortsætte Strejken og gik efter korte Forhandlinger roligt hver til sit. Om Formiddagen var der større Protestmøde paa Stadion. De fleste Talere manede til besindig Optræden, men der faldt mange skarpe Ord. Det var ejendommeligt i Besættelsens fjerde Aar at høre Ord som »Græshopper« og »Nazidrenge« slynget ud gennem Stadions Højttaler under Mængdens Jubel.

Nu kom selveste Arbejdsminister Kjærbøl sammen med Direktør Svenningsen fra Udenrigsministeriet til Odense, og der forhandlede Dag og Nat, mens Roen syntes at lægge sig over Byen. Den blev dog brat afbrudt, da Tyskerne sendte Patruljer ud, hvilket omgaaende afstedkom nye Tumulter.

Søndag Morgen fik Odenseanerne en hel lille Avis med Redegørelser fra Borgmesteren og Arbejdsministeren, og Folkestrejke-Trætheden syntes at melde sig. Alligevel blev Arbejdet ikke genoptaget Mandag Morgen, og Mandagen gik med nye Forhandlinger. Samtidig holdt de Erhvervsdrivende, der flere Gange havde rørt paa sig, et Møde i Teknisk Skoles Festsal med ca. 500 Deltagere. Her skete det, at et Par kendte Odenseanere hen paa Eftermiddagen tog Ordet og vaskede deres Hænder paa en Maade, som forekom højst beskæmmende. Saa tog Bankdirektør Henning Hoffmann Ordet. I en klar og mandig Tale holdt han dem, der nu vilde luske sig bort, fast til deres Ansvar, idet han mindede dem om, at de i Strejkens første Tid havde tiljuble de unge Mennesker for de Raseringer hos nazistiske Forretningsmænd, der nu betegnedes som Pøbeloptøjer. Det var Ord paa rette Sted, og de vendte fuldstændig Stemningen i Forsamlingen. Men de var naturligvis ikke ment som en Opfordring til forlænget Strejke — kun et Krav om anstændig Optræden — og Mødet vedtog Genaabning af Forretninger og Kontorer den 24. August om Morgenen. Om Aftenen gik Smede- og Maskinarbejderforbundet paa et Kæmpemøde i Forum med vældig Majoritet ind for Arbejdets Genoptagelse, og da Odenseanerne gik i Seng den Aften, vidste de sikkert, at Strejken var forbi. Og at de havde sejret, for saa vidt som de væsentligste Krav til Tyskerne var imødekommet.

Tirsdag den 24. August begyndte Arbejdet overalt. Tyskerne holdt omsider Løftet om at blive hjemme, og Dagen fik et ligefrem idyllisk Forløb. Alligevel var Strejken paa Nippet til at faa et alvorligt Efterspil. Den havde krævet et Dødsoffer, idet Elektriker Vilhelm Jensen, Ejbygade 5, under Optøjer i Nørregade var blevet saa haardt saaret af Skud i Underlivet, at han døde paa Sygehuset kort efter. Jensen skulde begraves Onsdag Kl. 12,



og man havde paa flere Arbejdspladser talt om at nedlægge Arbejdet denne Dag fra Kl. 12 for at følge Jensens Baare. Det var kommet Tyskerne for Øre, og de stillede flere Krav — bl. a. maatte der ikke være mere end 50 Deltagere i Ligfølget, der maatte ikke være Faner, og kun Præsten maatte tale. Nye, langvarige Forhandlinger var nødvendige, og Onsdag Kl. 3,30 enedes Myndighederne og den Dræbtes Familie om at rykke Begravelsen frem til Kl. 8, hvor kun de Nærmeste var til Stede. Statsadvokaten for særlige Anliggender, Troels Hoff, og Fællesorganisationens Formand, P. Johansen, udsendte Onsdag Formiddag beroligende og forklarende Opraab, men der var alligevel Arbejdsnedlæggelse bl. a. hos Thrige og Staalskibsværftet. Men det gik for sig i Ro og Orden, og fra Torsdag den 26. August om Morgenen var Arbejdets Genoptagelse definitiv.

Odenseanerne tog Strejken med et vældigt Humør. I de Dage, hvor det kneb med Forsyningerne, viste de en enestaaende Solidaritet, og de tiljublede spontant en morsom, men ingenlunde ufarlig Demonstration, der udgik fra Albanitorv en Formiddag midt under Strejken. Med et Dannebrog, Union Jack og et Skilt fra et Kunstklinkeri, hvorpaa fandtes et Stars and Stripes, satte Processionen sig i Bevægelse. Kort efter traf man en ung Pige med røde og hvide Blomster i Favnen, og paa stærke Skuldre blev hun baaret gennem flere Strøggader, fulgt af 7-800 unge Mennesker, der ustandselig sang »Der er et yndigt Land« og »Ja, vi elsker dette Landet«.

Nogle Tal — adskillige dog skønsmæssige — vil angive Begivenhedernes Omfang. Der var over 100 Saarede i de 4-5 Dage, hvor det gik haardest til, deriblandt 11 med Skudsaar og 8 med Bajonetsaar. 4 unge Mennesker var paa Kasernen blevet pisket, saa de maatte indlægges, og en halv Snes »Feltmadrasser« gik samme Vej som Følge af Chock, Krampe eller Selvmordsforsøg. Ca. 100 Lejligheder med nazistisk indstillede Beboere blev raseret og Indboet i de fleste Tilfælde brændt, ca. 100 Forretninger fik Ruderne knust og blev delvis raseret, og godt et halvt Hundrede »Feltmadrasser« fik paa forskellig Maade at mærke, hvad Befolkningen mente om dem.

Den store Folkestrejke blev ikke Odenseanernes sidste Strejke. De var naturligvis med, hver Gang der lød en Parole til hele Landet. Under den Strejke, som fulgte efter Mordet paa de 11 unge Danskere paa Roskilde Landevej i August 1944, gik det temmelig hedt til, men da der paany skulde strejkes som Følge af Deportationen til Tyskland fra Frøslevlejren en Maanedes Tid senere, kom det ikke til Uroligheder af nævneværdig Betydning. Denne Strejke blev gennemført paa en næsten forbilledlig Maade, og selv om den ophørte den 22. September som Følge af en tysk Trusel om Lukning af Værkerne, havde man dog faaet den Indrømmelse, at en nylig iværksat Spærretid blev ophævet. - Det var Odenses sidste Strejke.

## Sabotagen.

Første Gang, Odenseanerne hørte om »Sabotage«, var den 25. August 1940, da nogle Ledninger mellem Kasernen og den tyskbesatte Vestre Skole var klippet over. Men det var først langt senere, Sabotagen fik nogen reel Betydning. I et Par Aar var det slet ikke organiseret Sabotage i den Forstand, vi senere lærte at kende og beundre, det drejede sig om, men nærmest Hærværk uden anden Betydning end den rent demonstrative. Men en Nat i August 1942 begyndte det for Alvor. En Bombe eksploderede i Værkstedshallen hos Automobilfirmaet Fehr & Co. i Slotsgade, og Hallen styrtede sammen. Morgenen efter kørte og gik Odenseanerne første Gang paa Arbejde gennem Gader, der var oversaaet





med knust Glas, idet et halvt Hundrede Butiksruder i den indre By var gaaet med i Købet. Iøvrigt var Sabotagen effektiv nok, for Værkstedshallen var for lang Tid ubrugelig, og en Del tyske Biler blev slemt molesteret.

Den 23. Marts 1943 var Valgdag. Ud paa Aftenen suste Brandbilerne mod Søndre Boulevard, hvor nogle ganske unge Sabotører havde haft Held til — trods primitive Arbejdsforhold og med tyske Vagtposter kun faa Meter borte — at sætte Ild paa Eksercerhuset ved Kasernen, hvor efter Branden kun de nøgne Mure stod tilbage; en Mængde tyske Biler blev Flammernes Bytte. Kun faa Dage senere, den 29. Maj lige efter Midnat, steg et vældigt Baal op over Munke Mose-Kvarteret. Det var Odense Boldklubs Tennishal, der fik sin Bekomst. Det var sivet ud, at Værnemagten skulde overtage Hallen, som man havde sikret sig til Indkvartering et Par Uger forud. Hallen, der var 20 Gange 40 Meter og bygget af Træ, nedbrændte totalt.

I Juli Maaned skete en voldsom Eksplosion i en Transformatorstation, tilhørende Kommunen, paa Smith & Co.s Grund i Kochsgade, og derefter kan det nok være, Sabotagen tog Fart, men af en halv Snes Forsøg i Løbet af September fik kun et enkelt større Betydning. Det blev den 14. September tidligt paa Aftenen rettet mod De forenede Automobilfabriker i Pjentedamsgade, hvor der konstateredes Skade af et ikke ringe Omfang.

En af de Virksomheder, de odenseanske Sabotører i særlig Grad interesserede sig for, var Dansk Akkumulator- & Elektromotorfabrik i Ørstedsgade. Den første Aktion mod denne Virksomhed fandt Sted den 29. September 1943 og var rettet mod Transformatorstationen, men Bomberne blev fundet, inden den tidsindstillede Detonator havde virket. Godt en Uge senere opstod en mindre Brand, og den 16. Juni 1944 kom omsider den Bombeeksplosion, man i lange Tider havde lagt an til. En halv Snes maskinpistolbevæbnede Mænd afvæbnede Sabotagevagterne, og fra en Lastbil blev Bomben bragt ind i Fabriken, som led betydelig Skade. Den 9. Februar 1945 fulgte et fjerde og sidste Attentat. Kun tre Mænd udførte det, slog forskellige Maskiner i Stykker og lagde Bomber i Maskinhallen, hvor vigtige Maskiner blev ødelagt.

Et andet Sted, hvor Sabotørerne havde afgjort Held med sig, var i Vaskeriet »Thor« paa Klosterbakken, som ejedes af den tyskvenlige Direktør Peter Andersen. En meget kraftig Eksplosion skete her den 6. Maj 1944 ved 2-Tiden. Sabotørerne trængte over Kamgarnsspinderiets Grund ind i Virksomhedens Maskinhus, hvor de anbragte Bomben. Maskinhuset næsten jævnedes med Jorden, og den 3-Etages Vaskeribygning — iøvrigt tillige Elektricitetsværket og Kristuskirken lige i Nærheden — led en Del Skade.

Paa Hjørnet af Kongensgade og Dronningensgade fandtes en stor Autopark. Her stod en Del Biler, som anvendtes til Transporter til den tyske Flyveplads i Beldringe, og de blev Natten mellem den 20. og 21. Maj 1944 Genstand for et Attentat. En bevæbnet Mand holdt Sabotagevagten op, mens et Par andre lagde Bomber, og ved Eksplosionen — der lød tre Detonationer — blev Størsteparten af de 19 Biler paa Pladsen ødelagt. Den 11. Juni rettedes et nyt Slag mod Flyveplads-Kørslen, idet 10 Lastbiler, der stod i en Service-Station paa Nyborgvej, blev bombet, hvorved Motorerne led svær Skade.

Megen Dramatik rummede en overmaade vellykket Sabotage, der fandt Sted samme Dag. Kl. 4,45 blev Elektricitetsværket anmodet om at komme ud til en Bager i et Yderkvarter, da Installationen var i Uorden. Man sendte to Mand af Sted i en Bil, de blev holdt op, og efter at de havde afleveret deres Kasketter, blev en Mand med en Maskinpistol sat til at passe paa dem. De falske Elektricitetsværksfunktionærer kørte saa til V. Holm Jensens store Autoværksted paa Vesterbro. Her skete en vold-

Øverst: Graabrødre Passage efter Schalburg-  
tagen i Maj 1944. Midten: Morgenstomning  
i Vestergade efter en Schalburgtagenat og  
— nederst: i Klaregade.

som Eksplosion Kl. 5,05, og en vældig Røgsøjle stod straks efter til Vejrs. Der skete materiel Skade af et saadant Omfang, at Sabotagen blev en af de mest virkningsfulde i Odense overhovedet. To Sabotagevagter dræbtes under Ruinerne. - Efter et nyt Attentat mod De forenede Automobilfabriker, hvor en Del af Værkstedbygningen nedbrændte, koncentrerede Sabotørerne i August deres Anstrengelser om tyske Skibe i Odense Havn. Her blev to Skibe sænket: S/S »Røsnæs« af København og S/S »Hever« af Bremerhafen.

»Røsnæs« blev bombet ved Englandskajen den 10. August om Eftermiddagen. Skibet var lige afleveret fra Odense Staalskibsværft — der ellers i Besættelsestiden satte Rekord i langsom Skibsbygning — og skulde indtage Bunkers før Afrejsen, da der skete en Eksplosion i Agterskibet, hvorved »Røsnæs« kom til at staa paa Grund med bagbords Slagside. Som bekendt var det »Røsnæs«, der, efter at være bragt i Orden, kom til at spille en saa betydelig Rolle, da de mange danske Bjergningsdampere den 9. April 1945 blev lokket til Hveen og derfra sejlet til Sverige.

»Hever«, der gik i fast Rutefart mellem Odense og Hamborg, mødte sin Skæbne den 31. August 1944. Skibet, der var lastet med 90 Tons Smør, 90 Tons Frø samt kondenseret Mælk, sank efter en Eksplosion i Forskibets Lastrum og kunde først hæves flere Maaneder senere. Dets Sænkning var til ikke ringe Gene for Havnetrafiken.

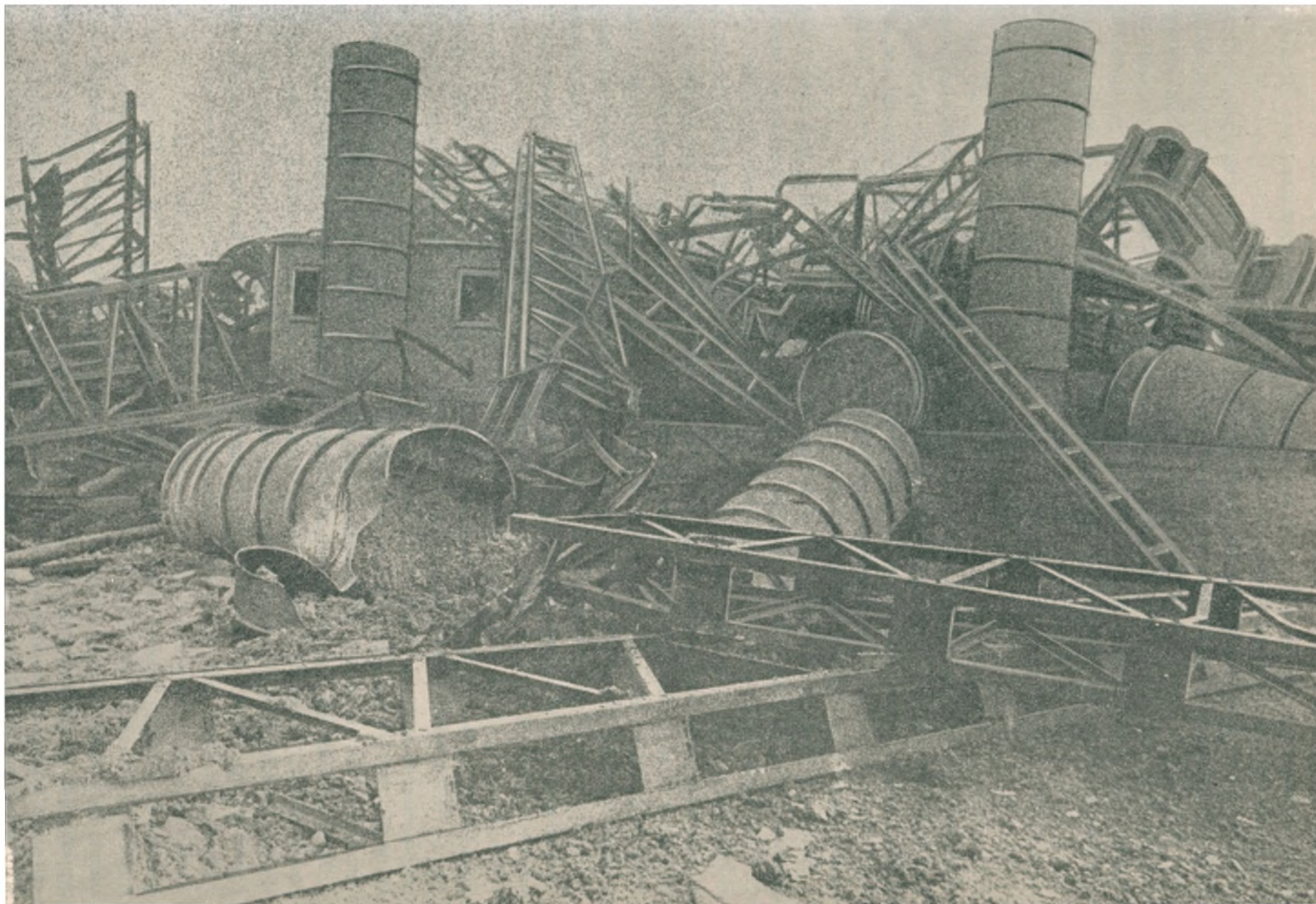
Vinteren 1944-45 blev først og fremmest de mange Jernbanesabotagers Tid. De varede ved lige til Befrielsen. I det smaa begyndte de først paa Aaret 1943, men nu kom der rigtig Gang i dem. Nat efter Nat lød Detonationerne ud over de stille Landskaber, og mange Gange blev der Dagen efter rapporteret baade en halv og en hel Snes Sprængninger. Særlig Hovedlinjen over Fyen var udsat, men ogsaa Privatbanerne fik Bombe paa Bombe. Højdepunktet naaede den fynske Jernbanesabotage en Aften henimod Befrielsen, hvor der i Løbet af en halv Times Tid eksploderede 15 Bomber paa Odense Statsbanegaards Terræn, hvorved bl. a. Remisen, Vandtaarnet og Signalbroen blev beskadiget.

Som saa mange andre Folkeregistre blev Odenses ødelagt. Det skete den 17. Oktober 1944 først paa Eftermiddagen, da der kun var to unge Damer paa Kontoret. De blev holdt op af tre revolverbevæbnede Mænd, som tømte Folkeregistrets Staalskabe og lagde Kortene paa Gulvet, hældte en brændbar Vædske over og satte Ild til. Den ene Dame blev fulgt ud paa Albanitorv, hvor hun fik Besked om at spadserere hele Albanigade igennem, før hun foretog sig noget, mens en af Mændene simpelthen tog den anden Dame under Armen og spadserede rundt med hende i Byen en tre Kvarters Tid.

Den regulære Sabotage fortsattes. Den 7. November sank en Nybygning paa Staalskibsværftet, der dog i April 1945 kunde hentes af Tyskerne, den 22. November lagde 15 bevæbnede Mænd Bomber hos The Canned Cream & Milk Co. i Kræmmergyden med gode Resultater, og den 4. December skete saa tidligt som mellem Kl. 18,30 og 19 en hel Serie Attentater mod de odenseanske Konservesfabriker. Dog blev et Attentatforsøg mod Fyens Konservesfabrik opgivet, da en af Funktionærerne nægtede at forlade Lokalet. Derimod eksploderede 9 Bomber i Odense Konservesfabrik og 2 i Eckhoffs Konservesfabrik, og begge Steder var Skaden mærkbar. Den 7. December kom ved højlys Dag en Bil kørende op foran Odense Eksportslagteri paa Rugaardsvej, hvor fire Bomber eksploderede, og det var især Lagerbygningerne, det gik ud over.

Først paa Aaret 1945 tog Jernbanesabotagen et nyt Opsving, mens Fabrikssabotagen tog kendeligt af. Som et Led i den forøgede Jernbanesabotage maa to Aktioner den 29. Januar sent om Aftenen mod Allerups Jernstøberi paa Søndre Boulevard og Maskinfabriken »Phønix« ses. Her reparerede man Sporskif-

Af Odenses Vartegn og store Turistattraktion, Odinstaaet, var der kun disse sørgelige Rester tilbage.



ter etc. To bevæbnede Mænd trængte ind hos Allerup og lagde 7 Bomber, som bevirkede store Ødelæggelser, og hos »Phønix«, hvor fem Mand foretog Aktionen, var Virkningen om muligt endnu større, og mange Maskiner blev sat ud af Brug.

Ellers gik de sidste Maaneder før Befrielsen hovedsagelig med Sprængning af »Flyveplads-Biler« rundt om i Odense samt med at sikre sig Benzin. En meget vellykket Aktion med dette sidste for Øje fandt Sted den 12. Marts om Formiddagen. Lidt før Kl. 9 indfandt fire Mand sig ved Alfred Olsen & Co.s Tankanlæg ved Havnen, krævede Benzin, som blev fyldt over i to af Firmaets Biler, hvorefter de lagde Bomber. De fjernede sig med 6400 Liter Benzin, men der brændte ca. 30,000 Liter Benzin og 6000 Liter Petroleum.

## Schalburgtage.

Mange Byer mærkede Schalburgtagens Forbandelser. Men faa saa haardt som Odense. Den oplevede fire Schalburgtage-Nætter fra Maj 1944 til Februar 1945, som for en Tid fuldkommen vansirede Byens Ansigt og fik den til at se ud, som om den var blevet luftbombarderet. Millioner kostede disse Skændselsgerninger, og det var noget nær et Mirakel, de ikke kom til at koste Menneskeliv.

Schalburg-Terroren begyndte Natten mellem den 25. og 26. Maj 1944. Det skete i Kongensgade. Kl. 1,15 eksploderede Bomber ud for to store Forretningsejendomme, nemlig C. M. Eriksen & Søn samt Varehuset Svend A. Eksplosionerne anrettede stor Skade paa Bygninger og Lagre, og hos C. M. Eriksen & Søn opstod en Brand, som lagde alt øde. Der gik knap en Time, saa bragede det paany. Der var anbragt tre Bomber ved »Fyens Stiftstidende«s Bladhus paa Graabrødreplads, og deres Virkning var næsten ubeskrivelig. Begge Fløje faldt fuldstændig sammen, store Murbrokker slyngedes gennem Luften som Tændstikker, i mange Hundrede Meters Omkreds knustes de fleste Ruder, og der udbrød en voldsom Brand. Bladet fik alle sine Lokaler ødelagt, og Maskinerne led meget svær Skade, Det eneste, der stod tilbage, var Midterpartiet, men det var helt raseret af Flammerne og maatte brydes ned. Skaden denne Nat ansloges alene til ca. 3 Mill. Kroner.

Schalburgtage Nr. 2 fulgte Natten til den 15. Juni ved 2-Tiden. Bomber var rettet mod Ejendommene Vestergade 44 og Overgade 12, som begge stod i Flammer endnu ved Daggry og var brændt helt ud. Andre Bomber var anvendt mod C. M. Hoffmanns Forretning i Kongensgade og mod IG-Huset i Vestergade, som havde lidt en Del Skade allerede den 26. Maj. Attentaterne blev foretaget af fire Mænd — antagelig de samme, som tidligere paa Natten var blevet standset af Politipatruljer, men havde vist tysk Ausweis.

Natten til den 10. November blev Schalburgtage rettet — omend i mindre Stil, end man nu var vant til — mod 5-6 Forretninger i Centrum, og især Svaneapoteket og Skandinavisk Bogforlags Ejendom i Kongensgade led haard Overlast. Den sidste, alvorligste og dyreste Schalburgtage skete Natten til den 21. Februar 1945. Den omfattede ialt 15 Eksplosioner i Nørregade, Vestergade og Kongensgade. »Fyens Tidende«s Bladhus paa Fisketorvet, som Forbryderne ved tidligere Lejlighed øjensynlig havde været ude efter — men da følt sig generet af, at der var Politikontorer lige i Nærheden — rantes nu af tre Bomber, og Forhuset med Redaktion og Ekspedition forvandlede paa kort Tid til et Kæmpebaal. Bygningen blev Ruin, men de tekniske Afdelinger, som laa længere bagude, slap helt godt fra Anslaget. En anden Kæmpebrand rasede denne Nat paa Hjørnet af Slotsgade og Kongensgade i en 4-Etages Ejendom, hvor Herreekviperingsfirmaet H. C. Andersen havde til Huse. Af den var kun Ruindynger tilbage næste Morgen, og Ilden havde bredt sig til Cyklefirmaet

Fred. Rasmussens store Naboejendom, hvor den øverste Etage formelig brændte væk, mens de underliggende led Skade baade ved Ild og Vand. Ogsaa et tredje Odense-Blad fik denne Nat Tyskernes ubændige Had at mærke. Det var »Fyens Venstreblad«. der havde Lokaler i en Ejendom paa Hjørnet af Mageløs og Vestergade, hvor tillige Restaurant »Sct. Knud« laa. Her skete maaske den kraftigste Eksplosion, idet Bygningens Hjørne ligesom blev skaaret væk fra Stueetage til Loft.

I »Haand i Haand«s store, smukke 5-Etages Ejendom i Vestergade 48 stod den moderne Konstruktion og de gode Materialer godt for Bombetrykket, men Ilden trængte igennem hele Vejen op, og alle de mange Forretnings-, Sagfører- og Konsultationslokaler blev raseret. Endvidere fik »Fyens Stiftstidende«, der efter Attentatet i Maj Aaret forud havde flyttet Redaktion og Ekspedition til Vestergade 6, nye Bomber og maatte fortrække til andre Lokaler endnu en Gang.

Den Nat var der praktisk talt ikke én Ejendom i Strøggaderne, som gik Ram forbi. Men alligevel havde Terroristerne ikke faaet nok. Nogle Uger senere fandt man 25 Kilo Sprængstof i Gaarden til Ejendommen »Skjoldborg« lige overfor det bombede »Sct. Knud«. Tændsatsen havde heldigvis svigtet — ellers havde den overordentlig store Sprængladning jævnet et helt Bykvarter med Jorden.

Det var ikke altid, Schalburg-Terroren kom i Serier, og i to Tilfælde, hvor Terroristerne kun havde ét Maal, var Maalet i sig selv egnet til at gøre Aktionen bemærkelsesværdig — saa meget mere, som den begge Gange lykkedes tilfulde. Om Morgenen den 16. September 1944 blev Villa »Skovløkke« i Skovgyden sprængt i Luften. Det var en slotslignende Villa, med sine mere end 50 Værelser den største Enkeltbeboelse i Odense, og den tilhørte Konsul, Fabrikant N. J. Haustrup, der befandt sig i Sverige. I Villaen var kun en Husassistent, som ved 5-Tiden blev vækket af to Revolver-Mænd med Maske for Ansigtet. Husassistenten fik Besked om straks at forlade Villaen og forholde sig i Ro en halv Times Tid derefter. Hun bemærkede en Bil, der forsvandt ad Hunderupvej. Noget efter lød Eksplosionen, der var saa effektiv, at den store Bygnings Midterparti helt sprængtes bort.

Den 14. December — ligeledes tidligt om Morgenen — forvandlede Odenses Vartegn, det 175 Meter høje Odins Taarn paa Bolbro Bakke ved Middelfart Landevej, til en Hoben brudte og forvredne Jerndelev. Attentatet, der fandt Sted Kl. 6,15 og hørtes over hele Odense, blev i første Omgang tillagt Modstandsbevægelsen, og selv den engelske Radio fik Motivet galt i Halsen. Det var nemlig Tyskerne, der havde været paa Spil. En Overgang antog man, at Taarnet var blevet sprængt, fordi det kunde lede engelske Flyvere direkte til Gestapos fyenske Hovedkvarter paa Husmandsskolen i Tarup, men det blev efterhaanden den almindelige Opfattelse, at Odinstaarnets Ødelæggelse skulde ses under Synsvinklen Irritations- og Hævn-Attentat, hvad Gerningsmændene senere har bekræftet. Det blev udført med megen Omhu, og den berygtede Terrorist Henning Brøndum, der var Terroristernes Leder, har forklaret, at man gjorde sig megen Umage for at faa Taarnets Ruiner til at pege ind mod Odense By, hvilket til dels lykkedes.

## Likvideringer og Clearingmord.

De odenseanske Likvideringsgrupper traadte i Aktion i Efteraaret 1943. I de følgende atten-tyve Maaneder arbejdede de intenst, og et meget stort Antal tyske Haandlangere blev ryddet af Vejen. Det medførte igen et stort Antal Clearingmord og Mordforsøg mod kendte Borgere — undertiden Folk, der stod midt i Frihedsarbejdet, men oftest blot Per-



soner, der havde en vis Position i Byen, og hvis Død derfor kunde forventes at gøre Indtryk i videre Kredse. - En af Odenses mest berygtede Nazi-Familier var Ostehandler Thor Nielsen i Nørregade og hans to Sønner, der havde gjort Tjeneste paa Østfronten. Det var ingen Tilfældighed, at Thor Nielsen blev den første, Likviderings-Folkene søgte at ramme. Onsdag den 3. Nov. 1943 blev han skudt ned af to Mænd i sin Butik og rantes i Underlivet, men ikke dødeligt. Kort efter — den 20. November — indhentede Skæbnen imidlertid hans ene Søn, den kun 22aarige Holger Thor Nielsen. Han gjorde Tjeneste hos Gestapo paa Husmandsskolen og var denne Dag ved 8-Tiden om Morgenen som sædvanlig gaet fra Nørregade gennem Kongens Have til Det ny Missionshotel paa Hjørnet af Jernbanegade og Østre Stationsvej, hvor han afventede den Bus, der skulde bringe ham til Tarup. Han blev dræbt ved en Serie Revolverskud, og hans Død medførte Spærretid i de følgende 27 Døgn. Saa berygtet var han, at de lokale Blade, der fik Lov at bringe en kort Meddelelse, ikke skrev »Ung Mand dræbt osv.«, men »Holger Thor Nielsen dræbt osv.«. Hele Byen kendte ham og vidste, hvor han havde sit Arbejde.

Saa skal vi helt frem til den 1. Marts 1944, da der skete en Likvidering af det fremtrædende DNSAP-Medlem, Assurandør K. M. Klitgaard, som ligeledes gjorde Tjeneste hos Gestapo. Klitgaard var ved 18-Tiden paa Cykle paa Vej til sit Hjem i Istedvænget, da han forrest i Læssøegade blev beskudt bagfra af en anden Cyklist. Han saaredes haardt og døde Dagen efter. Tyskernes Svar lod ikke vente længe paa sig. Den 3. Marts om Aftenen fik Adjunkt Niels Foged i sin Villa paa Aarestrupsvej Besøg af ukendte Mænd, som opfordrede ham til at følge med. De var bevæbnede, men han gav sig i Kast med dem, og det reddede hans Liv. Under den voldsomme Kamp, som opstod, blev der affyret flere Skud, og Foged blev ramt i Bryst og Hoved, men overlevede sine Læsioner. Mens han laa paa Sygehuset, blev der gjort et nyt Forsøg paa at dræbe ham. Nogle Mænd indfandt sig en Aften hos Portvagten, foregav at være Kriminalpolitifolk og forlangte at komme til at afhøre Foged. Men Portvagten var klog nok til at ringe til Kriminalpolitiet, der intet kendte til en saadan Afhøring, og i Mellemtiden var Mændene, der havde anet Uraad, forsvundet. Politiet satte saa Vagt ved Fogeds Sygeleje, indtil han kunde føres til Sverige.

Næste Likvidering fandt Sted den 23. Maj i Thuresensgade, hvor den 41aarige Portner Harald Emil Sørensen dræbtes ved en Serie Maskinpistolskud. Der blev svaret 26. Maj om Formiddagen, hvor Bankdirektør Henning Hoffmann blev skudt paa Domhuset i Albani-gade, hvor han skulde virke som Domsmand, hvilket var offentligt bekendtgjort. Hoffmann saaredes, men kom sig. Mere Held fik Terroristerne, da de en Time senere trængte ind i en Ejendom i Østergade til Trælasthandler N. H. Hein paa dennes Kontor. Der var to Mand om det. Den ene holdt Personalet i Forkontoret op, mens den anden med en halv Snes Skud i Hoved og Bryst dræbte Hein, mens han sad og telefonerede.

Den 27. Juni om Morgenen likvideredes Chauffør Gunnar Eliassen, 33 Aar gammel, i Kochsgade. Han kom cyklende, men blev forfulgt, sprang af Cyklen og forsøgte at løbe væk, men rantes af flere Kugler. Eliassen havde kort forinden modtaget et Truselsbrev og havde derefter indrykket en Annonce i et lokalt Blad, hvori han tilbageviste »de Rygter, som er sat i Omløb angaaende min Person«.

Den 11. Juli ved 18-Tiden kom Clearing-Mordet, hvis Offer blev Grosserer Ras Hansen. To Mand henvendte sig ved Køkkendøren og bad om at tale med Grosserereren, som saaredes af tre-fire Skud og døde kort efter Indlæggelsen paa Sygehuset. Det vakte nogen Opmærksomhed, at netop han blev Ofret,

Fra Frihedskuemper-Paraden paa Atletik-Stadion i Odense. — Øverst til venstre: Formanden for Lokalkomiteen i Odense, Boghandler Aage Johansen (to Gange arresteret af Tyskerne). Til højre: Den tyske Regionschef, Oberstløjtnant Budech, i Samtale med Ministrene Frode Jakobsen og Ole Bjørn Kraft.



for han var en stiltfærdig Mand, der helt helligede sig Hjem og Forretning, men han var Medlem af Dansk Samling. Den 17. August gav et nyt Bevis paa tysk Raahed. Fabrikant Marius Nykvist, Indehaver af Odense Stole- og Møbelfabrik, blev anholdt ved 7-Tiden og i Bil ført til Husmandsskolen. Senere meddelte Tyskerne, at han havde forsøgt at flygte under Transporten fra Bilen ind i selve Bygningen og var blevet ramt af Skud i Nakke og Bryst. Det bestialske Mord medførte Strejke til den 19. August om Morgenen.

To Likvideringer fulgte saa. Den 18. August dræbtes den 60aarige Kørelærer H. C. Hansen af fem Skud paa Hjørnet af Albanigade og Alexandragade, og den 31. August skød to arbejdsklædte Mænd den 54aarige Fabrikant Harry Christiansen ned, da han kom cyklende i Læssøegade ved Platanvej. Det nye Clearing-Offer var Forstander L. C. Lomholt fra Teknisk Skole, der om Aftenen den 11. September blev tiltalt ved sin Villa i Læssøegade og beskudt, da han havde indrømmet sin Identitet, men trods et ondartet Lungeskud kom han sig siden. Den 12. September likvideredes den 24aarige Kontorist Helge Møller af to Cyklister paa det yderste Hunderupvej, og den 16. Oktober led Købmand L. Rosendahl samme Skæbne ud for sit Hjem i Kronprinsensgade.

Den 9. November var saa Tyskerne og deres Haandlangere paa Spil igen. De forfulgte den 44aarige Provisor Ulrik Dircks, Svaneapoteket, fra hans Arbejdsplads til hans Hjem i Fruens Bøge og dræbte ham paa Stedet. Dette Clearing-Mord var saa meget mere tragisk, som alt talte for, at det var Apoteker Olaf Helweg Mikkelsen, man var ude efter, men man havde antaget Dircks for Chefen.

Efter et Jule-Boksestævne blev »Grosserer« Hartvig Larsen skudt ned uden for Fyens Forum. Han fik frygtelige Læsioner efter at være ramt i det ene Øje samt Arme og Ben, men saaredes ikke dødeligt og blev ved Kapitulationen taget i Forvaring paa Feltlazarettet i Fredericia. Larsen, der var tidligere dansk Militær- og Politimand, udfoldede en meget livlig Virksomhed i tysk Tjeneste.

Det Clearingmord, der fulgte, optog Sindene i Odense længe efter, idet det ramte en af de populæreste Kunstnere ved Odense Teater, den 30aarige Skuespiller Bent von Müllen. Gestapomanden Wolfgang Söhnlein har senere forklaret, at man overvejede at skyde von Müllen paa Scenen, men opgav denne Plan igen. Nu blev han dræbt uden for Teatret den 29. December ved 22-Tiden. Han havde netop afsluttet Soya-forestillingen »30 Aars Hensstand«, hvor han spillede Søløjtnantens Rolle, med at »dræbe« sin utro Hustru og sig selv. Da han kort efter kom ud fra Teatrets Kunstnerudgang sammen med to unge Skuespillerinder, mødte han Skudene som den haarde og bitre Virkelighed. Tre Mænd, der forinden havde passet en af von Müllens mandlige Kolleger op — han var paa Vej til en Telefon for at advare, da Mordet skete — bad om at maatte se Legitimationskort, hvorefter den ene skød von Müllen gennem Tindingen. Han faldt straks til Jorden, hvorefter Banditterne sendte tre Kugler i den Døendes Krop.

Den 19. Januar ved Middagstid likvideredes den 20aarige Bent Kaa Olsen i en Opgang i Bredstedgade og den 22. Januar den 30aarige Positivspiller Karl Christian Madsen i en Kælder paa Nyborgvej, hvor Revolvermænd havde tvunget ham ned. - Den 14. Februar ud paa Eftermiddagen jog fire-fem Ambulancer gennem Odenses Centrum mod Overgade-Kvarteret. Her var udspillet en Række voldsomme Begivenheder i Ejendommen Brogade 3, hvor den meget tyskindstillede Grosserer Harkjær-Simonsen beboede en 3. Sals Lejlighed. Harkjær-Simonsen og hans Hustru var svært bevæbnede og klar over Faren. Ved Bagdøren dræbte Harkjær-Simonsen en af Angriberne, den 27aarige Montør Harry Cecil Hansen, ved et Skud i Hovedet, men hans Kammerater trængte ind ad Fordøren, og det kom til en voldsom Ildkamp, hvorunder Fru Harkjær-Simonsen dræbtes, mens Harkjær-Simonsen

saaredes saa haardt af et Skud i Hovedet og den ene Lunge, at han døde paa Feltlazarettet i Fredericia faa Dage efter. En af Angriberne blev ramt i Maven og sank sammen i Overgade kort efter Episoden. Han bragtes paa Sygehuset, men befriedes næste Dag ved 11-Tiden af sine Kammerater — lige før Tyskerne vilde hente ham. Samme Dag — en god Times Tid senere — likvideredes Grønthandler Hans Jørgen Rasmussen i sin Forretning i Fredensgade, og den 16. Februar dræbtes Magasinforvalter Gunnar Poulsen paa sin Bopæl i Benediktsgade. - Efterhaanden var man klar over, at der maatte komme alvorlige Gengældelsesaktioner fra tysk Side. Og da de kom, gav de Genlyd hele Landet over. Den 19. Februar om Eftermiddagen myrdedes Installatør Valdemar Petersen i sin Forretning paa Middelfartvej, og den følgende Morgen oplevede Odense de maaske uhyggeligste Clearing-Mord i Besættelsestiden overhovedet — seks i Tallet.

Ved 6-Tiden blev der ringet paa alle Dørene i en af Opgangene ved Amtssygehusets Lægebolig. Fem-seks Personer raabte op om, at der laa Bomber, og da Lægerne skyndte sig ud, blev fire af dem skudt ned paa det brutaleste: Den 26aarige Henning Dalsgaard, den 27aarige Jørgen Hvalkof, den 26aarige Christian Fabricius Møller og den 30aarige Henning Ørsberg. En Time senere anvendte de samme Mænd nøjagtig den samme Fremgangsmaade hos den svenske Vicekonsul, den 44aarige Grosserer Gustav Christgau, i dennes Villa paa Hunderupvej. De ventede dog ikke, til Christgau kom ud, men trængte ind i hans Soveværelse og skød ham dér. Siden kørte de til Gyldenløvesgade og dræbte den 47aarige Løjtnant Vagn Tang, Sekretær i Odense Luftværnsforening, mens et Attentatforsøg mod Direktør Helge Rungwald, Odense Teater, var uden Resultat, da der ikke blev lukket op trods allehaande Trusler.

Nu fulgte en lang Serie Likvideringer. Den 27. Februar sent paa Eftermiddagen blev Paalæggerske Harriet Strey ramt af tre Skud i en Lejlighed paa Middelfartvej — de to gik ind i Halsen, og hun døde med det samme. Den 8. Marts om Formiddagen dræbtes den 37aarige Tjener Peter Larsen i Restaurant »Stadt Hamburg« paa Nørrebro, den 14. Marts ved 15-Tiden en yngre Arbejdsmand Svend Aage Petersen, kaldet »Svend Lyn«, der spadserede i Vestergade med sin Hustru — han havde overlevet et Attentat knap to Maaneder tidligere —, den 5. April den norskfødte Johnsrud i en Bagerforretning lige over for Kaserne paa Søndre Boulevard, den 9. April Cyklemekaniker Svend Aage Sønnichsen paa Hjørnet af Skibhusvej og Thorkildsgade, den 11. April Karusselejer Ejner Hansen — kaldet »Gyngehøvdingen«, og i den sidste Periode en af Tyskernes mest berygtede Haandlangere —, mens han var ved at stige ind i sin Bil i Nørregade og endelig den 16. April Maskinarbejder Henrik Lindberg paa et afsides liggende Sted i Christiansgade.

For alt dette kom bare een Gengældelsesaktion, som ramte Bladhandler Einer Nielsen, der den 20. April om Middagen blev skudt i sin Kiosk paa Hjørnet af Kongensgade og Vestre Stationsvej. Tyskerne vidste, han havde med den illegale Distribuering at gøre. Desuden søgte de uden Held at ramme Kriminaldommer Erik Lunøe, Møller Hans Petersen, Munke Mølle, og dennes Søn, Møller Frank Petersen, men ingen af dem sov hjemme.

Endnu to alvorlige Begivenheder bør nævnes her; Ildkampen ved Geels Kro - en halv Snes Kilometer Nordvest for Odense - og Attentatet mod Politistationen. Geels Kro-Episoden udspillede den 12. Juni 1944 om Eftermiddagen. Fem unge Frihedskæmpere fra Odense, der sad i Kroen og drak Kaffe, var blevet stukket, og pludselig rullede et Gestapo-Hold op, anført af Poul Michael Hansen, kaldet »Poul Tysker« og utvivlsomt den mest forhadte af alle odenseanske Landsforrædere — hans Paagribelse i Flensborg et Par Maaneder efter Befrielsen vakte almindelig Glæde. »Poul Tysker« og hans Folk aabnede Ild, og det kom til en voldsom Ildkamp, hvorunder »Poul Tysker« blev saaret i Hovedet. Des-

uden dræbtes den unge Værftslærling Gunnar Carlo Nielsen, to Patrioter blev fanget, mens to undslap. En af de fangne Patrioter var haardt saaret, og han maatte ligge længe paa Amtssygehuset, hvor to tyske Soldater til Stadighed bevogtede hans Sygestue. Han blev befriet om Eftermiddagen den 7. September af en halv Snes Kammerater, der blandede sig med de Besøgende, overmandede Vagterne og bar ham ud i en ventende Sygebil paa en Baare.

Attentatet mod Politistationen fandt Sted den 3. Marts Kl. 22,30 — samme Aften som Forsøget paa at myrde Adjunkt Foged. Et Par unge Mænd i Skaftestøvler og lyse Frakker kastede en Bombe eller en Haandgranat mod Politistationens Indgang, og de to Betjente, der stod Vagt her, blev forfærdeligt kvæstet. Tøjet blev formelig flaaet af dem. Den ene af dem, Charles B. Johansen, døde tre Dage senere. Medfølelsen med hans unge Enke, der havde født Tvillinger seks Uger forinden, var meget stor, og en Indsamling i Forbindelse med Auktion gav over 50,000 Kroner. En anden Politimand, den kendte Fodboldspiller Børge Rasmussen, blev skudt ned under den landsomfattende Aktion mod Politiet.

## Angrebet paa Husmandsskolen.

Efter de to Angreb paa Universitetsbyen i Aarhus og Shellhuset i København var det halvvejs ventet, at Gestapos fyenske Hovedkvarter paa Husmandsskolen i Tarup vilde blive Maal for Royal Airforce. Det blev det eneste regulære Luftangreb paa Odense under Krigen, og det satte ind den 17. April 1945 lige efter Kl. 16, da Maskiner fra den 2. taktiske Luftstyrke i Belgien kom flyvende fra lav Højde og gik til Angreb efter at have kredset nogle Øjeblikke over Stedet. Virkningen af de engelske Bomber var overordentlig stor. Husmandsskolen fik fire Fuldtræffere og forvandlede til en stor Dynge af Murbrokker, men da baade de tyske Politifolk og Fangerne for Størstedelen var kommet ud, kostede Angrebet kun eet Offer paa selve Husmandsskolen: En Gestapo-Mand.

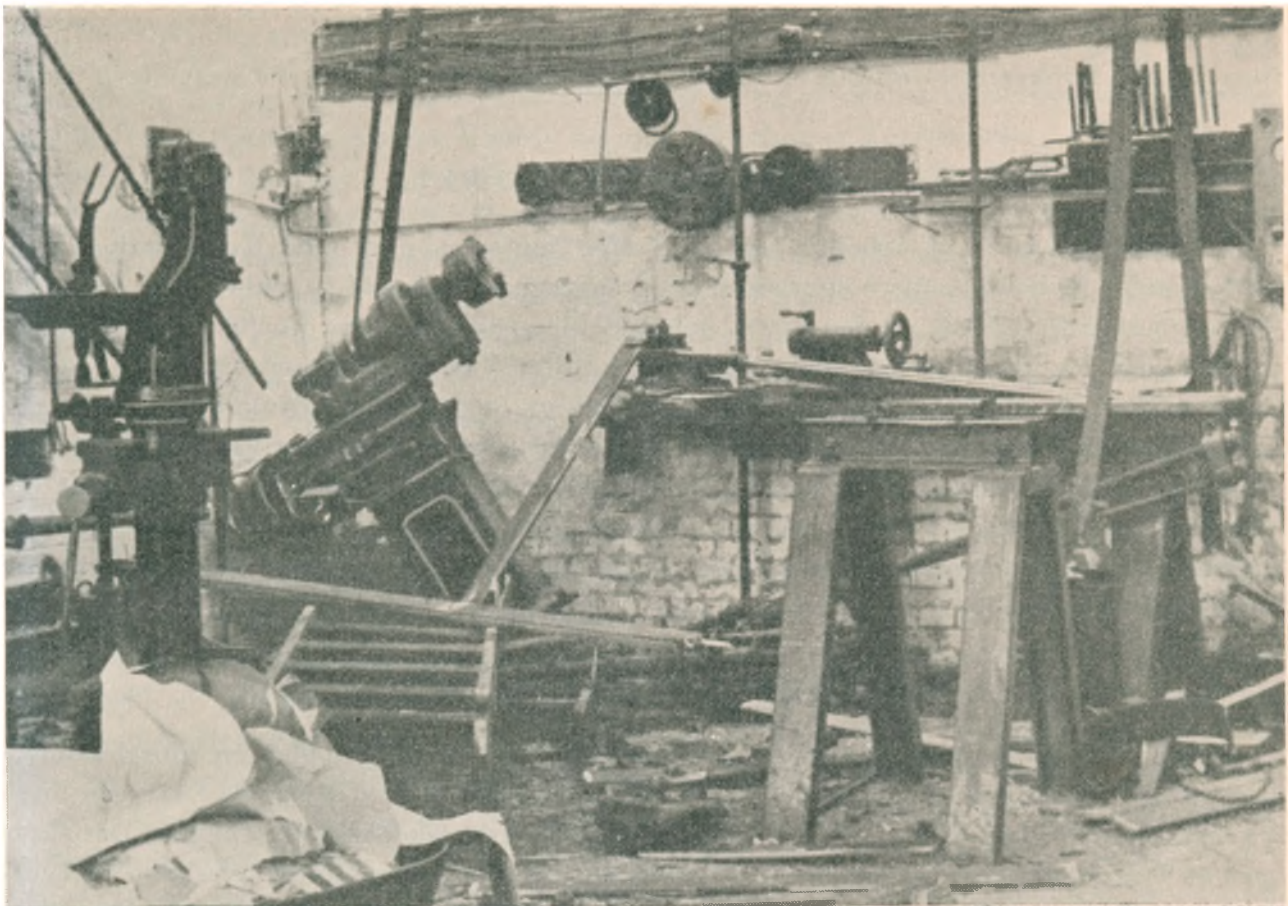
Desværre kunde det ikke undgaas, at der faldt en Del Bomber i det nærliggende Villakvarter, der i Husmandsskolens Allé stødte helt op til Skolen. I Alléen og paa Østrupvej var Skaderne særlig store. Ialt blev en Snes Ejendomme ødelagt, og der dræbtes 9 Civilpersoner, mens en Snes saaredes. Gestapo var, da Angrebet satte ind, i Færd med at flytte til den indre By, men man var næppe naaet ret langt frem — at dømme efter de Fund, der blev gjort paa Tomten bagefter. En Masse vigtigt Materiale blev uden Tvivl ødelagt.

## Skudet, der kostede en Million.

Den 19. September 1943 — altsaa i den Periode, hvor der i Forvejen var militær Undertagelsestilstand — forefaldt en alvorlig Episode. Ved 21-Tiden blev en tysk Underofficer, Karl Aesemann, skudt ned paa Hjørnet af Vestergade og Mageløs og dræbt paa Stedet.

Tyskerne krævede øjeblikkelig Udgangsforbud fra Kl. 19 til 5, total Lukning af alle Forlystelser, men desuden en Bod paa een Million Kroner, som skulde betales inden den 21. September Kl. 17. Byraadet betalte under Protest, og den 22. September skete Indbetalingen i Check til Fyens Disconto Kasse. Pengene kom paa en særlig Feltkonto i Nationalbanken og blev efter Befrielsen tilbagebetalt. Hvor vanvittig denne tyske Disposition var - rent bortset fra, at den var i Strid med Folkeretten - ses bedst af, at alt tyder paa, at en anden tysk Sol-

·Værkstedssabotage i Østergade i Middelfart Natten mellem den 8. og 9. April 1945. Foruden Værkstedets Maskiner blev to tyske Lastvogne og en stor Cementblandemaskine molesteret.



dat var Gerningsmanden, og at der var Tale om et Jalousimord. Tyskerne udlovede en Ducør paa 50,000 Kroner for Gerningsmandens Paagribelse, men det nyttede naturligvis intet.

## Vaabenmodtagning.

I den særlige Gren af Arbejdet, som hed Modtagning, var op mod Kapitulationen ca. 400 fyenske Frihedskæmpere engageret. Modtagningen lededes af Ingeniør Erik Frandsen og begyndte i Juni 1943, da den første Beholder blev nedkastet paa Enebærodde. I Begyndelsen kom der kun Sprængstoffer, men senere tillige Vaaben og Ammunition, og fra December 1944, da Modtagningen for Alvor kom i Gang, og indtil Kapitulationen, skete der 53 Radio-Annonceringer, og 60 Procent af Materiellet naaede frem. Det var dog kun 4 Procent, der blev opsnappet af Tyskerne. Resten blev blot ikke nedkastet, fordi Vejret var for daarligt. En Nat i Februar var der saaledes 350 Mand paa seks Modtagelsespladser, men kun én af Maskinerne naaede frem. Af de 400 Mand blev kun én taget af Tyskerne paa fersk Gerning.

## Kampene den 5. Maj.

Befrielsen kom — med uhæmmet, jublende Glæde. Den 5. Maj blev en uforglemmelig Dag, men ulykkeligvis skulde den ikke gaa til Ende, uden at Døden skulde kaste sin Slagskygge ind over den. Ved 17-Tiden opstod de voldsomste Gadekampe i Odense. Det skete paa et Tidspunkt, hvor Titusinder af Odenseanere var paa Benene for at overvære Frihedskæmper-Aktionerne mod dem, der mistænktes for landsforræderiske Handlinger. Den indre By var eet Mylder af glade Mennesker.

Hvordan det begyndte, faar staa hen. Det blev ikke opklaret i Dagene derefter, og antagelig lykkes det aldrig nogen Sinde at faa den helt rigtige Forklaring. Men givet er det, at der har været Landsforrædere — formentlig Hipo'er — med i Spillet. Der lød nogle Skud i Kvarteret omkring Albanitorv, hvor paa det Tidspunkt mindst et Par Hundrede Frihedskæmpere befandt sig, og i næste Nu var Helvede løs. Kampen forplantede sig til andre Kvarterer, men den var uden Tvivl bleven ret kortvarig, om ikke tyske Soldater i stort Tal havde grebet ind.

Haardest kæmpedes der i Klosterhaven, hvor følgelig de største Tab maatte noteres. De tyske Soldater stod i gode Stillinger højt oppe i KFUM-Borgen og kunde uden nævneværdig Fare (de havde dog Tab her som andre Steder i Byen) bestryge Terrænet foran, hvor Frihedskæmperne angreb. Ved Beskydning fra KFUM faldt alene fem Mand. Da Kampene efter et Par Timers Forløb døde hen, var der smertetunge Ofre at gøre op. Paa dansk Side var der dræbt 12 Frihedskæmpere i aaben Kamp og 11 Civilpersoner, mens der var ca. 100 Saarede af begge Kategorier.

Af de dræbte Frihedskæmpere tilhørte to Politiet, nemlig Kriminalbetjent Ejnar Aggerholm — identisk med den tidligere Mesterbokser — og Politibetjent Sigurd Hansen. De øvrige var: Orla Christensen, Max Jensen, Svend Reimert Ludolph, Helmuth Madsen, Børge Thormod Nielsen, Oscar Nielsen, Hjendre Petersen, Arne Reumert Poulsen, Poul Eilif Poulsen og Victor Willer. Tirsdag den 8. Maj om Formiddagen afholdtes paa Flakhaven en storslaaet Mindehøjtidelighed for de Faldne.

Det ligger i Sagens Natur, at det i Odense Amt var meget begrænset, hvad der kunde hænde uden for selve Odense af en rent ydre Dramatik. Men det betyder ikke, at der blev arbejdet mindre intenst — det var blot Opgaverne, der ikke i den Grad som i den store

By laa lige for. Af de enkelte Begivenheder uden for Odense bør dog nævnes, at Assens havde et modbydeligt Clearingmord, som ramte Direktør Viggo Hansen — efter at Morderne havde forsøgt sig to andre Steder forinden — og at der var virkningsfuld Sabotage mod det store Fjerkærslagteri i Haarby og mod Fiskebiler i Kerteminde.

Men paa de indre Linier var Folkene ude omkring absolut lige saa stærkt engageret som deres odenseanske Kammerater. De dannede Grupperne paa forbilledlig Maade, de deltog med Iver i Vaabenmodtagningen, og de var yderst virksomme, naar det gjaldt Jernbanesabotage. Kun i et enkelt Tilfælde henimod Befrielsen gik det helt galt. Tyskerne kom paa Sporet af Vaaben og ved Hjælp af hurtige »Forhør« fik de rullet en hel Del af Organisationen op, foretog mange Anholdelser og Ejendomssprængninger samt sikrede sig et efter Forholdene ret betydeligt illegalt Vaabenlager. Det var overvejende Militærfolk, der stod i Spidsen. Byleder i Odense, hvor man den 5. Maj kunde mønstre mere end 1500 Mand, var Afdelingsleder, Løjtnant C. C. Bro, og Lokalkomiteéns Formand var Boghandler Aage Johansen. Byleder i Assens var Kaptajn Rabøl, i Kerteminde Baron, Løjtnant J. Bille-Brahe fra Riisinge, i Middelfart Premierløjtnant Ole Justesen, der paa et givet Tidspunkt var gaaet under Jorden i Odense sammen med flere Kolleger, og i Bogense var Overlærer Knudsen Sjælen i Arbejdet, i første Række støttet af Dyr læge Ricard og Greve Carl Johan Bernstorff. — Fyensledelsen bestod af daværende Kaptajn, nuværende Oberstløjtnant Buch som Regionschef, Læge Ejner Kruse, Grosserer Hans Muus, Grosserer Jens Fr. Busk Rasmussen, Landsretssagfører Sven R. Krogsgaard, Telefoningeniør W. Hjorth, Faldskærmsjægerne Kaptajn E. Jensen og stud. med. Hecht-Johansen, Søløjtnant Kaj Johansen og Politikommandør Kjalke. Af dem var Busk Rasmussen paa et længere Ophold i tyske Koncentrationslejre, og bl. a. Muus og Frandsen levede lang Tid under Jorden. Politikommandør Kjalke, der efter 19. September i særlig Grad havde taget sig af Organiseringen af det illegale Politi paa Lolland-Falster, kom til Odense som »Jernbanedetektiv« og blev tilmeldt Folkeregistret i en død Mands Navn. Han boede her den sidste Tid før Befrielsen.

Fyensledelsen holdt til i en Villa i Odense: Langelinje 142. Den havde formummet sig som et Ingeniørfirma, der arbejdede for Tyskerne. Villaen blev købt i December 1944 med Hecht-Johansen som Mellemand, og i Januar rykkede man ind i Huset. For at give det Udseende af, at »Firmaet« virkelig havde noget at bestille, blev der trykt Firma-Kuverter, som blev sendt til Adressen forskellige Steder fra, og de, der havde Arbejde i Villaen, kom som Regel ved 9-Tiden om Morgenen og gik igen ved almindelig Kontorlukketid. Paa 1. Sal havde man en Radiosender, som paa ultrakorte Bølger kunde kalde Bylederen — det var nødvendigt, efterhaanden som de mange Luftalarmer vanskeliggjorde Telefonering.

Villaen, hvor der til Stadighed opholdt sig tre-fire Mennesker, var undermineret. En 25 Meter lang Gang, afstivet med Brædevæg, førte fra et Klædeskab i dens Vaskerum over til et Hønsehus i Haven, der i Virkeligheden var en camoufleret Bunker. Hvis Gestapo var kommet, kunde man fra »Hønsehuset« have sluttet Strømmen og sprængt Villaen i Luften med 30 Kilo Sprængstof, som var anbragt i Kælderen. Men lykkeligvis kom Gestapo aldrig. Tyskerne var nogle Gange paa Vej dybt ind i den Del af Modstandsarbejdet, for hvilken Odense var Centret, men blev stoppet. Og Reorganiseringen fulgte hver Gang omgaaende. 5. Maj fandt Modstandsstyrkerne i Odense Amt intakte og kamplystne.



# MODSTANDSBEVÆGELSEN I SVENDBORG AMT

Af Journalist PALLE KOCH-JØRGENSEN

Skal man karakterisere Modstandsbevægelsens Opstaaen og Udvikling i Svendborg Amt, maa man tage Amtets forholdsviis ringe Betydning som »militært Omraade« i Betragtning. Nok var her Tyskere, men langt fra i samme Grad, som det var Tilfældet andre Steder i Landet — fremfor alt i Jylland. Ingen for den tyske Krigsmagt livsvigtige Forbindelseslinjer berørte Amtet, lige undtaget Nyborg med Færgehavnen og Hovedbanen vestpaa. Syd for denne Linje laa et smilende Stykke Danmark, der kunde synes vanskeligt at forbinde med Modstandsbevægelsens mest fremtrædende Ord: Sabotage og Vaabenmodtagelse. At dette dog senere skulde blive noget, Fynboerne gjorde sig fortrolige med, skal det følgende blandt andet vise.

Modstandsbevægelsen i Svendborg Amt begyndte saaledes i det smaa — med Bladarbejde, som man finder det overalt —, men arbejdede sig langsomt og sikkert opad for ved Tyskernes Kapitulation at udgøre en kampklar Styrke paa mellem 1500 og 2000 Mand. Samtidig kunde en Del af disse Styrker se tilbage paa en Række veludførte Sabotagehandlinger mod den tyske Krigsmagt og mod Virksomheder, der arbejdede for den.

## Hvad der skete i Svendborg.

Som den største af Amtets Byer kunde Svendborg med Opland (herunder medregnet Langeland, Ærø og Ringe paa Midtfyn) den 5. Maj møde med en Styrke paa ca. 900 Mand. Af disse var de 380, formeret i 4 Delinger, fra selve Svendborg, Thurø og Taasinge. Arbejdet med Oprettelsen af denne Styrke tog først Fart efter den 29. August 1943. Efter at den danske Hær var opløst, kom der flere Tyskere til Byen, hvor hidtil Jydske Dragoner fra Randers og 2. Feltartilleriregiment fra Viborg havde haft deres Kvarter efter Forvisningen fra Jylland. Denne Tilstrømning af Tyskere, i Forbindelse med selve Overgrebet paa den danske Forsvarsmagt, intensiverede ganske naturligt Undergrundsarbejdet. De første Grupper blev dannet af Lærer Stærmose og Kraiberg Petersen. Samtidig hermed og

uafhængig af disse samlede Kaptajn Steensgaard en ikke ringe Styrke, specielt beregnet til Sikring af danske Lokalteter i Tilfælde af Invasion eller

„Svendborg Amtstidende“s gamle Bindingsværkebygning, som den saa ud om Morgenen den 17. Marts 1945.



tysk Tilbagetrækning. Dertil kom Kommunisterne, der gennem Maskinarbejder Niels Jensen havde Kontakt med Stærlose, og endelig en Styrke under Svend Jacobsen, Elis Hansen, Erik Hansen og Poul Righolt. Disse beskæftigede sig dog især med Bladarbejde.

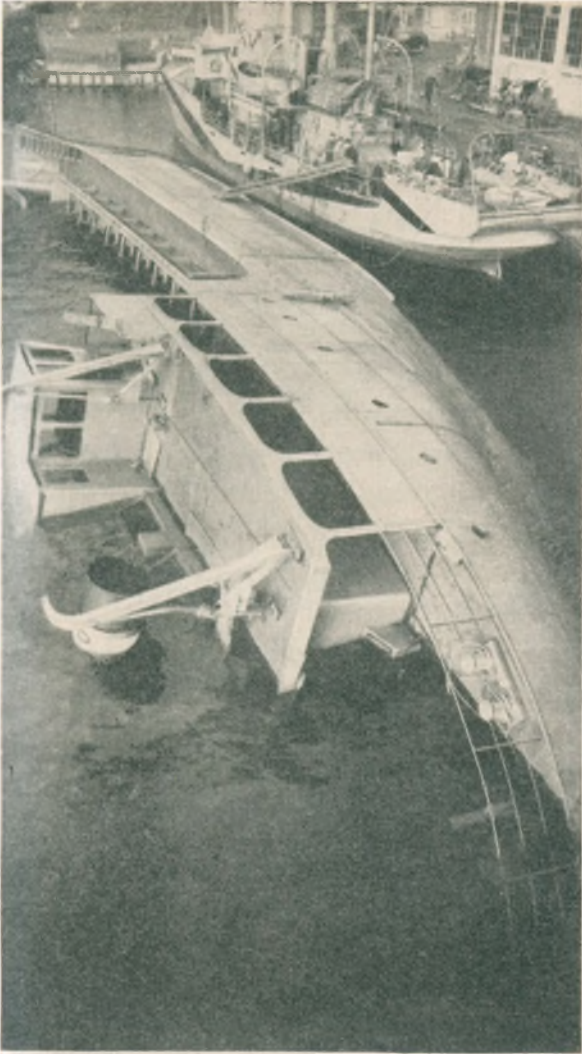
En Byledelse, der kunde samle Traadene, kom først i Stand, efter at Sagfører Bent Poulsen i Juni 1943 havde modtaget Opfordring fra Odense til at danne en saadan. Han paatog sig Hvervet og henvendte sig til Stærlose. Opgaven gik i Begyndelsen kun ud paa at huse Faldskærmsjægere og skaffe eventuelle allierede Flyvere i Sikkerhed. Først i For-aaret 44 var Byledelsen, der kom til at bestaa af Bent Poulsen, Stærlose, Niels Jensen og Kaptajnløjtnant Krarup som militær Raadgiver, dog en Kendsgerning.

Forinden er Stærlose-Grupperne saa smaat begyndt paa Sabotagen. Den 19. December 1943 anbringes en Sprængladning under Vandoverfladen paa en tysk Nybygning (Sperrbrecher) paa Svendborg Staalskibsværft og næste Morgen sænkes Skibet, der kommer til at staa paa Bunden med stærk Slagside.

Smaa to Maaneder forløber i forholdsvis Ro indtil den 9. Februar næste Aar, hvor den modsatte Lejr begynder at røre paa sig. Uden at man her kan spore bestemte Motiver for-øves Schalburgtage mod Kriminalpolitiets Kontorer i Tinghuset, hvor en grøn Kuffert, der var stillet op ad Muren, eksploderer ved 1-Tiden om Natten. Ved Eksplosionen slaas et mægtigt Hul i Muren og der anrettes megen Ravage i Kriminalpolitiets Lokaler. Ved 2-Tiden samme Nat indtræffer en ny Eksplosion midt i Byen, hvor en 3-Etages Ejendom paa Torvet totalt ødelægges. Ingen Mennesker kom noget til, men materielt naar Skaden op paa over en halv Million Kroner.

Saa er det igen Sabotørernes Tur, og i Løbet af Maaneden gennemføres en Serie Sabotager, fortrinsvis rettet mod Skibsværfter i og omkring Svendborg. Paa Staalskibsværftet sænkes for anden Gang den tidligere omtalte Nybygning, der i Mellemtiden var blevet hævet. Et Slæbefartøj, der laa fortøjet langs denne, gaar med i Løbet og endelig sænkes et Minefartøj paa 1800 Tons. Næste Gang aflægges Besøg paa et Skibsværft i Rantzausminde. Her bortsprænges Forstavnen paa en Hurtigbaad, ligesom en Savmaskine sættes ud af Funktion. Samme Behandling faar en Hurtigbaad paa et Baadeværft i Strandhuse og endelig anbringes en Sprængladning i et Minefartøj og en Hurtigbaad paa det svært bevogtede Gl. Hestehaugeværft. Minefartøjets Dæk og Maskiner beskadiges, Hurtigbaaden faar en Lækage og et Slæbested ødelægges. Saa var Bolden givet op til Gengældelsesaktionerne og den 7. Marts Kl. 11 om Aftenen exploderer en Bombe udfør Boghandler Kielbergs Forretning i Møllergade. Ejendommen »Bergs Gaard« bliver haardt medtaget, og der sker omfattende Rudeskader i Kvarteret. Et Par Dage forinden var en Diesel-Motor, beregnet til den ulyksalige Sperrbrecher, blevet ødelagt paa en Blokvogn ved Havnen og omkring den 10. i samme Maaned ødelægges Sabotører et Lager ved Havnen, indeholdende Bildæk, Slang, Reservedele og Benzin. - De har saaledes stadigvæk Udspillet og bliver dristigere for hver Aktion. Den 6. Juni foretages det hidtil største Angreb paa Svendborg Staalskibsværft, hvorved Værftets egne Grupper spillede en fremtrædende Rolle. For at camouflere Aktionen og rette Mistanken bort fra Værftets egne Folk sendes to Sabotører fra Odense ind over Muren til Skibsværftet, hvorefter de holder Portneren op. I Forvirringen anbringer de andre indvendig i fire forskellige Skibe, tilhørende den tyske Krigsmarine, kraftige Sprængladninger, der den følgende Time sender disse Skibe til Bunds. Det drejer sig om Sperr-

Øverst til venstre: Paa Billedet ser man to saboterede Skibe. Det største Skib er væltet over det lille, hvis Skorsten ses til venstre i Billedet. — Øverst til højre: Stormgruppens Tilholdssted i Skattergade 11, fotograferet umiddelbart efter at Tyskerne havde sprængt Huset i Luften. — Nederst: Fra Sabotagen mod Skibsværftet. En tysk Nybygning har haft uventede fremmede.



brecher'en, der nu har faaet Kærligheden at føle for 3. Gang, desuden en Forpostbaad paa 800 Tons og to Minefartøjer paa 6-800 Tons. Senere følger Sænkningen af den tyske Damp-er »Sauger II« ved Nordre Havn.

Intet Under, at Svendborg morede sig i de Dage! - Men Gestapos Interesse for Byen bliver kraftigere og kraftigere, og i Juni Maaned tages først Automekaniker Poul Petersen Holm, der havde deltaget i Sabotagerne. Han forsøger flere djærve Flugtforsøg. Det første mislykkes, og han kommer med til Gestapos Hovedkvarter for Fyn, Husmandsskolen ved Odense, hvor han udsættes for svære Mishandlinger. Senere overføres han til Frøslevlejren, hvorfra det lykkedes ham at flygte. Ansat paa Køkkenholdet var han i Besiddelse af en hvid Kittel. En Dag faar han en dansk Fængselsbetjent til at laane sig en Uniformskasket under Foregivende af at skulle bruge den til noget Dilettantkomedie. Derefter gaar han tilbage til sin Barak og siger til Kammeraterne: Nu gaar jeg, Farvel! Og saa gik han, lige forbi Vagten, der ikke anede Uraad. Han kom tilbage til Svendborgegnen, hvor man let havde kunnet skjule ham, men han vilde til København, hvor han en Dag tilfældigt bliver taget ved en Razzia i en Lejlighed. Senere henrettede Tyskerne ham for Deltagelse i Sabotage. - Kort efter, han var taget første Gang, kommer Turen til Niels Jensen fra Byledelsen, der klarer Frisag i første Omgang, men senere bliver arresteret igen, denne Gang sammen med baade Bent Poulsen og Stærmose. Alle tre føres de via Husmandsskolen til Frøslev og siden til Tyskland, hvorfra de først vender tilbage ved Kapitulationen.

Nu var Byledelsen splintret. Kaptajn Steensgaard, der i Mellemtiden var optaget i Ledelsen, havde ikke Kontakt med de menige i Grupperne og det samme var Tilfældet med Kaptajnløjtnant Krarup. Kommunisterne trak sig tilbage, da Forbindelsen med Fynsledelsen paa Grund af de mange Arrestationer ophørte, og da man havde forsømt at udnævne en Efterfølger, hvis der skulde ske Spidserne noget, saa det ud til, at Arbejdet helt vilde gaa i Staa.

## Ny Ledelse - Vaabenmodtagelserne begynder.

Paa Afstand havde den fjerde Samling Grupper fulgt Opløsningen uden at kunne forhindre den, da der ingen Forbindelse var bragt i Stand mellem dem indbyrdes, men de blev nu klar over, at der maatte gøres noget effektivt for at samle og reorganisere den underjordiske Front. De havde foruden Bladarbejdet — et illegalt Blad »Giv Agt« — brugt Foraaaret til at hverve Folk, opnuse Vaabendepoter og lignende, der var efterladt af den danske Hær, og samtidig begyndt at chikanere de tyske Tropper og Gestapo mest muligt. Men Forbindelsen med Frihedsraadet manglede. Derfor sendte man Elis Hansen til København for om muligt i Kraft af hans tidligere Forbindelser at finde frem til Frihedsraadet. Det lykkedes - og i Løbet af faa Dage var Kontakten med Odense reableret. Herfra sendtes en Forbindelsesmand »Jan«, der sammen med Elis Hansen og Svend Jacobsen fastlagde den videre Udvikling. Samtidig meldte Kommunisterne sig atter til Arbejdet og den anden Byledelse, bestaaende af Elis Hansen, Svend Jacobsen, Thorkild Nielsen og senere Kaptajn Steensgaard var nu en Kendsgerning.

Man er naaet frem til August, og Styrkerne omfatter 250 Mand. Vaaben- og Sprængstofinstruktionerne begynder i større Stil, og Materialet hertil kommer fra Odense. Thorkild Nielsen, der trænges haardt af Gestapo, maa udskiftes med Svend Aage Petersen. Styrkerne vokser imidlertid hurtigt og naar i Løbet af Efteraaaret op

De rygende Ruiner af „Svendborg Avis“ efter Attentatet i Oktober 1944.



paa 4-500 Mand. - Den 10. Oktober aflagde Brøndum og hans Bande Svendborg et Besøg, der resulterede i, at Byens største Bladhus »Svendborg Avis« lagdes i Ruiner. Samtidig sprang en anden Bombe lige i Nærheden, nemlig paa Hjørnet af Kattesundet og Gerritsgade ved Købmand Ziersens Butik. Den samlede Skade ved begge disse Eksplosioner beløb sig til mere end 1 Million Kroner.

Kort før Bent Poulsen og Stærmosen blev taget, var man begyndt at forberede sig paa selv at skulle modtage Vaaben fra Luften. Man havde set sig om efter egnede Modtagepladser, men Arbejdet blev afbrudt ved Arrestationerne og først sent paa Efteraaret, den 1. November, fandt Svendborg-Styrkernes første Modtagelse Sted ved Nordskov, Nord for Ringe. Mandskabet bestod hovedsagelig af Folk fra Svendborg, men der var desuden Frihedskæmpere fra Oure-Vejstrup og fra Ringe under Uffe Clausen, der havde været Mellemlid til Nedkastningschefen paa Fyn. Ialt havde Svendborg 9 Modtagelser, hvoraf de 5 var positive. De store Skove i Omegnen afgav mange velegnede Pladser, ligesom de gjorde god Fyldest som Skjulesteder for Vaabnene. De blev ogsaa flittigt benyttet, da man i Foraaret 45 gik i Gang med Feltøvelser og Skydning om Søndagen. Folk paa Egnen mente, at Tyskerne brugte lidt rigeligt med Ammunition til ingen Nytte!

## Intensivering paa begge Sider.

En Maaned efter Attentatet paa »Svendborg Avis« rystedes Byen af nye Eksplosioner, idet Terroristerne denne Gang havde udset sig en stor 3-etages Forretningsejendom, »Vinhuset«, i Byens Centrum paa Hjørnet af Møllergade og Brogade. En voldsom Brand udbrød ved Eksplosionen og 2 Mennesker, den gamle Fru Vinhandler Hansen og Postassistent, Fru Thyra Aagaard, indebrændte. Denne Udaad var dog ikke nok for Hærværksmændene. Lidt senere samme Aften rystedes Byen af en ny Eksplosion og denne Gang var det Eghoffs Manufakturforretning i Møllergade, det var gaaet ud over. Ved dette Attentat indespærredes 4 Mennesker i Ruinerne, men blev ved et energisk Redningsarbejde draget frem i uskadt, men stærkt chokeret Tilstand. Tidligere paa Aftenen var to Stikkere blevet likvideret paa Hjørnet af Ndr. Havnevej og Nyborgvej, da de kom i Selskab med et Par Kvinder. Ukendte Mænd affyrede 6 dræbende Revolverskud mod hver af de to Mænd, den 33-aarige Sadelmager Einar Petersen fra Lunde og den 30-aarige Harald Maust (Røde Harald) fra Skaarup.

Kort efter foretog Gestapo en Razzia paa Egensevej, hvor man eftersøgte den unge Per Kraiberg Petersen, der havde været under Jorden et Stykke Tid, men uheldigvis var hjemme, da Gestapo arriverede. Under Forsøget paa at slippe fra dem sprang han ud gennem et Vindue til Haven og blev skudt ned bag fra med Maskinpistol og døde paa Stedet.

Af Sabotage i dette Tidsrum kan nævnes Fjernelsen af vigtige Maskindele paa Statsisbryderne »Thyr« og »Thor«, som til Tyskernes store Ærgrelse var komplet uanvendelige den Dag, de skulde bruge dem.

Kampen skærpes nu fra Dag til Dag. U. S. P. (Undergrundens Sikkerhedspoliti), der omtales udførligt andet Steds i Artiklen, dannes paa dette Tidspunkt. I Januar 45 træder Kaptajn Steensgaard ud af Ledelsen, da han eftersøges ihærdigt af Gestapo, og Kaptajnløjtnant Krarup, som i Mellemtiden havde været beskæftiget paa Nordvestfyn, bliver den militære Leder, en Post, han bestred ved Kapitulationen. Vinteren igennem fortsættes Sabotagen. I Februar Maaned mod Andelsslagteriets Fedtkedler og Kogeri, desuden mod Jernbanelinjerne i Omegnen, Folkeregistret fjernes fra Raadhuset i Svendborg den 6. Februar og bringes i Sikkerhed uden for Byen og Grupperne supplerer deres Udrustning ved Vaa-

benran o. lign. Folk fra 1. og 2. Deling foretager ogsaa et - ganske vist mislykket - Angreb mod en tysk Lyttepost ved Vantinge, hvor man kommer i Kamp med Vagterne og maa trække sig tilbage. Endvidere deltager man i den første Sprængning af Haarby Fjerkræslagteri i Nærheden af Faaborg.

Den 17. Februar likvideres Stikkeren Gordon Hornemann Hansen paa Færgevej af Folk fra USP. Byens Borgere frygter i Tiden umiddelbart herefter Repressalier, men der sker tilsyneladende intet før den 17. Marts, da »Svendborg Amtstidende«s smukke gamle Bladbygning bliver lagt fuldstændig i Grus af Bothilsen Niensens Bande. Ogsaa ved denne Lejlighed skete der omfattende Skader i det i Forvejen haardt ramte Kvarter. Bl. a. gik det ud over Sct. Nikolai Kirke, der fik sine blyindfattede Ruder blæst ind og mange Tagsten revet af. Flere Maaneder senere fandt man paa Tomten under Demonteringen af en Accidenspresse en Sæk med 20 Kilo højeksplosivt Sprængstof, der ikke havde naaet at fuldende Ødelæggelsesværket. Næste Aften skulde Byens sidste Bladbygning »Sydfyns Socialdemokrat« have haft samme Omgang som Kollegerne, men Attentatplanerne blev forpurret og i Stedet fulgte Rædselsnatten med Skattergade-Episoden, som omtales senere.

Det stod nu klart, at man maatte gaa forsigtigt med Dørene, hvis ikke Gestapo skulde faa Foden indenfor og vælte hele Spillet. Under en Razzia uden for Byen efter et Vaabenlager bliver Wilhelm Rosendahl Jensen dræbt, mens hans Broder Gartner F. Rosendahl Jensen arresteres sammen med flere andre fra 4. Deling. Alle Delingens Vaaben falder i Tyskernes Hænder. - En Del af de ledende maa nu gaa under Jorden indtil Kapitulationen. Sidst i April Maaned foretager en Terrorbande som Gengæld for to Stikkerlikvideringer tidligere paa Maaneden modbydelige Clearingmord paa Fabrikant Otto Halberg og en Time senere paa hans Brodersøn, Prokurist Harald Halberg. Begge myrdes i deres Hjem. Som en tavs Protest mod disse Skændselsgerninger nedlagde man næste Dag Arbejdet overalt i Byen.

Under Modstandskampens sidste Fase falder den unge Navigator Knud Laursen i Kamp med en tysk Patrulje, da han overraskes paa Vej til et Depot i Hvidkildeskoven.

De sidste bevægede Dage før Kapitulationen var hele Styrken i Beredskab og travlt beskæftiget med at flytte Depoter og fordele Vaaben til Grupperne, der kunde træde i Aktion straks om Morgenen den 5. Maj for at sikre Roens og Ordenens Opretholdelse i Byen. Efter en nøje fastlagt Plan besattes alle vigtige Poster, Udfaldsvejene blev kontrolleret, Vagt sat ud ved Hoteller, hvor tyske Flygtninge apatisk saa til, mens væbnede Patruljer holdt sig klar i Nærheden af de tyske Kaserne. Det kom dog ingen Steder til Uroligheder, naar lige undtages en dramatisk Alarm den første Aften efter Befrielsen. I Odense havde som bekendt haarde og blodige Kampe med HIPO fundet Sted, og man regnede med, at nogle af disse Nazismens sidste Landsknægte vilde sætte Kursen mod Svendborg for at skabe Uroligheder der. En Bil var rapporteret paa Vej mod Byen og alle Vagtposter blev dirigeret til Ting- og Arresthuset, der ligger lige ved Indkørselen til Byen. En stor Styrke var samlet der Aftenen igennem for at give Hipo'erne en varm Velkomst, men Bilen var drejet af i Tide, og man fik ikke Lejlighed til at vise sin Skydefærdighed.

Ved en stor Parade paa Stadion tog Fynsledelsen med Kaptajn Buch i Spidsen officiel Afsked med Styrkerne.

## U. S. P.

Et særligt Kapitel i Modstandsbevægelsens Arbejde i Svendborg udgjordes af U. S. P., der snart skulde komme til at danne Skole for lignende Organisationer i andre Byer, hvor de dog paa Grund af deres relativt sene Oprettelse ikke kom til at virke med samme Effek-

tivitet. - I Svendborg blev Opgaven først taget op paa et Tidspunkt, da der uden Risiko for en Svækkelse af Militær-Grupperne kunde frigøres Kræfter hertil. Idéens Fader var Boghandler Troels Hansen, der som Forbindelsesmand havde god Lejlighed til at se, hvor der var Mangler i Arbejdet.

U. S. P.'s Opgave skulde være saa at sige baade Kriminal- og Ordenspolitiets, dels nemlig at skaffe Materiale til Veje mod unationale Elementer og føre Kartotek over disse, dels, da den tyske Terror tog til, at beskytte Byen mod disse Terrorbander ved en omfattende Patruljetjeneste, væbnet som uvæbnet Døgnet rundt. M-Grupperne skulde saaledes for Fremtiden saa vidt muligt frigøres til deres rent militære Opgaver.

Man startede med 8 Mand, der siden kom til at danne Kernen i en omfattende Organisation, der ved Kapitulationen talte ikke mindre end 73. Deres Chef blev Forretningsfører Børge Jensbøl, og Arbejdet bestod i Begyndelsen i at foretage Afhøringer og Undersøgelser af mistænkelige Personer og føre dem i Kartoteket. Til dette Arbejde udtog man de bedste Folk, og Begyndelsen var god. Ved Besøg paa Restauranter fik man en Masse Oplysninger, men havde desuden paalidelige Folk paa Byens Hoteller og kunde saaledes holde Kontrol med fremmede, der kom til Byen, ligesom man gennem Kontakten med Odense var orienteret om, hvornaar en farlig Stikker havde Kurs mod Svendborg.

## Ordre til Likvidering.

Flere og flere Opgaver lægges over paa U. S. P., og kort før Julen 1944 faar man fra Ledelsen i Odense Ordre til at likvidere en Stikker. Der kunde ikke være Tvivl om hans Skyld, men stillet over for den Kendsgerning at skulle tage et andet Menneskes Liv skaber dog en Række Betæneligheder hos de fleste. Man taler sig til Rette om Tingene og enes. En Eftermiddag i Februar bliver Stikkeren Gordon Hornemann Hansen efter meget Besvær skudt ned paa Færgevej i Svendborg.

U. S. P. vokser stadig. Nye Grupper dannes, og Opgaverne fordeles. Af og til gaar Arbejdet i Staa. Man synes ikke, der sker noget, men først i Marts Maaned tager Tyskernes Terror til. I Odense sprænges de store Dagblades Bygninger ved Schalburgtage, og man beslutter derfor i Svendborg sammen med M-Grupperne at afpatruljere Byens Gader fra Kl. 22—6 Morgen. Herved haaber man at kunne sikre sig mod Indkørsel af tyske Biler. Apparatet fungerede dog ikke helt tilfredsstillende, og paa Grund af en forsinket Melding lykkes det alligevel Bothilsen-Nielsen Banden at sprænge »Svendborg Amtstidende« i Luft en Natten mellem den 16. og 17. Marts.

## Skattergade-Episoden.

Tidligt næste Aften rapporteres en Bil holdende i Nærheden af »Sydfyns Socialdemokrat«, ligesom man har set nogle Mænd liste omkring ved Huset og tilsyneladende foretage Opmaalinger. Svendborgs sidste intakte Blad staar for Tur!

Samtidig faar man Besked om, at en Mand, der ganske vist intet har med de illegale at gøre, men som alligevel kender Stormgruppens Tilholdssted i Skattergade 11, er blevet taget af Gestapo under mystiske Omstændigheder. Da Skattergade 11 og »Sydfyns Socialdemokrat« ligger i umiddelbar Nærhed af hinanden kommer de to Ting til at gribe ind i hinanden. Formodningen om en Razzia viser sig at holde Stik, og Aftenen og Natten mellem Lørdag og Søndag skal vise sig at blive den blodigste under hele Besættelsen, idet den kommer til at betyde Døden for 5 Mennesker, hvoraf de 4 er ganske sagesløse.

Om Aftenen ved 10-Tiden fordeles Stormgruppens Folk i Nærheden af Bladet for med Pistoler og Haandgranater at kunne give Terroristerne en uventet varm Modtagelse. Samtidig advares Folkene i Skattergade 11, hvor man gaar i Gang med at faa Vaabnene gemt af Vejen. Inden dette sker er en tysk Militærlastvogn med henved en Snes Soldater standset i en nærliggende Gade, og snart er Kampen om det lille etetages Hus i Skattergade i fuld Gang. I Huset opholder sig Gruffeføreren Henrik Mathiesen og 2 Mand, Martin og André. Desuden er der Mathiesens Far, hans Kone og hans Søster. Tyskerne gaar til Angreb mod Huset, og da en Dør ikke lukkes hurtigt nok op, skyder de gennem den, hvorved Faderen dræbes. André løber bagud gennem Gaarden og gaar i Dækning bag en Bunker i Haven, mens Henrik og Martin fra et Skur i Gaarden afventer Tyskernes Komme. Herfra fyrer de løs, da Tyskerne er nær nok, men Ilden besvares med Maskinpistoler, og Henrik saares livsfarligt. Han bliver senere, efter at Tyskerne har hentet Forstærkninger, taget med i en Bil, skudt og smidt i en Grøft udenfor Byen. Martin er under Træfningen blevet haardt saaret af ikke mindre end 9 Kugler, men det lykkes ham i Forvirringen, da Tyskerne trækker sig tilbage, at kalde paa Fru Mathiesen og Svigerinden, der hjælper ham over Plankeværket ind i Nabogaarden. Trods det, at han er meget haardt saaret lykkes det ham alligevel at kravle ind i Huset, hvor han finder en gammel Kone liggende ved Foden af Trappen, ramt af flere Skud. Det lykkes Martin at faa hende anbragt i en mere magelig Stilling, og her laa de saa begge og afventede Ambulancens Ankomst.

Næste Dag hentede Kammeraterne Martin paa Sygehuset og bragte ham i Sikkerhed paa Thurø. I Pausen, mens Tyskerne hentede Forstærkninger, saa André sit Snit til at slippe bort, og det samme gjorde de øvrige Poster ved »Sydfyns Socialdemokrat«, men Tyskernes Razzia medførte desværre at endnu to Mennesker maatte lade Livet. De kom tilfældigt forbi, mens Razziaen foregik; saa blev de standset, forhørt lidt, mishandlet og skudt paa Stedet. Om Søndagen blev Huset i Skattergade sprængt paa den højere Panckes Befaling.

## Arbejdet fortsættes.

Skattergade-Episoden skaber en Del Uro i Rækkerne, og da André kort efter bliver taget, maa ca. 40 Mand gaa under Jorden, men Arbejdet fortsættes dog, og nye Folk kommer til. I April Maaned likvideres ved højlys Dag to Stikkere.

Hipomanden Christensen skydes af 2 Mand paa kort Afstand i Gerritsgade. Han forsøger at slippe fra dem, men de forfølger ham ind i en Port og saarer ham livsfarligt. Han døde nogle Dage senere. Imidlertid er en tysk Patrulje tilfældigt kommet forbi. De optager Kampen mod de to Frihedskæmpere, og den ene, Erik Dahl Nielsen, bliver dræbt netop som han skal til at slynge en Haandgranat mod dem. Det lykkes derimod den anden at komme ind i en Gaard ved Siden af og videre ind i Etablissementet »Casanova«, hvor han ligger skjult under Musiktribunen Resten af Dagen og først slipper fri, da Musikerne gaar om Aftenen. - Næsten samtidig med Likvideringen i Gerritsgade nedskydes Stikkeren Clausen - kendt som »Den lille med Rullekraven« - ved Jernbaneoverskæringen i Brogade og dør nogle Timer senere.

U. S. P. havde nu saa travlt som ingensinde. Broplanerne for Svendborg Amt fjernes fra Amtsvejsinspektørens Kontor og bringes i Sikkerhed, - man foretager Razzia hos en kendt Nazist og SS-Mand, Ivar Rasmussen, hos hvem man finder en Maskinpistol, en canadisk Carabin, 7 Pistoler og en Masse Ammunition. Husundersøgelserne fortsætter og samtidig holder man Justits inden for Modstandsbevægelsens egne Rækker. Snakker en Mand for



meget, bliver han advaret saa tydeligt, at det ikke gentager sig. Ved Kapitulationen staar man parat med hele det store Materiale, der er indsamlet og i Dagene efter 5. Maj arresteres ca. 200 Personer i Svendborg og Omegn, sigtet for landsskadelig Virksomhed.

Samarbejdet med de øvrige Grene af Modstandsbevægelsen har hele Tiden været det bedst tænkelige, og fra Ledelsens Side har man udtalt sin Anerkendelse af det vanskelige Arbejde, »Undergrundens Sikkerhedspolitik« havde paataget sig at udføre — og fik udført under Besættelsens sidste haarde Fase.

## Landkompagniernes Udvikling.

Selvom der tilsyneladende skete mest i Byerne, var det langtfra ensbetydende med, at man paa Landet bare saa til. I Svendborgs Opland voksede en kraftig Modstandsorganisation sig efterhaanden frem. Under Ledelse af Svend Jacobsen fra Byledelsen i Svendborg oprettedes »Landkompagniet«, bestaaende af 5., 6., 7. og 8. Deling. Det var hovedsagelig Folk fra Skaarup (hvor Eleverne paa Seminariet udgjorde Kernen), Oure-Vejstrup, Stenstrup, Holmdrup, Gravvænge, Brændeskov, Gudme og Lakkendrup. Hertil kom 9. Deling fra Ringe under Aagaard Petersen. Med deres udmærkede Lokalkendskab blev disse Landstyrker af stor Betydning, ikke blot ved Vaabenmodtagelserne og flere Sabotager mod det sydfyenske Jernbanenet, men ogsaa for Vedligeholdelsen af Forbindelsen med Odense, og som Værter for de af Byens Folk, der maatte gaa under Jorden.

Paa de sydlige Øer, Ærø og Langeland, oprettedes ogsaa Modstandsgrupper, men Arbejdet kolliderede ofte, specielt paa Ærø, med Befolkningens Trang til at vise det overdreven Opmærksomhed. Fra Byledelsen i Svendborg kom der paa et vist Tidspunkt Ordre om fuldstændig Nedlæggelse af Arbejdet af samme Grund, og først da Helge Christensen fra Byledelsen tog derover og reorganiserede det, faldt der Ro over Sagen.

Langelands første Grupper, hovedsagelig Kommuniste, dannedes i Efteraaret 44. Disse udvidedes senere med nogle af Kaptajn Steensgaard dannede Grupper, og Greve Kai Ahlefeldt Laurvig, Nordenbrogaard, fik den samlede Ledelse. - Styrkernes Opgaver, her saavel som paa Ærø, indskrænkede sig, bortset fra Smaasabotager og Spionage, til Sikring af Ro og Orden i Tidsrummet omkring Kapitulationen.

## Modstandsstyrkernes Arbejde i Faaborg.

Jo mindre Byer, des større Forsigtighed! Det er en Erfaring, man gjorde mange Steder, saaledes ogsaa i Faaborg, hvor der i Sommeren 1943 via Sagfører Bent Poulsen, Svendborg, skabtes Kontakt med Fynsledelsen i Odense. I første Omgang gjaldt det om at skabe Forudsætninger for at faa allierede Flyvere bragt i Sikkerhed, og det var Skatteseekretær Edmund Larsen, der fik Forbindelsen i Orden.

Først senere, omkring Nytaar 44, begyndte man at danne Grupper under Ledelse af Dommerfuldmægtig Michelsen, der ved sin Forflyttelse udnævnte Fabrikant Poulsen til Byleder. Man begyndte saa smaat paa Sabotagen, men da Svendborgs første Byledelse blev revet op om Sommeren, maatte Fabrikant Poulsen tage til Sverige, eftersom Faaborgs Forbindelse med Fynsledelsen stadig gik over Svendborg, og Lærer, Løjtnant Toftager Hansen overtog hans Plads. I Begyndelsen af Oktober blev Organisationen slaaet sammen med en

militær Styrke under Premierløjtnant Thorsen. Endvidere var Dommerfuldmægtig Hvass med i Byledelsen. - Den første større Sabotage fandt Sted i Midten af November, hvor Toftager Hansen sammen med 4 andre, deriblandt Greve Lennart Ahlefeldt Laurvig Lehn, der senere blev henrettet, udførte en yderst vellykket Aktion mod en Transformator ved den tyske Forsøgsstation ved Horne Vænge. Senere paa Maaneden finder den første Vaabenmodtagelse fra Luften Sted, og en Maaned efter Sprængningen af Transformatoren gør samme Gruppe det af med to Pontoner ved Faaborg Havn. Ogsaa disse havde været benyttet ved Forsøgsstationen ved Horne Vænge. Som Gengældelse for dette Angreb paa Værnemagts Materiale ødelagde Tyskerne den 30. December Fabrikant Poulsens Virksomhed, Faaborg Jernstøberi.

Dagen efter modtog Faaborg-Styrkerne — mod Ordre — Vaaben fra Luften paa Pladsen ved Brændegaard. 40 Mand var med denne Nytaarsnat, og de satte en Rekord for hele Landet i denne populære Sport, idet 24 Containere blev fjernet fra Pladsen paa 11 Minutter.

Succes'erne har nu givet Faaborg-Folkene Blod paa Tanden, og det er ikke Smaating, denne lille Styrke efterhaanden tager paa sin Kappe. Den 19. Januar hentede de i Nyborg ca. 1000 Liter Benzin, idet de kom til Tankanlægget forklædt som C. B.'ere. Et Par Dage efter ødelægges Haarby Fjerkræslagteri. 14 Mand deltog i den vellykkede Aktion, der satte Slagteriet ud af Drift i lang Tid fremover.

## De falske Betjente i Horne.

Februar Maaned bliver dramatisk. Den begynder med, at man ødelægges et Lyskasteranlæg, der netop skal ud til Stationen ved Horne Vænge. En Uge efter har man Modtagelse, men Maskinen udebliver. Bedre Held har man dog med sig den 21. Februar, hvor man atter paa Brændegaardspladsen faar en Sending ned i god Behold. Næste Dag var Toftager Hansen (Richardt) i Odense med Meldingen om Modtagelsen, men da han kom tilbage til Faaborg fik han at vide, at der var to Politibetjente i Horne, der gerne vilde tale med Byledelsen. Richardt fattede Mistanke og svarede, at hvis de to Betjente ikke kunde Koden, havde man ikke noget at tale med dem om. En Politimand fra Faaborg mente imidlertid at kunne sige god for dem, men det kom dog ikke til noget Møde. I Stedet sendtes et Par Mand til Horne for at advare de øvrige mod Kontakt med Betjentene. Kort Tid efter meddeltes det, at Tyskerne havde iværksat en stor Razzia derude. De to Betjente havde været Gestapos Løkkemad. Ved Razziaen blev godt 10 Mand taget, deriblandt en af Organisationens bedste, Vognmand Harry Andersen, Horne.

Det gjaldt nu om at redde, hvad reddes kunde, og Richardt samlede Dagen efter 30 Mand ved Nakkebølle Sanatorium for saa hurtigt som muligt at faa fjernet et Vaabenlager paa 4 Tons, der laa skjult i et nærliggende Bondehus. Under stærk Bevogtning lykkedes det at faa alt læsset paa Vognene og ført det i Sikkerhed. Næste Dag maatte Harry Andersen ud med Skjulestedet, men Tyskerne fik kun de tomme Kasser.

Et Par Dage senere fulgte saa den store Razzia i selve Faaborg — en Udløber af Horne-Affæren. I tre Dage var Byen afspærret fra Omverdenen, mens Husundersøgelserne stod paa. Tyskerne fandt dog intet, og de Folk, der blev taget, var ikke dem i Toppen, men man kunde læse i Landets Blade, at »den højere Pancke« havde ladet 8 Ejendomme i Faaborg og nærmeste Omegn sprænge i Luften, efter at det var konstateret, at de havde været brugt til Opbevaring af Vaaben og Sprængstof. Tyskernes Bytte havde været 4 Bazooka'er (et Infanteri-Antitankvaaben) 8 illegale Biler og 70,000 Skud, men det var ikke et uopretteligt Tab for Modstandsbevægelsen.

Først i Marts Maaned bliver Grev Lennart taget paa et Hotel i Odense, hvor han havde indskrevet sig under sin Broders Navn. Han indrømmede under de efterfølgende Forhør sin Deltagelse i Sabotage og henrettedes sammen med andre tapre Patrioter den 28. Marts om Morgenen.

Den 2. April er der atter Modtagelse, denne Gang ved Stensgaard. Den forløber glat, men paa Hjemvejen handler en af Mændene mod Ordren om at holde sig til Bivejene, søvnig som han er, cykler han lige i Armene paa Tyskerne. Hele Sendingen bliver derefter fundet. Toftager Hansen var paa Nippet til at blive taget, da man vilde forsøge at flytte Depotet, før Tyskerne kom, men det lykkedes ham at slippe bort under et helt Terrænløb gennem Kringelbjerg Skov. - Resten af Maaneden aktiveres Kampen. Tyskernes Tilbagetogslinjer begynder ogsaa at berøre Faaborg, hvorfor Jernbanesabotagen sætter ind paa Strækningerne Odense-Faaborg og Ringe-Faaborg, ligesom Færgen til Mommark sættes ud af Funktion, idet man ved højlys Dag ødelægger Blæserne i dens Generatoranlæg. - Ved Kapitulationen staar næsten hele Styrken intakt og velforsynet og tæller i selve Byen 200 Mand, hvortil kommer 80 Mand fra Landdistrikterne, hovedsagelig tilsluttet Organisation »Ringene«.

## Nyborgstyrkernes Indsats i Frihedskampen.

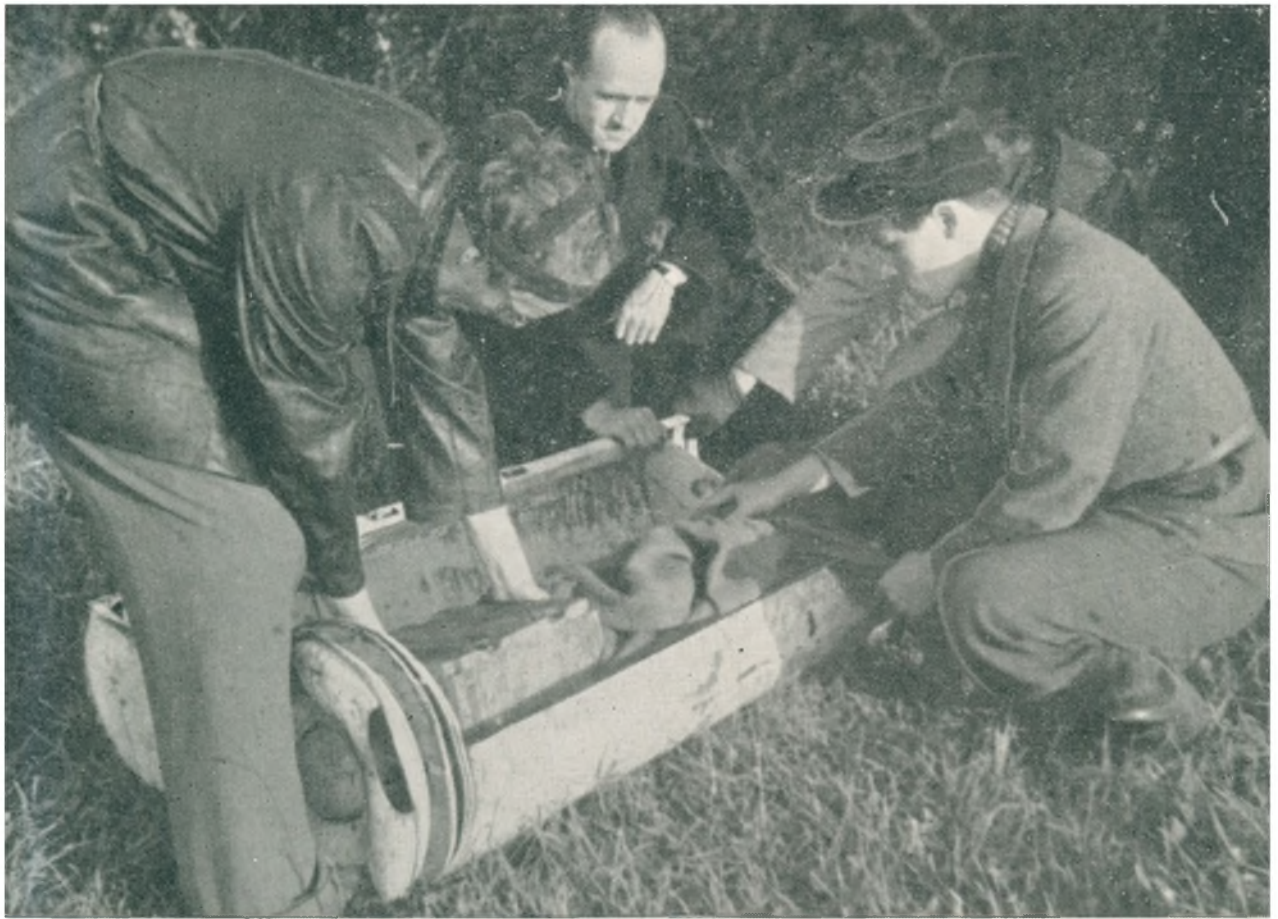
Beretningen om Modstandsarbejdet i Nyborg staar sidst i Kapitlet om Svendborg Amt under Besættelsen, men er ikke mindre vigtigt af den Grund. Beliggende ved en af Landets vigtigste Trafiklinjer blev Nyborg et Sted, hvorfra man kunde sætte effektivt ind saavel i Jernbanesabotagen som i Efterretningstjenesten.

Som de fleste andre Steder etableres en fast Undergrundsorganisation først efter, at man har faaet Kontakt med Odense. Det sker i Sommeren 43, da Købmand Knud Wilde, Fængselsfuldmægtig Abildgaard Jensen og Reservelæge Mogens Christiansen gennem Prokurist Busk Rasmussen faar Forbindelse med Faldskærmsagenten »Knud Larsen« alias Captain P. Carlsen fra Special Forces. - I Begyndelsen koncentreredes Arbejdet om Efterretnings-tjenesten. Tyskernes Befæstningsarbejder, Skyts og Forbindelseslinjer kortlægges, deres Styrkeforhold kontrolleres, og den 29. August reddes alt Materiel fra 3. Regiments Infirmeri og gemmes bort paa Nyborg Sygehus.

## Den illegale Færgerute.

Beliggenheden ved Storebælt og Tyskernes skarpe Kontrol med Færgerne nødvendiggør Oprettelsen af en illegal Rute over Bæltet. Denne etableres da ogsaa med en Fiskerbaad, og ad denne Vej bringes mange eftersøgte Landsmænd udenfor Gestapos Synsvidde. Bl. a. kan nævnes en Del unge Mennesker fra Randers, der maatte flygte efter Sprængningerne af Gudenaabroerne. Ligeledes hjælper man nedstyrkede allierede Flyvere, der via Odense-Afdelingen er naaet til Nyborg. I Korsør sørgede en Bror til Dr. Christiansen for Videre-transporten til København. Da Fynsledelsens største Sprængstofdepot paa Korsebjerghave bliver røbet, maa en Del Mennesker gaa under Jorden, deriblandt Plantageejer Poul Hvenegaard og Politiassistent Clemens Petersen med Familier. Ogsaa de slipper omsider ad den illegale Færgerute over paa Sjællandssiden. - I Løbet af Vinteren 43-44 faar man Besked om at organisere

Øverst: Container tømmes for Vaaben og Sprængstof (Rekonstruktion) — men med de rigtige Aktører. — Nederst: Sydfynsk Jernbanesabotage (Rekonstruktion).



Grupperne, og der oprettes en Styrke, hovedsagelig rekrutteret fra Terrænsportsforeningen, Fængselsbetjentene og Kystbetjentene. Ledelsen bestaar af Wilde, Abildgaard Jensen og Christiansen foruden Kommunisten »Bob« (Vilfred Jensen), og senere tilknyttes Kaptajnløjtnant Gabriel Jensen fra 3. Regiment.

Transportmidler og Vaaben skaffes nu til Veje efter Ordre fra Fynsledelsen, og sammen med »Ole« (Premierløjtnant Justesen) udpeges en lang Række Modtagepladser for Vaaben- nedkastninger. Man planlægger Sabotageaktioner, og blandt de mest vellykkede kan nævnes Sprængningen af 12 Motorer til Jagerflyvere, der passerede Nyborg paa Blokvoerne.

For nogle af Gruppernes Vedkommende gaar man ligeledes i Gang med Instruktioner i Vaaben- og Sprængstoffeknik med Henblik paa en Intensivering af Sabotagen. I dette Arbejde deltog en Mand, der paa Fynsledelsens Opfordring var blevet Medlem af Organisationen, og han angav ved en senere Lejlighed hele Byledelsen til Gestapo.

## Kontakt mellem Special Forces og dansk Militær.

En særlig Omtale fortjener den Kontakt, som Nyborgs første Byledelse skabte mellem Special Forces og det danske Militær. Man havde haft glimrende Støtte af flere danske Officerer, men saa til Gengæld med Skepsis paa andre, der efter Ordre fra deres Overordnede ikke maatte deltage i Modstandsarbejdet, hvor man havde god Brug for deres Specialuddannelse. - I Foraaret 44 skabes Kontakt mellem Captain Carlsen og en Del sjællandske, jydsk og fynske Officerer, blandt disse Oberstløjtnant Høiland Christensen. Herefter planlægges en Del af den senere udførte Jernbanesabotage paa Fyn. Det er under alt dette nødvendigt for Byledelsen at skabe Kontakt med flere, end det for Sikkerhedens Skyld er ønskeligt, og alligevel skal det blive et af deres egne Gruppemedlemmer, der er Skyld i, at Byledelsen splittes.

Om Aftenen den 9. Maj arresterer Gestapo Knud Wilde og Abildgaard Jensen, mens det lykkes dennes Søn at advare Mogens Christiansen, der slipper til Sverige med sin Familie. »Bob« undgaar ligeledes Arrestation og kommer senere til at arbejde som Vaabeninstruktøren »Frederik« i Odense og Svendborg, mens Gabriel Jensen faar Arbejde i Jylland. Begge arresteres senere. — Saa snart den første Ledelse er sprængt, henvender »Bob« sig efter Ordre fra Odense til Mogens Nielsen (Erik) og Otto Thuesen (Frederik), og disse tre danner Nyborgs anden Byledelse. Man er fra nu af meget kræsen i Valget af Mandskab.

I Juni Maaned faar man de første Undervisningsmaterialer, og Samarbejdet mellem de civile Grupper og Militærgrupperne begynder. Efter Ordre fra Militæret træder Officiant Berthelsen (Harry) ind i Ledelsen. Kort Tid efter rejser »Bob«, som erstattes af Peter Sørensens (Anders) fra Fynsledelsen. Desuden tilknyttes Kaptajnløjtnant Niels Wium (Carlo).

I November høres over Radioen fra England en »Hilsen til Tito«, og den første Sending Vaaben daler ned paa Lykkesholm Marker en klar Maaneskinsnat. Tyskernes Transporter over Fyn tager nu til og med dem Sabotagen mod Jernbanen, men den koster Tab. En ung frisk Mariner Bent Christensen bliver taget den 10. Marts, da han med Vaaben og Sprængstof paa sig kører ind i en tysk Patrulje. Hans Gruppe naar at fjerne deres Vaaben, men Tyskerne faar fat i 2 af hans Kammerater, Bendt Stentoft og Henning Børge Hansen. De bliver alle tre henrettet sidst paa Maaneden. Dagen efter deres Arrestation forsøger Tyskerne ivrigt at rulle hele Ledelsen op. Erik, Harry og Frederik naar at komme væk, men en Del gode Folk bliver taget og en af dem ved Navn Holm bliver sparket ihjel under Forhørene.

Eghoffs Manufakturforretning efter  
Schalburgtagen.



Gennemgaaende klarer de arresterede Torturen bravt, og kun et mindre Vaabenlager bliver røbet. - Ledelsen og mange med dem maa gaa under Jorden, men det forud bestemte Hovedkvarter oprettes hos Gdr. Hans Christoffersen, hvor man faar al fornøden Hjælp. Sabotagerne fortsættes, ogsaa efter at »Flyveren« og hans Gruppe har været i Kamp med Tyskerne under en stor Sabotageaktion ved Ullerslev, hvor Tyskerne led et mindre Nederlag takket være »Flyveren«s resolute Optræden.

I Februar befries 20 politiske Fanger fra Nyborg Statsfængsel. Aktionen, der var omhyggelig planlagt gennem længere Tid, lykkedes takket være Viceinspektør Rafael og Vagtleder Bukholm og nogle Mænd fra Odense under Ledelse af »Tonny«. Man kunde ikke lade Nyborg-Folk gaa ind i Fængslet — de sad derimod ved Rattet i 5 Ford V-8, der var sat i Stand til samme Formaal, og førte Fangerne i Sikkerhed.

Efterretningstjenesten fortsatte sit Arbejde under den anden Byledelse, og man havde 4 Vaabenmodtagelser. Alle Planer var rede ved Tyskernes Kapitulation, og Styrkerne var den 5. Maj naaet op paa 305 Mand under Kaptajnløjtnant Wium som militær Leder. Modstandsbevægelsens Planer var paa Forhaand meddelt Borgmesteren, og Administrationens forskellige Grene varetoges i Forstaaelse med Byens Øvrighed. At de tyske Militærautoriteter var modvillige og ikke vilde forhandle med »Spartakisterne« — og tilmed truede med at skyde paa dem — var paa dette Tidspunkt mindre væsentligt.

— — —  
Der har i det foregaaende været nævnt en Del Navne paa Mennesker, der har haft Betydning for Udviklingen af en Modstandsbevægelse i Svendborg Amt, men samtidig maa det ikke glemmes, at utallige andre — Frihedshærens ukendte Soldater — har ydet en Indsats for deres Lands Befrielse, der i lige saa høj Grad kunde fortjene Omtale. Navne paa overlevende Likvideringsfolk er af principielle Grunde ikke nævnt.

Navne er imidlertid ikke det primære.

Dette er derimod den Aand, der herskede paa et Tidspunkt, da Kammeraternes Liv kunde afhænge af den enkeltes Dispositioner, da personlige Interesser maatte vige for det ene — Danmarks Befrielse. Maatte denne Landsmandsskabets Aand, som blev en af Frihedsbevægelsens uskrevne Love, vinde Indpas i Fredens Danmark og som Ringe paa Vandet trænge ud til stedse større Kredse af vort Folk.

# MODSTANDSBEVÆGELSEN PAA LOLLAND-FALSTER

Af Redaktør OLE SCHRØDER

At skildre Krigen og Frihedskampen paa Lolland-Falster er en paa een Gang meget let og meget vanskelig Opgave. Der er et nyt Mundheld, der siger, at man ikke under Krigen havde det bedre i Stockholm og Lissabon end paa Lolland-Falster, og helt galt var det ikke at sige det. Lollikerne — og for saa vidt ogsaa Falstringerne — har bestandig været anset for materielt indstillede Mennesker, og at de materielle Goder under Krigen og den tyske Besættelse var til Stede i et i det øvrige Land ukendt Format, maatte selvsagt ikke alene ætte sit Præg, men tillige bekræfte det nyskabte Mundheld.

Under saa at sige hele Perioden 1939-45 var Lolland-Falster en rolig Plet i et uroligt Europa og Danmark, saa roligt og fredeligt, at Beboerne i dette Amt ofte havde vanskeligt ved at forstaa, at der gik noget stort og alvorligt for sig. Man havde ligesom det hele paa en saadan Afstand, at man ikke rigtig var med og derfor ikke kunde føle saa stærkt som andre. Heldigvis viste det sig til sidst, da det gjaldt, at det ikke var Viljen til at forstaa og være med, det skortede paa — langtfra. Lolland-Falster var ved Kapitulationen et endog overordentlig velbevæbnet og velorganiseret Amt modstandsmæssigt set, og efterhaanden som man fik Besættelsesaarene trevlet op og undersøgt, viste det sig, at der overalt havde været Kredse, der i det stille havde ydet et fortræffeligt Arbejde for Krigen mod Nazismen.

Disse indledende Ord kan forekomme lidt langstrakte, men de er nødvendige, hvis man vil forsøge at belyse Lolland-Falster under Krigen og Besættelsen, ligesom det er nødvendigt straks at slaa fast, at Amtet paa flere Omraader indtog en absolut Særstilling i Mod-sætning til Landets øvrige Egne. Mens man her brugte Sabotagen som et virksomt Vaaben, kendtes Begrebet Sabotage i Ordets alteksploderende Betydning faktisk ikke paa Lolland-Falster. Naturligvis havde man Sabotager — det kunde ikke undgaas, men store Ting var der ikke Tale om. En af Aarsagerne hertil var naturligvis, at der ikke i Amtet laa store, virkelige Værnemagervirksomheder, som det kunde betale sig at slaa ned paa. Større Episoder med Tyskerne kan man egentlig heller ikke Tale om — der var ikke meget Skyderi, ingen Masselikvidationer eller Clearing-Mord. At der i flere Aar tillige kun var et Faatal af tyske Tropper posteret i Amtet, var naturligvis ogsaa en medbestemmende Faktor til at præge Livet under Besættelsen. Saa sent som i Foraaret 1945 var det lidt af et Særsyn at se tyske Soldater i større Tal paa Lolland og først Tilstrømningen af Flygtninge og saa-



rede ændrede dette Billede. Selv da den tyske Militærbelægning i Amtet var paa sit højeste, fandtes der ikke her mere end 2-3000 tyske Soldater, fortrinsvis placeret paa Falster.

Alene heraf vil man forstaa Lolland-Falsters Særstilling under Krigen, men der var ogsaa andre Ting, der gjorde, at Amtet skilte sig ud fra det øvrige Land. Naar det før hed sig, at man var Krigen og dens Følger paa Afstand, holder dette paa et enkelt Punkt ikke Stik. Faa Steder i Landet har man været Vidne til saa megen »virkelig« Krig som her med de Tusinder af allierede Bombemaskiners Overflyvninger, Bombardementerne af de nordtyske Byer, Luftkampe, Nedskydninger og Nedstyrtninger af Flyvemaskiner. Nært knyttet hertil er det Kapitel af Fribedsbevægelsens Historie, der handler om »Eksport« af nødlændede allierede Piloter, og dette tangerer igen det maaske mest ærefulde og dramatiske i Amtets Besættelsehistorie — Flygtningetransporterne til Sverige, der især under Jøderazziaen tog et enormt Opsving, og som vil blive erindret, naar alt andet om Frihedskampen er glemt paa disse Egne.

## Det brummer i Luften.

En Skildring af de Krigshandlinger, Lolland-Falster blev Vidne til, maa begynde — før Krigen. Gennem de skæbnesvangre Trediveres sidste Aar mærkede man hyppigere og hyppigere, at vor store Nabo mod Syd forberedte sig paa Krigen. Dumpe Drøn rullede henover Østersøens Vande og fortalte om tyske Flaadeøvelser, og ikke helt sjældent skete det, at man i klart Vejr fra Lollands Sydkyst kunde se de tyske Slagskibes sorte Konturer tegne sig faretruende mod Horisonten. Lige op til Krigen Udbrud vedblev Flaadeøvelserne — men i September 1939 hørte de op. Hitler skulde bruge sine Skibe til andet end Øvelse i lukket Farvand, og først i Krigen allersidste Dage kunde man igen fra Lolland høre rigtig Artilleriild — men denne Gang fra Landjorden. Det var de russiske Kanoner, der jog den slagne tyske Hær vestpaa fra den sønderslaaede Østfront.

Det mest karakteristiske Krigsmoment, man blev Vidne til fra Lolland-Falster, var Luftkrigen, og efterhaanden som de allierede mere og mere overtog Herredømmet i Luften, fik man et glimrende Indblik i, hvad moderne Luftkrig er. Det nyttede ikke, at den tyske Censur undertrykte næsten alle Meddelelser om Luftkampe, Overflyvninger og Bombenedkastninger. Folk havde selv Øjne i Hovedet og lærte snart at skelne de tunge, let astmatiske tyske Maskiner fra de sølvskinnende, elegant summende amerikanske og britiske Bombemaskiner, der kom med et Urværks Præcision — først om Natten og til sidst næsten hver eneste Dag, naar Vejret var godt.

At staa paa Lollands Sydkyst og være Vidne til et af Masseangrebene paa en af de nordtyske Byer — hyppigst Kiel, var et Skuespil af en saadan dramatisk Kraft og saa uhyggeligt, at man maa have set det for rigtigt at fatte det. Man kunde efterhaanden Gangen i Skuespillet udenad — først Luftalarmen, dernæst den første svage Brummen, der voksede til en sand Orkan af Flyvemotorer gennem Natten, dernæst Synet af de tyske Flakstillingers Projektører, der sendte deres hvide Vifter over Nattehimlen, saa en Stunds Stilhed og Mørke og saa et lydløst Farveskuespil, naar Flakket traadte i Kraft omkring Kiel. Skudenes hvide Eksplosioner vekslede med de røde Sporlys, og kort efter begyndte Flyvernes Bombardement, som selv i den ret store Afstand — ca. 70 km i Luftlinje — var i høj Grad mærkbart. Detonationerne fik Jorden til at ryste, Vinduerne klirrede, Døre kunde springe op og Billeder falde ned fra Væggene. - Under Maskinernes Tilbageflyvning, der hyppigt foregik ad samme Rute som Nedturen, blandede der sig en ny Tone i den natlige Symfoni.

Det var de tyske Natjageres fine Spinden, og hyppigt udspillede der sig voldsomme Luftkampe over Hovederne paa Lollikerne, der maaske var den Egns Befolkning, der hyppigst gik i Tilflugtsrum — uden dog at overdrive det.

En af de ejendommeligste Oplevelser i Forbindelse med Bombardementerne af Kiel indtraf en Søndag Morgen i Sommeren 1944, da man saa en kæmpemæssig mørk Sky komme drivende sydfra. Himlen var ellers klar og skyfri, og man forberedte sig paa en ordentlig og pludselig Tordenskylle. Men der kom ingen Regn med Skyen, der heller ikke lignede en rigtig Sky. Da den gik for Solen og forvandlede Solskinsdagen til en skummel og mørk Vintereftermiddag, saa man, at Solen stod som en lille ildrød Kerne i alt det sorte. Det var ingen Regnsky, men en Sky af Røg og Sodpartikler af et saa gigantisk Format, at den formørkede Solen en hel Formiddag! Røgskyen kom fra Kiel og gav Lollikerne et meget sigende Vidnesbyrd om, hvor haardt ramt den tyske By var blevet under Nattens Bombardement, og hvor store Brande de allierede Bomber havde fremkaldt.

Som nævnt skete det hyppigt, at Krigsflyvemaskiner enten nødlandede eller styrtede ned paa Lolland-Falster. Før Besættelsen var det udelukkende tyske Maskiner, der gik ned i Amtet. En af dem — en Bombemaskine, der var blevet beskadiget under »Blitzen« over London og som styrtede ned i Kastager var iøvrigt Aarsag til, at Lolland kan rose sig af at være den første Landsdel, hvori der blev øvet »Sabotage« mod den tyske Krigsmaskine, selvom Sabotagen var af mere humoristisk end krigsbetonet Art. Nogle unge Mennesker fra Nakskov tog nemlig i Nattens Mulm og Mørke ud og fjernede det ene af de kendte Eskadrilleskilte fra Flyvemaskinen — en vældig Blikplade med en haanende Tegning af Chamberlains historiske Paraply. Den lille Episode afstedkom iøvrigt lidt dansk-tyske Forviklinger, da den tyske Gesandt i København erfarede om den Tort, der var overgaaet Luftwaffe, og Souvenirsamlernerne, hvoraf den ene under Besættelsen flygtede til Sverige, mens den anden blev Bopa-Mand, maatte for Retten, erlægge Bøder og aflevere det famøse Skilt til de fornærmede Tyskere.

Allerede i 1941 begyndte man paa Lolland-Falster at mærke til de engelske Flyveres Aktivitet. Under Overflyvningerne faldt der af og til Bomber, men mærkeligt nok var det rene Undtagelser, naar Bomberne foraarsagede nogen Skade. Ingen Mennesker omkom ved allierede Bombenedkastninger. Den 7. Maj 1941 faldt der saaledes fem Bomber tæt ved Bangs Have-Pavillonen ved Maribo.

Ikke altid slap de allierede Maskiner frelst hjem, men i mange Tilfælde lykkedes det at bjerge Piloterne og, naar det lod sig gøre, at faa dem sendt videre til Sverige. I Maj 1942 reddede man saaledes 5 engelske Flyvere i Femernsund, mens 2 andre omkom. Pinsedag 1943 kom det til et stort Luftslag over Langelandsbæltet, og der blev skudt en allieret Maskine ned ved Knubbelykke, den 16. Maj 1944 gik en Englænder ned ved Langø, og to Mand af Besætningen omkom. Den 5. August samme Aar var der et stort Luftslag over Midtjylland, og en Maskine styrtede ned ved Rekonvalescenthjemmet, mens en anden gik i Østersøen. I November styrtede en tysk Jager ned ved Kramnitze, og Føreren dræbtes paa Stedet. Under en af disse mange Luftkampe fik Tyskerne Lejlighed til at afsløre deres sande Heltomod. Som Regel tav Luftværnsbatterierne paa Lolland, naar de allierede Maskiner kom. Der var et ret stærkt Batteri ved Vesternæs, men efter at en allieret Flyver engang havde sendt det en Salve fra lav Højde, afstod Tyskerne fra at gøre opmærksom paa deres Tilstedeværelse. Ogsaa omkring Nakskov Skibsværft, der jo var af krigsvigtig Betydning, var der en Krans af Luftværnsbatterier. I Paasken 1944 kom en engelsk Maskine, der havde været i Kamp og var blevet skudt i Brand, strygende hen over Værftet i fuld Flamme. Det var tydeligt, at Føreren søgte at nødlande Maskinen, men det afholdt

ikke Tyskerne fra at skyde. De sendte den ene Salve efter den anden og skød Maskinen ned — den landede i Hellinge og satte et mindre Hus i Brand, da den eksploderede. I Strid med Krigslovene er ogsaa de vidnefaste Episoder, hvor Tyskerne skød og dræbte engelske Piloter, der søgte at redde sig ved Faldskærm. Det var blandt andet Tilfældet ved Vestlollands Kyst i Pinsen 1943.

Dette er kun nogle faa Eksempler paa de mange Luftkampe, der prægede Rummet over Lolland-Falster. Ogsaa paa Falstersiden var der mange Kampe, og her traadte Antiluftskytset ved Storstrømsbroen hyppigt i Kraft, dog uden større Held.

Til at begynde med gav Tyskerne de dræbte eller ilanddrevne allierede Flyvere en standsmæssig Begravelse, men det varede ikke længe. De fine Begravelser med Æreskompagni og dito Salut holdt snart op, og i Oktober 1944 leverede Tyskerne et enestaaende Eksempel paa Taktløshed ved at begrave en ilanddrevet amerikansk Flyver i Dige-kronen. Befolkningen fandt hurtigt Stedet og smykkede det med Blomster, senere blev Stedet indhegnet, og i April 1945 blev et Mindekors rejst over denne »ukendte Soldats Grav« ved Østersøen.

Et mere synligt Minde om Lolland-Falstringernes Følelser overfor de allierede Flyvere, der ofrede Livet i Kampen mod den fælles Fjende, finder man paa Rødby Kirkegaard, hvor der efter Kapitulationen er rejst en meget smuk Mindesten til Erindring om tre navngivne allierede Flyvere.

Hen mod Slutningen af Krigen blev de rent krigsmæssige Forhold endnu mere mærkbare. I Nakskov Fjord oplevede man saaledes kort før Kapitulationen, da engelske Flyvere strøg rundt for at bombe flygtende tyske Skibe, et veritabelt Luftbombardement, idet nogle engelske Maskiner af en Fejltagelse angreb nogle oplagte Ø. K.-Skibe ved Slotø. Skibene blev slemt molesteret af en Snes Brand- og Sprængbomber, og især det store »Java« led Skade. Ogsaa Minerne kostede Menneskeliv i disse sidste Dage. Et stort Flygtningeskib med 1300 Tyskere ombord minesprængtes saaledes i Femernbæltet, og praktisk talt alle omkom. Det var fortrinsvis Kvinder og Børn. Kun 7 Mennesker overlevede Katastrofen og reddede sig paa Tømmerflaader op paa den vestlollandske Kyst, hvortil Strømmen havde ført dem.

## Allierede Piloter reddes.

Det hændte ikke saa sjældent, at de allierede Flyvemaskiner, der fik Maskinskade eller blev skudt ned over Lolland-Falster, enten slap nogenlunde helskindet fra Faldet eller holdt sig saa længe i Luften, at Piloterne og det øvrige Mandskab kunde redde sig. Hvis ikke disse Englændere eller Amerikanere saa at sige dalede ned i Armene paa Tyskerne, havde de en stor Chance for at kunne undslippe, idet den lolland-falsterske Befolkning og Modstandsbevægelse stod rede til at yde en ypperlig Hjælp. Det er et meget betydeligt Antal allierede Flyvere, der paa denne Maade nogle Uger efter Nedstyrningen igen kunde sidde i deres Maskiner og være med i Kampen mod Tyskland. Det har været lidt vanskeligt at faa noget bestemt Tal paa disse Flyvere, men det drejer sig i hvert Fald om flere Besætninger, der blev hjulpet bort, og mange af dem blev hjulpet til Sverige gennem den illegale Rutefart over Øresund, som skildres andet Steds i dette Værk. Det var dog ikke altid, der var Tale om nogen gennemorganiseret Bortførelse af Flyverne. Saaledes kan der fortælles en lille betegnende Episode om en canadisk Flyver, der i Pinsen 1943 gik ned med Faldskærm ved højlys Dag i Vesternæs. Hans

Et enestaaende Billede, der viser den Sky af Røg og Sod, der mørklagde Lolland en hel Søndag i Sommeren 1944. Røgen kom som en mægtig Sky drivende fra Kiel, der en hel Nat igennem havde været Genstand for et ualmindeligt voldsomt allieret Luftbombardement.



Landing blev ikke alene iagttaget af Tyskerne i Nærheden, men ogsaa af en rask Gaardbestyrer, Bjarne Skeelbo, der var første Mand paa Pletten og fik Canadieren gemt i en Kornmark. Senere puttede han Flyveren ned i en Sluse ved Stranden, og her maatte Canadieren sidde til ud paa Natten, og da Skeelbo om Aftenen med nogle Gæster var nede ved Stranden og man partout vilde hen til Slusen for at fotografere, maatte han anvende al tænkelig Overtalelsesevne for at holde Folk borte. Canadierens Uniform blev derpaa gravet ned i Sandet, og næste Dag tog han med Toget til Nykøbing i Følge med Gaardbestyreren. Forsynet med en Billet rejste Flyveren derpaa alene i et tyskerfyldt Gedsertog til København som »døvtum« og blev i Hovedstaden modtaget af nogle illegale Folk, der senere fik ham til Sverige. Ved en anden Lejlighed havde den organiserede Modstandsbevægelse i Maribo en amerikansk Major gaaende frit rundt i Byen i otte Dage, før man sendte ham til Sverige, og lignende Eksempler er ikke faatallige.

Vistnok kun een Gang lykkedes det Tyskerne at komme paa Sporet af nogle saadanne Flyver-Hjælpere, og det gav Anledning til det tragiske Kapitel i den danske Modstandsbevægelses Historie, der hedder Monica Wichfeld. Monica Wichfeld var gift med Stamhusbesidder Wichfeld paa Godset Engestofte ved Maribo, og hun, der var engelskfødt, følte det som sin Pligt at støtte de allierede mest muligt. Hun deltog i forskelligt illegalt Arbejde og havde bl. a. med Borttransporter af engelske Flyvere at gøre. En Faldskærmsjæger, der kendte til hendes Virksomhed, tilstod under Tortur. Monica Wichfeld blev arresteret paa Engestofte den 13. Januar 1944 af Gestapofolk og tyske Soldater under selveste Kriminalrat Bunkes Ledelse. Hun førtes tilligemed sin Mand, en af sine Sønner, Inspektør Gerner Nielsen, Anstalten i Sakskøbing, og Opsynsmand Jørgensen til Nakskov, hvor samtidig Redaktionssekretær Wilh. Grandt paa Vestlollands Avis var blevet anholdt. Ogsaa Pastor Marcussen i Vaabensted skulde have været anholdt, men han undslap, fordi det lykkedes hans koldblodige Frue at holde Gestapo hen med Klaverspil, mens Præsten forlod Præstegaarden ad Bagvejen. Fru Wichfeldt blev hurtigt ført til København og indsat i Vestre Fængsel, hvor de tyske Forhørsdommere hersede med hende i Maaneder. Fru Wichfeld valgte at nægte alt, hvad man beskyldte hende for og røbede ikke en af sine mange Medarbejdere. Under hendes Ledelse var Engestofte paa et vist Tidspunkt omdannet til en sand Central for Sprængstof- og Vaabenfordeling, Gennemgangssted for nedstyrtede Flyvere og Opholdssted for efterlyste Sabotører, men det lykkedes hende ofte at holde sin Familie helt uvidende om sit farlige Arbejde; hun havde saaledes engang et Par Sabotører boende paa Godset i flere Dage, uden at nogen anede det. Sammen med sin Datter, Varinka, gift med Faldskærmschefen Major Flemming B. Muus, der var en af de faa Familienmedlemmer, der var indviet i Arbejdet, tog Fru Wichfeld ofte ud paa natlige Ture med Sprængstof, som hun pakkede i Kufferter og sejlede over Maribo Sø til det Sted, hvorfra Sprængstoffet skulde befordres videre.

Fru Wichfeld dømtes til Døden den 12. Maj samme Aar, men fik sin Dødsdom ændret til livsvarigt Fængsel, der skulde afsones i tysk Konzentrationslejr. Hun førtes først til en Lejr ved Cottbus og derfra i Februar 1945 til Waldheim ved Dresden, og her døde hun, udpint af Sygdom, Sult og Kulde. Med Monica Wichfeld døde ikke alene en af den lollandfalsterske, men hele den danske Modstandsbevægelses rankeste Skikkelser. Hendes brændende Had til Tyskerne, hendes Kærlighed til sit gamle Fædreland England og sit nye, Danmark, bød hende at gaa aktivt med i Modstandskampen, og hun gjorde det paa en uforlignelig Vis. Intet kunde kue hende, og selv Dødsdommen modtog hun med en Ro og Sikkerhed, der aftvang alle den dybeste Ærbødighed og Beundring. Hun blev et Skoleeksempel paa tavs Heroisme og vil blive mindet som en tapper, god og frygtløs Kvinde,

der til sit sidste Aandedrag kæmpede for Demokratiets Sag og aldrig tænkte paa at gaa paa Akkord for at redde sig selv.

## Frihedsbevægelsens Organisation.

Det er nu paa Tide at komme nærmere ind paa den organiserede Modstandsbevægelse paa Lolland-Falster, der stod bag alle større antityske Aktioner i Amtet. Som i saa mange andre Forhold paa Lolland-Falster var der ogsaa underjordisk et meget snævert Samarbejde mellem Amtets forskellige Byer og Sogne. Med Danmarks tidligere Militærattaché i Berlin, Oberst Hartz, der faldt i Unaade og fik Besked paa at finde en mindre udsat Post, som Amtets Stabschef blev Modstandsbevægelsen paa Lolland-Falster fra første Færd meget militært præget — dette at forstaa saaledes, at det var Amtsledelsen imod at sprede Grupperne over mange mindre Opgaver, der maaske ved en eventuel Afsløring kunde rive hele det nært samarbejdende System op. Man valgte at afholde sig fra disse Enkeltaktioner i større Udstrækning, og Resultatet var, at man ved Krigens Afslutning stod med en praktisk talt uantastet Organisation, der i givet Fald vilde have været overordentlig slagkraftig, og som laa inde med nøje Planer til en omfattende Militæraktion, der paa kort Tid efter Lynkrisprincippet skulde have bragt Amtet paa rent danske Hænder. En anden Aarsag til den relative Ro i Amtet var, at man gerne vilde holde Lolland-Falster som et roligt Hjørne af Landet, blandt andet til Vaabenedkastninger til Forsyning af Modstandsbevægelsen i København.

Oberst Hartz, der under Dæknavnet »Inspektør Hansen« boede paa Fægekroen ved Grønsund paa Falster, havde som sine nærmeste Medarbejdere Søløjtnant Bidstrup og Politifuldmægtig Winther Jørgensen, Maribo. Søløjtnant Bidstrup, der af Modstandsbevægelsens Overledelse var dirigeret til Lolland-Falster, indtog Stillingen som Amtsleder under Dæknavnet »Frederiksen«, og gennem sin store Indsats satte han et stærkt Præg paa hele Arbejdet i Amtet. - Han boede fortrinsvis i Nykøbing paa Hotel »Baltic«, og som Næstkommanderende havde han Bogholder Albert Rasmussen, der iøvrigt blev arresteret af Gestapo den 3. Maj 1945. Rasmussen blev anmeldt anonymt, og da Winther Jørgensen, der var Souschef i det underjordiske Politi, følte Jorden brænde under sine Fødder i de sidste spændende Døgn, flyttede han tilligemed Politiets Amtsleder, Politimester Jersing, Nakskov, ind i selveste Stiftamtmandsgaarden hos Grev Reventlow, hvor de to opholdt sig til Kapitulationen.

## Det underjordiske Politi.

Naturligvis var Politiet her som alle andre Steder næsten 100 Procent delagtig i Modstandsbevægelsen. Kort efter den 19. September 1944 organiseredes Politiets underjordiske Grupper, og den første Amtsleder blev Politimesteren i Maribo-Rødby, Kjalke, der i sin tidligere Egenskab som Statsadvokat for særlige Anliggender havde paadraget sig Tyskernes Vrede og var blevet forflyttet til denne Stilling, hvor man mente, man havde ham lidt af Vejen. Kjalke udførte et stort organisatorisk Arbejde, men fik ikke Lov til at nyde Frugterne af det, eftersom en Frihedskæmper, som kendte til Kjalkes Arbejde paa Lolland-Falster, paa et ret tidligt Tidspunkt af dennes underjordiske Arbejde blev fanget og i fem Døgn underkastet Tortur i Vestre Fængsel. Man turde derefter ikke lade Kjalke blive i sin

daværende Stilling, hvorefter han rejste til København og i nogen Tid var under Jorden herinde. Senere blev Kjalkke underjordisk Politikommandør paa Fyn, hvor han ogsaa udførte et fint Stykke Arbejde.

Kjalkes Afløser som Politiets Amtsleder paa Lolland-Falster blev Politimester Jersing, Nakskov, mens Politifuldmægtig Winther Jørgensen fortsatte som Souschef. I Nakskov laa Ledelsen iøvrigt hos Poliitiassistent Zoega Olesen, i Maribo hos Poliitiassistent Svenningsen, i Saks København hos Overbetjent Pantmann Hansen og for hele Falster Poliitiassistent Jørgensen, Nykøbing F. Desuden maa man nævne, at Overbetjent Bjørkholm i Bandholm gjorde et stort Stykke illegalt Politiarbejde.

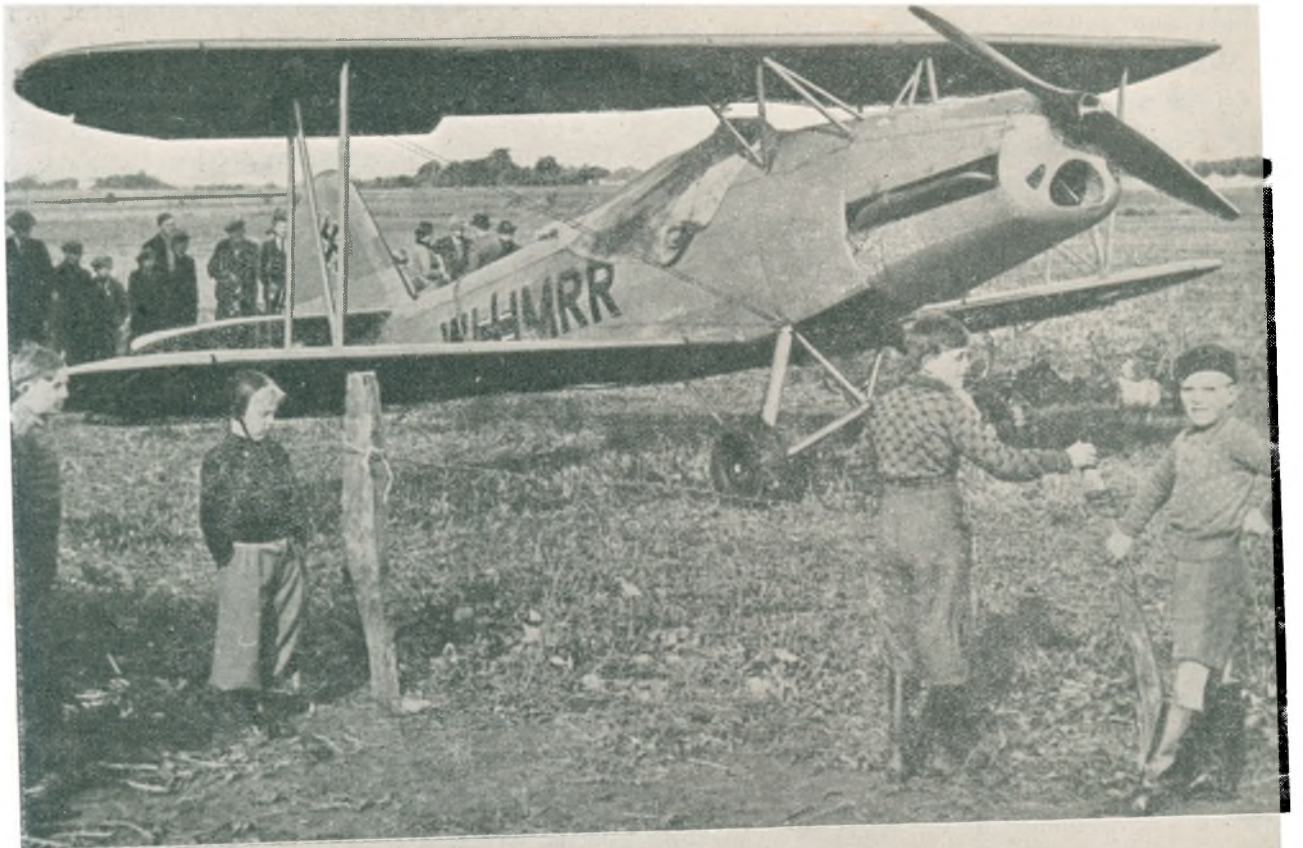
Politiet paa Lolland-Falster disponerede over ialt 135 Mand, men det var kun en lille, omend betydningsfuld Del af Modstandsbevægelsen, der kom i faste Rammer i Efteraaret 1944. Organiseringen af Grupper, der endnu ikke var i Kontakt med hinanden, begyndte dog paa et meget tidligt Tidspunkt af Besættelsen. Da man fandt sammen, opdeltes Amtet i fem Distrikter, nemlig Nakskov med Landdistrikt, Maribo samt Bandholm og Rødby med Landdistrikt, Saks København og Nysted med Landdistrikter, Nykøbing Købstad og Falster Landdistrikt.

Mellem Amtsledelsen og de forskellige Afdelingsledere organiseredes en Ordonnanstjeneste, ligesom man havde en fortræffelig Kurérforbindelse til København. Man regner med, at halvanden Procent af den lolland-falsterske Befolkning tog aktiv Del i Frihedskampen, og Indsatsen fra By og Land var lige stor. Ialt blev der opstillet 400 Grupper a 5 Mand med hver sin Gruppefører, og denne Hær blev igen opdelt i 100 Delinger og 25 Kompagnier, hvortil kom et betydeligt Hjelpepersonale. - Takket være Amtets Læge havde man faaet oprettet en fin Sanitetstjeneste med Øjenlæge Vibede og Overlægen paa Nykøbing Hospital som Ledere, og de raadede over betydelige Mængder Forbindsstoffer og kirurgiske Instrumenter. - Saa at sige alt var taget i Betragtning ved en militær Aktion, og det kan saaledes nævnes, at man havde udpeget Fangeleje med Plads til 8500 Mand rundt om i Amtet, ligesom man sikrede sig, at Broerne over Guldborgsund ikke kunde sprænges i Luften. Tyskerne havde saaledes paa Siden af Christian den 9.s Bro i Nykøbing anbragt nogle Kasser til Sprængstof, men uheldigvis havde de sat en antinazistisk Østriger til at skulle arbejde med disse Sprængningsforberedelser, og ham var det ikke svært at overtale til at være med til at forhindre Broens Ødelæggelse. Skulde det alligevel have glippet, havde man etableret en interimistisk Færgeforbindelse over Guldborgsund med Biler paa begge Sider, saa man bestandig kunde have Forbindelse mellem de to Øer, og endelig havde man sørget for, at Hovedkvarteret i Nykøbing blev suppleret med Reservehovedkvarterer rundt om i Amtet.

Opgaverne mellem »Hæren« og Politiet var nøje aftalt i Forvejen. Det skulde saaledes være Politiets Opgave paa Grundlag af de udfærdigede Lister at foretage Arrestationer af landsskadelige Elementer samt storme Politistationen i Nykøbing. I Nakskov var Stationen ikke besat, og i Maribo vidste man, det ikke vilde komme til nogen Kamp — Tyskerne gik nemlig allerede før Kapitulationen underhaanden ind paa at forsvinde i Stilhed. Hærens Opgave var at vende sig mod Tyskerne i et lynsnart Slag, idet man ikke turde regne med at kunne klare en længere Kamp, især ikke efter at de ordinære Styrker var blevet suppleret med ganske vist udmattede, men dog kampdygtige, flygtede Soldater og lettere saarede.

Vaaben-Udstyret var aldeles fortræffeligt. I Maribo var Dæk-

Luftvaffe brugte i udstrakt Grad Luftrummet over Lolland-Falster og Østersøen til Øvelsesflyvninger. Det gik ikke altid godt. Her ses en nødlandet tysk Skolemaskine. — Her er den tyske Flyvemaskine, der efter sin Nedstyrtning gav Anledning til den første danske „Sabotage“. Eskadrillemærket med Chamberlainparaplyen blev stjaalet, og den tyske Gesandt i København blev meget vred,





ningen 100 Procent, og i Amtets andre Egne havde man ogsaa forholdsvis flere Vaaben end andre Steder. Man raadete saaledes ikke alene over moderne Automatvaaben, men ogsaa over Bazooka'er. Hvordan man fik dem i Hænde, skal senere omtales under Afsnittet om Vaabenmodtagelserne.

Ikke alle illegale Grupper paa Lolland-Falster har brudt sig om at blive nærmere omtalt, men om nogle kan der dog fortælles. I Nykøbing opstod der under Besættelsens første Tid flere Grupper bestaaende af Kommuniste, O-Gruppefolk og Folk fra Dansk Samling, der var uden fælles Ledelse, men alle med Kontakt med København. I Efteraaret 1944 gik man sammen, og Byledelsen blev oprettet. Denne kom til at bestaa af Sparekassebogholder P. E. Larsen som Byleder, Arbejdsmand Johan Siboska og Ingeniør Valdemar Nielsen og blev senere suppleret med Prokurist Alf Meyland og Læge Høier Hansen. Som særlig juridisk sagkyndig havde man indenfor Modstandsbevægelsen i Nykøbing Dommerfuldmægtig Morten Hviid, der bl. a. fik til Opgave at udarbejde Reglerne for en særlig Standret, der skulde træde i Funktion, hvis Befrielsen efterfulgtes af retsløse Tilstande.

Byledelsen havde Kontakt med Amtsledelsen gennem et Ordonnanssystem, men da Amtsledelsen og Amtslederen var stationeret i Nykøbing, kendte man naturligvis hinanden og kunde komme i personlig Kontakt, naar dette var nødvendigt, og Ordonnanssystemet blev kun brugt ved særlig Alarmering.

I Efteraaret 1944 var der tre Kompagnier i Byen med de ovennævnte første Medlemmer af Byledelsen som Chefer. Styrkerne var paa ialt 250 Mand, af hvilke Siboskas Kompagni havde Vaabenmodtagelsen som særlig Opgave. Vald. Nielsens Kompagni beskæftigede sig med Sabotagehandlinger og deltog bl. a. i Benzinaktionerne og Sabotagen mod Færgen »Danmark« i Gedser Færgeleje, der omtales senere i dette Værk. P. E. Larsens Kompagni var før S sammenslutningen tilsluttet O-Grupperne og var militære Ventegrupper, der kun skulde træde i Funktion ved direkte Kamphandlinger.

Henimod Kapitulationen var Styrkerne væsentligt forøget i Nykøbing — man var oppe paa 400 Mand, og til denne Forøgelse kunde Vaabenedkastningerne ikke følge med —, man havde ved Kapitulationen Vaaben til ca. 200 Mand, men ventede da to Nedkastninger.

I Maribo-Rødby laa Ledelsen hos Maskinmester Kaj Christoffersen fra Dieselmotorfabriken i Holeby, stud. mag. Torben Hermansen og Slagteriarbejder Kaj Nielsen, Maribo. Dette Distrikts Hovedopgave var Vaabenmodtagelse i Samarbejde med Modstandsbevægelsen i Bandholm. En Vaabenmodtagelse kort før Kapitulationen gav isøvrigt Anledning til en større Razzia i Bandholm, hvorunder en stor Del af Byens Borgere blev anholdt og sad fængslet til Kapitulationen. I December 1944 var Torben Hermansen isøvrigt selv en kort Tid anholdt, efter at Gestapo under en Razzia i Byen hos en Mand ved Navn Eggert havde været saa uheldige at finde en Maskinpistol. Denne Affære bredte sig og medførte en Del Arrestationer, saaledes af en af de første Modstandsledere i Nakskov, Erik Schrøder. Man mente i Maribo, at Ophavsmanden til denne Affære var en Revisorassistent Vikbjerg, hos hvem man foretog en illegal Ransagning og konstaterede, at han var Medlem af N. S. U. To Mand blev sendt hen fra Nykøbing F. for at likvidere Vikbjerg, men han havde i Tide lugtet Lunten og havde forladt Maribo. Han interneredes kort efter Kapitulationen og sendtes til Frøslev.

Maribogrupperne lavede engang et fikst lille Kup, da de forhindrede, at en ung Mand, der blev kaldt »Peter« og som uheldigvis var af tysk Afstamning, skulde indkaldes til Tjeneste i Wehrmacht. Modstandsfolkene fandt den unge Mand paa en Gaard i Omegnen og førte ham til Maribo Sygehus, hvor han blev indlagt med Skarlagensfeber. Hertil sporede Tyskerne imidlertid »Peter«, og man besluttede derfor at befri ham. Lægerne paa Syge-

huset indvilgede i et »Hold op«, og det blev gennemført samme Aften, idet Frihedskæmperne ankom pr. Bil og udgav sig for tysk Sikkerhedspoliti. Udleveringen af »Peter« gik glat, og han blev hurtigt ekspederet videre til en mere sikker Egn af Landet.

Modstandsbevægelsen i Maribo-Rødby og Omegn var især ude for en Række dramatiske Episoder, som senere skal nævnes. Saaledes den sørgelige Aktion i Ryde, hvor en Mand blev dræbt af Tyskerne under Forsøget paa at erobre nogle Luftværnskanoner.

I Nakskov begyndte det organiserede Modstandsarbejde i Sommeren 1944. Byen havde tre Afdelingsledere, nemlig Elektriker Georg Madsen, der tillige var udpeget som Bykommandant, Bogholder Kessel og Løjtnant Juhl, og disse traadte i November samme Aar sammen og inddelte Arbejdet. Oprindeligt var Erik Schrøder Leder af Kessels Afdeling, men Schrøder blev, som nævnt, arresteret af Tyskerne i en Udløber af en Sag fra Maribo og var derefter sat ud af Spillet indtil Kapitulationen.

Til at begynde med havde Nakskov-Grupperne kun faa Vaaben, men snart fik man flere Demonstrationsvaaben, og et Par Vaabenedkastninger gav saa godt med Vaaben, at et Par Hundrede Mand kunde udstyres hermed. Nogle planlagte Nedkastninger kom ikke til Udførelse paa Grund af Kapitulationen, og derfor var Nakskov vel nok den eneste Egn af Lolland-Falster, som var ret svagt bevæbnet, idet der kun var Vaaben til en Trediedel af den mobiliserede Styrke paa 6—700 Mand. Der var lagt faste Planer for Gruppernes Arbejde, og man havde saaledes udarbejdet en Plan, hvorefter den ret svage tyske Befæstning paa Trelholm skulde tages med Storm.

Ogsaa Nakskov-Grupperne udførte en enkelt, effektiv Sabotage, nemlig mod en Hansa-Baad paa Skibsværftet, og var især Mestre for et fikst Hold op, der sikrede Modstandsbevægelsen 10,000 Daaser Kødkonserves fra Slagteriet. Herudover var Partisanerne i Nakskov egentlig ikke i Aktion under Besættelsen, med mindre man officielt stod bag de to Likvidationer, der foretoges i Byen — men dette har Frihedsbevægelsens Ledelse ikke ønsket at udtale sig nærmere om.

Som i alle andre Byer oprettedes der paa et tidligt Tidspunkt i Nakskov et Lokalraad, hvis Formand var Ringens Repræsentant, Bibliotekar Birger Knudsen. De øvrige Medlemmer var Klejnsmed Henning Jørgensen fra Det kommunistiske Parti, Direktør John Christensen fra Dansk Samling, Kommis Helge Henriksen fra Frit Danmark og Kontorchef Poul Hoff, der var Repræsentant for de aktive Modstandsgrupper.

I Stubbekøbing blev der først paa et ret sent Tidspunkt, nemlig i Begyndelsen af 1945, dannet en Lokalkomité af Frihedsraadet, men allerede længe forinden havde der i Byen været en aktiv Frit Danmark Gruppe, der havde paataget sig en Lokalkomités Opgaver. Formand for Lokalkomitéen i Stubbekøbing var Bankbestyrer N. P. Jensen med Pastor Niels Lund som Repræsentant for Dansk Samling, Bogholder S. A. Schmidt for Ringen og Sagfører Ansgar Sørensen fra de aktive Grupper, og disse Mænd udfoldede et stort Arbejde med at samle de forskellige Grupper i Byen og paa Eggen. Som et lille Kuriosum kan det nævnes, at den kendte, nu afdøde Forfatter Bertel Budtz Müller, der var sidst i Halvtredserne, tog aktiv Del i de nordfalsterske Frihedskæmpers Arbejde.

Det er før sagt, at Frihedsbevægelsen paa Lolland-Falster rekrutterede sine Folk ligeligt fra By og Land. Der var saa at sige ikke eet Landsogn i Amtet, der ikke havde sin egen militære Organisation, hvoraf flere var velbevæbnede, og de var sat ind paa særlige Opgaver. Paa Falster deltog flere Landboere i Jernbanesabotagen, og paa Vestlolland var bl. a. Afdelingen i Horslunde, der talte Dyrslæge Jakobsen blandt sine ledende Mænd, indstillet paa at skulle erobre eller ødelægge det saakaldte »Tyskertaarn«, der stod paa det lave Landskabs højeste Punkt og var udstyret med mange tekniske Finesser til Brug i den

tyske Efterretningstjeneste. Tillige havde disse Landafdelinger til Opgave at ødelægge det tyske Telefonnet, der paa Lolland-Falster var særligt effektivt gennemført og som skulde holde de tyske Instanser i hele Amtet i Forbindelse med Hovedkvarteret, der paa et vist Tidspunkt fandtes i Vordingborg.

Af de falsterske Landgrupper kan eksempelvis nævnes Falkerslev-Afdelingen, der omfattede Sognene Falkerslev, Horreby, Nr. Ørslev og Systofte. Afdelingen var ialt paa 36 Mand og havde som Leder Lærer Elias Olsen, Falkerslev Skole, der var gaaet i Gang med Arbejdet efter Opfordring af Afdelingslederen for Falster, Gdr. Knud Wedege Mathiassen, Sdr. Taastrup. Afdelingen deltog bl. a. i en meget spændende Vaabenedkastning i Marts 1945, hvor man var paa Nippet til at blive paagrebet af de udsendte tyske Patruljer, men det lykkedes dog Falstringerne at slippe bort med 24 store og 2 smaa containers med ialt 5 Tons Vaaben og Sprængstof.

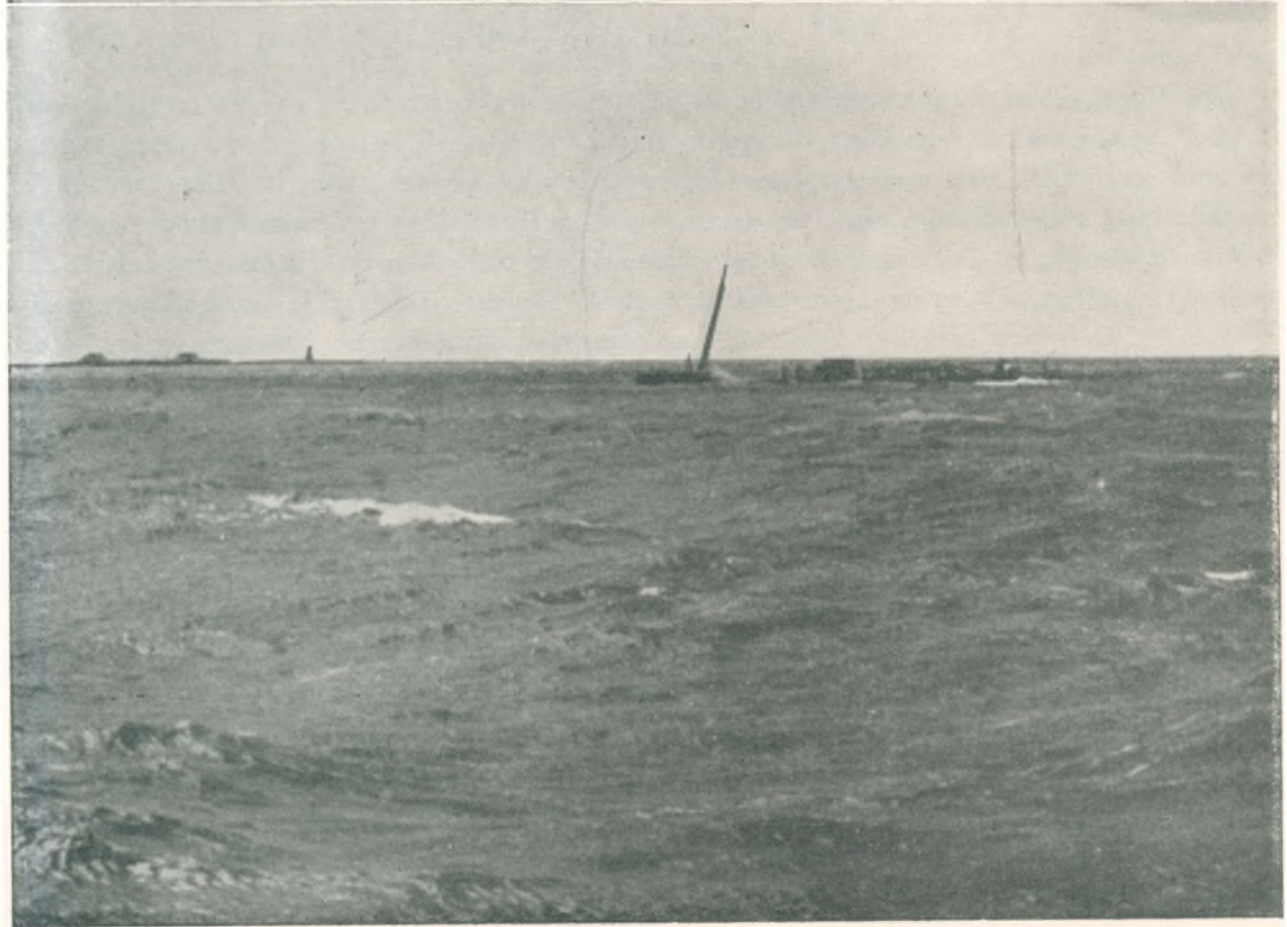
## De mange Vaabenedkastninger.

Uløseligt knyttet til det organiserede Modstandsarbejde er Modtagelsen af Vaaben og Sprængstoffer fra England, og man faar et Indtryk af, hvor stor en Rolle disse Nedkastninger spillede netop for Sydhavsøernes Modstandsbevægelse ved at høre, at man regner med, at der blev foretaget ialt 17 store og vellykkede Nedkastninger, nemlig 11 paa Lolland og 6 paa Falster. En Sammenligning med f. Eks. Fyn, der af Areal er langt større end Lolland-Falster, understreger den Betydning man tillagde Amtet som Modtagelsesomraade. Til Fyn kom der nemlig kun ialt 15 Vaaben- og Sprængstoffsendinger.

En af de væsentligste Aarsager til, at man i saa udstrakt Grad anvendte Lolland-Falster som Modtager af Vaaben var, at Amtet var forholdsvis ringe besat af tyske Tropper, og i store Omraader fandtes intet Luftværnsskyts af Betydning. Hertil kom Amtets nære Beliggenhed ved København, idet det var Mening, at Hovedstaden skulde have en betydelig Del af sin Vaabenforsyning fra Lolland-Falster. Det skete ogsaa. Frihedsbevægelsen maatte af hver Nedkastning afgive en vis Procentdel af Vaaben og Sprængstoffer til Modstandsgrupperne i København.

Helt uden dramatiske Momenter var Vaabenedkastningerne i Amtet naturligvis ikke. Der er allerede fortalt om Falkerslev Gruppernes 5 Tons Vaabenmodtagelse, der nær var gaaet i Vasken, fordi tyske Soldater, hidkaldt af Motorstøjen fra den engelske Maskine, kæmmede Landskabet; men ogsaa flere andre Grupper kom ud for Vanskeligheder i Forbindelse med Vaabenmodtagelserne. Saaledes blev en Nedkastning i Knuthenborg Park (Stornazisten Grev Knuths Ejendom!) iagttaget fra et tysk Marineskib i Smaalandsøhavet, og Tyskerne iværksatte straks en Aktion. Ved et Tilfælde undslap Bandholms mest energiske Frihedskæmper, Overpolitibetjent Bjørkholm, fordi Frihedsbevægelsens Telefonaflytter i Maribo aflurede en tysk Samtale om Aktionen og lod Meldingen gaa videre til Souschefen, Politifuldmægtig Winther Jørgensen, der netop opholdt sig i Byen. Bjørkholm kom væk med en Times Forspring. Den 29. April modtog en Nakskovgruppe en Vaabensending, der gik glat igennem bortset fra, at en Container blev stikkende i Mosejord. Man maatte efterlade den tildækket og kunde først hente den næste Dag. Paa Falster blev en Container engang hængende i et Træ, og paa Rødby Mark laa en Gruppe gennem 6 Nætter og ventede paa sin Maskine, uden at den viste

Mange tyske Skibe krigsforliste i Farvandene omkring Lolland-Falster. Enten blev de bombet, eller ogsaa gik de ind i Minefelterne. Her ses Vraget af en stor tysk Damper i Langelandsbæltet. — Billedet øverst er taget om Morgenen den 9. April 1940 og viser den første tyske Vagtpost paa Storstrømsbroen.



sig. De modtagne Vaaben blev hurtigst muligt fordelt mellem Grupperne eller afsendt til København. Mange lolland-falsterske Landboere ydede en uvurderlig Hjælp ved at modtage og gemme Vaabnene, naar de kom lige fra Nedkastningen, og derefter transporterede man i Ro og Mag det modtagne til Byerne. I Nakskov klarede man paa en særlig fiks Maade det ikke altid helt behagelige Arbejde med at rense Vaabnene for den fedtede Substans, de var indsmurt i for ikke at komme noget til, hvis de skulde falde i Vand eller ligge ude i Natteduggen.

Træt af at gnide Vaabnene rene med Klude byggede man hos Købmand Lumbye en »Svedekasse« paa Størrelse med et velvoksnet Skrivebord, installerede kraftige elektriske Lamper i Kassen og lagde Vaabnene ind. Saa var der blot tilbage at tappe Olien af forned og bagefter give Vaabnene en Afpudsning. Det skete midt i den haardeste Rationeringstid, saa man var nødsaget til at stjæle Strømmen uden om Købmandens Maaler, men Kommunen tilgav efter Befrielsen let Frihedskæmperne det lille, men praktiske Tyveri.

Fordelingen af Vaabnene til Grupperne foregik hyppigst paa trehjulede Cykler, og mangen Gang passerede Patrioterne — forklædt som Svajere — tyske Soldater, der ikke kunde ane, at der laa Stenguns og Sprængstof under et Par gamle Sække eller en Stabel Hvidkaalshoveder. — Naturligvis kunde man ikke lade være med at prøve de nye Vaaben, og det var ofte en forbløffende Dristighed, der blev udvist ved Skydeøvelserne. Man arrangerede frejdigt Skydninger ved Sydkysten, i Skovene ved Sæbyholm, Vindeby og Volshave. For at dæmpe Lyden skød man i Begyndelsen fra særlige Halmhytter, men det viste sig, at de virkede som Højtalere i Stedet for, og saa holdt man op med det og gik over til at øve sig med Trækæppe eller Sten som henholdsvis Geværer og Haandgranater.

## Vaaben-Razziaen i Bandholm.

Som Regel gik det godt ved Vaabennedkastningerne, men ved en enkelt Lejlighed gav Vaabenmodtagelserne Anledning til en Razzia, og den blev til Gengæld den største, Amtet kom ud for. Heldigvis for de implicerede fandt den Sted ganske kort før Kapitulationen, saa alle kom velbeholdne hjem efter kun at være naaet til Vestre Fængsel, skønt Koncentrationslejren stod i sikker Udsigt for de fleste. Det var Natten til den 29. April 1945, at Gestapo, hjulpet af Værnemagten, arresterede 43 Borgere i den lille nordlollandske By Bandholm. Hele den fredelige Egn stod paa den anden Ende under Aktionen, og af de 43 tog Tyskerne 26 med sig til København, heriblandt Overpolitibetjent Bjørkholms Kone, Kaptajn Bloksgaard fra »Femø Sund«, Læge Schiermacher og Forvalter Reimer Schmidt for at nævne nogle af de kendteste. Tyskerne slog ogsaa ned paa 10 Mand fra C. K. Hansens Damper »Ørnborg«, der laa i Havnen, og pr. Baad »invaderede« Gestapo Frugtøen Femø og hentede Damperen »Femø Sund« til Lolland. Det var desværre ved denne som ved flere andre Lejligheder paa Lolland-Falster indlysende, at Gestapo havde mange og velinformerede danske Hjælpere. De havde Kort over hvert Hus i Byen og over alle Smuthuller, Navnelister etc. Under Razziaen kom det til en dramatisk Episode, da en af Frihedsbevægelsens Hovedmænd, Købmand Andersen, skulde arresteres. Han vilde ikke give sig godvilligt og slog en tysk Soldat til Jorden, hvorefter han tog Flugten gennem nogle Haver og forsvandt. Det lykkedes under Razziaen Tyskerne at finde en lille Del af de eftersøgte Vaaben, nemlig tre amerikanske Geværer og en Del Ammunition, og Situationen tegnede sig saaledes ikke lys for Arrestanterne, og det var et Held for dem, at Befrielsen oprandt saa snart efter.

## Aktionen i Ryde.

Det kom ikke under Besættelsen til ret mange Aktionen med direkte Ildkampe paa Lolland-Falster, men ved en enkelt Lejlighed gik det dog hedt til — Kampen kostede desværre de lollandske Patrioter en dræbt og en saaret Mand, og Aktionen maatte afblæses, uden at man havde opnaaet, hvad man vilde.

Denne Episode, der almindeligvis benævnes Aktionen i Ryde, udspillede Natten til den 9. April 1945, og dens Forhistorie var som følger. Til Ryde Station paa Midtjylland var ankommet en Jernbanevogn paalæst nogle Luftværnskanoner. Det var vistnok en Fejltagelse, at Vognen med Skytset var havnet paa Lolland. Vognen var oprindeligt bestemt for Ry i Jylland, men det var jo en smal Sag for en rask Mand med et Stykke Kridt at ændre Ry til Ryde, og saa gik Vognen altsaa til Sydhavsøerne i Stedet for til Fastlandet. I Maribo, som Ryde maatte siges at sortere under, var man imidlertid ængstelig for, at Ankomsten af Kanonerne vilde betyde, at Tyskerne vilde til at befæste Lolland yderligere med Skyts, og man besluttede derfor at uskadeliggøre Kanonerne ved en væbnet Aktion, der blev foretaget under Ledelse af stud. mag. Torben Hermansen. Til at begynde med gik alt godt. Det var forholdsvis let at holde de Tyskere, der sad i Jernbanens Vagtstue, op, og en Tysker, der mødte op midt under dette, faldt ogsaa til Føje. Det gik først galt, da man vilde i Lag med selve Jernbanevognen. Her laa nogle Tyskere gemt under en Presse, og da de opdagede Patrioterne, gav de Ild, og der udspandt sig en voldsom Ildkamp. Herunder blev den unge Slagterifunktionær Ole Voergaard Olesen, Maribo, der var hjemmehørende i Hobro, dræbt, mens Skovarbejder Terkel Læsøe, Hunseby, blev haardt saaret ved tre Skud gennem Laaret.

Frihedskæmperne var under Aktionen kun bevæbnet med lettere Haandvaaben, og da Tyskerne til sidst gik over til at bruge Kanonerne paa Vognen, besluttede man at afblæse Kampen og trække sig tilbage. Voergaard Olesen maatte efterlades, men man fik Læsøe med. Han laa først i lang Tid paa en Gaard og førtes saa til Saksøbing Sygehus.

Til Trods for, at man slap bort fra den ulyksalige Episode uden at nogen faldt levende i Tyskernes Hænder, var Aktionen nær blevet afsløret. En Mand, der var blevet holdt op af Frihedskæmperne om Natten og som havde nogen Forbindelse med Tyskerne, genkendte et af Numrene paa Danskernes Biler og fortalte dette til Tyskerne. Af en eller anden Grund kom Gestapo imidlertid ikke til Bunds i Sagen, men derimod har man senere rejst Stikker-sigtelse mod Manden, der røbede Bilnummeret.

## Konserves-Aktionen i Nakskov.

En mere heldig Aktion foretog en af Nakskovgrupperne, da den ved et Kup fjernede ikke færre end 10,000 Daaser Kødkonserves fra Nakskov Slagteri. Man havde hørt, at Daaserne skulde overtages af Tyskerne og besluttede derfor at komme først. Der deltog ca. 30 Mand i Aktionen. Slagteriets Personale blev holdt op, og Daaserne læstet paa Lastbiler og kørt bort. Ingen greb ind overfor Frihedskæmperne, og Tyskerne fandt aldrig Daaserne, der førte en noget omskiftelig Tilværelse. De laa først i en Garage paa en Sidevej i Nakskov, blev saa delt og kom ud paa Landet, eller blev anbragt andet Steds i Byen. Bl. a. laa Medlem af Frit Danmarks Lokalkomité, Købmand Johs. Andersen, inde med nogle Tusinde Daaser midt paa Byens Hovedstrøg. — Ligesom over det øvrige Land skaffede de lolland-falsterske Modstandsfolk sig Benzin og Olie til Bilerne gennem en Række ublodige

Hold op sidst paa Krigen. Saadanne Aktioner blev foretaget baade i Byerne og paa Landet, og ved Kapitulationen raadede Modstandsstyrkerne over adskillige Tusinde Liter Benzin og Olie.

## En Sysselleder likvideres.

En af Lederne indenfor det lolland-falsterske Politi udtalte efter Kapitulationen, at faa Amter havde kunnet opvise en saa høj Stikkerprocent som Lolland-Falster, og der synes at ligge en beklagelig Sandhed bag disse Ord. Af de, der interneredes efter Befrielsen, havde et meget betydeligt Antal Stickersigtelsen hæftet paa sig, og der er allerede afsagt adskillige Domme for denne den mest modbydelige af alle Forbrydelser, som Danskere udførte i tysk Tjeneste. Det skal dog ogsaa slaas fast, at Antallet af mere professionelle Stikkere ikke var saa overvældende stort; der var mest Tale om lejlighedsvis Stikkere, men de kan jo ogsaa være farlige nok. Man skulde tro, at det store Antal Stikkere vilde medføre et betydeligt Antal Likvidationer, men dette blev ikke Tilfældet. Der blev ganske vist lagt op til en Del Likvidationer, men kun i to Tilfælde, begge i Nakskov, gennemførtes de.

Den første Mand, der maatte bøde for sin nazistiske Virksomhed med Livet, var Syssellederen, Telefonmontør Kaj Liljegreen, Nakskov. Han var under hele Besættelsen og til sin bratte Død i Telefonhusets Kælder den 29. November 1944 en sand Svøbe for Nakskov og Omegn. Utallige Gange optraadte han stærkt provokerende og han generede sig ikke for at spionere rundt om paa de Virksomheder, hvor han kom i sin Egenskab af Telefonmontør. Han, der havde været opstillet som nazistisk Dumpekandidat ved Folketingsvalget i 1943, havde heller ikke undset sig for at foretage saa fine Ting som regulær Pengeafpresning i Ledtog med en anden tysk Haandlanger, Bestyrer Børge Christensen, der sammen med den tyske Havnekommandant Sentrecht aftvang Gdr. Kaj Sten i Vesterborg 6000 Kr.

Der var al rimelig Grund til at likvidere Kaj Liljegreen, og Nedskydningen kom heller ikke som nogen Overraskelse for Befolkningen. Dertil havde den for længe daglig haft en makaber Indskrift paa Sukkerfabrikens Plankeværk for Øje. Den blev skrevet først paa Aaret og bestod af Liljegreens Navn og to Kors samt Aarstallet 1944. Paa samme Plankeværk førtes der Besættelsen igennem en sand Nervekrig, og da først Liljegreen var likvideret, fulgte flere Inskriptioner efter. Kun en af dem dog med nogen Realitet bag sig — og den kom først op, efter at den paagældende, Smed Aksel »Knak« Nielsen, Bredgade, var skudt ned paa Banegaarden først i 1945.

Mod Liljegreen havde der tidligere været et enkelt Attentat i Forbindelse med et Pistolattentat mod den nazistiske Slagtermester Jensen i Klostergade, men først den 29. Novbr. skete den egentlige Likvidering. Danagade, hvori Telefonhuset ligger, blev spærret af og Liljegreen dræbt af flere Kugler, mens han opholdt sig i Kælderen for at fyre. Gestapo søgte ivrigt at finde ud af, hvem der havde Forbindelse med Nedskydningen, men det lykkedes ikke trods udstrakte Afhøringer over hele Byen.

## Tyskerne skød deres Hjælper.

I disse Afhøringer deltog en Broder til Liljegreen. Ogsaa han var ivrig Nazist og i Gestapos Sold, og han havde svoret, at han ikke vilde give op, før han havde fundet dem, der skød hans Broder. Skæbnen vilde imidlertid, at denne Liljegreen blev skudt af Tyskerne. Det gik

Der passerede under hele Besættelsen en Mængde tyske og engelske Spærreballoner over Amtet. Her er en af dem fotograferet, før den blev halet ned ved Nakskov. Fik man fat i en i Stilhed, blev den lavet til dejlige Regntrækker.





saaledes til: Under en Razzia i Restaurant Bob i Søndergade i Nakskov, hvor Gestapo aabenbart var ude for at finde Kaj Liljegreens Morder, dukkede Broderen op sammen med en kvindelig Gestapoagent. Liljegreen gik gennem Lokalet, hvor Gæsterne blev holdt op, men da han kom til Bagdøren, troede en af de tyske Soldater, der tog Del i Aktionen, at Liljegreen var en Gæst, der søgte at undslippe. Han tømte sin M. P. i ham og dræbte ham paa Stedet. Nogle Uger senere dræbtes en tredje nazistisk Liljegreen. Han boede i Slagelse og skulde til København for at være Marinevægter, men ogsaa her satte en Likvidationsgruppe en Ende paa en Liljegreens Liv.

Den anden regulære Likvidation fandt som nævnt Sted i Begyndelsen af 1945. Den likviderede var en Smed ved Navn Aksel Nielsen med Tilnavnet »Knak«. Han havde tidligere arbejdet paa Værftet, men var nu kommet i Tyskernes Sold og stod for at skulle tiltræde en Rejse til Sjælland, hvor han arbejdede. Faa Minutter før Toget skulde køre, og mens Nielsen stod paa den overfyldte Perron med sin Familie, blev han skudt ned af en ukendt Mand, der forsvandt.

I Maribo var der en enkelt Gang Optræk til en officiel Likvidation, nemlig af Revisor-assistent Bjarne Wikbjerg. Der var fra Amtsledelsen sendt Folk ud fra Nykøbing for at foretage Nedskydningen, men Wikbjerg havde i Tide gjort sig usynlig, og man maatte nøjes med at ransage hans Værelse. - Ogsaa i Nykøbing F. var der Optræk til et Par Likvidationer, som imidlertid ikke kom til Udførelse. Man ønskede at henrette en Person, der gik under Navnet »Gadedrengen«, og laa to Gange paa Lur efter ham, men han slap fri — den ene Gang kun fordi Pistolen klikkede.

## To Ofre i Nykøbing – .

I intet Tilfælde var der paa Lolland-Falster Tale om Clearingmord, men naturligvis var der flere, der gik under Jorden for at undgaa eventuelle tyske Gengældelsesforanstaltninger, især i Nakskov efter Likvideringen af Telefonmontør Liljegreen. Alligevel kostede Frihedskampen direkte og indirekte nogle Ofre yderligere. Under en Razzia, som Tyskerne foretog i Nykøbing F.s Gader Natten til den 25. April 1945 i Anledning af en Sabotage, blev Afdelingsleder Svend Aage Rasmussen fra Firmaet Middelboe Outzen skudt ned i Jernbanegade, og samme Aften blev en af Deltagerne i Sabotagen, den kun 19-aarige Svend Aage Quaade Faber, Søn af Nykøbings Nationalbankkasserer, dræbt under en Skududveksling, som han tog Del i, da han blev anraabt af en tysk Patrulje.

Det lolland-falsterske Politi slap over Besættelsen med kun en død. Det var Politibetjent Petersen, Stubbekøbing, der døde i Buchenwalde.

## De tyske Haandlangere.

Efter at have været inde paa Likvidationerne og efter at tyskvenlige Personers Optræden har været omtalt i Forbindelse med de skildrede Begivenheder kan der være Anledning til at fæstne sig lidt ved Nazismens Udbredelse paa Lolland-Falster.

Det kan desværre ikke nægtes, at netop dette Amt, til Trods for at den direkte tyske Indflydelse ikke var overvældende, i høj Grad var med til at afstive Nazistpartiets Rækker. Begrebet »Tegnebogsnazister« stammer fra Lolland-Falster, og Ordet fortæller lidt om, af hvad Art Nazismen var — ofte rent opportunistisk. Disse Tegnebogsnazister var hyppigst

at finde paa Landet blandt Proprietærer og Gaardmænd, der som indædte L. S.'er i Nationalsocialismen gennem Knud Bachs Brillen saa en ny og bedre Dag stige frem for Landbruget. Et typisk Udslag af Tegnebogsnazisme var det, da de jyske Bønder efter en daarlig Høst lige først under Besættelsen henvendte sig til Lolland-Falster for at erhverve denne Egns kolossale Halmoverskud. Alt for lidt lolland-falstersk Halm fandt Vej til Jylland, hvor man kun vilde betale en rimelig Pris for Halmen. Den gik i Stedet til Tyskerne, der via Nationalbanken gladelig betalte 50 Øre pr. Kilo Halm. Til den Pris foretrak man at lukke Øjnene for nødstedte Landsmænd. Man maa dog lade disse lolland-falsterske Landmænd, at de har været deres Politik tro. Det er et af de faa Amter i Landet, hvor L. S. ikke er afgaaet ved Døden, men hvor der stadig sidder L. S. er paa Nøglestillinger indenfor Landbrugsorganisationerne, skønt der talrige Gange baade under og efter Besættelsen blev løbet Storm mod dem af mere ideelt indstillede Landmænd.

Den Mand, de lolland-falsterske Nazister i første Række fylkede sig om, var den nu herostratisk berømte Lensgreve Knuth til Knuthenborg, der som en af Partiets Spidser øvede en betydelig Indflydelse, især paa Midtjylland, hvor hans økonomiske Interesser var legio. I Bandholm samlede han en hel Skare af unge Nazister og lod dem udstyre med Uniformer, og naar der var Nazistmøder, optraadte Greven i Uniform og gav den i Selskab med Fritz Clausen, til hvis Stab han en Overgang hørte. Men allerede i 1942 var det Slut med Herligheden. Grev Knuth maatte vandre i Fængsel, straffet for Blodskam, og selv ikke hans tyske Venner kunde forhindre ham i at blive idømt 5 Aars Fængsel. Derimod kunde de faa ham ud igen. Knuth sad kun fængslet godt et Aar — saa blev han løsladt og meldte sig til tysk Krigstjeneste, vendte hjem uden Hæder og blev ved Kapitulationen interneret i Hillerød, hvorfra han senere førtes til Maribo. Som tiltalt i Sehested-Sagen idømtes Knuth i Juli 1947 2 Aars Fængsel og mistede almen Tillid i 5 Aar. Fængselsstraffen var udstaaet med Varetægtsarresten.

## „Spioncentralen“ i Lommelev.

Blandt hans nære Medarbejdere var Folk som Snedkermester Fr. Møller, Lommelev paa Falster. Møller, der blev Sysselleder efter Grev Knuth, var bl. a. Mester for den saakaldte »Spionagecentral« i Lommelev, der dog ikke bør tillægges nogen væsentlig Betydning. Han oprettede et Kartotek over tyskfejndtlige Personer paa Lolland-Falster og modtog iøvrigt Indberetninger om Folkestemningen i Amtet gennem en Række »Korrespondenter« i By og paa Land. Nogen større Indflydelse synes Indberetningerne dog ikke at have haft. Eksempelvis kan det nævnes, at en kendt vestlollandsk Nazist, Parcellist Vilhelm Petersen, Arninge, der var nazistisk Folketingskandidat, gav Indberetning om Høstudsigter og Foldudbytter, som de danske Myndigheder helst saa skjult for Tyskerne.

Som et »Kuriosum« kan det nævnes, at Grev Knuths nazistiske Indflydelse var saa stor paa Ungdommen i Bandholm, at to af hans Elever endte som Medlemmer af den berygtede Schiøler-Gruppe, der var en Undergruppe af Brøndums Bande. Det var Brødrene Ib Gerner Ibsen og Harry Egon Ibsen.

Værnemagere fandtes der naturligvis ogsaa, men dog ikke i noget stort Omfang, og deciderede tyske Virksomheder slet ikke. Blandt Værnemagerne maa man fremhæve Maskinsnedker Engel i Svinsbjerg, der udførte for 700,000 Kr. Barakarbejde for Tyskerne, samt Automobilforhandler Bernhard Petersen i Nykøbing F., der ogsaa fik sin Virksomhed kraftigt saboteret.

Endnu en kendt lolland-falstersk Nazist var Overpolitibetjent Ingvard Munk, Nakskov, der var en af de faa af Amtets Politifolk, der ikke var med i Modstanden mod Tyskerne. Han var en endog meget farlig Mand, der gjorde, at Politiet under sit underjordiske Arbejde maatte iagttage en ekstra Forsigtighed. Han havde blandt andet til Opgave mod Betaling at skrive Indberetninger til den berygtede Morder og Hipomand Ib Birkedahl Hansen. Han aflagde efter Kapitulationen Tilstaaelse.

## Sabotagerne paa Lolland-Falster.

Ud fra den Betragtning, at der ikke fandtes mange Størværnemagere paa Lolland-Falster og fordi man gerne saa, at der var Ro om dette Amt, blev Antallet af Sabotagehandling ret faa, men nogle Stykker blev dog gennemført, og det var ikke de mindste i Landet. Ligesom der ikke blev begaaet Clearingmord i Amtet, blev man heller ikke Vidne til noget Tilfælde af Schalburgtage, formentlig fordi de store Virksomheder, som der kunde have været nogen Mening i at schalburgtere, i for høj Grad direkte eller indirekte var til Gavn for Tyskerne selv — f. Eks. Skibsværftet i Nakskov, de mange Sukkerfabriker etc.

I Nakskov udførtes kun en eneste Sabotage under hele Besættelsen. Den blev foretaget paa Skibsværftet, og dens Tilrettelægning var saa speciel, at den kan fortjene lidt nærmere Omtale. Fra Amtsledelsen fik Grupperne i Nakskov Ordre til at ødelægge en Hansabaad, der var Nybygning Nr. 114 paa Værftet. Rundt om paa Landets Værfter var allerede adskillige Hansabaade - bestemt for Tyskerne - blevet ødelagt ved Sabotage, og kloge af Skade indførte Tyskerne i Nakskov, da Baaden nærmede sig Fuldførelsen, en Række Sikkerhedsforanstaltninger i Form af særlige Ausweiss og en bevæbnet Vagt paa 26 Mand.

Man havde besluttet at ramme Baaden paa et saarbart Punkt, nemlig i det store, støbte Stævnør helt ude ved Skruen. Man besluttede at gennemføre en Bluf-Aktion som Dækning over den egentlige Sabotage, og derfor tog de 6 Mand, der havde faaet Opgaven overdraget, en Dag de gik paa Arbejde, 15 Kilo plastisk Sprængstof med sig. Pakke for Pakke blev Sprængstoffet under Dagens Arbejde smuglet ned i Skibet for Næsen af Vagterne, og en af Sabotørerne maatte tilbringe hele Dagen nede under Maskindækket som »Modtager«. Kl. 7 Minutter i 16, da Arbejdet paa Værftet hørte op, anbragte man to 2 Timers Sprængblyanter i Ladningen og gik roligt hjem.

Bluffet bestod i, at der lidt i Kl. 18 trængte 11 bevæbnede Sabotører ind paa Værftets Grund. De holdt Vagtposterne op, ødelagde Telefonforbindelsen og lagde i det hele an til en Ødelæggelse af Hansabaaden. Imidlertid gik Tiden, og Sabotørerne var ved at blive nervøse. Bomben skulde springe Kl. 18, men Klokken blev 19, før Eksplosionen skete. Derpaa forsvandt Sabotørerne, og efter en Række indgaaende Afhøringer slog Tyskerne sig til Taals med, at Sabotagen var begaaet af udenbys Folk og tog derfor ingen Repressalier overfor Værftets Arbejdere.

I Retfærdighedens Navn skal det dog nævnes, at der blev gjort endnu et Forsøg paa Sabotage i Nakskov. Det var den 29. Oktober 1943, da man i en Lastbil, der holdt udenfor det nazistiske Hovedkvarter paa Maribovej, fandt en tidsindstillet Bombe, der blev uskadeliggjort før Sprængningen. Det var ellers en farlig Bombe af samme Type som den, der kort forinden havde sprængt Restaurant »Tosca« i København i Luften, og Tyskerne i Nakskov truede med Indførelse af Und-

Øverst: Der gik ogsaa engelske Bombemaskiner ned ved de lolland-falsterske Kyster. — I Begyndelsen af Besættelsen udviste Tyskerne en vis Pietet overfor de allierede Flyvere, der omkom under Nødlanding eller Nedskydning, og nederste Billede er hentet fra en saadan Begravelse under militær Honnør i Kappel. Senere begravede Tyskerne Englænderne i Huller i Strandkanten.



tagelsestilstand i Anledning af Attentatforsøget. — — Man maa til Falster, hvis man vil høre mere om Sabotage i Amtet. Der blev under Besættelsen flere Gange øvet Sabotage mod Hørskætteriet, men disse Sabotager udførtes ikke efter Amtsledelsens Ordre. Det gjorde derimod Sabotagen mod Bernhard Petersens store Maskinværksted og Monteringshal i Nygade den 25. April 1945. Begge Bygninger beskadigedes stærkt, og en Personbil og tre Lastbiler blev ødelagt. Desværre kostede Aktionen Nykøbing to Døde. Den ene, der dræbtes, var den unge Aage Quaade Faber, der deltog i Aktionen, mens den anden, Afdelingsleder Rasmussen, blev Tyskernes tilfældige Offer under Nattens Razziaer. Den 12. Marts 1945 foretog Frihedskæmperne en stor Aktion paa Nykøbing Havn, hvor man sprængte de store Benzin- og Olielagre i Luften, hvorved der foraarsagedes store Ildebrande.

## Færge og Jernbanen ødelægges.

Natten mellem den 17. og 18. Marts foretog man saa efter Ordre fra London den store Sabotage i Gedser, rettet mod Færgeforbindelsen til Warnemünde. Det var Færgen »Danmark«, det gik ud over, og Sabotørerne sprængte Baadens Hovedaksel og sænkede den delvis. Ogsaa Færgelejet blev molesteret, og for yderligere at ødelægge Forbindelsen sydpaa foretog andre Grupper en Sprængning af Sporskifterne ved Gedser og af Viadukten ved Lindeskovvejen. Sabotørerne var i Forvejen saa hensynsfulde at ringe fra Apoteket til Nykøbing F. Station for at fortælle Jernbanepersonalet, at det var omsonst at sende Tog sydpaa foreløbig.

Der udførtes isøvrigt talrige Jernbanesabotager paa Gedserruten, bl. a. ved Fiskebæk, og Tirsdag den 24. April 1945 Kl. 23,30 blev tre Jernbanebroer, som findes over Underføringen til Nykøbing Sukkerfabrik sydfor Stationspladsen, sprængt i Luften. Man havde anbragt fire Bomber under hver Bro, og Sprængvirkningen var saa kraftig, at nogle Godsvogne gik med i Løbet og der blev slaaet Hul paa to af Fabrikens Melassesiloer. Samme Nat ødelagde man ved fire Eksplosioner 14 Skinnestykker ved Fiskebæk-Marrebæk og havde dermed paany lammet Trafiken ned gennem Falster.

## Jøderne hjælpes bort.

Det Kapitel i den lolland-falsterske Frihedskamps Historie, der for Eftertiden vil staa som det smukkeste, maa blive det, der fortæller om de Dage, da uegennyttige Mænd og Kvinder paa Stubbekøbingegnen uden Tanke paa egen Risiko satte Livet ind for at hjælpe Hundreder af danske Jøder, som Tyskerne vilde føre til Tilintetgørelseslejrene, frelst over til Sverige. Sjældent har man under Besættelsen i Danmark set en hel Egn løfte i Flok som her og heller ikke set saa mange gode Eksempler paa Vovemod og Djærvhed. Det er næsten sandt, naar man har sagt, at det egentlig ikke gjorde noget, at man offentligt talte om, at Stubbekøbing og de smaa Fiskerlejer paa Østfalster var Eksporthavne for Jøderne, naar blot man ikke sagde det til Gestapo direkte — i den Grad holdt Folk sammen om at hjælpe Jøderne, at det kun i et enkelt Tilfælde lykkedes Tyskerne at slaa ned paa Jøderne og paa nogle af deres Hjælpere, nogle unge Mennesker fra København.

Allerede i nogen Tid før Tyskerne indledte Aktionen mod Jøderne i Danmark i Oktober 1943, havde Rygterne svirret, og en Del Jøder havde enten taget Turen over Øresund eller forberedte sig paa at slippe til Sverige. Den 1. Oktober, da Tyskernes officielle Meddelelse

kom om, at man vilde »udskele de jødiske Elementer af den danske Befolkning«, boede der paa Freys Hotel i Stubbekøbing en Del Jøder, som haabede at slippe til Sverige fra dette ret afsides Sted. I Stubbekøbing havde en Kreds af Borgere straks lagt Hovederne i Blød for at finde ud af, hvorledes Transporterne bedst kunde gennemføres, og den 2. Oktober mødtes Sagfører Ernst Thomsen, Bankbestyrer N. P. Jensen og Pastor Lund for at lægge Planer. Til sidst valgte man at gaa hen paa Hotellet til Jøderne for at aftale Flugten under mere praktiske Former, og det lykkedes saa godt, at man samme Aften fik dette første Selskab sat vel og lykkeligt over til Sverige fra Grønsund Færgested. Det var ikke Spor for tidligt, det skete. Tyskerne havde faaet Nys om Flugten, og om Aftenen blev der blæst en separat Luftalarm for Stubbekøbing for at hindre Aktionen. Samtidig besatte Tyskerne Byens Hoteller, Pensionater og Politistation og foretog en meget grundig Efter-søgning efter Jøder, men det var forgæves. Fuglene var fløjet, og Gestapo maatte indstille Razziaen med uforrettet Sag.

Dermed var der kommet Gang i Jøderejserne, og i de følgende Dage blev enkelte andre sendt af Sted. Bankbestyrer Jensen og Pastor Lund havde fundet hinanden i et godt Samarbejde og fik en stor Del af Æren for de heldigt gennemførte Rejser, men naturligvis havde de ikke »Eneret« paa at eksportere »Hønningdaaser«, som Jøderne kaldtes, og Situationen blev i hvert Fald i Begyndelsen noget udnyttet af nogle entreprenante Mennesker fra København, der gennemførte Rejser for Jøderne til ublu Priser.

Midt i Ugen kom der mere System i det hele. Pastor Lund og Bankbestyrer Jensen fik Forbindelse med de københavnske Lægers dygtige og velorganiserede Organisation under den unge Læge Kruhøffers Ledelse. Kruhøffer rejste paa et tidligt Tidspunkt til Falster for at undersøge et Rygte om, at der i Stubbekøbing Havn laa et svensk Skib, der vilde tage Jøder med over, og sammen med ham rejste Erik Weinø Andersen og Ole Secher, der uafhængigt var ude i samme Ærinde. I Nykøbing mødte de et andet københavnsk »Eksport-Selskab«, Henrik Fog, Per K. M. Høyer og Immanuel Talleruphuus. Høyer og Talleruphuus blev isøvrigt arresteret af Tyskerne og senere idømt hver tre Maaneders Fængsel for deres Andel i Jøderejserne. Ogsaa Læge Weinø Andersen fik Tyskerne fat i, og Domstolen takserede hans Arbejde til samme Straf. Heldigvis kom dog ingen af de tre til at af-sone Straffen.

Da Kruhøffer var kommet i Kontakt med Pastor Lund og Bankbestyrer Jensen, kom der Fart i Arbejdet, og Torsdag Aften den 7. Oktober gik det løs. Man fik da indkvarteret et ret stort Antal Jøder i forskellige Hjem i Stubbekøbing, i Præstegaarden saaledes fem. Præstegaarden blev isøvrigt paa Grund af sin centrale Beliggenhed brugt til Opsamlingssted for de Flygtninge, der kom til Byen fra København i Løbet af Fredagen og Lørdagen, og begge Aftener blev de, da det var blevet mørkt, i Biler kørt ud til Grønsund Færgested. Transporten foregik i alle Byens og Egnens Læge- og Dyr lægebiler, og Tyskerne kunde have gjort en god Fangst, hvis de havde anet, hvad der gik for sig ved det lille Færgested.

## Opsamlingscentralen flyttes.

Det varede imidlertid ikke længe før Præstegaarden, der ikke blot laa centralt, men ogsaa meget aabent midt paa Torvet, blev for farligt som Opsamlingssted, og man valgte derfor at flytte Centralen til Tvedegaard lidt udenfor Stubbekøbing, hvor Proprietær Erichsen og hans Frue med stor Beredvillighed aabnede deres Hjem for Flygtningene. Indskibningen af Jøder kom nu ikke alene til at foregaa over Grønsund, men ogsaa over Sortsø og Hesnæs,

hvor den lokale Politibetjent iøvrigt var blandt de ivrigste Hjælpere. Ogsaa Tvedegaard maatte man forlade, og man forlagde nu Residensen til Forstander Gaardmand paa Næsgaard Agerbrugsskole. Her gik det for første Gang galt. En Stikker havde alarmeret Tyskerne, og Lørdag Aften den 16. Oktober besatte de med en stor Udrykning Stubbekøbing, Landevejen og Grønsund Færgested. Der var den Dag ogsaa Opsamlingssted paa Moseby Præstegaard, og da Bilerne kom herfra og skulde ned til Grønsund Færgested, fik Bankbestyrer Jensen, der kørte den forreste Vogn, den Indskydelse at køre ind paa Næsgaard for at høre om Vejen var fri. Det blev Selskabets Redning, for paa Næsgaard kunde man fortælle, at et Par tyske Biler var kørt mod Grønsund.

Alle Bilerne blev nu dirigeret i Sikkerhed, men to af dem, der ikke var sluttet op med de andre, kørte en anden Vej og dermed lige i Tyskernes Fælde. Den ene Bil lykkedes det Chaufføren at svinge ind i en Gaard, hvor Passagererne undslap, saa Vognen var tom, da Tyskerne naaede hen til den, men den anden faldt i deres Kløer med alle Passagerer. Fire af disse, der var Halvjøder, blev sat paa fri Fod, og Læge Weinø Andersen blev af Tyskerne overgivet til Retten, hvor han først blev frifundet og derpaa dømt ved Landsretten. Derimod tog Tyskerne sig selv af en hollandsk og en polsk jødisk Flygtning, og af disse blev, saavidt vides, Polakken dømt til Døden. Weinø kom ikke til at afsone sin Straf.

De tiloversblevne Flygtninge paa Næsgaard havde en urolig Nat, idet Tyskerne kom tilbage og krævede en Razzia, men det lykkedes Landbrugslærer Lauritzen at faa dem overbevist om, at der ingen Jøder var paa Gaarden, hvorefter de tog bort.

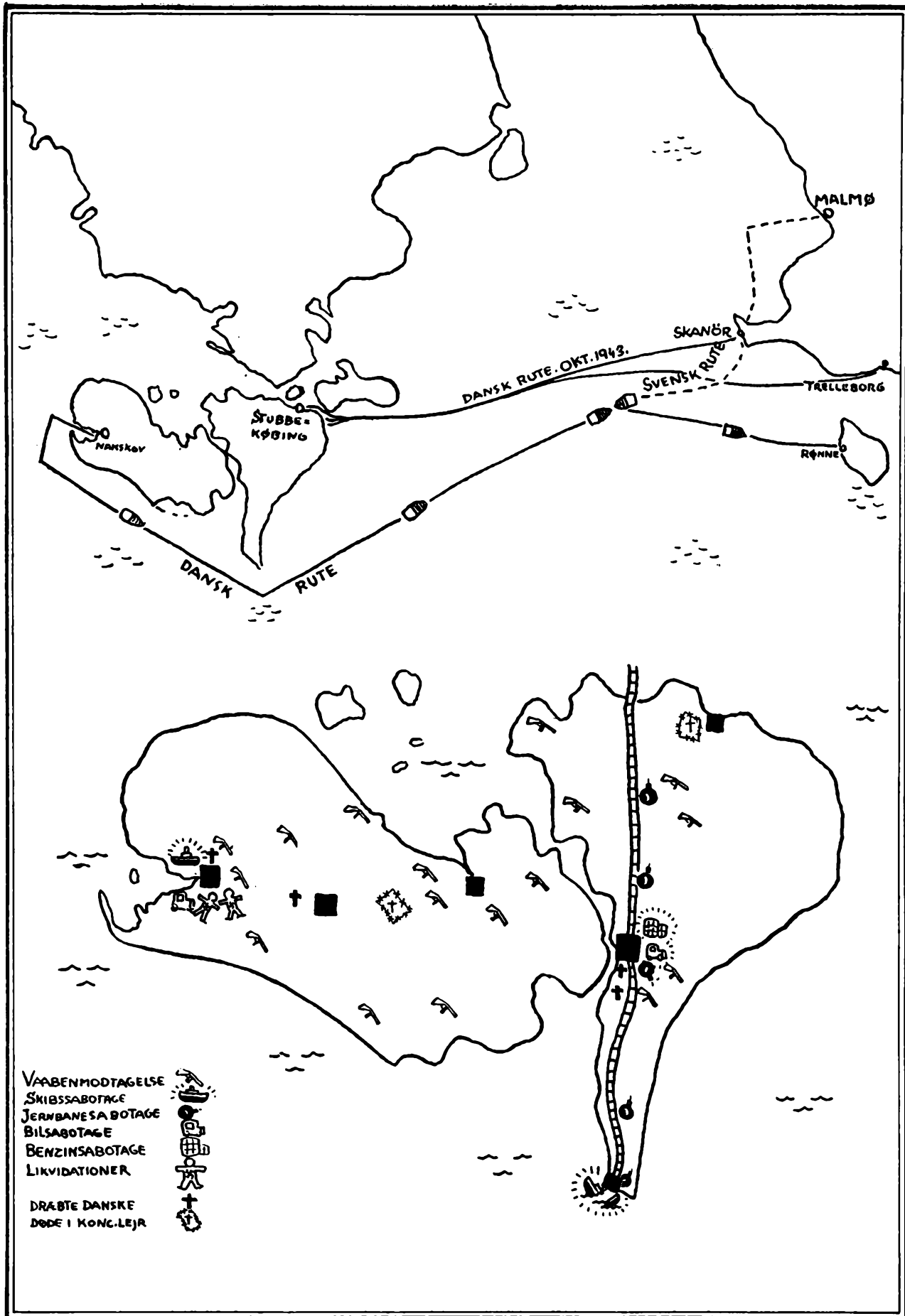
Foruden Bankbestyrer Jensen, der var primus motor i den lokale Flygtningeledelse, bør nævnes en Række brave Falstringer, der ydede et fortræffeligt Stykke Arbejde under Afskibningerne. Det var Folk som Pastor Lund i Stubbekøbing og Pastor Hovmand i Moseby, Havnefoged Jensen, Læge Ove Malling og Læge Strandbygaard, Skovrider Smith, Hesnæs, Forstander Gaardmand, Lærer Lauritzen og Lods Clemmensen i Grønsund. Det maa ogsaa nævnes, at Beboerne ved Grønsund Færgested var ganske overordentligt hjælpsomme. Da Overpræsident Bülow, der var Formand for Det classenske Fideikommis, der ejer Næsgaard, meddelte, at man ikke ønskede, at jødiske Flygtninge opholdt sig paa Gaarden og at disse derfor maatte rykke ud hos de omkringboende, forsynede Næsgaard paa Overpræsidentens Initiativ disse Folk med Naturalier til Flygtningenes Bespisning.

Men skal man fremhæve dem, der hjalp de danske Jøder over til Sverige, maa man endelig ikke glemme Processens sidste og maaske mest vigtige Led — Fiskerne, der paatog sig de farlige Transporter. Mange af dem kender man knap nok Navnene paa i Dag, men en enkelt kan fremhæves som et lysende Eksempel for sin Stand, nemlig Fisker Poul Nielsen, der Gang paa Gang sejlede over for Næsen af Tyskerne, enten med Jøder eller andre Flygtninge ombord i sin lille Baad.

## Næsten 500 Jøder sendt over.

Hvormange kom egentlig til Sverige ad denne illegale Rute? Organisatorerne er enedes om et Tal paa 457 Jøder og andre, og det skal nok stemme, muligvis ligger Tallet endog noget højere. Alle disse 457 Mennesker kom over i Tiden fra 1. til 16. Oktober, hvor man indstillede Trafiken paa Grund af den førnævnte tyske Aktion ved Grønsund Færgested. - Enkelte andre slap dog over fra Stubbekøbing og de østfalster-

Øverst en Skitse, der viser de illegale Sejlruter, der fra Lolland-Falster udgik til Sverige. Ruten fra Nakskov er Dansk-avensk Flygtningetjenestes og Ruten fra Stubbekøbing og Fiskerlejerne i Omegnen heraf den saakaldte „Jøderute“, der oprettedes i Oktober 1943. Det nederste Kort giver en skematisk Fremstilling af en Del af Begivenhederne under Besættelsen paa Lolland-Falster. — Se Signaturforklaringerne.





ske Fiskerlejer bagefter, og man holdt Organisationen i Live med Henblik paa en tysk Aktion mod de danske Studenter, som man ventede kunde iværksættes hver eneste Dag. I Tilfælde af en saadan Aktion skulde en væsentlig Del af Studenterne være eksporteret til Sverige ad »Jøderuten«.

Naturligvis var der mange andre, der under Jøderejserne vilde rejse ud fra Falster til Sverige, nu da Lejligheden gaves, men det var ikke altid Tyskernes Forfølgelser, der tilskyndede disse »Flygtninge«. Saaledes slog man ned paa en ung Pige, der saa meget tilforladelig ud, men som viste sig at være en Plattenslagerske, der havde følt Jorden brænde under sig. Hun naaede ganske vist over, men det svenske Politi blev underrettet og tog sig kærligt af hende. Et Par eventyrlystne Elever fra Bogø Kostskole blev hurtigt afsløret og sendt tilbage til Skolen. En Mand kom med til Sverige — men det var meget mod hans Vilje. Han var lidt for snakkesalig under Indtryk af de Penge, han havde tjent paa nogle Transporter, og tilsidst turde man ikke have ham gaaende i Stubbekøbing. Han blev smidt ombord i en Baad og maatte pænt blive i Sverige til Krigen var slut.

## Lensgreven som Matros.

Op imod Jul 1944 foretog Lensgreve Haugwitz paa Krenkerup en meget dramatisk Flugt til Sverige fra Stubbekøbing. Gennem Godsets Overinspektør blev Lensgreven, der følte sig truet af Tyskerne, sat i Forbindelse med Bankbestyrer Jensen, og man planlagde at sende Lensgreven af Sted Dagen før Lillejuleaften fra Hesnæs Havn. Denne Havn blev imidlertid spærret af tyske Politisoldater, hvorefter man opgav denne Plan og besluttede at lade Haugwitz foretage Turen fra selve Stubbekøbing Havn. Turen foregik Lillejuleaften Kl. 3 om Morgenen, og det var den dristige Fisker Poul Olsen, der stod for Turen. Lensgreven var blevet udstyret med en falsk Søfartsbog og Daabsattest og mønstret ombord som Matros, og mens han gik ombord, gik Nielsen ind i Tyskernes Vagtlokale og fik de falske Papirer stemplet. Alt gik godt, naar man ser bort fra, at det paa Grund af Kulden tog tre Timer at faa Baadmotoren startet. Kulden var imidlertid ogsaa et Gode, for den gjorde, at Tyskerne ikke kom ud af Vagtlokalet for at se Skibet sejle, og Vagtskibet ved Haarbølle raabte ikke Skibet bi, men nøjedes med at lade sin Projektør spille over Dækket paa Fiskerbaaden. Greven kom saaledes vel til Sverige, og allerede samme Eftermiddag stod Poul Nielsen ind i Havnen igen.

Kort efter Jul kom der en Del Gestapofolk til Stubbekøbing. De havde hørt, at Lensgreven paa Krenkerup var flygtet, men de fik fat i »en gal Ende« af Historien og den lille Affære blev aldrig afsløret trods energiske Afhøringer.

## Nykøbings Andel.

Foruden Befolkningen i Stubbekøbing og Omegn ydede ogsaa mange Borgere i Nykøbing F. en udmærket Assistance under hele den Tid, der blev arbejdet med illegale Transporter fra Falster. Mange Flygtninge blev nemlig af Sikkerhedshensyn først ført til Nykøbing F., og Læge Kruhøffer mødte en stor Imødekommenhed fra Nykøbingenserne, naar det drejede sig om Indkvartering eller anden Hjælp. Særlig bør her fremhæves Mænd som Sagfører Victor Larsen, Maskinhandler Mertz, Kredsdyrlæge Mondrup, Landinspektør Lorentzen og Direktør Nygaard. Sagfører Larsen paatog sig bl. a. Opbevaringen af de Penge, der var skaf-

fet til Transporterne, og da der paa et givet Tidspunkt var Underskud i Kassen, kautionerede han uden at blinke for et Laan paa 10,000 Kr. hos den uvurderlige Bankbestyrer Jensen i Stubbekøbing. Senere lykkedes det gennem Weinø Andersens og Ole Sechers Forhandlinger paa Kommunehospitalet i København at skaffe rigeligt med Midler til Transporterne, samtidig med at man under Læge K. H. Køster fik en fortræffelig Opsamlingscentral organiseret paa Bispebjerg Hospital. Yderligere kan fremhæves den allerede nævnte stud. med. Henrik Fog, flere Medlemmer af »Akademisk Skyttekorps« og Værten og Betjeningen paa Hotel »Phoenix« i Nykøbing, der ydede Flygtningehjælpen store Tjenester.

For at afrunde Billedet om Flygtningeruterne fra Lolland-Falster maa det nævnes, at der ogsaa udgik en illegal Rute fra Nakskov til Sverige. Det kunde maaske synes en lidt stor Omvej, men Dansk-svensk Flygtningetjeneste, som anlagde Ruten, regnede den for meget sikker, da ingen kunde tænke sig, at en Rute til Sverige kunde startes vestpaa fra Lolland. Baadene gik ned gennem Langelandsbæltet, søndenom Lolland og Falster og derpaa mod Nordøst til et fastsat Punkt mellem Danmark og Sverige, hvor Baade under svensk Flag mødte op og Udvekslingen fandt Sted. Ad denne Rute befordredes flere indenfor Frihedsbevægelsen meget kendte Mænd, bl. a. Flemming Bergsøe og en anden af Mogens Fogs næreste Medarbejdere samt Frederiksbergs Kommunaldirektør; men nogen Betydning som Storrute fik Ruten aldrig. Naar Udvekslingen med »Svenskerne« var sket ude i Østersøen, fortsatte Baadene til Bornholm og returnerede herfra til Nakskov.

## „Sorte Sara“s Flugt.

En Flugt med en vis Forbindelse med Lolland-Falster blev under dramatiske Forhold foretaget af en af de danske Ministrygere - M. S. I - . der var under Kommando af Løjtnant Gad den 29. August 1943, da Tyskerne vilde tage den danske Flaade, der imidlertid enten sænkedes eller undkom til Sverige.

M. S. I var den 28. om Aftenen gaet ind til Skelskør undervejs fra Køge Bugt til Horsens, og den 29. om Morgenen hørte man ombord, hvad der var sket med Flaaden, hvorfor man med 10 Minutters Varsel stod Havnen ud og gik sydpaa i den Hensigt at undkomme til Sverige. Man gik først til Agersø Havn, hvor Løjtnant Gad foretog en højst utjenstlig, men meget effektiv Handling. Han købte nemlig en Tønde Tjære og lod det marinegraa Fartøj male sort fra For til Agter, og da Masten var taget af Ministrygeren og Skytset dækket med et Sejl, lignede Baaden mest af alt en beskidt Slæbebaad. Den blev omgaaende døbt »Sorte Sara«, og Baadens Forandring blev fulgt med levende Interesse af hele den lille Havnebys Befolkning. Da der ingen tyske Skibe var i Syne sydpaa, fortsatte man Sejladsen om Aftenen, og da Gad ikke turde gaa gennem Bøgestrømmen, valgte han den længere, men sikrere Rute sydom Lolland. Altsaa sejlede »Sorte Sara« ned gennem Bæltet, stod Vestlollands Vestpunkt Albuen rundt og fortsatte under Sydlollands Kyst, rundt Gedsø Rev og op langs den falsterske Østkyst. Om Morgenen naaede man Hesnæs, og her gjorde man den Opdagelse, at der laa tyske Skibe. Til alt Held var Havnen under Uddybning, og Tyskerne tog givetvis Ministrygeren for en af de Baade, der hjalp til ved Uddybningen.

Ved et af de tyske Skibe - en Torpedobaad - laa tre danske Bevogtningsfartøjer, som Tyskerne havde opsnappet om Morgenen, da de gennem Smaalandsøhavet søgte at komme til Sverige. »Sorte Sara« blev imidlertid roligt liggende til ud paa Natten, og Tyskerne fattede ingen Mistanke, selvom deres Projektører ofte gik hen over Ministrygeren. Ved Midnatstid satte man fuld Kraft paa Motoren, og da Tyskerne blev klar over, at noget var

galt, var det for sent. »Sorte Sara« havde forlængst lagt Falster bag sig og var undervejs til Sverige, hvor den — takket være sin opfindsomme Chef — næste Morgen løb velbeholden ind i Trälleborg Havn.

## Modstanden i Befolkningen.

Naturligvis gav det, man kan kalde for den almene Modstand i Befolkningen sig ogsaa Udslag paa Lolland-Falster, ikke blot een, men mange Gange. De store Strejker i Landets Storbyer blev fulgt med vaagen Interesse, og det kom flere Gange til Sympatistrejker, selvom Byerne ikke altid fulgtes ad. Det var saaledes Tilfældet den 4. Juli 1944, hvor Nykøbing gik i Strejke som Følge af Begivenhederne i Forbindelse med den store Folkestrejke i København. Ved andre Lejligheder gik baade Nakskov, Maribo, Rødby og Sakskøbing helt eller delvis i Strejke, og ved enkelte Lejligheder var der Tale om lokale Strejker som Følge af tyske Overgreb. Det var saaledes Tilfældet i Nakskov den 9. Oktober 1943. Paa denne Dag blev der blæst Luftalarm, og Arbejderne paa Nakskov Skibsværft gik straks i Beskyttelsesrum. Som Følge heraf kunde nogle Jernbanevogne ikke flyttes, og Tyskerne derfor ikke faa en Militærbil igennem paa Værftets Grund. Tyskerne forlangte Arbejdere til Assistance under Alarmen med Flytning af Jernbanevognene, og da Arbejderne nægtede at forlade Beskyttelsesrummene, tvang tyske Soldater dem dertil med Vaaben i Haand. Efter Alarmen gik samtlige Værftsarbejdere hjem, og da de mødte næste Dag, var det for at iværksætte en »sit down«-Strejke, hvad Tyskerne blev meget misfornøjede over. Det endte med, at Tyskerne arresterede fire af Værftsarbejdernes Tillidsmænd og satte dem i Arrest paa Trelholm med Trusel om Deportation. Næste Dag var tyske Patruljer paa Færde i Gaderne og spredte paa Torvet Menneskemængden ved at affyre Skræmmeskud. Omsider blev Striden bilagt, men Tyskerne fik et klart Indtryk af, at Nakskovs Værftsarbejdere var ligesaa haarde Negle som Kollegerne paa B. & W., naar det gjaldt.

Den 18. September 1944 var en urolig Dag i Maribo. En tysk Soldat blev væltet af Cyklen af ophidsede Mennesker, og Tyskerne sendte Patruljer ud for at holde Skik paa Befolkningen. Herunder blev Smedesvend Ivar Poulsen anholdt, og der gik længe, før der igen var Ro i den ellers saa fredelige lille By.

Stor Harme vakte det over hele Amtet i et af de første Besættelsesaar, da Vinteren var særlig streng, at der en skønne Dag til Præstegaarden i Halsted ankom en hel Ladning fine Stenkul adresseret til »Den tyske Koloni i Halsted« - nærmere betegnet Provst Agger, hvis Hustru var tyskfødt. Provsten tog imod Kullene uden at blinke og fyrede med dem i Præstegaarden, og senere tog han sig paa at opbevare betydelige Mængder kostbare og sjældne Varer, som hans Svoger, der var i tysk Tjeneste, en Tid før Sammenbrudet havde fundet det forsvarligt at bringe til et sikkert Sted. Efter Kapitulationen blev Provsten da ogsaa in-

I de allersidste Dage før den tyske Kapitulation i Nordtyskland og Danmark var det selv for de tyske Tropper en indlysende Ting, at Krigen var tabt, og i Tusindvis søgte de tyske Værnemagts tropper at slippe tilbage til Hjemlandet fra de besatte Omraader. De fleste af Flugtforsøgene fandt Sted pr. Skib, men det var ikke alle, der naaede igennem. Royal Air Force bombede uafsladeligt de Skibe, der ladet med tyske Tropper gik ned gennem de danske Farvande. Men det var ikke altid, de engelske Bomber ramte de rigtige Maal — selvom man daarligt kan bebrejde R.A.F.-Piloterne, at de tog fejl. Den 3. Maj angreb saaledes en Afdeling lette engelske Bomber tre Ø. K.-Skibe, der laa for Anker i Nakskov Fjord ved den lille historiske Ø Slotø, kendt fra Kong Hans' Tid. De tre Skibe havde i maanedsvis ligget oplagt ved Øen tæt ind til Land, og ombord befandt sig kun et mindre Mandskab. De engelske Flyvere troede, at de tre Skibe var undervejs til Tyskland og gav dem det glatte Lag. Det gik især ud over »Java«, hvor et Par Mand blev saaret og Skibet saa haardt beskadiget, at det sank. De to andre fik kun mindre Beskadigelser. Dette Billede er taget fra den bombende britiske Maskine i det Øjeblik Bomberne falder over Ø. K.-Baaene. Man ser Eksplosionerne ved »Java«, og bagved ligger »Falstria« og »Jutlandia«. Paa Øen laa en Gaard, der blev antændt af Maskingeværkugler og nedbrændte. Faa Dage før var dens Udlænger ødelagt ved en anden Brand, saa nu var Ødelæggelsen total. Hvis man ser nærmere efter, kan man ser Granatsporenes Vej hen over Marken foran Gaarden.



terneret, men senere frigivet — en Frigivelse, der iøvrigt vakte ikke ringe Harme i de Kredse, der mente, at især den danske Præstestand havde et Ansvar under Besættelsen. Provst Aggers Sag blev senere behandlet for Tjenestemandsdømstol, og her blev han frifundet.

Denne og lignende Historier fandt naturligvis Vej til den lokale, illegale Presse, der havde vundet en ret betydelig Udbredelse. »Frit Danmark« udsendte saaledes et Blad i et betydeligt Oplag. Det blev dels trykt i Nakskov, dels i Stubbekøbing, der efterhaanden fik en saadan Kapacitet som Trykkersted, at det kunde dække ikke alene denne By, men ogsaa Nykøbing, Maribo, Rødby, Sakskøbing og Nysted. Foruden »Frit Danmark« fandtes der et enkelt kommunistisk Blad og nogle Byblade, bl. a. i Nakskov »Borgerposten«, der først begyndte at udkomme, da den tyske Flygtningeinvasjon kom. Den Morgen, Flygtningene var installeret i Byen og skulde begynde deres Udplyndring, havde alle Handlende, der laa paa »strategisk vigtige« Steder, faaet tilsendt et Opraab om ikke at handle unødvendigt med Tyskerne, og dette Opraab vakte almindelig Glæde. Senere udkom Bladet periodisk, men gik ind kort før Kapitulationen, fordi det havde mistet sin goodwill paa Grund af et daarligt funderet Angreb paa en kendt Borger.

## Flygtningestrømmen.

Det var ret sent, Nakskov fik tyske Flygtninge indkvarteret i sine Skoler og Hoteller, men baade Nykøbing og Maribo havde i længere Tid haft Indkvartering. Lige op mod Kapitulationen blev Situationen nærmest fortvivlet, fordi Tusinder af Flygtninge strømmede til de lollandske Havne ombord paa Skibe, der var undvejet fra de nordtyske Havne, lastet til Bristepunktet. Især Rødby blev hjemsøgt, og Rødby Havn mere end fordoblede sit Indbyggerantal i de sidste Dage.

I Nakskov foraarsagede Flygtningeinvasjonen en Rudeknusningskampagne, der efterhaanden tog et ret stort Omfang. Det begyndte med, at tyskvenlige Butikker fik Ruderne knust, og som Repressalier gik tyske Soldater derpaa om Natten rundt og slog med deres Geværkolber Ruderne ud hos tyskfiendtlige Handlende.

Et Gode medførte Rudeknusningen dog — den skaffede Byen af med en farlig, tyskvenlig Person, Fotograf Nielsen i Vejlegade, der var udstyret med Pistol og tysk Waffenschein, som han bl. a. benyttede til at true sin Vært med, naar han ikke kunde betale Huslejen. Da Nielsen fik sin Rude knust med en Mursten med en venlig Hilsen bundet ved, tabte han Modet trods Pistolen og stak af med første Tog. Han blev senere interneret andet Steds i Landet.

---

## Og Afslutningen paa det hele.

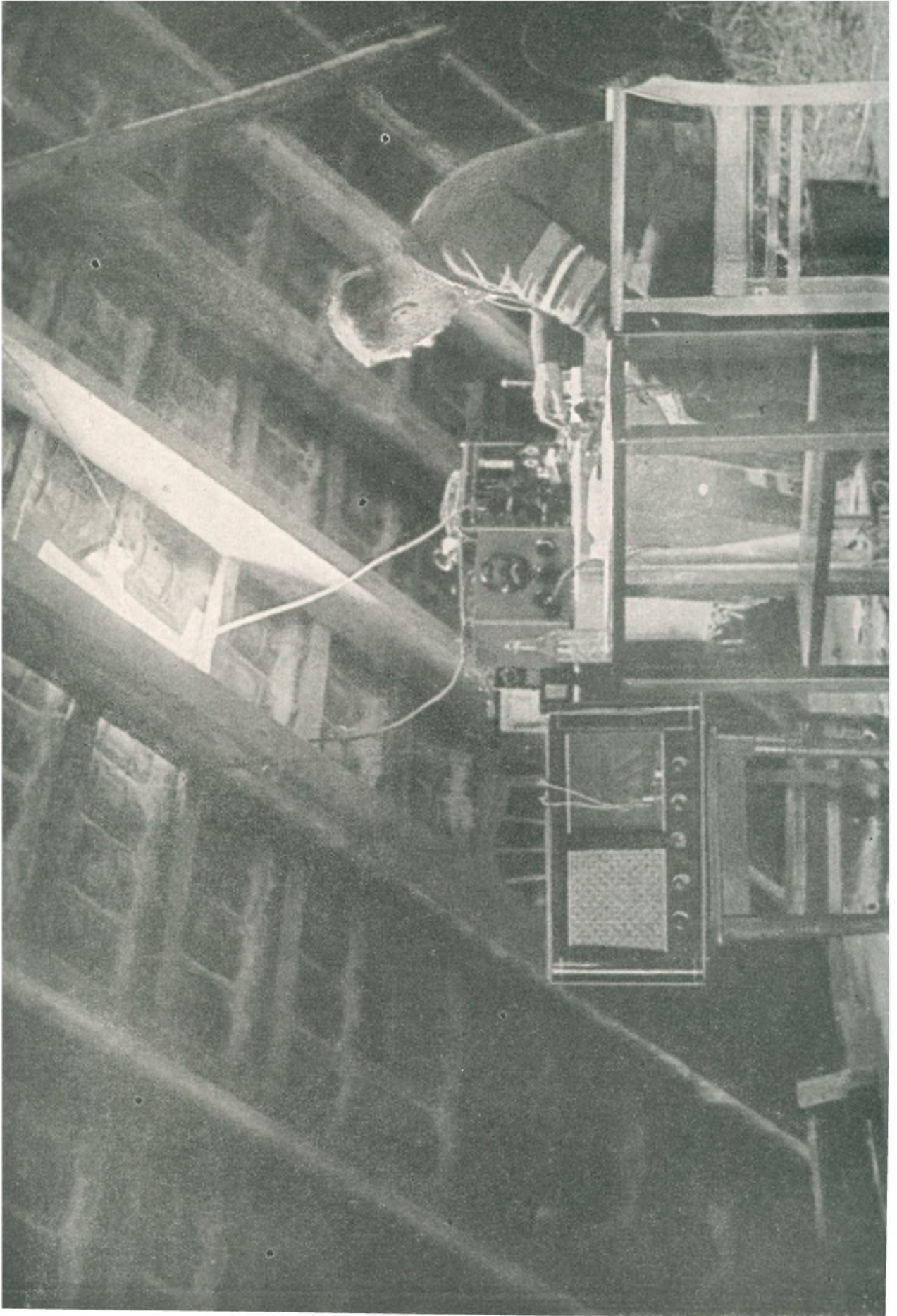
Og med disse spredte Træk fra Besættelsen og Krigen paa Lolland-Falster slutter denne Beretning med nogle faa Ord om selve Kapitulationen, der her som alle andre Steder kom som en lykkelig Bombe.

Det Lolland-Falster, der til at begynde med havde været noget sendrægtigt til at komme med, og som desværre paa Grund af visse Elementer i Befolkningen af det øvrige Land

var blevet betragtet som en lidt blakket Landsdel, fik den 5. Maj Lejlighed til at vise, at det var godt nok.

Ogsaa her skød Frihedskæmpernes Hær op af Jorden og tog — næsten uden Episoder — Magten i sin Haand. Et enkelt Offer kostede Kapitulationen i Nakskov. Nogle tyske Marinesoldater, der overskred en aftalt »Demarkationslinje« i Byen og gik en Tur bevæbnet, blev indviklet i Kamp med nogle Frihedskæmpere, og herunder blev en Tysker samt Ingeniør Jørgen Skov dræbt, mens en Tysker og flere forbipasserende Danskere saaredes.

Men end ikke denne Begivenheds tunge Skygge kunde hæmme Glæden over Befrielsen, og da de tyske Garnisoner rundt om i Amtet en efter en overgav sig endeligt til Montgomerys Soldater, tog man med frisk Mod fat paa Udrensningen overalt paa Sydhavsøerne.



# MODSTANDSBEVÆGELSEN PAA BORNHOLM

## DANMARKS GRÆNSELAND MOD ØST

Af Redaktør V. KJØDT

**B**ornholms geografiske Forhold — det lille, afgrænsede Omraade beliggende langt ude i Østersøen — skaber ofte Øen særlige Problemer og særlige Vilkaar og gjorde det ikke mindst under den Krig, der nu er til Ende. Stort set var vel Udviklingen under Besættelsen sideløbende med Udviklingen i det øvrige Land, men der var dog Afvigelser, hvilket ogsaa gælder for Modstandsbevægelsens Arbejde og Opgaver. De store Sabotager kendtes ikke paa Bornholm. Der fandtes ikke strategisk vigtige Banelinier eller Krigsfabriker, der nødvendiggjorde den Art Aktioner. Mindre Sabotager fandt Sted, men den organiserede Modstandsbevægelse havde tre Hovedopgaver: Vaabentransit Sverige-Bornholm-København, Flygtningetransit København-Bornholm-Sverige og endelig Dannelsen af væbnede Grupper paa selve Øen til Bistand ved eventuel allieret Landgang eller til væbnet Opstand, dersom Ordre hertil maatte indløbe fra højere Sted. Til disse tre Hovedopgaver føjede sig Distribution af illegale Blade, militær og politimæssig Efterretningstjeneste og Oprettelse af Kartotek over Personer, hvis Holdning havde været unational.

Mens Udviklingen under Besættelsen omend med Afvigelser laa paa Linie med det øvrige Land, ændredes dette Billede afgørende i Dagene efter 5. Maj. Det var, mens Freden fejredes efter Kapitulationen, at Krigen for Alvor kom til Bornholm. Det vil derfor for Bornholms Vedkommende være nødvendigt at føre Skildringen nogle Dage videre udover Kapitulationsdatoen, ogsaa fordi Dagene, der fulgte, blev en Ildprøve for den lille bornholmske Frihedshær, — de Dage, da Bomberne lagde store Dele af de to største bornholmske Byer — Rønne og Nexø — i Ruiner, og de Dage, da de russiske Tropper gjorde Landgang, og Modstandsbevægelsen paa Bornholm i Henhold til Forholdsordre fra Generalkommandoen samarbejdede med Russerne ved Afvæbningen af den tyske Besættelsesstyrke.

## Modstandsbevægelsens Spirer.

En udtømmende Redegørelse for Modstandsbevægelsens Opstaaen paa Bornholm er der næppe nogen, der er i Stand til at give i Enkeltheder, idet en Modstandsbevægelse begyndte til forskellig Tid i forskellige mindre Grupper, der arbejdede uafhængigt af hinanden, saaledes at en Modstands-

Modstandsbevægelsens Radiosender paa Nyker Præstegaards Loft.



bevægelse maa siges at have været i Gang væsentlig tidligere end det relativt sene Tidspunkt, hvor en egentlig Organisation blev opbygget og efterhaanden fik samlet praktisk talt alt i én illegal Bevægelse, der fik knyttet Forbindelse over Vandet til Frihedsraadet i København, fik dettes Anerkendelse og arbejdede efter dettes Direktiver.

Fra Tiden før en samlet Organisation blev til, skal gives nogle spredte Træk, der tilsammen vil tegne en Skitse af, hvorledes Modstanden groede paa Bornholm. Den passive Modstand — den kolde Skulders Politik — træffer vi selvsagt helt tilbage til den 9. April 1940 stadig bredende sig til større og større Kredse under Indflydelse af Propagandaarbejdet gennem illegale Blade, paa lukkede Partimøder og gennem den engelske Radio. Øens tre Dagblade havde alle efter Tur Konflikter med Tyskerne. Bornholms Socialdemokrat lagde for med en Bøde for en ledende Artikel og blev senere forbudt nogle Dage for en sjov lille Historie om et Hundetyveri. Hunden var stjaalet af tyske Marinere. Dette blev naturligvis ikke skrevet i Bladet, men i Stedet skrev man, at det tidligere, naar der kom græske Skibe i Havnen, hændte, at der forsvandt Katte, men »nu kommer der jo ikke græske Skibe«. Dette betragtedes som en Haan mod den tyske Værnemagt, idet man i den lille Betragtning saa en Insinuation af, at Tyskerne ikke alene havde stjaalet Hunden, men ogsaa spist den! Bornholms Avis fik en Bøde for en Artikel, der motiverede Christmas Møllers Rejse til England, og Bornholms Tidende maatte bøde for en udfordrende Overskrift. Som en lille Pudsigheid kan nævnes, at Bornholms Avis langt senere — i Foraaret 1945 — blev forbudt i fire Uger for at have forsynet et Telegram om engelsk Fremrykning mod Mandalay med følgende Overskrift laant fra Kiplings Mandalay-Vise: »Kom igen Soldat fra England, kom igen til Mandalay«.

## Efterretningstjenesten.

Spirerne til den organiserede, aktive Modstandsbevægelse finder vi adskillige Steder til forskellige Tidspunkter og i Begyndelsen uden indbyrdes Forbindelse. For mig ligger det nær at nævne Efterretningstjenesten, der var det, der bragte mig selv fra den mere passive over i den mere aktive Modstand. Andre virkede dog paa dette Omraade længe før jeg. Det kan saaledes fortælles, at Konsul, kgl. Vejer og Maaler Alfred Bidstrup i Rønne allerede i Krigens Begyndelse sørgede for, at Kopi af Tegninger til tyske Fæstningsanlæg paa Bornholm kom til København og rette vedkommende i Hænde.

Konsul Alfred Bidstrup arbejdede senere under Jødeforfølgelserne med Flygtningetransporter, hvilket han med sine gode Forbindelser i Skibsfartskredse havde alle Forudsætninger for, og kom ogsaa ind i Arbejdet med Vaabentransit, idet Vægthuset ved hans Vejerbod paa Havnen blev flittigt benyttet som midlertidigt Oplagssted for Vaaben. Gennem dette Arbejde kom han paa et givet Tidspunkt i Kontakt med den organiserede Modstandsbevægelse, hvis Kerne til Dels udgjordes af Folk, der forud havde været med i netop disse Opgavers Løsning.

Indenfor Efterretningstjenesten er der en Hændelse, der fortjener at fremdrages særskilt, da den var af usædvanlig Karakter og næsten lidt af en historisk Begivenhed. En Dag i Eftersommeren 1943 var der fra Bornholm observeret en ualmindelig hurtigt flyvende lille Flyvemaskine, der under Farten udsendte en mærkelig Brummen. Den styrtede i Havet, men da man sejlede ud for at finde den, fandt man ikke saa meget som en Olieplet. Nogen Tid efter — den 22. August 1943 — indberettedes til Politiet, at en Mand under et Ophold i Pedersker paa Sydøstbornholm havde set en lignende lille Flyvemaskine, der kom med

stor Fart og med en sær buldrende Lyd. Dens Flugt var urolig. Den duvede i Blæsten som en vraltende And. Flammer slog ud fra dens Bagende. Kort efter styrtede den ned paa en Mark i Bodilsker, richochetterede og sprang et Stykke paa ca. 40 Meter. Paa det sidste Nedslagssted fandtes nogle større sammenhængende Dele, mens Resten af »Maskinen« var splittet viden om.

Det lykkedes Politikommissær Johs. Hansen, Rønne, og Marinens daværende Repræsentant paa Øen, Kaptajnløjtnant Hassager Christiansen, at naa Nedslagsstedet 20 Minutter før Tyskerne. De konstaterede straks, at der ikke var Tale om en Flyvemaskine. Der var bl. a. ingen Besætning. En nærmere Undersøgelse syntes at vise, at man stod overfor det første Eksemplar af V. 1-Bomben, der nogensinde var landet udenfor Tyskland. Dog mente man, at der maatte være Tale om et Øvelses- eller Eksperimenteksemplar, da der var en støbt Blok dér, hvor der ellers skulde være Sprængladning. Senere Oplysninger, efter at V. 1-Bomben er blevet kendt, har vist en nøje Overensstemmelse mellem Beskrivelserne af denne og den Rekonstruktion, det var muligt at foretage af den i Bodilsker landede Genstands Udseende. Man fik den omhyggeligt fotograferet, opmaalt og beskrevet, inden Tyskerne naaede frem. Kopier af disse Beskrivelser gik rent tjenstligt til de respektive danske Myndigheder, men samtidig sørgede Politimanden for at sende et Sæt Beskrivelser og Billeder direkte til England. Der er Grund til at tro, at ogsaa Marinens ene Eksemplar efter den 29. August fandt Vej sammestedshen. I April 1944 landede en lignende Bombe i Østermarie, men denne indeholdt Sprængladning, eksploderede og blev splintret saaledes, at Rekonstruktion var umuliggjort.

Politikommissæren blev senere taget af Gestapo sigtet for Spionage, men blev efter Ophold i Vestre Fængsel, gentagne Forhør i Shellhuset og Internering i Horserødlejren atter løsladt. Han gik derefter »under Jorden« paa Bornholm, til han paa Modstandsbevægelsens Foranledning tog til Sverige, dels fordi man fandt, at han var stærkt i Farezonen, dels fordi der var Opgaver, man ønskede, han skulde varetage derovre. Marineofficeren blev ligeledes sigtet for Spionage og underkastet Tortur i København. Han blev befriet af den derværende Modstandsbevægelse og sendt til Sverige, hvor han efter at være blevet restitueret gjorde et betydeligt Arbejde og blandt andet var den bornholmske Modstandsbevægelses Tillidsmand, naar Flygtninge eller kidnappede Stikkere sendtes til Sverige, eller naar det gjaldt Vaabentransporter fra Sverige til Bornholm etc.

En fast Efterretningsforbindelse blev knyttet paa følgende Maade: En Aftenstund kom der til mig en Bekendt, der fortalte, at han var kommet illegalt fra Sverige og agtede sig illegalt videre til København. Jeg fik hans Forklaring bekræftet gennem den Skibsfører, der havde bragt ham til Bornholm, og gennem en Mand, der havde Tilknytning til den kommunale Administration, blev et falsk Legitimationskort fremskaffet, saa han kunde fortsætte Rejsen med den ordinære Rutebaad, — ved et mærkeligt Træf samtidig med, at Gestapo med den samme Baad som Fange bortførte den lige omtalte Politiassistent og en anden Rønneborger, der var blevet arresteret. Før min Bekendt og jeg skiltes, var jeg gaaet ind paa at sende ham militære Informationer fra Bornholm, havde faaet Tips om, hvad man ønskede at vide, havde faaet udleveret en Adresse at skrive til og et Nummer at skrive under. I den kommende Tid syslede jeg i al Stilhed med denne lille Virksomhed, men fandt det saa fornødent at udvide den med enkelte Hjælpere og kom derved under Vejr med, at ogsaa andre allerede arbejdede i samme Branche. Et større Opsving tog denne Tjeneste, da jeg senere kom ind i en Organisation, saaledes at hele dens Materiale og Stab af Tillidsmænd Øen over kom ogsaa denne Gren af Virksomheden til Gode. Af Medarbejderne fra denne senere Periode kan nævnes en Mand, knyttet til Fyrvæsenet og derfor med

glimrende Muligheder for en nøje Kontrol med tysk Skibsfart, en yngre Politimand Olesen, der forenede Opfindsomhed og Dristighed og dertil var en habil Fotograf, samt Tillidsmanden i Nexø, der blandt andet fremskaffede en Beretning fra en fransk Statsborger, der var tvangsindlagt i den tyske Marine, og som gav en Skildring af Forholdene i de tyske Østersøhavne. Et vist Samarbejde fandt ogsaa i en Periode Sted med Marinens officielle, omend lige saa hemmelige Efterretningstjeneste.

Kort før Krigens Slutning fik jeg yderligere Besøg af et Par dygtige Fotografer sendt til Bornholm for at supplere de indsendte Oplysninger med Fotografier af Tyskernes Anlæg — Pejleanlæg, militære Anlæg o. lign. — i Klemensker, et vistnok ganske udbytterigt Besøg, hvorunder de fik god Assistance af den ovennævnte Politimand.

## Flygtningehjælpen.

Et Omraade, hvor Bornholm tidligt kom med, var Flygtningetransporterne. Det var særlig Jødeforfølgelserne, der medførte en livlig Transportvirksomhed. Ogsaa i denne Branche træffer vi som før nævnt Alfred Bidstrup. Medvirkende til en Aktivitet paa Transportomraadet var ogsaa, at nogle amerikanske Flyvere nødlandede paa Øen, ialt ca. 30 Stykker, hvoraf de allerfleste kom til Sverige. I denne Periode opstod den senere stærkt benyttede Fiskerbaadsrute, der blev en næsten fast Institution. Dens Virksomhed, der fortsattes Resten af Besættelsestiden, kulminerede i Februar 1945, hvor der paa Grund af Isvanskeligheder i Øresund sendtes et forholdsvis stort Antal Flygtninge over Bornholm. Blandt dem, der særlig arbejdede med »Rejsebureauet«, træffer vi Folk som Hotelejer Lyngby, Vognmand Ole Holm, der desuden besørgede Kørselen ved Vaabentransporterne, Postbaadfører Peter Sonne, Proprietær Niels Koefoed, Almegaard, Gaardejer Madsen, Sandegaard, hvis Døre altid stod gæstfrit aabent for Flygtninge, Fyrmester Jacobsen, Christiansø, og flere djærve Fiskere, der tog deres Tørn uførtødent og udførte deres Sejlads saa behændigt, at Ruten aldrig blev opdaget, skønt Tyskerne, der efterhaanden var blevet klar over dens Tilstedeværelse, satte meget stærkt ind paa dens Afsløring. Men ogsaa mange Motorfragtskibe og Rutebaadene har Æren af adskillige Flygtnings lykkelige Redning. Da en Organisation dannedes, fik denne navnlig Forbindelse med Fiskerbaadsruten, der fra det Tidspunkt betragtedes som Organisationens faste Rute uanset, at den arbejdede fuldstændig selvstændigt, men den stod altid til Organisationens Raadighed til dennes specielle Formaal, og Samarbejdet mellem Medlemmerne af Ruten og Organisationen iøvrigt var den bedste. Medlemmerne stod ogsaa, om ikke alle, saa for Hovedpartens Vedkommende i Organisationen som Tillidsmænd, Gruppemedlemmer eller paa anden Maade. Det var desuden den Gren af Virksomheden, man tillagde noget af den væsentligste Betydning. Man regner med, at ca. 800 Personer alt ialt ad forskellige Veje er bragt via Bornholm til Sverige, — deraf 350—400 gennem den »faste Rute«.

Man kan i det hele taget næppe overvurdere, hvad denne Hjælp til Flygtninge har betydet for Modstandsbevægelsen paa Bornholm, idet mange gennem dette Arbejde kom ind i en aktiv, illegal Virksomhed, deriblandt mange af dem, der senere blev Bevægelsens bærende Kræfter. Det var ogsaa medvirkende til at knytte Forbindelsen til København. Overlæge, Dr. med. H. Chr. Olsen, Rønne, beretter saaledes, at han under Jødeforfølgelserne assisterede en jødisk Kollega. Senere fik han fra »Ringens« sendt en kommunistisk Flygtning, og derigennem fik han den Forbindelse med »Ringens«, der senere blev værdifuld,

Den tyske Kommandant v. K a m p t z, der nægtede at kapitulere, fotograferet udenfor Amtsgaarden i Rønne.



da en egentlig Organisation dannedes. Mangt og meget kunde fortælles om hele Flygtningetransportvæsenet. I det foregaaende er Hovedlinierne ridset op. Derudover skal jeg nøjes med nogle Smaatræk.

Medens det lykkedes at faa de amerikanske Flyvere til Sverige for største Delens Vedkommende, blev nogle taget under Ophold hos en Avlsbruger i Rutsker. En Mand i Omegnen havde optraadt som Angiver. Tyskerne tog baade de paagældende Flyvere og Avlsbrugeren med sig. Da Avlsbrugeren kom i Forhør og fik foreholdt sin Forbrydelse — at have skjult og hjulpet amerikanske Flyvere — erklærede han frimodigt, at det ikke passede. Alt, hvad han havde gjort, var at give nogle stakkels, sultne tyske Soldater lidt Mad. Han maatte da kunne se paa deres Klædedragt, at det var Amerikanere, mente Tyskerne. Nej, han havde ikke Forstand paa Uniformer. Jamen, saa Sproget . . . . . det maatte dog have sagt ham, at det ikke var Tyskere. Hvortil Manden svarede med den paa Bornholm siden da klassiske Replik: Nej, jeg forstaar kun Bornholmsk!

Det lykkedes Avlsbrugeren at gennemføre sit Spil saa godt, at Tyskerne ansaa ham for at være imbecil og lod ham gaa. Saa overlader jeg trygt til Læserne selv at dømme om, hvem der var dumtest — Avlsbrugeren eller Tyskerne!

Det bør iøvrigt nævnes, at Politiet havde sin meget store Andel i, at de fleste af Amerikanerne blev bragt i Sikkerhed.

En Dag i Begyndelsen af 1945 kom tre ukendte Mænd ind paa Bornholms Avis Redaktion og anmodede om at maatte tale i Enrum med Redaktøren. Jeg oplyste, at det var mig, men at de frit kunde udtale sig, selvom min Medarbejder var til Stede. Man var den Gang ikke alt for stolt af at tale i Enrum med fremmede ubekendte, der ikke kom med et eller andet Stikord. Det viste sig imidlertid, at det var tre Flygtninge. De havde i København faaet Besked om, at de skulde henvende sig paa Dams Hotel i Rønne, saa vilde Resten gaa af sig selv. Imidlertid havde der ved Rutebaadens Afgang fra København været en Gestapo-Razzia, hvorved en halv Snes Personer, der alle agtede sig via Bornholm til Sverige, var blevet paagrebet. En af dem mentes at have røbet Mødestedet — Dams Hotel — og det er troligt nok, idet vi hurtigt konstaterede, at en kvindelig Stikker efter Skibets Ankomst indfandt sig paa Hotellet for aabenbart diskret at holde Vagt derhenne. Fire-fem andre af Passagererne havde undgaaet Anholdelse, men havde maattet deponere deres — selvfølgelig falske — Legitimationskort hos Tyskerne paa Overfarten, hvorfor de med Føje frygtede en mere nærgaaende Undersøgelse efter Rejsens Slutning. Disse fire-fem Mand havde derfor forladt Skibet i Falsterbokanalen, og en af dem havde tilraadet de tre, der senere kom til mig, at prøve at henvende sig paa Bornholms Avis, dersom de ikke turde forsøge det aftalte Mødested. Jeg vilde dog ikke paa Forhaand tro paa de tre ubekendte, men da de saa rykkede ud med, at de skulde træffe Hotelejer Lyngby, ringede jeg til ham. Han kom straks efter til Stede og identificerede de tre Mand som Flygtninge, der skulde med Fiskerbaadsruten. Det viste sig, at de ligefrem havde en Art Billet med. Saa var alt i Orden. Et Par andre Flygtninge — den ene en kendt Forfatterinde — blev ligeledes opsporet ude i Byen og kom ned til Avisen, mens endnu en enkelt opholdt sig skjult et andet Sted, men senere vovede sig hen til Dams Hotel.

Der var nu den Vanskelighed, at jeg i den givne Situation var bange for, at den faste Rute ikke kunde fortsættes i hvert Fald før efter en Rekonstruktion, idet det oplystes, at en af dem, der »sprang« i Falsterbo, af Gestapo var blevet spurgt om sit Ærinde i Rønne. Han havde sagt, at han skulde besøge sin Svigerfader, og da han dernæst blev spurgt, hvem Svigerfaderen var, havde han udslynget formentlig det eneste Navn, han kendte i Rønne, Vognmand Ole Holm, Rutens faste Vognmand. Nu var der den Hage ved Forklaringen, at

Ole Holm var en ret ung Mand, der ikke havde Børn over Konfirmationsalderen. Flygtningens Forklaring til Tyskerne kunde meget vel medføre en Undersøgelse fra disses Side overfor Vognmanden, ligesom man ikke kunde vide, hvad der paa anden Maade var sivet ud ved Gestapo - Razziaen.

Imidlertid mente jeg, der samme Aften forelaa en anden Rejsemulighed. Tyskerne havde nogen Tid forud arresteret fhv. Højskoleforstander Gamborg Nielsen, der hensad i Rønne Arrest, hvor der var dansk Personale. Det var aftalt (gennem daværende Medlem af Lokalkomiteén Lærer Håkansson), at Fængselsbetjenten den Aften skulde lukke Gamborg Nielsen ud, hvorefter saavel han som Fængselsbetjenten samme Aften skulde afgaa med en Skonnert fra Rønne Havn. Skonnertens Navn kendte jeg ikke, men jeg vidste, at Arrangementet om Skibslejlighed var truffet gennem Lods Svendsen, hvorfor jeg henvendte mig til ham med Forespørgsel, om Skipperen kunde tage fem Personer til. Svaret var bekræftende, idet nogle andre, Skipperen havde ventet paa, var udeblevet. Sagen laa aabenbart saaledes, at en Del af det store Antal Flygtninge, der den Dag skulde komme til Bornholm, og hvoraf saa mange var taget eller var sluppet bort i Falsterbokanalen, var bestemt til Fiskerbaadsruten, mens en anden Del skulde have været med den samme Skipper, som havde paataget sig Transporten af Gamborg Nielsen og Fængselsbetjenten. Til alt Uheld blev der hejst Stormvarsel om Aftenen, hvorfor Skipperen maatte udsætte Afrejsen en Dag. Flygtningene blev derfor indkvarteret for Natten i forskellige Hjem, og »Løsladelse« af Gamborg Nielsen blev udskudt, da vi fandt det mest hensigtsmæssigt, at »Løsladelsen« skete samme Aften, som Afrejsen kunde finde Sted, da man maatte paaregne, at en saadan Befrielse af en Fange vilde faa Tyskerne til at udfolde store Bestræbelser i den nærmest følgende Tid dels for at finde ham, dels for at hindre alle Muligheder for Afrejse fra Øen.

Det blev ikke særlig haardt Vejr, og vi glædede os til en nem og smertefri Afrejse næste Aften, da jeg pludselig om Formiddagen næste Dag erfarede, at vor Skipper var blevet arresteret af Gestapo. Imidlertid meldte den faste Rutes Folk sig i Løbet af Dagen og erklærede, at de gerne vilde fortsætte med Ruten uden Hensyn til det passerede, og saa rulle da om Eftermiddagen Flygtningene afsted. Vognmand Holms Chauffør afhentede dem. De blev bragt til Afskibningsstedet og kom — som alle andre, den Rute har taget sig af — i god Behold til Sverige.

Skipperens Arrestation havde dog visse uheldige Følger. Gamborg Nielsen blev umiddelbart efter ført til København af Tyskerne, saaledes at Muligheden for hans Befrielse var forpasset. Desuden arresterede Tyskerne den før nævnte Lods Svendsen. Det lykkedes ham dog at bluffe dem saa fuldkommen, at de lod ham gaa igen, og et Par Dage efter sad han i Sikkerhed i Sverige.

Fra tysk Side blev der — som tidligere nævnt — gjort en betydelig Indsats for at afsløre Ruten. Det farligste Forsøg blev gjort af en kendt Stikker — Overbetjent Sund, — der var Medlem af en nazistisk Politigruppe i København. Sund havde tidligere været ansat i Svaneke og var derved lokalkendt paa Bornholm, men til Gengæld var der ogsaa mange, der huskede ham og hans Sympatier. En Dag i Begyndelsen af 1945 dukkede han op under falsk Navn paa Dams Hotel. Han lod skinne igennem, at han som saa mange andre Politifolk arbejdede illegalt.

Fra Hotellet gik der imidlertid omgaaende Beretning ud, dels til Politiet i Rønne, dels til Konsul Alfred Bidstrup, dels til mig. Sund blev meget hurtigt identificeret. Jeg sendte Besked til København med Anmodning om omgaaende at faa at vide, om man der kendte noget til hans Meriter. Konsul Bidstrup indledede personlig en Skygning af ham, og Politiet traf Anstalter til at faa ham uskadeliggjort. Det viste sig, at han var ude for at finde

Flygtningeruten, og Politigruppen besluttede sig da til at faa ham sendt til Sverige til Internering. To af Sunds tidligere bornholmske Politikolleger inviterede ham til Middag paa et Hotel i en af Kystbyerne, og efter Middagen spadserede de en Tur langs Kysten, hvor nogle Hjælpere paa et givet Sted var stationeret. Sund blev her overmandet ved et pludseligt Angreb, men ikke uden en meget hidsig Kamp, der til Dels foregik i Vandet, idet han, da de med en Robaad skulde have ham ud til en ventende Fiskekutter, sprang overbord. Det berettes, at han fik en meget ilde, men saavel nødvendig, som velfortjent Medfart, før det lykkedes at pacificere ham. Han naaede saaledes at faa et virkeligt Førstehaandskendskab til Fiskerbaadsruten, omend paa en anden Maade, end han havde tænkt sig, idet han som en af dens celebreste Passagerer gjorde Turen til Sverige, hvor han under nogle Forhør gav meget værdifulde Oplysninger om sit og sin Nazistgruppes Virke, ligesom man i hans Papirer hentede adskilligt Stof af Betydning saavel som Bevismateriale som paa anden Maade.

En anden tilrejsende Stikker havde mere Held med sig, idet han fik foranlediget, at en Hasle-Fisker, der havde lovet at sejle Stikkeren, der udgav sig for Flygtning, til Sverige, blev anholdt af Gestapo. Det var dog ikke en Fisker, der havde med den faste Rute at gøre. En anden Haslefisker, der havde sejlet nogle Kystbetjente til Sverige paa et langt tidligere Tidspunkt, prøvede ogsaa Turen i tysk Arrest. De Hasle-Kystbetjente havde i den svenske Radio hørt en Meddelelse om, at det danske Politi i Løbet af nogen Tid vilde faa den Skæbne, som det ogsaa senere viste sig at blive Tilfældet, og entredede derfor med Fiskeren om at tage til Sverige. Det lykkedes Fiskeren under Forhørene i Dagmarhus, hvor det foregik dengang, at gennemføre en Forklaring om, at Betjentene med Vaaben havde truet ham til at sejle, hvorfor Tyskerne senere løslod ham.

En Flygtning, der var særlig Glæde ved at assistere, var en ung Metalsliber, der som Kommunist havde været anbragt i Stutthof, men som kom til Bornholm fra Danzig efter at være flygtet, da Lejren blev brudt op af Hensyn til, at Russerne nærmede sig. Han havde gennemgaaet mange Strabadser, og det var rystende den Gang at høre en Førstehaandsberetning om Tyskernes uhyggelige Lejrhelveder, Beretninger, som nu efter Krigen er blevet mere end bekræftede.

Der var andre Flygtninge, der var knap saa vellykkede. En Dag indtraf et Par Kvinder, der paa Rutedamperen havde siddet og fortalt om deres Rejseformaal til en kvindelig Medpassager. Den paagældende Medpassager var tilfældigt just en Søster til en af Øens mest fremtrædende Nazister, der senere er idømt 10 Aars Fængsel, saa det var utvivlsomt den rette at give sin Fortrolighed i den Slags Sager. De to Kvinder kom da heller ikke til Sverige. Rejserutens Folk returnerede dem til København med næste Damper. Naar »Rejsebureauet« gjorde et stort og uegennyttigt Arbejde under en konstant Risiko, maatte der være Grænser før, hvor aabenmundede Rutens Passagerer kunde tillade sig at være. I det hele taget var Aabenmundethed den største Fare og Fjende, der var at kæmpe med.

## Sabotager og illegale Blade.

Bragene fra Sabotagerne Landet over gav Ekko paa Bornholm. Det kunde ikke være anderledes. Det var Grupper af unge Mennesker, der følte Virkelysten brænde i Blodet, og som i det smaa paa Bornholm tog fat paa en aktiv Virksomhed under Indflydelse af Eksemplet ovrefra. Det begyndte med Rudeknusninger og mindre Bombeattentater

Kapelvej i Rønne efter det store Bombardement. Bag Træerne i Baggrunden laa den tyske Militærlejr paa Galløkken.





hos Nazister og Personer med tyskvenlig Indstilling, eller som havde været mere emsige efter at handle med Tyskerne, end godt var. Denne Virksomhed kulminerede i nogle særlig kraftige Bombeattentater den 9. April 1944.

Selvom man ikke kan tillægge disse Attentater nogen militær Nytte i nogen Retning, gjorde de dog deres Gavn som Udtryk for Antipatien mod dem, der gik Tyskernes Ærinde, og samtidig ruskede de op i den almindelige Stemning. De spredte en vis Nervøsitet i de tysksindede Kredse og havde den moralske Virkning at manifestere en Vilje til Aktivitet. I nogle Tilfælde, hvor det var tyske Biler, det gik ud over, havde de den »rigtige« Sabotages Karakter. Det kunde medvirke til, at svage Sjæle ikke havde saa stærk Lyst til hverken at handle med eller arbejde for Tyskerne, naar det kunde medføre Risikoen for Bomber. Disse unges Indsats skal derfor — selvom dens Virkninger hovedsagelig var af psykologisk Art — heller ikke underkendes.

En større Affære i denne Branche var ved at faa en uheldig Udgang. En Gruppe unge havde lagt en dristig Plan til en virkelig betydelig Sabotage, nemlig et Attentat mod et af de bornholmske Skibe, der af Tyskerne var beslaglagt. Imidlertid var nogen indenfor Gruppen for uforsigtige. Tyskerne var meget nær paa Sporet af dem og anholdt en Mand, flere af Gruppens otte Medlemmer havde haft Forbindelse med. Det danske Politi skred derfor — for at undgaa alvorligere Følger — til Anholdelse af disse otte, idet de tiltaltes for et Sprængstoftyveri, de havde begaaet, og som den tyske Kommandant paa Forhaand havde betegnet som et dansk Anliggende. Politiet sørgede for, at der intet officielt kom ud om Gruppens Attentatplaner mod det af Tyskerne beslaglagte Skib og skaffede den i dette Øjemed fremstillede Bombe af Vejen, hvorefter Gruppens Medlemmer udelukkende dømtes for Sprængstoftyveri ved dansk Ret og kom til at afsone Straffene i dansk Straffeanstalt. Tyskerne fik aldrig noget at vide om den alvorligere Side af Sagen.

Hvad de illegale Blade angaar, kom disse fortrinsvis fra det øvrige Land, men der blev dog lavet enkelte lokale illegale Blade, der imidlertid langt fra stod paa Højde med Kollegerne ovrefra, og hvis Paalidelighed desværre ofte var omtvistelig.

Trods de iøjnespringende Brist gjorde de dog nogen Nytte ved at bearbejde Stemningen og give Indtryk af, at Bornholm var ved at komme med. Det kendteste af dem var »Bornholms-Kurere«. Paa et vist Tidspunkt kom endvidere en lokal Udgave af »Studenternes Efterretningstjeneste«. Da den organiserede Modstandsbevægelse var blevet dannet, omgikkes man med Planer om at etablere et officielt Organ for denne, men kom til det Resultat, at det var mere praktisk at indlede Samarbejde med den lokale Udgave af »Studenternes Efterretningstjeneste«, saaledes at Meddelelser kunde optages i dette Blads lokale Afsnit, ligesom man ønskede at kontrollere, hvilket andet lokalt Stof, der blev bragt, dels for at sikre dettes Korrekthed, dels for at hindre at saadanne Meddelelser fremkom, som var uønskede. Det hændte nemlig, at lokale illegale Blade satte Modstandsbevægelsens lokale Ledelse graa Haar i Hovedet, naar de i deres ucensurerede Fortælleglæde bragte Nyheder, der kunde være oplysende for Tyskerne. Som Eksempel kan nævnes, at et af disse Blade engang fortalte om, hvor mange Flygtninge der kort forinden var bragt i Sikkerhed i Sverige. Da man naturligvis ikke havde Interesse af at faa Tyskernes Opmærksomhed alt for stærkt henledt paa denne Trafik, som trivedes vel i al Stilfærdighed, var det en meget uønsket Artikel, der kun kunde tjene til at forstærke Tyskernes Anstrengelser for at finde Ruten og hindre hele denne Trafik. Der skete netop i Tiden derefter en stærk Øgelse af Tyskernes Aktivitet i denne Retning.

Forsøget paa at opnaa det nævnte bladlige Samarbejde lykkedes kun delvist. For den organiserede Modstandsbevægelse var det Samle- og Distributionscentralerne for de Blade,

der kom fra det øvrige Land, der fik størst Betydning, idet der om dette Arbejde samledes Kredse, der efterhaanden fandt hinanden i det større Samarbejde. I dette Arbejde var bl. a. Overlæge Olsen, den senere Formand for Lokalkomitéen, og Redaktionssekretær Henning Hjuler, Bornholms Social-Demokrat, som tog Initiativet til Dannelsen af en samlet Organisation, virksomme.

Begyndelsen af en Vaabentransit fra Sverige over Bornholm til København laa ogsaa forud for den bornholmske Bevægelse og varetoges af Søløjtnant Richard Thomsen i Samarbejde med forskellige lokale Hjælpere. Richard Thomsen havde Forbindelse med kompetente Kredse i København og var ogsaa derved nyttig for Organisationen paa Bornholm i dennes første Tid, indtil Omstændighederne brat foranledigede, at han forlod Øen.

Som det vil ses, opstod der i Løbet af 1943-44 en Række selvstændigt arbejdende Grupper og Kredse med hver sit Speciale, enkelte med flere Strengte paa Instrumentet, og det var Sammensmeltningen af disse i Forbindelse med ny Rekruttering, der skabte den samlede bornholmske Modstandsbevægelse.

Ved Omtalen af de enkelte Grene af det aktive Arbejde i det foregaaende er Skildringen, hvor det er faldet naturligt, ført videre fra den første Tid, og Hændelser fra den organiserede Bevægelses Tid er medtaget. I det følgende skal i korte Træk selve Bevægelsens organisatoriske Historie skrives.

## Modstandsbevægelsen organiseres.

Forarbejderne til den bornholmske Organisation begyndte allerede i Sommermaanederne 1943, hvor der mellem Redaktionssekretær Henning Hjuler og Trafikassistent Kaj Møller, D. D. L., der paa det Tidspunkt var Flyveleder i Rønne Lufthavn, fandt Forhandlinger Sted med det nævnte Formaal og søgtes Føling med »Holger Danske«-Gruppen i København. I første Omgang medførte dette, at der kom en Mængde illegale Blade, der distribueredes fra Bornholms Social-Demokrat. Denne Distribution tiltog saa stærkt i Omfang, at man efterhaanden naaede op paa at uddele flere Tusind Eksemplarer om Ugen. I Foraaret 1944 fik Social-Demokraten som Medarbejder Journalist Børge Kure, der paa Sjælland havde været med til at danne bevæbnede Grupper og nu gik ind i Arbejdet her. Man kom bl. a. i Forbindelse med en lille, men velarbejdende Gruppe i Gudhjem. Dennes Kerne udgjordes af Kunstmaler Lergaard, Postmester Sørensen, Pelsfarmer Munch og Lærer Kaas-Hansen. I Fællesskab besluttedes det at søge dannet en hele Øen omfattende Modstandsbevægelse og prøve at fremskaffe Vaaben. Man forelagde Sagen i København i Forsommeren 1944 og fik Tilsagn om, at Frihedsbevægelsen dér var villig til at anerkende en bornholmsk Modstandsbevægelse paa visse nærmere Vilkaar, samt forsyne den med Vaaben. I den kommende Tid søgte Gruppen paa Bornholm Forbindelser til alle Sider, og Grundlaget for hele den senere Modstandsorganisation blev lagt i denne Tid.

Den 19. September 1944 samledes en Række Repræsentanter for Grupper Øen over til et Møde af konstituerende Karakter. Ejendommeligt nok kom Mødedagen til at falde sammen med Dagen for Tyskernes Aktion mod Politiet. De bornholmske Politimænd havde, da Meddelelsen om denne Aktion indløb til Bornholm, forladt Politistationen efter at have bragt Vaaben, Arkivsager af forskellig Art og lignende i Sikkerhed, og de var stærkt repræsenteret paa Mødet, der fandt Sted paa Raadhuskroen i Rønne. Politiets Stilling blev indgaaende drøftet, og fra de tilstedeværendes Side blev Politimændene indtrængende opfordret til ikke at forlade Øen, men blive og deltage i det kommende Organisationsarbejde.

Skønt ingen paa det Tidspunkt kunde vide, hvilken Risiko der eventuelt kunde være forbundet hermed - Efterretningerne fra det øvrige Land var jo alt andet end lovende i saa Henseende - og skønt der fra Bornholm var let Adgang til at bringe sig i Sikkerhed i Sverige, besluttede alle de tilstedeværende Politimænd at blive paa Bornholm, og den samme Holdning indtog langt de fleste af Øens øvrige Politifolk, der med ganske faa Undtagelser organiseredes i en særlig Politigruppe, som tog meget aktiv Del i hele det underjordiske Arbejde og var til Raadighed ved de Interneringer, der maatte forudses at skulle finde Sted ved den endelige Befrielse.

Det ejendommelige Forhold var isøvrigt, at det efterhaanden viste sig, at der ikke paa Bornholm var Planer om en Aktion fra Tyskernes Side mod Politiet. Man mener, at dette hænger sammen med, at Bornholm paa en vis Maade sorterede under en tysk Marineforvaltning, der ikke altid fulgte helt de samme Retningslinier som de tyske Myndigheder i det øvrige Land. Det blev endog tilbudt Politiet at gaa i Arbejde igen som hidtil, men dette blev dog afvist, idet det bornholmske Politi ikke ønskede at indtage en Særstilling eller gaa i Arbejde, naar deres Kolleger andetsteds var arresterede. Desuden kunde man jo aldrig være sikker paa, at Tyskerne ikke en anden skønne Dag pludselig indledte en Aktion paa Bornholm.

Dette skete forøvrigt til Trods for tyske Løfter paa et langt senere Tidspunkt — nemlig den 27. Januar 1945 — en Dag med en forrygende Snestorm. Denne Dag arresterede Tyskerne uvarslet i de tidlige Morgentimer praktisk talt hele den bornholmske Politistyrke. Kun enkelte, der hele Tiden havde sørget for at holde sig borte fra deres normale Bopæl, undgik Arrestationen. Fra Amtmand Stemanns Side blev der gjort Forestillinger overfor Tyskerne, og besynderligt nok blev de fleste af Politifolkene løsladt samme Aften eller næste Dag, og kun et Par Dage efter var de sidste Par Stykker, der var blevet tilbageholdt, ligeledes sat paa fri Fod. Hele Aktionen forekom ret uforstaaelig.

Men tilbage til Mødet den 19. September: Redaktionssekretær Hjuler kunde her oplyse, at Bevægelsen allerede havde Forbindelser i snart sagt alle Kredse — Søtransport, Politi, Militær, Post, Luftfart osv., raadede over Skjulesteder til Flygtninge og Anbringelsessteder til eventuelle Vaaben, havde ført Forhandlinger med København om at faa Del i nogle af de Vaabentransporter, der gik over Øen, og talte ca. 300 Medlemmer, et Tal, der hurtigt voksede til de 5-600 Mand, der var ved Kapitulationen, og som med Lethed kunde have været større, dersom man ikke ligefrem havde maattet standse Tilgangen af Hensyn til, at man ikke var i Stand til at fremskaffe tilstrækkeligt af Vaaben til, at Rammerne kunde udvides.

Det vedtoges, at Forsamlingen betragtede sig selv som lokalt »Frihedsraad«, der til den daglige Ledelse udpegede en snævrere Bestyrelse, idet man samtidig besluttede at opfordre Luftværnschef, Kaptajn Wegener, til at overtage Ledelsen af selve det militære Gruppenarbejde. Efter Erfaringerne fra Folkestrejken, der var blevet etableret paa Bornholm som andre Steder som Følge af den almindelige Stemning i Befolkningen for at vise Sympatitilkendegivelse med Strejkerne i det øvrige Land, men hvorved man havde savnet et Organ til at træffe Bestemmelse om Strejkernes Begyndelse og Ophør etc., foreslog jeg, at man ogsaa fik et saadant særligt Organ, der havde Indflydelse i alle Kredse, og som kunde udsende Henvendelser til Befolkningen under saadanne Forhold. De paagældende skulde være Folk, der var nationalt troværdige, saaledes at de, naar Henvendelser af illegal Karakter fremkom, kunde lade skinne igennem, hvorvidt disse var »ægte« —

Øverst: Russiske Soldater paa March paa en bornholmsk Landevej.

Nederst: Ved en Frihedskæmperparade efter Kapitulationen taler Universitetssekretær Arthur Hansen fra en Tribune rejst foran Rønne Raadhus, der var Modstandsbevægelsens Hovedkvarter efter Kapitulationen.



altsaa stammende fra Modstandsbevægelsen - eller kom fra tilfældige Smaagrupper. For at de samtidig kunde have Forbindelser i alle Kredse, besluttedes det, at egnede Personer saa vidt muligt skulde findes indenfor Kredse, der stod de forskellige politiske Partier nær. Udvalget fik Betegnelsen »Det politiske Udvalg« og blev i de følgende Dage sammensat. Det kom til at bestaa af Hjuler og Kjødtt, der ikke betragtedes som Partirepræsentanter, men som direkte Repræsentanter for Modstandsbevægelsens nydannede Raad, Sogneraadsformand Jens Holm (Konservativ), Lærer Håkansson (Dansk Saml.), Smed Ch. Børner (Komunist) og Fuldmægtig Kai Nissen (Socialdemokrat).

Hele dette maaske lidt tunge System blev ret hurtigt efter ændret, idet man kom ind paa det ønskelige i Dannelsen af Lokalkomitéer sammensat efter samme Retningslinier som det store Frihedsraad, og »Det politiske Udvalg« kom til at danne Grundlag for Øens Lokalkomité. Under Ledelse af Bogholder Willy Hansen, Fabriken Søholm, dannedes et særligt Udrykningshold til at tage sig af forefaldende aktive Opgaver. Fra Overofficiant Sørensen, Bornholms Værn, modtoges en Del Kikkerter, Generalstabskort og lignende, der ved Tyskerne Overtagelse af Bornholms Værns Materiel var stukket af Vejen.

I den følgende Maanedes Tid laa Arbejdet i en god Gænge. Der indsamledes - særlig gennem Proprietær N. Koefoed, St. Almegaard, mange Penge til Flygtningetransporter og eventuelle Udgifter ved Anskaffelse af Vaaben. Grupperne søgtes organiserede, fik Ordre til at gøre klar til Vaabenmodtagelse og fremskaffe Informationer til Efterretningstjenesten samt var Medarbejdere ved Distribueringen af illegale Blade.

I samme Periode var det, Direktør Gunnar Hansen, Rønne Bio, viste illegale Films lige for Næsen af Tyskerne, nemlig ved højlys Dag i sin Biograf midt paa Store Torv i Rønne. Selv om dette ikke direkte angik Modstandsbevægelsen paa Bornholm, fortjener det dog at blive nævnt, idet Overskuddet ved disse Forestillinger gik til Modstandsbevægelsen i den øvrige Del af Landet.

En Dag i Oktober kom der fra København en Meddelelse om, at Hjuler skulde holde sig lidt i Skyggen. En Pakke illegale Blade bestemt til Bornholm - og saa vidt man vidste mærket med Paaskriften »Hj.« - var opsnappet af Tyskerne i København. Ligeledes mente man, at Tyskerne hos Pakkens Afsender havde fundet Breve, der pegede mod Hjuler. Denne blev dog ved Arbejdet ved sit Blad, men traf Foranstaltninger til hurtigt at forsvinde fra Skuepladsen i Tilfælde af en Razzia.

Den tidligere nævnte Søløjtnant Richard Thomsen, som havde arbejdet med Vaabentransitten og havde Tilknytning til Bevægelsen saavel paa Bornholm som i København, rejste sammen med en Frøken Sjøberg, der ligeledes var virksom indenfor Organisation, til København for at undersøge, hvor alvorligt Sagen laa. Under deres Fraværelse blev Thomsen eftersøgt af det tyske Politi paa Bornholm, der ransagede hans Bopæl, og en Lufthavnsleder Thomsen kom - antagelig ved en Forveksling - i et længere Forhør, men blev dog løsladt ved Forhørets Slutning.

Richard Thomsen vendte et Par Dage efter tilbage til Rønne med S-S »Østersøen«. Der var tysk Politi ved Skibet, men en af vore gode Folk, Løjtnant Schou, der er ansat paa 66-Selskabet, klatrede ombord over Rælingen og fik advaret Thomsen, som derpaa holdt sig skjult i Skibets Kul, til det blev mørkt, og Faren var drevet over, hvorefter han kom i Land. Han levede saa »under Jorden« i nogen Tid paa Bornholm, til han besluttede at rejse til København og arbejde videre der, da hans fortsatte Forbliven paa Bornholm ansaas for risikabel. - Frøken Sjøgren kom tilbage til Bornholm med S-S »Carl« til Hasle. Hun blev ligeledes bragt i Sikkerhed.

Hendes og Thomsens senere Afrejse til København frembød isvrigt en vis Dramatik. De sejlede med en Fiskerbaad, der fik Motorskade undervejs. Der blev blusset efter Hjælp, og til Assistance kom - en tysk Patrouillebaad! Heldigvis anede Tyskerne ikke Uraad, men hidkaldte en bornholmsk Fiskerbaad, der slæbte Havaristen til Hasle, hvor de to Flygtninge efter Mørkets Frembrud sneg sig i Land for at afvente næste Skibslejlighed.

Advarslen til Hjuler viste sig at være velbegrundet. Den 16. Oktober indfandt det tyske Politi sig paa Bornholms Social-Demokrat. Det lykkedes Hjuler at smutte ud ad en Bagvej og komme ud i Byen, hvor han fik fat i en Bil, der bragte ham til Gudhjem, og samme Aften gik han med Fiskerbaadsruten til Sverige. Razziaen paa Social-Demokraten medførte at Hjulers Medarbejder, Journalist Børge Kure, gik under Jorden.

For mit eget Vedkommende blev det en ret bevæget Dag og Aften. Kort før Meddelelsen om den tyske Razzia paa Social-Demokraten indløb, havde Hjuler ringet og fortalt, at han havde noget godt Stof til mig. Der var paa det Tidspunkt forskellige af Bevægelsens Tillidsmænd, som jeg ikke havde direkte Forbindelse med, men som lod deres militære Informationer gaa til Hjuler, fra hvem de sendtes videre til mig. Da jeg nu hørte, at det tyske Politi var paa Social-Demokraten, vidste jeg meget vel, at Tyskerne ikke havde noget paa mig, men at Eftersøgningen kun gjaldt Hjuler, eventuelt ogsaa Kure, men paa den anden Side kunde jeg ikke vide, om Hjuler maatte have efterladt et eller andet, der kunde pege hen paa mig, f. Eks. de Efterretninger, han kort forinden havde bebudet. I den Anledning besluttede jeg at gaa en Tur ud i Byen for derfra at afvente Besked under en eller anden Form om den tyske Razzias Forløb. Fra en Telefonboks holdt jeg mig stadig i Forbindelse med mit Blad for at høre, om Tyskerne skulde have været der og spurgt efter mig. Jeg erfarede ved en af Opringningerne til min Forbavselse, at ogsaa mit Blads Faktor Georg Nielsen var forsvundet. Jeg kunde ikke begribe, hvorfor han gik. Det var først senere, jeg fik Forklaringen. Han havde i de stille Nattetimer et betydeligt Trykkeri af illegale Bøger og laa netop med en Bog halvfærdig, saa Avisens Loft var fuldt af illegalt Materiale, som han havde Ansaret for. Da han hørte om Razziaen, kunde han - der ikke kendte noget til vore Meriter - ikke tro andet, end at det var en Undersøgelse paa Byens Bogtrykkerier, der var iværksat for at finde illegale Tryksager. Episoden viser, hvor diskret der var gaaet frem, naar samme Blads Faktor og Redaktør paa den Maade havde hver sit uden gensidig at ane noget om den anden Parts Virksomhed. Faktor Nielsen blev dog i Dagens Løb klar over Razziaens Baggrund og vendte tilbage til Bladet. Da jeg sidste Gang var i Forbindelse med Bladet - en Gang hen paa Eftermiddagen - laa der Besked, om jeg vilde henvende mig til Provst Matthiesen.

Det viste sig, at man ønskede min Assistance til Bortførelse af en Stikker. Jeg blev henvist til at forhandle nærmere med Overlæge Olsen, Bornholms Amtssygehus, som blandt andet skulde være villig til at stille sin Bil til Raadighed til Formaalet, og dette blev Indledningen til det nære Samarbejde, jeg siden fik med Overlægen. Han var det ene af de kun to civile Gidsler - den anden var Købmand Palle West, Rønne - som Tyskerne den 29. Aug. 1943 havde anbragt i Horserød, og hans Indstilling var velkendt, men paa den anden Side hed det sig i Byen, at han efter Interneringen var saa forsigtig, at det ikke kunde nytte at forsøge at drage ham med ind i noget Arbejde. Det var - erfarede jeg - et Rygte, Overlægen selv havde lanceret og gjorde alt for at underbygge, fordi det var et udmærket Skjul for den tværtimod meget livlige Aktivitet, han udfoldede. - Efter en Forhandling med Overlægen og Lederen af Udrykningsholdet, Bogholder Willy Hansen, blev den endelige Plan for den omtalte Bortførelse lagt og samme Aften bragt til Udførelse. Forhistorien var i korte Træk følgende: En Gartnermedhjælper havde skrevet et anonymt Brev til det tyske Politi,

hvori han angav, at hans Principaler, to Brødre i Allinge, var Medlemmer af en mod Tyskland vendt Organisation. Brevet var blevet opsnappet af en Tillidsmand inden for Postvæsenet, der tilbageholdt det og lod det gaa til »Hovedkvarteret« i Rønne. Der anstilledes ved Hjælp af Medlemmer af Gruppen paa Nordlandet en Undersøgelse, hvorved det hurtigt lykkedes at indkredse den anonyme Afsender af Brevet, idet Mistanken hurtigt samlede sig om Gartnermedhjælperen, der havde haft et Sammenstød med sine Principaler og fremsat forblommene Trusler overfor dem. En Sammenligning mellem det anonyme Brev og Gartnermedhjælperens Haandskrift viste umiskendelige Lighedspunkter, og det besluttedes paa en eller anden Maade at uskadeliggøre ham. Den endelige Plan kom til at bestaa i, at han skulde bortføres og sendes til Sverige til Internering der, da der vilde være Skibslejlighed samme Aften, som Hjuler skulde til Sverige. Saa kunde Hjuler samtidig se efter ham paa Baaden og sørge for, at de svenske Myndigheder fik Besked om, at det var en »Flygtning« af særlig Karakter. Om Aftenen tog derefter Willy Hansen, Medlem af Udrykningsholdet Carlo Dam, Børge Kure, jeg selv og en Mand til i Bil til Gartnermedhjælperens Bopæl. Vi udgav os overfor ham for at være det tyske Politi, der ønskede nærmere Oplysning om det Brev, han havde sendt. Fyren nægtede kategorisk at have skrevet Brevet, men da han blev anmodet om at skrive det famøse Brevs Adresse paa et Stykke Papir, konstateredes det, at Skriften ganske svarede til Udskriften paa Brevets Konvolut, og at der endog var begaaet de samme Stavfejl. Enhver Tvivl var nu udelukket, og Gartnermedhjælperen blev taget med i Bilen. Da han her erfarede, hvem det var, der havde faaet fat i ham, og da en indbyrdes Samtale mellem hans Vogtere gav det Indtryk, at han stod overfor at skulle likvideres, brød han sammen og aflagde Tilstaaelse, hvorefter man trøstede ham med, at han skulde slippe med at blive interneret i Sverige under Forudsætning af, at han ikke lavede ringeste Spræl paa Turen derover.

Forskellige Omstændigheder medførte uheldigvis, at vi kom for sent til Afskibningsstedet med vor Fange. Baaden havde ikke kunnet vente, men var sejlet, da vi indtraf. Gartnermedhjælperen maatte derfor holdes arresteret, først i et Sommerhus, senere hos en af Organisationens Tillidsmænd paa Sydøstlandet, hvorefter han med en senere Transport sendtes til Sverige.

Jeg genoptog Arbejdet ved mit Blad og maatte efter Hjulers Bortrejse overtage en Del af dennes Funktioner. Der arbejdedes fortsat med at faa sluttet en fast Kontrakt med Frihedsraadet i København. Det lykkedes i første Omgang at faa en vis Forbindelse gennem Folketingsmand Poul Sørensen, som Sogneraadformand Jens Holm opsøgte, og ligeledes havde Lærer Håkansson under et Københavnsbesøg en Samtale med Arne Sørensen.

Det faste Bindeled mellem Bornholm og København fik vi dog gennem en mystisk ubekendt, der kaldte sig Magister Andresen, og som repræsenterede Ringen. Efter Befrielsen fik vi at vide, at det var Universitetssekretær Arthur Hansen, der havde været vor Forbindelsesofficer. Han havde allerede den 31. August opsøgt Overlæge Olsen for at faa dannet en Central for Udsendelse af Ringens Blade og for at faa Forbindelse med Personer interesseret i Modstandsbevægelsen.

Da nu vor relativt store, hele Øen omfattende Organisation havde faaet Føling med Overlæge Olsen, sørgede denne for at føre en lille Kreds af os sammen med Magisteren, da denne atter aflagde et Besøg paa Bornholm. Ved denne Lejlighed blev alt vedrørende den fremtidige Forbindelse aftalt. Vi fremsatte vore Ønsker og lovede til Gengæld, at vi vilde følge Frihedsraadets Retningslinier, idet vi iøvrigt havde frit Raaderum for de Afvigelser, som de særlige lokale Forhold kunde nødvendiggøre. Magisteren anmodede de tilstedeværende om at fungere som Lokalkomité og tilsagde Frihedsraadets Anerkendelse af denne og gav

iøvrigt Tilsagn om al fornøden Støtte. Lokalkomitéen kom til at bestaa af følgende fem Medlemmer:

Overlæge Olsen, der - som man senere erfarede det - af Frihedsraadet betragtedes som Formand, og som udover at have den direkte Forbindelse til Magisteren paatog sig Distri- buering af illegale Blade, hvoraf der ad denne Vej udsendtes ialt ca. 10,000 Eksemplarer.

Lærer Håkansson, der fik overdraget det Hverv at udarbejde det lokale Kartotek over Personer, der skulde interneres.

Journalist Børge Kure, der paatog sig Arbejdet med Grupperne, hvorved han skulde sam- arbejde med Kaptajn Wegener som militær Leder.

Redaktør Kjædt, der fortsatte med Efterretningstjenesten som Hovedopgave, og Bog- holder Willy Hansen som Leder af Udrykningsholdet.

Det besluttedes at opretholde »Det politiske Udvalg«, saaledes at man i de Sager, der oprindelig hørte ind under dette, raadførte sig med dettes Medlemmer. Det var iøvrigt ble- vet suppleret med Proprietær Niels Koefoed, Almegaard. Kai Nissen fik en Specialopgave som Håkanssons Medarbejder med Hensyn til Stikkerkartoteket.

I November kom jeg under Vejr med, at der foruden vor var en anden Organisation paa Øen. Dens Leder var Ingeniør Tage Nielsen, Rabekkeværket. Et Møde mellem ham og mig blev arrangeret, og en Aftale om Samarbejde blev truffet. Kort efter rejste jeg paa begges Vegne til København for at forhandle om Vaabenleverancer til de to Organisationer og blev af forskellige Mellemmænd sat i Forbindelse med en Mand, der kaldte sig Grosserer Emdrup, som siden har vist sig at være den daværende Chef for den militære Efterretnings- tjeneste. Kaptajn Schiøtz Eriksen. Han lovede at skaffe os 20 Maskinpistoler til Øvelses- brug og 10 Pistoler til Udrykningsholdet, hvorefter en almindelig Bevæbning af vore Styr- ker skulde følge senere. De nævnte Maskinpistoler og smaa Pistoler kom som aftalt og var for os et Vidnesbyrd om, at Forbindelsen nu endelig var knyttet de rigtige Steder. Ligeledes blev Organisationens Efterretningstjeneste fra nu af dirigeret til de af »Grosserer Emdrup« opgivne Adresser. Jævnside hermed foregik iøvrigt en særlig Efterretningstjeneste fra Ma- rinens Side, idet Søkadet Ole Bidstrup var sendt til Bornholm for dels at varetage denne Opgave, dels at have med Vaabensmuglingen at gøre, efter at Richard Thomsen havde for- ladt Øen. Fra Tid til anden kom der Kurerer med forskellige Opgaver fra København, og der var en livlig skriftlig Rapport.

Et Afbræk led Virksomheden, da Børge Kure den 27. November blev taget af det tyske Politi og ført til Vestre Fængsel, senere Frøslev-Lejren. Til alt Held var Tyskerne ikke klar over den fremskudte Stilling, han indtog i den bornholmske Modstandsbevægelse, og det lykkedes Kure at gennemføre en Forklaring, hvori Skylden for alt, der blev ham foreholdt, blev skudt over paa tilfældige Personer, som han vidste var i god Behold i Sverige, blandt andet andet paa Rektor Dinesen, Rønne Statsskole, der havde maattet rejse i de Dage paa Grund af en Gymnasiasts Angivervirksomhed. Kures Forklaring medførte, at Rektors Hus et Par Dage efter blev omringet af det tyske Politi, men Rektor var da forlængst over alle Bjerge og vil sikkert tilgive Kures »Misbrug« af hans Navn. Det reddede os andre. Person- lig gik jeg - paa Grund af den nære Forbindelse, der havde været mellem Kure og mig - i Dækning nogle Dage, men dukkede ret hurtigt op igen, da alt tydede paa, at det tyske Politi ingen Anelse havde om, at det ved Arrestationen af Kure havde faaet fat i en Ende af den Ariadnes Traad, der kunde have ført dem ind i den bornholmske Modstandsbevæ- gelses hemmelige Labyrinter.

I Tiden, der fulgte, kom det uheldigvis i en Periode - til stor Skade for Arbejdet - til en Konflikt mellem Lokalkomitéen og Tage Nielsen, der havde Støtte hos enkelte Medlemmer



af Organisationen under Lokalkomitéen. Konflikten opstod fra, at Tage Nielsen og hans Tilhængere ønskede Bogholder Willy Hansen fjernet fra Arbejdet, idet det paastodes, at han ved visse Lejligheder havde optraadt uforsigtigt. Det var et meget kedeligt Mellemspil, der sinkede hele den organisatoriske Del af Arbejdet betydeligt, men det lykkedes at naa til en Løsning, saaledes at Willy Hansen overflyttedes til illegalt Arbejde i København, samtidig med at det besluttedes, at de to Organisationer - Tage Niensens og Lokalkomitéens - skulde smeltes sammen under fælles Ledelse af en Militærperson, der skulde stilles til Raadighed af Frihedsraadet i København.

Da Børge Kure og Willy Hansen saaledes paa hver sin Maade var forsvundet, maatte Lokalkomitéen omdannes, og den fik nu den Sammensætning, den beholdt til Kapitulationen: Overlæge, Dr. Olsen, Repræsentant for Ringen, Sogneraadsform. Jens Holm, der nærmest betragtedes som Repræsentant for »Frie Danske«, der ikke havde nogen selvstændig Organisation paa Øen, men som Jens Holm idémæssigt stod nær, Lærer Håkansson, Dansk Samling, Smed Ch. Børner, Kommunist, og Redaktør Kjødtt, idet jeg repræsenterede Modstandsgrupperne. Endelig betragtedes Fuldmægtig Kai Nissen som ekstraordinært Medlem, idet Tallet paa Komitémedlemmer strengt taget kun maatte være fem, mens Kai Nissen paa den anden Side var en god og interesseret Kraft, som man nødig vilde undvære i Komitéen. Kaptajn Wegener var paa Grund af sit Luftværnsarbejde begyndt at trække sig noget tilbage fra Modstandsarbejdet, og den faktiske Stilling var, at jeg havde et ledende Arbejde inden for Modstandsgrupperne under Lokalkomitéen, mens Tage Nielsen varetog sine egne Grupper. Chef var jeg dog ikke, idet det var mere tilfældigt - ved først Hjulers Flugt, senere Kures Tilfangetagelse - at jeg efterhaanden havde maattet paatage mig flere og flere Opgaver, som oprindelig hørte under deres Omraader. Man ventede med stor Længsel paa, at den lovede Militærperson fra det øvrige Land vilde blive sendt til Bornholm for at overtage Hvervet som Regionschef med alle militære Modstandsgrupper under sig. Det trak ud med den ventede Regionschefs Komme. Forholdet mellem Tage Nielsen og Lokalkomitéen var fortsat noget spændt, og Mulighederne for en Opblussen af Konflikten var latent til Stede i Forbindelse med nogle Vaabenleverancer, der ventedes fra Sverige. Da jeg fandt det meget magtpaaliggende at undgaa en fortsat indbyrdes Strid, rettede jeg en Henvendelse til Tage Nielsen om en Sammensmeltning af de to Organisationer paa visse nærmere Vilkaar, som vi enedes om, og denne var saa smaat begyndt, da der fra Sverige indløb Meddelelse om, at jeg - som Repræsentant for Lokalkomitéens Modstandsgrupper - var anerkendt som ansvarlig Vaabenmodtager paa Bornholm, idet Vaabnene indkøbtes for den danske Stats Regning, og man ønskede én personlig ansvarlig Repræsentant til sammen med Marinens Repræsentant, Søkadet Ole Bidstrup, at modtage Vaabnene. Efter Meddelelsen fra Sverrige bøjede alle Parter sig for en Ordning, hvorefter jeg anerkendtes som Chef for de militære Grupper med et »Krigsraad« bestaaende af Tage Nielsen, Niels Koefoed, St. Almegaard og Ole Bidstrup ved min Side. Men da var allerede megen kostbar Tid gaaet til Spilde.

Vaabnene til Øens egen Oprustning begyndte imidlertid nu at indtræffe, og en Uges Tid efter kom den længe ventede militære Leder - Flyverløjtnant A. H. Jørgensen, der tidligere havde arbejdet i Sønderjylland, men havde maattet flygte derfra, da Gestapo havde været i Hælene paa ham. Han overtog nu Posten som Regionschef, mens jeg fortsatte som Militærgruppernes Repræsentant i Lokalkomitéen og omvendt dennes Talsmand overfor og Forbindelsesled til Grupperne og til disses militære Leder.

Der opstod hurtigt et kammeratligt, gensidigt tillidsfuldt Samarbejde, og A. H. Jørgensen gjorde i den sidste Tid før Kapitulationen et Kæmpearbejde for at faa den lidt løst

sammenføjede Organisation tømret sammen til en slagkraftig Helhed. Mandskabet blev ind-  
delt i fire Kompagnier, der hver dækkede ca. en Fjerdedel af Øen. Kompagnichefer var  
Løjtnant Riis, C. B. U.-Kolonnen i Sandvig, der tidligt havde stillet sig og sit Mandskab  
til Raadighed, Løjtnant Wichmann, Ungdomslejren i Almindingen, Løjtnant Bendixen,  
Klemensker, og Løjtnant Riis, Duebjerggaard, som overtog denne Post i Stedet for Kap-  
tajn Lohmann, Rønne, der tidligere havde været udpeget til Leder af de militære Grupper  
i Rønne, men som en Tid blev forhindret i at varetage denne Opgave som Følge af Sygdom.  
Flere andre af Bornholms Værns Befalingsmænd deltog i Arbejdet. - Løjtnant Wichmann  
blev desuden Næstkommanderende.

En særlig Stilling udenfor Kompagnierne indtog Politiet, der dannede en speciel Gruppe  
under Ledelse af Overbetjent Andersen. Til at varetage det fornødne ved Interneringen af  
Landsforrædere søgtes Samarbejde med Overbetjent i Kriminalpolitiet Mogensen, der fik  
Lokalkomitéens Kartotek udleveret. Dette var udarbejdet saaledes, at der var et A-Kartotek  
med Navne paa alle, der skulde interneres, og et B-Kartotek med Navne paa Personer, hvor  
man ikke fandt tilstrækkeligt Grundlag for Internering, men hvis Forhold kunde give An-  
ledning til en senere Undersøgelse. Til selve Anholdelserne skulde Kriminalpolitiet have  
Assistance af Politigruppen og saa meget Ekstramandskab fra Militærgrupperne, som der  
maatte være Brug for.

Frengangsmaaden skulde være den, at der Øen over indrettedes Opsamlingssteder, hvor  
de, der skulde interneres, blev anbragt for derfra i større Transporter at sendes til en cen-  
tralt beliggende Lejr. Dertil blev senere Ungdomslejren i Almindingen udset.

Ved Kapitulationen var den organisatoriske Stilling den, at der paa Bornholm fandtes en  
Militærorganisation paa ca. 600 Mand. Der var Vaaben - Karabiner og Maskinpistoler - til  
ca. 350. Den militære Ledelse havde Løjtnant A. H. Jørgensen, der ved sin Side havde Fri-  
hedsraadets Lokalkomité. Til Organisationen var knyttet en Radiogruppe, der - hvis For-  
bindelsen blev afskaaret - kunde etablere Radioforbindelse til det øvrige Land. Endelig var  
der et illegalt Lægekorps, og det var Tanken, at der i paakommende Tilfælde skulde opret-  
tes et Lazaret paa en af Øens Gaarde. Overlæge Nissen, Aakirkeby, skulde i givet Fald fun-  
gere som dette Lazarets Chef.

## Mod Besættelsens Slutning.

Medens Modstandsbevægelsens Organisation og Arbejde i store Linier er beskrevet i det  
foregaaende, skal her tilføjes enkelte yderligere Træk fra den sidste Del af Perioden.

Betydelig Gene havde Organisationen af løsgaaende Grupper, der blev ved med at udføre  
Smaa-Attentater, som paa dette sene Tidspunkt af Besættelsen ikke længere var af nogen  
reel Værdi. De tjente hovedsagelig til at forstærke Tyskernes Kontrolforanstaltninger, hvad  
der ikke var til Gavn for det organiserede Arbejde. Paa den anden Side kunde ogsaa deres  
hele Karakter bidrage noget til at forvirre Tyskerne og aflede deres Opmærksomhed. Disse  
Grupper søgtes i størst muligt Omfang inddraget under Organisationen. Det lykkedes for  
fleres Vedkommende, deriblandt den betydeligste af dem. En enkelt, meget virksom, lille  
Gruppe nægtede imidlertid at indordne sig. Hen mod Krigens Slutning blev et Par af dens  
Medlemmer taget af det tyske Politi, hvorefter Gruppen sprængtes.

En virkelig fiks og nyttig Gerning øvedes af nogle Personer, der vistnok paa dette Tids-  
punkt stod uden for Lokalkomitéens Kredse, og som i hvert Fald handlede paa eget saare  
følgerige Initiativ. De udsendte nogle Breve, der opfordrede Øens Handlende til annonce-

mæssig Boycott af L. S.-Bladet »Bornholm« med det Resultat, at Bladet mistede alle sine Annoncer og maatte gaa ind. Bladets Linie fremgaar af, at dets ansvarshavende Redaktør efter Krigen blev dømt for sine unationale Skriverier.

Om den omfattende Distribution af Ringens Blade kan nævnes, at denne foretoges af en Kreds bestaaende af Overlæge Dr. Olsen, Lærer Håkansson og Dir. Nørregaard, Margarinefabriken i Rønne. Bladenes Transport til Rønne varetoges af Kaptajn Poggenborg, 66-Selskabet. Det var ofte hyggelige Aftener, naar »den litterære Klub« sad til somme Tider hen paa Natten i et af »Medlemmernes« private Hjem og foldede Blade sammen, lagde dem i Kuverter og frankerede Konvolutter, saa man tilsidst ikke vidste, hvor gammel man var. Næste Dag kørte Klubbens Damer rundt med Barnevogne fulde af illegale Blade og stopfodrede alle de Postkasser, de kom i Nærheden af. Paa et givet Tidspunkt gik man fra det sidst omtalte Afsendelsessystem over til simpelthen at pakke samtlige Blade i et Par store Pakker, der afleveredes til en Tillidsmand paa Posthuset, hvorefter han sørgede for det videre fornødne. Det var sikkert i sidste Øjeblik, denne Reform blev gennemført, idet det faa Dage senere oplystes, at det tyske Politi var begyndt at undersøge Barnevogne!

Der fandt paa Bornholm kun en enkelt Likvidation Sted. Denne udførtes af en Gruppe, der da stod udenfor Lokalkomiteéns Organisation, men som senere blev tilsluttet den samlede Organisation. Den, der blev dræbt, var Rønnes mest bekendte Nationalsocialist, Bogbindermester Dideriksen. Paa et tidligt Tidspunkt var man i Byen klar over, at han havde nazistiske Sympatier, men han benægtede selv i lang Tid dette. Da der saa engang holdtes et nationalsocialistisk Møde, medvirkede han imidlertid ved dette paa en Maade, saa enhver Tvivl var udelukket. Dette medførte, at han blev ekskluderet af den stedlige konservative Vælgerforening, og fra da af tonede han »rent Flag«. Hans Omgang med Tyskerne blev stadig mere og mere intim.

Indenfor Lokalkomiteéen drøftede man hans Forhold, men kom her til det Resultat, at han ikke var direkte farlig, idet han maa formodes allerede paa et tidligt Tidspunkt at have givet Tyskerne alle de Oplysninger, han kunde, og da alle og enhver kendte ham, og ingen derfor vilde kunne tænkes at være saa letsindig at betro ham noget eller fremsætte uforsigtige Udtalelser, naar han var til Stede. At han var saa kendt, som han var, skulde altsaa efter Lokalkomiteéns Mening betyde, at han i Virkeligheden ikke længere frembød nogen reel Fare. Samtidig mente man, at han vilde være et udmærket Objekt til at statuere et Eksempel paa, naar Retsforfølgelsen efter Krigen skulde finde Sted. Ud fra disse Synspunkter besluttede man ikke at foretage sig noget overfor ham, hvis ikke specielle Handlinger fra hans Side skulde give Anledning dertil.

En selvstændigt arbejdende Gruppe havde imidlertid det paa flere Forhold begrundede Indtryk, at Dideriksen frembød en alvorligere Risiko for dens Arbejde, hvorfor Gruppen fandt det paakrævet at likvidere ham. Dideriksen havde tidligere været udsat for Bombeattentater mod sin Forretning, ligesom der en Gang var affyret Revolverskud i hans Nærhed som en Advarsel til ham. Denne Gang skulde det være Alvor. 27. December 1944 ved Middagtid blev han passet op i Nærheden af sin Forretning og skudt ned. Liggende paa Jorden trak Dideriksen sin Revolver og besvarede Ilden, men han var haardt saaret, omend Skuddene mod ham ikke havde været dødbringende. Nogle tyske Soldaters Tilsynekomst forhindrede, at Likvidationsgruppen kunde give ham det afgørende Skud. Dideriksen blev indlagt paa Bornholms Amtssygehus, men da han stadig ansaas for at være farlig for Gruppen, dels fordi han havde optraadt som Angiver med Hensyn til et af dens Medlemmers Arbejdsplads, dels fordi man kunde befrygte, at han havde genkendt nogle af dem, der gik til Angreb imod ham, besluttede man at trænge ind paa Amtssygehuset og give ham den

drøbende Kugle. Dette skete en Søndag Morgen meget tidligt. Tre Mand af Gruppen indfandt sig paa Sygehuset. Den ene holdt Vagt ved Døren, mens de to andre gik op til det Eneværelse, hvor Dideriksen laa, og drøbte ham med flere Skud.

Den farligste Stikker var efter Modstandsbevægelsens Mening en Mand ved Navn Carl Rasmussen, der havde angivet Børge Kure og Gamborg Nielsen, og som stadig arbejdede for det tyske Politi. Der blev givet Besked til Grupperne om, at han saavidt muligt skulde tages levende, da man var meget interesseret i gennem ham at faa Kendskab til, hvor meget det tyske Politi efterhaanden vidste om det illegale Arbejde paa Øen.

En Aften søgte en mindre Ekspedition at antræffe ham i Nærheden af hans Faders Bopæl. Til alt Uheld løb Ekspeditionen paa tre tyske Marinesoldater, der havde været paa Visit hos nogle »Feltmadrasser« i Nabolaget. Tyskerne vilde se den danske Gruppes Legitimationskort. Det var ikke særligt velkomment, specielt ikke, da Danskerne havde Maskinpistoler gemt under Jakken. Da Tyskerne fandt, at Danskerne var for trevne med at faa Legitimationskortene frem, begyndte de at famle efter deres Revolvere. Der var kun et at gøre for Frihedskæmperne - at skyde først. En af Danskerne rev sin Maskinpistol frem. En af Tyskerne affyrede sin Revolver, men uden at ramme. I næste Nu skrattede Maskinpistolen. Den ene Tysker styrtede død om, den anden blev saaret. Den tredie tog Flugten.

De tyske Myndigheder fandt mod Krigens Slutning paa, at de vilde have det danske Motorkartotek. En Embedsmand lod Besked herom gaa til Modstandsbevægelsen, og Kartoteket fjernedes, inden Tyskerne indfandt sig. De arresterede i den Anledning Kontorchef Abitz, Bornholms Amt, idet de mente, at det var ham, der havde foranlediget Kartotekets Fjernelse, og da de i Forvejen utvivlsomt havde et Indtryk af hans Indstilling. Han blev dog løsladt nogle Dage senere efter at have været Arrestant i Vestre Skole i Rønne, hvilken Skole var Rønnes »Shellhus«. Da Tyskerne besluttede at beslaglægge Kommandantgaarden i Rønne, laa der en Del Generalstabskort i et plomberet Rum. Her kom de imidlertid ogsaa en Postgang for sent. Et Par Mand fra Modstandsbevægelsen indfandt sig Aftenen før i Kommandantskabet og fjernede i Forstaaelse med Oberst Waagepetersen saa mange Kort, som Bevægelsen havde Brug for, og lod kun for et Syns Skyld et mindre, ukomplet Parti blive liggende tilbage.

Da kort før Kapitulationen Ordre om Standsning af alle Værnemagtsarbejder indløb, udsendte Lokalkomiteén i Overensstemmelse hermed dels pr. Brev og dels pr. Opslag Besked om Arbejdsnedlæggelse ved Flyvepladsarbejderne ved Rønne og de tyske Anlæg i Klemensker. Resultatet var omgaaende og total Arbejdsnedlæggelse begge Steder.

Det tyske Politi var under hele Besættelsen paafaldende svagt paa Bornholm. Til at begynde med var der kun en Feltpolitimand, som var et velmenende Menneske, der - saavidt man kunde skønne - hellere saa til den anden Side end opdagede noget. Senere kom der en Del Sikkerhedspoliti, der fra Tid til anden anholdt unge Mennesker, som havde forset sig paa en eller anden Maade, men kun sjældent havde Held til et rigtigt Kup. Mishandlinger fandt ikke Sted paa Bornholm før i den allersidste Periode, hvor det berettedes, at Fanger paa Vestre Skole var blevet slaaet. Derimod blev der ikke sparet paa Trusler om de frygteligste Ting, naar Folk var i Forhør. Sikkerhedspolitiet suppleredes i Slutningen af 1944 med uniformeret Politi i lysegrønne Uniformer. Dets Opgaver var nærmest Kystbevogtning og Kontrol paa Landevejene. I Slutningen af 1944 kom der ogsaa nogle egentlige Gestapofolk til Assistance. Hipo'er var vi længe forskaanet for. En skønne Dag kom der tre unge Mennesker fra en nazistisk Efterretningstjeneste. De blev en stor Lattersukces. Deres Detektivarbejde foregik saa klodset og naivt, at det var en Kilde til almindelig Morskab i Byen, og da de yderligere blev Uvenner med det tyske Politi, var de ilde stedt. De sendte efter faa

Dages Forløb et Telegram hjem, hvori de beklagende meddelte, at ingen vilde have noget med dem at gøre, og bad om Penge til at betale deres Hotelregning. De blev derefter kaldt hjem. Til allersidst kom et Par rigtige Hipo'er, men der er jo den psykologiske Omstændighed ved den Slags Mennesker, at de helst skal optræde i Flok for at være dristige. De var vel irriterende med deres somme Tider udfordrende Facon, men relativt uskadelige.

Bornholm havde ogsaa en kort Visit af den berygtede Terrorist Hammeken, der optraadte under falsk Navn, men hurtigt blev identificeret. Han var meget provokerende i sin Holdning, generede sagesløse Mennesker og truede dem med Revolver. Fra Amtmand v. Stemmanns Side blev det over for den tyske Kommandant v. Morath gjort gældende, at Hammekens Tilstedeværelse var en Trusel mod rolige Forhold paa Øen. Morath var en besindig og fornuftig Mand, der ved enhver Lejlighed søgte at undgaa Provokationer, og da Forholdene en Dag udartede til, at Hammeken blev forfulgt gennem Gaderne af en rasende Menneskemængde, sørgede den tyske Kommandant for at faa ham fjernet fra Øen.

En længere Periode boede en kendt Schalburg-Kaptajn, Antoni Jensen, paa Bornholm. Hans Likvidering blev overvejet, men under en Forhandling i København kom man til den Anskuelse, at det var nyttigere at holde ham under Observation for muligt derigennem at faa Oplysninger om hans Forbindelser etc. Han frembød ingen Fare som Stikker, saa længe han var paa Bornholm. Efter Kapitulationen blev han omgaaende interneret, og der fandtes paa hans Bopæl et værdifuldt Dagbogs- og Brevmateriale.

Engelig skal nævnes et Par Episoder, der falder lidt udenfor Rammen, men som af historiske Grunde nok lige bør noteres: En Tjener skød en Aften paa aaben Gade i Rønne en »Feltmadras«. Tjeneren blev anholdt og senere sendt til mental Undersøgelse paa Sjælland. Her blev han befriet af stedlige Frihedskæmpere. Ved den retslige Undersøgelse af Sagen har han forklaret, at han havde Føje til at mistænke Kvinden for at være Stikker. En ung Mand, der forsøgte et Bombeattentat mod en tyskorienteret Handlende, blev selv dræbt af Bomben. Endelig blev en Købmand i Rønne dræbt ved et Bombeattentat begaaet af en halvvoxsen, ung Mand, uden at der kan siges at have været nogen rimelig Baggrund for Udførelsen af Attentatet.

Af Modstandsbevægelsens Folk var der ingen, der satte Livet til. Bornholmerne deltog imidlertid ogsaa andetsteds i Landet i Frihedskampen, og derved kom tre af Dage. Deres Navne skal nævnes her: Stud. jur. Kjeld Frederiksen fra Rønne, der var med i illegalt Arbejde i København, blev taget i Tivoli og døde i Neuengamme. Mekaniker Jens Peter Lind fra Sandvig, der var Medlem af en Nedkastningsgruppe, blev henrettet. Sømand Thor Vang blev taget i Egenskab af Kommunist.

## Kapitulationen.

Den tyske Besættelsesstyrke paa Bornholm var under det meste af Besættelsen forholdsvis ringe. Tallet svingede fra 500 til 1000 Mand. I Efteraaret 1944 forøgedes Styrken til et Par Tusind Mand, men i Foraarsmaanederne voksede Tallet af tyske Tropper paa Bornholm til ca. 15.000 Mand som Følge af den betydelige Tilvækst af flygtede Afdelinger fra Østfronten. I den sidste Maanedstid før Kapitulationen begyndte Tyskerne at befæste Rønne ved Anlæg af Kanonstillinger i en Halvkreds om Byen fra Nordskoven i Nord til Stampen i Syd. Da Kapitulationen kom den 4. Maj om Aftenen, traadte Modstandsbevægelsen i Forbindelse med Amtmand von Stemmann under Hensyn til, at

Øverst: Bomberamt Hus paa Kirkepladsen i Rønne. —  
Nederst: Kirken slap med knuste Vinduer og Tegl, men  
dens Omgivelser . . .



det allerede da var klart, at der dannedes en lovlig Regering straks, og at de lovlige Organer skulde fungere fuldtud, og da man derfor ønskede at undgaa Modsætningsforhold mellem Myndigheder og Frihedsbevægelse og i Stedet at faa et fornuftigt Samarbejde. Amtmanden var allerede nogle Dage forud underrettet om, at denne Stilling vilde blive taget, og var for sit Vedkommende ligeledes indforstaaet med Betimeligheden af et vist Samarbejde, naar Kapitulationen var en Kendsgerning. Paa samme Maade havde man allerede tidligere haft Føling med Politimester d'Auchamp og med Borgmester Aagesen i Rønne. Der blev straks om Aftenen givet Ordre til samtlige Afdelinger om at holde sig klar til at møde med kort Varsel, og den 5. Maj om Morgenen, da Ordre indløb fra København, indkaldtes Styrkerne, og Bevægelsen traadte i Funktion som andetsteds i Landet. Der foretoges ca. 100 Interneringer. De internerede anbragtes i Ungdomslejren i Almindingen.

Da det før var hændt, at Tyskerne paa Bornholm kun havde en vag og langsom Forbindelse med den tyske Ledelse i København, fandt man det, for at undgaa unødige Episoder, rigtigt gennem Amtmanden at lade notificere overfor Tyskerne, hvorledes Frihedskæmpernes Uniformering, Rettigheder og Funktioner var, og fra tysk Side akcepterede man Kendsgerningerne herom og anerkendte altsaa aabenbart fra den første Dag Frihedskæmperne som en regulær Hær. Man udnævnte en tysk Oberleutnant til Forbindelsesofficer, gennem hvem der skulde forhandles om de gensidige Relationer. Denne Forbindelsesofficer og to andre tyske Officerer blev den 6. Maj om Morgenen modtaget af Lokalkomitéen og Regionschefen paa Raadhuset i Rønne, hvor Modstandsbevægelsen havde etableret Hovedkvarter. Ved Forhandlingen her vedtoges det, at Tyskerne, indtil allierede Tropper kom til Øen, skulde samle alt deres Mandskab i bestemte Lejre. Tyskerne fik Tilladelse til af Hensyn til det store Antal omstrefjende tyske Soldater og civile Flygtninge at udsende bevæbnede Patrouiller, der kun havde Myndighed overfor Tyskere, og videre fik de Tilladelse til at sætte bevæbnede Havnevagter med det ene Formaal at afvise tyske Flygtningeskibe, idet man fra dansk Side ikke kunde gaa med til, at flere Flygtninge gik i Land paa Bornholm. Med Soldater og civile Flygtninge regnede man med, at der nu ialt var ca. 25.000 fremmede paa Bornholm ved Kapitulationen, altsaa et Tal svarende til godt Halvdelen af Øens egen Befolkning. Der kom yderligere umiddelbart efter Kapitulationen nogle faa Tusinde. Ligeledes forhandlede der, dels direkte og dels gennem Amtet, om Udlevering af beslaglagte Ting og Løsning af forskellige praktiske Problemer i Forbindelse med Flygtninge. Alt gik friktionsfrit og i fuld Ro og Orden Lørdag den 5. Maj og Søndag den 6. Maj, men saa skiftede Billedet Mandag den 7. Maj.

## Bomber over Bornholm.

I Løbet af Mandag Formiddag indløb der til Modstandsbevægelsens Hovedkvarter i Rønne Meddelelse om, at tyske Batterier paa Nexø-Kanten tidligere paa Dagen havde beskudt et Par russiske Maskiner, der havde været inde over Byen. Selvom man ikke forudsaa en saa alvorlig Udvikling, som det næste Døgn skulde bringe, vakte det dog nogen Uvilje. Krigen var jo forbi for Danmarks Vedkommende. Man maatte heller ikke se bort fra den Mulighed, at Russerne kunde blive irriterede, hvis den Slags gentog sig.

Ved Middagstid indløb saa Meldingen: Bombenedkastning over Nexø. Luftværnslederen, Kaptajn Wegener, tog øjeblikkelig til Nexø for at lede Luftværnstjenesten der. Det viste sig, at 30-40 Bombemaskiner i flere Bølger havde anrettet et Bombardement, der særlig tog Sigte mod Byens Havnekvarter. Videre var der skudt med Maskingeværer og Maskinkano-

ner fra Maskinerne. De tyske Batterier havde besvaret Ilden. Bombeangrebet, der begyndte Klokken ca. 12,15, varede 20 Minutter. Blandt Virkningerne var Afbrydelse af Gas-, Vand- og Elektricitetsforsyningen.

Klokken 12,45 fulgte et Angreb mod Rønne, særlig skæbnesvangert, idet det krævede 9 Dødsofre. Angrebet var kun af kort Varighed. Der kom 15 Tomotorers russiske Maskiner fordelt i to Bølger med ringe Mellemrum. Angrebet var helt afsluttet i Løbet af et Kvarters Tid, men det var et temmelig uhyggeligt Kvarter.

Jeg sad i Hovedkvarteret paa Raadhuset, hvor vi drøftede de fra Nexø indløbne endnu ret vage Meddelelser og deres Rækkevidde, da der pludselig lød en Skratten af Maskingeværer. Vi sprang som Kaniner til alle Sider, søgte Ly bag Skabe, under Trapper, paa Gulvet, under Skrivebordene.... nogen effektiv Dækning var der intetsteds i Bygningen: men over for nedfaldende Brokker og Glasskaar kunde jo blot et Bord eller lignende yde Beskyttelse. Over for Fuldræffere eller Maskingeværkugler, der kunde finde Vej gennem Vinduerne, var der intet at gøre. Min første Følelse var mærkeligt nok Irritation. Hvad var Meningen med dette, efter at vi i to Dage havde fejret Freden?

Saa lød et Drøn, saa Murene rystede. Nu blev der ogsaa kastet Bomber. Mere Maskingeværskratten, flere Bombenedslag. I Løbet af faa Minutter var det hele ovre. I næste Nu hang jeg i Telefonen med en Rapport til Krigsministeriet, men Samtalen var kun godt og vel sluttet, saa brød det løs igen. Det var forbavsende, saa hurtigt man kom ned paa Gulvet. Ogsaa den anden Fase af nævnte Angreb var af beskeden Varighed. Atter fik jeg en Samtale igennem til Krigsministeriet.

— Jeg har en Rapport om et Bombeangreb, begyndte jeg.

— Naa, nu igen - ! lød en elskværdig Stemme.

Faa Minutter efter, at Beskeden var afleveret, fulgte den sidste og mest langvarige Angrebsbølge, omend ogsaa denne kun var af faa Minutters Længde. Atter Maskingeværknitren, en haard og skrattende Lyd og saa disse Detonationer, der fik Væggene til at dirre. Saa var det ovre. - Nogle af vore Ledere havde været ude ved Flyvepladsen Syd for Rønne for at tage imod Børge Kure, der var vendt tilbage til Bornholm. En lille, beskeden Velkomst-Frokost var arrangeret, men det var en helt anden Velkomst, han fik. - Straks efter Bombardementets Ophør begyndte Civilbeskyttelsesmandskabet at indfinde sig. Folkene henvendte sig paa vort Hovedkvarter for at faa Besked om, hvor de skulde gaa hen. Man var ikke klar over, om Luftværnscentralen allerede var afviklet. Den havde hidtil haft til Huse paa Teknisk Skole i Rønne, og adskillige mødte da ogsaa direkte der. Vi gav Besked om, at Teknisk Skole stadig maatte være Centralen. Da Luftværnslederen som nævnt var taget til Nexø af Hensyn til Bombardementerne der, tog vor Regionschef, Løjtnant Jørgensen, Kommandoen paa Luftværnscentralen i Rønne og overlod mig Kommandoen paa Hovedkvarteret. - Senere afløstes Løjtnant Jørgensen paa Luftværnscentralen af Kaptajn Wegeners Souschef, Løjtnant Agersted. Jeg delegerede omgaaende min Beføjelse videre til Modstandsbevægelsens Næstkommanderende, Løjtnant Wichmann. I en saadan Situation har den militære Faguddannelse sin Betydning. Med Ro og Myndighed afgjorde Wichmann alle forefaldende Spørgsmaal, mens Hjælpearbejdet ude i Byen begyndte. Snart begyndte der at indløbe Meldinger om Bombeskaderne.

Oplysningerne var foreløbig ret ufuldstændige, Luftværnets senere Opgørelse viser 17 registrerede Bombenedslag i Byen og paa Havnen. Telefonen var afbrudt, saa det var umuligt at sende en afsluttende Rapport til København, og jeg begav mig derfor til Posthuset. Det viste sig, at man, da en Bombe var faldet i Posthusets umiddelbare Nærhed, havde forladt Rigstelefonens og Rigstelegrafens Kontorer midlertidig. Saasnart Bombardementet var over-



staaet, vendte Personalet omgaaende tilbage og genoptog Betjeningen, saa Telegrammer hurtigst kunde gaa til København. Adskillige Huse var beskadiget, enkelte helt ødelagt. Den alvorligste Ulykke var sket i Damgade lige ved Siden af Dommerkontoret, hvor en Fuldræffer havde ramt Kaptajn J. P. Holms Hus. Kaptajnen, hans Hustru og to Børn var dræbt paa Stedet. Huset var kun en Ruindyng.

Befrielsesglædens Flag, der havde vajet over Byen, gled paa halv.

Om Eftermiddagen fik man Meddelelse om, at Tyskerne betragtede Situationen saadan, at Kapitulationen for Danmarks Vedkommende kun gjaldt overfor Englænderne, og at man fra tysk Side vilde forsvare sig overfor Russerne og havde Ordre dertil. Det maa i denne Forbindelse erindres, at der paa Fronterne i Tyskland stadig kæmpedes mod Russerne, efter at Nordvesttyskland og Besættelsestropperne i Danmark havde kapituleret overfor Montgomery. Man ventede spændt paa, om der skulde komme en engelsk Flyvemaskine med engelske Officerer, der kunde modtage den tyske Kapitulation paa Bornholm for dermed at sætte det endelige Punktum for Krigshandlinger. Der gik en Overgang stærke Rygter om, at en Maskine skulde komme, men Rygtet viste sig at være usandt.

Der blev, da Havneområdet skønnedes mest udsat, beordret Evakuering af dette, men senere medførte en forhastet Radiomeddelelse om Kapitulation paa alle Fronter, at denne iværksatte Evakuering blev standset. Dagens bevægede Begivenheder var dog langtfra afsluttede. Kl. 18,45 fulgte et nyt Bombardement mod Havneområdet i Nexø, og ved 19-Tiden et tilsvarende, men meget let Bombardement af tyske Skibe udenfor Rønne Havn. Et tysk Skib blev sænket. Ved en Overflyvning kort efter blev russiske Løbesedler nedkastede. Deres Tekst lød i dansk Oversættelse:

Garnisonskommandanturen  
paa Bornholm

Til Undgaaelse af unødige Ofre foreslaar vi Dem at kapitulere.  
Til Forhandlinger om Betingelserne for Øens og Garnisonens  
Overgivelse bedes udsendt nogle Forhandlere til Havnen Kol-  
berg Kl. 10 den 8. Maj. Vi garanterer for, at der ingen Fare er  
for Sejlsadsen.

Luftfartskommandør  
(en ulæselig Titel)  
Slepenkov.

Da det var af ret afgørende Betydning for vore Forholdsregler at vide, om Tyskerne vilde følge Henstillingen om Overgivelse, henvendte vi os til Amtmand v. Stemann, som, inden han umiddelbart efter forlod Byen, telefonisk gav den tyske Kommandant von Kamptz Meddelelse om Løbesedlens Indhold, hvorefter to Repræsentanter for Lokalkomiteéen, Overlæge Olsen og Håkansson personlig tog ud til von Kamptz i den tyske Lejr for at forelægge ham den originale Løbeseddel ledsaget af en Oversættelse paa Dansk og Tysk samt med Forespørgsel, om Tyskerne agtede at følge den russiske Kapitulationsopfordring. - Svaret var benægtende.

Situationen var nu denne: Dagens Luftangreb var, selv om det kunde være slemt nok for de bornholmske Byer, der var ramt, relativt let set ud fra en militær Bedømmelse. Naar det nu ledsagedes af en Kapitulationsopfordring, var det givet, at det var at betragte som en Advarsel, der fortalte, hvad der vilde ske, hvis Opfordringen ikke blev fulgt. Man kunde altsaa ganske givet regne med, at Russerne, dersom den givne Frist blev overskredet, uden at de ønskede Forhandlere havde indfundet sig, umiddelbart efter Fristens Udløb vilde starte til et nyt og væsentlig voldsommere Angreb, nemlig nu et Angreb,

Bombeødelæggelser i Møllegade i Bønne.



der ikke blot skulde være en Forsmag, men direkte tjene til at bryde den tyske Modstandsvilje og Modstandskraft. Et saadant Angreb maatte altsaa, da Fristen var sat til Kl. 10 næste Formiddag, kunne forventes at komme ved 10.30 Tiden.

Den eneste Mulighed, der var tilbage for at afværge Katastrofen, var et Forsøg paa at bevirke diplomatisk Indskriden gennem Udenrigsministeriet eller eventuelt Krigsministeriet overfor de engelske Militærmyndigheder i København, saaledes at disse muligvis gennem Kontakt med Russerne kunde faa dem til at afstaa fra Bombardementet under Hensyn til, at Tyskerne i Danmark jo havde kapituleret overfor Englænderne. Fra russisk Side har man imidlertid anlagt den Betragtning, at Bornholm strategisk set var deres Interesseomraade, idet den russiske Front i Tyskland var skudt frem væsentligt Vest for Bornholm, og idet den ikke ubetydelige tyske Styrke, der laa paa Øen, hovedsagelig bestod af Troppeafdelinger, der var flygtet fra Østfronten.

Modstandsbevægelsen rettede i Aftenens Løb gentagne Henvendelser saavel til Krigs- som til Udenrigsministeriet, og det er oplyst, at Henvendelserne blev viderebragt til General Dewing. Paa Bornholm besluttede man sig til at evakuere de to truede Byer — Rønne og Nexø, dersom der ikke indløb betryggende Meddelelser i Aftenens Løb. Mange af Borgerne i de to Byer brød allerede op om Aftenen paa eget Initiativ og søgte ud paa Landet. Der var næsten konstant Forbindelse til København Aftenen igennem, men da den sidste Samtale ved 0,30-Tiden endnu ikke gav nogen Klarhed, kunde man ikke vente længere, dersom Evakuering skulde naas gennemført i de tidlige Morgentimer, før det forventede russiske Angreb kom. Modstandsbevægelsens Regionschef og Lokalkomité samledes derfor med Luftværns- chefen, Borgmester Aagesen og Luftværnslederen Kaptajn Wegener til et Møde, hvor den officielle Beslutning om Evakueringen blev truffet. Luftværnschefen gav derefter Evakueringsordren. Kaptajn Wegener havde Planerne, der tidligere var udarbejdet, klar og tilrettelagde dem efter de givne Forhold. I de sene Nattetimer blev en Vejledning til samtlige Husstande i Byen trykt, og om Morgenens før Daggry blev den udbragt. Højttalervogne blev udsendt gennem Gaderne med Meddelelsen om, at Byen skulde være rømmet inden Kl. 9 Formiddag, idet Undtagelse kun blev gjort for Funktionærer ved visse livsvigtige Virksomheder. Der blev truffet Arrangement med Biler og Særtog til Gamle, Syge og Kvinder med Børn. I de forskellige Sogne indrettede man sig paa at tage mod de evakuerede. Modstandsbevægelsen, hvis Ledelse og Mandskab Natten igennem arbejdede med det praktiske Arrangement efter den af Luftværnslederen udfærdigede Plan, besluttede for sit eget Vedkommende, at en mindre Styrke skulde forblive i Rønne for at hindre Plyndringer i den evakuerede By. Hovedkvarteret skulde flyttes til Slagteriet i den nordlige Udkant af Byen, Lokalkomitéens Kvarter til Villa Rydhave lige Nord for Byen. Evakueringen gik over al Forventning glat. Man fik Indtryk af, at Folk praktisk talt havde staaet med Evakueringskufferten i Haanden og blot ventet paa Startsignalet. Inden det fastsatte Tidspunkt var Byen fuldstændig folketom, — kun de, der efter Beslutningerne skulde blive i Rønne, var der. I Nexø var det gaaet lige saa fint.

Med Hensyn til Bornholms Amtssygehus blev der gaaet saaledes frem, at der indrettedes Reservelazaretter i Nylars og Vestermarie Forsamlingshuse, hvor allerede tidligere Materiel til dette Formaal var anbragt. Kun 34 Patienter blev tilbage paa Sygehuset og anbragtes i dettes Kældergange.

Den 8. Maj om Morgenens: Til Fods, paa Cykle og i Vogne gik Strømmen i de tidlige Morgentimer ud ad alle Vejene fra Rønne. Et ejendommeligt Syn paa vor lille fredelige Ø. Ogsaa vi skulde opleve det, man havde læst om fra andre Lande, — en Befolkning paa Vandring bort fra det truede Omraade. Det var et vidunderligt skønt Foraarsvejr, Morgensolen lyste

over nyudsprungen Løv i Haver og Alléer. Da Lokalkomitéen Kl. 8 samledes til Møde, meldtes det, at Evakueringen allerede var ved at være tilendebragt. Der forsøgte endnu en sidste Opringning til Udenrigsministeriet for at høre, om der derovre var nogen Ændring i Billedet. Det var imidlertid forgæves. Vi kunde ikke faa Forbindelse med Udenrigsministeren. Den unge Sekretær, eller hvad han nu var, der tog mod Opringningen, forstod aabenbart intet af, hvor vigtigt det var. Vi kunde ringe igen senere paa Formiddagen, oplyste han.

— Ja til den Tid ligger Byen i Ruiner, brølede jeg temmelig harmfuld og smækkede Røret paa. Og det var rigtigt. Til den Tid laa Byen i Ruiner!

Vi havde desuden Dagen før i Krigsministeriet udbedt os Forholdsordre i Tilfælde af en russisk Invasion, idet en saadan maatte forventes som den næste Fase i Udviklingen. Ordren lød paa, at Modstandsbevægelsens Styrker i saa Tilfælde skulde melde sig til Russerne og samarbejde med dem. Klokkeren godt 9 var Lokalkomitéen færdig med sit Arbejde og tog i Henhold til Aftalen til Villa Rydhave, mens den militære Ledelse - Regionschefen, den Næstkommanderende, Kompagnichefen m. fl. - endnu befandt sig paa Raadhuset i Færd med de sidste Forberedelser til at flytte Hovedkvarteret til Slagteriet, imidlertid konstateredes det, at Tyskerne traf Foranstaltninger til et Forsvar af selve Byen, opstillede Skyts og saa videre, og man blev klar over, at man derved kunde komme i Klemme og fandt det rigtigst at trække Styrkerne ud i Byens Omegn, ligesom man gav Ordre til, at ogsaa de Funktionærer, der først ikke var omfattet af Evakueringsordren, skulde forlade Byen. Man maatte regne med, at de tyske Forsvarsforberedelser i Virkeligheden indicerede en endnu større Fare, end man hele Tiden havde regnet med.

Inden denne Evakuering Nr. 2 var helt tilendebragt, kom imidlertid Luftangrebet. I Lokalkomitéen var vi netop blevet enige om, at Villa Rydhave ikke var noget egnet Sted, for det første, fordi Telefonen ikke havde Forbindelse med Nødcentralen, for det andet, fordi vi ønskede at være i snævrere Kontakt med selve den militære Gruppe. Dertil kom, at der baade noget Øst og noget Vest for Bygningen fandtes tyske Batterier, der i givet Fald kunde trække Luftangrebet derhenover. Vi var midt i Forhandlingerne om at tage ind til Slagteriet til det militære Hovedkvarter, da den karakteristiske Skratten og de første Bombedrøn lød. Klokkeren var da 9,43. Angrebet kom en Time for tidligt! Mens alt andet var gaaet som efter en Snor, var der en Ting, vi havde overset. Kl. 10 betød Moskva-Tid, der var en Time anderledes end vor. Det var efter dansk Sommertid ikke Kl. 10, men Kl. 9, det russiske Ulimatum til Tyskerne var udløbet. Regionschefen og hans Næstkommanderende var endnu paa Raadhuset og søgte Ly i en Bunker paa St. Torv.

Angrebet varede en Times Tid og kom i flere Bølger. Sprængbomber fra 50 til 250 kg blev strøet ud over Byen. Under Dykninger affyrede de russiske Maskiner eksplosive Granater gennem Gaderne. Smaa Brandbomber fik Baal til at flamme op, og Tyskernes Anti-luftskyts blandede sin Røst i det infernalske Kor. Da Angrebet var til Ende, var der faldet over 100 Bomber. Kun 3-400 Huse af Byens ca. 3400 Ejendomme var ubeskadigede, omkring 250 Bygninger blev helt ødelagte af Bomber, mens 23 nedbrændte og andre led lettere Ildsvaade.

Umiddelbart efter Angrebet søgte vi at faa Samling paa de evakuerede Frihedskæmperstyrker, der til Dels var spredt i Oplandet, og flyttede selve vort Hovedkvarter til Nyker Præstegaard, hvor vor Radiosender blev etableret paa Loftet. Over Lyngby Radio lykkedes det at faa sendt Rapport til Krigsministeriet om Bombardementet og en foreløbig Meddelelse om, at Skadernes Omfang maatte anses for meget betydelige. Et Hjælpearbejde blev hurtigt sat i Værk af C. B.-Mandskab, Brandvæsen og ikke mindst C. B. U. Kolonnen under Løjtnant Riis' Ledelse. En stor Lykke i Ulykken var det, at ikke et eneste

Menneskeliv var gaaet tabt takket være den mønsterværdige Evakuering. Størst Fare havde der i saa Henseende været paa Sygehuset, hvor en Fuldræffer havde ramt midt i den kirurgiske Afdeling, og skønt et Par Kælderlokaler var berørt, var ingen af dem, der befandt sig i Kældergangene, kommet alvorligt til Skade. Efter Bombardementet blev ogsaa disse Patienter ført til Reservelazaretterne.

Om Eftermiddagen tog Lærer Håkansson og jeg til den tyske Kommandant for at forespørge, om han ikke efter dette agtede at kapitulere. Vi fik kun Foretræde hos hans Adjutant, der afleverede en Skrivelse stilet til vor Regionschef, idet han erklærede, at der intet var ændret i det i Skrivelsen indeholdte Standpunkt. Skrivelsen saa saaledes ud:

Inselkommandant  
Bornholm

Rønne, den 8. Maj 1945.

An den  
Regionschef Jørgensen

R ö n n e  
Rathaus

Auf Ihr Schreiben vom 7. Maj 1945 antworte ich, dass das abgeworfene russische Flugblatt nicht beantwortet wird.

Die deutsche Wehrmacht auf Bornholm hat Befehl die Insel gegen jeden Angriff zu schützen.

Auf Grund der Waffenstillstandsbedingungen ist Bornholm englisches Interessengebiet.

Ich habe Befehl nur die Engländer auf Bornholm landen zu lassen.

(sign.)

v. Kamptz  
Kapitän z. See und  
Inselkommandant

Inden vi naaede tilbage til Hovedkvarteret i Nyker, var en ny Fase i Udviklingen indtraadt ved et svært Bombardement af Nexø paa Linie med det, Rønne havde været ude for om Formiddagen. Det var ved nedkastede Flyveblade blevet bebudet, at Bombardementet vilde komme. Som ved Angrebet paa Rønne kom Flyverne i flere Bølger. Bombardementet begyndte Klokken ca. 14,30 og varede i ca. tre Kvarter. Ogsaa i Nexø faldt der over 100 Sprængbomber. Ødelæggelserne, der særlig koncentrerede sig om den centrale Bydel og Havnekvarteret, var katastrofale. Af Byens 959 Ejendomme blev 128 totalt ødelagt og 264 saa svært beskadigede, at mange af dem har maattet rives ned. Alvorligere Skader led yderligere ca. 330 Bygninger, der dog kunde istandsættes, og Resten havde faaet Smaaskader. I Havnen blev flere Skibe sænkede.

Sammenlagt kostede de to Dages Bombardementer Nexø ét Dødsoffer og fire-fem Personer lettere saaret. Ogsaa her maa det saa ubetydelige Tab af Menneskeliv i Forhold til Bombardementernes Omfang tilskrives rettidig Evakuering.

Da vi var kommet tilbage fra den tyske Lejr paa Galløkken til Nyker Præstegaard, oplyste Løjtnant Wichmann, at der var sket det lidt pinlige, at Ordren om Samarbejde med Russerne i Tilfælde af russisk Invasion var indløbet én Gang til — og denne Gang pr. Radio. Det var ikke nogen behagelig Situation. Vi var som fortalt ca. 600 Mand, og der sværmede omkring 20,000 tyske Soldater rundt paa Øen. Man maatte forudsætte Muligheden af, at Tyskerne ogsaa kunde have opfanget Radiomeldingen, hvilket vilde gøre vor Stil-

ling meget vanskelig, naar henses til, at Tyskerne stadig var indstillet paa Forsvar mod Russerne. Naar de nu — dersom de altsaa havde faaet fat i Radiomeddelelsen — erfarede, at vi i givet Fald vilde være at finde paa Russernes Side, vilde vi kunne risikere, at der pludselig indleddedes en tysk Aktion mod vore smaa Styrker, der endog paa det Tidspunkt ikke var samlede, men laa splittede i mindre Grupper i Rønnes Omegn efter den bratte Evakuering om Formiddagen. Selvom vi var indforstaaet med Ordren, fandt vi dog Situationen uholdbar, og da vi erfarede, at Luftværnet havde faaet etableret en Telefonforbindelse til København fra Aabygaard i Nyker, tog jeg derhen og forklarede ved en Opringning Krigsministeriet Situationen, idet jeg foreslog, at vi — for at dække Ryggen — pr. Radio skulde tilsende Generalkommandoen en Melding gaaende ud paa, at vi grundet paa de betydelige civile Hjælpeopgaver efter Bombardementerne kun kunde paatage os civile Opgaver, hvorfor vi udbad os ny Forholdsordre. Hvis Tyskerne i Radioen hørte dette, vilde det muligvis kunne neutralisere Virkningen af Radio-Ordren fra Generalkommandoen. Samtidig vilde det naturligvis ikke bevirke, at vi i Praksis undlod at følge Forbidsordre Nr. 1. Beskeden fra København lød imidlertid paa, at Forbidsordre Nr. 1 skulde opretholdes, men at vi kunde gaa under Jorden, dersom Ledelsen skønnede det nødvendigt. Med denne Ordre begav jeg mig skyndsomst tilbage til Hovedkvarteret i Nyker Præstegaard med den Tanke at undersøge Muligheden for hurtigt at faa vore Folk samlet og trække dem ind i Almindingen for at gaa i Dækning der, til den forventede russiske Invasion kom, hvorefter vi i Henhold til Ordren kunde gaa i Aktion sammen med Russerne.

Men ved Ankomsten til Præstegaarden viste det sig, at alle Problemer havde løst sig af sig selv. Tyskerne havde kapituleret! Dette var gaaet saaledes til, at en General, der var blandt de tyske Tropper, der var kommet østfra, havde afsat Kommandanten, Kaptajn v. Kamptz, selv overtaget Kommandoen og foretaget Kapitulationen. - Om Aftenen flyttedes Modstandsbevægelsens Hovedkvarter tilbage til Raadhuset i Rønne.

## Russerne kommer.

Dagen efter — Onsdag den 9. Maj — kom Russerne. Frihedskæmperne var straks sat ind paa Hjælpearbejde og Vagttjeneste. Med Direktør Lyngby, Dams Hotel, der ligeledes var vendt tilbage til Byen, var der truffet en Aftale om Bepising af Mandskabet. Ved Middagstid indløb fra vor Vagt paa Rønne Havn Meddelelse om, at nogle Hurtigbaade var løbet ind i Havnen med russiske Tropper. Det var i første Omgang kun en lille Styrke paa et Par Hundrede Mand. Regionschef Jørgensen og jeg tog omgaaende til Havnen og henvendte os til de russiske Befalingsmænd, der stod i en lille Klynge foran Soldaterne, og meddelte, at vi i Henhold til Forbidsordre fra den danske Generalkommando meldte os til Samarbejde. Russerne gjorde straks Brug af vor Assistance, idet de anmodede os om at fremskaffe nogle Biler, da deres første Ønske var at tale med den tyske Kommandant. Amtmanden, der kort efter kom til Stede, fik ligeledes at vide, at man vilde forhandle med Tyskerne før noget andet. Vi vendte derefter tilbage til Raadhuset, hvor der blev gjort Anstalter til en officiel Modtagelse. Amtmanden, Lokalkomitéen, Borgmesteren og enkelte andre samledes i Byraadssalen for der at modtage Russerne. Ved 14-Tiden kom der Bud om, at Russerne ønskede at se Lederen af Modstandsstyrkerne, hvorefter Løjtnant Jørgensen og jeg atter tog til Havnen. Vi havde i Mellemtiden faaet Forbindelse med den tidligere nævnte Fru Dr. Kofod, der elskværdigt havde indvilget i at være Tolk. Ved Ankomsten til Havnen ønskede man en Mand til at anvise Russerne Kvarterer, ligesom man anmodede

os om at sørge for, at de fik Forplejning. Mens Regionschefen blev hos Russerne for at kunne deltage i den officielle Modtagelse, der fandt Sted lidt senere paa Dagen, tog jeg med en russisk Officer rundt i Byen for at se paa egnede Kvarterer. For ikke at faa flere Ejen- domme unddraget Byens eget Brug, end det paa Forhaand var Tilfældet gennem de tyske Beslaglæggelser, viste jeg fortrinsvis Russerne Steder, hvor Tyskerne havde Kvarter. Rus- serne bestemte sig til at flytte ind paa Missionshotellet i Rønne og De gamles Hjem, og de derboende Tyskere fik Ordre til at være ude inden Aften. Med Hensyn til Forplejningen af de russiske Soldater, til disse selv kunde faa arrangeret sig, ordnedes det saaledes, at Hotelejer Lyngby ogsaa paatog sig denne Opgave.

Om Eftermiddagen indtraf en uheldig Episode. Russerne, der aabenbart straks fra det første Øjeblik anerkendte Modstandsbevægelsen som en »allieret«, anmodede Regionschefen om at sørge for en Bevogtning af Flyvepladsen, hvor der endnu stod nogle tyske Maskiner, og gjorde ham ansvarlig for, at de ikke forsvandt, men Ulykken vilde, at nogle tyske Deser- tører fløj med flere af Maskinerne, inden han havde Mulighed for at naa at faa den danske Vagt sendt til Flyvepladsen. Det var et hændeligt Uheld, og det lykkedes ogsaa at faa Russerne til at forstaa dette.

Der blev derpaa sat Vagt ved de tre Maskiner, der endnu var tilbage paa Pladsen. Om Aftenen henvendte et Par Officerer fra den tidligere tyske Flyvepladsvagt, der stadig havde Kvarter i en lille Bygning ved Flyvepladsen, sig til Russerne og meddelte, at de havde Grund til at befrygte, at Desertører havde til Hensigt ved et Kup at bemægtige sig ogsaa de tre resterende Maskiner. Russerne, der af deres endnu smaa Styrker var nødt til at have en Del samlet ved deres Hovedkvarter inde i Byen, anmodede Frihedsbevægelsen om at stille med alt disponibelt Mandskab til en Udrykning til Flyvepladsen. Der blev i Hast samlet en Del af vort Mandskab, ligesom Lastbiler og Personbiler blev fremskaffet, og i den mørke Aften fyldtes disse Biler af Frihedskæmpere og russiske Marinesoldater og rus- siske Infanterister imellem hinanden. Derpaa gik det med slukkede Lanterner ud mod Flyvepladsen, der omringedes af de dansk-russiske Styrker, saaledes at de skiftevis tog hvert andet Afsnit. Senere paa Aftenen blev et Feltraab uddelt, saa man i Mørket kunde skelne, om det var Ven eller Fjende. Feltraabet var den første Aften »Kiev«.

Mens de egentlige militære Ledere havde Organisationen af Mandskabet omkring Flyve- pladsen, fulgte jeg med den russiske Leder af Aktionen, Kaptajn Loginoff, ind i det tyske Vagtlokale, hvor han foretog forskellige Afhøringer. Der skulde derefter skaffes en tysk Oberst til Veje. Til at finde ham udsendtes en lille Patrouille bestaaende af to russiske Marineinfanterister og to danske Frihedskæmpere med en tysk Soldat som Vejviser til at identificere den paagældende Befalingsmand, der en halv Times Tid efter blev indbragt i Vagten. Senere skulde atter en Patrouille udsendes med lignende Formaal. Ogsaa her blev Patrouillen sammensat af lige mange fra dansk og russisk Side, et Udtryk, synes jeg, for den russiske Tillid til og Anerkendelse af »de danske Partisaner«, som de kaldte os. Afte- nen forløb iøvrigt uden tyske Kupforsøg, og ved 2-Tiden om Natten tog vi hjem, men efterlod en betydelig Vagt — udelukkende dansk — paa Pladsen. Vagten blev paa et senere Tidspunkt blandet dansk-russisk.

Det er i det hele taget karakteristisk for denne første Tid af Russernes Tilstedeværelse, i hvor høj Grad de viste Modstandsbevægelsen Tillid. Med Frihedskæmpernes Armbind kunde man frit passere ud og ind af deres Af- spærringer. Da Rønne Havn til at begynde med skulde bevogtes, skete det saaledes, at Russerne overtog nogle Afsnit til Bevogtning, Danskerne

Øverst: Frihedsbevægelsens Blad, der udkom i de Dage, de bornholmske Dagblade paa Grund af Bombeskader maatte ligge stille. Nederst: Russiske Soldater nyder en stilsiddende Hvilepause, som en af dem udfylder med Musik.

Ingen Dagblade

De tre børsnoterede Dagblade (Borgerbladet, Social-Demokratet, Arbejdernes Tidning og Ullstadsbladet), Tidningen, Trykforlaget, Ekspeditioner og Distributioner blev alle indbragt i bombesikkerhed med alle andre forlydende og blandede af ikke betydelig værd i Brand II af 16. Februar. Overlevende er indbragte i fuld Kasse.

Ender Brevene til dette for Frihedensbevægelsen i København, hvilket det gav sin Plads at arbejde med væsentlig oplysning. Blandt dem er Oplysning om og medlemskab af alle Frihedensbevægelsens Afdelinger og Vedtagelse af Medlemskab og indsendelse af nye Medlemmer.

Dat er med Hensyn til dette Blad og Ullstadsbladet i 1940. Arbejdernes Tidning blev alle Medlemskab og indsendelse af nye Medlemmer. Blandt dem er Oplysning om og medlemskab af alle Frihedensbevægelsens Afdelinger og Vedtagelse af Medlemskab og indsendelse af nye Medlemmer.

Telegram fra Kongen

Kongen har bevilget sin Højeste Lovpris til de i Danmark og i Udlandet som har gjort sig bemærkede ved deres modvige og heldige Deltagelse i Kampen for Frihed og Uafhængighed.

Den Kongelige Højhed

Den Kongelige Højhed

Den Kongelige Højhed

Den Kongelige Højhed

Den Kongelige Højhed

Den Kongelige Højhed

Den Kongelige Højhed

Den Kongelige Højhed

Den Kongelige Højhed

Den Kongelige Højhed

Den Kongelige Højhed

med til Frihed. Mange af dem er i Kampen af Hærens og de mange andre, som har gjort sig bemærkede ved deres modvige og heldige Deltagelse i Kampen for Frihed og Uafhængighed.

Børnholmsere i København udtaler Deltagelse

De Børnholmsere i København har udtalt deres Deltagelse i Kampen for Frihed og Uafhængighed.

De Børnholmsere i København

De Børnholmsere i København

De Børnholmsere i København

De Børnholmsere i København

De Børnholmsere i København

De Børnholmsere i København

De Børnholmsere i København

De Børnholmsere i København

# MEDELELSER

Udg. af Danmarks Frihedsvækkelseskomité for Børnholm, Amtstidningen, Trykforlaget & Højst Nylens 15. Jul 1943 Nr. 1

## Frihedsraadet arbejder med Betolkningens Tarv for Øje

**F**RIHEDSBEVÆGELSEN på Børnholm er bygget op som i det øvrige Land med en Lokalkomite og en Ledelse for Medlemsgrupperne, der er spredt over hele Øen. I Aarhus har Medlemsbevægelsen "Kampen og arbejdet under Jorden", og denne Periode fandt sin Afslutning-Lørdag d. 3. Maj Kl. 8 om Aftenen, da Frihedsbevægelsen efter Ordre overgik Ordenens Opbeholdelse i By og på Land. Det lykkedes at opretholde Ordenen og at internere de Personer, der havde forbundet sig med Landet under den tyske Besættelse. Interneringen skete efter de Retningslinier, som Frihedsraadet havde fastsat for hele Landet.

Alle Vanskeligheder som fulgte Bombardementernes Spor har man maattet løse efter bedste Evne. Da mere Folk var udsatte, fik vi Hjælp derved at være Medlemsgrupper inddeltes ved Indkaldelsen af tre Aargange af Børnholms Værn. Disse tre Aargange staa ligesom Medlemsgrupperne under Ledelse af vor Regionschef.

Ved den russiske Landgangs indtræden blev en ny Situation. Forholdene har bragt med sig, at vore Opgaver er blevet større end nogen kunde forudse, og Lokalkomiteen har maattet tage Beslutninger langt ud over det oprindelige tænkte.

Det er et magtpaalegende ved denne Lejlighed at indtale vor bedste Tak til den børnholmske Befolkning for den Tilid, der er vist Frihedsbevægelsen, og de beder samtlige Befolkningen være forvisset om, at vi vil søge at løse den resterende Del af vore Opgaver på en Maade, der er vor Ø og vor Land værdig.

Frihedsrådets Lokalkomite.

ning.

Om Danmarks Frihedsvækkelseskomité





andre Afsnit. Paa en Udrykning til Sandvig i Anledning af nogle tyske Flygtningeskibe ønskede den russiske Officer dansk Ledsagelse, for at ogsaa vi kunde være repræsenteret.

De meget store Opgaver, der i disse Dage blev paalagt Modstandsbevægelsens Mandskab, gjorde, at disse havde det meget drøjt. Den lille Styrke maatte udnyttes til det yderste med i Virkeligheden uforsvarligt lange Vagter og praktisk talt uden Hvilepauser, og det blev nødvendigt paa en eller anden Maade at faa Forstærkning. Vi sendte derfor til København Melding om Situationen og anmodede om, at Frihedskæmpere fra København eller eventuelt Brigadefolk blev sendt til vor Assistance. I Stedet besluttede man i Generalkommandoen at skaffe Afløsning ad anden Vej, idet man gav Besked om, at der kunde indkaldes saa meget Mandskab af Bornholms Værn — altsaa af det regulære værnepligtige Mandskab —, som vi maatte have Brug for, og at dette Mandskab skulde være underlagt Modstandsbevægelsen.

Dette skete omgaaende. Vi sørgede først for at notificere det for Russerne, for at disse ikke skulde faa det Indtryk, at det var en Forholdsregel vendt mod dem, men tværtimod, at det var for bedre at kunne efterkomme Ønskerne fra russisk Side om Støtte til forskellige Opgaver. Russerne anerkendte uden nogensomhelst Modvilje det trufne Skridt, samt at disse Soldater vilde blive »uniformeret« med Armbind. Da vi samtidig anmodede Russerne om ogsaa at skaffe os Vaaben til dette Mandskab, stillede de beslaglagte tyske Rifler til vor Raadighed i fornødent Omfang. Samarbejdet med Russerne, der imidlertid voksede i Tal ved Ankomsten af Transporter fra Kolberg, gik fortsat gnidningsløst. Bornholms Værns Mandskab, der blev indkvarteret paa Bornholms Amtssygehus, gled uden Vanskeligheder ind i deres Opgaver. Der blev etableret dansk-russiske Politipatrouiller for at kunne gribe ind overfor begge Nationaliteter. Frihedskæmperne deltog i Afvæbningen af de tyske Grupper og i den efterfølgende Finkæmning af Øen. Ligeledes gjordes der fra Modstandsbevægelsens Side i Samarbejde med forskellige Konsuler et Arbejde for at udskille de Krigsfanger, der var af ikke-tysk Nationalitet, i særlige Lejre for at skaffe dem bedre Vilkaar, end Krigsfanger i Almindelighed maa nøjes med. Russerne saa med al Velvilje paa dette Arbejde. De paagældende blev dog senere sendt til Tyskland som de andre tyske Soldater, men man erklærede, at deres Forhold der vilde blive nærmere undersøgt for at konstatere, hvilke af disse Udlændinge - Franskmænd fra Alsace-Lorraine, Hollændere og Letlændere - der var tvangsindlagte i den tyske Armé, og hvilke der havde meldt sig frivilligt, hvilket naturligvis gør en ikke uvæsentlig Forskel i den Maade, man vil bedømme dem paa.

Russerne begyndte meget hurtigt Borttransporteringen af Tyskerne, der foregik i et forbavsende Tempo. De samarbejdede herom med Amtet og de trafikale Myndigheder, hvorfor dette laa udenfor Modstandsbevægelsens Domæne.

Det vilde isvrigt føre for vidt i Enkeltheder at omtale alle de mangeartede Opgaver, der i disse Dage tilfaldt Modstandsbevægelsen. En enkelt Ting skal lige nævnes endnu. I Samraad med Luftværnsmyndighederne besluttedes det hurtigst muligt at faa den evakuerede Befolkning tilbage til Rønne, saaledes at Folk atter kunde tage deres forladte Boliger i Besiddelse og selv have Opsyn med deres Ejendele. Da Russerne imidlertid saa længe, der endnu var tyske Flygtninge, opretholdt en meget skarp Vagttjeneste om Natten, fandt vi det rigtigst at beordre Spærretid nogle Aftener for at undgaa Episoder som Følge af Misforstaaelser. Man kunde let forestille sig, at Russerne vilde have svært ved at skelne danske Borgere fra civilklædte Tyskere, da Sprogproblemet vanskeliggjorde for ikke at sige udelukkede gensidige Forklaringer. Vi gjorde saa yderligere det, at vi laante saadanne Personer - Brandmandskab og lignende, som skulde være ude om Natten - Frihedskæmpernes Armbind, som Russerne kendte og respekterede, eller gav de paagældende Frihedskæmpervagt

med. Frihedskæmperne fik desuden hver Aften udleveret Feltraab, som det dog til Tider kunde være vanskeligt for danske Tunger at udtale, saa en Russer kunde forstaa det.

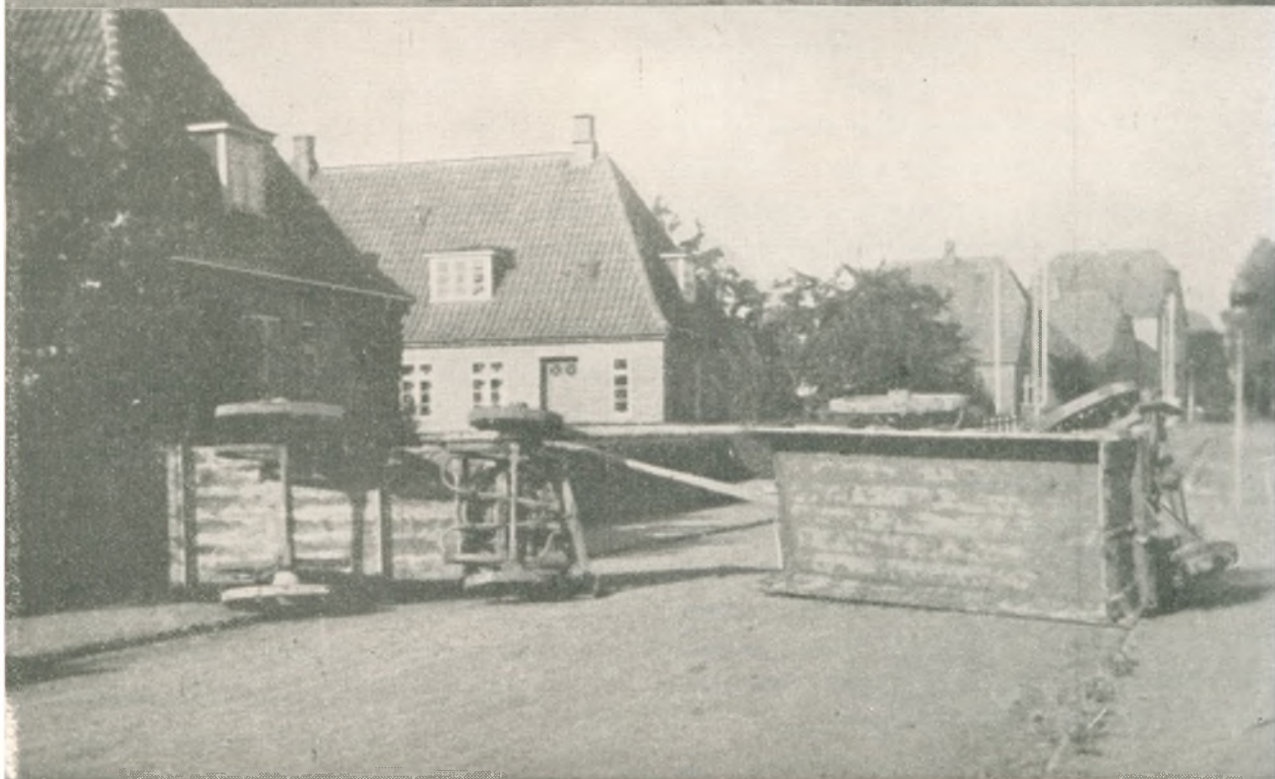
Saasnart Tyskerne i det store og hele var samlet sammen, ophævedes Spærretiden igen. En lille særlig Opgave, Frihedsbevægelsen paatog sig, var Udsendelsen af Oplysninger til Befolkningen gennem et lille Blad, der først hed »Meddelelser«, senere »Frihedsbladet«. Det udkom i de Dage, da de bornholmske Dagblade laa stille efter Bombardementerne, mens den fornødne Oprydning fandt Sted.

Faa Dage efter Russernes Ankomst indbød Lederen af Flyvepladsaktionen et bredt Udsnit af Modstandsbevægelsens Tillidsmænd fra hele Øen til en Sammenkomst paa Dams Hotel, hvor han takkede for Samarbejdet i de første vanskelige Dage og blandt andet udtalte, at han i Moskva havde faaet at vide, at »de danske Partisaner kunde man stole paa«.

Der er for mig ingen Tvivl om, at det for Bornholm havde sin meget store Betydning, at der stod en lille Frihedskæmperhær paa Øen den Dag, Russerne kom, og at et Samarbejde etableredes paa den Maade, som det skete, paa alle militære Omraader, idet Russernes Interesse for den danske Modstandsbevægelse var evident, og idet de paa Forhaand var indstillet paa at vise en saadan Bevægelses Folk fuld Tillid.

Da dette Værks Ramme begrænser Skildringen til selve Modstandskampen, vil det være paa sin Plads at afslutte Beretningen med disse sidste Oplysninger om Modstandsbevægelsens Virke i den første Tid efter Kapitulationen, til Tyskerne var fjernet fra Bornholm. I den kommende Tid begyndte man en hurtig Afvikling af Modstandsbevægelsen, idet Bornholms Værn mere og mere overtog de militære Opgaver, og Forbindelsen med Russerne ret hurtig gik mere og mere over til Amtet.

Lørdag d. 16. Marts 1946 kom Meddelelsen om, at Russerene atter forlod Bornholm. Den 5. April 1946 forlod den sidste Russer under Salutskud fra danske og russiske Krigsskibe Øen, hvor Dannebrog nu vajer over regulære danske Tropper. Det er atter Landets egne Sønner, der bevogter Grænsesøen mod Øst.



# MODSTANDSBEVÆGELSEN I HOLBÆK AMT

Af Redaktør JØRGEN ANTONSEN

Indtil den 29. August 1943 var Holbæk og Omegn fri for tyske Soldater og tyske Befæstningsanlæg. Der var fire Byer her i Landet, der blev anerkendt som danske Garnisonsbyer, heriblandt Holbæk, og vore egne Jenser blev tilstaaet et vist Omraade af Omegnen, hvor tyske Soldater kun maatte komme paa Gennemrejse. Den 9. April 1940 om Eftermiddagen kom en tysk Afdeling hertil og slog sig ned paa Søndre Skole, men kun for en enkelt Nat. Garnisonen, hvis Kommandant var den meget populære Oberst C. D. O. Lunn, modtog ogsaa en kort Visit, og han blev afkrævet Nøglerne til Ammunitionsdepoterne, men erklærede, at dem havde han ingen Bemyndigelse til at udlevere, og derved blev det.

Men dette, at Byen beholdt sin danske Garnison, betød naturligvis, at den aktive Modstandsbevægelse ikke fik Lejlighed til at træde frem saa tidligt som andre Steder. Til Gengæld blev Sindene godt beredt. Der blev holdt mange lukkede Informationsmøder, og saavel Ringens som Dansk Ungdomssamvirkes »fortrolige Meddelelser« blev - med lokale Tilføjelser - duplikeret og udsendt i stort Antal over det meste af Amtet. Ringens lokale Kredse kan datere deres Start fra et Møde, der blev holdt i Holbæk i Juni 1942.

Størst Betydning for den almindelige Stemning til Gunst for aktiv Modstand fik dog nok Oberst Lunn, der førte dansk Tale ved en Række Møder i By og paa Land. Som et Vidnesbyrd om den samlende Evne, han lagde for Dagen, gik en Deputation fra de betydende Foreningsledere i By og Opland til Kongen og den kommanderende General for at opnaa Forlængelse af Oberstens Tjenestetid udover den lovmæssige Aldersgrænse, da denne indtraf ved Nytaarstid 1942. Det lod sig af principielle Grunde ikke gøre, men Obersten blev ved sin Fratræden hyldet ved en Fest, hvis Deltagere fyldte to store Sale. Han fortsatte sin utrættelige Foredragsvirksomhed og var isøvrigt aktiv paa adskillige Omraader. To Gange var han fængslet af Tyskerne, men de kunde intet overbevise ham om.

Terrænspporten blev taget op som en Forberedelse til Modstandskampen, først i Sct. Georgsgildet i Marts 1941 og senere i Holbæk Terrænspportsforening, hvis aktive Medlemmer alle som en viste sig at staa i Rækkerne af Frihedskæmpere den 5. Maj 1945. De dannede sammen med Medlemmerne fra Skytteforeningen og fra Arbejdergrupperne Kernen i de aktive Grupper. De illegale Blade havde alle deres Meddelere og Uddelere i Byen, og Fremvisningen af illegale Film blev heller ikke forsømt. Ude i Tøl-

Baade ved Kasernen og ude i Byens Gader blev der bygget Bærrikader den 29. August 1943.

løse blev dannet en lille Gruppe Modstandsfolk paa et meget tidligt Tidspunkt. Nogle Løbesedler med Agitation mod nazistiske Møder blev Begyndelsen til den senere illegale Bladvirksomhed paa Egnen.

En lille Forsmag paa Sabotagen fik Holbæk i Begyndelsen af Juni 1943, da en københavnsk Kommunistgruppe forsøgte at afbrænde Hørskætteriet. De 5 Frihedskæmpere blev opdaget af Sabotagevagter, blev beskudt og tog Flugten i en Sejlbaad op gennem Isefjorden til Kulhus, hvorfra de fire fortsatte ind over Land, men blev taget af det danske Politiet. Den femte laa død i Baaden. Han var ramt i Hoften, antagelig af Sabotagevagten, og var død af en Kugle i Tindingen. Han havde sikkert skudt sig selv.

De fire, der blev taget af Politiet, blev senere lempet ud fra Vestre Fængsel, men faldt, saa vidt vides, senere i Frihedskampen i København.

Affæren gav iøvrigt ogsaa Anledning til et Par Anholdelser i Holbæk. En af Arbejdergruppens Ledere, Alfred Jacobsen, Klosterstræde 8, sad indespærret fra 8. Juni til Oktober 1943, sigtet for at have huset Sabotørerne.

## Tyskerne udeblev den 29. August 1943.

Saa kom Begivenhederne den 28. og 29. August 1943. Oberst E. Raabye havde afløst Oberst Lunn som Garnisonskommandant og ledede Forberedelserne til at tage imod den kritiske Situation. Kl. 16 om Eftermiddagen den 28. bliver der udsendt Officerspatruljer ad Roskilde-, Slagelse- og Ringstedvejene. Styrkerne i Baraklejren paa Fælled rykker ind paa Kasernen, og alt gøres klart til Forsvar. Der udleveres Ammunition, og der hviles med Tøjet paa. Kl. 4 om Morgenen meddeler Sjællandske Division om Kampe i København, og Garnisonskommandanten alarmerer og besætter Kasernen til Forsvar. Der sendes Patruljer ud i den nærmeste Omegn. Imidlertid afbrydes Forbindelsen med Division og Generalkommando, men Statens civile Luftværns Kommandocentral i København giver yderligere Orientering og meddeler, at Orlogsværftet er besat af Tyskere, og at ogsaa Næstved Kaserne er besat efter en kort Kamp. Det er umuligt at faa Forbindelse med Roskilde og Ringsted, men Officerspatruljerne paa Vejene melder stadig, at intet er observeret.

Da det ved 5,30 Tiden er blevet lyst, lægges Forsvaret af Kasernen frem i Forterrænet af Hensyn til Faren fra Luften. Styrkerne deles i tre Grupper. Samtidig udstedes ekstraordinære Indkaldelsesordrer til værnepligtige i Holbæk og Omegn. Ca. 20 naar at blive iklædt, og samtidig melder sig adskillige frivillige. Der er livlig Aktivitet overalt. Vejtræer fældes for at spærre Roskildevvej, og der bygges Barrikader overalt. Befolkningen er levende med og sørger for Morgenkaffe til Soldaterne.

Kl. 6,45 kommer der Melding om, at en tysk Kolonne er undervejs ad Ringstedvejen mod Holbæk, og Oberst Raabye tager ud til den truede Gruppe, men Meldingen viser sig at være falsk Alarm. Da Obersten naar tilbage til Kasernen, faar han Melding om, at Amtmand Jonquières har telefoneret og meddelt, at Byens Borgere ikke kan indse Nyttens at sætte sig til Modværge, hvorfor han henstiller at opgive Kamp. En Politibetjent overbringer lidt senere Anmodningen i skriftlig Udformning, underskrevet af Amtmanden, Borgmester Alfred Hansen og Politimester Rosen. Oberst Raabye afslaar Anmodningen.

Men Tiden gaar, og der kommer ingen Tyskere. Der indløber Efterretninger om, at Tyskerne efterhaanden er Herrer overalt. Kl. 8,10 kommer Politiet med Opraab fra den tyske Overkommando, undertegnet af Thune Jacobsen og modtaget paa Fjernskriver. Ti Minutter senere kommer Opraabet i Radioen. Endelig Kl. 8,30 giver Oberst Raabye Ordre til at

rykke til Kasernen, og dermed er samtidig Planerne om Modstand opgivet. Motiveringer er den, at Modstand efter dette Tidspunkt vil betyde uberettigede Ofre af danske Menne-skeliv og Skærpelse af Kursen mod det danske Folk.

Oberstens Beslutning udløste en Storm af Skuffelse baade hos Befalingsmænd og det menige Mandskab, og i de følgende Timer var det saa som saa med Disciplinen. Adskillige fik Udløsning for Harmen ved at ødelægge Vaaben og Materiel, andre udleverede rask væk af Hærens Beholdninger til alle de mange, der strømmede til. En Deling, der paa Vej til Kasernen kom ned ad Smedelundsgade, lagde Geværerne ud paa Kørebanen foran Last-bilerne. En 36 mm Kanon blev ganske roligt efterladt ved Arbejdsanstalten. Det var intet Særsyn, at 12 Aars Dreng løb rundt med Haandgranater eller andre farlige Ting.

Først Kl. 17,40 kom de tyske Besættelsestropper, et enkelt Kompagni paa 150-200 Mand. Garnisonens Styrke var paa ca. 1100 Befalingsmænd og menige.

## Kaptajn med Mandskab til Sverige.

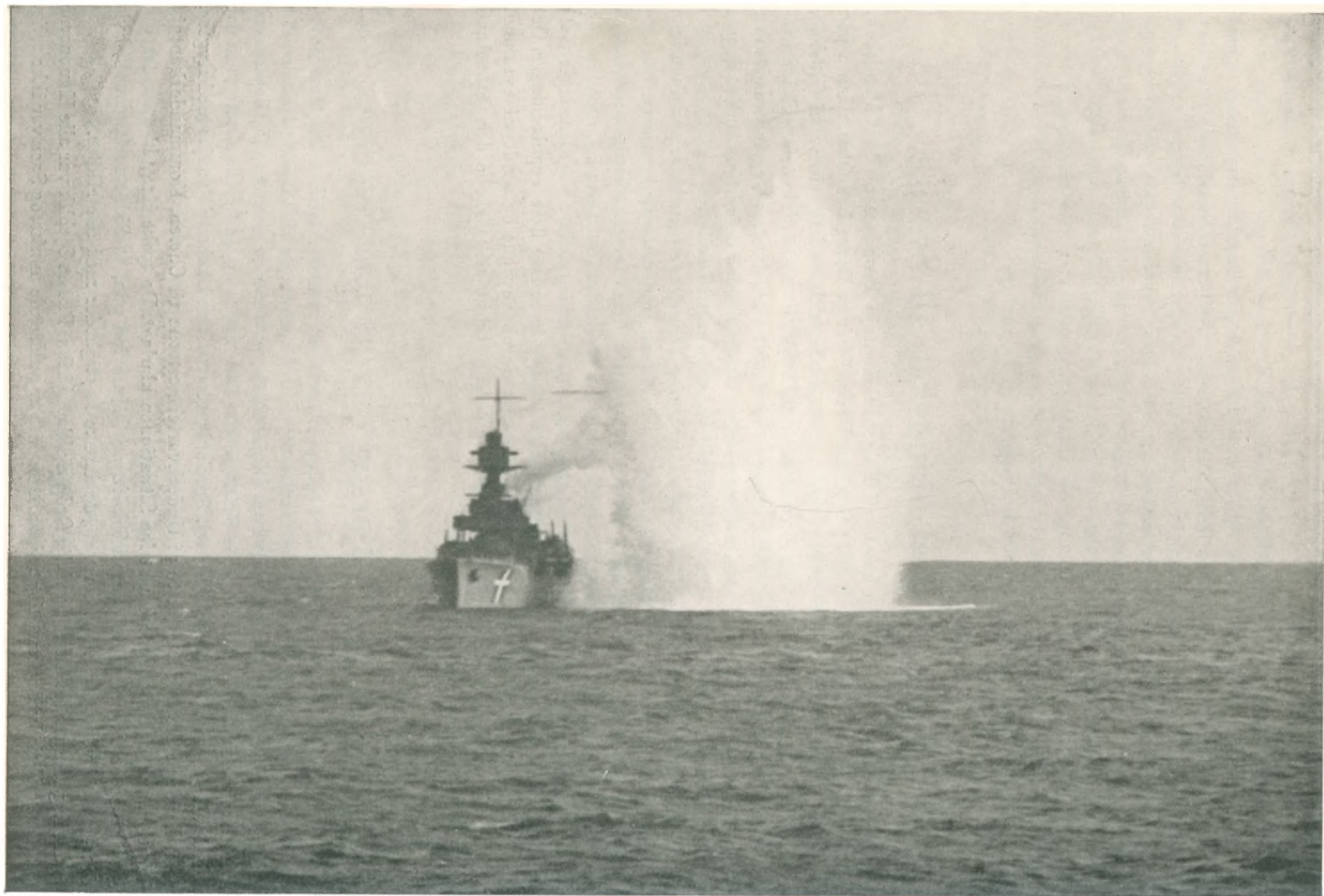
Kapitulationen uden Kamp havde til Følge, at Kaptajn Brøndum med sit Mandskab, ca. 70 Mand, paa Motorvogne tog af Sted fra Byen. Efter et Besøg hos Oberst Lunn paa Knabstrup Hovedgaard tog hele Styrken op gennem Hornsherred og videre til Gilleleje, hvor en mindre Damper blev kapret. Med den gik Turen til Sverige, hvor adskillige indtraadte i Brigaden. Kaptajn Brøndum kom senere illegalt til København og indtraadte i en Holger Danske-Gruppe. Det gælder iøvrigt mange af Garnisonens Befalingsmænd, at de paa udmærket Maade kom til at deltage i Frihedskampen rundt i Landet.

Militæret havde udlagt store Depoter til Brug for Frihedskampen, bl. a. paa Gaardene Sophienholm, Dragsholm og Toftholm, men Tyskerne fik Underretning herom og hentede Vaaben, Ammunition og Udrustning til tre Kompagnier. I den følgende Tid gik det stærkt med Afsendelsen af det militære Materiel. Først gik Garnisonens Heste i Jernbanevogne til Königsberg, senere fulgte Kanonerne efter til samme Adresse, flere Vognladninger Gas-masker gik til Kassel o.s.v. Igennem Maaneder afsendtes hver Dag flere Vognladninger. Om det saa var de gamle Hestesko, blev de læsset paa Jernbanevogne og sendt til Tyskland. Denne Udplyndring vakte for Alvor Harme og bidrog stærkt til at skabe den rette Aand til Modstandskampen.

## „Niels Juel“s Forsøg paa at naa Sverige.

Ogsaa Artilleriskibet »Niels Juel«s Skæbne kom til at spille en Rolle i den Henseende. Det havde i Dagene forud været paa Øvelsestogt i Isefjord og gik til Kaj i Holbæk den 27. August. Da var Begivenhederne allerede i fuld Gang, og der blev givet Ordre til »skærpet Beredskab« samme Dags Aften. Det betød, at der blev tændt op under alle Kedler, saa der kunde afsejles med øjeblikkelig Varsel. Foreløbig maatte Mandskabet dog nøjes med Rygter, men Lørdag Eftermiddag gik to af Underkvartermestrene til Chefen, Kommandørkaptajn Westermann, og anmodede om at faa Situationen klarlagt. De tyske Krav blev oplæst, der blev givet et Par Kommentarer i Tilgift, og Ordren lød paa, at Skibets Mandskab, hvis det blev nødvendigt, skulde forsvare de danske Rettigheder med alle Midler.

Søndag Morgen Kl. 4 kom endelig Ordren »klart Skib«. Paa et Øjeblik var alle Kanonerne besat, og »Niels Juel« parat til at afgaa. Men det var buldrende mørkt, og Søen var ikke rolig,



saa der maatte ventes paa Slæbebaad for at faa Skibet fra Kaj og ud gennem den smalle, gravede Rende, der fører fra Havnen ud i Isefjorden. Derved gik kostbar Tid tabt, og »Niels Juel« var ikke naaet langt ud i Fjorden, før det første tyske Luftfartøj blev observeret. Dets Opgave har sikkert været at holde Udkig med Skibets Bevægelser.

Sejladsen gik dog uforstyrret til udfor Hundested. Her modtog man pludselig forskellige Meldinger: om at Tyskerne havde udlagt Miner hele Natten over Indsejlingen til Fjorden, at der var stærke Søstridskræfter udenfor, og at der vilde komme en dansk Søofficer med nærmere Ordre fra København. Alle disse Meldinger var falske, og det blev omsider besluttet at forcere Spærringen 400 Meter fra Land. Men pludselig kom et Bombeangreb fra Luften. En Heinkel-Bombemaskine susede ned over Skibet og bestrøg Dækket med Rekylgeværer og Maskinkanoner. Andre Bombemaskiner fulgte efter, og der faldt store Bomber i saa kort Afstand fra Skibet, at det udsattes for svære Rystelser. Skønt der saa at sige ikke var til at være paa Dækket, gjorde Mandskabet med Mod og Ildhu sin Pligt og leverede et pragtfuldt Forsvar. Et af de angribende Luftfartøjer styrtede brændende ned i Fjorden, og fra Land saa man endnu et Par Flyvemaskiner styrtede ned eller nødlande. Fem Mand af Besætningen saaredes, og Artillerikvartermester H. E. Andreasen, der fik et Skud i Maven, afgik senere ved Døden.

Efter de tyske Luftangreb var »Niels Juel« saa beskadiget, at det vilde være en halsløs Gerning at prøve at naa Sverige. Chefen besluttede derfor at sætte Skibet paa Grund i Nykøbing Bugten. Det lykkedes. Med 18 Knobs Fart gik det ind paa en Lerbanke, og alt imens havde Mandskabet travlt med at kaste alt overbord, der kunde være af Værdi. Da Skibet stod paa Grunden, blev Bundventilerne ogsaa taget og kastet over Bord, saa Skibet sank og sugede sig dybt ned i Grunden.

Hurtigst muligt blev de saarede sejlet i Land og modtaget med aabne Arme paa Nykøbing Sygehus. Derefter samlede Chefen hele Mandskabet paa Dækket, og Chefen kom op i Tjenesteuniform med Ordre. Han var meget bevæget og udtalte: »Det er mig befalet at overgive Skibet og stryge Flaget. Vore Fjender overtager Skibet, nu er de vore Fjender efter dette Overfald«. Saa halede man Flaget ned, ikke et Øje var tørt. Derefter blev »Kong Kristian« sunget. Chefen og 1. Mester gik ombord i en tysk Motortorpedobaad og sejlede af Sted, mens alle blottede Hovederne. Kort efter blev det resterende Mandskab ført til Grønnehavhus og interneret der. Nykøbing By overtog Bepisingen. Og de raske Marinere fik deres første Maaltid Kl. 18 Mandag. Interneringen i Nykøbing varede til Torsdag. Kvartermester Andreasen var netop denne Formiddag afgaaet ved Døden, og Befalingsmændene fik inden Afrejsen Lov at hilse ham paa Baaren. Da de kom ud fra Sygehuset og gik gennem Byen, fik de Blomster, og Hyldesttilkendegivelser lød til dem, skønt de var eskorteret af maskinpistolbevæbnede Vagter. Hyldesten varede ved helt til København, et Vidnesbyrd om, at »Niels Juel«s sidste Kamp ikke havde været helt forgæves.

## Faldskærmsfolk og Vaabenmodtagelser

Nogle af de første Faldskærmsfolk, der kom ned, landede paa Herregaarden Aggersvold ved Jyderup. Den først planlagte Landing maatte opgives, fordi Modtageren, Hr. Borch Johansen, der skulde komme fra København, led Havari undervejs, men den 17. April 1942 gik alt forholdsvis planmæssigt. Landingen skete ved Midnatstid. Det var Chr. Michael Rottbøll, der landede, ledsaget af to Radiotelegrafister, Hovmester Johannesen og Styrmand Max Mikkelsen.

„Niels Juel“s Færd i Isefjorden den 29. August 1943. Tyske Flyverbomber sender Vandkaskader op omkring Skibet. Billedet er taget om Bord paa Fyrinspektions-skibet „Absalon“.



Rottbøll klarede sig fint, hvorimod Johannesen havnede i en Trægruppe og slog Hovedet voldsomt. De kom dog begge bort efter forgæves at have ledt efter Mikkelsen. Denne var besvimet ved Faldet, men kom til sig selv, gik til Jyderup og tog med Toget til København. Han var den eneste af dem, der overlevede Frihedskampen, men han naaede at prøve Sachsenhausen, Flossenburg og Dachau. De to øvrige blev efter at have udført et straalende Organisationsarbejde et Bytte for Tyskerne. Blandt andre Faldskærmsfolk, der landede ved Jyderup, kan nævnes Søløjtnant Thomas Sneum.

Endnu inden Modtagningen var organiseret lokalt, kom der flere Sendinger ned fra Luften. Holbæk Amt var velegnet som Følge af de store Gaarde, de store Skove og de forholdsvis ubeboede Strækninger. Afstanden fra København var ogsaa passende. En Københavnergruppe ventede hele Natten til den 11. December 1943 forgæves paa en Sending paa Kattrup Ydermarker. Den havde Hovedkvarter paa Vesterbygaard hos Godsejer Fønnesbech-Wulff. Men denne Nat ventede den forgæves. Den engelske Maskine kom i Kamp med 2 tyske Jagere, der blev skudt ned, men maatte selv nødlande paa Bonderup. En Faldskærmsmand, den senere saa bekendte Flemming B. Muus, der skulde have været sat af omkring Skjoldnæsholm, kom efter dramatiske Oplevelser via Sorø til København, fire Mand af Besætningen naaede helt op i Hornsherred, men blev her angivet til Tyskerne, mens endelig de sidste tre Mand kom i gode Hænder hos Boelsmand Krügermeier i Marup ved Tølløse, hvor Grev Scheel, Ryegaard, fik dem afhentet til Viderebefordring til England.

De første Vaaben til Militærgrupper i Holbæk kom pr. Jernbane fra »Maskinfabrikken Pola« i Hellerup i August 1944. Af første Sending kom dog kun Ammunitionen. 21 Maskinpistoler var blevet væk undervejs. De sidste Sendinger kom i god Behold hertil. Kort Tid efter kom der ogsaa Vaaben fra Modtagelser i Midtsjælland. Dansk-Canadieren Dilling Hansen (»Super« eller »Ingeniør Nielsen«), var Leder af en Fordelingsgruppe, der opererede fra Sønderstrup Sæbefabrik ved Tølløse. Her passerede i Tusindvis af Maskinpistoler og Mængder af Sprængstof. Englænderne nedkastede Vaabnene om Natten, bl. a. ved Tissø, Borup og Hvalsø, og Sendingerne blev bevogtet af 50 skarpt bevæbnede Mænd, indtil Afhentegruppen næste Dag kørte ud og hentede Vaabnene paa Lastbiler fra Holbæk. Igennem lang Tid var Sendingerne kommet regelmæssigt, og alt gik godt, skønt der ustandselig var Landevejsrazziaer. Vaabnene blev bragt ind paa Fabrikken, og samme Nat, som de var hentet, blev de pakket ned i Camouflagekasser. Alle i Huset, Fabrikant Chr. Hansen med Hustru og voksne Børn, ja selv Husassistenterne var med, og efter Omladningen blev Kasserne kørt til Centralerne paa hele Sjælland og Lolland-Falster. For Holbæk Amts Vedkommende var det hos Godsejer Treschow, Toftholm, der senere blev taget og sendt i Koncentrationslejr.

Den 25. Oktober 1944 gik det galt. En Lastbil med to Tons Maskinpistoler punkterede, og Falck fra Ringsted maatte tilkaldes. Samtidig kom seks Schalburgfolk til. Bilens Fører, Mekaniker i Hæren, K. H. Larsen, (Holbæk) undslap og løb de mange Kilometer til Fabriken for at advare. Det var nødvendigt, for der laa undtagelsesvis 3 Tons Vaaben og en Mængde Sprængstof paa Lager. Det blev ført bort, inden Tyskerne arriverede den næste Dag og anholdt saavel Fabrikanten som hans Svoger Dilling Hansen. De maatte døje Krigens sidste 6 Maaneder i tyske Fængsler og Koncentrationslejre. Sønderstrup Sæbefabrik, der repræsenterede en Værdi af godt 1 Mill. Kr., blev sprængt fuldstændig i Luften den 17. November af den berygtede Peter-Gruppe med selveste Brøndum som ledende Kraft. To købenske Betjente blev taget paa Lastbilen og ført til Ringsted, hvor de blev mishandlet og pint i umenneskelig Grad. De var derfor blevet nødt til at røbe Omladningsstedet, Sagen udviklede sig yderligere, idet Gestapo den 29. Oktober om Aftenen mødte op med stor Udrykning i Holbæk og anholdt en af de daværende Ledere af Modstandsarbejdet, Civilingeniør B. Egi-

diussen. Efter denne Anholdelse gik Turen til Holbæks Forstad, Taastrup, hvor der blev gjort Forsøg paa at anholde en af Arbejdergruppernes Ledere Hans Jacobsen, som imidlertid paa den mest brutale Maade blev skudt ned. Han faldt død om over Vuggen, hvor hans lille Barn laa. Egidiussen sad arresteret, dels i Vestre Fængsel og dels paa Politigaarden lige til Kapitulationen. Gestapo var ogsaa ude efter K. H. Larsen, men han reddede sig efter en dramatisk Jagt over Hustagene i Holbæk. Han var 7 Gange efterstræbt af de tyske Sporhunde, blev tilsidst haardt saaret, men slap alligevel bort og kom paa Kalundborg Sygehus, hvor han laa, da Befrielsens Time slog.

Først i Februar 1945 begyndte den lokale Vaabenmodtagelse direkte fra Luften. Dette Arbejde lededes af Officiant F. O. Nielsen, og der kom adskillige Sendinger i Løbet af de næste Par Maaneder, bl. a. i Vinskoven, ved Tølløse, paa Kongsdal og paa Sophienholm. En særlig spændende Oplevelse var „Besættelsen“ af Orø i Holbæk Fjord 2. Paaskedag, men her svigtede Flyveren, som blev skudt ned over Nordsjælland.

Flere allierede Flyvere, der var nødt til at nødlande, blev hjulpet til Sverige. En ung Holbækker, den 16-aarige Vagn Steen, faldt en Dag bogstaveligt talt over en amerikansk Flyver, Robert Brown fra Idaho, der havde maattet springe ud fra en Mustangjager, som var skudt i Brand. Vagn fik Flyveren velbeholden til Holbæk, og her blev der sørget for hans videre Hjemrejse. Fra en engelsk Flyver, der styrtede ned ved Søgaard Alderdomshjem udenfor Holbæk, reddedes to Flyvere, mens to dræbtes og to andre i saaret Tilstand faldt i tysk Fangenskab. De to dræbte begravedes paa Holbæk østre Kirkegaard. Paa Tv. Merløse Kirkegaard ligger to andre engelske Flyvere begravet. De omkom efter Bombean grebet paa Burmeister & Wain 27. Januar 1943, idet deres Mosquito-Maskine fløj imod Toppen af et Træ. Borgere i Holbæk har lagt smukke Mindestene paa de fire Grave.

Jødeforfølgelserne berørte kun i ringe Grad Holbæk direkte, men gav dog Anledning til adskillige Transporter. En særlig aktiv Gruppe paa dette Omraade udgjorde Pastor Gelting-Hansen, Vallekilde, Ingeniør P. Westergaard, Læge Schwartz-Nielsen og Købmand Rasmussen, alle Snertinge.

Fra Holbæk Havn afgik en Aften ombord i en finsk Firmaster nogle og tyve Jøder. De kom med Tog fra København, blev indkvarteret hos Borgere i Byen og om Aftenen ledsaget til Skibet, hvor Politiet uofficielt havde etableret Vagt for at værne Transporten mod Tyskerne. Der var bygget „Hus“ til Flygtningene i Trælasten, og i forrygende Blæst stod Skibet Holbæk Fjord ud og naaede i god Behold svensk Territorialfarvand.

Aktionen mod Politiet den 19. September 1944 gav ikke straks Anledning til Anholdelser i Holbæk. Først ved 18,30 Tiden gik Tyskerne i Aktion, idet et Par Kompagnier fra Kasernen omringede Raadhuset. Soldater gik i Stilling med Maskingeværer i omliggende Gader, og bl. a. hele den socialdemokratiske Byraadsgruppe med Borgmester Alfred Hansen i Spidsen var en Tid indespærret. De tyske Soldater fjernede alt af Værdi fra Hittegodsafdelingen og Kriminalpolitiets Koster-Lager. Først efter en Maanedes Forløb kom der tysk Politi til Holbæk, en halv Snes Mand fra Feltgendarmeriet, der praktisk talt ikke blandede sig i danske Forhold. Skete der Anholdelser i Byen, var det som Regel Gestapo fra København eller fra Hundested, der var i Aktion.

Næsten alle Politimænd i Holbæk gik ind i illegale Grupper, der tilsluttedes den lokale Modstandsbevægelse. Politigruppens Ledere var Politibetjent Birkedal Christiansen og Politifuldmægtig Bryderup Jensen.

# I tyske Fængsler og Koncentrationslejre.

Foruden allerede nævnte har adskilligt flere maattet døje tyske Fængsler og Koncentrationslejre. Det gælder saaledes Kommunisterne Axel Hansen, Holbæk, Ingemann Berthelsen, Tølløse, og Chr. Rasmussen, Tølløse, der alle tre naaede hjem efter Opholdet i Stutthof. Ti Lærlinge fra Skibsbyggeriet i Holbæk blev taget paa Teknisk Skole under en Razzia, der blev iscenesat, fordi en Kvinde, der arbejdede for Tyskerne, havde anmeldt, at Lærlingene knuste hendes Vinduesruder. En anden af Tyskernes Hjælpere, Vagn Jensen, bistod Tyskerne med Anholdelsen, der blev opretholdt en Maanedstid. Andre blev anholdt, sigtet for Udledning af illegale Blade: cand. pharm. A. J. Tørring Jacobsen, Konsulent Henrik Nielsen, Købmand C. Zacho og Overofficiant P. K. Jensen. De to førstnævnte sad i Frøslev lige til Kapitulationen, de sidste slap med nogle Ugers Ophold paa Politigaarden. Overofficiant P. K. Jensen var iøvrigt Leder af et omfattende Informationsarbejde for Ringens talrige Grupper i Holbæk og Omegn, Leder af Centralen for allierede Flyvere og Medlem af Frihedsraadets Lokalkomité. Officiant H. K. Nielsen, der var militær Efterretningsmand, blev arresteret 1. September 1944 og kort efter sendt til tysk Koncentrationslejr. Fotograf Chr. Meldgaard sad arresteret en Tid, blev løsladt og gik under Jorden, da Tyskerne for anden Gang vilde arrestere ham. Forvalter Tingleff, Hørbygaard, der var Forbindelsesled mellem Amtsledelsen og Tuse N s, var i en Periode arresteret. En ung Landarbejder, Peter Vilh. Gunner Andersen fra Tølløse, døde i Neuengamme.

## Modstandsbevægelsens videre Organisering.

I Efteraaret 1943 begyndte Arbejdet paa en fastere Organisation i hele Amtet, de aktive Grupper med øjenlæge Diemar fra Dansk Samling og St beriarbejder Chr. Sørensen fra Arbejdergrupperne som Ledere, og de militære O-Grupper under Ledelse af Kaptajn A. G. R. Oppermann. Dr. Diemar blev Amtsleder, og da han maatte gaa under Jorden, afløstes han af Fuldmægtig Roland Hansen. Ogsaa han maatte væk, hvorefter Matros Charles Hansen, Kalundborg, traadte til. Samarbejdet mellem de to Grupper af Modstandsfolk blev dog først koordineret, da Oberst Gabel-Jørgensen traadte til som militær Amtsleder.

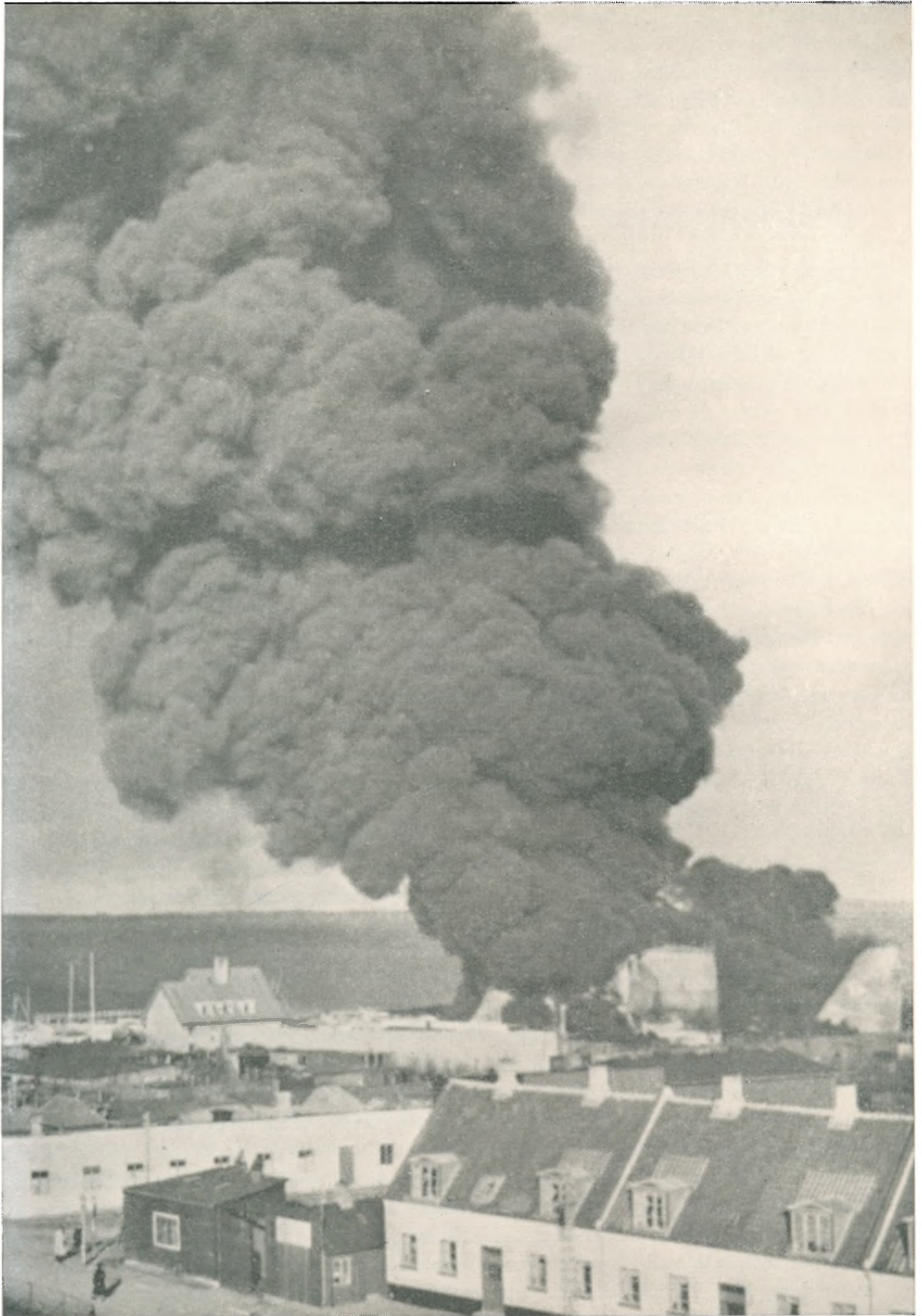
Følgende Distriktskommandoer stod klar ved Kapitulationen: Holbæk, Stabsofficiant Thomsen, 841 Mand, Kalundborg, Kaptajn D. F. Petersen, 730 Mand, Jyderup, Kaptajn, Hofjægermester Grüner, 280 Mand, Skamlebæk, Kaptajn Helmer Nielsen, 283 Mand, og Nykøbing, Landsretssagfører H. Gideon, 310 Mand; ialt 2444 Mand.

Der blev gjort et godt Instruktionsarbejde i de aktive Holbæk-Grupper, hvor man bl. a. pr stereede at holde Skydeøvelser i den ene Ende af Byen, mens de tyske Soldater øvede sig i den anden. Ledere var bl. a. Driftsingeni r B. Egidiusen, Officiant F. O. Nielsen, Assistent Thomas Hougaard og Mekaniker K. H. Larsen.

Lokalkomitéen i Holbæk blev dannet i September 1944 paa Opfordring af Arthur Hansen fra Ringen. Den fik følgende Sammensætning: Overofficiant P. K. Jensen fra Ringen, Pastor M. Laurberg Jensen fra Frit Danmark, B. Egidiusen fra de væbnede Styrker, Prokurist Kjærsgaard fra Dansk Samling og Poul Hyttel fra Kommunisterne.

Fra de første Aar er endnu at nævne, at de landsomfattende Folkestrejker ogsaa i Holbæk blev gennemført til Punkt og Prikke, og at den første egentlige Nekrolog over Pastor Kaj Munk blev udsendt illegalt fra Holbæk, forfattet af Pastor Laurberg Jensen.

Branden efter Sabotagen mod DDPA's Tankanlæg ved Holbæk Havn Søndag den 11. Marts 1945.



Folkeregistret i By og Landkommuner blev ligesom andre Steder hentet. I Holbæk skete det den 29. November 1944, og Registret blev først anbragt paa en Landejendom, men senere med Skatteinspektørens Bistand flyttet til et sikrere Gemmested, hvorfra det kunde hentes ubeskadiget frem efter 5. Maj 1945.

## Pejlestationen i Vipperød sprænges i Luften.

Nytaaret 1945 blev skudt ind paa virkningsfuld Maade. Sabotører lagde efter et omhyggeligt Forarbejde den tyske Radiopejlestation ved Vipperød i Ruiner. Der var 17 Mand om Foretagendet, 7 fra Hornsherred og 10 fra Holbæk under Ledelse af daværende Politibetjent Vagn Ledhus-Larsson. En Del af Holbækfolkene var uøvede og tog først paa Aftenen ud paa Ugerløseegnen, hvor man ved Landevejen rejste et Snestakit og lod Begynderne fyre et Par Salver af mod det. Saa mødtes man med Hornsherredsfolkene ved Vipperød Planteskoles Pakhus Kl. 24, der blev udsat Vagtposter paa Landevejen, og Resten af Gruppen gik ganske roligt op til Pejlestationen, hvor hver Mand fandt sin Plads. Det var en let Sag for de syv Mand, der skulde foretage Afvæbningen, at kravle over Gærdet, da Tyskerne var alt andet end vagtsomme. Der skulde være en Vagt paa Pladsen, men han var gaaet ind i Pejlerummet, og den anden Vagt, der opholdt sig i Udkigstaarnet og kun skulde overvaage Manden paa Jorden, sad og halvsov. Pludselig stod en Frihedskæmper ved Siden af ham og slog ham paa Skulderen med nogle Ord om, at han skulde vaagne op. Det gjorde Manden. Han blev fuldstændig hysterisk. Han vrælede som en stukken Gris, og under et Haandgemæng tabte han en dansk Haandgranat fra Bæltet. Den blev anslaaet ved Faldet og begyndte at hvisle. I Løbet af faa Sekunder vilde den altsaa eksplodere, men Frihedskæmperen sparkede den resolut ned fra Taarnet, og Tyskeren blev bragt til foreløbig Tavsshed. Ved Spektaklet i Taarnet og Braget fra Haandgranaten kom Lederen frem i en af Dørene, men da han saa de væbnede Sabotører, vendte han om og slog Døren i. Han blev forfulgt, fik 4-5 Maskinpistol-Projektiler gennem sine Frakkeskøder og fik Hænderne op. Samtidig løb andre Sabotører ind i Samlingsstuen, hvor Tyskerne var ved at fejre Nytaarsgilde med Snaps, Vin og Masser af Madvarer paa Bordet. Gennem Højttaleren lød Hitlers Nytaarstale, men nu blev hans Tilhørere noget aandsfraværende. Kort efter stod alle Tyskere under Bevogtning paa en Skraaning udenfor, mens Frihedskæmperne tømte hele Stationen for Uniformer, Tæpper, Vaaben, Ammunition og Papirer. Kuppet viste sig senere endnu bedre, end Hovedledelsen havde regnet med. Bl. a. blev fundet en Oversigt over samtlige tyske Pejlestationer i Danmark og adskillige fortrolige Oplysninger, der paa rette Sted kom til at gøre god Nytte. Stationen blev ogsaa fotograferet paa Kryds og paa tværs, før der blev meldt klar til Sprængning. Der var da anbragt 5 kg Trotyl under hver af Senderens tre Transformatorer, og Mandskabsbygningen var antændt ved Hjælp af Benzin. Hele Aktionen fik et yderst vellykket Forløb, og Tyskerne rasede over den Overrumpling, de havde været Genstand for.

Med Aarsskiftet tog Begivenhederne Fart i Holbæk. Der blev hentet Remingtonskrivemaskiner paa Centralskolen, og Tyskerne beslaglagde Raadhuset til tysk Politistation. I denne Maaned fandt ogsaa de første Likvidationer Sted. En ung Pige fra Allerup, der formodedes at sidde inde med visse Oplysninger fra en Likvidation i Roskilde, blev skudt ned i Villakvarteret, og i Tølløse blev en rødhaaret ung Dame, der havde indlogeret sig paa et Pensionat, hentet en Nat, og hendes Lig blev senere fundet i Maglesø. Politiet er den Dag

i Dag ikke helt klar over hendes Identitet, men det er givet, at hun har optraadt som Stikker flere Steder i Holbæk Opland.

Da Tyskerne begyndte at interessere sig for Kullageret paa Havnen, blev Handelskompaniets Kulkran den 9. Februar sprængt i Luften. De store Benzinlagre i DDPAs Tankanlæg ved Havnen havde Sabotører allerede taget sig af. Her blev der i Tiden fra Maj 1944 til Marts 1945 hentet ca. 20.000 Liter Benzin. Mestre for dette Arbejde var Holbæk-Frihedskæmpere, der midlertidigt havde taget Ophold hos den navnkundige Gaardejer Gunnar Marboe paa Strandgaarden ved Jægerspris. Der gik sære Frasagn i Byen om de flinke Sabotører, der efter det første Besøg sendte Lagerforvalterens Frue en Æske Chocolate med Kortet: „De fem fra Benzintanken!“ I Marts kom der Ordre til at sprænge hele Tankanlægget i Luften, og denne Begivenhed fandt Sted paa den dejlige Foraarssøndag, den 11. Marts. Bragene var ikke skrækindjagende, men Røgdudviklingen helt overvældende, saa Branden blev det største Folkeskuespil i Byen i hele Besættelsestiden. Hele Holbæk var paa Benene, og selv om Tyskerne for rundt og konfiskerede en Masse Fotografiapparater, saa blev dog Røgmasserne forevigt paa talrige Billeder.

Kort Tid efter, den 23. Marts, blev Muslingekogeriet Mytilus sprængt i Luften. Sprængningerne foretoges i begge Tilfælde af Holbæk-Frihedskæmpere, der fik Lejlighed til at vise deres Formaaen ogsaa paa dette Omraade.

I god Tid blev der gjort Forberedelser til om fornødent at lægge Jernbanetrafikken Hindringer i Vejen. Officiant F. O. Nielsen blev ansat som Ekstraskriver paa Statsbanernes Godsekspedition og fik derved Lejlighed til at være med ved Opbygningen af en Modstandsgruppe blandt Jernbanemændene. Der blev holdt Instruktionsmøder i Kælderen under Varehuset, og man havde et udmærket Vaabendepot mellem to Lag Loft over Godsekspeditionens Kontor. Den første Jernbanesabotage blev sat ind den 25. Februar 1945 paa Banelinien mellem Hvalsø og Tølløse og var direkte rettet mod et tysk Militærtog, der afsporedes med 9 Vogne. Heraf væltede tre Personvogne ned ad Dæmningen. Tyskerne i Toget blev fuldstændig vilde af Raseri og anholdt omgaaende ca. 40 af Egnens Beboere, hvoraf nogle endda kom løbende for at hjælpe, idet de ikke var klar over, at Sprængningen havde ramt et tysk Tog. Senere blev endnu nogle af Egnens Beboere anholdt, og alle førtes til Tyskernes Hovedkvarter paa Tølløse Højskole, hvor der holdtes Forhør hele det næste Døgn. En lille halv Snes af de anholdte blev holdt i tysk Fangenskab lige til Kapitulationen, skønt ikke en af dem havde noget med Attentatet at gøre.

Fra Skærtorsdag den 29. Marts og indtil hen imod Kapitulationen foregik adskillige Banesprængninger baade Øst og Vest for Holbæk og paa Odsherredsbanen. Formaalet var i første Række at faa opbrugt Statsbanernes Reservedelslager, saa det i givet Fald vilde være muligt at lukke helt for Trafikken igennem længere Tid. I et enkelt Tilfælde var Tyskerne ude efter Sabotørerne, men kun med det Resultat, at to tyske Soldater blev skudt i Benene.

Den 13. Marts likvideredes en ondartet Stikker, der havde opereret forskellige Steder i Odsherred og Holbæk Opland. Han havde i Holbæk truffet en Arbejdsmand fra Hegnet og havde under et eller andet Paaskud lejet et Værelse hos ham. Iøvrigt havde Manden tidligere været Portner i Shellhuset, men var nu optaget af at skaffe Underretning om Vaabenedkastninger. Han fik dog ikke Lejlighed til at gøre Ulykker i Holbæk. Han blev hentet en Aften af haandfaste Folk, og hans Lig blev nogle Dage senere fundet i et Mosehul Vest for Sophienholm.

# Da seks Tyskervenner førtes til Sverige.

En enestaaende Tildragelse i Frihedskampens Historie var sikkert Bortførelsen til Sverige af seks Haandlangere for Tyskerne. Det begyndte en Lørdag Aften i April Maaned med Anholdelse af en Bartender paa en af Byens Restaurationer og kort efter Tilfangetagelsen af den berygtede Stikker Vagn Jensen. Dramatisk var Anholdelsen af en Haandværker fra Oplandet. Han trak sig tilbage til Loftet og truede Frihedskæmperne med et Gevær, men det vilde ikke fungere i det kritiske Øjeblik. I Løbet af Aftenen fangede man de fem og førte dem til et Sommerhus ved Løsserup Strand, hvor de holdtes fanget under streng Bevogtning det første Døgn. Den sjette Mand blev taget paa Gaden Søndag Eftermiddag og straks ført til Rørvig, og hertil blev de øvrige fem bragt i en Bil. Fiskeskipper Chr. Christensens Baad »Dan 2« laa parat til med behørigt Mandskab at føre de fangne til Sverige. Her toges de i Forvaring, indtil de efter 5. Maj kunde føres til Rettergang i Holbæk.

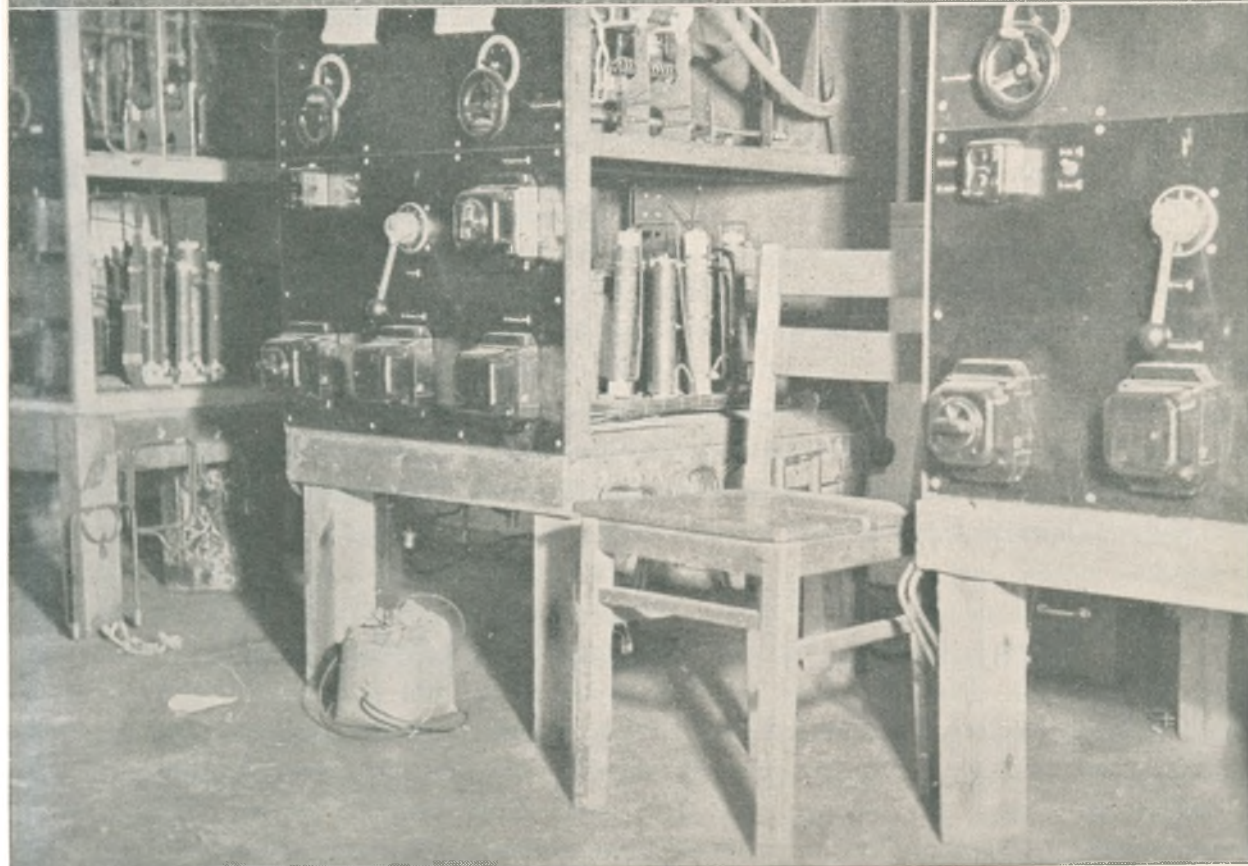
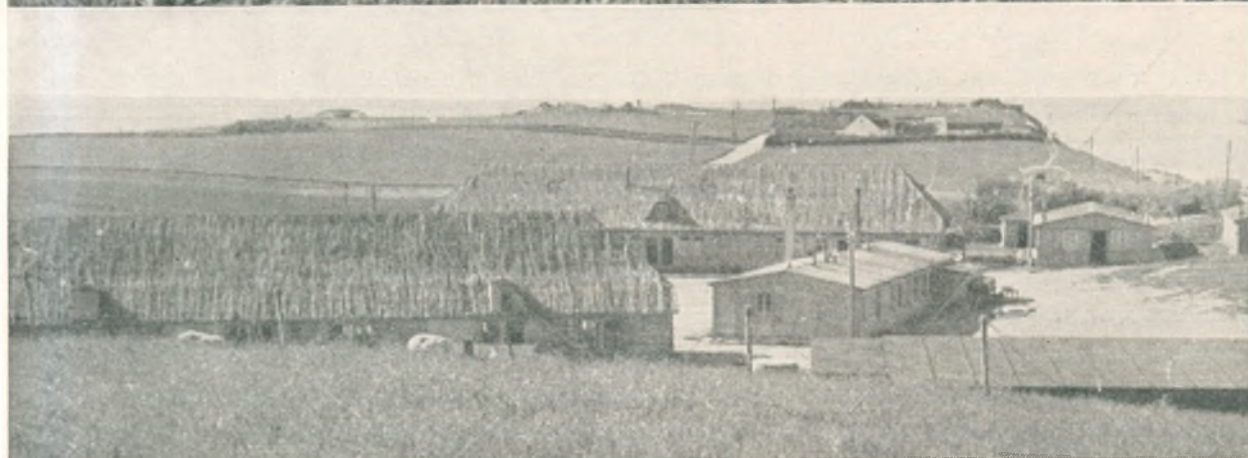
Tyskernes sidste Razzia i Holbæk fandt Sted den 20. April, og den var — hvad der er opklaret efter Kapitulationen — anlagt i den store Maalestok og forberedt af Folk fra Birkedal Hansen-Gruppen. Heldigvis var flere af Modstandsbevægelsens Folk, som stod paa Listen, bl. a. Politibetjentene Ledhus-Larsson og Jacobsen, ude paa Vaabenmodtagelse, da Gestapo kom. Førstnævnte var ved at løbe i Armene paa et Par Gestapofolk, men undslap efter en spændende Flugt gennem Byens Krinkelkroge. I en Lejlighed paa Borchsvej havde Gestapo Held med sig. Her overrumpledtes Politibetjent P. V. O. Christensen, der netop var i Færd med at demonstrere en amerikansk Karabin og en engelsk Haandgranat for sin Gruppe. De blev alle taget, og Tyskerne stjal som Ravne i Lejligheden.

Saa kom Kapitulationsdagene. Det havde allerede i nogen Tid været klart, at det hele var ved at gaa i Opløsning for den før saa overlegne tyske Værnemagt. Nu saa man ogsaa Armeens svagere Dele. Til Holbæk kom bl. a. store Dele af de ungarske Tropper, der var tvunget med i Krigens sidste Fase. De var ivrige Aftagere af illegale Blade, der var fremstillet specielt til dem. Men ogsaa de tyske Soldater var modtagelige. Omkring 1. Maj gik Frihedskæmpere saa vidt, at de aabenlyst uddelte Flyveblade til Soldaterne omkring Holbæk Kaserne. Det var dog ikke uden Risiko, idet der naturligvis var fanatiske Nazister iblandt, men i det store og hele var Styrken demoraliseret, da Kapitulationsbudskabet kom den 4. Maj om Aftenen, og Frihedshæren var parat til at træde frem og overtage Magten.

Frihedskæmperne i Holbæk Amt var beredt paa alle Eventualiteter, ogsaa paa en Kamp-situation. De forskellige Kommandoposter blev besat, og Mandskabet trænet saa godt det lod sig gøre. I Butterup Præstegaard var oprettet en hemmelig Radiosender »Ingrid« med Overofficiant Teilov som Chef. Denne Sender korresponderede med en anden Sender i Amtet, paa Skambækgaarden i Raklev, og havde til Opgave at formidle Meldingstjenesten til Jylland, saafremt de officielle Radiostationer blev ødelagt.

Den danske Magtovertagelse forløb iøvrigt uden Vanskeligheder. Amtsleder, Oberst Gabriel-Jørgensen med Kaptajn Oppermann og Matros Charles Hansen ved sin Side forestod de militære Opgaver, mens Bykomitéen med Overofficiant P. K. Jensen som Formand tilrettelagde Udrensningsarbejdet. 30 Mand af Sabotagegruppen blev beordret til Ringsted for at deltage i Stormen paa Schalburg-Kasernen, hvis Fane efter veludført Arbejde blev hjemført i Triumf, og andre Frihedskæmpere fra Holbæk indlagde sig stor Fortjeneste ved at anholde Menneskedyret Henning Brøndum, der under Dæknavnet Schindler var havnet paa Mørkøv Jernbanestation efter en dramatisk

De to øverste Billeder viser Befæstningsanlæg paa Sjællands Odde. Nederste Billede er fra Sabotagen mod den tyske Pejlestation i Vippered. Under Transformatoren er anbragt 5 kg Trotyl.





Flågt pr. Bil gennem Sjælland. Ogsaa Kjeld Helweg-Larsen blev indfanget af Frihedskæmpere i Holbæk.

## Overrumplingsplan for Skamlebæk Radio.

Blandt Generalkommandoens Forholdsordrer til Amtsledelsen var ogsaa den Opgave i paakommende Tilfælde at sikre sig Radiostationer i Kalundborg og Skamlebæk, saavidt muligt i intakt Tilstand. Skamlebæk blev opgivet som den vigtigste af de to. Paa denne Baggrund var det paatænkt at faa opstillet en særlig Styrke i Skamlebæk-Distriktet. Initiativet til at danne Grupper i de enkelte Sogne udgik fra Landsretssagfører Gideon og Overbetjent Bognæs, Nykøbing, og der blev ved Amtsledelsens og de to Mænds Indsats etableret et Samarbejde mellem Vig, Asnæs, Faarevejle, Vallekilde-Hørve og Svinninge Sogne. Det var nogle af Egnens bedste Folk, der gik i Spidsen. Der kan nævnes Navne som Godsejer Bøttger, Dragsholm, Ingeniør Fynbo, Svinninge, Gdr. Hans Trier Hansen, Vallekilde, Dyr læge Buttenschøn, Asnæs, og Sognepræsterne Chr. Petersen, Vig, og Tage Morsing, Faarevejle. Grupperne havde dygtige militære Instruktører, og Kaptajn Helmer Nielsen, Holbæk, var Distriktsleder.

Grupperne havde adskillige tyske Arbejder at se paa. Der blev bygget Flyveplads paa den udtørrede Siddinge Fjord ved Grevinge Skov, der blev paabegyndt en Pansergrav, der skulde gaa fra Sejerø Bugt til Siddinge Dæmning. Endvidere var der tyske Uddannelseslejre paa Høve Sanatorium og de københavnske Søndagsskolers Sommerlejr Sejerborg. Der blev sprængt flere Lastbiler i Luften, Arbejderne paa de tyske Arbejdspladser blev holdt op og sendt hjem, og i alt Fald to Gange kom det til Ildkampe. Første Gang var Natten før St. Bededag 1945, da Sabotører kom i Kamp med en tysk Patrulje, efter at en Lastbil var sprængt i Luften i Asnæs. En ung Sabotør, Gerhardt Nielsen, Vindekilde, blev dræbt. Hans Kammerater reddede sig. I de andre Tilfælde var der ingen Ofre.

Vaabenmodtagelser fandt Sted i Kaarup Skov, hvor man gemte de nedkastede Containers i Rævegrave, indtil Afhentning fandt Sted. En af Modtagegrupperne havde en Præst i sin Midte. Man syntes dog ikke, det passede sig at tage ham med paa en Vaabenmodtagelse, og modvilligt lod han sig overtale til at blive hjemme. Han gik ind i sin Kirke, bad for sine Kammerater og modtog dem, da de vendte hjem ud paa Morgenstunden. Næste Gang gik Præsten selv med, og man kunde ved denne Lejlighed se ham ligge i en Grusgrav sammen med sine Sognebørn i Alderen fra 21 til 60 Aar, rensende og samlende de nedkastede Vaaben.

Planen for Skamlebæk Radios Befrielse var lagt i alle Enkeltheder, Ekstrarør var parat, og en Radiotekniker havde kortlagt hele Stationen og de tyske Sikringsforanstaltninger. Stationen skulde overrumples — hvilket der dog ikke blev Brug for, da den blev overtaget uden Vanskeligheder af nogen Art.

## Modstandsbevægelsen i Odsherred.

Modstandsbevægelsen i Odsherred begyndte som smaa, spredte Grupper med specielle Opgaver. Paa et tidligt Tidspunkt startedes det illegale Blad »Nykøbing-Posten«, der dog kun udkom to Gange. Hele Gruppen med Disponent Zakariassen, Kontorist Berthelsen og David Jørgensen i Spidsen blev taget af Gestapo. Da en hel Togstamme med Barakker til

Tyskerne blev hensat paa Havnesporet, satte en anden Gruppe Ild paa Vognene en Nat, og et Par Stykker brændte. I Forbindelse hermed blev Trykker Valbjørn anholdt, og han sad sammen med de tre førnævnte i Frøslev til Kapitulationen. Der blev gennemført enkelt Stikkerlikvidation. Det drejede sig om en Tyskerhaandlanger i Ellinge Kohave. Efter Kapitulationen blev hans Hustru og Søn arresteret, og det kom frem, at Sønnen havde faaet Gestapos Tilladelse til at skyde 6 eller 10 fremtrædende Folk i Højby og Nykøbing. I Forbindelse med dette Stikkerdrab maatte flere Nykøbingensere tage Turen til Sverige, og andre blev en kort Tid sat under Anholdelse. En Likvidering af en tysk Spion ved Sid-dinge Kro blev udført af en Gruppe fra Holbæk. En ung Assistent paa Kommunekontoret udførte Folkeregistrets »Flytning« til Grønnehavehus, hvor det var anbragt i Sikkerhed til Kapitulationen. Gestapo, der havde Kvarter i Hundested, kom ofte paa Besøg, men blev rapporteret ved Ankomsten i Baad til Rørvig. Politiets Folk i Nykøbing fik omgaaende Rapport og lod udgaa Advarsler til interesserede baade i Odsherred og Holbæk.

## Frihedsraadets Nordrute via Odden eller Klint.

Betydelige Flygtningetransporter gik via Odsherred til Sverige. Det begyndte allerede under Jødeforfølgelserne, men da blev en Transport, ledet af Ingeniør Westergaard, Sner-tinge, opdaget af Tyskerne, dog heldigvis paa en saadan Maade, at dansk Politi turde tage Affære, og Politifuldmægtig Fugl havde Held til at gennemføre sin Vægning ved at udlevere Flygtningene. Senere blev der paa Initiativ af Læge Lindhardt, Højby, gennemført en Frihedsraadets Nordrute via Odsherred til Sverige. Lægen var Leder af Transporterne, mens Fiskeeksportør Leo Henriksen og Kontorist Bill Hansen paa Sjællands Odde sørgede for, at solide Fiskere lagde Baade til. Naar Frihedsraadet havde en Transport, telefoneredes til Læge Lindhardt, der bor paa en Egn med store Minkfarme:

- Har De Minke til Salg, Doktor?
- Ja, hvor mange skal De have?
- Vi kan bruge 18, men hvornaar kan vi faa dem?
- Paa Torsdag.
- Tak, saa sender vi Pengene Onsdag Aften.

Saa vidste Lægen, at der kom 18 Flygtninge Onsdag Aften, og der maatte sørges for Indkvartering. Hertil anvendte man et Par Badepensionater ved Kysten. De første Ture foregik fra Odden Havn, men her blev der snakket for meget, hvorfor man besluttede at udskibe fra Sonnerup Skov ved Klint. Flygtningene blev pr. Bil transporteret til Skovvejen, hvorfra de maatte tage den tre Kvarter lange Spadseretur til Stranden. Denne Skovtur gav Anledning til en Del Nervøsitet, men efterhaanden blev Vejen godt sikret. I smaa Baade blev Flygtningene sejlet ud til større Kuttere, der oftest sejlede to og to. En Nat umiddelbart efter, at en Transport var afgaaet, blev Skoven besat af tyske Tropper, og der kom Vagter ud ved Stranden. Herefter maatte man igen ty til Havnen paa Odden. Ialt blev der i Efteraaret 1944 og Vinteren 1945 transporteret 120 Flygtninge til Sverige — forøvrigt næsten altid i Stormvejr, Slud eller Regn.

Kort efter Besættelsen blev den yderste Spids af Sjællands Odde, den malerisk skønne Gniben, taget af Tyskerne og omdannet til Kystbatteri og Pejlestation. Der blev placeret fire store Skibskanoner, oprindeligt fra »Peder Skram«, men af Tyskerne hentet paa Konge-lund Batteri. Endvidere blev der etableret Luftskyts, og der blev foruden store Barakker indbygget Ammunitions- og Vaabendepoter, Opholdsrum og Løbegrave i den store Lerbrink,

som udgør Gniben. Senere blev der lagt en Marinestation paa Søgaard, og en anden af Ods-herreds Turistattraktioner, de skønne Ebbelykke Bakker, blev ogsaa vansiret af Befæstnings-anlæg. Mod Krigens Slutning blev Hotel Phønix i Nykøbing beslaglagt af Tyskerne og omdannet til Hovedkvarter for Kystbevogtnings-Kommandoen.

I Sommeren 1943 blev der taget fat paa Organiseringen af væbnede Modstandsgrupper. Arbejdet blev tilrettelagt og ledet af LRS. Gideon, som paa Generalkommandoens Opfor-dring først fik dannet Grupper i Nykøbing, Rørvig og paa Sjællands Odde. Senere kom og-saa andre Landsbyer med. Tiltrods for Mangel paa Vaaben fik Styrkerne Instruktion ved militære Befalingsmænd. Kort før Kapitulationen kom en Vaabensending, nedkastet ved Sandskredet i Kongsøre Skov. Modtagelsen var ikke uden Dramatik. Gruppen, der var un-der Ledelse af Oversergent Chr. Jørgensen, havde kun faa Vaaben til Beskyttelse, og da Ned-kastningen gik forkert, maatte Sendingen afhentes i flere paa hinanden følgende Nætter med den Risiko, at Tyskerne, som havde mange Vagtposter paa Egnen, blev adviseret. Man fik dog Vaabnene i god Behold til en Kreaturstald ved Asmindrup St., men her blev der stjaa-let af Beholdningen, og den blev saa flyttet til Skytteforeningens Hus ved Grønnehave Skov. Mens man var i Færd med at anbringe Sendingen, kom den tyske Kommandant forbi med sin Pige. Han spurgte Overbetjent Stub, der holdt Vagt, hvad der foregik, og fik det Svar, at man var ved at flytte ind i Sommerhuset. Med den Forklaring lod Tyskeren sig nøje, men man fandt det dog klogest for anden Gang at holde Flyttedag.

En af de sidste Dage i April 1945 blev adviseret en Kæmpesending, der skulde gaa ned paa den lille ubeboede Vejrsø ved Samsø. Der skulde komme 16-18 Tons automatiske Vaa-ben. Smed Aage Rømer, Lumsaas, og to Oddenfiskere var faste Vagter paa Øen og fik den Oplevelse at se to tyske Ammunitionsskibe paa Vej mod Aarhus blive sprængt i Luften ved Bombefuldræffere fra RAF-Maskiner. Den store Vaabensending gik de Glip af som Følge af Situationens Udvikling.

Da Kapitulationen kom, stod Styrkerne i Odsherred mandstærkt frem og gennemførte de Opgaver, der var at løse, bistaaet af Lokalkomiteén, der var oprettet i Oktober 1944 og bestod af Bylederen, LRS. H. Gideon, Dr. Fonnesbech-Wulff, Orlogskaptajn Teisen og In-stallatør Sam. Jepsen, senere suppleret med Politifuldmægtig Fugl.

## Kalundborg og Omegn i Besættelsestiden.

Den tyske Besættelse ramte den 9. April 1940 først og fremmest Kalundborg Radio paa Gisseløre. Den var under tysk Opsyn i hele Besættelsestiden. Senere kom Havnen til at spille en Rolle. De første Marinebaade kom den 16. April, og derefter var det en daglig Foreteelse at se tyske Krigsskibe komme og gaa. I Maj 1942 var en hel Del tyske Inva-sions- og Stormbaade i Havnen, og under Krigens sidste Fase var Mørvig Marinestation flyttet til Kalundborg. Paa Røsnæs byggedes et temmelig kraftigt Batteri med 4 Stk. 12,7 cm Kanoner, der kunde skyde hele Horizonten rundt og havde en Rækkevidde paa 17,5 km. Endvidere var der Maskinkanoner og Luftværnsskyts. I Ammunitionsdepotet laa i Tusind-vis af Granater. I en given Situation lod den tyske Kommandant forstaa, at hvis der „skete noget“ i Kalundborg, vilde han være i Stand til at lægge Byen i Grus og Aske! Paa Skam-bækgaarden ved Nyrup byggedes Radiopejlestation og andre Militæranlæg. Der var alene 5 Pejletaarne, og det forlød, at den skulde anvendes som Kontrolstation for V-Bombefor-søgene i Peenemünde. Da denne By kort efter Pejlestationens Aabning blev skudt sønder

og sammen, kom de ca. 100 Kvinder, der var sendt herop fra Tyskland, aldrig rigtigt i Virksomhed.

I Byen fik man i Krigsaarene mange Vidnesbyrd om Skibsforlis som Følge af Miner og Luftangreb. Engang gik et stort, norsk Tankskib ned med det Resultat, at det flød med Olie i Kalundborg Fjord. Et af de lokale Blade blev sat under Anklage, fordi det havde antydet, at de store Oliepletter forhindrede Badning. Den største Skibskatastrofe udfør denne Kyst ramte det tyske Skib »Elsass«, der gik ned efter en Mineeksplosion udfør Røsnæs. Der var flere Hundrede Mand om Bord, Tropper paa Vej til Norge, og der blev tilkaldt Ambulancer fra hele Sjælland, men kun 3-4 Mand blev reddet i levende Live.

Det kom ikke sjældent til Skærmydsler mellem Besættelsestropperne og den lokale Befolkning. Situationen skærpedes, da der aabnedes et Hvervelokale i Skibbrogade, og enkelte Nazister begyndte at optræde. Det gav Anledning til nogle Anholdelser. Hvornaar den organiserede Modstandsbevægelse er startet lader sig ikke afgøre paa Dato, men Arbejdergrupperne satte først ind, hurtigt fulgt af Grupper fra Frit Danmark, Ringen og Dansk Samling. Bladarbejdet var udmærket organiseret, og der udkom ikke færre end tre lokale Blade: Kureren, der var udgivet af en privat Kreds, Kalundborg Tidende fra Dansk Samling og Folkets Røst fra Kommunisterne. Den første Gestapo-Arrestation i Byen ramte Købmand Steen Andersen, Skibbrogade, der havde Central for Frit Danmark. Han sad til det sidste i Frøslevlejren. Tid efter anden maatte andre gøre ham Følgeskab. Reservepolitibetjent Villy Larsen blev ogsaa anholdt for illegal Bladvirksomhed og maatte til Frøslev. Bylederen, Lods Ejner Jensen, blev taget under Efterretningstjeneste og sendtes til Dachau. Samtidig blev Fuldmægtig Olsen og Kontorist Hildebrandt Jørgensen fra Mæglerkontoret arresteret. Lærer Egeskjold, der ledede Dansk Samlings Bladarbejde, maatte tilbringe en Tid i Frøslev. Godsejer Th. Junker, Aunsøgård, der havde huset en Faldskærmsmand, sad arresteret i flere Maaneder uden iøvrigt at komme i Forhør. Endelig sad enkelte Kommunisterner en Tid, men undgik at komme med til Stutthof. Det var en bekymret Fader til en af de arresterede i Kalundborg, der engang skrev til Biskop Rosendal og spurgte, om nu ogsaa Sønnen kunde forsvare at lyve overfor Tyskerne for at redde sine Kammerater, og Biskoppen svarede:

— Jeg forstaar, at dette Spørgsmaal kan bringe en Kristen i Konflikt med sin Samvittighed, men jeg tror nu, at Gud i et saadant Tilfælde foretrækker Kærlighed for Ærlighed.

Allerede i 1942 var Overbetjent Jørgensen, Kalundborg, med til at modtage Vaaben, der skulde nedkastes paa en Mark op til en Skov ved Herregaarden Kattrup. Desværre blæste det saa stærkt, at adskillige Faldskærme hagede sig fast i Toppen af de store Træer, og der maatte fældes flere Grantræer og saves tykke Grene af Bøgetræer, før Byttet var i Modtagernes Hænder. Senere kom de lokale Modtagegrupper i Aktivitet under Ledelse af Matros Charles Hansen og Kontorist Kai Roy. Der var to Nedkastninger ved Ornum Strand ved Gørlev, en i Nærheden af Vørslev og en ved Svebølle. De gik alle uden Vanskeligheder. Engang kom en Stenfisker fra Bornholm, der havde været inde paa svensk Territorium, med en Sending Husquarna-Vaaben. De var sendt i Kasser mrkt. »Vørslev Maskinfabrik« og blev losset lige for Næsen af den tyske Havnevagt. En anden Gang kom to Tons Vaaben og Ammunition, der blev losset med Kulkran ved højlys Dag!

Den 29. August 1943 laa Ministrygeren »Søhesten« og nogle mindre Ministrygningsfartøjer i Havnen. De blev uden Kampe taget af Tyskerne. Da Jødeforfølgelserne en Maanedstid senere satte ind, opholdt 25-30 unge Jøder sig paa Egnen som Landvæsenselever. De var netop samlet til et Møde i Ubby, da Efterretningen kom, og de blev saa skrækslagne, at de flygtede over i Jyderup-Skovene. Efterhaanden fik man dog Samling paa de

fleste af dem og fik dem sendt til Sverige. To druknede ved Kullen, og tre blev taget af Tyskerne og sendt til Theresienstadt, hvor en af dem døde.

Folkestrejkerne blev gennemført, og det var nu og da ved at komme til væbnede Sammenstød med det Resultat, at Tyskerne maatte tilkalde Forstærkninger fra Holbæk og Jyderup. Det gik især ud over Værnemageres og Nazisters Vinduer, og et Par Feltmadrasser fik en Afkøling i Havnen. Den 19. September 1944, da Politiet blev afsat, var Tyskerne meget nervøse, og skød hen over Hovedet paa Folk. Søndag den 15. Oktober kom det til en større Bataille. Ringriderforeningen havde Fest paa Postgaarden, og nogle Tyskere havde forsøgt at trænge sig ind. Efter Festen blev der skudt paa Gaden, og nogle Tyskere, der følte sig truet, fik sat en større Razzia i Scene. 2-300 Mennesker blev tilbageholdt, og der blev etableret Jagt paa Ringriderforeningens Bestyrelse. Da Formanden for denne Forening ogsaa laa inde med Protokollen for »Julens Glæde«, blev Medlemmerne her ligeledes gaaet efter i Sømmene. En halv Snes Mand blev tilbageholdt som arresterede, alle Fester og Sammenkomster i Byen blev forbudt, og der udsendtes Forbud mod, at unge Mennesker under 21 Aar færdedes paa Gaderne efter Kl. 21. Flere af de anholdte var Genstand for korporlige Mishandlinger, uden at Sagen nogensinde blev klarlagt. Efter Affærens Afslutning fik Ringriderforeningen en Regning fra Værnemagten for Forplejning af Arresterterne paa 148 Kr. 50 Øre og paa Bilkørsel 203 Kr. Pengene maatte skaffes, men blev dog senere ved Udenrigsministeriets Mellekomst tilbagebetalt.

En Stikker, der gik under Navnet Stephen Phillips, blev likvideret i April 1945. Han var eftersøgt andet Steds fra, men havde ogsaa opereret i Kalundborg.

Egentlige Sabotager blev ikke gennemført, men Modstandsbevægelsen havde dog i alle Enkeltheder planlagt en Sprængning af Grand Hotel, der var Tyskernes Hovedkvarter. Man havde allieret sig med en Spildmand og havde faaet Spildspande konstrueret med Dobbeltbunde, saa det var muligt at faa Sprængstoffet ind i den strengt bevogtede Bygning, men i sidste Øjeblik forsvandt Spildmanden sporløst fra Byen, og inden man havde faaet nye Planer færdige, kom Kapitulationen. Et godt Kup blev gennemført paa Slagteriet. Der skulde afgaa godt 2500 kg Fedt til Tyskland, men 15-16 Frihedskæmpere besatte Slagteriet og kørte hele Partiet ud paa en Gaard i Omegnen. Senere blev hele Ladningen sendt illegalt til Norge og kom der i gode Hænder. Der blev ogsaa paa Efterretningstjenestens Omraade udført et udmærket Arbejde. Hele Anlægget paa Røsnæs blev kortlagt og beskrevet af Inspektør Hans Lawaetz, og efter Kapitulationen har man faaet bekræftet, at Planerne i god Behold naaede rette vedkommende i England. Et Kanonbatteri ved Alleshave blev ogsaa kortlagt.

Modstandsorganisationerne blev kraftigt udbygget og koordineret i Besættelsens sidste Tid. Landinspektør Lampe paabegyndte allerede i 1943 Opbygningen af O-Grupper, og da Kaptajn D. F. Petersen kom til Byen, officielt som Leder af Luftværnskontoret, blev der taget fat paa at organisere en samlet Styrke. Kaptajnen havde den daværende Byleder Hans Espensen som Assistent, og Luftværnskontoret blev derfor den Central, hvor alle Traade samledes. De fleste Vaaben laa skjult under Halmen i Kaalundklosters Lade, hvis Ejere, Brødrene Otto og Carl Bernhard Lawaetz, begge var Kompagniførere. Der blev holdt Instruktionsøvelser paa Asnæs, ved Birkendegaard, ved Ubberup Teglværk og paa Vollerup Strand.

En af Frihedskæmpernes vigtigste Opgaver var i en kritisk Situation at sikre den store Radiostation. Man vidste, at Tyskerne havde Ordre til at sprænge Stationen i Luften, hvis de maatte forlade Byen, og man vidste, at Sprængladningerne laa parat. Stationsbestyrer Engquist havde imidlertid sikret sig, at han fik den afgørende Ordre lige saa tidligt som

Tyskerne; han kunde endvidere afbryde samtlige Telefoner og var i Stand til at sætte en Støjsender ind for at hindre Tyskerne i at modtage Ordre pr. Radio. Ved Fjernstyring var han ligeledes i Stand til at sprænge Mandskabsboligerne i Luften. En østrigsk Radiotekniker, der allerede under Tjeneste i Radiohuset i København havde ydet Modstandsbevægelsen store Tjenester, var i Marts Maaned blevet forflyttet til Kalundborg og var Stationsbestyreren en uvurderlig Hjælp ved Iscenesættelsen af alle disse Forholdsregler. Hvis Ordren om Sprængning kom frem, skulde Stationen tages ved Magt, og et Kompagni under Carl Otto Lawaetz var instrueret til at gaa i Spidsen i Tilfælde af en Kampsituation.

Den tyske Kapitulation om Aftenen den 4. Maj satte naturligvis Byen paa den anden Ende, men Glæden blev iblandet Tragedie. Den tyske Kommandant i Byen lod ikke Lejligheden gaa fra sig til at dumme sig. Han sendte pludselig Patruljer ud paa Gaderne, og snart lød der Skud paa Skud. En ung Mand, Elektroingeniør Jørgen Manniche, blev saa haardt kvæstet af Skud, at han senere døde paa Kalundborg Sygehus. En ung Frihedskæmper, Disponent Elo Hagemann Petersen blev ramt af en Haandgranat og slæbt ind paa Grand Hotel. Men allerede Dagen efter var Tyskerne blevet klogere, og Frihedshæren kunde uden Sværds slag overtage Magten. Den løste sine Opgaver paa en udmærket Maade, bistaet af Lokalkomiteén, hvis Medlemmer var: Sagfører Mogens Wiuff, Mejerist Børge Andersen, Ekspedient Svend Aage Christiansen, Bogtrykker Vagn Vejlø, Fuldmægtig Børge Jørgensen og Murer Hans Esvensen.

## Mange Arrestationer i de sydligste Sogne.

I Holbæk Amts sydligste Sogne, der omfatter Stenlille-Eggen og Løve Herred med Høng som Centrum, var Modstandsbevægelsen stærkt med i Vaabenmodtagelsen. Endvidere havde Forstander Siliam Bjerre paa Høng Husmandsskole en hel Flygtningecentral, hvor først Jøder og senere andre af Gestapo eftersøgte fandt Husly.

Afløringen af nogle Vaabentransporter, bl. a. i Sorø Amt, førte til Arrestation af mange af Modstandsbevægelsens Folk, bl. a. Stationsleder V. Zohnesen, Ruds Vedby, og en Del Mathelever, der havde Ophold paa Flinterup under Ledelse af Underkvartermester Utzen.

Den 16. Februar 1945 blev foretaget den største samlede Razzia, Amtet oplevede, og herunder arresteredes: Forpagter Petersen, Sogneraadformand Madsen, Kommis Gunnar Jensen, Kusk Peter Larsen, alle af Ruds Vedby, Dyrslæge Møller, Gørlev, Gaardbestyrer Johs. Nielsen, Reerslev, Installatør Knudsen, Kontorist Chr. Petersen, Kommunesekretær Erik Rasmussen, alle af Dianalund, Børge Andersen, Skellebjerg St., Stationsforstander Petersen, Installatør Larsen, Bager Hansen, Lærer Sibbern og Bogholder Christensen, alle af Stenlille. Razziaen fortsattes endda ind i Sorø Amt. Stenlillegruppens Leder, Købmand Wadum Christensen, var blandt de faa, der undslap. Alle de arresterede maatte sidde til Kapitulationen, men kun en enkelt kom til Tyskland.

Det menes, at Stikkeren Waltenstrøm var Tyskernes Hovedmand ved Tilrettelæggelsen af alle disse Anholdelser, der ogsaa havde til Følge, at der blev foretaget Razziaer efter Vaaben, bl. a. paa flere af Egnens Herregaarde.

## Store Vaabenmodtagelser paa Samsø.

Spiren til den aktive Modstandsbevægelse paa Samsø blev lagt i 1943, da Generalstaben rettede en Henvendelse til Fyrmester Mønsted, Vestborg Fyr, om at faa oprettet en Styrke paa ca. 300 Mand. Senere kom Opfordring til at danne et Vaabenmodtagehold, og Fyr-

mesteren gik straks i Gang med at udvælge det fornødne Antal Mænd, men inden man endnu var helt færdig hermed og klar til Modtagelse, kom Kodeordet fra Hovedkvarteret i Aalborg, og allerede samme Aften kom Ordet i Radioen fra London! Der blev temmelig stor Opstandelse blandt de faa indviede. Fyrmester Mønsted var i København paa Tjenesterejse, og Fyrassistent Nielsen, der havde været sin Chef behjælpelig med Organisationen, maatte med det forhaandenværende Mandskab klare Modtagelsen. Det gik godt. Signallygterne blev stillet op paa den aftalte Plads, som Fyrmesteren havde udpeget, Flyverne fandt dem hurtigt, og mod den natblaa Himmel foldede Faldskærmene sig ud som store Blomster. De dyrebare Vaaben blev lagt i Depot, Faldskærmene ligeledes, mens Containerne blev sejlet ud paa Havet og sænket. Inden den næste Modtagelse var Grupperne blevet organiserede, og det blev efterhaanden nødvendigt at oprette en Gruppe i Nordby for den nordlige Del af Øen, da der her var en Plads, som var egnet til Modtagelse. Som Leder af denne Gruppe fungerede Hotelejer Andersen, Nordby, og under hans myndige og kloge Ledelse udrettede Gruppen et udmærket Arbejde. Mod Slutningen af Besættelsen valgte man af praktiske Grunde at dele Sydøens store Gruppe i to, Ballen-Gruppen med Skipper Rasmussen som Leder og Kaasen-Gruppen med Dyrslæge Larsen, Tranebjerg, som Gruffefører. Medlemmerne ved Kaasen- og Ballen-Gruppen havde det sidste halve Aar en lang og anstrengende Vagttjeneste, idet man fandt det nødvendigt at holde Vagt ved Havnene for at kunne afværge eventuelle uventede Razziaer. Samsø var tildelt den betydningsfulde Opgave som Modtage- og Fordelingsstation for Jylland og senere for Fyn.

Der var ialt 7 Modtagelser paa Samsø med 106 Containers og ca. 65 Tons Vaaben. Disse blev efter Modtagelsen pakket om i Trækasser og sendt som almindeligt Fragtgods med Statbanernes ordinære Skib M/S »Lolli«, der gik paa Ruten Kalundborg-Samsø-Aarhus. Skønt denne Trafik foregik lige for Næsen af Tyskerne, gik det godt, eller maaske netop derfor. Kun en enkelt Gang var det nær gaaet galt. Der var fra Samsø afsendt en Ladning Vaaben i Telefonselskabets Navn. Der indløb ikke, som der plejede, Bekræftelse paa, at Varerne var vel modtagne. I Stedet kom der en Dag Brev fra Statsbanerne til Telefonselskabets Formand, Gdr. Jens Buhr Holm, om, at Godset stod som uafhæntet i Pakhuset, og i Løbet af 3 Dage vilde det blive solgt ved offentlig Aktion, hvis der ikke blev betalt et Beløb paa 14,50 Kr. Buhr Holm, der hurtigt regnede ud, hvad det drejede sig om, var ikke sen til at give rette vedkommende Besked, og en Mand blev sendt til Aarhus. Det viste sig, at den Gruppe, der plejede at modtage Sendingerne, var taget af Tyskerne.

Foruden Modtagelse og Forsendelse af Vaaben fjernede Sydgruppen en Nat 9.000 af de 10.000 Liter Benzin, der fandtes i Benzindepotet, og kørte det ud til forskellige Gemmesteder paa Øen. Blandt andre fik Vagtværnets Formand, der næste Dag skulde opklare Tyveriet, selv 40 Dunke, som blev gravet ned paa hans Grund. Der var ogsaa en Gruppe til Uddeling af illegale Blade og en Gruppe, der tog sig af Faldskærmsfolk, af hvilke adskillige kom ned paa Samsø og herfra rejste ud over Landet.

Modstandsbevægelsen havde endvidere Tilknytning til en af Frihedsraadets illegale Ruter til Sverige, idet en stor Nordsøkutter, »Ciamo«, der var indkøbt til Formaalet, havde Station i Ballen og førtes af Fisker Jens Rasmussen fra Samsø. Baaden blev ogsaa benyttet til illegale Sejladser mellem Fyn og Samsø, da Gruppen til Slut udelukkende arbejdede for Fyn. I den sidste Uge før Kapitulationen skulde de modtage ogsaa for Sjælland, og der var givet Ordre til at modtage fire Maskiner paa en og samme Aften, ialt 96 Containers. Freden kom saa hurtigt, at Modtagelsen blev afblæst. Var Programmet blevet udført, vilde Samsø have modtaget ca. 10 pCt. af samtlige i Danmark nedkastede Vaaben. Nu blev det kun til 5 pCt.

Samsø havde flere Episoder med Tyskerne. Der var kun et Faatal af disse paa Øen, men det kom til Sammenstød, og i et enkelt Tilfælde blev der dræbt en Dansker. Den 9. Oktbr. 1943 styrtede en canadisk Bombemaskine ned paa Øen og forårsagede en større Brand. De otte Flyvere reddede sig med Faldskærme og havde det hyggeligt blandt Øens Beboere. En Kalundborg-Journalist, der fik en af Flyverne i Telefonen, blev mødt med Hilsenen: „— skriv i Deres Avis, at Canadierne har besat Samsø!“. Da Tyskerne imidlertid truede med at stille et vist Antal Samsøboere for en Standret, foretrak Canadierne at melde sig frivilligt til Tyskerne. Men de havde moret sig dejligt et Par Dage.

En Dag kom der Ordre fra Tyskerne om, at alle Jægere paa Samsø skulde stille med deres Bøsser til Opnotering. Det blev derfor besluttet at fjerne Jagtprotokollen, en Opgave, der behændigt blev udført af Fyrmester Mønsted og to Frihedskæmpere fra Tranebjerg. Man havde i Forvejen truffet Aftale med Kontorbestyrer Aug. Nielsen paa Politikontoret, og han afleverede først paa Aftenen Protokollen, hvorefter han kørte til sit Hjem i Onsbjerg. I de smaa Timer skulde der saa arrangeres et Indbrud, der skulde dække Aug. Nielsen. Der var dobbelte Ruder for Kontorvinduerne, og de første klirrede temmelig meget, saa meget, at Dommerfuldmægtigen, der sov i et Værelse ovenpaa, vaagnede og greb Telefonen ved Siden af sin Seng og ringede til Vagtværnet, men inden det kom til Stede, var ogsaa den anden Rude slaaet ind, Fyrmesteren krøbet ind og havde lavet den fornødne Ravage, saa de tre „Indbrudstyve“ var over alle Bjerge.



# MODSTANDSBEVÆGELSEN I SORØ AMT

Af Redaktør C. A. CORNELIUSSEN

Sideløbende med Organiseringen af Modstandsbevægelsen i det øvrige Land gav den voksende Opposition mod det tyske Styre sig ogsaa i Sorø Amt Udslag i en illegal Bevægelse, som blev et værdifuldt Led i hele Frihedskampen og som med dyrebare Ofre ydede en Indsats af uvurderlig Betydning, til Trods for at Razziaer og Terror fik gjort Indhug. I hver Situation stod der dog gerne nye Kræfter parat, og som Helhed betragtet kunde Amtets Modstandskræfter staa velmobiliserede, da den afgørende Kamp ventedes. I samtlige Besættelsens Aar havde Tyskerne bundet store Styrker indenfor Amtets Omraade og samtidig med, at de første af Hitlers Mænd gik i Land paa Langelinie den 9. April 1940, løb Kl. 4 en tysk Ministryger ind i et af Færgelejerne i Korsør, som saaledes blev den første sjællandske By, der blev okkuperet. Karakteristisk for Situationen var det, at en ældre Litzer, som stod ved Færgelejet, raabte til Ministrygerens Besætning: „Her maa I ikke lægge til; det er Færgeleje!“. Svaret kom prompte: „Wir sind deutsche, und wir bleiben hier!“. Umiddelbart efter var alle Jernbane- og Telegrafstationens Døre besatte med maskingeværbevæbnede Tyskere saavel som Gadekryds og alle strategisk vigtige Punkter, og i Morgens og Formiddagens Løb kom den ene store Transportdamper ind i Havnen efter den anden og udlossede tusindvis af Tropper og Tanks, Kanoner og andet Materiel, som straks ekspederedes videre ad Hovedvejen til andre Dele af Sjælland.

Der skulde gaa lange Tider, før Harmen mod Overfaldsmagten virkelig kunde faa Luft, men bag Eftergivenhedens Linie manglede det ikke paa de Naalestik, som var den spæde Start til Modstandsbevægelsens Styrke og de senere større Anslag mod Værnemagtens Interesser.

## Storebælt i Ildlinien.

Som den store Forbindelsesvej mellem Nord- og Mellemeuropa, Storebælt, var af afgørende Betydning for den tyske Krigsmagt i Almindelighed, saaledes laa Besættelsesmagtens Interesse naturligvis i at holde den tværgaaende Hovedforbindelse Korsør-Nyborg intakt, og hele den danske Forsyningssituation vilde tegne sig katastrofalt, saafremt der skete en Afbrydelse. Storebælt blev et kildent Problem ogsaa for Modstandsbevægelsen, og Planerne maatte udformes med Henblik paa at hindre Overgreb paa Materiellet fra tysk Side.

Kun 5 Dage efter, at Landet var blevet besat, kastede Krigen sin Slagskygge over denne Hovednerve i det danske Trafiksystem, idet Motorfærgen »Nyborg« kom ud for en Mineeksplosion, som slog en stor Bule i Skroget, beskadigede Agtertanken og ødelagde Roret, den ene Skrue og alt indvendigt Inventar. Faa Dage senere blev Dampfærgen »Odin«, der sejlede som Godsfærge, Syd for Sprogø ramt af en lignende tysk „Edderkoppemine“ og raseret indvendig, og Uhyggen tiltog, da den anden Dampfærge, »Chr. IX«, den 20. April rystedes af voldsomme Eksplosioner, medens den var paa Vej fra Nyborg til Korsør med 250 Rejsende ombord. Der var stor indenbords Skade og Hul i Skroget. Tyskerne forlangte, at Færgen skulde føres ind i Lejet, medens man paa Svitzers Bjærgningsdamper »Svava« ønskede at sætte den paa Grund. Resultatet blev, at den sank paa 8 Meter Vand udenfor Korsør Havn, hvor den stod, indtil Svitser hævede den 1½ Maaned senere. Efter denne Hændelse indstilledes Færgefarten, og Besættelsestropperne i Korsør kom i voldsom Affekt; Banegaarden i Korsør afspærredes, og der mødte stort Politiopbud, medens daværende Rigs-politichef Thune Jacobsen personlig overtog Ledelsen af Undersøgelsen i denne „Sabotage-sag“, som Tyskerne kaldte den, men det lykkedes af gode Grunde ikke at finde „Sabotørerne“, som efter tysk Mening stod bag Eksplosionerne.

Efterhaanden som Krigen skred frem og Styrkeforholdet i Luften ændredes, blev Overfarten Gang paa Gang udsat for Standsninger, medens der blev foretaget Minestrygning, og den Visitation af de Rejsende, som etableredes ved Færgelejerne efter Færgesprængningerne i Bæltet, opretholdtes i lang Tid og blev senere genoptaget efter »Sjælland«-Katastrofen, og det let komiske Anstrøg, som var over denne formaalsløse Gennem søgning af de Titusinder af Rejsendes Bagage, fastholdtes til det sidste. Det var aldrig anderledes, end at Politifolkene drog Omsorg for, at „mistænkelige“ Personer blev bragt vel ombord!

## »Sjælland«-Katastrofen - den første Sabotage.

Sprængningen af Motorfærgen »Sjælland«, der havde 800 Rejsende ombord, var den første Sabotageaktion af større Omfang paa disse Breddegrader, og den forløb saa uheldigt som vel muligt og kunde ikke med Urette karakteriseres som den største Ulykke i Storebælts-overfartens Historie, men det viste sig ogsaa, at den blev medvirkende til en fastere Organisering. Færgen var undervejs til Korsør, da den første Trotyl-Sprængladning gik af under Dækket, og der udbrød Brand ombord. Det lykkedes at føre Færgen til Lejet, hvor Brand-sprøjter fra Korsør og Nabobyerne kom til Undsætning. Imidlertid indtraf der under Redningsarbejdet endnu en Sprængning. Det var Bomben, som var anbragt i et Kosteskab paa Fordækket, og ulykkeligvis kom den til at koste tre gode Mænd Livet. Falckleder, Brandinspektør C. Neergaard, Skelskør, Brandmand Regnar Nielsen, Korsør, og Falckassistent Johs. Nielsen, Slagelse, var Ofrene. Talrige saarede bragtes til Korsør Sygehus, og under Hensyn til Risikoen for flere Eksplosioner indstilledes Slukningsarbejdet, og Færgen blev sejlet ud paa Korsør Red, hvor Ilden fik Lov til at brænde ud i et mægtigt Baal, uden at der gjordes Forsøg paa at foretage Slukning fra Søen, og efterhaanden hørtes Bragene fra endnu nogle Bomber, som eksploderede. Denne sene Eftermiddag, hvor 13 Katastrofe- og Brandbiler var i Virksomhed, og hvor Ambulancerne ustandselig fo'r hylende gennem Gaderne til og fra Sygehuset, hører til Korsoranernes uhyggeligste Minder fra de 5 onde Aar, og en dyster Stemning herskede overalt. Den almindeligste Antagelse var forøvrigt, at det her drejede sig om en af de berygtede Schalburgtage-Aktioner, som netop var i deres Vorden. Følgerne for Overfarten blev nogle Dages Standsning, for at Færgerne kunde blive gennem-

søgt for Bomber og et omfattende politimæssigt Eftersøgningsarbejde iværksattes under Ledelse af et Rejsehold fra Rigspolitechefens Afdeling bl. a. med den Følge, at alle Rejsende nu maatte underkaste sig Politikontrol.

## »Storebælt«s Flugt til Sverige.

Betydningen af at have en særskilt illegal Færgegruppe saavel som en Jernbanegruppe var indlysende med den Nøgleposition, Korsør og Storebæltsoverfarten maatte have i en Kampsituation. Den egentlige Begyndelse til Færgegruppernes Start blev gjort i Foraaret 1944, og der blev fremskaffet betydelige Mængder Vaaben og Sprængstof til Udlægning i Færgerne, en Del afhændedes dog ved en Fejltagelse til Bygrupperne. Færgegrupperne var paa ca. 30 Mand, der havde til Opgave at hellige sig Forberedelserne til Afbrydelse af Overfartstrafikken mellem Landsdelene; de skulde arbejde fuldkommen selvstændigt og under Hensyn til de specielle Opgaver afholde sig fra det dagligt forekommende illegale Arbejde.

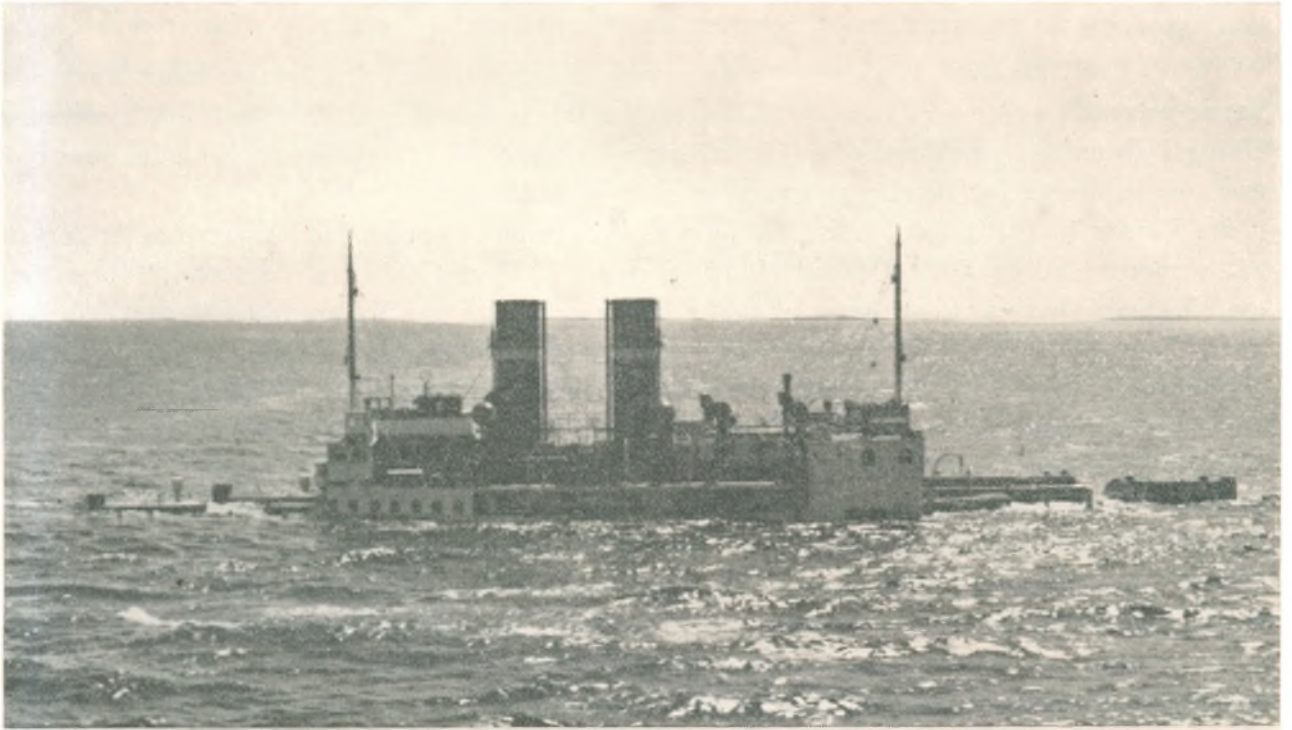
En Begivenhed, som blev stærkt omtalt og gav Genlyd Landet over, var den store Motorfærge »Storebælt«s Flugt til Sverige den 6. November 1944. Tyskerne havde i Tiden forinden stjaalet Færgerne »Chr. IX«, »Freia«, »Heimdak« og »Orehoved«, og paa Overfarten nærede man ingen Tvivl om hvilken Skæbne, der ventede den øvrige Del af Færgeflaaden.

Statsbanernes nyeste og største Fartøj »Storebælt« skulde til aarligt Eftersyn i København, og Styrmand, nuværende Skibsinspektør Henning Hansen, der — efter at den faste Fører, Kaptajn Jørgen Jørgensen, havde haft Held til at bringe den nye Isbryderfærge »Holger Danske« i Sikkerhed i Sverige — skulde føre »Storebælt« paa Rejsen, fik i Samarbejde med et Par betroede Styr mænd lagt en Plan, der kunde forebygge Repressalier og fritage Administrationen for Ansvar. Man fik Kontakt med Frihedsraadet og opnaaede fuld Sanktion til Planerne. I god Tid før Færgen skulde afgaa fra Korsør ankom 5 Mand, hvoraf en Navigator, fra København. Der blev bragt Vaaben, Ammunition og Haandgranater ombord paa et saa sikkert Sted, at selv den grundigste tyske Visitation ikke kunde skaffe det til Veje, og umiddelbart før Afsejlingen den 3. November gik de 5 unge Mænd forsynede med falske Legitimationspapirer ombord, ligesom Førerens Hustru smugledes med. Færgen ledsagedes af en tysk Ministryger.

Umiddelbart efter, at den tyske Netspærring ved Ellekilde-Hage den 6. November var passeret Kl. ca. 15,30, skete det planlagte Hold-up paa Kommandobroen. Den Del af Besætningen, som opholdt sig paa Broen, maatte række Hænderne i Vejret, de øvrige var efter Planen lukket inde i en af Salonerne. Maskinmesteren fik sine Instruksler, og Nedgangene til Maskinen blev sat under Bevogtning, men fra alle Sider tog man Situationen med Koldblodighed og Forstaaelse. Umiddelbart før man havde Kronborg paa Tværs, blev der lagt haardt Ror om Bagbord, og Maskintelegrafens sattes paa fuld Kraft. Man havde i Forvejen paa Sejlsiden garderet sig mod alt for megen Mistænksomhed fra den tyske Ministrygers Side, idet man havde holdt en stadig varierende Afstand fra dette meget langsommere sejlene Fartøj. Paa faa Minutter var man inde paa svensk Territorialfarvand, Ministrygeren laa 1½ Sømil borte, og et svensk Bevogtningsfartøj gik straks imellem de to Skibe.

Kl. ca. 17 laa »Storebælt« vel fortøjet i Hel-

Øverst: Den gamle Storebæltfærge, Dampfærgeren »Chr. IX«, efter at den var minesprængt i Bæltet. Nederst: Besætningen paa Marineskibet »Hvidbjørnen« sænkede selv Skibet i Storebælt den 29. August. Senere hævdede Tyskerne det og bragte det ind til Korsør, hvor det kom i Dok. Her er det paa Vej ind i Havnen mellem de tyske Fartøjer.



singborgs Havn. Kort Tid efter Kapitulationen vendte den hjem til Korsør. »Holger Danske« fik det ærefulde Hverv at sejle Brigadens Folk hjem til Danmark.

Først i Juli Maaned 1945 vendte de røvede Færger tilbage fra Norge, hvor Tyskerne havde anvendt dem som Transportskibe, »Heimdak« nærmest som Vrag. Ialt gik Tyskernes Besøg i Danmark paa forskellig Vis ud over Enheder af Statsbanernes Flaade, som har maattet repareres for Beløb paa omkring en Snes Millioner.

Et Forsøg paa at redde endnu en Færge til Sverige glippede. Med Styrmand Andersen paa Broen afsejlede D/F »Odin« Kl. 20,30 den 23. Marts 1945 fra Værftet i København mod Korsør. Den var konvojeret af tyske Fartøjer og der var Vagtmandskab ombord. Der var i Forvejen lagt en af Frihedsraadet sanktioneret Plan, men Sagen forhaledes, fordi Tyskerne gav Ordre til at indstille Storebæltsoverfarten, Dagen før Aktionen skulde finde Sted. Da Færgen befandt sig mellem Hven og Helsingør, saa Styrmand Andersen en Chance, idet den tyske Marineofficer et Øjeblik forlod Broen, og han gav Ordre til at dreje Styrbord over mod den svenske Kyst, samtidig med at Maskinen sattes paa forceret Fart. Officeren havde imidlertid anet Uraad, og Styrmanden maatte slaa ham ned med et Blylod. Virkningen af Slaget var uheldigvis nok ikke værre, end at Tyskeren fik skreget om Hjælp, og det øvrige Vagtmandskab kom til, hvorefter man maatte bide i det sure Æble og føre Færgen til Helsingør. Styrmand Andersen, der var saaret i det ene Ben af et Skud fra Officerens Pistol, kom paa Nylandsvej-Lazarettet, medens den øvrige Del af Besætningen bragtes til Vestre Fængsel.

## Sprængning af Færgerne var forberedt.

For at man i et givet Tilfælde kunde blive i Stand til at gøre Færgerne usejldygtige, blev der paa hver af de tilbageværende anbragt to Sprængladninger, som var tilstrækkelig stærke til, at de kunde sænke Færgerne, og de var forsynede med to forskellige Antændelsesforsinkelser for at Besætning og Passagerer i Tide kunde naa at bringe sig i Sikkerhed. Der blev udarbejdet et sindrigt Kodesystem, ved Hjælp af hvilket man ved Krigshandlinger paa dansk Grund vilde være i Stand til at dirigere Færgernes Bevægelser over Ringsted Radio, og paa Overfartsledelsens Initiativ ombyggedes Radiostationen i Korsør saaledes, at den, om Situationen skulde kræve det, vilde være i Stand til at udsende Opraab fra Frihedsraadet. En grundig Instruks for Behandlingen af Sprængstoffet og dets Opbevaringssted fandtes paa hver enkelt Færge opbevaret et hemmeligt Sted i forsejlet Kuvert.

Alt var saaledes rede ved Overfarten til at modvirke desperate Anslag fra Tyskernes Side i Krigens 11. Time, men heldigvis blev der ikke Brug for Bomberne, idet man dog naaede at faa sat den mindre Dampfærge »Orehoved« ud af Funktion ved at fjerne Gliederhusene i Maskinen. En særlig Diskretion og Agtpaagivenhed var Kravene til Færgefartens Illegale — og de beviste i høj Grad deres Berettigelse og sparede Samfundet for dyre Tab.

## Korsør var en Nøglestilling.

Der var i og for sig nok at »rive ik« for Modstandsstyrkerne i Korsør, men der forelaa udtrykkelig Ordre til, at der, under Hensyn til Byens trafikale Nøglestilling, burde ske saa lidt som muligt, og det kneb det lige straks noget med at forstaa for Modstandsfolkene,

men det kan næppe nægtes, at Udviklingen bekræftede denne Opfattelse. Byen havde som den første paa Sjælland udenfor København hørt Trampet af de tyske Støvlehæle, og en i og for sig enestaaende Begivenhed fandt Sted saa tidligt som den 13. Juli 1940, da en tysk Soldat, Karl Heinz Waswrzyniak, en Nat brød ind i et fredeligt Hus paa Halskov Rev og myrdede Gartner Fr. Hansen i Berigelseshensigt. 3 Maaneder senere fik man Meddelelse om, at Soldaten var halshugget i Hamburg som Straf. Det danske Politi maatte efter Værnemagtens Anmodning allerede i det første Aar beskæftige sig med visse »Overtrædelser«, Iblanding af Sukker i Tyskerbenzin o.s.v., og maaske laa her Spiren til den langt senere organiserede Modstand.

De første Grupper samledes engang i 1943, men her som overalt kneb det med Vaaben og Instruktion, og først i Løbet af næste Sommer etableredes der Forbindelser gennem Amtet, efter at »Christiansen«, Søløjtnant Poul Erik Hildahl, som ogsaa repræsenterede Hærens Efterretningstjeneste, og Tandlæge E. Jensen, der holdt sig over Jorden hele Tiden, blev Mellemmænd ved Fremskaffelsen af Udrustning. Erik Wentzel Hansen var sammen med Hildahl med til at skabe Kontakten til Amtsledelsen. I August Maaned 1944 kunde man konstatere, at Grupperne talte 400 Mand, og under den militære Leder kunde der nu sættes ind med et virkeligt Organiseringsarbejde.

Den 4. December samme Aar blev Hildahls Arbejde brat afbrudt. En Stikker, Chr. Egede Lundholm fra Aalborg, som havde paataget sig at afsløre Marinens Efterretningstjeneste, fik i Korsør lokket Hildahl i Baghold, hvorefter Gestapo kom til. Da Bilen med Fangen undervejs til København gjorde Holdt i Sorøskovene, forsøgte Hildahl en desperat Flugt — og blev øjeblikkelig dræbt. Borgere i Korsør har senere hyldet hans Minde med en Plade paa Raadhuset.

Denne Aktion vakte betydelig Uro, og flere gik under Jorden, Styrmand Petersen blev en kort Periode Byleder, før han i Embeds Medfør maatte bort, og han efterfulgtes af en Mand fra Marinen, Stenager, og efterhaanden antog Arbejdet, trods den Uro, Razziaerne medførte, stedse mere Plan. Politiet sattes under Organisation af Politiassistent Faber Hansen, og »Skovfogeden«, Overbetjent Hans Hansen, kom tilbage til Korsør og gik med Energi ind for stadig mere aktivt Arbejde.

I April Maaned 1944 havde Byen mærket den første Schalburgtageaktion paa disse Kanter, da Henning Brøndums og Bothilsen Nielsens Bande sprængte Korsør Glasværk med en halv Snes »Kuffertbomber« under saa forholdsvis troværdigt Udseende af, at det var danske Modstandsfolk, at nogle Arbejdere temmelig aabenlyst gav sig til at skaffe illegale Blade bort!

De i forrige Afsnit omtalte Færgegrupper arbejdede af praktiske Grunde selvstændigt, men disse Grupper havde dog ogsaa visse Opgaver i Byen saasom Signalerings-tjeneste m. v., dersom Forbindelsen i en kritisk Situation skulde blive afbrudt mellem Bydelene.

I Midten af Februar blev Søløjtnant Preben Holm militær Byleder i Korsør, og Kontakten med Amtsledelsen styrkedes. Samtidig blev Erling Kjærsgaard, som trods sin stærke Aktivitet under de omskiftelige Forhold i Byen havde præsteret at holde sig klar af Tyskerne og faktisk leve under Jorden i selve Byen, Næstkommanderende, og saaledes blev det lige til Befrielsesdagen.

Sabotagen tog Fart i Korsør i Begyndelsen af 1945, og det var, som det kunde ventes, de havnemæssige Anlæg, der blev Objekterne i Korsør. Tyskerne skulde bruge Kranerne til Lastning af Skibene med de beslaglagte sparsomme danske Kullagre, og en sen Aften drøned den ene Eksplosion efter den anden i Kulfirmaernes Kraner; kun i en enkelt Kran detonerede Bomben ikke, men det blev der raadet Bod paa, da en rask Mand, trods Pro-

jektørerne, næste Aften klatrede op og anbragte en frisk! Halskovbroens Maskineri sattes ved samme Lejlighed ud af Funktion, saaledes at de tyske Fartøjer blev indespærret i Noret. Flere Forsøg blev gjort paa at sprænge tyske Fartøjer i Havnen, bl. a. ved at trække en særlig konstrueret Mine ind til et Skib, men Forsøget maatte opgives, og Bomben eksploderede næste Dag ude midt i Havnen. Umiddelbart før Kapitulationen blev 3 Miner, der var fremstillet paa Kähler & Breums Værksteder for tysk Regning som »Taagebeholdere«, gjort færdige. De havde elektrisk Fjerntændingsanordning med Kabler, men kom ikke i Brug. Umiddelbart forinden havde man forsøgt at sprænge en tysk Bugserbaad, idet en Bombe med dobbelt Sortkrudtslunte blev anbragt under Styrehuset, men en Mand af Besætningen opdagede Forehavendet og fik den smidt i Vandet. Heller ikke fik man Held med nogle »Kulbomber«, fremstillet af  $\frac{1}{2}$  kg Plastic, der formedes saa de skuffende lignede Kulstykker. De blev lagt i Tyskernes Bunkers paa en saadan Maade, at man var sikker paa, at de hurtigt vilde blive brugt. De blev ogsaa — i hvert Fald for en Del — indtaget af Kommandoskibet »Beskytteren«, men man hørte aldrig om noget Resultat, og da den danske Marine senere overtog Skibet, maatte Kullene gennemgaas Stykke for Stykke, før de blev hældt paa Fyret.

## Dok-Sabotage og Vaabenkup.

En dristig Sabotagehandling, som gennemførtes med 100 pCt. Held, gik ud over den store Flydedok, Tyskerne havde anbragt i Benzinhavnen, hvor den optog to Skibe daglig til Reparation. Arbejderne havde — det var den 30. April — faaet Besked om, at Tidspunktet nu var inde til at forlade de tyske Værfter og Fabrikker. En af de sidste, som forlod Flydedokken, anbragte for Øjnene af Tyskerne, som han havde bildt ind, at »det hørte med, naar man gik«, 6 tidsindstillede Bomber i Elektromotorerne til Pumperne — og Dokken blev gjort uanvendelig et langt Stykke Tid.

En Aften i Begyndelsen af Februar Maaned havde Modstandsfolkene fra Korsør i Forbindelse med Falck fra Slagelse gjort et bemærkelsesværdigt Vaabenkup paa Forlev Station. En »Slæber« fra Korsør blev standset, og medens Stationen og Telefoncentralen var besat, blev Vaabnene læsset over paa en Falckvogn og transporteret til Korsør, hvor man iøvrigt senere satte en Del til som Følge af de grundige Razziaer.

Desværre tillader Pladsen ikke en udførlig Omtale af flere Begivenheder, saaledes den 29. August, hvor Marine-Skibene i Korsør Havn kom i Ildkamp med Tyskerne, der havde store Tab, medens Søløjtnant Rübner Jørgensen og Underkvartermester Chr. Thomsen efter bitter Kamp til det sidste fandt Døden paa dansk Side. Radiosender og -modtager fandtes i Byen til Brug under Alarmitilstand med en Telegrafist fra Marinen som Leder af Stationen, og man havde ogsaa gjort klar til at huse Brevduer. Vaabenlageret var i Forhold til Styrkernes Størrelse ikke overvældende endnu i Begyndelsen af April, men saa gav Tyskerne sig pludselig til at sælge løs — Jernbaneafdelingen havde dog i nogen Tid benyttet Lejligheden til at forsyne sig fra Togene — og der kom Gang i Forsyningerne fra Luften, og den 4. Maj var 180 Mand bevæbnede.

Den tyske Østersøflaade, som var paa Flugt op gennem Storebælt, skabte en hektisk Stemning i Byen, det ene Skib efter det andet løb ind i Havnen, og man var forberedt paa lidt af hvert, da der efterhaanden laa 52 tyske Krigsskibe og 10 bevæbnede Handelskibe ved Kajerne. De samlede Okkupationstropper i Byen udgjorde paa et vist Tidspunkt 6000 Mand.

Opgaverne var store nok fra Morgenstunden paa Kapitulationsdagen, da »Hekse« og »Trolde« under almindeligt lydhørt Bifald toges i Forvaring med den berygtede Stickerske Maja Lysell som den allerførste. »Høsten« var stor i Korsør, fordi flere Hipoer og andre Landsforræddere forsøgte at komme over Storebælt, men ikke mindst takket være skrækslagne tilfangetagne ligesindedes Oplysninger, kunde de tages i Forvaring, og under ikke helt almindelige Omstændigheder blev den berygtede Flemming Helweg Larsen paagrebet for senere som den første af Tyskernes Haandlangere at blive henrettet. Det var først efter, at han var anbragt i Internatet, at et illegalt Avisbillede afslørede ham; han tilstod straks.

Bekymringerne var dog ikke afsluttet med Kapitulationen for Korsørs Vedkommende; Tyskerne vilde aabenbart ikke straks erkende deres Nederlag, og en akut Krise opstod, da de den 6. Maj begyndte at berede sig til et Angreb efter alle Kunstens Regler. Modstandsbevægelsen gjorde klar til en Kamp, som kunde have faaet katastrofalt Udfald overfor denne Overmagt. I den 11. Time dukkede de første Englændere imidlertid op, og efter en Klinkevals med Trusel om al Landsens Ulykker lagde »Herrefolket« omsider de tillærte Vaner bort. Saa rykkede »Ørkenrotterne« ind og tog sig af den grundige Afvæbning af Tropperne fra Sjælland og Lolland-Falster.

## Arrestationer i Skelskør.

Vaabenedkastninger paa Basnæs spillede en væsentlig Rolle for Modstandsbevægelsen i Skelskør baade paa den ene og den anden Maade. Inspektør Kragh, Gigtsanatoriet, var fra Begyndelsen Sjælen i Arbejdet; allerede i Efteraaret 1942 var han i Gang med at indsamle Midler og foretage Distribuering af »Frit Danmark«, og i Slutningen af 1943 gik han i Gang med at organisere de saakaldte O-Grupper med Støtte fra Kaptajn Frigast og Oberst Riis-Larsen. Der etableredes i Vinterens Løb 5 Grupper i Byen og lige saa mange paa Landet, henholdsvis i Boeslunde, Egeslevmagle, Basnæs og Hyllested, det sidste Sted var der to Grupper. Der blev sørget for Transportmidler gennem Aftaler med Firmaer og Politiet. Vaaben saa man, bortset fra ganske faa, ikke meget til. Inspektør Kraghs Periode som Byleder fik en brat Afslutning, efter at Gestapo var kommet ind paa Traaden, da han førte en Samtale med Forpagter Lunn, Hellestrup, om Vaabenspørgsmaalet, og han blev arresteret og sendtes til Dachau, hvorfra han hentedes hjem af Svensk Røde Kors.

Hans Efterfølger blev Dyrlægge Dalsgaard. I Forbindelse med Vaabenedkastningen paa Basnæs i Begyndelsen af Februar 1945 arresteredes flere Skelskør-Folk, og andre maatte gaa under Jorden for senere at stikke af til Sverige, dette gjaldt bl. a. Mekaniker Sørensen og hans Broder. Situationen førte til, at Dyrlægge Dalsgaard maatte trække sig tilbage, og da Bylederen i Ringsted, Officiant Christensen, samtidig maatte gaa under Jorden, tog han mod Tilbudet om at blive Skelskørs Byleder med Gartner Guldberg, Gigtsanatoriet, som Næstkommanderende; yderligere fik han to Næstved-Officianter som Instruktører. Selvom Razziaerne ikke havde samme Omfang som flere andre Steder, var der dog en Stor-Razzia, dikteret fra øverste tyske Ledelse her i Landet, hvor bl. a. Tømrersvend Karl Johan Hansen blev arresteret. Efter Befrielsen udtalte det lokale Frihedsraad en officiel Tak til Frugtavler Rysse og Hustru for god Hjælp. Tyskerne havde i Nærheden af deres Ejendom oprettet Observationspost paa Møllebakken, og det var ikke just med venlige Øjne Befolkningen bemærkede Ægteparrets tilsyneladende gode Forhold til Tyskerne. Det dækkede dog kun over en regulær Spionagevirksomhed fra Frugthandlerens og hans tysk fødte Kones Side, idet Ægteparret sørgede for i Tide at advisere om Tyskernes Planer og eventuelt



forpurre disse ved at komme med overbevisende Forsikringer om, at alt var fredeligt i Skelskør.

Flere værdifulde Fartøjer holdt sig i Besættelsens sidste Periode »skjult« i Skelskør Havn, bl. a. Post- og Telegrafvæsenets Kabel fartøj »C. E. Krarup« og adskillige Fyrskibe, og paa Øerne havde en Løjtnant og hans Besætning paa en af M-Baadene søgt Havn den 29. August. Baaden blev malet og rigget til som fredelig Fiskerbaad, og en skønne Dag »tøffede« den af til Sverige!

## Haarde Aar i Slagelse.

Det var Falckstationen, der blev Kernen i det illegale Arbejde i Slagelse, og tunge Slag blev Prisen for en tidlig og uforfærdet Indsats, idet ikke alene Lederen, Bruno de Neergaard, maatte ofre Livet, men ogsaa Teddy Petersen, som dræbtes ved en Bombeeksplosion i en københavnsk Lejlighed umiddelbart efter Forumsabotagen, medens Assistent Johs. Nielsen som nævnt omkom paa ulykkelig Vis ved Færgeeksplosionen i Korsør. I det hele taget rantes Slagelsefolkene haardt baade paa den ene og den anden Maade, og Razziaer og Arrestationer medførte Afbræk i Arbejdet og gør Oplysningerne om Modstandsarbejdet i By og Amt noget mangelfulde. Det vides dog, at der fra Begyndelsen fastholdtes en vis Tilknytning til »Holger Danske«-Gruppen gennem Niels C. Albrechtsen og Leif Bruhn Petersen, af hvilke den sidste blev skudt ned og dræbt af Tyskerne paa Raadhuspladsen den 25. Maj 1944. Neergaard havde udbygget et fint Forbindelsesnet, som endog omfattede Faldskærmsjægere, og baade gennem ham og Kommunisterne var der Forbindelse med Amts- og Sjællandsledelsen. Savnet af Vaaben og Betimeligheden i at være faa, gjorde, at Tilslutningen var ret beskedet i 1942-43, men i det følgende Aar blev der sat virksomt ind for en Udbygning af Styrkerne og Fordeling af Opgaverne. Bruno de Neergaard blev den første Byleder med Assistent Skotte som Stedfortræder, og et mangesidet Oplysningsarbejde med Henblik paa nationalt mistænkelige Personer, Værnemagere o. s. v. blev taget op ved Siden af denne Organisering af Militærgrupperne.

Med Hensyn til Bladarbejdet var Slagelse tidligt med, idet en Afdeling af Studenternes Efterretningstjeneste oprettedes med Arne Sejr som Leder — sikkert det første Provins-trykkeri af Arten.

Til Belysning af Arbejdets Alsidighed kan ogsaa nævnes Sverigestransporterne via Rødvig ved Hjælp af Falckfolk, og engelske Flyvere, nedstyrtet ved Kongsmark og Venslev, samt Jøder fra Egnen, kom gennem disse Transporter ud af Landet.

Vanskeligheder meldte sig for Alvor i Efteraaret 1944; Neergaard maatte forsvinde og gaa under Jorden, og da det ogsaa gik ud over Amtsledelsen, skærpedes Situationen. Trekløveret, Reservebetjent C. M. Jensen, Finlands-Jørgensen og Assistent L. Skotte, varetog Ledelsen, og den første blev i November Byleder, efter at de to sidstnævnte var overgaaet til Amtskommandoen. Premierløjtnant Tretow-Loof blev tilknyttet som militær Raadgiver, og det kom i det hele til et nærmere Samarbejde med Militæret. C. M. Jensens Periode som Byleder strakte sig til ind i Februar 1945, da han blev arresteret under en af de talrige Razziaer; hans Efterfølger, Politibetjent Vald. Larsen, maatte ret hurtigt gaa under Jorden og arresteredes derefter i København, og stort bedre gik det ikke den næste, Kontorassistent Lang, som arresteredes i April 1945, hvorefter den militære Raadgiver, Tretow-Loof, som havde haft Held til at holde sig fri af den tyske Paagaahed, var i Spidsen for Byledelsen til Kapitulationen.

## Sabotagen sætter ind.

For Sabotagen var der ikke Mangel paa Objekter i Slagelse, men sammenlignet med de forhaandenværende Styrker var Opgaverne store, og man maatte derfor have Hjælpemandskab fra København til de første organiserede Sabotagehandlinger i Sommeren 1943. Som »Lokkemad« for Brandvæsenet benyttede man sig af smaa anstiftede Brande i Omegnen paa et ubeboet Hus eller en Halmstak, som kaldte Sprøjterne til Udrykning, men det første Sabotageforsøg mislykkedes, idet man ikke havde faaet taget Sikringerne af Bomberne paa Ejendommen, der var udset til Ødelæggelse. Bedre gik det næste Gang, et Par Maaneder senere, da Frøhandler Hans Nielsens Lager nedbrændte til Grunden, efter at der var kastet et Par Bomber ind gennem Vinduerne. Senere gik det med ganske total Virkning ud over »Den blaa Butik« og Bygmester Johs. M. Olsens Møbelfabrik, medens Maskinfabrikken »Slagelse« fik svære Beskadigelser.

Vaaben-Situationen bedredes først her, som andre Steder i Amtet, ret sent, en Gang i 1944 fjernedes et Parti Maskinpistoler med Ammunition fra nogle Kasser paa Banegaarden og erstattedes med Sten, og ved Politiets Afgang den 19. September sikrede man sig saa at sige hele Beholdningen af Pistoler og Karabiner med Ammunition. Kort Tid senere deltog Slagelseanerne i en Vaabenmodtagning ved Tissø og fik et saa godt Lager af Maskinpistoler og Partisanrifler, at praktisk talt hele den daværende Styrke kunde forsynes, ligesom der faldt et Parti Sprængstof af. Vinterrazziaerne i Begyndelsen af det nye Aar gjorde ogsaa Indhug i Vaabenbeholdningerne; en Anbringelse i Depoter, til Situationen gjorde Udlevering ønskelig, bevirkede, at Uddelingen af den tilbageværende Beholdning først skete i de første Majdage. Trods den alvorfulde Stemning undgik den skæbnesvangre 19. September ikke helt at rumme pudsige Momenter. Byen var afspærret, og det var saaledes noget af et Problem, hvordan man skulde faa de indsamlede Vaaben i Depot. Det blev klaret ved, at en rask Mand sadlede et Par Heste og anbragte Karabinerne i to Sække og camouflerede dem ved at stikke Pilekviste i Løbet, hvorefter han til de tyske Vagtposters uskræmte Morskab over »Optoget« red ind i Staden.

## Likvidationer og Clearing.

Et væsentligt Afsnit af Slagelses Besættelseshistorie staar skrevet med blodig Skrift, og tidligt stiftede Byen Bekendtskab med Likvideringer og uhyggelige Clearingmord, som blev indledet med Likvideringen af et ondartet Stikkerægtepar, Elektriker Fischer og hans Kone, i Stationsbyen Forlev. Man havde konstateret, at Manden, medens han afsonede en Fængselsstraf i Slagelse, havde udarbejdet omfattende Angiveri-Rapporter til Tyskerne; de blev dog fjernede, endnu før de kom ud fra Arresten. Der næredes begrundet Frygt for, at han og hans Kone, som havde livlig Omgang med Tyskerne, skulde fortsætte denne Virksomhed. Man havde forudset Muligheden af, at der vilde være Tyskere til Stede i Fodermesterhuset, som Elektrikeren og hans Kone beboede, og der deltog af den Grund 6 Mand i Aktionen. De skaffede sig en Jordemoderbil og forsynede den med tyske Nummerplader. Ægteparret var gaaet til Sengs, men Konen lukkede ivrigt op, da de sene Gæster præsenterede sig som kommende fra Værnemagten, hvorefter hun straks blev skudt.

Manden, som laa i Sengen, led samme Skæbne, endnu før han havde naaet at rejse sig op. Visse Oplysnings-Kladder til Brug for Tyskerne sørgede Politiet diskret for at faa af Vejen, da Undersøgelsesarbejdet startedes den næste Morgen.

Den 5. Januar 1944 blev en ondartet lokal Stikker, Fiskehandler Jens Peter Petersen, kaldet »Sildejens«, likvideret i Herrestræde om Morgenen, og allerede Dagen efter kunde det uhyggelige Budskab om Mordet paa Læge Willy Vigholdt, Schweitzerpladsen 7, spredes over Byen, og det andet Clearingmord her i Landet (Mordet paa Kaj Munk havde fundet Sted to Dage før) var en rystende Kendsgerning. Omstændighederne var saa modbydelige som vel muligt, idet de to Gerningsmænd — en Københavner Knud Lossow og Sagfører Holm fra Roskilde — benyttede sig af en Læges Pligter ved at henvende sig hos ham om Aftenen, idet den ene fortalte, at han havde faaet en Splint i Øjet; da Dr. Vigholdt vilde undersøge Øjet, blev han dræbt af 4 Skud.

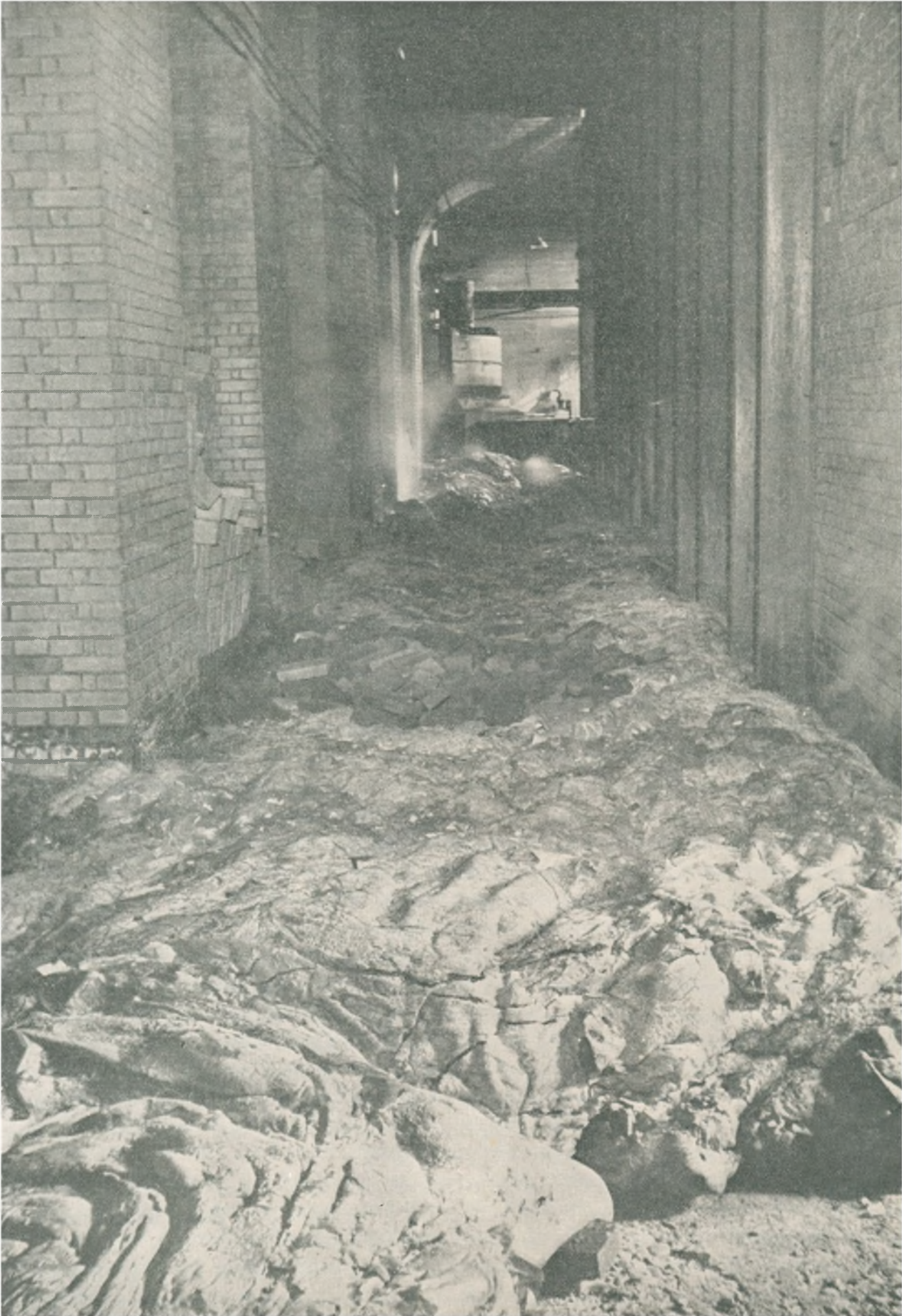
Et andet Mord af tilsvarende Kaliber forøvedes mod den 44-aarige Lektor Jens Albert Ibsen, som blev fundet dræbt tidligt om Morgenen Paaskedag den 9. April en Milsvej udenfor Slagelse. Han var om Natten blevet afhentet af 4 tysktalende Personer i en lille gul Bil, og saavidt Undersøgelsesbetingelserne tillod det, arbejdede Politiet med Sagen, men det var selvsagt ikke muligt at naa langt paa det Tidspunkt; senere er det konstateret, at Schalburgkorpsets Chef, K. B. Martinsen, havde givet Ordren her, saaledes som det skete, da Læge Vigholdt blev myrdet.

Skæbuen indhentede den 8. Februar 1945 Tyskertolken Böse, et tidligere Wienerbarn, som i udpræget Grad havde misbrugt den Gæstfrihed, der engang var vist ham i Danmark. Han havde fremsat Trusler mod Falckfolkene i Slagelse i Forbindelse med den tidligere omtalte Vaabenaktion paa Forlev Station og blev iøvrigt anset for at være den alvorligste Trusel mod Frihedsbevægelsen og for meddelagtig i Clearingmordet paa Lektor Ibsen, som mentes myrdet i Stedet for Politiassistent Thygesen, der var gaaet under Jorden. Paa Hjørnet af Østerbro og Jernbanegade blev han gennemboret af en Serie Skud.

Razziaerne i Begyndelsen af 1945 førte som allerede nævnt til mange Anholdelser, og flere af de Folk, som stod i Spidsen for Modstandsbevægelsen, arresteredes eller maatte gaa under Jorden i den sidste hektiske Periode. Modstandsbevægelsens store Pionér paa disse Egne, Bruno de Neergaard, blev efter langvarig Arrestation, frygtelige Pinsler men alligevel tavs til det sidste, henrettet i Ryparken den 29. Marts 1945 sammen med sin Medarbejder, Ekspedient Ole Bay Andersen og flere andre uforfærdede unge Mænd, heriblandt ogsaa Reservepolitibetjent Daugaard. Finn Haagen Rasmussen faldt for de tyske Bøddelkugler den 14. April samme Aar, og den 19. Marts var Henning Erling Hansen blevet dræbt efter en Aktion ved Ollerup pr. Slagelse. Leif Bruhn Petersen blev som tidligere nævnt snigmyrdet paa Raadhuspladsen i København den 23. Maj 1944, og endelig blev Falckassistent Teddy Petersen dræbt ved en Eksplosion i en københavnsk Lejlighed den 25. August 1943. Jørgen Sejrr, der lagde Grunden til Studenternes Efterretningstjeneste, var ogsaa blevet arresteret. Paa Dagmarhus blev han torteret, og via Koncentrationslejrophold kom han i April 1945 til Sverige, hvor han døde som Følge af den haardhændede Behandling, han havde været udsat for.

En betydelig Oprydning forestod i Slagelse paa Kapitulationsdagen, og fremtrædende Borgere maatte sættes under Internering, det gjaldt saaledes Byens Politimester Ove Jensen og Materialist Viggo Lindemann, men ogsaa disse nye Opgaver var man beredt paa. Den »sorte

En af de første Schalburgtagere overgik Korsør Vinduesglasværk. Det var Brøndums og Bothilsen Nielsens Bander, der i Samarbejde med Mussolinis Befrier, Schorzeni, stod bag denne Gerning, som havde til Hensigt at forhindre, at der blev fremstillet Vinduesglas til bomberamte Ejendomme. Den store Virksomhed blev stærkt medtaget, og adskillige Tons flydende Glas løb ned i Kælderen, hvor det stivnede, saaledes som det ses paa Billedet.



Bog« med udførlige Oplysninger om de tyske Haandlangere i By og paa Egn laa à jourført i en sikker Bankboks bilagt kompromitterende Fotografier, som skulde vise sig at være til god Gavn.

## Sorø-Grupperne klarede sig fint trods Razziaerne.

I Sorø holdtes Organisationen trods diverse Razziaer stadig intakt, saaledes at Byen stod relativt godt rustet paa Befrielsesdagen. Den første Byledelse blev dannet umiddelbart efter den 29. August af Bibliotekar Leth, Forstander Folmer Dam, Købmand Svend Olsen, Betjent Ole Klein og Axel og John Hansen, og det udviklede sig efterhaanden til adskillige Grupper, men den videre Organisering fik en brat Afbrydelse, da Gestapo arresterede Klein, og Folmer Dam maatte flygte til Sverige. Den førstnævnte kom dog fri igen — dog som »Lokkemad«, frygtede man. Samtidig med Amtsledelsen blev Leth arresteret den 30. Oktober 1944, Svend Olsen gik midlertidig under Jorden og Portør C. V. Christensen overtog Byledelsen, men han blev arresteret ved en ny Razzia i de første Dage af Marts og efterfulgtes af Politibetjent Harald Jensen som Byleder med Kaptajn E. Bøving som militær Raadgiver.

Akademisterne gik med Liv og Sjæl op i Arbejdet, og man maatte omsider bøje sig for gentagne Krav om, at de fik Lov til at danne egne bevæbnede Grupper.

Paa Hotellerne havde man stadig mistænkelige Gæster, en Gang søgte saaledes de noksom bekendte Bryld'er at slaa sig ned i Byen, da Jorden brændte under deres Fødder i Hovedstaden, og ved anden Lejlighed, da der arrangeredes Indbrud hos en saadan Gæst, fandt man et helt Udkast til en Rapport om Modstandsbevægelsen i Byen, uden at det trods ihærdigt Forsøg lykkedes at faa den paagældende likvideret.

Gennem Vaabenedkastningen paa Ødemarksgaarden i 1945 blev der skabt Liv i Rækkerne, og Bevæbningen forstærkedes gennem en Nedkastning paa Tangegaard's Marker ved Vedde; disse Vaaben blev anbragt i Remisen paa Vedde Station og som »Flyttegods« befordret til Pedersborg, medens tyske Patruljer stadig var paa Spil, men bortset fra et Par Arrestationer opnaaedes ikke noget Resultat. Den ene af disse overgik Inspektør Mørup, som kort Tid efter blev henrettet af Tyskerne i København. To af hans Gruppemedlemmer blev taget i Midten af April, og man frygtede naturligvis det værste. Det var forøvrigt samme Dag, Brommegruppens ledende Mand, Bengt Rønhof, blev dræbt af Tyskerne, da han tidlig paa Morgenstunden var paa Vej hjem gennem Skoven.

I Slutningen af April Maaned 1945, midt i Vaabenmodtagelsernes Tid, kom man paa Sporet af et Par ondartede Stikkere, som havde sendt et Angiverbrev til Tyskerne mod et Par Gaardejere paa Egnen. Brevet var blevet opsnappet, og det viste sig at være den ene Gaardejers Karl, Hans, som sammen med en Arbejdsmand, Villy Jensen, boende ved Elverdamskroen, vilde de to Mænd til Livs. Man udgav sig efter alle Kunstens Regler som Gestapo, og de to Fyre hoppede gladeligt paa Limpinden og lovede at angive Modstandsbevægelsens Folk for 800 Kr. pr. Stk.! Den ene likvideredes i Stenlille Nordskov, medens den anden sendtes til København, hvor han blev skudt.

Oprettelse af Vagthold til at overvaage Gestapos Ankomst og Rudeknusnings-Advarsel til en ondartet Værnemager af en Købmand var Led i den sidste Tids Begivenheder samtidig med Etablering af Sender og Modtager til Forbindelse med Amtets Sender i Slagelse.

En ulykkelig Begivenhed paa Befrielsesdagen forvandlede Glæden til Sorg. Man havde faaet Meddelelse om, at en Hipobil nærmede sig Sorø fra Ringsted; Sømspærringer og alle

Advarsler blev trodset, og saa aabnedes der for Ilden. Bestyrtelsen var ubeskrivelig og lammende, da det viste sig, at man stod overfor en forfærdende Fejltagelse. Det var fire Frihedskæmpere fra Roskilde, der var faldet i Kugleregnet mod Bilen.

For disse og for de 5 Ofre Frihedsbevægelsen i Sorø havde, Installatør Knudsen, Bengt Rønhof, Erik Christensen, Inspektør Mørup og Politibetjent Viggo Poulsen, blev der den 25. August 1946 afsløret en Mindesten, der skal minde Eftertiden om deres dyrebare Indsats.

## Mange Vanskeligheder i Ringsted.

Med Razziaer og med Schalburgkorpset »indenfor Dørene« kan det egentlig ikke undre, at Ringsteds Organisation stod svagest i Amtet ved Kapitulationen. De første 5-Mands Grupper blev dannet i Midten af 1943 til i givet Fald at foretage Sabotage paa Kommunikationsmidlerne. Under Arkitekt Svend Jørgensens Førerskab dannedes den første Byledelse, og Styrken voksede ret hurtigt. Efter 29. August 1943 skjulte man en Række unge Officerer, før de slap videre til Sverige, og ved et vel gennemført Kup blev en nedstyrtet polsk Flyver i November samme Aar hjulpet ud fra Sygehuset og via Zoneredningskorpsets Ambulance bragt til København og Sverige.

Arrestationerne satte ind i Marts 1944, efter at nogle Tyskerhjælpere lumsk havde forsøgt at skaffe sig Vaaben og paa den Maade fik Kendskab til Forholdene. Svend Jørgensen kom til Frøslev, medens Radioforhandler Erik Jensen og Sadelmager Kristoffersen henholdsvis maatte tilbringe nogle Maaneder i Horserød og Vestre Fængsel. Under urolige Forhold gennemførtes Instruktionerne, og det lykkedes at sammenarbejde alle de civile Modstandsgrupper i Byen under en fælles Ledelse. Efter at Forbindelse var etableret med Amtslederen, Forpagter Lunn, Hellestrup, blev Kaarene stadig bedre, og en Del af Styrkerne kunde forsynes med Vaaben; der udarbejdedes Specialopgaver til Grupperne, hvorefter der ud paa Efteraaret kunde gennemføres en fuldstændig Sammenslutning med O-Grupperne under en fælles Ledelse. Ved Politiets Afvæbning sikrede man sig foruden et vigtigt Dokumentmateriale en Del Ammunition m. m. En senere afskediget Politiasistent forhindrede, at Reservepolitiets Vaaben gik samme Vej.

Der fulgte en kritisk Tid, som faktisk vedvarede Krigen ud. Tyskerne strammede Nettet, og flere fængsledes eller maatte fortrække, og Oberstløjtnant E. Christensen, der efter Isenkræmmer N. E. Petersen blev fælles Byleder, arresteredes indtil Kapitulationen. De, der klarede Skærene, fortsatte Arbejdet, men Ledelsen efterstræbtes, og ved en Razzia i Februar lykkedes det med Nød og Næppe at undslippe, men en Mængde Folk arresteredes. Den nye Byleder, Møllermester Aakjær, maatte i Bevidstheden om Gestapos Kendskab til Forholdene samle en helt ny Kæde med det Resultat, at Tyskerne nu gav sig til at foretage Gaderazziaer og tage forskellige tilfældige Mennesker til Afhøring paa Kasernen. Der blev fremskaffet nye Vaaben til i hvert Fald en Del af de 200 Mand, man naaede at faa samlet, og der kunde iværksættes Uddannelse i Skovene omkring Haraldsted, men paa intet Tidspunkt var der tilstrækkeligt til, at alle Mand kunde bevæbnes.

Man maatte ved Siden af andre Opgaver koncentrere Interessen om Schalburgkasernen, og under et Forsøg paa at fremstille en Skitse med Vagternes Anbringelse, blev Barbermester Larsen og hans to Sønner anholdt som Spioner. Det gik imidlertid lettere end ventet med at klare Schalburgkorpset den 4. Maj. Der blev rekvireret Modstandsstyrker fra Nabobyerne, og overfor disse 6-700 Mands Fremmarch overgav Banden sig uden Sværdslag.

## Arbejdet paa Landet.

Ogsaa i Landdistrikterne blev der mange Steder organiseret et virkningsfuldt Modstandsarbejde, det gælder saaledes den betydelige Flinterup Deling, hvor Forpagter Lunn, Hellestrup, var virksom fra Starten i Oktober 1943. Han etablerede efterhaanden Forbindelse til flere af Byerne og indsattes i Maj 1944 som Amtschef.

Med Forstander Mølbak, Hindholm Kostskole, som Sjæl i Foretagendet organiseredes Arbejdet paa Fuglebjergene, og der oprettedes en Funktionærgruppe paa Optagelses-hjemmet Holsteins Minde, og her blev 8 arresteret og bragt til København. Vaabnene blev heldigvis fjernet, og det var formentlig Sommerfolk, der søgte Hævn ved at stikke Ild paa Udbygningerne nogen Tid senere. Arrestationer slog Hul i Rækkerne, men alligevel voksede Aktiviteten, og i Vaabenmodtagelserne var Gruppen i Tjustrup meget effektiv.

## Forsyningerne fra Luften.

I Amtsledelsen efterfulgtes Forvalter Lunn ved sin Arrestation af Oberstløjtnant Christensen, som kun naaede at virke i to Dage, før ogsaa han blev taget, og mange Forbindelser til de enkelte Amtsafsnit gik i denne Periode tabt. Efter et Møde i Slagelse i Oktober blev Assistent Skotte, Slagelse, civil Amtsleder, og Opgaverne tilrettelagt med Henblik paa Etablering af Forbindelserne, og der var nu tre Militærfolk i Ledelsen. Politiassistent Wiig blev Modtagerchef for Vaaben, og senere blev Købmand Svend Olsen, Sorø, Transportchef; Amtsledelsens Tilværelse var saa langt fra nogen Dans paa Roser. Det kan noteres, at Begyndelsen til den blev lagt i Slagelse Skakklub, hvor man imellem Trækkene hviskede sammen om Opgaverne; de to første Amtslederes Arrestation og Razziaernes Indhug i Byledelserne fornyede stadig Opgaverne, og med Skotte som Leder var det et, som man næsten kunde synes, uoverkommeligt Arbejde at faa det hele til at glide igen, men det gik! Ved Kapitulationen havde Amtsledelsen isøvrigt følgende Sammensætning: Arbejdsmand Carl Hansen (kaldet Jørgensen), Grosserer Lisborg (Lund), Oberstløjtnant Fog (Revisor From), Kaptajn, Baron Wedell Wedellsborg og Oberstløjtnant Enevoldsen, og isøvrigt arbejdede Kriminalassistent Heinfeldt i nær Tilknytning til Ledelsen med Organiseringen af Politistyrkerne indenfor Modstandsbevægelsen efter 19. September.

Vaabenmodtagelserne, der kom i Gang i Slutningen af 1944, gik stort set godt nok. Naar der var modtaget en Vaabensending, skulde København gennem en Mellemand i Fiskeridirektoratet have Meddelelse om, at der var sendt 24 Kasser Sild ind til Undersøgelse. En hel Sending, som kom ned ved Basnæs nær Skelskør, naaede Tyskerne, som efter en forudgaaende Vaabenaktion var paa Stikkerne, at faa fat i. Efter en mere vellykket Modtagelse paa »Ødemarksgaarden«, hvor fire store Træer dog maatte fældes, kom der rigtig Gang i Modtagelsen, næste Gang modtog man paa »Tranegaard«s Marker, Nord for Bromme, og det blev usædvanligt vellykket og en sand Oplevelse for Deltagerne at se de 24 forskelligt farvede Faldskærme med Containers dale mod Jorden i herligt Maaneskinsvejr. En senere Sending kom paa Førsløv Flyveplads, som vel var anlagt, men ikke benyttedes af Tyskerne. Desværre skete Nedkastningen fra saa stor Højde, at Sendingen i den stærke Blæst spredtes over et stort Areal, og nogle af Beholderne gik itu. Natten efter fulgte Nedkastning paa »Kastrupgaard« i Nærheden, og umiddelbart før Kapitulationen kom der 12 Beholdere paa Knurrevangen Nord for Fuglebjerg.

